

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MÜTAREKE DÖNEMİ YAYIN ORGANLARINDAN
“ZAMAN” GAZETESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Tayfun HAYKIR

Danışman
Prof. Dr. Nâzım H. POLAT

2010-NİĞDE

Prof. Dr. Nâzım H. POLAT danışmanlığında **Tayfun HAYKIR** tarafından hazırlanan “**Mütareke Dönemi Yayın Organlarından “Zaman” Gazetesi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 14. 01. 2010

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Nâzım H. POLAT

Üye : Yard. Doç. Dr. Genç Osman GEÇER

Üye : Yard. Doç. Dr. Faruk ÇOLAK

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun tarih ve..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Selen DOĞAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru İstanbul'da yayımlanmaya başlayan Zaman gazetesi, ilk sayısını 4 Nisan 1918'de (22 Cemâziye'l-âhir 1336) neşrederek okuyucuyla buluşur. Mesul müdürlüğünü sırasıyla Mehmet Necati, Mehmet Fuat, Fuat Fazlı ve Cevat İbrahim'in yaptığı gazete günlük neşredilir. Toplam 480 sayı çıkabilen gazetenin son sayısı 10 Eylül 1919 (14 Zi'l-hicce 1337) tarihinde yayımlanır. Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı devri de içine alan bu gazetenin tamamı tezimizin konusudur.

“Mütareke Dönemi Türkiye'si”nin anlatıldığı “Giriş” kısmından sonra çalışmamız üç ana bölüme ayrılır. Birinci bölüm “Zaman'ı Tanıyalım (İnceleme)” başlığı altında verildi. Bu bölümde Zaman gazetesinin yayımlanma serüveni, kimlik bilgileri ve şekil özelliklerinin yanında gazetede edebî, kültürel ve fikrî faaliyetler de teferruatlıca ele alınmaya çalışıldı.

İkinci bölüm ise “Zaman'ın Tahlilî Fihristi” ana başlığı altında verilen iki kısımdan oluşur. Bu bölümde Zaman gazetesinde bulunan başyazıların ve imzalı yazıların hepsinin önce “kronolojik” sonra da yazar isimleri esas alınarak -soyadını tespit edebildiklerimizin soyadına öncelik verilerek- “alfabetik” bir dökümü yapıldı.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümü ise “Zaman'ın Aynasından Yansıyanlar (Seçilmiş Metinler)” ana başlığı altında verildi. Dönemin sosyal, siyasî, edebî, fikrî ve kültürel yaşamını yansıtan bu yazılar konularına göre sekiz ana başlık altında toplanarak Latin harflerine aktarıldı. Seçilen metinlerin aktarımı kendi konu başlıkları altında kronolojik olarak verildi.

“Mütareke Dönemi Yayın Organlarından “Zaman” Gazetesi” isimli tezimizde yukarda sıraladığımız bölümlerden sonra sırasıyla “Dizin”, “Sonuç”, “Kaynakça” kısımları gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zaman Gazetesi, Mütareke, Birinci Dünya Savaşı.

ABSTRACT

The Zaman newspaper, which started to be published in İstanbul through the end of the WW I, met with its readers by publishing 1st issue on the 4th of 1918 (22 Cemâziye'l-âhir 1336). The newspaper, of which general directors were successively Mehmet Necati, Mehmet Fuat, Fuat Fazlı and Cevat İbrahim, was published daily. The last issue of the newspaper which could have published 480 issues in total was published on the 10th of September, 1919 (14 Zi'l-hicce 1337). The whole of this newspaper which includes the Armistice of Moudros is the subject of my thesis.

Our research is divided into three main sections after the section of “Introduction” in which the armistice time Turkey is told. 1st section is told with the headline “Let’s know the Zaman (Analysis)”. In this section, the Zaman newspaper’s not only getting published adventure, identification informations and image characteristics but also literal, cultural and notional activities in the newspaper were studied throughly.

The second section is made up of two parts given with the headline of “Analysis Index of the Zaman Newspaper”. In this section, documentation of all the editorail and signed articles found in the Zaman Newspaper was done. The articles given in the first part are “chronologic” and the ones given in the second part are “alphebatic” based on the writer names.

The third and the last section of our research is given with the headline of “Reflections on the mirror of the Zaman (Chosen texts)”. These texts which reflect social, political, literal, notional and cultural life of that period were classified under 8 headlines and translated to Latin alphabet. The chosen texts’ telling was written chronologically under the headlines of their own topics.

In our thesis called “The Zaman Newspaper, one of the Armistice Time Publication Agencies”, after the sections given in order above, the sections of “Concordence”, “Conclusion” and “Bibliography” follow successively.

Key Words: The Zaman Newspaper, Armistice, 1st World War.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
ÖN SÖZ.....	xiv
GİRİŞ.....	1
MÜTAREKE DÖNEMİ TÜRKİYESİ	1
1. Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuçlanması ve Mütareke'nin İmzalanması	1
2. Mütareke Devrinde Türkiye'de Sosyal ve Siyasî Durum.....	4

Birinci Bölüm **"ZAMAN" I TANIYALIM** **(İNCELEME)**

I. "ZAMAN" GAZETESİNİN TANITIMI.....	11
A. Yayımlanma Serüveni	11
B. Kimlik Bilgileri ve Mizanpaj-Teknik Özellikleri	13
II. YAYIN İLKELERİ VE YAYIN POLİTİKASI	18
III. "ZAMAN" DA EDEBÎ VE KÜLTÜREL FAALİYETLER.....	21
IV. "ZAMAN" DA FİKRÎ FAALİYETLER	31
V. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI, MİLLÎ MÜCADELE VE "ZAMAN"	44

İkinci Bölüm **"ZAMAN" IN TAHLİLÎ FİHRİSTİ**

A. KRONOLOJİK OLARAK.....	54
B. ALFABETİK OLARAK	125

Üçüncü Bölüm **"ZAMAN" IN AYNASINDAN YANSIYANLAR** **(SEÇİLMİŞ METİNLER)**

A. "ZAMAN" HAKKINDAKİ YAZILAR	200
Bizce Gazetecilik.....	201
Gazetemizin Yeni Şekli – Romanımız	202
İdarehanemizin Nakli	203
İhtar	203
Yeni Sene İçin Tasavvurlarımız	203
Karilerimize	204
B. EDEBÎ İÇERİKLİ VE EDİPLERLE İLGİLİ YAZILAR.....	206
1. EDEBÎ İÇERİKLİ YAZILAR	207
Bugünkü Beyrut -1-	207
Bugünkü Beyrut -2-	210
Filistin.....	213
Öte Beri	216

Dağınık Mülâhazalar -1-	219
Ayine-i Devran Ne Gösteriyor?!	222
Bu Da Geçer Yahu!.....	224
Edebiyatın Mucizesi	225
Türk'ün İlahisi	228
2 .EDİPLERLE İLGİLİ YAZILAR	229
Vefat	229
Şahsiyattan Tevakkî Edelim	229
Ahmet Rasim Bey'e	230
Tevfik Fikret	230
Aşîyan'ı Ziyaret.....	232
Bir Muharririn Davası	233
Yahya Kemal Bey Aleyhindeki Dava	234
Elîm Bir Zıyâ.....	235
Latife Latif Olmalı.....	236
Tevfik Fikret Mükâfatı	236
C. MECMUA-GAZETE VE KİTAPLAR HAKKINDA TENKİT VE	
TANITMA YAZILARI.....	238
1. MECMUA VE GAZETELER HAKKINDA	239
Kırım Mecmuası	239
Düşünce	239
Duygu	239
Yeni Bir Mecmua	240
Mecmua İlanı	240
Çocukluğu Sevmek.....	240
İrşâdü'l-Müslümîn	241
Tercüman-ı Hakikat.....	241
Tevfik Fikret Merhuma Ait Bir Eser	241
Yeşil Yurt	242
Akşam Gazetesi	242
Türk Genci.....	242
Akşam	243
Genç Sanatkâr.....	243
Yeni Mecmua	243
Diken	244
Diken	244
Söz Gazetesi	245
Temaşa Gazetesi	246
Haber Refikimiz	246
Yeni Gazete	246
İnkılâp Gazetesinin Tatili	247
Yeni Gazete ve Haber.....	247
Köy Hocası	247
Yeni Bir Akşam Gazetesi	248
Yeni İstanbul Gazetesi Hakkında	248
Şair.....	249
Şair.....	249

Diken	249
Teceddüt	249
“Zuhr” Gazetesi	250
Asır	250
İttihat Zabıtları Postası	250
Nedim ve Edebî Mecnua	250
Habl-i Metin	251
Neşriyat-ı Cedîde	251
Tenkit	252
Çırac Mektepleri Mecmuası	252
Genç Kadın	252
İnci	253
“Memleket” Gazetesi	253
Mecmualar	253
Mecnua-i Seneviye-i Bahriye	254
Büyük Mecnua	254
Büyük Mecnua	254
Tedrisat Mecmuası	255
Büyük Mecnua	255
Büyük Mecnua	256
Büyük Mecnua	256
“Hadisat” Refikimiz	257
“Yeni Dünya” Mecmuası	257
Yeni Dünya	258
Yirminci Asır	258
Hilal-i Ahmer Gazetesi	258
Musavver Küçük Gazete	259
“Peyam”ı Çıkaracakmış	259
“Türk Dünyası” Gazetesi	259
Musavver Küçük Gazete	260
“Efkâr-ı Umumiye” Gazetesi	260
Tarik Gazetesi	260
“İfham” Refikimiz	261
Büyük Mecnua	261
Türk Dünyası Gazetesi	261
“İfham” Refikimiz	262
“Vakit” Refikimiz	262
“İstiklal” Refikimiz	262
Mühim Bir Mecnua	263
“İstiklal” Refikimiz	263
Mesûliyet Gazetesi	263
“İfham” Refikimiz	264
Türk Dünyası Çıkıyor	264
Akvam Gazetesi	264
2. KİTAPLAR HAKKINDA	265
Süleyman Paşazade Sami Bey	265
Safahat	266

Yeni Hayat.....	266
Yeni Hayat.....	266
Lisan ve Edebiyatımız	269
Ser-Eserü'l-Kurân	269
Tünel.....	270
Dört Kadın Bir Papağan	270
Yeni Neşriyat.....	270
Yeni Zenginler.....	271
Milyonerin Seyahati	271
Aydemir.....	271
Zabit ve Kumandan ile Hasbıhâl	272
Zafer Teraneleri	272
Cidd ü Mizah	272
Genç ve Güzel	273
Milyonerin Seyahati	273
Fırtına ve Kar.....	273
Yıldızlar ve Gölgeleer	274
Mevûd Hüküm -1-	274
İmparator Casusu.....	278
Şarkılar, Kantolar	278
Kırım Müellifleri	279
Sherlock Holmes'un Hatıratı.....	279
Üç Kardeş	279
Kendi Kendine Fotoğraf Muallimi	279
Mevûd Hüküm -2-	280
Şahingiray.....	283
Kendi Kendine Konsevecilik.....	284
Şık Mı?	284
Damat Beyim!	284
Ashâb-ı Kehfimiz	284
Binnaz.....	285
Avrupa Harbinden Alınan Pisikolo Hayatî Dersler.....	285
Osmanlı Vilayet-i Şarkiyesi	285
Küçük Gelin	286
Azerbaycan'ın Teşekkülü.....	286
Üç Hikâye.....	286
Geçmiş Günler.....	287
Name	287
İtalyanca – Türkçe Eski Bir Lügat Kitabı.....	287
Kadın İsterse	291
Kadın İsterse	292
Mezar Taşı.....	292
İngiliz Ricâl-i Siyasiyesi	292
Sakın İnanma, Aldanma, Kanma.....	292
İkinci Teehhülden Sonra	293
Eski Ahbap	293
Memleket İlhamları	293

Siyah Kitap	293
İki Siyasî Eser	294
Teselli	294
Muharebe Dönüşü	294
Feryat	295
Bankacılık	295
Ç. MATBUAT VE SANSÜRLE İLGİLİ YAZILAR	296
Fıkr-i Mesûliyet	297
Misafir Arkadaşlarımız	300
Matbuat İçin	303
Maârif ve Bizim Vazifemiz	306
Tasvir-ı Efkâr'ın Berâeti	308
Matbuat	309
Matbuattan Samimî Bir İstirham	313
Tercüman-ı Hakikat'ın Teklifi	314
Sansür Meselesi	314
Sansürün Yolsuzlukları	315
Matbuat Sansüre Edilmeli!	317
Akşam Refikimize	320
Gazeteler 2 Kuruşa	321
Redd-i Müfteriyat	321
D. TÜRK DÜNYASI VE TÜRKLÜKLE İLGİLİ YAZILAR	324
Kafkasya ve Çerkez Kabileleri	325
Türkçe Hakkında Konferanslar	328
Kafkasya ve Kafkasya Muharebeleri	330
Kardeşler Arasında	334
Ümit Daima Ümit!	337
Millî Kıymetimiz	340
İstifâ-yı Harbî ve Nesl-i Âti	343
Kafkasya'nın İstikbali ve Şark Hudutlarımız	347
Macarlar ve Türkler	350
Kars Giderken ve Gelirken	353
Anadolu'nun Ehemmiyeti	356
Rusya Karışıklıkları	359
Yeni Türkiye	362
Türk Ocağı Kongresi Üçüncü İctimai	363
Harp Gayelerimiz	365
Türk Birliğinin Tarihî Bir Tezahürü	369
Türk Ocağı İntihabatı	372
Sulh Siyasetimizde Kafkasya	373
Sulh Siyasetimizde Kafkasya -3-	376
Tarihin Dönüm Yeri	382
Türk'ün Müdafii Yok Mu?	384
Türkçülük Meselesi	387
Türkçülüğün Tahribatına Dair	391
Türkçülüğün Tahribatına Dair: İslamcılık	399
Türkçülüğün Tahribatına Dair: Türkçüler	408

Türkler Asrî Bir Millet Midir? -1-	416
Türkçülüğün Tahribatına Dair: Türkçü Gençlik	419
Türkler Asrî Bir Millet Midir? -2-	429
Türk'ün Hakkı	433
Türkler Asrî Bir Millet Midir? -3-	435
Kafkasya Türkleri Esir Olamaz	438
Türkler Asrî Bir Millet Midir? -4-	441
Türkler Asrî Bir Millet Midir? -5-	446
Adana'nın Türklüğü Lehinde Meyiller	450
Millî Fırka	453
Türk Mefkûresi	455
Türk Birliği	458
Anatole France -Türkler ve Yunanlılar-	460
İçel Türk'tür	462
İçel Türk'tür -2-	465
Maraş Türk'tür -1-	468
Maraş Türk'tür -5-	474
E. SOSYAL VE SİYASAL HAYATLA İLGİLİ YAZILAR.....	478
1. SOSYAL HAYATLA İLGİLİ YAZILAR	479
Eski Bir Dert	479
İyi Bir Hatve	482
Doktor Rıza Tevfik Bey'in Konferansı	485
Darülmuallimîn Mezunları Cemiyeti	488
Ahlâk Dersleri	491
Acaba Hayal Mi?	493
Batum'a Doğru -1-	496
Ferdâ-yı İnsaniyet	501
Harb-i Umumî ve Namus-ı Cihan	504
Tedbirler	508
Memleketin Hâli	513
Mühim Meseleler	516
Harpten Sonra?!?	519
Bayram	526
İspanyol Nezlesine Dair	528
Avrupadaki Talebemiz	532
Harap Vilayetlerimiz	535
Harap Vilayetlerimiz	537
Çocuklarımızı Düşünmüyoruz	540
Büyük Gün	544
Açık Mektup-Meclis-i Vükelaya Memur Zevat-ı Kirama	546
Nikbînlik	548
Nikbînlik	551
2. SİYASAL HAYATLA İLGİLİ YAZILAR	554
Dahilî İstikraz	554
Hükümetin İlk İş	556
Nüfus Meselesi	559
İaşe Kanunu	561

Hüseyin Cahit Bey'in Ermeniler Hakkındaki Beyanatı	563
Cahit Bey'in Ermeniler Hakkındaki Beyanatı Münasebetiyle	564
Dünyanın İşleri	565
Garp Taarruzları	569
Yeni Saltanat Devri	572
İttihat ve Terakki Kongresi.....	574
Amerika – Türkiye	577
Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanatı	580
-Tefe'ül-.....	582
F. ÇEŞİTLİ KONULARI ELE ALAN FİKRÎ METİNLER.....	585
Başkalarının Kanaatine Hürmet!	586
Ukde-i Hayat ve Fetret-i Hissiyat.....	587
Üstadların Vazifesi	591
Bilinen Fakat Söylenmeyen Şeyler -1-.....	594
Mühim Şeyler	596
Aceba?!.. Demokrasi Mi ?!..	600
Plütokrasi Yani Zenginler İdaresi.....	604
Mefkûreler İçinde Halk ve Halk Arasında Mefkûreler	608
Düşündürmek İçin	613
Herkes Gibi.....	616
Şark Vilayetlerimizde Nüfus Meselesi.....	619
Şark Vilayetlerimizde Nüfus Meselesi.....	623
Şark Vilayetlerimizde Nüfus Meselesi ve Kürtlerin İskânı.....	626
Talihe, Kadere Dair... ..	629
Musiki Âlemi.....	633
Buhran Zamanlarında Hâlet-i Ruhiye	636
İstikbalimiz, İstiklalimiz.....	644
G. MÜNAKAŞA METİNLERİ.....	648
Bir Hasbîhâl.....	649
Biraz Tanımak ve Tanışmak!	651
Fikr-i Hak, Fikr-i Kanun	656
Fikir ve Lisan Hürriyetine Hürmet.....	658
İki Makale.....	661
Ortada Kabahatli Yok!... ..	664
Efendiler Nereye?.....	669
On Milyon Değil!	673
Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felaket Muhakkak! -1-	676
Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felaket Muhakkak! -2-.....	681
Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felaket Muhakkak -4-	685
Felaket Karşısında!	689
Ağaoğlu Ahmet Bey'in Cevabı	692
DİZİN	697
SONUÇ	713
KAYNAKÇA	714
ÖZGEÇMİŞ	717

KISALTMALAR LİSTESİ

- a. g. e.:** Adı geçen eser
a. g. m.: Adı geçen makale
Ank.: Ankara
Ar. Gör.: Araştırma Görevlisi
B. A.: Besim Atalay
Bkz./bkz.: Bakınız
C.: Cilt
Doç.: Doçent
Dr.: Doktor
Haz./haz.: Hazırlayan
İst.: İstanbul
Nu.: Numara
Okt.: Okutman
Prof.: Profesör
s.: Sayfa
S.: Sayı
T. H.: Tayfun HAYKIR
T.B.M.M.: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.D.K.: Türk Dil Kurumu
vb.: Ve benzeri
vd.: Ve diğerleri
y.y.: Yüzyıl
Yay.: Yayını/Yayınları
Yard.: Yardımcı

ÖN SÖZ

Sürelî yayın türlerinden en fazla rağbet gören şüphesiz ki gazetedir. Gazeteler yayınlandıkları devrin izlerini taşımaları bakımından oldukça zengindirler, bu sebepten mevzu-ı bahis olan dönem için birinci dereceden kaynak niteliğine sahiptirler.

Eski yazılı sürelî yayınlarımız kendi dönemlerinde birçok vazifeyi ifa ediyorlardı. Günümüz kitle iletişim araçlarının olmadığı bir zamanda, gazete deyimi yerindeyse yeri gelince televizyon, yeri gelince internet olabilmekteydi. Bu sebeplerdendir ki gazete sosyal ya da siyasal olayların haberlerini yansıtmalarının yanında edebî ve kültürel birikimleri de bünyesinde bolca barındırır.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu’nun enkazının üzerine bina edildiğinden sözünü ettiğimiz sürelî yayınlar geçmişimizin karanlıkta kalan yanlarını aydınlatmak adına son derece büyük öneme sahiptirler. Çalışmamıza konu olan Zaman gazetesi Türk tarihinin belki de en çalkantılı dönemlerinden olan Mütareke ortamında, mağlup bir devletin işgal altındaki başkentinden yayın yapar. Zaman, hem bu dönemi yansıması bakımından hem de yazar kadrosundaki meşhurların devletin ve milletin ölüm-kalım mücadelesi karşısındaki psikolojilerini yazılarına aktarmaları bakımından oldukça zengindir.

“Mütareke Dönemi Yayın Organlarından “Zaman” Gazetesi” isimli çalışmamız için Zaman gazetesinin mevcut olan sayılarını bir araya getirdik. Gazetenin sayılarına ulaşmak için İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Hakkı Tarık US Koleksiyonu, İzmir Ahmet PİRİŞTİNA Kent Arşivi, Sinop Rıza Nur Kütüphanesi, Millî Kütüphane ve T.B.M.M. Kütüphanesi’ne müracaat ettik ve sonuçta zikrettiğimiz kütüphanelerden ilk üçünde bulabildiğimiz sayılardan birbirinin eksiklerini tamamlayan bir koleksiyon oluşturduk. Lakin yapmış olduğumuz bu araştırmalar sonucunda Zaman’ın 3, 25, 46, 77, 210, 237, 251 ve 400. sayıları olmak üzere toplam sekiz sayısına ulaşamadık ve çalışmamızı gazetenin bu sayıları olmadan nihayetlendirdik.

Çalışmamız “Giriş” bölümüyle başlayıp, üç ana başlık altında devam ediyor. Giriş bölümünde “Mütareke Dönemi Türkiye’si” genel hatlarıyla verildikten sonra birinci bölüm olan “Zaman’ı Tanıyalım (İnceleme)” başlığı altında gazetenin tanıtımı ve devrini temsil etmesi üzerinde durulmuştur. Bu bölümde Zaman’ın yazar kadrosu hakkında bilgilendirme yapılırken, kişilerin gazetede ki faaliyetleri esas alınmaya çalışılmıştır.

“Zaman’ın Tahlilî Fihristi” başlığını taşıyan ikinci bölümde gazetede ki imzalı yazıların ve başyazıların bir dökümü oluşturulmuştur. Bu fihrist, çalışmamızdan istifade edecek olanların işini kolaylaştırmak adına hem kronolojik hem de alfabetik yapılmıştır. Zaman gazetesinde kalem oynatan isimlerden daha sonra soyadı alanlar olmuştur, biz bunlardan tespit edebildiklerimizi köşeli parantez içinde verdik ve tahlilî fihristlerimizde önceliği bu soyadlarına verdik. Bazı yazarlar ise açık imza kullanmanın yerine rumuz ya da müstear isim kullanmayı tercih etmişlerdir. Rumuzlarda bugün tek harfle gösterilen ama eski yazıda daha fazla harfi karşılayan kısaltmalar kullanılmışsa parantez içinde okunuşu da verilmiştir. Mesela Arapça mim, kef, nun harflerini imza olarak kullanan yazarın rumuzu çalışmamızda M. K(kef) N. şeklinde gösterilir. Müstear isim kullananlardan kimliğini tespit edebildiklerimizin ise adlarını parantez içinde takma adlarından sonra verdik. Ayrıca tahlilî fihristte yazının künyesinden sonra parantez içinde içeriği hakkında bir cümlelik tanıtıcı bilgi de verilmiştir.

“Zaman’ın Aynasından Yansıyanlar (Seçilmiş Metinler)” başlığı ise çalışmamızın üçüncü bölümüdür. Bu ana başlık altında Latin harflerine aktardığımız metinler ise konularına göre kendi aralarında sekiz başlık altında tasnif edilmiştir. Seçtiğimiz metinlerin Zaman gazetesi ile ilgi olmasının yanında, Mütareke Dönemi’nin sosyal, siyasî, edebî ve kültürel yanlarını da yansıtır nitelikte olmasına dikkat edildi. Çalışmamıza dâhil edilen metinlerin daha önce başka bir çalışmada yayımlanmamış olması da uyguladığımız bir diğer ölçüttür. Okuyamadığımız kelimelerin asıllarını da dipnotlarla belirttik. Ayrıca konu başlıklarının arasına o konu ile ilgili olan ve gazetenin bünyesinden elde ettiğimiz malzemeler (karikatür,

fotoğraf vs.) de eklenerek çalışmamızın görsel yönden de okuyucuya hitap etmesini istedik. Latin harflerine aktarılan bu metinler konularına göre tasnif edildikten sonra kronolojik sıra esasıyla verildi.

Çalışmamızda imlâ olarak T.D.K.’nin kabullerine riayet ettik. Seçilmiş metinlerin aktarımında da bu esas doğrultusunda hareket etmeye çalıştık lakin Arapça ve Farsça kelimelerden günümüzde kullanılmayanları aktarırken Ferit DEVELLIOĞLU’nun “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat”indeki yazıma uymaya özen gösterdik. Yine bu bölümde metinlerin asıllarındaki noktalama işaretlerini aynen vermeye çalıştık fakat bazı noktalama işaretlerinin o zamanki kullanımı ile günümüz arasında büyük zıtlıkların olduğu durumlarla karşılaşıldığında günümüz kullanımını esas aldık. Manzum metinlerin Latin harflerine aktarımında ise vezin gereği metnin aslına sadık kaldık. Bütün bu sıraladıklarımızı en doğru şekilde yapmak için uğraştık. Ama bizim de gözümüzden kaçanlar şüphesiz ki olmuştur, onun için de şimdiden hoşgörülerinize sığınıyoruz.

“Mütareke Dönemi Yayın Organlarından “Zaman” Gazetesi” ismini tezimize veren ve bu çalışmanın her safhasında elimden tutan değerli hocam Prof. Dr. Nâzım H. POLAT’a bâkî şükranlarımı arz ediyorum. Ayrıca gazetenin mevcut sayılarının toplanmasında büyük emekleri geçen değerli dostum Serkan BEKTAŞ’a, amcazadem Burak HAYKIR’a, ilgilerini esirgemeyen hocalarım Doç. Dr. İsmail DOĞAN ve Doç. Dr. Şah Murat ARIK’a, Latin harflerine çevrilen metinlerin bilgisayar ortamına aktarılmasına yardımcı olan sevgili Tülay UĞURLU’ya, çeşitli vesilelerle yardımlarını gördüğüm Okt. Özgür AVŞAR, Ali KARADAVUT ve Ayşegül YERLİKAYA’ya, çalışmamın ilk anından sonuna kadar varlıklarıyla ve destekleriyle güç bulduğum aileme -özellikle ağabeyim Ahmet HAYKIR’a- ve tashihlerde yardımlarını gördüğüm, sabırla bekleyen nişanlım Türkçe Öğretmeni Hülya AĞIN’a teşekkürlerimi sunarım.

Tayfun HAYKIR

Kasım 2009

GİRİŞ

MÜTAREKE DÖNEMİ TÜRKİYESİ

Çalışmamızın konusu olan “Zaman” gazetesinin ilk sayısı 4 Nisan 1918’de çıkar. “Zaman”ın yayın hayatına başladığı günlerde de Birinci Dünya Savaşı’nın yavaş yavaş sonuna gelinmektedir. Bilindiği üzere 30 Ekim 1918 tarihinde de Mondros Mütarekesi (Ateşkesi) imzalanır; yani gazetemiz Mütareke imzalanmadan aşağı yukarı yedi ay önce okuyucuyla buluşur. 10 Eylül 1919 tarihine kadar yayın hayatına devam edecek olan “Zaman”ın bu dönemi nasıl yansıttığını incelemeye başlamadan önce Mondros Mütarekesi’ne ve devrin genel hatlarına değinmek istiyoruz.

1. Birinci Dünya Savaşı’nın Sonuçlanması ve Mütareke’nin İmzalanması

1914 senesinde Birinci Dünya Savaşı’na Osmanlı Devleti, İttihat ve Terakki Hükümeti yönetimi altında müdahil olur. Talat Paşa’nın sadrazamlığında idare edilen ülke 1918 yılında savaşın yenik taraflarından biri olarak ayrılır.

Savaştan yenik çıkmanın bedeli ödenmeye başlanacaktır. Her yerde devleti bu bataklığa İttihatçıların soktuğu söylentisi alır yürür. Yenilgiyle birlikte en nüfuzlu paşaların bile karşısında herkes muhalif kesilir.¹ 8 Ekim 1918 günü Talat Paşa kabinesi istifa dilekçesini padişaha verir.² İstifanın üzerine Padişah Vahdettin kabine

¹ Bu konuyla ilgili olarak tezimizin “Seçilmiş Metinler” bölümündeki “Münakaşa Metinleri” başlığı altında verdiğimiz Refik Halit KARAY’ın “**Ortada Kabahatli Yok**” (s. 664), “**Efendiler Nereye**” (s. 669) ve yine aynı bölümde “Çeşitli Konuları Ele Alan Fikrî Metinler” başlığı altında Latin harflerine aktardığımız Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞI’nın “**Buhran Zamanlarında Hâlet-i Ruhiye**” (s. 636) isimli yazıları dikkate değerdir.

² 14–18 Ekim 1918 tarihinde toplanan İttihat ve Terakki’nin son kongresinde Talat Paşa kendisini istifaya zorlayan şartlar hakkında şunları söylüyor:
“Talat Paşa, gözleri yarı dumanlı bir hâlde üzüntü ve heyecan içinde uzun beyanatı yaparken, bu noktada durdu. Kongre heyetini süzdü uzun bir duraklamadan sonra yeniden kuvvet almış gibi sözüne devam etti.

kurma vazifesini Tevfik Paşa'ya verir. Tevfik Paşa kabinesine İttihatçıları dâhil etmek istemez ve bu sebeple kabineyi kuramaz. Padişah bunun üzerine kabineyi kurması için İzzet Paşa'yı görevlendirir. İzzet Paşa yirmi beş gün görev yapacak olan kabinesini 11 Ekim 1918 günü kurar. Bu kısa görev süresi içinde kabinenin yapmış olduğu en büyük iş şüphesiz Mondros Mütarekesi'ni imzalamaktır.¹

Mütareke, 30 Ekim 1918 günü Midilli adasının Mondros limanında Bahriye Nazırı Rauf Bey(Orbay) başkanlığındaki bir heyetçe imzalanır. Bir ateşkes antlaşmasından çok daha ağır şartlar içeren bu akit imzalanırken Osmanlı Devleti'nin hiçbir hafifletme isteği göz önünde bulundurulmaz. Mondros Mütarekesi, Sevr'in temel taşlarını oluşturur ve Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü parçalama yolunda İtilaf Devletleri için büyük bir adım olur.²

Biliyorsunuz Bulgar cephesi çökmüştür, müttefiklerimizle temasımız kalmamıştır. Suriye'de ordularımız bozguna uğramıştır. Harp bizim mağlup olmamızla sona ermiştir. Karşı tarafın hiç olmazsa Wilson Prensipleri dairesinde hareket etmesini sağlamak maksadıyla beraberce Wilson'a başvurduk. Bu müracaatla beraber şunu düşündük ki harbi idare eden ve Amerika'nın gözünde harpten mesul olan bir kabinenin iş başında kalması caiz değildir. Bunun için kabinenin istifasını padişaha verdik.

Siyasetimiz mağlup oldu. Bunun için de bizim iktidar mevkiini ne suretle olursa olsun, muhafaza etmemiz mümkün olamazdı. Aynı zamanda umumi merkez olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sevk ve idare mevkiinden umumi merkez heyetiyle beraber istifa ediyoruz ve cemiyeti gerçek ve meşru sahibi olan Kongre Heyetine terk ve tevdi ediyoruz.” Tarık Zafer TUNAYA, **Türkiye’de Siyasal Partiler-Mütareke Dönemi**, C.II, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul 1986, s.69.

¹ Mütareke Dönemi dediğimiz 1918 ile 1922 yılları arasında Osmanlı Devleti deyimi yerindeyse tam bir yönetim zafiyeti geçirir. Bu dört senelik süreçte toplam on iki kabine görev yapar. İstikrardan yoksun dönemin kabinelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

“Ahmet İzzet Paşa (11 Ekim–8 Kasım 1918)
Ahmet Tevfik Paşa (İlk dönem) I. (11 Kasım 1918–13 Ocak 1919) II. (14 Ocak–3 Mart 1919)
Damat Ferit Paşa (İlk dönem) I. (4 Mart–15/16 Mayıs 1919) II. (19 Mayıs–20 Temmuz 1919) III. (21 Temmuz–30 Eylül 1919)
Ali Rıza Paşa (2 Ekim 1919–8 Mart 1920)
Salih Hulusi Paşa (8 Mart–2 Nisan 1920)
Damat Ferit Paşa (İkinci dönem) IV. (5 Nisan–31 Temmuz 1920) V. (31 Temmuz–17 Ekim 1920)
Ahmet Tevfik Paşa (İkinci dönem) III. (21 Ekim 1920–4 Kasım 1922)”
Tarık Zafer TUNAYA, a.g.e., s.37.

² İzzet Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Mustafa Kemal Paşa, sadrazamdan kendisinin harbiye nazırı yapılmasını ister. Lakin sadrazam, ateşkes anında cephede dirayetli bir komutana daha çok ihtiyaçlarının olduğunu söyleyerek Mustafa Kemal Paşa'yı harbiye nazırı yapmak yerine Mondros Mütarekesi imzalandıktan bir gün sonra yani 31 Ekim 1918 günü Yıldırım Orduları Gurubu Komutanlığına getirir. Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra bile bu konu çok merak edilir. Yunus Nadi, Mustafa Kemal ile yaptığı ve 13 Mayıs 1933 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan bir mülakatında konuyu o günlere getirir. Yunus Nadi'nin Mustafa Kemal'e “*Şayet o zaman siz*

Mütareke, planlı programlı bir işgal hareketinin adıdır. Batı, uzun zamandır planladığı bölme ve parçalama politikasını gerçekleştirebilmek için bu günü beklemiş, Mondros'ta yapılan anlaşmaya kendisine fırsat yaratacak maddeleri eklemeyi ihmal etmemiştir. Mütareke'nin hemen ardından harekete geçilmiş olması bu tezi doğrulamaktadır. Önce zengin petrol yataklarına sahip Musul bölgesi, ardından İstanbul...¹ Bu gelişmelerin ardından İtilaf Devletleri'ne ait kuvvetler Türkiye topraklarına dolmaya başlar. Özellikle Fransız ve İngiliz kuvvetleri hiçbir şekilde medenîlikle bağdaşmayan çirkin olayların altına bu süre zarfında imzalarını atacaktır.

Türk Kurtuluş Savaşı nihayete erip, son düşman askerinin vatan toprağından çıkarılacağı güne kadar Türk milleti kendi vatanında tarifi zor acılar çekmiştir. Fransız generali Franchet d'Esperay ziyaret ettiği bir Türk okulunun hatıra defterine *"Savaş esirlikten daha az aşağılayıcıdır."* diye bir cümle yazar.² Bu cümle ile aslında Türklerin artık İtilaf Devletleri'nin esiri olduğunu acımasızca dile getirir. Mütareke imzalanmadan önce milletimiz uzunca bir süre çok çetin şartlar içinde aynı anda birçok cephede savaşmıştır lakin esaretin aşağılayıcılığı generalin dediğı gibi savaşın acılarından çok daha ağır olacaktır.

harbiye nazırı olsaydınız neler yapardınız?" diye sorması üzerine Mustafa Kemal şöyle cevap veriyor:

"Ben o zaman dahi harbiye nazırı olarak dâhil olacağım bir hükümetin akdedeceği mütareke öyle olmaz ve onun tatbikatı bizi bilahare bu kadar müşkülata uğratmış bulunmazdı. Daha İstanbul'da iken hükümete iştirakim mümkün olsaydı, millî halas işi daha oradan başlamış olurdu." Yard. Doç. Dr. E. Semih YALÇIN, "Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki Faaliyetleri (30 Ekim 1918–16 Mayıs 1919)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.17, S.28, Ankara 1995, s.181

¹ Mehmet TÖRENEK, **Türk Romanında İşgal İstanbul'u**, İstanbul 2002, s.6.

² Tanık Zafer TUNAYA, a.g.e., Giriş bölümü, s.XIX.

2. Mütareke Devrinde Türkiye’de Sosyal ve Siyasî Durum¹

Mütareke imzalandıktan sonra Osmanlı Devleti’nin haritada kapladığı alan eskisine göre hayli küçülmüştü. Bu küçülen coğrafyanın da nerelerine devletin hükmedebildiği bugün bile tartışılabilir.

Devlet-i Âliye yirminci asra savaşlarla girer. Durmadan, dinlenmeden çeşitli milletlerden düşmanlarla farklı cephelerde uzun süren muharebeler yaşanır. Özellikle dört sene devam eden Birinci Dünya Savaşı’ndan mağlup çıkılması ve ardından çok ağır şartlar içeren Mondros Mütarekesi’nin imzalanması devlet ve millet için adeta kırılma noktası olmuştur. 30 Ekim 1918’den (Mondros Mütarekesi) 1 Kasım 1922’ye (saltanatın kaldırılması) kadar olan süreç bir devletin ve milletin yaşam ile ölüm arasında defalarca git-gel yaptığı bir dönemdir.

Yıllarca süren savaşlar neticesinde ülkenin nüfusu büyük vurgun yemiştir. En verimli insanlarımız savaşlarda kaybedilmiş ve Anadolu halkı yetim çocuklardan, dul kadınlardan ve evlat acısıyla beli bükülmüş ihtiyarlardan ibaret kalmıştır. Ateşkes yapılmasıyla birlikte elden çıkan topraklardaki Türk ve Müslüman unsurlar da başta İstanbul olmak üzere Türkiye’nin çeşitli yerlerine dağılmışlardır. Bunlar da beraberlerinde sefaletten ve salgın hastalıklardan başka bir şey getirememişlerdir.² Güçlüklerle dolu bu ortamı Ahmet Hamdi TANPINAR şöyle tasvir ediyor:

“Bizim nesil, vatan ızdırabını, umumî felaket denen şeyin ne olduğunu o yıllarda öğrendi. Bütün bir millet, ölülerine ağlamasını unutmamıştı. Dört yanda talih demircileri, fâtihi bir millete bukağılar, esirlik zincirleri dövüyordu. Çocuklar boynu bükük doğuyor, ihtiyarlar kefen diye şerefsizliğe sarılmaktan korkuyorlardı. Küçük menfaatler, hasis endişeler uğrunda kendini satan vicdanlar, bütün bir tarihi pazara çıkarıyorlar, birtakım kirli ağızlar, adalet nâmına, asıl milletimize en çirkin isnatlarda bulunuyorlardı.”³

¹ Bu konuyla ilgili olarak tezimizin “Seçilmiş Metinler” bölümünde “Sosyal ve Siyasal Hayatla İlgili Yazılar” başlığı altında dönemi yansıtan yazılar verilmiştir. Bkz. s. 478-584

² Zaman gazetesinin ilan-reklâmlarında en fazla doktor ilanlarına rastlanması bu durumun doğal bir sonucudur.

³ Mehmet TÖRENEK, a.g.e., s.19.

Anadolu, Millî Mücadele ile uyanacağı zamanı beklerken bir yandan da kulağını İstanbul'a dayamış sessizce akıbetini bekliyordu. Biz de yönümüzü kargaşanın hüküm sürdüğü, her kafada bir sürü soru işaretinin olduğu İstanbul'a dönelim.

Birinci Dünya Savaşı, deyimi yerindeyse, insanları canından bezdirmiştir. Sefalet insanları pençesine almış, devlet hazinesi çökmüş, vatandaş temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaz duruma gelmiştir. Lakin İstanbul'daki bazı kesimler bu durumdan müstağnidirler. Bu kesim payitahttaki azınlıklardır diyebiliriz. İşgal kuvvetleri ile sıkı münasebetlerde bulunan bu insanlar toplumun büyük bir kısmı yokluktan ölümler sefahat hayatı sürmektedirler. Azınlıkların yanında işgalcilerle birlik olan Türkler de yok değildir.¹ Ayrıca azınlıklar İtilaf kuvvetlerinin İstanbul'a gelmesiyle Türk halkına bir anda cephe almışlar ve günlük hayatta bile Türklere karşı ahlâka mugayir hareketlerde bulunmayı ileri derecelere kadar vardırmışlardır. Müslüman Türk kadınlarına sarkıntılık edilmesi, onların peçelerinin yırtılması en sık yaptıkları terbiyesizliklerdendir. Halide Edip ADIVAR da o dönemde yaşadıklarını şöyle dile getiriyor:

“İstanbul semtinde, Eminönü'nden son tramvaya binerek ablamın evine gidecektim. Biletçi galiba azınlıklardandı. Sıraya bakmadan içeriye azınlıkları alıyor, Türk kadınlarını itiyordu. Vakit çok geçti. Sokak fenerlerinin altında duran ihtiyar kadınların yüzlerinde, bana acı gelen bir şey vardı. Ben tramvaydaydım. Kapıya giderek bir ihtiyar kadını içeriye çektim ve ona yerimi vermek istedim. Biletçi buna o kadar kızdı ki, bilet kutusuyla beni itti ve sövmeye başladı...”²

¹ Tarık Zafer TUNAYA, Mütareke İstanbul'unda birkaç insan tipinin olduğu sonucuna varıyor: “Birinci tip, büyük çözülmenin rüzgârından bir zafer havası çıkaran yabancılar ve onlarla işbirliği eden azınlıklardır. Bunlar arasında kendilerini öyle kabul edenler de vardır. Yabancılar büyük kentin yaşamına egemendirler. Askerlere evlerin bir iki odası ayrılacak, “umumî vasıtalar” bedava gidip gelecekler, subayları Osmanlı Hükümeti hesabına Pera Palas gibi otellerde kalacaklardır.”

“Kimileri sanki hiçbir şey olmamış gibi Osmanlı düzeninin sürdüğü kanısındadır. Bu hayalden cesaret alarak, etliye sütlüye karışmadan geçinip gitmek isterler. Kimileri aynı düzen içinde, 1908'den beri besledikleri intikamlaşma fırsatını yitirmeyerek köşe başında bekleyecekleridir.”

“Türk kesiminde Mütareke kabuğunu kırarak ortaya çıkan asıl model isimlessiz kahraman tipidir.” Tarık Zafer TUNAYA, a.g.e., “Giriş” bölümünden, s.XVIII, XIX.

² Halide Edip ADIVAR, **Türk'ün Ateşle İmtihani**, Özgür Yay., İstanbul 2006, s.19.

Türk halkına karşı adaletsiz uygulamaları ve yaptığı ahlâka aykırı hareketlerde sınır tanımayan isimlerin başında Fransız generali Franchet d'Esperay gelir. Bu hadsizliği Dolmabahçe Sarayı'nda oturacağını söyleyerek padişahın oradan çıkarılmasını istemesiyle zirveye çıkar. Böyle bir aşağılanma karşısında Süleyman Nazif “Hadisat”ta 9 Şubat 1919 tarihinde “*Kara Bir Gün*” isimli meşhur yazısını yazar. Bunun üzerine Süleyman Nazif’e idam cezası verilir. Ceza, Süleyman Nazif’in saklanması ve araya hatırlı kişilerin girmesi üzerine infaz edilemez.¹

8 Kasım 1918’de dört Fransız subayı, Arian adlı gemiden Galata rıhtımına çıkar ve yaya olarak Beyoğlu’ndaki Fransız elçiliğine giderler. Beyoğlu sokakları İtilaf Devletleri bayraklarıyla süslenmiştir.² Bu hadise işgalin fiilî başlangıcıdır ve ardından diğer işgalci devletlere ait askerler İstanbul’da toplanmaya başlarlar. Azınlıklar bir bayram havası içinde İstanbul’u işgalcilerin bayraklarıyla süslerler. Böyle bir manzara karşısında artık İstanbul Hükümeti ve padişahın yapabileceği pek bir şey kalmamış gibidir. Manda sistemi payitaht yönetimi tarafından çıkar yol olarak görülür. Özellikle Damat Ferit Paşa kurtuluş olarak bu sistemin elzem olduğunu her fırsatta dile getirir, padişah da bu konuda onunla hemfikirdir.

Padişahın ve hükümetin bu tavrı karşısında oluşan muhalefet kitlesi sorgusuz, sualsiz cezalandırılıyordu. Cezalandırılanlar arasında devlet adamları, askerler, aydınlar ve gazeteciler çoğunlukta idi. Bu sürgün ve tutuklamaları ikiye ayırabiliriz. İlk tutuklamalara sebep “İttihatçılık” olarak gösteriliyordu. Divan-ı Harb-i Örfî’lerde yargılanan tutuklular, devrin meşhur cezaevi olan “Bekirağa Bölüğü”ne gönderiliyorlardı.³

İkinci cezalandırma dönemi ise 1919 yılının Mart ayında başlar. “Malta Sürgünleri” diye adlandırabileceğimiz bu dönemde hükümet ve padişahın cezalandırmak istediği kesim Müdafaa-i Hukukçulardır. İşgal kuvvetleri, Anadolu

¹ “Süleyman Nazif”, **Meydan Larousse**, C.18, Sabah Yay., İstanbul 1992, s.393.

² Mehmet TÖRENEK, a.g.e., s.6.

³ Bekirağa Bölüğü’nde tutuklu bulunanlardan biri de Ağaoğlu Ahmet Bey’dir. Ağaoğlu Ahmet Bey, Bekirağa Bölüğü’nden Zaman gazetesine bir mektup yollar. 20 Mart 1919 tarihli Zaman gazetesinin ikinci sayfasında yayınlanan bu mektubu biz de tezimizin “Seçilmiş Metinler” bölümünde “Münakaşa Metinleri” başlığı altında Latin harflerine aktardık. Bkz. s. 692

Hareketi'yle ve Mustafa Kemal'le ilişkisi olduğu sonucuna vardıkları kişileri tutuklatması, sürgüne göndermesi konusunda payitahta baskı uyguluyordu.

Yukarda açıkladığımız gelişmeler karşısında, Müdafaa-i Hukukçular da boş durmazlar. Anadolu'da başlarında Colonel Rawlinson bulunan İngiliz ve Büyük Britanya tebaalı 29 kişiyi esir alırlar. Mustafa Kemal eline geçen bu kozu çok iyi değerlendirir ve Malta'da esir tutulan 59 yol arkadaşını kurtarır.¹ Bizim burada kısaca anlattığımız bu süreç iki yıldan fazla sürer. Bu süre zarfında İstanbul'un teslimiyetçi politikası karşısında direnen Anadolu Hareketi yanlısı isimler gerek Bekirağa Bölüğü'nde olsun, gerekse Malta'da sürgünde olsun büyük zorluklarla mücadele etmişlerdir.

Mütareke Dönemi milliyetçi eylemlerin, himaye ve manda sorunlarının birbiriyle çatıştığı bir süreyi kapsar. Meşrutiyetin başa çıkamadığı tüm sorunları Harb-i Umumî galipleri Türkler aleyhine Sevr'le çözmek istemişlerdir. Osmanlı hükümeti de bu yöntemden yanadır. Müdafaa-i Hukukçular bu durumun kesinlikle karşındadırlar. Bu yol onları harabeler arasından yeni bir devlet çıkarmaya götürecektir.

Mütareke Dönemi'nin en önemli olayı bu siyasal kutuplaşmadır.² Böyle bir kutuplaşma ortamı içersinde çok sayıda siyasal parti ve cemiyet kurulmuştur. Tarık Zafer TUNAYA, bu dönemde kırka yakın siyasî parti ve cemiyetin kurulduğunu belirtiyor. Bu parti ve cemiyetleri görüş olarak en genel şekilde ikiye ayırabiliriz: İstanbul hükümeti ile ona paralel olarak manda ya da himaye yanlısı görüşe sahip olanlar ve Anadolu Hareketi'ni destekleyip, Mustafa Kemal etrafında toplananlar.

Mütareke Dönemi; sadece siyasî bunalımların yaşandığı dört yıllık bir süreç değildir. Bu dönem Türk milletinin ölüm-kalım savaşının aynasıdır. Siyasî olayların yanı sıra toplumun bütün hücrelerine işlemiş kendine ait özellikleri olan bir dönem olması itibariyle yakın tarihimizin en karmaşık zaman aralığıdır, diyebiliriz.

¹ Tarık Zafer TUNAYA, a.g.e., s.25'ten mealen alınmıştır.

² Tarık Zafer TUNAYA, a.g.e., s.34.

Düşmanın payitahtı bile işgal ettiği, tam da her şey bitti denildiği anda yeniden doğuş için verilen mücadelenin sürecidir. Birbirine tamamen zıt bu iki psikoloji arasında Türk insanının geçirdiği travmalı süreç iyi araştırılmalıdır. Çünkü geleceğimizi kurma yolunda bu dönemden alacağımız çok büyük derslerin olduğunu düşünüyoruz.

Dediklerimizi somutlaştırmak adına dikkatleri, bu travmayı yaşayanlardan birine; Ahmet Rasim'e çevirelim. Ahmet Rasim'in o zor günlerdeki ve sonrasındaki ruh hâlini yakın arkadaşı Enis Tahsin TİL şu şekilde özetliyor:

“Ahmet Rasim Bey, vatanını çok severdi, memleketin felaketlerinden teessür duyardı. Balkan Harbi'nde uğradığımız mağlubiyet kendisini çok müteessir etmiş, o neşeli insan günlerce sakın durgun bir hâl almıştı.

Birinci Dünya Harbi'nden mağlup olarak çıktığımız zaman daha büyük teessüre düştü. Hele İstanbul işgal edilerek türlü türlü taşkınlılar başlayınca teessürü bir kat daha arttı. O sırada yazı yazdığı Vakıf Matbaası'nda bir kenara çekilir, kimseyle konuşmaz, sadece söylenenleri dinlerdi.

Teessürün derecesini kendisinin yazdığı ve bestelediği şu şarkı gösterir:

*Bir bahar ister gönül gülsüz, çimensiz, lâlesiz
Bülbül ötmez, çimen zâr çiçeksiz, jâlesiz
Böyle bi-reng-i baha, böyle figansız, nâlesiz
Bir hayatın belki vardır başka zevki, neşesi*

Ahmet Rasim Bey, bu şarkı ile dünyaya küstüğünü, gülün, bülbülün kendisini adeta sinirlendirdiğini anlatıyor, renksiz, çiçeksiz, sessiz bir hayat istiyor ve “Böyle bir hayatın belki vardır başka zevki, neşesi” diyor. Bu şarkı o zaman geçirdiği buhranları, içinde kopan fırtınaları gösterir.

Ahmet Rasim Bey, bütün o felaketli günleri ızdırap içinde takip etti. İstiklal Harbi muvaffakiyetle neticelenerek memleket kurtulduğu zaman birden bire değişti, sanki başka bir adam oldu. Vaktinden evvel ihtiyarlamış, herkesten kaçır bir hâl alan, Kadıköyü'nde Papazın Bahçesi'nde münzevi bir hayat yaşayan muharrir birden bire gençleşti ve yeni bir şarkı yazıp besteledi.

Bir güldü benim bahtım uyandı... ”¹

Mütareke Dönemi’ni genel hatlarıyla tasvir ettikten sonra, dönemin yayın organlarından olan “Zaman” gazetesi ile ilgili çalışmamızla, devrin karakteristik özelliklerini daha detaylı bir şekilde incelemeye çalışacağız.

¹ Enis Tahsin TİL, **Gazeteler ve Gazeteciler**, Haz. İbrahim ŞAHİN, Bilge Yay., Ankara 2004, s.76.

Birinci Bölüm

“ZAMAN”I TANIYALIM (İNCELEME)

93. sayının birinci sayfası.

(Sağda Sultan Vahdettin ve solda Veliâht Abdülmecit Efendi'nin fotoğrafları.)

I. “ZAMAN” GAZETESİNİN TANITIMI

A. Yayımlanma Serüveni

Basın tarihimize baktığımızda “Zaman” isminde farklı tarihlerde çıkan ve ortak noktaları sadece isim benzerliği olan çok sayıda gazete var. Eski yazılı süreli yayınlarda “Zaman” isminin beş ayrı gazete için kullanıldığını görüyoruz. Harf İnkılâbı’ndan sonra da bu isim günümüze değin kullanıla gelmiş lakin dediğimiz üzere bunların tek ortak noktası yalnızca “adaş” olmalarıdır.¹

Zaman gazetesi, Birinci Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru İstanbul’da çıkar. Duyûn-ı Umumiye civarında Hoca Han Caddesi’nde bir dairede idare edilen gazetenin ilk sayısı 22 Cemâziye’l-âhir 1336 (4 Nisan 1918) Perşembe günü okuyucuyla buluşur. 14 Zi’l-hicce 1337 (10 Eylül 1919) Çarşamba günü ise gazetenin son sayısının çıktığı gündür yani “Zaman”ın ömrü 1 yıl, 7 ay, 6 gündür. Gazete -bazı eksiklerle- düzenli olarak 480 sayı çıkmayı başarabilmiştir.²

Gazetenin ilk sayısından 261. sayısına kadar Mehmet Necati, 262’den 264. sayıya Mehmet Fuat, 265’ten 424. sayılara kadar da Fuat Fazlı mesul müdürlük görevini yürütür. 364. sayı Cevat İbrahim’in imtiyaz sahipliği altında çıkar. Fuat Fazlı’nın mesul müdürlük yaptığı 425. sayıya kadar olan süreçte Cevat İbrahim gazetenin sadece imtiyaz sahibidir. 424. sayıdan sonra Fuat Fazlı’nın mesul müdürlükten ayrılmasıyla Cevat İbrahim bu görevi de 479. sayıya kadar yürütür. Gazetenin son iki sayısında ise mesul müdür ve imtiyaz sahibi imzası belirtilmemiş.

¹ Bu konuda detaylı bilgi için süreli yayın kataloglarına müracaat edilebilir.

² “Zaman”ın çıkışını kendi gazetelerinde duyuran gazetelere teşekkürü şöyle olmuş:

-Teşekkür-

İntişarımızı ilan ve tebrik etmek nezâketinde bulunan Hüdâvendigâr refikimize beyan-ı teşekkür ederiz.

(Nu. 21, s. 4, 24 Nisan 1918)

Teşekkür

İntişarımızı tebrik mürüvvetinde bulunan “Karesi” refikimize beyan-ı teşekkür ederiz.

(Nu.24, s.4, 27 Nisan 1918)

Devrin basın ortamında gazetelerin -genel olarak- iki grupta toplandıklarını söyleyebiliriz: Hükümetin yanında ya da karşısında olanlar. Zaman gazetesi hükümet karşıtı bir yayın organı olarak nitelendiriliyor.¹ (Lakin “Zaman”ın muhalifliği diğer gazetelerinkinden biraz farklıdır.) “Zaman gazetesi İttihat fırkasına mensup olmakla beraber muhalefette bulunuyor.”² ifadesi gazetenin “parti içi muhalefet” çizgisinde seyrettiğini gösterir. Bu meyanda Reşat Nuri’nin(Güntekin) şu sözleri olayı biraz daha aydınlatıcı nitelikte:

“Mütarekede, üniversite profesörü olmaktan başka bir hırsım olmadığı zaman, bir gün, Darülbeyde’de İzmir’in meşhur Buldanlı Veli’si ile karşılaştım. İzmir’den babamın arkadaşıydı. Perde arkasında, oynanan piyesi hakkında bilmem neler söylüyordum. Veli, bunları enteresan bulmuş olacak ki, “Söylediklerini benim gazeteye yaz” dedi. Kendisi o zaman, Maarif Nazırı maslup Şükrü Bey’in çıkardığı Zaman gazetesinin başyazarı idi.”³

Gazetenin kimlik bilgileri de dâhil hiçbir yerinde Şükrü Bey ismine rastlamadık.⁴ Reşat Nuri’nin yukarıdaki ifadesinden (gazetenin Şükrü Bey tarafından çıkarılıyor olması) dönemin siyasî hayatının en faal isimlerinden biri olan Şükrü Bey’in kendinin perde arkasında bulunduğu bir gazete çıkarma ihtiyacı hissettiği şeklinde yorumlanabilir. Bu varsayımı gazetenin “parti içi muhalefet” yapıyor olması da güçlendiriyor. Şükrü Bey’in gazete üzerindeki nüfuzunun derecesini ve bu etkinin ne zamana kadar sürdüğünü söylemek ise oldukça zordur. Gazetede sadece mesul müdür imzasının olması, imtiyaz sahibi imzasının bulunmaması gazetenin Şükrü Bey tarafından çıkartıldığı lakin bunun ifşa edilmemek istendiğinin bir sonucudur

¹ Gazetenin 13 Temmuz 1918 tarihli 99. sayısının ikinci sayfasındaki “**Türkiye’de Matbuat**” isimli yazıda hükümete karşı gazeteler olarak İkdâm, Âti ve Zaman gazetelerinin adları söyleniyor.

² “Türkiye’de Matbuat”, **Zaman Gazetesi**, Nu:99, 13 Temmuz 1918, s.2.

³ Şerif AKTAŞ: “Reşat Nuri GÜNTEKİN”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.12, Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul 2004, s.218

Reşat Nuri’nin “Zaman”daki ilk yazısı gazetenin 25 Mayıs 1918 tarihli 52. sayısında çıkar. Ayrıca Reşat Nuri’nin “Buldanlı Veli” dediği kişi o dönemde gazetenin başyazarı olan Veliyüddin SALTİKÇİ’dir.

⁴ Şükrü Bey; Ahmet Samim ve Hasan Tahsin cinayetlerinin faili olarak tanınır. İttihat ve Terakki hükümetinde maarif nazırlığı yapmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra eski İttihatçı arkadaşlarıyla Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası saflarına girer. 1926 senesinde Atatürk’e suikast girişiminde bulunduğu iddiasıyla tutuklanır. Tarihe “İzmir Suikastı” olarak geçen bu davadan idam cezası alır ve aynı yıl cezası infaz edilir. İttihatçıların silahşorlarından olarak bilinir. Sümer KILIÇ, **İzmir Suikastı-İddianame ve Kazım Karabekir’in Savunması**, Emre Yay., İstanbul 1994.

diyebiliriz. Bu söylediğimiz varsayımı 363. sayıdan sonra gazeteyi Cevat İbrahim'in alması daha güçlü hâle getiriyor zira Cevat İbrahim gazeteyi aldıktan sonra klişenin üstüne "Sahib-i İmtiyaz: Cevat İbrahim" ibaresi eklenir.

B. Kimlik Bilgileri ve Mizanpaj-Teknik Özellikleri

Zaman gazetesinin kimlik bilgilerinin yekûnunun, gazetenin ilk sayfasının üst kısmında bulunan isim klişesinin etrafında verildiğini görüyoruz. Bu bilgilerde 364. sayıya kadar köklü bir değişiklik yapılmamış. Gazetenin idarehane adresi olarak **"Duyûn-ı Umumiye civarında Hoca Han Caddesi'nde daire-i mahsusa"** belirtilmiş. Adres; gazetenin Tanin Matbaası'nı kiralamasıyla (230. sayıdan sonra) **"Nuruosmaniye'de daire-i mahsusa"** olarak değiştirilir.¹ Gazetenin telefon numarası ise yayın hayatı boyunca aynıdır: **"2415"**.

Zaman'ın nüshası 40 paradan satılmaya başlar, 298. sayıdan itibaren ise bu fiyat 2 kuruşa yükseltilir.² 298. sayıya kadar gazete vilayet için seneliği 325, altı aylığı 120, üç aylığı 95 kuruş; memâlik-i ecnebiye içinse seneliği 390, altı aylığı 200, üç aylığı 110 kuruştur. 298. sayıda yapılan zamla vilayet için seneliği 650, altı aylığı 360, üç aylığı 190; memâlik-i ecnebiye için senelik 780, altı aylık 400, üç aylık 220 kuruşa yükseltilmiştir. Fiyatların yaklaşık iki kat artmasının sebebi olarak kâğıt fiyatlarına yapılan zam gösterilmiştir. 364. sayı ile birlikte gazete Asrî Neşriyat Şirketi tarafından çıkarılmaya başlar. Gazete yönetiminin bu şirkete geçmesiyle fiyatlarda indirim uygulanır. Bu indirim neticesinde yeni fiyatlar: memâlik-i Osmaniye'nin her tarafı için seneliği 650, altı aylığı 350, üç aylığı 180; memâlik-i ecnebiye için seneliği 750, altı aylığı 370, üç aylığı 200 kuruş olarak düzenlenir.

İsim klişesinin etrafında bazı uyarıcı bilgiler de verilir. 364. sayıya kadar klişenin sağ tarafında **"Hususat-ı tahririye ve idare için Zaman gazetesi**

¹ Teferruatlı bilgi için tezimizin 203. sayfasındaki **"İdarehanemizin Nakli"** isimli yazıya bakılabilir.

² Yapılan bu zammın ayrıntısı için tezimizin 321. sayfasındaki **"Gazeteler 2 Kuruşa"** başlıklı yazıya bakınız.

müdüriyetine müracaat edilmelidir. Derc edilmeyen evrak iade edilmez.” ibaresi verilirken 364. sayıdan sonra bu ibarelere yenileri eklenir. Yeni ibareler de klişenin sağ tarafında verilir: **“Tahrir ve idare işleri için doğrudan doğruya müdüriyete müracaat olunur.” “Neşrolunmak üzere vürûd eden evrakta sahibinin isim ve adresi okunaklı surette yazılması şarttır.” “Posta ücreti verilmemiş mektuplar iade olunur.” “İlan şeraiti idarede kararlaştırılır.” “Neşrolunacak ilanların halkı iğfal edecek mahiyette olmamasına itina edilmekle beraber bunların muhteviyatından dolayı idare hiçbir mesuliyet kabul etmez.” “Taşradan talep üzerine ilan şeraiti bildirilir.” “ Mektuplar ve posta pulları Asrî Neşriyat Şirketi namına gönderilmelidir.”** Saydığımız uyarıcı ifadelerin öncekilere nazaran daha profesyonelce seçildiği görülüyor; gazetenin zamanla tecrübe kazanmasından daha çok Asrî Neşriyat’ın deneyimleri bunların sebebidir diyebiliriz. Ayrıca yine aynı dönemde gazetenin isim klişesi altında verilen şu iki ibarede profesyonellik açısından çok şey ifade ediyor: **“ Her sabah çıkar, Türkçe müstakil gazetedir.” “Zaman, vesait-i istihbariyesinin emniyet ve sürati ve teşkilatının intizamı sayesinde en doğru havadisleri herkesten evvel alır.”**

İsim klişesinin altında tarih, kaçınıcı sayı ve yıl olduğu da ayrıca belirtilir. Tarih; Hicrî, Rumî ve Miladî olarak ay, gün, yıl -her takvim türünde de- rakamla belirtildikten sonra gün ismi de ayrıca yazılır. Bu bilgiler 363. sayıdan sonra isim klişesinin altına değil de sağına ve soluna hizalanır. Namaz saatlerinin gösterildiği **“Takvim-i Zaman”** isimli cetvel 364. sayıya kadar son sayfanın en sonunda verilirken, bu sayıdan sonra ilk sayfanın başındaki isim klişesinin sol yanında verilir.

Zaman gazetesi 175. sayıya kadar 2 varak yani dört sayfa çıkar. 175. sayıdan sonraysa 1 varak üzerine 2 sayfa olarak yayın hayatına devam eder. 175.sayıya kadar gazete 30x45 cm ebadındayken, 175. sayıdan sonra 45x60 cm ölçülerinde çıkar.¹ Her ne kadar gazetenin sayfa sayısında azalma olmuşsa da bunun içeriğe yansıdığı

¹ Yapılan bu değişikliğin sebebi tezimizin “Seçilmiş Metinler” bölümündeki “Zaman Hakkındaki Yazılar” kısmında **“Gazetemizin Yeni Şekli-Romanımız”** isimli yazıda ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Bkz. s. 202.

söylenemez. Gazete sayfa sayısı olarak azaltılır ama ebat olarak 15cm büyütülür ayrıca gazetede kullanılan puntolar da küçültülerek içerik muhafaza edilmiş olunur.

Zaman, yayın hayatı boyunca iki farklı başlık klışesi kullanır. Başlangıcından 364. sayıya kadar ilk klışesini; 364. sayıdan son sayısına kadar da ikinci klışesini kullanmıştır.

İlk 363 sayının başlık klışesi.

364 ve sonraki sayıların başlık klışesi.

“Zaman” sayfalarının sütunlara bölünmesi belirli bir kaide doğrultusunda yapılmamış. O günün içeriğine ve haber dağılımına göre her günün cetvelenmesi en uygun şekilde yapılmaya çalışılmış.

Gazetenin ilk sayfası başyazar tarafından yazılan ve genellikle güncel konuları değerlendiren bir başmakale ile başlar. (Bu durum gazetenin yayın hayatı boyunca değişmemiştir.) İlk sayfada başmakaleden sonra en önemli haberlere yer vermeye çalışılır. (Zikrettiğimiz haberler Mütareke imzalanmadan önce cephelerdeki son hâl ve müttefiklerle ilgili durumken; Mütareke sonrası sulh ile ilgili haberler olmuştur.) 175. sayıya kadar yani gazetenin 4 sayfa olduğu dönemlerde ikinci sayfada tefrikalar ve yabancı kaynaklı haberler; üçüncü sayfada gazete kadrosunun makaleleri ve ülke genelinden çeşitli haberler; dördüncü sayfada ise müttefiklerden gelen son “resmî” malumatlar ve ilan-reklâmlar bulunur. 175. sayıdan sonra gazetenin iki sayfa olmasıyla dört sayfalık durumdan farklı olarak 2. ve 3. sayfaların içeriklerinin de son sayfaya aktarıldığı -bazı istisnalar hariç- söylenebilir.

“Zaman”ın bazı sayılarında ise, ilk sayfanın aşağı sol köşesine koyulan:

“Üçüncü sayfamızda Feylesof Rıza Tevfik Bey’in “Ukde-i Hayat” makalesi, yarınki nüshamızda Cenap Şahabettin Bey’in makale-i edebiyeleri.” (Nu:6)

“Yarınki nüshamızda edib-i muhterem Cenap Şahabettin Bey’in makale-i Nefiseleri.” (Nu:34) şeklindeki notlarla o sayıda veya gelecek sayıda bulunan ve yayın ekibinin önemli gördüğü yazıların okunması tavsiye edilmiş. Ayrıca yine aynı köşede yayımlanacak tefrikaların da reklâmı günler önceden yapılmaya başlanmış. Şöyle ki:

““Zaman”ın tefrikası Tebessüm-i Elem. Muharriri: Hüseyin Rahmi. Gazetemiz birkaç güne kadar hikâyenüvis-i şehîr Hüseyin Rahmi Bey’in “Tebessüm-i Elem” namındaki büyük bir romanını tefrika etmeye başlayacaktır.” (Nu:18)

“Yeni tefrikamız: İstanbul’un İç Yüzü, muharriri: Refik Halit. Teşrin-i evvel’in birinci Salı gününden itibaren neşre başlayacağız.” (Nu:172)

Kimlik bilgilerinden bir diğeri de mesul müdür ve imtiyaz sahibi ibareleridir. Mesul müdürlerin isimleri gazetenin yayın hayatı boyunca hep son sayfanın en sonunda verilmiştir. İmtiyaz sahibi ibaresi ise Cevat İbrahim’in gazeteyi almasıyla 364. sayıdan itibaren ilk sayfadaki isim klişesinin üzerine yazılarak verilmiştir.

364. sayı ile birlikte gazetede büyük bir değişim olur. Yönetim “Asrî Neşriyat Şirketi”ne geçer. Bu şirketin gazeteyi devralmasıyla imtiyaz sahibi de Cevat İbrahim olur. Cevat İbrahim 425. sayıyla birlikte gazetenin mesul müdürlük görevini de üstlenir. 363. sayı ile 364. sayının arasında gazete 14 gün tehir eder. Bu zaman zarfında gazeteye uygulanacak yenilikler hazırlanır. Yapılacak yeniliklerin başında gazetenin Avrupaî bir tarza büründürüleceği, eskisine göre daha çok resimli ve karikatürlü olacağı ve istihbarat alanının genişletileceği söylenebilir.^{1 1}

¹ Yapılacak olan bu değişikliğin detayları gazetenin 363. sayısının 1. sayfasında “Karilerimize” adlı bir yazıda anlatılmış. Biz de bu yazıyı tezimizin “Seçilmiş Metinler” bölümünde Latin harflerine aktardık. Bkz. s. 204.

Zaman gazetesi yayın hayatı süresince küçük aksilikler hariç düzenli bir şekilde intişar eder. Aksaklıklar çoğunlukla gazetenin sansür idaresine yetişememesinden veya sansür idaresi tarafından “tayy” (sansür) edilmesinden kaynaklanır. Bu gibi durumlar neticesinde gazete ertesi sayısında intişar edemeyişinin sebebini “**İtizar**” başlığı altında ilk sayfasından okuyucuya açıklar. Gazetenin sekteye uğradığı zamanları şu şekilde sıralayabiliriz: 98 ile 99. sayılar arasında 3 gün, 164 ile 165. arasında 3 gün, 310 ile 311. sayılar arasında 1 gün (sansür idaresine yetişmediğinden), 319 ile 320 sayılar arasında 3 gün, 355 ile 356. sayılar arasında 10 gün, 413 ile 414. sayılar arasında 2 gün, 479 ile 480. sayılar arasında 3 gün gazete çıkmaz. Ayrıca 294. sayı gününde çıkmaz, ertesi günkü sayı 294–295. sayı olarak basılır, gazete bu durumu “İtizar” başlığı altında şöyle açıklanıyor:

“Evvelki akşam elektrik cereyanının birden bire kesilmesi ve bi’n-netice tab makinemizi tahrik etmek imkânı kalmamış olması hasebiyle dünkü nüshamız intişar edememiştir. Muhterem kari ve karielerimize arz-ı ilan eyleriz.” (Nu:294–295, s.1)

Gazetenin son sayfasında “**Âsâr-ı Münteşire**” başlığı altında gazetelerin, edebî içerikli dergilerin veya kitapların tanıtımı, yeni sayılarının çıktığı haberi ya da içerikleri hakkında bilgiler de verilmiştir.²

¹ Gazete; yeni hâlini kendi gazetelerinden duyuran arkadaşlarına şöyle teşekkür etmiş:

Zaman’ın Teşekkürü

“Zaman”, Tercüman ve Akşam refikleri tarafından izhar edilen tebrik hasebiyle muhterem refiklerine tekrar beyan-ı teşekkür eder.

(Nu:365, s.2, 13 Mayıs 1919)

² Bu yazılardan orijinalitesi olanları topladık ve tezimizde “Mecmua-Gazete ve Kitaplar Hakkında Tenkit ve Tanıtma Yazıları” başlığı altında verdik. Bkz. s. 238-295.

II. YAYIN İLKELERİ VE YAYIN POLİTİKASI

Zaman gazetesi; ilk sayısının başmakalesi olarak yayınladığı “*Bizce Gazetecilik*” unvanlı yazıyla yayın ilkeleri ve yayın politikasının nasıl olacağını izaha çalışır.¹ Bu yazıyla adeta gazetenin yol haritası çizilir. Genel olarak; gazeteciliğin nasıl olmasından, gazetecilerin dikkat etmesi gereken hususlardan ve gazete-toplum ilişkisinden bahsedilmiştir diyebiliriz. “*Gazetecilik ictimai vazifelerin en ağırlarındandır.*” diye söze başlamaları üzerlerine yüklenen sosyal sorumluluğun farkında olduklarının bir göstergesidir. Ayrıca gazetecilik mesleğinin ağır bir mesuliyet hissi gerektirdiğini üzerine basa basa tekrarlamışlar. Aynı yazının başka bir bölümünde sadrazam paşanın “*Milletin iki lisanı vardır biri Meclis-i Milli kürsüsü; diğeri matbuat!*” sözüne atıfta bulunarak bu duruma dikkat çekiyorlar. Yani gazetelerin sesi, milletin sesidir diyerek hem gazetelerin hür bir şekilde yayın yapmaları konusuna değiniyorlar hem de gazetelerin millet menfaatlerine uygun yayın yapmaları hususunu gündeme taşıyorlar. Bir gazetenin hürriyet hakkının, milletin dili olabilmek yolunda gösterdiği titizlikle doğru orantılı olduğunu savunuyorlar.

Zaman gazetesinin yayın ilkelerinin başında millet menfaatlerine uygun düşmeyen fiiliyatta bulunmama geliyor diyebiliriz. Gazetenin yayın hayatına başladığı dönem Osmanlı Devleti’nin son yıllarına denk geldiğinden o dönemde Türk milletinin çıkarlarına ters söz söyleyen bazı yayın organları vardır. Zaman, yayın ilkeleri ve politikalarını çizerken en önemli vazifesinin bu gibilerle mücadele olduğunu da belirtiyor. 1 Kânun-ı evvel 1918 tarihli 236. sayısının ikinci sayfasındaki “*Tercüman-ı Hakikat’in Teklifi*” isimli yazısında Rumca gazetelerin Türk milletine karşı saygı sınırını aştıklarını, Türk gazetelerinin de bu hâl karşısında birlik olması gerektiğini savunuyor ve gazete olarak bu konuda ellerinden geleni yapacaklarını beyan ediyorlar.²

¹ Adı geçen bu yazı Latin harflerine çevrilerek çalışmamızın 201. sayfasında verilmiştir.

² “**Tercüman-ı Hakikat’in Teklifi**” isimli yazı çalışmamızın 314. sayfasında Latin harflerine aktarılmıştır.

Tarafsız gazetecilikten yana olduklarını, tutulacak tek tarafın milletin tarafı olduğunun altını çiziyorlar. Bunların yanında gazetenin yayınlanan ilan-reklâmlarda dahi halka iyi mesajlar verme kaygısı taşıdığını isim klişesinin yanına yazdığı “*Neşrolunan ilanların halkı iğfal edecek mahiyette olmaması...*” ibaresinden açıkça anlamaktayız.

Gazetecilik ilişkilerinde meslektaşlarına karşı gayet saygılı bir tavır sergileyen Zaman gazetesi, haber kaynaklarının gösterilmesi konusunda da titiz davranmıştır. Bu dürüstlük ilkesinin bazı refikleri tarafından ihlal edildiği durumlarda da onları nazikçe tenkit etmiştir. Şöyle ki:

Akşam Refikimize

Son günlerde aynen veyahut tadilen iktibas edilen haberlerimizi Akşam refikimiz menba göstermeksizin neşretmektedirler. Biz onların haberlerini derc ederken menba gösterdiğimiz gibi Akşam refikimizin de bu cihete riayetkâr olmalarını talep edebiliriz zannediyoruz. (Nu:269, s.2)

Zaman, yayın hayatı boyunca devrin en meşhur yazarlarını okuyucusuyla buluşturmaya çalışmıştır. Gazeteciliğin sadece haber vermek olmadığının farkında olduklarından hemen hemen her gün fikrî, edebî ve kültürel içerikli yazılar da yayınlamışlardır. Ayrıca halkın edebî yönden de doyurulması için Mütareke Devri gibi karmakarışık bir siyasî dönemde bile uzun soluklu tefrikalar yayınlanmıştır. Söylediklerimizi gazetenin yayın ekibi şu sözleriyle açıkça dile getiriyor:

“Heyet-i mevcudemize ilaveten Köprülüzade Mehmet Fuat, Ömer Seyfettin Beyler vesaire gibi güzide kalemlerimizin muaveneti de temin edilmiştir. Hemen her gün hatta muayyen günlerde ilmî ve edebî birer makale vermeye ve Avrupa’daki medeniyet ve sanat cereyanlarını pek yakından takip etmeye gayret edeceğiz kezâlik haftanın muayyen günlerinde millî ve edebî iki hikâye vermeye çalışacağız”. (Nu:267, s.1)

Gazetenin, yayın politikası bakımından millî ve İslamî değerlere sahip çıktığından muhafazakâr bir çizgide seyrettiğini söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti ve Türk milleti içine düştükleri bataklıkta hayat mücadelesi verirken, diğer tarafta da işgalcilerin zulümleri her geçen gün artmaktaydı. Zaman, bu durum karşısında ses çıkarabilen, zulme karşı direnen gazetelerdendir. Gazetenin tavrını incelediğimizde yayın hayatı boyunca Türk milletinin yaşama hakkını savunduğunu görürüz. Örneğin 11 Haziran 1919 tarihli 393. sayının “*Büyük Gün*” isimli başmakalesinde İstanbul’un fethinin yıldönümü vesilesiyle işgal altında bulunan şehrin sahibinin Türkler olduğu son derece milliyetçi bir tavırla vurgulanmıştır.¹ Bu sebeplerden dolayı özellikle 200. sayıdan sonra gazetenin üzerindeki baskı artar ve milletin haklarını savunan yazılar ya tamamen ya da kısmen sansürlenir.

Zaman gazetesinde farklı görüşlere sahip yazarların kalem faaliyetlerine de rastlamaktayız. Bu fikrî farklılıkların hem edebî hem de siyasî anlamda olabildiğini görüyoruz. Mesela “Yeni Lisan” hareketine: “*Sade lisan yaşamaz, bu cereyanı ortaya atanlar kolay şöhret kazanmak isteyenlerdir*”² diyerek katıyetle karşı çıkan Cenap Şahabettin de, bu hareketin kurucularından olan Ömer Seyfettin de aynı gazetede yazmışlardır. Siyasî düşünüş farklılıklarına misal olarak ise Rıza Tevfik’in tutumu ile Nebizade Ahmet Hamdi’nin görüşlerinin birbirinden çok farklı olduğunu söyleyebiliriz. Rıza Tevfik, Zaman’da İttihatçılara karşı sert eleştiriler yapıp, İngiliz sistemine hayran olduğunu anlattığı yazılar yazarken; Nebizade Ahmet Hamdi ise İttihatçıların da içinde dürüst insanların olduğunu söyleyip, Türkçü çıkışlar yapan yazılar yazmaktaydı. Bu saydıklarımız sadece örnek göstermek içindir, yoksa gazetede farklı görüşe sahip yazar kadrosu asla bu kadarla sınırlı tutulamaz.³ Bütün bunlar da bize Zaman’ın milletin menfaatlerine uygun olmak kaidesiyle her konudan farklı görüşleri bünyesinde barındırabildiğini göstermektedir.

¹ Adı geçen yazının tamamı çalışmamızın 544. sayfasında Latin harflerine aktarılmıştır.

² Enis Tahsin TİL, a.g.e., s.249.

³ Çalışmamızın “Seçilmiş Metinler” bölümündeki yazılar incelendiğinde gazetenin kapısının farklı görüşlere sahip yazarlara açık olduğu daha iyi görülecektir.

III. “ZAMAN”DA EDEBÎ VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

Gazeteler, kendi zamanlarının güncel olaylarını kapsamlı şekilde bünyelerinde bulunduran kaynakların başında gelir. Süreli yayın türlerinden en çok rağbet gören gazete, neşredildiği dönem hakkında birinci derece kaynak değeri taşır. Gazetelerde genel olarak güncel haberlerin verilmesinin yanında edebî ve kültürel içerikli faaliyetler de azımsanmayacak ölçüdedir. Özellikle günümüzde sahip olduğumuz kitle iletişim araçlarının (televizyon, internet, radyo vs.) olmadığı dönemlerde bu iletişim araçlarının görmüş olduğu vazifeyi gazeteler yükleniyordu. Bu kadar kapsamlı bir görev alanı olan gazetenin edebiyat ve kültür sahasına tepkisiz kalması sanırsız imkânsız olacaktır. Bu meyanda Ahmet Hamdi TANPINAR’ın şu tespiti dikkate değerdir:

“... gazete yalnız bir efkârı umumiye ve umuma mahsus yazı dili vücuda getirmekle kalmaz, ayrıca yeni nevilerin girmesine ve yayılmasına yardım ederek yeni edebiyatın kurulmasını sağlar. Dilimizde tiyatro, tercüme ve telif ilk numunelerini gazete vasıtasıyla verir. Roman nevilerinin ilk numunelerini o tanıtır. Bu karşılaşmalar hakikî ihtilallerdir. Bunların yanı başında makale, tenkit ve deneme gibi az çok gazetenin bünyesine dâhil neviler girer. Makale ile politika ve hayat meseleleri, tenkit ve deneme ile edebiyat ve fikir meseleleri günün hadisesi olmaya başlar. Böylece toplumun düşünce sahası genişler.”¹

Gazetelerdeki edebî ve kültürel içerik günümüz literatürünü tamamlayıcı, geliştirici, sahilleştirici yani orijinalitesi olan bilgilere sahiptir. Çalışmamızın kaynağını oluşturan “Zaman” gazetesi hem “Mütareke Dönemi” kültür ve edebiyat ortamını yansıtmaları hem de yayın kadrosundaki isimlerin “Yenileşme Devri Türk Edebiyatı”nın öncülerinden olması hasebiyle bu anlamda zengin malzemeye sahiptir.

Zaman’da edebî ve kültürel alanda kalem oynatma söz konusu olduğunda Ahmet Rasim’in (1865, İstanbul–21 Eylül 1932, İstanbul) ön sıralarda olduğunu görüyoruz. Gazete 363. sayıdan sonra Asrî Neşriyat Şirketi tarafından çıkarılmaya başlanır. Bu değişiklikle yazar kadrosunda da birtakım farklılıklar olur. Ahmet

¹ Ahmet Hamdi TANPINAR, **19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitapevi, İstanbul 2003, s.251

Rasim de söz konusu sayıyla birlikte Zaman'daki yerini alır. “*Zaman Levhaları*” başlığı altında yazdığı ve genelde tenkit içerikli yazılarında edebî ve kültürel sahalara dolaylı olarak temas ettiğini görüyoruz.¹ Esas manada edebî ve kültürel içerikli yazıları ise “*Kırk Senelik Komedi*” unvanı altında tefrika ettiği yazılarında karşımıza çıkıyor.

“*Kırk Senelik Komedi*” adlı yazı dizisi ilk defa 19 Temmuz 1919 tarihli 430. sayıda neşredilir. Haftada iki gün yayınlanan yazı dizisi, gazetenin on dokuz ayrı sayısında tefrika edilmiş ve son metin -aynı zamanda gazetenin de son sayısı olan- 10 Eylül 1919 tarihli 480. sayıda okuyucusuyla buluşmuştur. Bu yazı dizisinin bir diğer özelliği de her tefrikanın müstakil bir makale hüviyetinde olmasıdır. Yazı dizisinin içeriğini Ahmet Rasim’in kırk seneden beri içinde bulunduğu “matbuat hayatında” başından geçenler oluşturur.

Zaman'daki edebî ve kültürel içerikli yazılardaki bir diğer imza sahibi de Reşat Nuri'dir (Güntekin, 25 Kasım 1889, İstanbul–7 Aralık 1956, İstanbul). Reşat Nuri gazete yazarlığına Zaman'da kaleme aldığı “*Temaşa Haftası*” başlıklı tiyatro tenkitleriyle başlar.² Gazetenin 25 Mayıs 1918 tarihli 52. sayısındaki “*Bizde Hayat-ı Temaşa -Bir Mukaddime-*” isimli yazısı onun gazetecilikteki ilk kalem faaliyetidir. Yazarın genel anlamda tiyatro üzerine görüşlerini ve o dönemde temsil edilen oyunlar hakkındaki tenkitlerini konu alan bu yazılar gazetenin yayın hayatı göz önüne alınınca çok uzun soluklu olmuştur. Haftada bir gün yazdığı bu hacimli yazıların 28 Haziran 1919 tarihli 411. sayıya kadar devam ettiğini görmekteyiz.³

¹ Ahmet Rasim'in “Zaman Levhaları” başlığı altında yazdığı yazılarını tezimizin ilerleyen bölümlerindeki “Zaman'da Fikrî Faaliyetler” bölümünde değerlendireceğiz.

² Şerif AKTAŞ: “Reşat Nuri GÜNTEKİN”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.12, Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul 2004, s.218.

³ Reşat Nuri GÜNTEKİN'in *Zaman*, *Vakit*, *Cumhuriyet*, *Dersaadet*, *Ulus* gazeteleri ve *Türk Tiyatrosu*, *Darülbeyazıt*, *Devlet Tiyatrosu*, *Nedim Mecmuası*, *Yedigün*, *Hayat Mecmuası*, *Temaşa Mecmuası*, *Türk Yurdu Dergisi*, *Büyük Mecmua* ve *Yeni Mecmua* isimli sanat dergilerinde tiyatro üzerine yazdığı yazılar Kemal YAVUZ tarafından 1976 yılında “**Reşat Nuri GÜNTEKİN'in Tiyatro ile İlgili Makaleleri**” ismiyle toplanıp yayınlanmış. Adı geçen eser üzerinde yapmış olduğumuz inceleme sonucunda Reşat Nuri GÜNTEKİN'in Zaman'da yayınladığı yazılarından sekiz tanesinin bu eserde bulunmadığını tespit ettik. Kemal YAVUZ'un kitabında topladığı makalelerin İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Hakkı Tarık US Koleksiyonu'ndaki “Zaman” gazetesinin sayılarında bulunduğu; eserde mevcut olmayan makalelerin ise İzmir Ahmet

Reşat Nuri'nin Zaman'daki bir diğer kalem faaliyeti de “*Harabelerin Çiçeği*” isimli romanını “*Cemil Nimet*” müstearıyla tefrika etmesidir. Bu eser Zaman gazetesinin dördüncü tefrikasıdır. Gazetenin 280. sayısında tefrika edilmeye başlanan roman 354. sayıyla birlikte nihayete erer.

Cenap Şahabettin (2 Nisan 1871, Manastır–13 Şubat 1934, İstanbul), Zaman'ın yazar kadrosunun kurucularındandır. İlk yazısı 10 Nisan 1918 tarihli 7. sayıda yayınlanan “*Prens Levent*” isimli hikâyedir. Gazetenin yazar kadrosuna erken dâhil olan Cenap Şahabettin'in -ne yazık ki- gazete bünyesinden erken ayrıldığını görüyoruz. Yazarın son yazısı da 30 Haziran 1918 tarihli 88. sayıda neşredilen “*Dağınık Mülâhazalar -1-*” isimli yazısıdır. Cenap Şahabettin'in Zaman'da toplam sekiz adet yazısı vardır. Yukarda isimlerini zikrettiğimiz iki yazısı dışındaki diğer altı yazısı Filistin ve Beyrut hatıralarından oluşmaktadır.¹

Cenap Şahabettin, Zaman'da olduğu gibi başka gazetelerde de hatıra yazıları yazmıştır. “*Hac Yolunda*”, “*Âfâk-ı Irak*”, “*Suriye Mektupları*”, “*Avrupa Mektupları*” isimleriyle yazdığı yazıların hepsi araştırmacılar tarafından derlenip yayınlanmıştır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda görüyoruz ki, Cenap Şahabettin'in Zaman'da

PİRİŞTİNA Kent Arşivi'ndeki “Zaman” gazetesinin İstanbul'daki mevcut olmayan sayılarındaki yazılar olduğu sonucuna vardık. Bu yazıları şu şekilde listeleyebiliriz:

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Bizde Hayat-ı Temaşa -Bir Mukaddime-, Zaman Gazetesi, Nu:52, 25 Mayıs 1918, s.3

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Meşrutiyetten Sonra Tiyatromuz, Zaman Gazetesi, Nu:59, 1 Haziran 1918, s.3

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Millî Tiyatro Ne Demektir?, Zaman Gazetesi, Nu:66, 8 Haziran 1918, s.3

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, İki Temaşa Hadisesi, Zaman Gazetesi, Nu:80, 22 Haziran 1918, s.3

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Hortlaklar, Zaman Gazetesi, Nu:90, 2 Temmuz 1918, s.3

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, ... Temaşa, Zaman Gazetesi, Nu:106, 20 Temmuz 1918, s.3 (Yazı başlığındaki noktalı yer tahribattan dolayı okunamadı.)

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve Ahlâk -1-, Zaman Gazetesi, Nu:161, 14 Eylül 1918, s.3

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Fransa'da Temaşa Mevsimi -1-, Nu:322, 1 Mart 1919, s.2

Ayrıca Kemal Yavuz'un adı geçen eserinin 54–59. sayfalarında “Zamanın Ruhu ve Tiyatro -2-” isimli bir yazı veriliyor. Bu yazının sonundaki künye ise aynen şöyle: “Zaman Gazetesi, nr.128, 22 Teşrin-i sâni 1918 (1334)” lakin yaptığımız inceleme sonucunda Zaman gazetesinin sözü edilen sayısında böyle bir yazıyı tespit edemedik.

¹ Cenap Şahabettin'in sözü edilen bu yazıları tezimizin “Edebî İçerikli Yazılar” bölümünde Latin harflerine aktarılmıştır.

yazdığı bu içerikli yazılar ne yukarda saydığımız eserlere dâhil edilmiş ne de müstakil bir şekilde yayınlanmıştır.¹

Zaman'ın en faal yazarlarından birisi de Ömer Seyfettin'dir (28 Şubat 1884, Gönen-6 Mart 1920, İstanbul). 36 yıllık kısa ömründen geriye ciltler dolusu eserler bırakan bu velûd şahsiyetin Zaman'daki tespit edebildiğimiz ilk yazısı “* * *” imzasıyla kaleme aldığı ve 4 Mayıs 1918 tarihli 31. sayıda neşredilen “*Öte Beri*” başlıklı edebî içerikli yazısıdır.²

Ediplerimiz arasında takma isim kullanmada ön sıralarda gördüğümüz Ömer Seyfettin, Zaman'daki kalem faaliyetleri sırasında açık imzasının yanında “Camsab” ve “Şit” müstearlarını da kullanır. “Ömer Seyfettin” açık imzasıyla on dokuz yazı kaleme alan yazarın bu yazılarından on üç tanesi hikâye türündedir. Geriye kalan altı yazının beş tanesi de Türklük, Türkçe ve edebiyat ile alâkalı musahabe tarzında yazılardır ve kalan bir tanesi de Refik Halit(Karay)'ın “*Sakın Aldanma, İnanma, Kanma*” isimli hikâyesini değerlendirdiği bir yazısıdır.

Ömer Seyfettin'in, “Şit” takma ismiyle yazdığı ilk yazısı 14 Kânûn-ı sâni 1918 tarihli 280. sayıda yayınlanan “*En Zekisi*” isimli yazıdır. Şit imzasını kullandığı yazıların hepsi “*Küçük Fıkralar*” ana başlığı altında yayınlanan ve birinci sayfanın sol alt köşesinde verilen kısa fıkra niteliğindeki yazılardır. Zaman'da Şit imzalı on sekiz yazı bulunmakta ve bu yazıların sonuncusu 319. sayıda neşredilen “*Muhtekir Mantığı*” unvanlı yazıdır.³ Ömer Seyfettin'in günümüzde dahi beğeniyle okunan “*Perili Köşk*”, “*Yüksek Ökçeler*”, “*Tos*”, “*Rüşvet*” gibi hikâyelerinin Zaman'da neşredildiğini görmekteyiz. Ayrıca yazarın “*Efruz Bey*” isimli eseri de Zaman'da tefrika edilmek istenir ve “*Ömer Seyfettin Bey'in “Efruz Bey” isminde gayet kıymetli bir hikâyesini tefrikaya başlayacağımızı karie ve karilerimize arz*

¹ Bu konuda ve Cenap Şahabettin'in nesirciliği hakkında detaylı bilgi için bkz.: İsmail PARLATIR, vd., **Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Akçağ Yay., Ankara 2006, s.165-178.

² Yazarın bu yazısını Latin harflerine aktararak çalışmamızın “Seçilmiş Metinler” kısmına dahil ettik. Bkz.: s. 216.

³ Ömer Seyfettin'in “Camsab” müstearıyla “Musahabe” “Siyasî Musahabe” ana başlığı altında yazdığı yazıları tezimizin ilerleyen bölümlerinden “Zaman'da Fikrî Faaliyetler” başlığı altında değerlendireceğiz.

eyleriz” (Nu:272, s.1) sözleriyle yaklaşık bir hafta reklâmı yapılır. 280. sayıda “*Yeni Tefrikamız*” başlığı altında adı geçen eserin “*bazı sebeplerden dolayı*” bir müddet daha tefrika edilemeyeceği söylenir ve sonuçta “*Efruz Bey*” Zaman’da tefrika edilmez.¹

Zaman’da kalem oynatan ustalardan bir diğeri de Hüseyin Rahmi’dir (Gürpınar, 17 Ağustos 1864, İstanbul–8 Mart 1944, Ankara). Hüseyin Rahmi’nin Zaman’da iki adet müstakil yazısına rastlıyoruz, edibimizin gazetede ki esas faaliyeti tefrikalarıdır. İlk yazısı 71. sayıdaki “*Ada Vapurunda Cereyan Ediyor*” isimli yazıdır. Bu yazıda Birinci Dünya Savaşı’nın ağırlaşan şartları neticesinde İstanbul’da uygulamaya koyulan umuma açık yerlerde şeker ve şekerli yiyeceklerin tüketilmesi yasağını, vapurda giderken sohbete dalan üç kafadarın dilinden yorumluyor. 79. sayıda neşredilen “*Yanık Dolma*” isimli yazısı ise “*tekellümü*” tarzda yazılmış bir hikâyedir.

Hüseyin Rahmi’nin Zaman’daki asıl faaliyetleri tefrikalarıdır. Zaman’ın ilk tefrikası olması özelliğini de taşıyan “*Tebessüm-i Elem*” unvanlı eser aynı zamanda gazetenin en uzun tefrikasıdır da diyebiliriz. Gazetenin 20. sayısında “*Tebessüm-i Elem*”in tefrikasına başlanır. 48. sayıda ara verilen tefrika 72. sayıyla birlikte kaldığı yerden tekrar neşredilir ve bu eser 169. sayıda hitam bulur.

Yazarın diğ er tefrika edilen eseri -diğ er eserinin aksine tefrikası çok kısa süren- “*Lekeli Humma Şüphesi*”dir. Gazete bu eseri tefrika edeceğini duyururken “*bir hafta sürece k*” ibaresini kullanarak uzun soluklu bir eser olmadığını belirtmiştir. “*Lekeli Humma Şüphesi*”nin tefrikasına 273. sayıda başlanır ve eser 278. sayıda nihayete erer.

Türk hikâyeciliğinin zirve isimlerinden biri olan Refik Halit’i (Karay, 15 Mart 1888–18 Temmuz 1965, İstanbul) de Zaman’ın sayfalarında görmek mümkündür. Gazetenin aktif kalemlerinden biri olan Refik Halit’in Zaman’daki

¹ Biz gazetenin bu konuyla ilgili baş ka bir açıklamasına rastlayamadık.

yazılarını iki ana başlığa ayırabiliriz. İlk kısım onun siyasî düşüncelerinden izler bırakarak oluşturduğu güncel/fikrî yazılarıdır. Sayısı onu bulan bu içerikteki yazılarından 25 Kânûn-ı evvel 1918 tarihli 260. sayıdaki “*Tetkik-i Seyyiat – İki Hikâye-*” başlıklı yazı edebî izler de taşımaktadır. Zira yazar bu yazısının başında iki tane hikâye anlatır ve daha sonra anlattığı hikâyeler ile memleketin durumu arasında bağlantılar kurar.

Refik Halit’in Zaman’daki diğer kalem faaliyetleri ise “*İstanbul’un İç Yüzü*” isimli romanının tefrika edilmesidir. Zaman gazetesinin ikinci tefrikası olma özelliğini de taşıyan eser günlük tefrika usulüyle neşredilir. Gazetenin 175. sayısında tefrika edilmeye başlanılan roman 270. sayıyla birlikte sona erer. “*İstanbul’un İç Yüzü*”nün reklâmı eser tefrika edilmeye başlamadan önce şöyle yapılıyor:

“Muharrirlerimiz arasında büyük bir şöhret temin ederek yazıları kemâl-i hâşişle dinlenen “Refik Halit” Bey’in gazetemiz için yazdığı romanı yakında tefrikaya başlıyoruz. Bu eserde Meşrutiyet’in ilanından evvelki ve sonraki iki devre ait İstanbul hayatı tetkik ve selîs, müstehzî bir lisanla tasvir olunmaktadır. Refik Halit Bey’in ara sıra gazetelerde intişar eden lezzetli yazılarını pek kısa ve fasılalı bulmaktan şikâyet eden karilerimizin bu uzun eserden memnun olacaklarına eminiz.”
(Nu:170, s.1)

Süleyman Nazif’e (17 Kânûn-ı sâni 1869, Diyarbakır–4 Ocak 1927, İstanbul) Zaman sayfalarında ilk defa 14 Haziran 1918 tarihli 72. sayıda “*Kars Giderken ve Gelirken*” isimli yazısıyla rastlıyoruz. Gazetede toplam sekiz tane yazısı bulunan yazarın son yazısı 19 Ağustos 1918 tarihli 135. sayıdaki Tevfik Fikret’in vefatının sene-i devriyesi dolayısıyla kaleme aldığı “*Tevfik Fikret*” başlıklı yazısıdır.¹

Süleyman Nazif, ağabeyi gibi görüp, çok sevdiği Ahmet Rasim’in oğlunun Balkan Savaşı’nda şehit olmasından büyük teessür duyar. Devletin içinde bulunduğu çetin şartlar bu teessür hissini daha da arttırır. Yazar, ruhunda hissettiği bu ıstırapı yalnızca sanatkarların sahip olduğu bir maharetle satırlara döker ve ortaya çıkan

¹ Adı geçen yazılar tezimizin “Seçilmiş Metinler” bölümünde Latin harflerine aktarılmıştır. “**Kars Giderken ve Gelirken**” için bkz. s. 353, “**Tevfik Fikret**” isimli yazı için bkz. s. 230.

“*Şehidin Babası*” isimli hikâye Zaman’ın 128. sayısında yayınlanır. Süleyman Nazif hikâyesinin yayınlanmasından bir gün sonra 129. sayıda “*Ahmet Rasim Bey’e*” isimli kısa bir yazıyla hikâyeyi Ahmet Rasim’e ithaf ettiğini ve kabul buyrulmasını temenni eder.¹

Ali Canip (Yöntem, Haziran 1888, İstanbul–26 Ekim 1967, İstanbul) de Zaman sayfalarında rastladığımız ediplerimizden. Gazetede toplam üç yazısı bulunan yazar yazılarını “*Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektup*” başlığı altında kaleme almıştır. 100., 127. ve 145. sayılarda neşredilen yazılarında edebiyat ve sanat hakkındaki görüşlerini dile getirdiğini görmekteyiz.

Zaman ailesinin bir diğer ferdi de Köprülüzade Mehmet Fuat’tır. (Köprülü, 1890, İstanbul–28 Haziran 1966, İstanbul) Köprülüzade’nin gazetede on iki tane yazısı mevcuttur. Yazarın yazılarını Anadolu’nun Türkleşmesi mevzuu ile alâkalı olanlar ve edebî içerikli yazılar olarak ikiye ayırabiliriz.² Kaleme aldığı tarihî yazılarında Anadolu’nun nasıl Türkleştiğini izaha çalışan Köprülüzade, bu bahiste Türk hâkimiyetinde gelişen Anadolu’nun kültürel yapısı hakkında da bilgiler veriyor.

Mehmet Fuat’ın Zaman’daki yazılarından üç tanesinin edebî muhtevaya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu içerikteki ilk yazısı 304. sayıda yayınlanan “*Tahlil ve Tenkit: Mevûd Hüküm -1-*”dir. Adı geçen yazıda Halide Edip’in(Adıvar) “*Mevûd Hüküm*” adındaki romanını özetler ve ardından 311. sayıda yayınlanan “*Tenkit ve Tahlil: Mevûd Hüküm -2-*” isimli yazısıyla roman hakkındaki -genel anlamda olumlu- tenkit yazısını kaleme alır. Bir diğer edebî içerikli yazısı ise 361. sayıda yayınlanan “*İtalyanca – Türkçe Eski Bir Lügat Kitabı*”dır. Köprülüzade eski mecmuaları karıştırırken daha önce varlığından haberdar olmadığı bir lügate rastladığını ifade ettikten sonra yazısında bu lüğatin Esrar Dede’nin İtalyanca-Türkçe lüğati olduğundan ve lüğatin özelliklerinden bahseder.

Zaman neşredildiği sırada Niğde Maârif Müdürlüğü görevini yürüten Besim Atalay (1882, Uşak–1965, Ankara) ağırlaşan Mütareke şartları karşısında Türk’ün

¹ “**Ahmet Rasim Bey’e**” isimli yazı için bkz. s. 230.

² Tarihî içerikli yazılarını “Zaman’da Fikrî Faaliyetler” bahsinde ele alacağız.

hakkını müdafaa eden isimlerdendir. Wilson Prensipleri'nin azınlıkların çoğunlukta oldukları yerlere sahip olabileceklerini söylemesi üzerine İçel ve Maraş'ın Türk hâkimiyetinden çıkarılması gündeme getirilir. Besim Atalay bu durum karşısında son derece ilmî bir yazı dizisi hazırlar ve yazılarının sonunda adı geçen şehirlerin türkülerinden örnekler verir.¹ Yazılarında şehirlerde Türklerin hâkim olduğunu izah etmeye çalışırken şehirlerin Türklerle birlikte değişip gelişen kültürel yapısı hakkında da detaylı bilgiler verdiğini görüyoruz.²

İbnü'r-Refik Ahmet Nuri'nin (Sekizinci, 1874, İstanbul–1934, Ankara) “*Üç Misli*” isimli eserinin tefrika edilmesi de Zaman gazetesinin bir diğer edebî faaliyetidir. Çok kısa süren bu tefrikanın birinci bölümü 369. sayıda, ikinci ve son bölümü ise 371. sayıda tefrika edilmiştir.

Zaman'da gezi yazısı türüne de rastlamaktayız. Reşat Danyal'ın “*Bahr-i Muhit Seyahati*” ana başlığı altında kaleme aldığı yazı dizisinin konusunu Reşat Danyal'ın açık deniz yolculuklarında başından geçenler oluşturur. Bu yazı dizisinin ilk bölümü 28 Temmuz 1918 tarihli 113. sayısında yayınlanır. Dört parçadan oluşan “*Bahr-i Muhit Seyahati*”nin son bölümü ise 1 Ağustos 1918 tarihli 117. sayıda okuyucusuyla buluşur.

Zaman'daki belli başlı edebî ve kültürel faaliyetleri özetlemeye çalıştık. Dile getirdiğimiz bu faaliyetlerin yanı sıra ikinci konumda kalan bazı edebî ve kültürel faaliyetler de yok değildir.

Gazetenin ilk sayılarının okuyucusuyla buluştuğu sıralarda devlet “İstikraz-ı Dahilî” ismiyle siyasî bir program başlatır. Bu programın amacı kısaca devlete lazım olan paranın halktan sağlanması olarak izah edilebilir. Kamuoyunu “İstikraz-ı Dahilî” hakkında bilinçlendirmek için Zaman gazetesi de sayfalarında yazılar

¹ Besim Atalay, Mütareke yıllarında Niğde'deki görevine başlamadan önce İçel ve Maraş'ta maârif müdürlüğü yapmıştır. Ayrıca yazarın 1923 yılında yayınlanan “*Maraş Tarihi ve Coğrafyası*” isimli eseri de onun bu konuda engin bir bilgi birikimine sahip olduğunu göstermektedir. Detaylı bilgi için bkz.: “ATALAY Besim”, **Meydan Larousse**, C.2, Sabah Yay., İstanbul 1992, s.236

² Besim Atalay'ın adı geçen bu yazılarını tezimizin “Türk Dünyası ve Türklükle İlgili Yazılar” başlığı altında Latin harflerine aktardık.

yayınlamıştır. Öyle ki bu konuyla ilgili manzumeler dahi kaleme alınmıştır. Bir devlet politikasının halk tarafından itibar görmesi için edebî türlerden yararlanılması dikkate değerdir. 28. sayının ikinci sayfasındaki “İstikraz Marşı”nın ikinci dördlüğü aynen şöyle:

“Her şey onun, onun kan ve canlar,
Ona vermekten kimdir kaçanlar.
Şimdi vatan açtı defter,
Bizden ödünç para ister.”¹

Zaman sayfalarında farklı konularda yazılmış şiirlere de rastlamak mümkün. Biz bunlardan Rıza Tevfik’e ait olan “Ayine-i Devran Ne Gösteriyor” (bkz.: s. 222) ve Âşık Figânî Baba imzasıyla kaleme alınan “Bu da Geçer Yahu!...” (bkz.: s. 224) isimli şiirleri birer örnek olması için çalışmamıza aldık.

Kültürel içerikli bir diğer yazı ise Samie Cahit imzasıyla kaleme alınan ve 15 Ağustos 1918 tarihli 131. sayıda neşredilen “Musiki Âlemi” başlıklı yazıdır. (Bkz.: s. 633) Adı geçen yazıda hanımların son zamanlarda musikiye gösterdikleri ilginin artmasından ve bu durumun toplumun kültür hayatına yaptığı etkiden bahsedilmektedir. Bunların yanında Hüseyin Fahri ve Yusuf Ziya’nın(Ortaç, 1895–1967) tiyatro tenkidi tarzında yazdıkları yazılar da edebî faaliyetler arasında yer alır niteliktedir.

Zaman gazetesi sayfalarına renk katmak ve okuyucuyu Mütareke’nin boğucu havasından az da olsa kurtarmak adına bir “İmza Müsabakası” düzenler. Böyle bir müsabaka yapılacağı -müsabakanın adı ve içeriği belirtilmeden- ilk defa 12 Mayıs 1919 tarihli 364. sayıda haber verilir. Ertesi gün yani 365. sayıda da müsabakanın bir imza müsabakası olacağı duyurulur. 366. sayıda ise “İmza Müsabakası”nın nasıl yapılacağı “Müsabakamız Yarın Başlıyor” başlığı altında teferruatlı şekilde açıklanır:

¹ Memduh Necdet de Zaman’ın 3 Mayıs 1918 tarihli 30. sayısının 1. sayfasında “İstikraz” isimli bir manzume kaleme almıştır.

“Zaman’ın tertip ettiği müsabakayı altmış imza ihtiva edecek ve her gün ikişer imza derc edilmek üzere bir ay devam eyleyecektir. Müddet-i mezkûre hitamında imzaların suret-i halli, gazeteden kesilmiş olan matbu imzalarla birlikte bir zarf derûnunda “Zaman Müsabakası Memurluğu” namına gönderilecek ve her türlü yanlışlığa mahal kalmamak üzere adresler gayet vâzıh bir tarzda yazılacaktır. Cevabnâmelerin İstanbul için, son imzaların dercinden bir hafta, taşra için on beş gün zarfında irsali lazımdır.

Vârid olacak cevabnâmeler, müsabaka komisyonu marifetiyle tetkik ve tasnif edilecek ve birinciye “50” Lira-yı Osmanî, ikinciye “20” ve üçüncüye “5” ve dördüncü ile beşinciye ikişer buçuk ve altıncıdan onuncuya kadar birer Lira-yı Osmanî verilecektir. Onuncudan ellinciye kadar yüz kuruşluk âsâr ve ellinciden yüzüncüye kadar birer harp fakiri albümü ile birer seri meşâhir kartpostalı ve yüzüncüden iki yüzüncüye kadar birer seri meşâhir kartpostalı verilecektir.”

Yukarıdaki ilanın ardından 15 Mayıs 1919 tarihli 367. sayıda ilk imzalar yayınlanır ve yarışma başlar.

(369. sayıdan; “İmza Müsabakası”nın 5. ve 6. imzasının bulunduğu 3 numaralı kupon.)

Gazetenin 367. sayısında başlayan “İmza Müsabakası” 396. sayıda nihayete erer. Yarışmanın sonucunun bir kısmı 21 Temmuz 1919 tarihinde çıkan 432. sayıda; kalan kısmı da ertesi gün çıkan 433. sayıda açıklanır. Açıklamada sıralama yapılırken yarışmaya katılanların isimleri ile adresleri açık olarak verilir.

Bütün bunların dışında Zaman’ın 175. sayısına kadar dördüncü sayfasında, 175. sayısından sonra ikinci sayfasında bulunan “Âsâr-ı Munteşire” sütununda dönemin süreli yayınlarının ve yeni neşredilen kitaplarının tanıtımının yapıldığını

görmekteyiz. Bu tanıtlar da devrin edebiyat ve kültür hayatını günümüze yansıtan birer ayna niteliğindedir.

IV. “ZAMAN”DA FİKRÎ FAALİYETLER

Zaman gazetesi bazen uğradığı kısa sektelere rağmen 480 sayı çıkmayı başarabilen, günlük bir gazetedir. Mütareke Devri’nin ağır şartları karşısında günlük bir gazete için bu azımsanmayacak bir başarıdır. Zaman’ın yayın hayatı boyunca işgalcilere karşı sergilemiş olduğu millî duruş, onun iki yüzüncü sayıdan sonra rahat nefes alamamasına neden olur. İşgalciler, Sansür İdaresi’ne yaptıkları baskıyı yeterli görmeyip, kendileri de ayrı yeten bir askerî sansür komisyonu kurarlar ve -tabiri caizse- azıcık sesi yükselenin kafasına tokmağı indirirler.¹ Zaman’ın da bu tokmaktan fazlaca nasiplendiğini(!) uygulanan sansürlerden ve tatillerden açıkça görüyoruz.² Öyle ki uygulanan bu baskılara rağmen Zaman’ın değişmeyen Türkçü tavrı gazetenin kapatılmasına sebep olur.

Millî Mücadele başlamadan önce Mütareke sonrası dönemde işgalcilere karşı en sert tepkiler Türk Ocağı’nca verilmiştir.³ Bu tepkiler çoğu kez Zaman sayfalarından da dile getirilmiştir. Zaman’ın özellikle iki yüzüncü sayıdan sonraki yazar kadrosuna baktığımızda karşımıza çıkan isimlerin çoğunun Türk Ocağı’nın en faal simalarından olduğunu görürüz. Bu faaliyetlerin fikrî boyutlarını Zaman

¹ Bu konuyla ilgili olarak Zaman’ın 27 Kânûn-ı sâni 1919 tarihli 293. sayısının ikinci sayfasındaki “**Kim Sansüre Edecek?**” isimli yazı aynen şöyle:

“Dünkü gazetelerden biri gazetelerin İtilaf heyetince sansür edilmesine Hariciye Nezareti’nin muvafakat etmediğini yazmıştı. Bizim bu babda icra eylediğimiz tahkikata nazaran, gazetelerimiz doğrudan doğruya Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi’nden tayin edilmiş olan memurlar tarafından sansüre edilecek, ancak İtilaf hükümetlerine ait olan meselelerde, bilhassa askerî olan hususatta İtilaf memurlarının mütalaası sorulacaktır. Mesele evvelden beri bu suretle takarrür etmiş bulunuyor.”

² O dönemde sansürün hangi durumlar karşısında uygulandığının ve sansüre sebep olarak nelerin gösterildiğinin daha iyi anlaşılması için çalışmamızın “Seçilmiş Metinler” bölümündeki “Matbuat ve Sansüre İlgili Yazılar” başlığı altındaki metinlere bakılabilir.

³ Mustafa Kemal ATATÜRK, Türk Ocağı’nın önemini ifade için şöyle söylüyor: “*Türk Ocağı, Türklük güneşinin ocağıdır. Asırlarca bunu söndürmek için çalıştılar. Bu ocak hepimizi aydınlattı.*” Yusuf KOÇ, Ali KOÇ, **Tarihî Gerçekler Işığında Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk**, Kamu Birlik Hareketi Eğitim Yay., Ankara 2006, s.5

gazetesinin yazar kadrosunun kalem faaliyetlerinden yola çıkarak açıklamaya çalışacağız.

Buldanlı Veli olarak da tanınan Veliyüddin Bey'in (Saltıkçı) imzasına ilk defa gazetenin 23 Mayıs 1918 tarihli 50. sayısındaki “*Düşündürmek İçin*” isimli başyazının sonunda rastlamaktayız. Gazetenin en faal isimlerinden olan Veliyüddin Bey'in, Zaman'da yirmi dokuz adet yazısı mevcuttur.¹ Yazarın son yazısı ise 26 Haziran 1918 tarihli 84. sayıdaki “*Derdin En Büyüğü*” unvanlı başyazısıdır.

Veliyüddin Bey, Zaman'daki mesaisi boyunca gazetenin “başyazarlık” görevini deruhte etmiştir. Bu nedenle onun bütün yazıları -54. sayıdaki “*Yeni Hayat*” hariç- gazetenin “sermakalesi”dir. Yazarın kalem faaliyetlerinin başyazı özelliği taşımasından dolayı, bu yazıların içeriğinin de “güncel olayların yorumu” olması gayet tabiidir.

Veliyüddin Bey'in yazılarının konu dağılımına baktığımızda nüfus meselesinden, felaketzedelere; yeni Bulgar kabinesinden, Kafkaslara kadar uzanabilen çok değişik yerel ya da uluslararası içerikte yazılar olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Kaleminden bu kadar farklı konularla ilgili yazılar çıkan Veliyüddin Bey'in en karakteristik özelliği millî meselelere karşı son derece duyarlı olmasıdır.

*“Anadolu yalnız toprağında değil; düvelinde, neslinde de feyyazdır. **Bugün pek korkunç görünen boşluk, emin olunuz, pek çabuk dolar, fakat Anadolu ne yapsın? Onun evlatları bilir misiniz ne kadar zamanlardan beri doğmadan ölmeye yavrulamadan, yuvadan mehcûr olmaya ve çok vakit bir daha dönmemeye mahkûm kalmışlardır?**”*(Nu:82, s.1)

“*Anadolu'nun Ehemmiyeti*” başlıklı yazısından aldığımız bu sözleri yazıldığı devir göz önünde bulundurulunca herkesin yazmaya cesaret edemeyeceği türdendir.

¹ Çalışmamızın “Seçilmiş Metinler” bölümünde yazarın birçok kalem faaliyetini düşünce dünyasını aydınlatmak adına Latin harfleriyle aktardık.

Özellikle koyu renkle verdiğimiz ifadeye dikkat edildiğinde yazarın, yıkılan devleti adeta Anadolu Türklüğünün yeniden inşa edeceğini tahmin ettiğini söyleyebiliriz.

Veliyüddin Bey Zaman'ın başyazarlığını yaptığı sırada Türk Ocağı'nda da aktif görev alır. Yazarımızın Türk Ocağı kongresi üçüncü içtimasında 52 oy alarak ocağın “Haysiyet Divanı” üyeliğine seçildiğini bilmekteyiz.¹ Ayrıca Mütareke'den sonraki dönemde Veliyüddin Bey Mustafa Kemal'e ve Kurtuluş Savaşı'na destek verir. Veliyüddin Bey ilk T.B.M.M.'de Burdur milletvekili olarak da görev yapar.

Zaman'ın bir diğer başyazarı da Nebizade Ahmet Hamdi(Ülkümen)'dir.² Yazarın gazetedeki bütün yazıları başmakale hüviyetindedir. “Nebizade Ahmet Hamdi” açık imzasıyla kalem faaliyetlerinde bulunan yazarın ilk yazısı 12 Haziran 1918 tarihli 70. sayının başmakalesi olan “*Kafkasya'nın İstikbali ve Şark Hudutlarımız*”dır.

Nebizade Ahmet Hamdi'nin bir Türk milliyetçisi olduğunu -yazılarından edindiğimiz kanaatle- rahatlıkla söyleyebiliriz. Zaman'daki kalem faaliyetlerinin bütününde Türk milletin haklarının savunulmasından, millî birlikten ve millî menfaatlerden asla taviz verilmemesinden her fırsatta bahsetmiştir.³ Bu fikri sadece Osmanlı coğrafyasındaki Türkiye Türklerini göz önüne alarak değil, dünya Türklüğü bazında savunmuştur. Şöyle ki Rusya'daki Çarlık sisteminin yıkılmasıyla Kafkaslardaki durumu değerlendirdiği -ayrıca Zaman'daki ilk yazısı olan- “*Kafkasya'nın İstikbali ve Şark Hudutlarımız*” başlıklı yazısında Türk'ün hakkını işgal altındaki bir başkentte aşağıdaki sözleriyle aramaya çalışır:

¹ Veliyüddin Bey hakkındaki bu bilgiyi de aldığımız “**Türk Ocağı İntihabatı**” unvanlı yazı için bkz. 372.

² Zaman sayfalarından Nebizade Ahmet Hamdi'nin evlilik haberi “**Akit**” başlığı altında şu şekilde verilir, çift tebrik ediliyor: “*Nemlizade Hakkı Bey merhumun büyük kerimleri hanımefendi ile Nebizade Ahmet Hamdi Bey biraderimizin emr-i mesnûn akitleri dünkü gün Hamdi Bey'in Ayas Paşa'da kâin hanesinde icra edilmiştir. Tarafeyne saadet temenni eyleriz.*” (Nu:365, 13 Mayıs 1919, s.2)

³ Nebizade Ahmet Hamdi'nin Zaman'daki yazılarının tamamına yakınına çalışmamızın “Seçilmiş Metinler” bölümüne dâhil ettik. Yazarın fikriyatının daha iyi anlaşılması için bu yazılara müracaat edilebilir. (Yazarın bu yazıları Mütareke Dönemi'ni yansıtmak bakımından son derece önemlidir ve bu hususta dikkate değerdir.)

“En küçük milletlerin bile vahdet ve istiklal davaları arkasında koştığı bir sırada biz Türklük vahdetini ihmal edemeyiz: Türklüğün, muazzez mefkûresinden fedakârlık etmesini talep edemeyiz. Madem ki müttefiklerimiz, kendileriyle aramızda tahaddüs eden ufak tefek meselelerde “Bunların ehemmiyeti yok” diyerek bize Asya’yı gösteriyorlar, o hâlde onlar da Türkiye’den ve Türklükten bu hususlarda da bir fedakârlık isteyemezler”. (Nu:70, s.1)

Nebizade, “İttihatçı”dır; bunu gazetedeki yazılarında da açık açık dile getirir. Birinci Dünya Savaşı’nın kaybedilmesiyle muhalifleri tarafından topa tutulan İttihatçıların hepsinin vatan haini olarak ilan edilmesine yazılarında şiddetle karşı çıkar. “İttihadın Namuslu Evlatları” diye isimlendirdiği dava arkadaşlarının hepsinin birer vatan sevdalısı olduğunu çok net bir şekilde yazılarında ifade eder. Hatta bu durum bir münakaşa hâline döner. “Söz” gazetesinde Asaf Muammer Bey’in “İyice Anlaşalım” unvanlı yazı dizisine; Nebizade, Zaman sayfalarından “Evet İyice Anlaşalım Çünkü Felaket Muhakkak” isimli yazı dizisi ve “Felaket Karşısında” unvanlı yazısıyla cevap verir. Yazılarında İttihatçıların kötülerinin olduğu kadar iyilerinin de olduğunu savunan Nebizade, Asaf Muammer Bey’in iddialarının o insanlara karşı yapılan büyük bir haksızlık olduğunu söyler. Geçirilen zor günlerde bu tip ifadelerle bölünmenin yanlış olacağına dikkat çekip, aslî görevin vatanın ve milletin içinde bulunduğu durumdan kurtarılması olduğuna değinir.

Nebizade Ahmet Hamdi aynı zamanda Halide Edip, Kazım Nami, Hamdullah Suphi gibi isimlerle beraber “Türk Dünyası” isimli gazeteyi kurar. Zaman sayfalarında bu gazetenin çıkış aşamasındayken reklâmının yapıldığını görmekteyiz.¹

Yazarımız millete olan bağlılığını sonraki dönemde Millî Mücadele’yi destekleyerek daha da kuvvetli hâle getirir. Ankara hükümetinin saflarında gördüğümüz Nebizade ilk mecliste milletvekili olarak Trabzon ilini temsil eder.

Türk edebiyatının zirve isimlerinden olan Yahya Kemal(Beyatlı, 1884, Üsküp-1958, İstanbul) Zaman’ın son sayılarında gazetenin başyazarlığını yapar. 472.

¹ Bu tanıtım ilanları için tezimizin “Mecmua-Gazete ve Kitaplar Hakkında Tenkit ve Tanıtma Yazıları” bölümünün alt başlığı olan “Mecmua ve Gazeteler Hakkında” isimli kısma bakılabilir.

sayıdan 478. sayıya kadar başyazarlık görevini yürüttüğü Zaman'da toplam yedi yazısı mevcuttur ve yazılarının hepsi başyazı niteliğindedir.¹

Yahya Kemal, Zaman'da yazılarını kaleme alırken Türk milleti de tarifi imkânsız en zor günlerini yaşıyordu. Konusu İstanbul olan şiirlerin en güzellerini nazmeden Yahya Kemal'in "Aziz İstanbul"u düşman postallarıyla çiğnenirken, yazarımız Zaman sayfalarından Türk milletinin varlık mücadelesinde üzerine düşeni gerçekleştirmektedir. 472. sayıdaki "*Vatan Mefhumu*" isimli yazısında söylediği "Manda" sistemi hakkındaki şu sözler sanırım dediklerimizi özetler niteliktedir:

"Dün trende zarif bir arkadaşıla konuşuyorduk. Arkadaşım güneş batarken İstanbul'a bakıyordu. Ne düşündüğünü sordum.

Dedi ki: "Bu şehre girmek için Fatih'in her topuna doksan manda koştuk. Şimdi koca saltanatı bir mandaya değişecekler!""

Zaman gazetesinin yazar kadrosunun kurucularının başında gelen isimlerden biri de Rıza Tevfik'tir.(Bölükbaşı, 7 Ocak 1896, Edirne-30 Aralık 1949,İstanbul) İlk yazısı gazetenin 9 Nisan 1918 tarihli 6. sayısında neşredilen "*Ukde-i Hayat ve Fetret-i Hissiyat*" isimli makaledir. Zaman'da toplam on sekiz kalem faaliyeti bulunan Rıza Tevfik'in bu yazılarının tamamı - "*Âyîne-i Devran Ne Gösteriyor?!*" ve "*Kara Sevda*" isimli manzumeleri hariç- çeşitli konularda yazılan fikrî metinlerdir. Yazarın gazetedeki son yazısı ise 202. sayıda yayınlanan "*Milletin Ahlâkı*" unvanlı yazıdır. Adı geçen bu yazısından sonra onun Zaman gazetesinde başka bir faaliyetine rastlamıyoruz.

Rıza Tevfik, yazıları yayınlanmadan birkaç gün önce gazetece reklâmı en fazla yapılan yazardır. Zaman gazetesi onu "Değerli Feylesofumuz" gibi ibarelerle okuyucuya takdim etmiştir. Yazılarında genel olarak demokrasi, plütokrasi,

¹ "Son sayısı 10 Eylül 1919 tarihinde çıkan bu gazetede kısa bir süre başyazarlık yapan Yahya Kemal'in yedi yazısı Nejat BİRİNCİ tarafından derlenerek *Kubbealtı Akademi Mecmuası'yla Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı* adlı kitapta yayımlanmıştır." Beşir AYVAZOĞLU, **Yahya Kemal "Eve Dönen Adam" Ansiklopedik Biyografi**, Kapı Yay., İstanbul 2008, s.580.

aristokrasi gibi sistemleri, milletin içinde bulunduğu durumu, savaş sonrasında nelerin yaşanacağını ele almıştır diyebiliriz.

Bilindiği üzere Rıza Tevfik “Hürriyet ve İtilaf Fırkası”nın kurucularındandır ve koyu bir İttihatçı düşmanıdır.¹ Zaman’daki yazılarında da İttihatçılara sataşmadan edemez. Mesela; *“Vaktiyle siyaset entrikacılarının iğvâat-ı şeytaniyesine kapılıp da: “Harp İsteriz!” diye bağırarak zaman, ben avâkıb-ı ahvalin ne olacağını kendilerine sarahaten söylemiş ve -maatteessüf- sözümü dinletememiştin.”*(Nu:198, s.1) sözleriyle Birinci Dünya Savaşı’nı kaybeden İttihat ve Terakki Hükümeti’ne yüklenir.

Mütareke imzalandıktan sonraki süreçte padişah taraftarı olmakla beraber kurtuluşun İngiliz himayesinde olduğunu savunan Rıza Tevfik’in bu düşüncelerinin Zaman sayfalarına da yansıdığını görüyoruz. 24 Teşrîn-i evvel 1918 tarihli 198. sayıda neşredilen *“Buhran Zamanlarında Hâlet-i Ruhiye”* isimli yazısında yazar şöyle der:

“Şunu bunu derhal tepelemek istemek “at meydanı” siyasetidir. Benim ona o kadar nefretim var ki tarihimizin bir sahifesini okuyup da iğrenmediğimi, hicabımdan yerlere geçmediğimi bilmiyorum.

Düne kadar muvakkar, bugün birden bire muhakkar olan adamlar, yamyam taifesinden olsalar benim zevkim, onların -inadına rağmen- temeddün edebilmesini görmektir. Ben İngiliz idaresini beğenirim.

Bundan bir asır evvel “Yeni Zellanda-Neus Zealand” ve “Fici-Tiji” ahalisi yamyamlardan ibaretti. İngilizler o vahşileri öyle adam etmişler ki içlerinde âlimler ve bestekârlar bile var. Memleketleri cennet gibi!... Polisleri ve memurları bir İngiliz polis ve memuru gibi hareket ediyor.

Ben memleketimi çok sevdiğim için, istiyorum ki mahvolmasın temeddün etsin!...”

sözlerinde yukarıda ifade ettiklerimizi açıkça görmekteyiz.

¹ Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞI’nın Hürriyet ve İtilaf Fırkası’ndaki faaliyetleri için bkz.: Tarık Zafer TUNAYA, a.g.e., s.264-329

Zaman gazetesi Millî Mücadele Hareketi'nin yeni yeni oluşmaya başladığı bir sırada kapatılır. Bu dönemden sonraki süreçte Rıza Tevfik'in Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'ye karşı çıktığını biliyoruz. Ayrıca Sevr'i imzalayan isimlerden biri olmasından dolayı da büyük protestolarla karşılaşır. Darülfünun'da hocalık yaparken kendisiyle aynı çizgide bulunan müderris arkadaşları Cenap Şahabettin, Ali Kemal, Hüseyin Dâniş ve Barsamyan Efendi ile birlikte öğrenciler tarafından istifaya zorlanır. Öğrenciler yaptıkları kongrede “milliyet hislerine yabacı” hocalar olarak nitelendirdikleri bu isimlerle “alelade bir vatandaş olarak dahi münasebette bulunmayacaklarını” ilan edeler.¹ Mütareke Dönemi'nde yazdıklarında bu gibi fikirleri savunan Rıza Tevfik, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla birlikte “Yüz Ellilikler” listesine alınıp sınır dışı edilir.

Zaman'da Refik Halit(Karay, 15 Mart 1888, İstanbul–18 Temmuz 1965, İstanbul) imzasına ilk defa 15 Temmuz 1918 tarihli 101. sayıdaki “*İspanyol Nezlesine Dair*” unvanlı yazısının sonunda rastlamaktayız. “*İstanbul'un İç Yüzü*” isimli tefrikası hariç tutulursa Zaman'da çeşitli konularla ilgili on adet fikrî yazısı mevcuttur.

Refik Halit'in Zaman'daki yazılarını ikiye ayırabiliriz. Birinci guruba giren yazıları sosyal içerikli yazılar olup, toplum hayatında yolunda gitmeyen şeyleri kendi üslubuyla -istihzalı- bir tarzla ele alışıdır. “*İspanyol Nezlesine Dair*”, “*Talihe, Kadere Dair...*”, “*Ucuzluğa, Pahalılığa Dair*” isimli yazıları sözünü ettiğimiz türdendir.

Diğer guruba giren yazıları ise siyasî içeriği daha ağır basan metinlerdir. “Refik Halid(t)'in kalem faaliyetleri siyasî olaylar karşısında takınmış olduğu tavırlarla yakından ilgilidir.”² “İttihatçı” düşmanı olarak nitelendirebileceğimiz yazar, bu tip kalem faaliyetlerinde adeta İttihatçılara kin kusar ve her satırında

¹ Tarık Zafer TUNAYA, a.g.e., s.301

² Şerif AKTAŞ: “Refik Halid KARAY”, **Büyük Türk Klasikleri**, C.12, Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul 2004, s.74

onlardan hesap sorar.¹ “Efendiler Nereye” isimli yazısında savaşı kaybeden İttihat ve Terakki mensuplarına hakarete varacak derecede sataşıyor:

““As!” deyince sıra sıra darağaçları kurulur, “yak!” deyince alev alev meşaleler tutuşur, “bas!” deyince tabur tabur jandarmalar koşuşurdu... Elinizde zindan anahtarları, belinizde idam ipleri, sırtınızda darağaçları vilayet vilayet dolaştınız; Ali’ye çattınız, Veli’ye bastınız, Ahmet’i kastınız, Mehmet’i kavurdunuz, beş senedir her tarafta kargalara insan leşinden öbek öbek ziyafetler çektiniz; akbabaları çoluk çocuk ölüsüyle besleyip kartalları artık adam etinden tiksindirdiniz...” (Nu:211, s.1)

Yukarıdaki satırlardan net bir şekilde anlaşıldığı üzere İttihatçı karşıtı olan Refik Halit, Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın Mütareke Dönemi’ndeki kurucu ve yöneticilerindendir.² Bu fırkanın bir diğer yöneticisi de Rıza Tevfik’tir. Zaman’daki yazılarına baktığımızda Refik Halit’in ve Rıza Tevfik’in aynı çizgide yürüdüklerini görüyoruz, bu neticenin benimsedikleri siyasî görüşten kaynaklandığını yazılarından edindiğimiz kanaatle söyleyebiliriz. Ayrıca Zaman sayfalarından bu iki yazar yazılarında birbirlerine göndermeler de yapar, öyle ki Rıza Tevfik, “Âyîne-i Devran Ne Gösteriyor?!” isimli şiirini Refik Halit’e ithaf etmiştir.³

Refik Halit de Millî Mücadele’ye ve Mustafa Kemal’e inanmayan isimlerdendir. Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu Hareketi’ne destek vermediği gibi köstek olmuştur. Takındığı bu tavır onu da Rıza Tevfik’le aynı akıbete götürür, vatanın kurtuluşuyla “Yüz Ellilikler” listesindeki yerini alır ve sınır dışı edilir.

Zaman’da fikrî faaliyetlerde bulunan bir diğer isim de “Şahingiray” imzasıyla yazılar yazan ve Çerkez Ethem’in kardeşi olan Şahingiray Reşit Bey’dir.(1872, Kafkasya–1919, İstanbul) Zaman’ın yayın hayatına başladığı ilk günlerde gazetede yerini alan yazarın ilk yazısı 12 Nisan 1918 tarihli 9. sayıda neşredilen “Kafkasya ve Çerkez Kabileleri”dir.

¹ Refik Halit’in bu içerikteki yazılarından bazılarını çalışmamıza Latin harfleriyle dâhil ettik. “Efendiler Nereye” (s. 669), “Ortada Kabahatli Yok” (s. 664)

² Bu konuda detaylı bilgi için bkz.: Tarık Zafer TUNAYA, a.g.e., s.264

³ Adı geçen şiir için bkz. s. 222.

Şahingiray'ın, Zaman'da on adet yazısı yayınlanmıştır. Yazılarının hemen hepsinde Kafkasya'dan bahseden yazarın bu tutumu Kafkasya doğumlu olduğundan o yöreyi çok iyi bildiği ile ilişkilendirebiliriz. Bolşevik İhtilali ile Kafkasya'nın yeniden şekilleneceği bir dönemde kaleme aldığı bu yazılar dönemi itibariyle büyük öneme sahiptir. Çünkü muhtevası Kafkasya olan bu yazılarda o coğrafyanın siyasî durumunun yanında oradaki halkların kültürel birikimleri hakkında önemli bilgiler verilir. Kafkasya'daki çoğu Türk olan ahalinin Ruslar tarafından uygulanan asimile politikası sonucunda millî kimliklerini unuttuklarını ifade eden yazar o anda yaşanan siyasî boşluğu devletin çok iyi değerlendirmesi gerektiğini söyleyerek Kafkasya Türklerine sahip çıkılmasını savunur.

Şahingiray Reşit Bey'in Zaman'da kaleme aldığı bu yazılar belki de onun son yazdıklarıdır.¹ İttihat ve Terakki mensubu olan Reşit Bey Ermeni tehciri meselesi ile ilgili olarak işgal kuvvetlerinin baskısıyla tutuklanır.² Tutuklu olduğu yerden firar eden Şahingiray Reşit Bey iki ay sonra intihar ederek hayatına son verir.³

Şahingiray Reşit Bey'in Kafkaslar ile yakından ilgilendiğini söyledikten sonra Zaman gazetesinin bu konuyla ilgili olabilecek bir başka faaliyetinin de Bolşevizm ile ilgili bir yazı dizisi olduğunu söyleyebiliriz. Rusya'da Çarlık rejiminin yıkılmasıyla gözler çok miktarda Türk'ün de yaşadığı Kafkasya'ya çevrilir. Bölgenin yeniden şekillenmeye başlayacağı bir dönemde Reşat Danyal da Zaman sayfalarından Rusya'nın yeni patronu olan Bolşevikler ve sosyalizm sistemi hakkında okuyucuyu bilinçlendirmeye çalışır. *“Bolşeviklik ve Bolşevikler”* adıyla neşredilen beş bölümlük yazı dizisinin mahiyeti gazete yönetimi tarafından şu şekilde izah ediliyor:

¹ Şahingiray'ın Zaman'daki yazılarının büyük bir kısmını çalışmamıza “Seçilmiş Metinler” başlığı altında dâhil ettik.

² Reşit Bey'in firar etmesi büyük yankı uyandırır; nitekim bu Zaman sayfalarına da yansır. 26 Kânûn-ı sâni 1919 tarihli 292. sayının ikinci sayfasındaki **“Reşit Bey'in Firarı”** başlıklı yazıda Reşit Bey'in kaçışının detaylı bir şekilde verildiğini görüyoruz. Şahingiray Reşit Bey'in firarı hakkında detaylı bilgi için de bakılabilecek bu yazı aynen şöyle başlayıp devam ediyor:

“Diyarbakır valiliği esnasında tehcir ve taktik işleri ile medhâldâr olduğu iddia edilen ve bu sebepten dolayı taht-ı tevkife alınarak Divan-ı Harb-i Mahsus tarafından isticvabatı icra kılınmış olan Ankara Vali-i Sabıkı Doktor Reşit Bey, dün sabah esrar-âlûd bir surette firar etmiştir.”

27 Kânûn-ı sâni 1919 tarihi 293. sayının birinci sayfasında başlayıp ikinci sayfasında nihayet bulan **“Firardan Sonra; Takibat, Tahkikat, İsticvap”** isimli yazıda da Reşit Bey'in firarıyla ilgili geniş bilgi mevcuttur.

³ “REŞİT BEY Şahingiray”, **Meydan Larousse**, C.16, Sabah Yay., İstanbul 1992, s.508

“Bu memlekette “Lenin” ve hele “Bolşeviklik” isimlerini işitmeyenler hemen yok gibidir. Hâlbuki “Bolşevik”liğin ne demek olduğunu, nasıl vücut bulduğunu ve bu meslek-i siyasiyi meydana getirenlerin kim olduğunu bilmeyenler elbet bilenlerden çoktur. İşte bu makale karie Bolşeviklik ve Bolşevikler hakkında bir fikr-i mahsus vermek maksadıyla yazıldı.” (Nu:48, s.3)

Adı geçen yazı dizisi 21 Mayıs 1918 tarihli 48. sayıda neşredilmeye başlar ve 5 Haziran 1918 tarihli 63. sayıda yayınlanan son bölümüyle nihayet bulur.

Ömer Seyfettin’in Zaman’da edebî ve kültürel içerikli faaliyetlerinin yanında fikrî yazılarının da olduğunu görüyoruz. Zaman’da “Ömer Seyfettin” açık imzasının yanında “Camsab” ve “Şit” müstearlarını da kullanan yazarın fikrî içerikli yazılarını açık imzası ve “Camsab” takma ismiyle kaleme alır. Ömer Seyfettin imzasıyla yazdığı yazılarının çoğu hikâye tarzındadır yalnız “Millet Aleyhtarlığı” ve “Milletler Cemiyetine Girmek İçin Ne Yapmalıyız -I-” isimli yazıları güncel ve millî değerlerin dikkate alınması gerektiği içeriğiyle vücut bulmuştur.

“Camsab” takma ismiyle musahabe türünde oluşturduğu dokuz yazısı vardır. Yazılarının isimlendirmesini yaparken yazının içeriğine göre “Siyasî Musahabe”, “İlmî Musahabe” ve yalnızca “Musahabe” diyerek kategorilere ayırır. Belirttiğimiz bu kategorilerden de anlaşılacağı üzere çok değişik konular hakkında kalem oynatmış ve o konuyla ilgili fikir beyan etmiştir.

Köprülüzade Mehmet Fuat’ın -Zaman’daki yazılarını da bu isimle yazar-gazetede en önemli faaliyeti şüphesiz Anadolu’nun ve Rumeli’nin Türkleşmesi ile ilgili yazdığı birbirinden değerli makaleleridir. Yedi yazıdan oluşan bu yazı dizisi şeklindeki makalelerinde işgal kuvvetlerinin Anadolu’yu Müslüman ve Türklerden arındırma girişimine karşı bu toprakların tarihte de Türk yurdu olduğunu bilimsel delillerle ortaya koyar.

Yazılarındaki söylevlerini sadece siyasî değil aynı zamanda kültürel gerçeklerle de destekler. Köprülü’nün yazdığı bu yazıların o devirin şartları göz önüne getirildiğinde ne kadar değerli olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Zira düşmanın

Türk ismine dahi tahammülünün olmadığı bir devirde “*Anadolu Üç Bin Senelik Vatanımız!*” başlığıyla gazetede yazı yazmak sadece millete sonsuz sadakatle bağlı insanların yapacağı türden bir davranıştır.

Köprülü ile aynı yolda yürüyen bir diğer isim de Besim Atalay’dır. Wilson Prensipleri’ndeki bir maddeden yola çıkarak bazı illerimizdeki azınlık nüfusunun Türklerden fazla olduğu öne sürülerek bu illerin azınlıklara devredilmesi gündeme getirilir. Besim Atalay ise “*Anadolu’da Türklük*” ana başlığı altında oluşturduğu yazı dizisiyle Maraş, İçel ve Adana’nın günümüzde de tarihte de Türk olduğunu aynen Köprülü gibi bilimsel gerçekler doğrultusunda izah eder.¹

Zaman’da yayınlanan bir diğer yazı dizisi de “*Türkçülüğün Tahribatına Dair*” ana başlığıyla Türk Ocağı üyelerinden Ragıp Nurettin’in(Ege) yazdığıdır.² Yazı dizisinin ilk bölümü gazetenin 29 Teşrîn-i evvel 1918 tarihli 203. sayısında yayınlanır. Beş bölümden oluşan yazı dizisinde Türkçülüğe zarar veren konular ele alınır. Ele alınan konu sadece o günkü yazıda değerlendirilir ve o bahis orda kapatılır yani “*Türkçülüğün Tahribatına Dair -Türkçüler-*” başlığıyla verilen bölümde sadece “Türkçüler” bahsi izah edilir.

Ragıp Nurettin’in adı geçen yazı dizisinin ilk bölümü gazetede imzasız neşredilir yalnızca yazının başlığının altında açıklayıcı olarak şu ibare verilir: “*Türk Ocağı azasından bir zat tarafından aldığımız bu makaleyi ehemmiyetine binaen neşrediyoruz.*” İkinci bölümde ise yazar imza olarak sadece adının baş harfleri olan “R. N.”yi kullanır. İlk iki yazısında kimliğini neden gizlemek istediğini anlamlandıramadığımız yazar sonraki üç yazısında ismini açık imza olarak kullanır.

Zaman gazetesi Türk milletinin haklarına tecavüz edildiği bir dönemde bu duruma karşı sessiz kalmaz. Türkçülük bahsi üzerine yazılan uzun soluklu yazı dizlerine sayfalarında bolca yer ayırır. Bu yazı dizilerinden bir tanesi de “M. K(kef)

¹ Besim Atalay’ın bu yazılarının tamamını Latin harflerine aktararak tezimizin “Seçilmiş Metinler” bölümünün alt başlığı olan “Türk Dünyası ve Türklükle İlgili Yazılar” kısmında verdik.

² Ragıp Nurettin’in Zaman’daki yazı dizisinin tamamını dönemin Türkçülük anlayışını yansıttığından çalışmamızın “Seçilmiş Metinler” bölümüne dâhil ettik.

N.” imzasıyla kaleme alınan ve beş bölümden oluşan “*Türkler Asrî Bir Millet Midir?*” ana başlığıyla yazılmıştır. Yazar makalelerinde Türklerin siyasî ve sosyal hayatlarını enine boyuna inceleyip, Türk milletinin asla cahil olmadığını delilleriyle izah eder ve bu milletin dünya medeniyetine kazandırdıklarını tek tek sıralar.¹

Zaman gazetesi devlet politikasıyla ilgili konularda da yazı dizleri yayımlar. Osmanlı Devleti’nin doğu sınırlarındaki uygulaması gereken iskân politikası ve o bölgedeki Kürtler hakkında Musa Süreyya(1884, İstanbul–1932, İstanbul) tarafından altı bölümlük bir yazı dizisi kaleme alınır. Genel olarak savaşın nüfusumuz üzerindeki etkilerini ve devletin bu konuda yapması gerekenleri izah eden yazıların ilki 8 Haziran 1918 tarihli 66. sayıda yayınlanan “*Şark Vilayetlerimiz*” isimli makaledir. Çalışmamızın “Seçilmiş Metinler” bölümünün “Türk Dünyası ve Türklükle İlgili Yazılar” kısmında Latin harflerine aktardığımız bu yazılardan sonuncusu ise 26 Temmuz 1918 tarihli 111. sayıda neşredilen “*Kürtlerin İskânı*” unvanlı olanıdır.

M. Zekeriya(Sertel, 1890, Selanik-Paris 1980) imzasına Zaman’da ilk defa 8 Ağustos 1918 tarihli 124. sayıdaki “*Çocuklarımızı Düşünmüyoruz*” başlıklı yazının sonunda rastlıyoruz. Gazetede toplam sekiz yazısı bulunan yazarın bu yazıları iç sayfalarda verilen ve çeşitli konularla ilgili olarak kaleme alınmış fikrî metinlerdir.

M. Zekeriya’nın Zaman’daki kalem faaliyetleri hem ulusal hem de uluslararası konular hakkında vücut bulan güncel içerikli yazılardır. Bu içerikteki yazılarında çoğunluklu olarak Birinci Dünya Savaşı’nın yol açtığı felaketlerden bahseder ve kurtulma çareleri arar. Savaş halinde olduğumuz düşmanları, Türk milletini asla küçük görmemeleri hakkında sert bir dille eleştiren M. Zekeriya milletimizi de -örneğin “*Ümit ve Teselli Veren Şeyler*” isimli yazısında- asla ümitsizliğe kapılmaması konusunda uyarır.²

¹ “*Türkler Asrî Bir Millet Midir?*” unvanlı yazı dizisini Mütareke Dönemi’ni yansıması bakımından dikkate değer bulduğumuzdan çalışmamızın “Seçilmiş Metinler” bölümünün “Türk Dünyası ve Türklükle İlgili Yazılar” kısmında Latin harfleriyle aktardık.

² Yazarın “*Çocuklarımızı Düşünmüyoruz*” isimli yazısı devrin sosyal hayatını ve o dönemde yaşanan sıkıntıları yansıması bakımından önemlidir. Adı geçen metin için bkz. 540.

Ahmet Rasim'in "*Zaman Levhaları*" ana başlığı altında güncel konularla ilgili tenkit ağırlıklı yazılarından ilki 13 Mayıs 1919 tarihli 365. sayıda neşredilen "*Kaç Kardeşim Kaç*" isimli olanıdır. Bu başlık altındaki yazılar genellikle haftada üç gün yani iki gün arayla neşredilir. İlk sayfada baş makaleden hemen sonra verilen yazıları fazla hacimli olmayıp, aşağı yukarı yarım sütunluk bir yer kaplar. Türk milletine yapılan haksızlıkları veya Türk milletinin eksik yanlarını kısa nüktelerle ve alaylı bir şekilde dile getirir. "*Zaman Levhaları*" ana başlığı altında yazdığı yazılardan sonuncusu aynı zamanda gazetenin de son sayısı olan 480. sayıda yayınlanan "*Felek*" isimli olanıdır.

Zaman, Birinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu felaketlerden olan sağlık problemleri karşısında da duyarlı davranmış ve halkı bilinçlendirmek adına sayfalarında sağlıkla ilgili makalelere, yazı dizilerine yer ayırmıştır. Bunlardan Doktor A(ayın) Fahrettin Necip imzalı olan ve "*Nüfus Meselesi*" ana başlığı altında oluşturulan yazı dizisi altı adet yazıdan oluşur ve bu tip yazıların en hacimli olanıdır. Dönemin hastalıklarından bahsedilen bu yazılarda hastalıktan birey olarak korunmanın izahının yanında bu hastalıkların zaten tehlikede olan nüfusa daha çok zarar vermesini önlemek adına nelerin yapılacağı anlatılmıştır. Doktor A(ayın) Fahrettin Necip imzalı olan ve değindiğimiz yazı dizisinden bağımsız olan bir diğer yazı da "*Sıhhî Dertlerimizden: Lağımlarımız...*" başlığı altında yazılandır.

Nüfusun aşırı azalması devletin ve milletin önüne büyük bir tehlike olarak çıkar. Bu konuyla ilgili Zaman sayfalarında neşredilen üç parçalık bir yazı dizisine rastlıyoruz. "*Tenâkus-ı Nüfus Meselesi*" başlığı altında Doktor Cemil Şerif imzasıyla oluşturulan bu yazı dizisi gazetenin 216, 223 ve 234. sayılarında neşredilir.

Zaman'da konusu toplum sağlığı olan bir diğer faaliyet ise Bakteriyolog Doktor Hasan Şükrü imzasıyla yazılan "*Kadınlık Hayatı: Hıfzı's-sıha-i Nisâya Dair Düşüncelerim*" isimli yazıdır. Sağlıkla ilgili olarak yazılmış yazılardan sonuncusu da Doktor Süreyya Kadri'nin kaleminden çıkan "*Frengi Tedavisinde Muvaffakiyet*" başlıklı yazıdır.

Bakteriyolog Kimyager Osman Nuri'nin teknolojik gelişmelerden ve insanlığın teknolojiden beklediklerinden bahsettiği yazılarına da Zaman sayfalarında rastlamak mümkün. Gazetede bu tarz kalem faaliyeti bulunan bir başka isim de İstanbul darülfünunu coğrafya müderrisi olan Doktor Obest'tir. *"Memâlik-i Osmaniye'de Ahvâl-i İklimiye'nin Tedkiki"* isimli üç parçadan oluşan yazı dizisinde Osmanlı coğrafyasının iklim özelliklerinden bahseden yazar, topraklarımızın zirâî yönden nelere elverişli olduğunu da ayrıntılarıyla anlatır.

Yukarda sıraladığımız isimlerin dışında birkaç kalem tecrübesi ile Zaman sayfalarında imzalarına rastladığımız yazarlar da yok değildir. Halide Edip(Adıvar), Ağaoğlu Ahmet, Ahmet Refik(Altınay), Fazıl Ahmet(Aykaç), Demir Polat, Kazım Nami(Duru), Haşim Nahit(Erbil), İzzet Ulvî(Aykurt), Mehmet Ziya, Resulzade Mehmet Emin, İhsan Şerif(Sagu) isimlerini çeşitli konularda kaleme alınan yazıların sonunda imza olarak görmekteyiz. İsimlerini açık imza olarak kullananların yanında * * *, A(ayın) C., A(ayın), M. A(ayın), M. R., M., R. G(gayın) H(hı) imzalarıyla kalem oynatanlar da vardır. Bunların da Zaman'daki faaliyetleri zikrettiğimiz diğer isimler gibi büyük bir yekûn tutmaz.¹

V. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI, MİLLÎ MÜCADELE VE "ZAMAN"

Zaman gazetesi Birinci Dünya Savaşı'nın nihayete ermesine yedi ay kala okuyucusuyla buluşur (4 Nisan 1918). 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ile savaş sona erer ve Zaman bu tarihten 10 Eylül 1919 tarihine kadar yani aşağı yukarı bir sene daha günlük bir gazete olarak yayın hayatını sürdürür. Bu

¹ Saymış olduğumuz bu isimlerin kalem faaliyetleri kişi başına ikiyi geçmez, çoğunun Zaman'da bir yazısının bulunduğunu tespit ettiğimiz bu yazarlar ve yazıları hakkında kısa bilgilere ulaşmak için çalışmamızın "Tahlilî Fihrist" bölümüne müracaat edilebilir. Ayrıca bu yazarlardan Halide Edip, Ağaoğlu Ahmet, İhsan Şerif, Haşim Nahit, * * *, R., G(gayın) H(hı)'nın yazılarını dönemi yansıtmaları adına Latin harflerine aktararak çalışmamızın "Seçilmiş Metinler" bölümüne dâhil ettik.

da demek oluyor ki Zaman sayfalarında hem savaş hem de savaş sonraki dönemi bulabilmekteyiz.

Zaman'ın Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği süredeki sayılarını incelediğimizde, gazetenin sayfalarının yarısına yakınının savaşın seyrine ait haberlerle dolu olduğunu görürüz. Yayın politikasında padişaha bağlılıklarından her an bahseden gazetenin ilk dönem yazarları (Mütareke imzalanmadan önceki dönem yazarları) genel olarak savaşın siyasî boyutundan ziyade getirdiği olumsuzluklardan ve felaketlerden bahsederler.

Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra gazetede yazıların içeriği ve yazarların tavrı değişir. Çünkü savaştan yenik çıkılır ve bedel ödeme vakti gelir. Gazetenin yayın kadrosunun azınlığını oluşturan bu isimler Rıza Tevfik ve Refik Halit'ten ibarettir diyebiliriz. Zaten zikrettiğimiz isimlerin -takındıkları bu tavırdan mıdır bilinmez- işgallerin başlamasıyla gazetede faaliyetlerinin sona erdiğine şahit oluyoruz. Rıza Tevfik ve Refik Halit'in Zaman kapatıldıktan sonraki dönemde çeşitli yayın organlarındaki Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Millî Mücadele'ye karşı düşmanî tavırları Zaman'daki yazılarında kesinlikle yoktur. Onların Zaman gazetesindeki faaliyetlerindeki karşı çıktıkları kesim İttihatçılardır.

Zaman gazetesi ve yazar kadrosu özellikle Mütareke imzalandıktan sonraki dönemde Türk milletinin haklarını ve bağımsızlığını savunan bir politikayla yayın hayatını sürdürmüştür. Çalışmamızda özellikle “Zaman'da Fikrî Faaliyetler” başlığı altında gazetenin bu duruşu hakkında bilgiler verdiğimiz için tekrar etmeyi uygun bulmuyoruz. Bu bölümde değinmek istediğimiz konu, Zaman gazetesinin Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele'ye olan yaklaşımıdır.

İstanbul'da çıkan her gazete gibi Zaman gazetesinin de kabul etmesi gereken bazı kurallar vardı. Bunlardan birincisi padişaha bağlı olmak, ikincisi ise işgal kuvvetlerinin baskısından hür olarak yayın yapamamak diye özetlenebilir. (Saydıklarımız haricinde işgal kuvvetleri ile işbirliği yapan bazı yayın organları da yok değildir ki Zaman asla böyle bir fiiliyatta bulunmamıştır.) İşgal İstanbul'unda

Türklük bilinci ile yayın yapan Zaman gazetesi yukarda sıraladığımız sebeplerden dolayı direk olarak Mustafa Kemal'e ve hareketine destek verememiştir çünkü verdiği anda kapatılacaktır. Böyle bir ortam içerisinde elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışan Zaman gazetesi taraf tutmadan sadece Türk'ün hakkını müdafaa etmiştir diyebiliriz ki bu da açıktan olmasa da dolaylı olarak Millî Mücadele'ye verilen bir destektir.

Yıllarca süren savaşlardan yenilgilerle ayrılan Osmanlı Devleti, başkentinin işgal edilmesiyle sona yaklaşmıştır. Açlığın, sefaletin kol gezdiği ülke her yönden tarihinin en zayıf konumundadır; öyle ki devletin nüfusunu dul kadınlar, evladını cephelerde yitirmiş ana-babalar, yetim çocuklar ve sakat insanlar oluşturmaktadır. Böyle bir ülkenin aydının bazı travmalar geçirmesi son derece doğaldır. Mesela bu sebebin doğurduğu sonuçlardan bir tanesi de “Wilson Prensipleri Cemiyeti”dir. Zaman yazarlarından Halide Edip, Refik Halit, Ragıp Nurettin ve gazetenin sahibi Cevat İbrahim'i bu derneğin kurucu ve yöneticileri arasında görüyoruz.¹ Türk milletinin hakkını savunan bu aydınlar neden Amerika'dan yardım istesinler, sorusunun cevabı yukarda sıraladığımız olumsuz ülke şartlarının içinde gizlidir. Ülke şartlarının son derece vahim olması Türk aydınına başka bir devletten yardım alınması gerektiğini düşündürmüştür. Sonraki dönemde Halide Edip gibi isimler sorunun böyle aşılamayacağını anlayıp Anadolu'ya geçerler. Bu kesimden farklı düşünen Refik Halit gibileriyse kurtuluşu dışarıda arar ve hata ettiklerini Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasıyla anlarlar.

Zaman gazetesi ülkenin geçirdiği bu zor günlerde çözüm önerisi olarak sunulan “Manda” ya da “Himaye”ye karşı tavrını net olarak belirlemiştir. Daha önce de söylediğimiz üzere Millî Mücadele'ye açıktan destek verdiğini söyleyemeyeceğimiz gazete bu tavrıyla da bağımsızlıktan yana bir duruş sergiler. Zaman gazetesi dönemin baskın tercihi “mandater” rejimin aksine “müzaheret”ten yanadır ama bu kavramların adından çok içeriğinin önemli olduğunu altını çizer. Devlet ve millet için lazım olan yardımın nasıl olması gerektiği 6 Ağustos 1919

¹ Tarık Zafer TUNAYA, a.g.e., s.245.

tarıhli 448. sayının başyazısı olan “Bir Fikir: Manda Meselesi Hakkında” başlıklı yazıda şöyle dile getiriliyor:

“1- Türkiye’ye müzahir olmayı kabul eden devlet istiklalimize katiyen dokunmamalı, müstakil devletlere mahsus müessesatımızın hiçbirine ilişmemelidir.

2- Müzahir hükümet, anasır-ı gayr-ı Müslime’yi himayeden ibaret olduğu mütalaasında bulunmamalı, Müslim ve gayr-i Müslim unsurlar arasında, Kanun-ı Esasîmizle müebbet olduğu orada mutlak bir müsavat temin etmelidir.

3- Meclis-i Millî’nin mukarreratı, her hâlde haiz-i kıymet olmalı, müzahir hükümet Meclis-i Millî mukarreratına karşı kati bir “veto” hakkına malik bulunmamalıdır. Meclis-i Millî mukarreratıyla hükümet-i müzaherenin nokta-i nazarı arasındaki tahsili muhtemel tezat ve tehaliüfleri Meclis-i Millî mukarreratının bir kıymet-i tatbikiyesi olduğuna şüphe bırakmayacak bir tarzda tesviye edecek çareler bulunmalıdır.

4- Hükümet-i müzahire menaf-ı iktisadiyesini, memleketin menaf-ı iktisadiyesini muhill-i süver vesaitiyle temin etmek iktidarını haiz olmamalıdır

5- Hükümet-i müzaherenin memleketimize ithal edeceği sermaye, ihtiras-ı siyasiye alet edilmemelidir.

6- Hükümet-i müzahere ya memleketin haricî ihtirasata karşı muhafazasını tekeffül etmeli veyahut, Türkiye’nin Cemiyet-i Akvam’ın umumca muteber olmak üzere kabul edeceği esasat dairesinde hukukunu bizzat müdafaa edebileceğini kabul eylemelidir.”

Manda veya müzaheret adı ne olursa olsun bunların hiçbirine gerek kalmadan Türk milleti Mustafa Kemal Paşa önderliğinde ulusal kurtuluşuna erecektir. Biz de şimdi yönümüzü Zaman sayfalarındaki haberlerden Mustafa Kemal ile ilgili olanlara dönelim.

Zaman'ın 368. sayısından. Altında şunlar okunuyor: *“Şark Kıtatı Müfettişliğine tayin edilen Mustafa Kemal Paşa”*

16 Mayıs 1919 günü Bandırma Vapuru ile işgal altındaki İstanbul'dan ayrılan Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919 günü Anadolu topraklarına ayak basar ve Türk milletinin var olma mücadelesini Samsun'dan başlatır. Görünürdeki görevi olan “Doğu Orduları Müfettişliği”ne atanmasının haberi Zaman gazetesinin 16 Mayıs 1919 tarihli 368. sayısından şöyle veriliyor:

“Mülga Yıldırım Orduları Gurubu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa Şark Kıtatı Müfettişliği'ne tayin edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, harp seneleri zarfında muhtelif cephe-i harplerde fevkalâde yararlılıklarda bulunmuş, muktedir erkân-ı askeriyemizdendir. Yeni vazife-i memuriyetini ifa için birkaç güne kadar “Erzurum”a azimet edecek olan paşa-i müşarünileyhe muvaffakiyetler temenni ederiz.”

Bu haberin akşamına Mustafa Kemal İstanbul'dan ayrılır. Milleti içinde bulunduğu durumdan İstanbul hükümetinin kurtaramayacağını bilen Paşa Anadolu'da kurtuluş çareleri aramaya başlar. Payitaht, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'daki bu faaliyetlerinden haberdar olur ve onu gayretlerinden caydırmak için İstanbul'a çağırır. Gelişen bu olaylar karşısında Mustafa Kemal'in payitahta cevabı Zaman sayfalarında *“Mustafa Kemal Paşa”* başlığıyla aşağıdaki gibi yer bulur:

“Resmî menba'dan haber aldığımıza göre Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nazırı Ferit Paşa'ya bir mektup göndererek hükümetin

kendisine karşı gönderdiği muamele ve meslekten dolayı beyan-ı şikâyet-i hizmet, askeriyeden istifa ettiğini ilave imar-ı hayat için Anadolu'nun uzak bir şehrine çekilmesi hususunda müsaade verilmesini rica etmiştir. Mektup, evvelki günkü Meclis-i Vükela'da tezkir edilmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın istifası kabul edilmiştir.” (Nu:423, s.2)

Tüm bu yaşananların üzerine Erzurum Kongresi de eklenince İstanbul hükümeti Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'i asi ilan eder ve tutuklanmaları yönünde karar alır. Zaman'ın 1 Ağustos 1919 tarihli 443. sayısının ikinci sayfasında “*Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey*” başlığı altında bu haberin verildiğini görüyoruz.

Mustafa Kemal'in önderliğindeki bağımsızlık hareketi Anadolu halkı tarafından kısa sürede benimsenir. Anacak işgal kuvvetlerinin direktiflerinden çıkamayan payitaht bu bağımsızlık hareketini “isyancılık” diye tabir eder. Vaziyetin daha iyi anlaşılması için padişahın bu isyancılarla(!) mücadele etmesi için görevlendirdiği Heyet-i Tahkikiye Reisi Süleyman Şefik Paşa'nın Millî Mücadele ve Mustafa Kemal için söyledikleri şöyle:

“Mustafa Kemal Paşa'nın hareketini iyi bulmam. Bugün en çok ittihat edeceğimiz ve makam-ı saltanat ve hilafetin etrafında toplanacağımız bir gündür. Bu gibi hâller, korkarım, memleketin bâdî-i felaketi olur, hem bu millî kongreye ne lüzum! İşte hükümet Meclis-i Mebusan intihabadının icrasını emretmiştir. Ve katiyen müdahale etmemeye karar vermiştir. Hükümet-i hazırta hatt-ı hümayunda da görüldüğü üzere hiçbir fırkaya mensup olmayan devletçi zevattandır. Ahali hukukunu muhafaza ve sıyanet edici mebuslarını intihab edecek olursa memleket için daha nafidir. Heyet-i millîyeler umumî hareketlerden ictinab eylemelidirler. Zira bu pek tehlikeli bir oyundur.” (Nu:451, s.1)

Süleyman Şefik Paşa'nın Mustafa Kemal'in önderliğindeki hareketi “tehlikeli bir oyun” olarak nitelendirmesinden dört gün sonra Zaman'ın birinci sayfasına şu haber düşüyor:

“Mustafa Kemal Paşa’nın Meslek-i Askeriyeden İhracı

Üçüncü ordu müfettişliğinden ma’zûl ve askerliğinden müstaîf Mustafa Kemal Bey meslek-i askeriyeden ihrac-ı hâiz olduğu nişanları nez’ ve uhdesindeki fahrî yâverlik rütbesi ref’ edilmiştir.” (Nu:455, s.1)

Mustafa Kemal yukarıdaki haberde de görüldüğü üzere artık “paşa” değildir. O, işgal altındaki bir devletin paşalığından, Anadolu bozkırlarında inanmış insanlarla vereceği mücadeleyi daha efdal bulur.

433. sayıdan. Altında “Sadrazam Ferit Paşa” yazıyor.

Sadrazam Damat Ferit Paşa, Tan gazetesinin İstanbul Özel Muhabiri François Psaltı¹ ile bir söyleşi yapar. Sadrazam Ferit Paşa’nın; Anadolu Hareketi, Mustafa Kemal ve manda meselesi hakkındaki görüşleri Fransızca İstanbul gazetesinde yayınlanır. Zaman gazetesi de bu önemli mülakatı 5 Eylül 1919 tarihli 478. sayısının birinci sayfasından aynen verir. Bu mülakatı tamamen aktarmak yerine konumuzla alâkalı pasajları -muhabirin sorularını da dâhil ederek- veriyoruz:

“- Mustafa Kemal Paşa hareketinin mahiyeti nedir?

¹

- Bu hareketin hiçbir esas-ı askerisî olmayıp, milletin müzaheretine de istinat etmemektedir. Bunlar harp esnasında zabıtlık derecesine irtika etmiş gençlerden ibaret olup birer sanat ifa etmek üzere dağıldıkları Anadolu'da bir hareket meydana getirmek için uğraşıyorlar. Bu çabuk parlayıp geçen ehemmiyetsiz bir yangındır. Mamefih hakikat budur ki bu hareketi tevsî etmek kastıyla Anadolu'da azîm mebâliğ sarf olunmaktadır. Bunda da harp esnasında büyük servetler idhâr ettiği malumunuz olan İttihat ve Terakki komitesinin meşum parmağı mevcuttur.”

Sadrazam Damat Ferit Paşa, Mustafa Kemal hareketini yukarıdaki sözleriyle cevaplandırdıktan sonra, bu hareketi İttihatçıların organize ettiğini şu sözlerle iddia ediyor:

“Hareket, demek ki tamamıyla bir İttihatçı kıyamıdır. Bununla beraber her taraftan aldığımız telgraflar mevzu-ı bahis olan ahalinin sadakatten ayrılmadıklarını hükümet-i merkezîyeyi tanımakta devam ve emirlerine itaat ettiklerini ve hanedana ve devlete tamamıyla sadık oldukları mübindir.”

Ferit Paşa, Anadolu'da başlayan bağımsızlık hareketini bu sözleriyle yok sayarken bir yandan da manda ve himaye hakkındaki görüşlerini de şöyle sıralar:

“- Fahâmetâb, muayyen veyahut Avrupalı bir devletin İstanbul veya Türkiye üzerinde bir mandası hakkında ne düşünüyorsunuz?”

- Hiçbir Türk kabinesi, Türk hükümeti manda kelimesini işitmek bile istemez. Biz tamamıyla hür bir memleket olup yine böyle kalmak istiyoruz. Mütareke şeraitini harfiyen ifa ile iktifa ediyoruz. Fakat Avrupa'ya itimadımız vardır. Şeref ve haysiyetimizi sıyanet edecek bir sulh akdetmek üzere yakında yine Paris'e çağırılacağımızı ümit ediyoruz.

Üzerimizde herhangi bir himaye vazına gelince, onu katiyen kabul edemeyeceğiz. Türk olmayan milletlerin inkişafı için istenilen teminatı vereceğiz. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamiyetine riayet olunmalıdır.”

Sadrazam'ın sözleri her ne kadar görünürde manda ve himayenin kabul edilemez olduğu ve bağımsızlıktan yanaysa da bu sadece görünürdedir. Yukarıdaki mütalaalarına dikkat ettiğimizde işgal kuvvetlerinin dediğinden çıkamayan Sadrazam Paşa, Mütareke'nin şartlarını en iyi şekilde uygulamaya çalışıyoruz diyerek bu

tavrını pekiştirmektedir. Lakin ülkenin ve milletin içinde bulunduğu durum Sadrazam'ın tasvir ettiği şekilde tozpembe değildir. Damat Ferit Paşa'nın: “*Şeref ve haysiyetimizi sıyanet edecek bir sulh akdetmek üzere yakında yine Paris'e çağırılacağımızı ümit ediyoruz.*” sözleriyle ifade ettiği beklentileri kısa zaman sonra gerçekleşir. Sevr Antlaşması'nı imzalamak da bu beklentilerin içinde olan Sadrazam Ferit Paşa'ya düşer. Onun şeref ve haysiyetini tatmin eden Sevr Antlaşması aslında Türk milletinin yok edilme belgesidir. Damat Ferit Paşa, Osmanlı Devleti'nin sadrazamı sıfatıyla bu belgenin altına imza atarken, asi olarak nitelendirdiği insanlar kurtuluş için canla, başla mücadele etmektedir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından Sevr Antlaşması'na kadar olan süreci Zaman gazetesinin sayfalarına yansıyan haberlerden yukarıda görüldüğü üzere takip edebiliriz. Ayrıca Zaman gazetesi buna benzer haberleri bünyesinde bulundurması bakımından da oldukça zengindir.

İkinci Bölüm

“ZAMAN”IN TAHLİLÎ FİHRİSTİ ¹

368. sayının birinci sayfası.

¹ “Kronolojik” ve “alfabetik” olarak vereceğimiz tahlilî fihristlerimizde * işareti başyazıları göstermektedir. “Seçilmiş Metinler” kısmına alınanlar ise altı çizili olarak verilmiştir.

A. KRONOLOJİK OLARAK

1. İmzasız, Bizce Gazetecilik*, Zaman Gazetesi, Nu:1, 4 Nisan 1918, s.1 (İlk sayılarında gazetecilik hakkındaki düşüncelerini açıkladıkları bir yazı fakat yazının ilk kısmı tahrip olmuş.)
2. İmzasız, Başkalarının Kanaatine Hürmet*, Zaman Gazetesi, Nu:2, 5 Nisan 1918, s.1 (Medenî hayatın demokratik olması gerektiğini anlatan bir yazı.)
3. İmzasız, Dahilî İstikraz*, Zaman Gazetesi, Nu:4, 7 Nisan 1918, s.1 (Devletin Dahilî İstikraz politikasının konu edildiği bir baş yazı.)
4. İmzasız, Hükümetin İlk İş*, Zaman Gazetesi, Nu:5, 8 Nisan 1918, s.1 (Dahiliye Nezareti'nin bir tamimi üzerine düşünceler.)
5. İmzasız, Nazariye: Mekteb-i Mülkiye -1-, Zaman Gazetesi, Nu:5, 8 Nisan 1918, s.3 (Mekteb-i Mülkiye'de yapılması gündeme gelen değişiklikler hakkında yazılmış bir yazı.)
6. İmzasız, Nüfus Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:6, 9 Nisan 1918, s.1 (Kaybedilen topraklardan gelen vatandaşların iskânı ve bu durumun nüfusa yansımalarını konu eden bir yazı.)
7. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Ukde-i Hayat ve Fetret-i Hissiyat, Zaman Gazetesi, Nu:6, 9 Nisan 1918, s.3 (Sosyal hayatı duraklatan bazı fetret devirlerinden bahsediyor.)
8. İmzasız, Üstadların Vazifesi*, Zaman Gazetesi, Nu:7, 10 Nisan 1918, s.1 (Rıza Tevfik'in dünkü makalesi üzerine yorumlar.)
9. Cenap Şahabettin, Hikâye: Prens Levent, Zaman Gazetesi, Nu:7, 10 Nisan 1918, s.3
10. İmzasız, Tesânüd-i Mutlak – Ukrayna Mebâiatı Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:8, 11 Nisan 1918, s.1 (Savaşın ağır şartları karşısında yılmadan direnmenin gerektiğinden bahseden bir yazı.)
11. G(gayın) H(hı), Bilinen Fakat Söylenmeyen Şeyler -1-, Zaman Gazetesi, Nu:8, 11 Nisan 1918, s.2 (Toplumsal zenginlik ve fakirlik üzerine düşüncelerini değerlendiren bir yazı.)

12. İmzasız, Tedâbir-i Evliye – Harp Kazançları Vergisine Dair*, Zaman Gazetesi, Nu:9, 12 Nisan 1918, s.1
13. Şahingiray, Kafkasya ve Çerkez Kabileleri, Zaman Gazetesi, Nu:9, 12 Nisan 1918, s.3
14. İmzasız, Fikr-i İnsaniyet*, Zaman Gazetesi, Nu:10, 13 Nisan 1918, s.1 (Her millette bulunmayan insaniyet kavramına Türklerin sahip olduğunun anlatıldığı bir yazı.)
15. Şahingiray, Kafkasya ve Kafkasya Muharebeleri, Zaman Gazetesi, Nu:10, 13 Nisan 1918, s.3
16. İmzasız, Dahilî İstikraz – Ehemmiyet-i Manevisi İtibariyle*, Zaman Gazetesi, Nu:11, 14 Nisan 1918, s.1 (Dahilî İstikraz'ın vatana ve millete sağlayacağı faydaların anlatıldığı bir yazı.)
17. İmzasız, İaşe Kanunu*, Zaman Gazetesi, Nu:12, 15 Nisan 1918, s.1 (Meclisten yeni geçen iaşe kanunu hakkında düşüncelerin konu edildiği bir baş yazı.)
18. İmzasız, Bir Hasbıhâl*, Zaman Gazetesi, Nu:13, 16 Nisan 1918, s.1 (Sabah gazetesinde dün çıkan bir makaledeki halka doğru düşüncesini değerlendirir bir yazı.)
19. İmzasız, Times'in Korkuları*, Zaman Gazetesi, Nu:14, 17 Nisan 1918, s.1 (Savaşın İngiltere'ye etkilerini değerlendiriyor.)
20. Cenap Şahabettin, Bugünkü Beyrut -1-, Zaman Gazetesi, Nu:14, 17 Nisan 1918, s.3 (Yazarın Beyrut hatıralarını aktardığı bir yazısı.)
21. İmzasız, Millî Müessesat – Millî Banka'nın Heyet-i Umumiye İctimai Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:15, 18 Nisan 1918, s.1
22. Sacit Naci, Bir Tecrübe-i İntikat, Zaman Gazetesi, Nu:15, 18 Nisan 1918, s.3 (İslamî bir kitabın değerlendirilmesi.)
23. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Mühim Şeyler, Zaman Gazetesi, Nu:16, 19 Nisan 1918, s.3 (Türk toplumunda aristokrasinin neden olmadığını açıklayan bir yazı.)
24. İmzasız, Tahte'l-bahir Muharebesi*, Zaman Gazetesi, Nu:17, 20 Nisan 1918, s.1 (Alman dahiliye nazırının yapmış olduğu denizaltı savaşları ile ilgili bir yazı.)

25. İmzasız, Eski Bir Dert*, Zaman Gazetesi, Nu:18, 21 Nisan 1918, s.1 (Memleketteki azınlıklar hakkında düşünceler.)
26. İmzasız, İaşe Meclisi*, Zaman Gazetesi, Nu:19, 22 Nisan 1918, s.1 (Meclisten yeni geçen iaşe kanunu neticesinde oluşturulan iaşe meclisini değerlendiren bir yazı.)
27. İmzasız, İyi Bir Hatve*, Zaman Gazetesi, Nu:20, 23 Nisan 1918, s.1 (Çiftçilik ve ziraat kanununda yapılan değişiklikleri açıklayan bir yazı.)
28. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 1, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:20, 23 Nisan 1918, s.3
29. İmzasız, Millet, Medeniyet, İnsaniyet,* Zaman Gazetesi, Nu:21, 24 Nisan 1918, s.1 (İsviçre'de çıkan bir risaleden yola çıkarak harbin Avrupa'ya açtığı zararlardan bahsediyor.)
30. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 2, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:21, 24 Nisan 1918, s.2
31. Cenap Şahabettin, Bugünkü Beyrut -2-, Zaman Gazetesi, Nu:21, 24 Nisan 1918, s.3 (Yazarın Beyrut hatıralarını aktardığı bir yazısı.)
32. İmzasız, İaşe Meclisinin İlk Kararı*, Zaman Gazetesi, Nu:22, 25 Nisan 1918, s.1 (Göreve yeni getirilen iaşe meclisinin aldığı ilk kararların konu edildiği bir yazı.)
33. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 3, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:22, 25 Nisan 1918, s.2
34. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Aceba?!.. Demokrasi Mi?!.., Zaman Gazetesi, Nu:23, 26 Nisan 1918, s.3 (Demokrasi kavramının izah edildiği bir yazı.)
35. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 4, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:23, 23 Nisan 1918, s.2
36. İmzasız, Darülmualimîn Mezunları Cemiyeti*, Zaman Gazetesi, Nu: 24, 27 Nisan 1918, s.1 (Bu isimle kurulan cemiyet hakkında bilgiler veriliyor.)
37. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 5, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:24, 27 Nisan 1918, s.2
38. İmzasız, Kardeşler Arasında – Kafkasya ve Kırım Murahhaslarının Vürudu Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:26, 28 Nisan 1918, s.1 (Rusya'daki

- Çarlık rejiminin yıkılmasıyla oradaki Türk unsurların Osmanlı Devleti'ne temsilci göndermelerini anlatan bir yazı.)
39. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 6, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:26, 28 Nisan 1918, s.2
40. İmzasız, Efkâr-ı Umumiye Yok Mu?*, Zaman Gazetesi, Nu:27, 30 Nisan 1918, s.1 (Savaşın yaralarını kapatmak için ortak hareket etmek gerektiğinden bahsediyor.)
41. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 8, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:27, 30 Nisan 1918, s.2
42. İmzasız, İlk Gün – Hem Kâr Hem Vatana Hizmet*, Zaman Gazetesi, Nu:28, 1 Mayıs 1918, s.1 (Dahilî İstikraz ile ilgili bir yazı.)
43. Cenap Şahabettin, Filistin – Nazar-ı Umumî, Zaman Gazetesi, Nu:28, 1 Mayıs 1918, s.3 (Yazarın Filistin hatıralarını anlattığı bir yazısı.)
44. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 9, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:28, 1 Mayıs 1918, s.2
45. İmzasız, Belediye İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:29, 2 Mayıs 1918, s.1 (Belediye işlerinin aksaklıklarından bahsediyor.)
46. İmzasız, Asrın Zaruretleri*, Zaman Gazetesi, Nu:30, 3 Mayıs 1918, s.1 (Millî hayatın içinde bulunduğu zaruretlere bahsediyor.)
47. Memduh Necdet, İstikraz, Zaman Gazetesi, Nu:30, 3 Mayıs 1918, s.1 (İstikraz-ı Dahiliye propagandasının yapıldığı bir manzume.)
48. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 11, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:30, 3 Mayıs 1918, s.2
49. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Plütokrasi Yani Zenginler İdaresi, Zaman Gazetesi, Nu:30, 3 Mayıs 1918, s.3 (Türk toplumunda olmayan sınıf ayrılıklarından ve zenginler sınıfından bahsedilen bir yazı.)
50. * * * (Ömer Seyfettin), Öte Beri, Zaman Gazetesi, Nu:31, 4 Mayıs 1918, s.3 (Edebî içerikli bir yazı.)
51. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 12, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:31, 4 Mayıs 1918, s.2

52. İmzasız, Bir Sefirimizin Haklı Sözleri*, Zaman Gazetesi, Nu:32, 5 Mayıs 1918, s.1 (Zamanenin eskiye göre ahlâk yönünden zayıfladığı, bunun devletler arasında bile olduğunu anlatır bir yazı.)
53. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 13, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:32, 5 Mayıs 1918, s.2
54. * * *, Ticaret Oyunları, Zaman Gazetesi, Nu:32, 5 Mayıs 1918, s.3 (Altın fiyatlarında yapılan oyunlardan bahsedilen bir yazı.)
55. İmzasız, Ahlâk Dersleri*, Zaman Gazetesi, Nu:33, 6 Mayıs 1918, s.1 (Toplum için ahlâkî değerlerin ne derece önemli olduğu ve sahip çıkılması gerektiğini anlatır bir yazı.)
56. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 14, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:33, 6 Mayıs 1918, s.2
57. Şahingiray, Kafkasya Siyaseti, Zaman Gazetesi, Nu:33, 6 Mayıs 1918, s.3
58. İmzasız, Acaba Hayal Mi?*, Zaman Gazetesi, Nu:34, 7 Mayıs 1918, s.1 (Sulh üzerine düşünceleri içeren bir yazı.)
59. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 15, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:34, 7 Mayıs 1918, s.2
60. Şahingiray, Kafkasya Siyaseti, Zaman Gazetesi, Nu:34, 7 Mayıs 1918, s.3
61. İmzasız, İktisadî Teâvün*, Zaman Gazetesi, Nu:35, 8 Mayıs 1918, s.1 (Müttefikler arasındaki iktisadî yardımlaşmadan bahsediyor.)
62. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 16, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:35, 8 Mayıs 1918, s.2
63. Cenap Şahabettin, Filistin – Nazar-ı Umumî -2-, Zaman Gazetesi, Nu:35, 8 Mayıs 1918, s.3 (Yazarın Filistin hatıralarını anlattığı bir yazısı.)
64. İmzasız, Fıkr-i Mesûliyet*, Zaman Gazetesi, Nu:36, 9 Mayıs 1918, s.1 (Tanin'in dünkü "Matbuatın Vazifesi" isimli başmakalesi üzerine düşünceler.)
65. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 17, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:36, 9 Mayıs 1918, s.2
66. İmzasız, Karadeniz Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:37, 10 Mayıs 1918, s.1 (Yunus Nadi'nin Tasfir-i Efkâr'da çıkan aynı isimli yazısı üzerine yorumlar.)

67. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 18, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:37, 10 Mayıs 1918, s.2
68. İmzasız, Ümit Daima Ümit!*, Zaman Gazetesi, Nu:38, 11 Mayıs 1918, s.1 (Reşit Safvet(Atabinen) Bey'in Yeni Mecmua'da çıkan "Kafkas Etekleri, Türk Ticaret Yolları" isimli yazısı üzerine yorumlar.)
69. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 19, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:38, 11 Mayıs 1918, s.2
70. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Mefkûreler İçinde Halk ve Halk Arasında Mefkûreler, Zaman Gazetesi, Nu:38, 11 Mayıs 1918, s.3 (Devletlerin ve insanların yönetim şekillerinin konu edildiği bir yazı.)
71. İmzasız, Dünyanın İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:39, 12 Mayıs 1918, s.1 (Rusya'da Bolşeviklerin yönetime geçmeleriyle değişen durum değerlendiriliyor.)
72. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 19, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:39, 12 Mayıs 1918, s.2
73. İmzasız, Harbe Niçin Girdik*, Zaman Gazetesi, Nu:40, 13 Mayıs 1918, s.1
74. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 20, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:40, 13 Mayıs 1918, s.2
75. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 21, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:41, 14 Mayıs 1918, s.2
76. İmzasız, İki İmparator Arasında*, Zaman Gazetesi, Nu:42, 15 Mayıs 1918, s.1
77. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 22, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:42, 15 Mayıs 1918, s.2
78. Cenap Şahabettin, Bilâd-ı Filistin -1- Nablus, Zaman Gazetesi, Nu:42, 15 Mayıs 1918, s.3 (Yazarın Filistin hatıralarını anlattığı bir yazı.)
79. İmzasız, Millî Kıymetimiz*, Zaman Gazetesi, Nu: 43, 16 Mayıs 1918, s.1 (Milletimizin erdemlerinden bahsediyor.)
80. * * * , Batum'a Doğru -1-, Zaman Gazetesi, Nu:43, 16 Mayıs 1918, s.1-2 (Muhabirin, Heyet-i Mahsusa ile Vilayet-i Müstahlasa'yı Gülnihal Vapuru'nda gezerken edinmiş olduğu malumatlar.)

81. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 23, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:43, 16 Mayıs 1918, s.2
82. İmzasız, Kemiyet ve Keyfiyet*, Zaman Gazetesi, Nu:44, 17 Mayıs 1918, s.1 (Prusya'nın hakk-ı intihap meselesinin halledilmesinde ortaya çıkan müşkülât hakkında bir yazı.)
83. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 24, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:44, 17 Mayıs 1918, s.2
84. İmzasız, Verem ve Frengi, Zaman Gazetesi, Nu:44, 17 Mayıs 1918, s.3 (Dönemin insanların en fazla muzdarip olduğu hastalıklarla ilgili kaleme alınmış bir yazı.)
85. İmzasız, Açık Konuşalım*, Zaman Gazetesi, Nu:45, 18 Mayıs 1918, s.1 (Devletin siyaseti ve içinde bulunduğu durumla ilgili bir yazı.)
86. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 25, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:45, 18 Mayıs 1918, s.2
87. İmzasız, Muazzam Misafirlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:47, 20 Mayıs 1918, s.1 (Avusturya imparatoru ve Macaristan kralının ziyaretleri.)
88. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 27, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:47, 20 Mayıs 1918, s.2
89. Reşat Danyal, "Bolşevik"lik ve "Bolşevik"ler -1-, Zaman Gazetesi, Nu:48, 21 Mayıs 1918, s.3
90. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 29, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:48, 21 Mayıs 1918, s.2
91. Cenap Şahabettin, Bilâd- ı Filistin -1- (Devam), Zaman Gazetesi, Nu: 49, 22 Mayıs 1918, s.3 (Yazarın Filistin hatıralarını anlattığı bir yazı.)
92. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Düşündürmek İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:50, 23 Mayıs 1918, s.1 (Hayatta her şeyi düşünerek yapmanın öneminden, pişmanlığın faydasız olduğundan bahsediyor.)
93. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, İstifâ-yı Harbî ve Nesl-i Âti, Zaman Gazetesi, Nu:50, 23 Mayıs 1918, s.3 (Savaşın bitmesiyle insanları neleri beklediğinin tahminlerinin yapıldığı bir yazı.)
94. İmzasız, Rusya'nın Karadeniz Donanması*, Zaman Gazetesi, Nu:51, 24 Mayıs 1918, s.1

95. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Herkes Gibi, Zaman Gazetesi, Nu:51, 24 Mayıs 1918, s.2 (Herkesin kendi gayretleriyle yükselebileceğini anlatan bir yazı.)
96. Reşat Danyal, “Bolşevik”lik ve “Bolşevik”ler -2-, Zaman Gazetesi, Nu:51, 24 Mayıs 1918, s.3
97. Süreyya Kadri (Doktor), Frengi Tedavisinde Muvaffakiyet, Zaman Gazetesi, Nu:51, 24 Mayıs 1918, s.4
98. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Milletin Kalbini Kırmayınız!*, Zaman Gazetesi, Nu:52, 25 Mayıs 1918, s.1 (Savaşın ağırlaşan şartlarıyla yöneticilerin vatandaşa daha iyi davranması gerektiği anlatılıyor.)
99. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Bizde Hayat-ı Temaşa -Bir Mukaddime-, Zaman Gazetesi, Nu:52, 25 Mayıs 1918, s.3
100. Reşat Danyal, “Bolşevik”lik ve “Bolşevik”ler -3-, Zaman Gazetesi, Nu:53, 26 Mayıs 1918, s.3
101. İmzasız, Sulh Ümitleri*, Zaman Gazetesi, Nu:54, 27 Mayıs 1918, s.1 (Savaşın sonuna gelinmesiyle ortaya çıkan barış söylentilerinin anlatıldığı bir baş yazı.)
102. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Yeni Hayat, Zaman Gazetesi, Nu:54, 27 Mayıs 1918, s.2 (Ziya Gökalp Bey’in bu namdaki eseri münasebetiyle kaleme alınan bir yazı.)
103. Şahingiray, Şimalî Kafkas Hükümeti, Zaman Gazetesi, Nu:54, 27 Mayıs 1918, s.3
104. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Ferdâ-yı İnsaniyet*, Zaman Gazetesi, Nu:55, 28 Mayıs 1918, s.1 (Harbin felaketlerinin söylenip durulmasının insanları iyice sıkıntıya düşürdüğünü söylüyor ve gelecekteki güzel günlerden bahsediyor.)
105. Şahingiray, Şimalî Kafkas Hükümeti, Zaman Gazetesi, Nu:55, 28 Mayıs 1918, s.3
106. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Japonya Çin’de...*, Zaman Gazetesi, Nu:56, 29 Mayıs 1918, s.1 (Japonya ile Çin’in ittifak-ı Harb-i Umumî üzerine düşünceler.)
107. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Eytamhane-i Âlemde Bizim Öksüzlerimiz, Zaman Gazetesi, Nu:56, 29 Mayıs 1918, s.3 (Savaş sonucunda ana, babasını

kaybeden çocuklarımız hakkında devletin bir şeyler yapması gerektiği hakkında yazılmış bir yazı.)

108. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Kafkasya İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:57, 30 Mayıs 1918, s.1
109. Reşat Danyal, “Bolşevik”lik ve “Bolşevik”ler -4-, Zaman Gazetesi, Nu:57, 30 Mayıs 1918, s.3
110. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Garp Taarruzları*, Zaman Gazetesi, Nu:58, 31 Mayıs 1918, s.1 (Garp taarruzlarının yeniden başlamasını anlatan bir yazı.)
111. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Hilal-i Ahmer İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:59, 1 Haziran 1918, s.1
112. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Meşrutiyetten Sonra Tiyatromuz, Zaman Gazetesi, Nu:59, 1 Haziran 1918, s.3
113. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Kazazedeler İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:60, 2 Haziran 1918, s.1 (Büyük milletlerin kazalar, felaketler karşısında azmini kaybetmediğinden bahsediyor.)
114. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Misafir Arkadaşlarımız*, Zaman Gazetesi, Nu:61, 3 Haziran 1918, s.1 (Ülkemize gelen Avusturya-Macaristan gazetecileri ile ilgili bir yazı.)
115. [SAGU], İhsan Şerif, Harb-i Umumî ve Namus-ı Cihan, Zaman Gazetesi, Nu:61, 3 Haziran 1918, s.3 (Savaş karşısında milletçe birlik olmanı gerekliliğinden bahseden bir yazı.)
116. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Tedbirler*, Zaman Gazetesi, Nu:62, 4 Haziran 1918, s.1 (Harikzedeler ile ilgili bir yazı.)
117. Şahingiray, Kafkasya Siyaseti*, Zaman Gazetesi, Nu:63, 5 Haziran 1918, s.1
118. Reşat Danyal, “Bolşevik”lik ve “Bolşevik”ler -5-, Zaman Gazetesi, Nu:63, 5 Haziran 1918, s.3
119. [SALTIKÇI], Veliyüddin, İstanbul’un İmarı*, Zaman Gazetesi, Nu:64, 6 Haziran 1918, s.1 (Yangınlardan etkilenen yerlerin imarı hakkında kaleme alınan bir yazı.)
120. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Rusya Haberleri*, Zaman Gazetesi, Nu:65, 7 Haziran 1918, s.1 (Rusya’yla ilgili meselelerin bütün dünyayı etkileyebilmesini anlatan bir yazı.)

121. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Bastığı Yeri Görmek*, Zaman Gazetesi, Nu:66, 8 Haziran 1918, s.1 (Devletin ve milletin durumundan bahseden bir yazı.)
122. M[usa] Süreyya, Şark Vilayetlerimiz, Zaman Gazetesi, Nu:66, 8 Haziran 1918, s.2 (Doğudaki illerin durumunun anlatıldığı bir yazı.)
123. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Millî Tiyatro Ne Demektir?, Zaman Gazetesi, Nu:66, 8 Haziran 1918, s.3
124. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Taarruza Karşı*, Zaman Gazetesi, Nu:67, 9 Haziran 1918, s.1 (Almanların garp taarruzu üzerine düşünceler.)
125. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Matbuat İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:68, 10 Haziran 1918, s.1 (Harbin matbuata verdiği zararlardan bahsediyor.)
126. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Memleketin Hâli*, Zaman Gazetesi, Nu:69, 11 Haziran 1918, s.1 (Savaşın devlete ve millete verdiği zararların anlatıldığı bir yazı.)
127. M[usa] Süreyya, Şark Vilayetlerimizin İmarı, Zaman Gazetesi, Nu:69, 11 Haziran 1918, s.3
128. [ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Kafkasya'nın İstikbali ve Şark Hudutlarımız*, Zaman Gazetesi, Nu:70, 12 Haziran 1918, s.1
129. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Felaket Yani Yangın, Zaman Gazetesi, Nu:70, 12 Haziran 1918, s.3 (İstanbul'da çıkan yangınlarla ilgili görüş ve önerilerin yapıldığı bir yazı.)
130. [ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Macarlar ve Türkler*, Zaman Gazetesi, Nu:71, 13 Haziran 1918, s.1 (Türlere karşı en samimî Avrupa milletin Macarlar olduğunun konu edildiği bir yazı.)
131. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Ada Vapurunda Cereyan Ediyor, Zaman Gazetesi, Nu:71, 13 Haziran 1918, s.3 (Halka açık yerlerde şeker ve şekerli yiyeceklerin tüketilmesinin yasaklanmasının ada vapurundaki kişilerin dilinden anlatıldığı bir yazı.)
132. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Mühim Meseleler*, Zaman Gazetesi, Nu:72, 14 Haziran 1918, s.1 (Nüfus meselesi ve ailenin bir millet için öneminden bahsediyor.)
133. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 30, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:72, 14 Haziran 1918, s.2

134. Süleyman Nazif, Kars Giderken ve Gelirken, Zaman Gazetesi, Nu:72, 14 Haziran 1918, s.2 (Kaybedilen Kars'ın yeniden vatan toprağına dâhil edilmesi üzerine kaleme alınan bir yazı.)
135. [SAGU], İhsan Şerif, Biraz Tanımak ve Tanışmak, Zaman Gazetesi, Nu:72, 14 Haziran 1918, s.3 (Yazar, hanımların sosyal hayata iştiraki konusunda hasız yere suçlanır ve bu konu üzerine düşüncelerini yazar.)
136. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Harp ve Sulhta Rolümüz*, Zaman Gazetesi, Nu:73, 15 Haziran 1918, 15 Haziran 1918, s.1
137. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 31, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:73, 15 Haziran 1918, s.2
138. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Firûzan İçin, Zaman Gazetesi, Nu:73, 15 Haziran 1918, s.3 (Firûzan isimli piyes hakkındaki tenkit yazısı.)
139. Süleyman Nazif, İsviçre'de Bir İtiraf*, Zaman Gazetesi, Nu:74, 16 Haziran 1918, s.1 (Yazının başlığı ve Süleyman Nazif'in imzası hariç hepsi sansürlenmiş.)
140. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 32, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:74, 16 Haziran 1918, s.2
141. Şahingiray, Sulha Bir Yol, Zaman Gazetesi, Nu:74, 16 Haziran 1918, s.3 (Barışın gelmesi hakkında kaleme alınan bir yazı.)
142. [SALTIKÇI], Veliyüddin, İktisadî Kıymetimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:75, 17 Haziran 1918, s.1 (Her fert veya milletin kendini dev aynasında görmekten uzak durması gerektiğini ve ekonomik kudretine göre hareket etmesini anlatan bir yazı.)
143. [GÜNTEKİN], R[eşat] N[uri], Fare, Zaman Gazetesi, Nu:75, 17 Haziran 1918, s.2 (Halit Ziya'nın "Fare" isimli Fransızca bir piyes çevirisi üzerine düşünceleri.)
144. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 33, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:75, 17 Haziran 1918, s.2
145. İmzasız, Şefkat Sandığı, Zaman Gazetesi, Nu:75, 17 Haziran 1918, s.3 (Bu isimle kurulan ihtiyaç sahiplerine yardım eden kuruluş hakkında bir yazı.)

146. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Sulh Geliyor Mu?*, Zaman Gazetesi, Nu:76, 18 Haziran 1918, s.1 (Gündeme gelen barış söylentilerinin ne kadar doğru olduğunun sorgulandığı bir yazı.)
147. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 34, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:76, 18 Haziran 1918, s.2
148. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Malinof Kabinesi*, Zaman Gazetesi, Nu:78, 20 Haziran 1918, s.1 (Bulgaristan hakkında bir yazı.)
149. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 36, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:78, 20 Haziran 1918, s.2
150. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Kanuna İtaat*, Zaman Gazetesi, Nu:79, 21 Haziran 1918, s.1 (Yazının başlığı ve yazarın imzası hariç hepsi sansürlenmiş.)
151. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Yanık Dolma, Zaman Gazetesi, Nu:79, 21 Haziran 1918, s.3 (Mütekellim bir hikâye.)
152. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Rusya ve İtilaf Devletleri*, Zaman Gazetesi, Nu:80, 22 Haziran 1918, s.1
153. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 38, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:80, 22 Haziran 1918, s.2
154. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, İki Temaşa Hadisesi, Zaman Gazetesi, Nu:80, 22 Haziran 1918, s.3
155. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Kanuna İtaat*, Zaman Gazetesi, Nu:81, 23 Haziran 1918, s.1 (Yazarın gazetenin yetmiş dokuzuncu sayısının birinci sayfasında sansürlenmiş yazısı burada verilmiş. Yazıda iâşe kanununa itaat etmekten bahsediliyor.)
156. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 39, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:81, 23 Haziran 1918, s.2
157. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Anadolu'nun Ehemmiyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:82, 24 Haziran 1918, s.1 (Anadolu'nun hem coğrafî öneminden hem de Anadolu insanının faziletlerinden bahsedilen bir yazı.)
158. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 40, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:82, 24 Haziran 1918, s.2
159. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Vazife, Zaman Gazetesi, Nu:82, 24 Haziran 1918, s.3 (Edebî Tiyatro Heyeti'nin ilk oyunu olan "Vazife" ile ilgili düşünceleri.)

160. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Fikr-i Hak, Fikr-i Kanun*, Zaman Gazetesi, Nu:83, 25 Haziran 1918, s.1 (Âti gazetesinin dünkü sayısında gazetemize satışması üzerine yazılan bir yazı.)
161. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 41, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:83, 25 Haziran 1918, s.2
162. M. A(ayın), Büyük Bir Rusya Tekrar Vücuda Gelecek Mi?, Zaman Gazetesi, Nu:83, 25 Haziran 1918, s.3
163. [SALTIKÇI], Veliyüddin, Derdin En Büyüğü*, Zaman Gazetesi, Nu:84, 26 Haziran 1918, s.1 (Asayiş ve emniyette yaşanan sorunlarla ilgili bir yazı.)
164. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 42, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:84, 26 Haziran 1918, s.2
165. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Küçüklerin Hakkı, Zaman Gazetesi, Nu:84, 26 Haziran 1918, s.3 (Savaş neticesinde bizim gibi devletlerin durumunun nasıl olacağı hakkında kaleme alınan bir metin.)
166. Süleyman Nazif, İki Halkın Farkı*, Zaman Gazetesi, Nu:85, 27 Haziran 1918, s.1 (Halkın çalışkan, görevini bilen kısmı ile zıddını karşılaştırdığı bir yazı.)
167. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 43, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:85, 27 Haziran 1918, s.2
168. M. A(ayın), Büyük Bir Rusya Tekrar Hayata Gelecek Mi?, Zaman Gazetesi, Nu:85, 27 Haziran 1918, s.3
169. İmzasız, Gulman'ın Nutukları*, Zaman Gazetesi, Nu:86, 28 Haziran 1918, s.1 (Almanya Hariciye Nazırı Fon Gulman'ın söylevleri.)
170. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 44, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:86, 28 Haziran 1918, s.2
171. [ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Fikir ve Lisan Hürriyetine Hürmet*, Zaman Gazetesi, Nu:87, 29 Haziran 1918, s.1 (Yapılan sansür uygulamalarına karşı bir tepki yazısı.)
172. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 45, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:87, 29 Haziran 1918, s.2

173. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Dört Çehar, Odalık, Sivrisinekler, Zaman Gazetesi, Nu:87, 29 Haziran 1918, s.3 (İbnü'r-Refik Ahmet Nuri Bey'in bu isimleri taşıyan oyunları hakkında düşünceleri.)
174. [ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Rusya Karışıklıkları*, Zaman Gazetesi, Nu:88, 30 Haziran 1918, s.1
175. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 46, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:88, 30 Haziran 1918, s.2
176. Cenap Şahabettin, Dağınık Mülahazalar -1-, Zaman Gazetesi, Nu:88, 30 Haziran 1918, s.3
177. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 47, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:89, 1 Temmuz 1918, s.2
178. [ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Harp Gayelerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:90, 2 Temmuz 1918, s.1 (Savaşa girmekteki amaçlarımızın neler olduğundan bahsedilmiş.)
179. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 48, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:90, 2 Temmuz 1918, s.2
180. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Hortlaklar, Zaman Gazetesi, Nu:90, 2 Temmuz 1918, s.3 (Edebî Tiyatro Heyeti'nin bu isimdeki oyunları üzerine düşünceler.)
181. İmzasız, Yeni Türkiye*, Zaman Gazetesi, Nu:91, 3 Temmuz 1918, s.1 (Misafir olarak gelen Avusturyalı gazeteci memleketimiz hakkındaki düşüncelerini yazıp Tanin'e yollar, bu yazıda da bunun değerlendirilmesi vardır.)
182. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 49, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:91, 3 Temmuz 1918, s.2
183. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Harpten Sonra?!?, Zaman Gazetesi, Nu:91, 3 Temmuz 1918, s.3 (Sulhun gelmesiyle nelerin yaşanacağını tahmininin yapıldığı bir yazı.)
184. İmzasız, Sultan Mehmet Han Hâmis Hazretleri'nin İrtihalleri*, Zaman Gazetesi, Nu:92, 4 Temmuz 1918, s.1 (Padişah Mehmet Reşat'ın vefatı üzerine yazılan baş yazı.)
185. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 50, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:93, 5 Temmuz 1918, s.2

186. İmzasız, Yeni Saltanat Devri*, Zaman Gazetesi, Nu:94, 6 Temmuz 1918, s.1 (Mehmet Vahdettin'in padişah olmasıyla ilgili bir yazı.)
187. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 51, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:94, 6 Temmuz 1918, s.2
188. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Heidelberg Hatıraları: Wilhelm Mayer Forster, Zaman Gazetesi, Nu:94, 6 Temmuz 1918, s.3 (Edebî Tiyatro Heyeti'nin geçen hafta sergilediği "Heidelberg Hatıraları" isimli oyun hakkında düşünceler.)
189. İmzasız, Hariçte Tesir ve Tesirler*, Zaman Gazetesi, Nu:95, 7 Temmuz 1918, s.1 (Mehmet Reşat'ın ölümünün yurt dışındaki etkileri üzerine bir yazı.)
190. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 53, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:95, 7 Temmuz 1918, s.2
191. M[usa] Süreyya, Şark Vilayetlerimizde Nüfus Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:95, 7 Temmuz 1918, s.3
192. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 54, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:97, 9 Temmuz 1918, s.2
193. Şahingiray, Harp Gayelerimiz, Zaman Gazetesi, Nu:97, 9 Temmuz 1918, s.3
194. [ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Bayram*, Zaman Gazetesi, Nu:98, 10 Temmuz 1918, s.1 (Harp hâlindeyken girilen bir bayramın tebriği.)
195. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Divan-Kara Sevda, Zaman Gazetesi, Nu:98, 10 Temmuz 1918, s.1 (Manzume.)
196. İmzasız, Asayiş Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:99, 13 Temmuz 1918, s.1 (Memlekette yaşanan asayiş sorunu üzerine yazılan bir yazı.)
197. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 56, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:99, 13 Temmuz 1918, s.3
198. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Birkaç Mülahaza – Mevsim Sonu Münasebetiyle, Zaman Gazetesi, Nu:99, 13 Temmuz 1918, s.3 (Tiyatro mevsiminin sona ermesiyle ilgili düşünceler.)
199. İmzasız, Dostâne Tazyik*, Zaman Gazetesi, Nu:100, 14 Temmuz 1918, s.1 (Almanya ve Avusturya arasında geçenlerin değerlendirilmesi.)
200. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 57, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:100, 14 Temmuz 1918, s.2

201. [YÖNTEM], Ali Canip, Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektup, Zaman Gazetesi, Nu:100, 14 Temmuz 1918, s.3 (Ali Canip'in edebiyat hakkındaki görüşleri.)
202. İmzasız, Türk – Bulgar İhtilafı*, Zaman Gazetesi, Nu:101, 15 Temmuz 1918, s.1 (Meriç meselesi üzerine yazılan bir yazı.)
203. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 58, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:101, 15 Temmuz 1918, s.2
204. [KARAY], Refik Halit, İspanyol Nezlesine Dair, Zaman Gazetesi, Nu:101, 15 Temmuz 1918, s.3 (Yazar yakalandığı İspanyol nezlesini ve hastalık anında başından geçenlerle anlatır.)
205. İmzasız, Karadeniz Filosu*, Zaman Gazetesi, Nu:102, 16 Temmuz 1918, s.1 (Sivastopol etrafında Karadeniz'deki durumumuz değerlendiriliyor.)
206. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 59, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:102, 16 Temmuz 1918, s.2
207. M[usa] Süreyya, Şark Vilayetlerimizde Nüfus Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:102, 16 Temmuz 1918, s.3
208. İmzasız, İngiltere ve Harp*, Zaman Gazetesi, Nu:103, 17 Temmuz 1918, s.1 (Birinci Dünya Savaşı ve İngiltere'nin vaziyetini anlatan bir yazı.)
209. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 96, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:103, 17 Temmuz 1918, s.2
210. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Harb-i İktisadî, Zaman Gazetesi, Nu:103, 17 Temmuz 1918, s.3 (Ekonomik durumu ele alan bir yazı.)
211. M. A(ayın), İaşe-i Umumiyyede Çiftçilik Vaziyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:104, 18 Temmuz 1918, s.1 (Ülkedeki çiftçilik faaliyetleriyle ilgili bir yazı.)
212. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 70, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:104, 18 Temmuz 1918, s.2
213. M[usa] Süreyya, Şark Vilayetlerimizde Nüfus Meselesi ve Kürtlerin İskânı, Zaman Gazetesi, Nu:104, 18 Temmuz 1918, s.3
214. İmzasız, Yeni Kabine*, Zaman Gazetesi, Nu:105, 19 Temmuz 1918, s.1 (Talat Paşa kabinesinin yenilenmesini değerlendiren bir yazı.)
215. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 71, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:105, 19 Temmuz 1918, s.2

216. İmzasız, İaşe Nezareti*, Zaman Gazetesi, Nu:106, 20 Temmuz 1918, s.1 (Ağırlaşan savaş döneminde İaşe Nezareti'nden beklenenlerin anlatıldığı bir yazı.)
217. Obest (Doktor, İstanbul Darülfünunu Coğrafya Müderrisi), Memâlik-i Osmaniye'de Ahvâl-i İklimiyenin Tedkiki -1-, Zaman Gazetesi, Nu:106, 20 Temmuz 1918, s.2
218. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, ...nda Temaşa, Zaman Gazetesi, Nu:106, 20 Temmuz 1918, s.3 (Yazı adındaki noktalı yeri okuyamadık.)
219. İmzasız, Anavatana İltihak*, Zaman Gazetesi, Nu:107, 21 Temmuz 1918, s.1 (Brest Litovsk Anlaşması ile Kars. Ardahan, Batum'un yeniden anavatana geçmesi ile ilgili bir yazı.)
220. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 72, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:107, 21 Temmuz 1918, s.2
221. Obest (Doktor, İstanbul Darülfünunu Coğrafya Müderrisi), Memâlik-i Osmaniye'de Ahvâl-i İklimiyenin Tetkiki -2-, Zaman Gazetesi, Nu:107, 21 Temmuz 1918, s.3
222. İmzasız, İstanbul Konferansı*, Zaman Gazetesi, Nu:108, 22 Temmuz 1918, s.1 (Güney Kafkasya'da teşkil eden yeni hükümetlerin sınırlarını belirlemek için toplanan konferans hakkında bir yazı.)
223. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 73, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:108, 22 Temmuz 1918, s.2
224. Obest (Doktor, İstanbul Darülfünunu Coğrafya Müderrisi), Memâlik-i Osmaniye'de Ahvâl-i İklimiyenin Tedkiki -3-, Zaman Gazetesi, Nu:108, 22 Temmuz 1918, s.3
225. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Maârif*, Zaman Gazetesi, Nu:110, 25 Temmuz 1918, s.1 (Eğitim sistemimizle ilgili kaleme alınan bir yazı.)
226. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 75, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:110, 25 Temmuz 1918, s.2
227. İmzasız, Zaydler'in İstifası*, Zaman Gazetesi, Nu:111, 26 Temmuz 1918, s.1 (Avusturya Meclis-i Mebusan'ı Başvekili Zaydler'in istifası hakkında bir yazı.)

228. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 76, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:111, 26 Temmuz 1918, s.2
229. M[usa] Süreyya, Kürtlerin İskânı, Zaman Gazetesi, Nu:111, 26 Temmuz 1918, s.3 (Doğu bölgemizdeki nüfus durumunu irdeleyen bir yazı.)
230. İmzasız, Mısır Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu: 112, 27 Temmuz 1918, s.1 (Mısır'ın kurtarılması hakkında kaleme alınmış bir metin.)
231. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 77, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:112, 27 Temmuz 1918, s.2
232. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşada Hakikat Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:112, 27 Temmuz 1918, s.3
233. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 78, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:113, 28 Temmuz 1918, s.2
234. Reşat Danyal, Bahr-i Muhit Seyahati, Zaman Gazetesi, Nu:113, 28 Temmuz 1918, s.3 (Yazarın açık deniz seyahatlerini anlattığı yazı dizisinin ilk bölümü.)
235. İmzasız, Maârif ve Bizim Vazifemiz*, Zaman Gazetesi, Nu:114, 29 Temmuz 1918, s.1 (Doktor Nâzım Bey'in maârif nazırı olmasıyla yapılan bir değerlendirme.)
236. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 79, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:114, 29 Temmuz 1918, s.2
237. Reşat Danyal, Bahr-i Muhit Seyahati -2-, Zaman Gazetesi, Nu:114, 29 Temmuz 1918, s.3 (Reşat Danyal'in deniz seyahatlerini anlattığı yazı dizisinin ikinci bölümü.)
238. İmzasız, İttifakımızın Resâneti*, Zaman Gazetesi, Nu:115, 30 Temmuz 1918, s.1 (Osmanlı Devleti ile müttefiklerinin durumu değerlendiriliyor.)
239. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 80, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:115, 30 Temmuz 1918, s.2
240. Reşat Danyal, Bahr-i Muhit Seyahati -3-, Zaman Gazetesi, Nu:115, 30 Temmuz 1918, s.3 (Yazarın deniz seyahatlerini anlattığı yazılarından üçüncüsü.)

241. İmzasız, Garp Cephesinde*, Zaman Gazetesi, Nu:116, 31 Temmuz 1918, s.1
(Müttefikimiz olan Almanların garp cephesindeki çarpışmalarını değerlendiriyor.)
242. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 81, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:116, 31 Temmuz 1918, s.2
243. İmzasız, Hosarak'ın Beyanâtı*, Zaman Gazetesi, Nu:117, 1 Ağustos 1918, s.1
(Avusturya'nın yeni başvekili Baron Hosarak'ın beyanâtı.)
244. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 82, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:117, 1 Ağustos 1918, s.2
245. Reşat Danyal, Bahr-i Muhit Seyahati -4-, Zaman Gazetesi, Nu:117, 1 Ağustos 1918, s.3 (Reşat Danyal'ın deniz seyahatlerini anlattığı yazı silsilesinin dördüncü bölümü.)
246. İmzasız, Üç Cinayet*, Zaman Gazetesi, Nu:118, 2 Ağustos 1918, s.1
(Rusya'da anarşi olaylarında öldürülen üst düzey üç kişiden bahseden bir yazı.)
247. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 83, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:118, 2 Ağustos 1918, s.2
248. İmzasız, Yapabileceğimizi Yapmak*, Zaman Gazetesi, Nu:119, 3 Aralık 1918, s.1 (Memleketin kurtuluşu ve yükselişi için yapılması gereken şeylerden bahseden bir yazı.)
249. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 84, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:119, 3 Ağustos 1918, s.2
250. Süleyman Nazif, Sağ Kalan Şehitler, Zaman Gazetesi, Nu:119, 3 Aralık 1918, s.2 (Erzurum'daki askerimizin özellikle Ruslara karşı göstermiş oldukları kahramanlıkları anlatan bir yazı.)
251. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temsilde Hakikat – Aktör Psikolojisi, Zaman Gazetesi, Nu:119, 3 Aralık 1918, s.3
252. [ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Sulh Siyasetimizde Kafkasya*, Zaman Gazetesi, Nu:120, 4 Ağustos 1918, s.1 (Kafkasların öneminden bahseden bir yazı.)
253. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 85, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:120, 4 Ağustos 1918, s.2

254. [KARAY], Refik Halit, Talihe, Kadere Dair..., Zaman Gazetesi, Nu:120, 4 Ağustos 1918, s.3 (Şanstan, talihten bahseden yazar kendisinin çok şanssız biri olduğunu anlatıyor.)
255. [ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Sulh Siyasetimizde Kafkasya*, Zaman Gazetesi, Nu:121, 5 Ağustos 1918, s.1 (Kafkasların öneminden bahseden bir yazı.)
256. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 86, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:121, 5 Ağustos 1918, s.2
257. [ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Sulh Siyasetimizde Kafkasya -3-*, Zaman Gazetesi, Nu:122, 6 Ağustos 1918, s.1 (Kafkasların öneminden bahseden bir yazı.)
258. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 87, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:122, 6 Ağustos 1918, s.2
259. İmzasız, Harap Vilayetlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:123, 7 Ağustos 1918, s.1 (Hükümetin şarkta harap olan vilayetlere yardım konusunu gündeme getirmesiyle ilgili yorumların yapıldığı bir yazı.)
260. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 88, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:123, 7 Ağustos 1918, s.2
261. İmzasız, Harap Vilayetlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:124, 8 Ağustos 1918, s.1 (Savaşın harap ettiği şehirlerimizden bahsedilen bir yazı.)
262. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 89, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:124, s.2
263. [SERTEL], M. Zekeriya, Çocuklarımızı Düşünmüyoruz, Zaman Gazetesi, Nu:124, 8 Ağustos 1918, s.3 (Yeni iâşe nazırına hitaben yazılan yazıda harpten dolayı azalan nüfusa ve çocuklara dikkat çekiliyor.)
264. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Bazı Şeyler Arz Edeceğim*, Zaman Gazetesi, Nu:125, 9 Ağustos 1918, s.1 (Hükümetin güçlü olmasının ne gibi şeylere etki edeceğini izah eden bir yazı.)
265. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 90, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:125, 9 Ağustos 1918, s.2

266. İmzasız, Hükümetin Kuvvetli Olması*, Zaman Gazetesi, Nu:126, 10 Ağustos 1918, s.1 (Rıza Tevfik'in dünkü yazısı üzerine bazı yorumların yapıldığı bir yazı.)
267. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 91, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:126, 10 Ağustos 1918, s.2
268. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temsilde Hakikat – Aktör Psikolojisi, Zaman Gazetesi, Nu:126, s.3
269. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 92, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:127, 11 Ağustos 1918, s.1
270. [YÖNTEM], Ali Canip, Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektup, Zaman Gazetesi, Nu:127, 11 Ağustos 1918, s.3 (Yazarın edebiyat hakkındaki düşüncelerini anlattığı bir yazısı.)
271. İmzasız, Dostâne Tavassut*, Zaman Gazetesi, Nu:128, 12 Ağustos 1918, s.1 (İsveç hükümeti önderliğinde tarafsız devletlerin harp hâlinde olan devletlere dostâne tavassut etmeleri hakkında bir yazı.)
272. Süleyman Nazif, Şehidin Babası, Zaman Gazetesi, Nu:128, 12 Ağustos 1918, s.2–4 (Hikâye.)
273. İmzasız, Köylümüzün Hâli*, Zaman Gazetesi, Nu:129, 13 Ağustos 1918, s.1 (Hükümetin köylüye hangi konularda yardımcı olması gerektiğini izah eden bir yazı.)
274. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 93, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:129, 13 Ağustos 1918, s.2
275. [KARAY], Refik Halit, Ucuzluğa, Pahalılığa Dair, Zaman Gazetesi, Nu:129, 13 Ağustos 1918, s.3
276. İmzasız, Kati Netice İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:130, 14 Ağustos 1918, s.1 (Almanya'nın son taarruzlarını değerlendiren bir yazı.)
277. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 94, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:130, 14 Ağustos 1918, s.2
278. İmzasız, Bakü Meselesi İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:131, 15 Ağustos 1918, s.1 (Bakü'nün zapt edilmesinin değerlendirildiği bir yazı.)
279. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 95, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:131, 15 Ağustos 1918, s.2

280. Samie Cahit, Musiki Âlemi, Zaman Gazetesi, Nu:131, 15 Ağustos 1918, s.3 (Kadınların son zamanlarda musikîye taleplerinin artmasını ve bunun yansımalarını inceleyen bir yazı.)
281. Süleyman Nazif, Yine O Bîçareler İçin, Zaman Gazetesi, Nu: 131, 15 Ağustos 1918, s.3 (Dahiliye Nazırı İsmail Canpolat Bey'e yazdığı bir yazı.)
282. Süleyman Nazif, Açık Mektup, Zaman Gazetesi, Nu:131, 16 Ağustos 1918, s.2 (Aldığı bir mektuba yazdığı cevap.)
283. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 96, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:131, 16 Ağustos 1918, s.2
284. İmzasız, İaşe Meselesine Müteallik Teferruat-ı Emûr*, Zaman Gazetesi, Nu:132, 17 Ağustos 1918, s.1 (Halkın iaşe derdine çare bulunması ile ilgili.)
285. İmzasız, Muhalefet-i Gayrimeşru*, Zaman Gazetesi, Nu:134, 18 Ağustos 1918, s.1 (Muhalefet memleketler hakkında yazılan bir yazı.)
286. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 75, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:134, 18 Ağustos 1918, s.2
287. İmzasız, İngiltere'deki Esirlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:135, 19 Ağustos 1918, s.1 (İngiltere'den gelen bir esirler hakkında yazılan bir yazı.)
288. Süleyman Nazif, Tevfik Fikret, Zaman Gazetesi, Nu:135, 19 Ağustos 1918, s.1 (Tevfik Fikret'in ölümünün üçüncü ölüm yıldönümü üzerine Süleyman Nazif'in yazmış olduğu bir yazı.)
289. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 71, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:135, 19 Ağustos 1918, s.2
290. İmzasız, İmparatorlar Mülakatı*, Zaman Gazetesi, Nu:136, 20 Ağustos 1918, s.1 (Avusturya ve Almanya imparatorlarının arasındaki müzakereler üzerine bir yazı.)
291. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 72, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:136, 20 Ağustos 1918, s.2
292. İmzasız, Türkiye – İran*, Zaman Gazetesi, Nu:137, 21 Ağustos 1918, s.1 (Padişahın vefatı ve yeni padişahın göreve gelmesi ile ilgili İran şahının göndermiş olduğu telgrafi değerlendiren bir yazı.)
293. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 100, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:137, 21 Ağustos 1918, s.2

294. İmzasız, Garp Trablus’unda*, Zaman Gazetesi, Nu:138, 22 Ağustos 1918, s.1 (Tarafsız memleketlerin Trablus hakkındaki tutumunu değerlendiren bir yazı.)
295. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman’ın Tefrikası: 101, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:138, 22 Ağustos 1918, s.2
296. SERTEL], M. Zekeriya, Avrupa’da Kızıl Tehlike, Zaman Gazetesi, Nu:138, 22 Ağustos 1918, s.3 (Harbin nasıl bitirilebileceği üzerine yorumlar.)
297. İmzasız, Tayyare Ziyaretleri*, Zaman Gazetesi, Nu:139, 23 Ağustos 1918, s.1 (İstanbul üzerinde dolaşan düşman uçakları üzerine bir yazı.)
298. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman’ın Tefrikası: 102, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:139, 23 Ağustos 1918, s.2
299. İmzasız, Gürcistan’ın Hataları*, Zaman Gazetesi, Nu:140, 24 Ağustos 1918, s.1 (Kafkasya meselesini Gürcistan odaklı değerlendiren bir yazı.)
300. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro Ahlâkı, Zaman Gazetesi, Nu:140, 24 Ağustos 1918, s.3
301. İmzasız, İaşe Nezareti – Nazırın Tasavvurları Nezaretin Teşkilatları*, Zaman Gazetesi, Nu:141, 25 Ağustos 1918, s.1 (İaşe sıkıntısının halledilmesine değinen bir yazı.)
302. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman’ın Tefrikası: 103, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:141, 25 Ağustos 1918, s.2
303. İmzasız, Gayretkeşlik ve İşgüzarlık*, Zaman Gazetesi, Nu:142, 26 Ağustos 1918, s.1
304. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman’ın Tefrikası: 104, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:142, 26 Ağustos 1918, s.2
305. İmzasız, Rumlar*, Zaman Gazetesi, Nu:143, 27 Ağustos 1918, s.1 (Rumların memleketteki durumlarını değerlendiren bir yazı.)
306. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman’ın Tefrikası: 105, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:143, 27 Ağustos 1918, s.2
307. İmzasız, Avusturyalılar ve Türkler*, Zaman Gazetesi, Nu:144, 28 Ağustos 1918, s.1 (Geçenlerde gelen Avusturyalı gazeteci heyet üzerinden iki milletin karşılaştırılması.)

308. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 106, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:144, 28 Ağustos 1918, s.2
309. İmzasız, Dördüncü Kuvvet -1-*, Zaman Gazetesi, Nu:145, 29 Ağustos 1918, s.1 (Dördüncü kuvvet olarak matbuatı kasteden ve bunu açıklayan bir yazı.)
310. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 107, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:145, 29 Ağustos 1918, s.2
311. [YÖNTEM], Ali Canip, Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektup, Zaman Gazetesi, Nu:145, 29 Ağustos 1918, s.3 (Ali Canip'in edebiyat ile ilgili görüşlerini anlattığı bir yazısı.)
312. İmzasız, Şimalî Kafkasya'da*, Zaman Gazetesi, Nu:146, 30 Ağustos 1918, s.1 (Kuzey Kafkasya'nın son durumunu değerlendirir baş yazı.)
313. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 108, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:146, 30 Ağustos 1918, s.2
314. İmzasız, "Ehlen ve Sehlen Ya Hazretü'ş-şeyh"*, Zaman Gazetesi, Nu:147, 31 Ağustos 1918, s.1 (Afganistan'ın "Şeyh-i Ekber"i Ahmetü's-Sünûsî'nin İstanbul'a gelmesini anlatan bir yazı.)
315. İmzasız, ...?*, Zaman Gazetesi, Nu:148, 1 Eylül 1918, s.1 (Doğu Almanya'nın Sovyetler ile aralarında imzaladıkları mukaveleyi değerlendiren bir yazı.)
316. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 110, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:148, 1 Eylül 1918, s.2
317. İmzasız, Sadrazamın Seyahati*, Zaman Gazetesi, Nu:149, 2 Eylül 1918, s.1 (Sadrazam Talat Paşa'nın Berlin seyahatini ele alan bir yazı.)
318. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 111, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:149, 2 Eylül 1918, s.2
319. İmzasız, Bolşeviklerin Vaziyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:150, 3 Eylül 1918, s.1 (Rusya'da yeni bir dönem başlatan Bolşeviklerin durumunu anlatan bir yazı.)
320. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 112, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:150, 3 Eylül 1918, s.2
321. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 113, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:151, 4 Eylül 1918, s.2

322. İmzasız, Dördüncü Kuvvet -2-*, Zaman Gazetesi, Nu:152, 5 Eylül 1918, s.1
(Dördüncü kuvvet olarak matbuattan bahsediyor ve onun üzerine bir yazı.)
323. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 114, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:152, 5 Eylül 1918, s.2
324. İmzasız, Dikkat!*, Zaman Gazetesi, Nu:153, 6 Eylül 1918, s.1 (Almanya ile Rusya'nın aralarında yaptıkları mukavelenin memleketimize etkilerini değerlendiren bir yazı.)
325. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 115, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:153, 6 Eylül 1918, s.2
326. İmzasız, Sulh Faaliyetleri*, Zaman Gazetesi, Nu:154, 7 Eylül 1918, s.1
(Barışın gelmesi için yapılan çalışmalar anlatılıyor.)
327. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 116, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:154, 7 Eylül 1918, s.2
328. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Manzum Bir Piyes, Zaman Gazetesi, Nu:154, 7 Eylül 1918, s.3-4 (Yusuf Ziya'nın yazmakta olduğu "Binnaz" isimli manzum piyes üzerine bir yazı.)
329. İmzasız, İspanya'nın Vaziyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:155, 8 Eylül 1918, s.1
330. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 117, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:155, 8 Eylül 1918, s.2
331. [SERTEL], M. Zekeriya, Harbin Zararları, Zaman Gazetesi, Nu:155, 8 Eylül 1918, s.3 (Savaşın yol açtığı zararlar üzerinde duran bir yazı.)
332. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 118, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:156, 9 Eylül 1918, s.2
333. İmzasız, Sulh İhtimalleri ve Hayatî Menfaatlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:157, 10 Eylül 1918, s.1
334. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 119, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:157, 10 Eylül 1918, s.2
335. İmzasız, Kırım'ın Mukadderatı*, Zaman Gazetesi, Nu:158, 11 Eylül 1918, s.1
(Ukrayna atamanının Berlin'deki konferansa katılmasını yorumlayıp, Kırım açısından sonucun ne olacağını açıklayan bir yazı.)
336. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 120, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:158, 11 Eylül 1918, s.2

337. İmzasız, Buryan'ın Beyanatı*, Zaman Gazetesi, Nu:159, 12 Eylül 1918, s.1
(Avusturya – Macaristan Hariciye Nazırı Kont Buryan'ın Viyana ziyaretinde gazetelere verdiği beyanatın değerlendirildiği bir yazı.)
338. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 121, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:159, 12 Eylül 1918, s.2
339. İmzasız, Rusya'da İstikrar*, Zaman Gazetesi, Nu:160, 13 Eylül 1918, s.1
(Rusya'nın Almanya ile yaptığı mukaveleden sonra istikrara kavuşmasını değerlendiren bir yazı.)
340. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 122, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:160, 13 Eylül 1918, s.2
341. İmzasız, Sulh Taarruzu – Fon Payer'in Beyanatı Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:161, 14 Eylül 1918, s.1 (Almanya Başvekil Muavini Fon Payer'in bir beyanatını değerlendiren yazı.)
342. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve Ahlâk -1-, Zaman Gazetesi, Nu:161, 14 Eylül 1918, s.3
343. İmzasız, Almanya'nın Sulh Şartları*, Zaman Gazetesi, Nu:162, 15 Eylül 1918, s.1 (Almanya'nın galip devletlerle barış görüşmelerini anlatan yazı.)
344. [SERTEL], M. Zekeriya, Ümit ve Teselli Veren Şeyler, Zaman Gazetesi, Nu:162, 15 Eylül 1918, s.3 (Harbin büyük zararlara yol açmasından dolayı azmimizi kaybetmememiz gerektiğini anlatan bir yazı.)
345. Şahingiray, Kafkas İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:163, 6 Eylül 1918, s.1
346. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 123, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:163, 6 Eylül 1918, s.2
347. [KARAY], Refik Halit, Gidiş Gelişe Dair, Zaman Gazetesi, Nu:164, 17 Eylül 1918, s.3 (Savaştan yenik çıkılmasının sonucunda ülkeden kaçanların konu edildiği yazı.)
348. İmzasız, Cevaplar*, Zaman Gazetesi, Nu:165, 21 Eylül 1918, s.1 (Kont Buryan'ın notasına verilecek cevapları değerlendiren bir yazı.)
349. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 124, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:165, 21 Eylül 1918, s.2
350. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve Ahlâk -2-, Zaman Gazetesi, Nu:165, 21 Eylül 1918, s.3

351. İmzasız, Bakü'nün Zaptından Sonra*, Zaman Gazetesi, Nu:167, 23 Eylül 1918, s.1
352. İmzasız, Sosyalizmin Hükümü*, Zaman Gazetesi, Nu:168, 24 Eylül 1918, s.1
353. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 125, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:168, 24 Eylül 1918, s.2
354. İmzasız, İstanbul'un İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:169, 25 Eylül 1918, s.1 (İstanbul'un belediye işleriyle ilgili bir yazı.)
355. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 126, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:169, 25 Eylül 1918, s.2
356. İmzasız, Reji Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:170, 26 Eylül 1918, s.1 (Bir Alman ticaret şirketinin memleketimizde yanlış ticaret yaptığını kınayan, rejii bu konuda göreve çağıran bir yazı.)
357. Osman Nuri (Bakteriyolog – Kimyager), Beşeriyet Felsefe-i Fenniyeden Neler Soruyor, Zaman Gazetesi, Nu:170, 26 Eylül 1918, s.3 (İnsanlığın teknolojiiden ne gibi beklentilerinin olduğunu anlatır yazı.)
358. İmzasız, Bakü Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:171, 27 Eylül 1918, s.1 (Bakü'nün zaptıyla ilgili bir baş yazı.)
359. İmzasız, Makedonya Taarruzu*, Zaman Gazetesi, Nu:172, 28 Eylül 1918, s.1 (Makedonya ordusunun Bulgaristan'a taarruzunu anlatan bir yazı.)
360. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve Ahlâk -3-, Zaman Gazetesi, Nu:172, 28 Eylül 1918, s.3
361. İmzasız, Bulgaristan'ın Vaziyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:173, 29 Eylül 1918, s.1 (Bulgaristan ile Makedonya'nın arasındaki gerginlikle ilgili bir yazı.)
362. İmzasız, Gazetemizin Yeni Şekli-Romanımız, Zaman Gazetesi, Nu:174, 30 Eylül 1918, s.2
363. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 1, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:175, 1 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
364. İmzasız, Almanya'da*, Zaman Gazetesi, Nu:176, 2 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Almanya'daki kabine buhranı ile ilgili bir yazı.)
365. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 2, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:176, 2 Teşrîn-i evvel 1918, s.1

366. İmzasız, Yeni Vaziyet*, Zaman Gazetesi, Nu:177, 3 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Almanya'daki Malinof kabinesini değerlendiren bir yazı.)
367. İmzasız, Bulgaristan ve Münferit Sulh*, Zaman Gazetesi, Nu:178, 4 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Bulgaristan'ın galip devletlerle münferit barış yapma isteğinin anlatıldığı yazı.)
368. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 3, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:178, 4 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
369. İmzasız, Sulha Doğru!..*, Zaman Gazetesi, Nu:179, 5 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Sulh ihtimallerini değerlendiren bir yazı.)
370. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 4, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:179, 5 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
371. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve Ahlâk -3- Anize, Zaman Gazetesi, Nu: 179, 5 Teşrîn-i evvel 1918, s.3 (Anize isimindeki piyesi değerlendiren bir yazı.)
372. İmzasız, Sulh Teşebbüsü*, Zaman Gazetesi, Nu:180, 6 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Türkiye, Avusturya – Macaristan ve Almanya hükümetlerinin Amerika ile görüşüp Wilson Prensipleri dahilinde bir sulh yapılması girişimlerini anlatan bir yazı.)
373. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 5, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:180, 6 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
374. Osman Nuri (Bakteriyolog – Kimyager), Fen Açlığa Bir Çare Bulacak Mı?, Zaman Gazetesi, Nu:180, 6 Teşrîn-i evvel 1918, s.2 (Teknolojinin açlığa bir çare bulup bulamayacağının konu edildiği yazı.)
375. İmzasız, Cevap Beklenirken*, Zaman Gazetesi, Nu:181, 7 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Türkiye ve müttefiklerinin notasına karşılık Wilson'un cevabı beklenirken durumu değerlendiren bir yazı.)
376. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 5, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:181, 7 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
377. İmzasız, İki Makale*, Zaman Gazetesi, Nu:182, 8 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (İki Alman gazetesinin Türkiye hakkındaki görüşlerini içeren iki ayrı makaleden bahseden bir yazı.)

378. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 6, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:182, 8 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
379. İmzasız, Tarihin Dönüm Yeri*, Zaman Gazetesi, Nu:183, 9 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Türklerin tarihlerinde yaşadıkları en tehlikeli dönemlerden birinin içinde bulunduğundan bahseden bir yazı.)
380. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 7, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:183, 9 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
381. İmzasız, İlk Akisler*, Zaman Gazetesi, Nu:184, 10 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Wilson'dan kesin bir cevap gelmemekle beraber, cevabın nasıl olabileceğinin tahmin edildiği bir yazı.)
382. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 8, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:184, 10 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
383. Osman Nuri (Bakteriyolog – Kimyager), Havadan Et ve Ekmek Tedariki, Zaman Gazetesi, Nu:184, 10 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
384. İmzasız, Meclis Açılırken*, Zaman Gazetesi, Nu:185, 11 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Millet meclisinin beşinci toplantısını değerlendiren bir yazı.)
385. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 9, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:185, 11 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
386. İmzasız, Kabine Teşkili*, Zaman Gazetesi, Nu:186, 12 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Talat Paşa kabinesinin görevi bırakmasından sonra yeni kabinenin nasıl oluşturulacağını değerlendiren bir yazı.)
387. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 10, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:186, 12 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
388. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Hayat ve Hakikat, Zaman Gazetesi, Nu:186, 12 Teşrîn-i evvel 1918, s.2 (Tiyatroyla ilgili yazılarından.)
389. İmzasız, İzzet Paşa Kabinesi*, Zaman Gazetesi, Nu:187, 13 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (İzzet Paşa'nın yeni kabineyi kurmasıyla ilgili bir yazı.)
390. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 11, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:187, 13 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
391. Resulzade Mehmet Emin, Azerbaycan Türkleri – Yüz Sene Moskof Elinde, Zaman Gazetesi, Nu:187, 13 Teşrîn-i evvel 1918, s.2 (Resulzade'nin Rus işgali altında olan Azerbaycan ile ilgili düşüncelerini dile getirdiği yazısı.)

392. İmzasız, Almanya'nın Cevabı*, Zaman Gazetesi, Nu:188, 14 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Wilson'un şartlarına karşılık Almanya'nın vermiş olduğu cevabı anlatan bir yazı.)
393. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Cemiyet-i Milel ve Ahenk-i Düvel, Zaman Gazetesi, Nu:188, 14 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Harb-i Umumî'nin yol açtığı büyük zararları anlatan bir yazı.)
394. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 12, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:188, 14 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
395. İmzasız, İtidâlimizi Muhafaza Edelim*, Zaman Gazetesi, Nu:189, 15 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Son günlerin ne kadar hassas olduğundan bahsettikten sonra, her zamankinden daha fazla dikkatli olma gerekliliğini anlatan bir yazı.)
396. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 13, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:189, 15 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
397. İmzasız, Yanlış Tefsirler*, Zaman Gazetesi, Nu:190, 16 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Wilson Prensipleri'nin memleketimizde yanlış anlaşıldığını anlatan bir yazı.)
398. İmzasız, Sulh Kabinesi Lazım*, Zaman Gazetesi, Nu:191, 17 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Yeni kurulacak kabinenin en önemli vazifesinin sulhu sağlamak olması gerektiğini anlatan bir yazı.)
399. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 13, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:191, 17 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
400. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 14, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:192, 18 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
401. Osman Nuri (Bakteriyolog – Kimyager), Hikmethâne-i Tabiat – Kimyahâne-i Beşer, Zaman Gazetesi, Nu:192, 18 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
402. İmzasız, Katiyet Karşısında!*, Zaman Gazetesi, Nu:193, 19 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Sulh konusunun iyice hararetlendiği bir döneme girildiğinden bahseden bir yazı.)
403. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Mektep Temsilleri Hakkında, Nu:193, 19 Teşrîn-i evvel 1918, s.2

404. İmzasız, Meclis ve Hükümet*, Zaman Gazetesi, Nu:195, 21 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Meclis ve hükümetin bu zor günlerde daha uyumlu çalışması gerektiğinden bahseden bir yazı.)
405. [KARAY], Refik Halit, Ortada Kabahatli Yok!..., Zaman Gazetesi, Nu:195, 21 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Harbin zararlarının karşısında suçu kimsenin üzerine almadığını anlatan bir yazı.)
406. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 14, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:195, 21 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
407. İmzasız, Almanya'nın Cevabı*, Zaman Gazetesi, Nu:196, 22 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Almanya'nın Wilson'un ikinci notasına vermiş olduğu cevap üzerine yazılmış bir yazı.)
408. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 15, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:196, 22 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
409. İmzasız, İkinci Cevap*, Zaman Gazetesi, Nu:197, 23 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Almanya'nın Wilson'a göndermiş olduğu ikinci cevabı değerlendiren bir yazı.)
410. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 16, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:197, 23 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
411. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Buhran Zamanlarında Hâlet-i Rûhiye*, Zaman Gazetesi, Nu:198, 24 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
412. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 17, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:198, 24 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
413. İmzasız, Türk'ün Müdafii Yok Mu?, Zaman Gazetesi, Nu:199, 25 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Matbuatın Ermeni ve Rumlara sahip çıkmasının yanında Türklere aynı ilgiyi göstermemesine karşı tepki gösteren bir yazı.)
414. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Âyîne-i Devran Ne Gösteriyor?!, Zaman Gazetesi, Nu:199, 25 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Refik Halit Bey'e ithaf edilmiş bir manzume.)
415. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 18, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:199, 25 Teşrîn-i evvel 1918, s.2

416. İmzasız, Münferit Mütareke?*, Zaman Gazetesi, Nu:200, 26 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Hükümetin münferit mütareke teşebbüsü üzerine yazılmış bir yazı.)
417. [KARAY], Refik Halit, Sakın Aldanma, İnanma, Kanma, Zaman Gazetesi, Nu:200, 26 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (İçinde bulundukları zamanı değerlendiren yazar, bu dünyada kimseye güvenin kalmadığını izah ediyor.)
418. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve Sansür, Zaman Gazetesi, Nu:200, 26 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
419. İmzasız, Türkçülük Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:201, 27 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (İttihat ve Terakki Hükümeti'nin sukutu üzerine Türkçülük aleyhinde yaşananlarla ilgili bir yazı.)
420. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 19, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:201, 27 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
421. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Milletın Ahlâkı*, Zaman Gazetesi, Nu:202, 28 Teşrîn-i evvel 1918, s.1-2
422. İmzasız, Almanya'nın Cevabı*, Zaman Gazetesi, Nu:203, 29 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Wilson'a verdikleri cevabı yorumlayan bir yazı.)
423. [EGE, Ragıp Nurettin], Türkçülüğün Tahribatına Dair, Zaman Gazetesi, Nu:203, 29 Teşrîn-i evvel 1918, s.2 (Türk Ocağı azalarından Ragıp Nurettin'in adı geçen konuyla ilgili düşünceleri.)
424. İmzasız, Avusturya'nın Teşebbüsü*, Zaman Gazetesi, Nu:204, 30 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Avusturya'nın sulh teşebbüsüyle ilgili bir yazı.)
425. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 20, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:204, 30 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
426. Osman Nuri (Bakteriyolog – Kimyager), Fen Daima Fen, Zaman Gazetesi, Nu:204, 30 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
427. İmzasız, Düşman Dostluğu*, Zaman Gazetesi, Nu:205, 31 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Sulh sağlanamadığından dolayı düşmanlarımızın hala aynı düşmanlarımız olduğunu unutmamamız gerektiğini anlatan bir yazı.)
428. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 21, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:205, 31 Teşrîn-i evvel 1918, s.1

429. [SERTEL], M. Zekeriya, Sulh Seferberliği, Zaman Gazetesi, Nu:205, 31 Teşrîn-i evvel 1918, s.2 (Devletin barış için yaptığı girişimleri anlatan bir yazı.)
430. İmzasız, İttihat ve Terakki Kongresi*, Zaman Gazetesi, Nu:206, 1 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
431. İmzasız, Mütarekeden Sonra!*, Zaman Gazetesi, Nu:207, 2 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Harbe ne ümitlerle girildi, sonunda neler oldu düşüncesi etrafında şekillendirilmiş bir yazı.)
432. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşa Tarihinden Yunan Tiyatrosu, Zaman Gazetesi, Nu:207, 2 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
433. İmzasız, Mütarekenamenin Resmî Metni*, Zaman Gazetesi, Nu:208, 3 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
434. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 22, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:208, 3 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
435. İmzasız, Adaletin Sesi*, Zaman Gazetesi, Nu:209, 4 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Adalet istiyoruz, adalete ihtiyacımız var söylemleriyle şekillendirilmiş bir yazı.)
436. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 23, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:209, 4 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
437. [EGE], R[agıp] N[urettin], Türkçülüğün Tahribatına Dair –İttihad-ı Anasır, Zaman Gazetesi, Nu:209, 4 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
438. İmzasız, Meclis Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:211, 6 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Mebusan Meclisi'nin feshedilip edilmemesi konusu hakkında bir yazı.)
439. [KARAY], Refik Halit, Efendiler Nereye?..., Zaman Gazetesi, Nu:211, 6 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Savaştan mağlup çıkılması üzerine sorumlularının memleketten kaçtığını anlatan bir yazı.)
440. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 24, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:211, 6 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
441. İmzasız, Kutlu Hükümet*, Zaman Gazetesi, Nu:212, 7 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Devleti kurtarmak için kutlu bir hükümetin gelmesi konusunda yazılmış bir yazı.)

442. İmzasız, Mazinin Dersleri*, Zaman Gazetesi, Nu:213, 8 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Geçmişin muhasebesinin yapıldığı bir yazı.)
443. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 25, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:213, 8 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
444. [EGE], Ragıp Nurettin, Türkçülüğün Tahribatına Dair -İslamcılık-, Zaman Gazetesi, Nu:213, 8 Teşin-i Sani 1918, s.2
445. R., Matbuat*, Zaman Gazetesi, Nu:214, 9 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Âti gazetesinin hükümet-i askeriye tarafından kapatılması üzerine yazılmış bir yazı.)
446. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 26, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:214, 9 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
447. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşa Tarihinden Yunan Tiyatrosu Hakkında, Zaman Gazetesi, Nu:214, 9 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
448. R., Kabinenin İstifası*, Zaman Gazetesi, Nu:215, 10 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (İzzet Paşa kabinesinin istifasını anlatan bir yazı.)
449. İmzasız, Kanun-ı Esasi ve Usul-i Meşrutiyet*, Zaman Gazetesi, Nu:216, 11 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (İzzet Paşa kabinesinin istifası üzerine devlet sistemi hakkındaki görüşlerin anlatıldığı baş yazı.)
450. Cemil Şerif (Doktor), Tenâkus-ı Nüfus Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:216, 11 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
451. İmzasız, Yeni Kabine*, Zaman Gazetesi, Nu:217, 12 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Yeni kurulan Tevfik Paşa kabinesi ile ilgili bir yazı.)
452. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 27, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:217, 12 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
453. İmzasız, Son Mütareke*, Zaman Gazetesi, Nu:218, 13 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Diğer müttefiklerden sonra en son Almanya da düşmanın şartlarını kabul etmiş ve mütarekeyi imzalamıştır, bunun yorumlandığı bir yazı.)
454. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 28, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:218, 13 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
455. R., İki Güvercin, Zaman Gazetesi, Nu:218, 13 Teşrîn-i sâni 1918, s.2 (Fransız bir şairin aynı isimdeki manzum bir hikayesiyle kendi durumları arasında bağlantı kurduğu bir yazı.)

456. İmzasız, Kabineye İtimat*, Zaman Gazetesi, Nu:219, 14 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Yeni kurulan Tevfik Paşa kabinesine itimat edilmesi gerektiği üzerine bir yazı.)
457. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 29, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:219, 14 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
458. İmzasız, İfratlar Karşısında!*, Zaman Gazetesi, Nu:220, 15 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Mütareke ortamından bahseden bir yazı.)
459. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 30, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:220, 15 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
460. [EGE], Ragıp Nurettin, Türkçülüğün Tahribatına Dair -Türkçüler-, Zaman Gazetesi, Nu:220, 15 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
461. İmzasız, Biz Ne Vakit Hazırlanacağız?*, Zaman Gazetesi, Nu:221, 16 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Müttefiklerimizin mütarekeye kendilerini hazırlamaları karşısında bizim yerimizde saydığımızı anlatan bir yazı.)
462. [KARAY], Refik Halit, Doğrusunu Benden Dinleyin..., Zaman Gazetesi, Nu:221, 16 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Memleketi savaşa sokup sonra da bırakıp kaçanların anlatıldığı bir yazı.)
463. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Zamanın Ruhu ve Tiyatro, Zaman Gazetesi, Nu:221, 16 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
464. İmzasız, Amerika – Türkiye*, Zaman Gazetesi, Nu:222, 17 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Türkiye ve Amerika ilişkilerinin anlatıldığı baş yazı.)
465. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 31, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:222, 17 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
466. İmzasız, Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanatı, Zaman Gazetesi, Nu:222, 17 Teşrîn-i sâni 1918, s.2 (M. Kemal ile yapılan bir röportaj ve kendisi bu söyleşide devletin durumunu değerlendiriyor.)
467. İmzasız, Mütareke Şartlarının Tatbiki*, Zaman Gazetesi, Nu:223, 18 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Mütarekenin şartlarının uygulanmasıyla ilgili bir yazı.)
468. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 32, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:223, 18 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
469. Cemil Şerif (Doktor), Tenâkus-ı Nüfus Meselesi -2-, Nu:223, 18 Teşrîn-i sâni 1918, s.2

470. İmzasız, Kabinenin Mevkii*, Zaman Gazetesi, Nu:224, 19 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Tevfik Paşa kabinesinin vekillerle kurmuş olduğu ilk temas üzerine bir yazı.)
471. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 33, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:224, 19 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
472. İmzasız, Ölmedik ve Ölmeyeceğiz!*, Zaman Gazetesi, Nu:225, 20 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (İngiltere sabık başvekilinin Osmanlı Devleti hakkında yaptığı uygunsuz bir beyanat karşısında gazetenin vermiş olduğu tepki yazısı.)
473. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 34, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:225, 20 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
474. İmzasız, Buhrandan Tevakki*, Zaman Gazetesi, Nu:226, 21 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Tevfik Paşa'nın umumî heyetiyle görüşüp kabineyi daha sağlam hâle getirmek istemesi üzerine yorumların yapıldığı bir yazı.)
475. M. K(kef) N., Türkler Asrî Bir Millet Midir? -1-, Zaman Gazetesi, Nu:226, 21 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
476. İmzasız, Hariçle Münasebetlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:227, 22 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Sulh arefesinde dış siyasetimizden bahseden bir yazı.)
477. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 34, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:227, 22 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
478. [EGE], Ragıp Nurettin, Türkçülüğün Tahribatına Dair -Türkçü Gençlik-, Zaman Gazetesi, Nu:228, 23 Teşrîn-i sâni 1918, s.1-2
479. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 35, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:228, 23 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
480. İmzasız, Bir Cevap Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:229, 24 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (İntişarı memleketimizde yapılan Fransızca "İstanbul" gazetesinin yazmış olduğu bir yazıyı eleştirir yazı.)
481. M. K(kef) N., Türkler Asrî Bir Millet Mi? -2-, Zaman Gazetesi, Nu:229, 24 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
482. İmzasız, Kabine Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:230, 25 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Kurulan kabinelerin kısa süreli olmasından yakınılan bir baş yazı.)
483. Ömer Seyfettin, Millet Aleyhtarlığı, Nu:230, 25 Teşrîn-i sâni 1918, s.2 (Türklük hakkında yazmış olduğu bir yazı.)

484. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 37, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:230, 25 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
485. İmzasız, Türk'ün Vefakâr Dostu: Pierre Loti*, Zaman Gazetesi, Nu:231, 26 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
486. İmzasız, Büyük Rusya!, Zaman Gazetesi, Nu:232, 27 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Türklüğe büyük zararları olan Rusya'nın durumunu değerlendiren bir yazı.)
487. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 38, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:232, 27 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
488. İmzasız, Kabinenin Talihsizlikleri*, Zaman Gazetesi, Nu:233, 28 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Tevfik Paşa kabinesinin karşılaştığı talihsizlikleri anlatan bir yazı.)
489. [SERTEL], M. Zekeriya, İdarede Asrîleşmek İhtiyacı, Zaman Gazetesi, Nu:233, 28 Teşrîn-i sâni 1918, s.2 (İngilizce bir mecmuanın "Türklerin Geleceği Ne Olacak" isimli yazısını yorumlayan bir yazı.)
490. İmzasız, Münevverlerin Vazifesi*, Zaman Gazetesi, Nu:234, 29 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Memleketin kurtuluşu için aydınların üzerine düşen vazifelerden bahseder yazı.)
491. Cemil Şerif (Doktor), Tenâkus-ı Nüfus Meselesi -3-, Zaman Gazetesi, Nu:234, 29 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
492. İmzasız, Türk'ün Hakkı*, Zaman Gazetesi, Nu:235, 30 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Türk'ün hakkı sözünden sadece Türkiye Türklüğünün anlaşılmasındaki yanlışlığa dikkatleri çekmek üzere yazılmış bir yazı.)
493. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 39, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:235, 30 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
494. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Piyeslerdeki Hakikatin Nevi, Zaman Gazetesi, Nu:235, 30 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
495. İmzasız, Prensiplerin Sahipleri*, Zaman Gazetesi, Nu:236, 1 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Wilson Prensipleri ile ilgili bir yazı.)
496. M. K(kef) N., Türkler Asrî Bir Millet Midir? -3-, Zaman Gazetesi, Nu:236, 1 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
497. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 40, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:236, 1 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

498. [SERTEL], M. Zekeriya, Hakk-ı Müdafî Midirler, Hakk-ı Gasbî Midirler?, Zaman Gazetesi, Nu:236, 1 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Galip gelenlerin tehlikeli bir gurura kapılıp haksızlık yapmalarıyla ilgili bir yazı.)
499. İmzasız, On Milyon Değil!*, Zaman Gazetesi, Nu:238, 3 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yeni Gün gazetesinin başyazarı Yunus Nadi, Türklüğü on milyonluk bir kitle olarak değerlendirmiş, yazıda da bu söylev eleştirilmektedir.)
500. Durmuş, Makedonya – Trakya, Zaman Gazetesi, Nu:238, 3 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
501. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 41, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:238, 3 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
502. İmzasız, Wilson Geliyor*, Zaman Gazetesi, Nu:239, 4 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Wilson'un Avrupa gezisine çıkacağı üzerine yorumların yapıldığı bir yazı.)
503. Fazıl Ahmet, Tahmis, Zaman Gazetesi, Nu:239, 4 Kânun-ı evvel 1918, s.1 (Manzume.)
504. M. R., Maârif İşleri – Mekteplerde Fransızca, Nu:239, 4 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
505. İmzasız, Haksız Hücumlar*, Zaman Gazetesi, Nu:240, 5 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Mebusan Meclisi'nin uğradığı hücumlarla ilgili bir yazı.)
506. A(ayın) C., Haftanın Hikâyesi, Zaman Gazetesi, Nu:240, 5 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Bir haftanın muhasebesini yaparken maziye de gidip gelen bir yazı.)
507. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 42, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:240, 5 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
508. İmzasız, Tasfiye Mi, Tehdit Mi?*, Zaman Gazetesi, Nu:241, 6 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Gündemi değerlendiren bir yazı.)
509. İmzasız, Meclis Mi? Kabine Mi?*, Zaman Gazetesi, Nu:242, 7 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Meclisin kapatılması veya kabinenin düşürülmesi ihtimallerinden hangisinin gerçek olabileceği üzerinde düşünceler beyan eden bir yazı.)
510. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve İlim -1-, Zaman Gazetesi, Nu:242, 7 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

511. [SERTEL], M. Zekeriya, Devletin Asrîleşmesi İhtiyacı, Zaman Gazetesi, Nu:242, 7 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
512. İmzasız, Pes, Ne Kabine!*, Zaman Gazetesi, Nu:243, 8 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Önceki serlevhada bahsedilen konu üzerinde duruluyor.)
513. İmzasız, Kafkasya Türkleri Esir Olamaz – Milyokof'un Sözlerine Karşı Azerbaycan Murahhasının Beyanatı, Gazetesi, Nu:244, 9 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
514. Fahrettin Necip (Doktor), Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar -2-... -Sıtmaya Dair-, Zaman Gazetesi, Nu:244, 9 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
515. İmzasız, Gazete Tatili*, Zaman Gazetesi, Nu:245, 10 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yazının sadece başlığı var, yazı tamamen sansürlenmiş.)
516. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 25, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:245, 10 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
517. İmzasız, Meşûm Yol!*, Zaman Gazetesi, Nu:246, 11 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yazının sadece başlığı var, yazı tamamen sansürlenmiş.)
518. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 26, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:246, 11 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
519. M. K(kef) N., Türkler Asrî Bir Millet Midir? -4-, Zaman Gazetesi, Nu:246, 11 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
520. İmzasız, Wilson Prensipleri Cemiyeti ve Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:247, 12 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
521. A(ayın) C., Haftanın Hikâyesi, Zaman Gazetesi, Nu:247, 12 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
522. İmzasız, Biraz Ziya, Biraz Ümit*, Zaman Gazetesi, Nu:248, 13 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Memleketin durumunu değerlendiren bir yazı, bazı kısımları sansürlenmiş.)
523. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 27, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:248, 13 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
524. İmzasız, Biraz Müsaade!*, Zaman Gazetesi, Nu:249, 14 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yapılan sansür uygulamalarına karşı çıkan bir yazı fakat yazının çoğu kısmı sansürlenmiş.)

525. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 48, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:249, 14 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
526. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Edmond Rostand, Zaman Gazetesi, Nu:249, 14 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Fransız edebiyatçı Edmond Rostand'ın ölümü üzerine yazılan bir yazı.)
527. İmzasız, Adana Yine Feryat Ediyor: "Türk'üm Türk Kalacağım!" Diyor*, Zaman Gazetesi, Nu:250, 15 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
528. [ADIVAR], Halide Edip, Eski Gazeteleri Karıştırırken: Tefeül, Zaman Gazetesi, Nu:250, 15 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (1914 yılında bir Amerikan gazetesinin yazmış olduğu yazıyı Halide Edip değerlendiriyor.)
529. İmzasız, Birkaç Mütalaa*, Zaman Gazetesi, Nu:252, 17 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Gündemi değerlendiren bir yazı.)
530. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 50, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:252, 17 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
531. İmzasız, Felâketlerimizin Asıl Membar*, Zaman Gazetesi, Nu:253, 18 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
532. [KARAY], Refik Halit, Artık Dönünüz, Gözlerimiz Yollarda Kaldı –Bir Mektuptan 2-, Zaman Gazetesi, Nu:253, 18 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Kaçan İttihatçıların ne zaman döneceklerinin sorulduğu bir yazı.)
533. İmzasız, İnzibat Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:253, 18 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yazının çoğu kısmı sansürlenmiş.)
534. Ömer Seyfettin, Milletler Cemiyeti'ne Girebilmek İçin Ne Yapmalıyız? -1-, Zaman Gazetesi, Nu:254, 19 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
535. İmzasız, Muallimler Cemiyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:255, 20 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Cemiyetin dün Maârif Nazırı Rıza Tevfik başkanlığında yapılan üçüncü toplantısını anlatan bir yazı.)
536. İmzasız, Ordu Dönüşü*, Zaman Gazetesi, Nu:256, 21 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Mütarekenin imza edilmesiyle oluşan durumu değerlendiren bir yazı.)
537. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Yine Rostand'a Dair, Zaman Gazetesi, Nu:256, 21 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Fransız edebiyatçı Edmond Rostand'ın ölümü üzerine yazdığı yazının devamı.)

538. İmzasız, Meclisin Feshi*, Zaman Gazetesi, Nu:257, 21 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesiyle ilgili bir yazı.)
539. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 51, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:257, 21 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
540. A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar...-3-Frengiye Dair, Zaman Gazetesi, Nu:257, 21 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
541. İmzasız, Kati ve Kanunî İcraat Lazım*, Zaman Gazetesi, Nu:258, 23 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Hükümet bunalımının aşılmasının gerektiğinden bahseden bir yazı.)
542. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 52, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:258, 23 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
543. M., Rusya Mektupları -2-, Zaman Gazetesi, Nu:258, 23 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
544. İmzasız, İaşe İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:259, 24 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Çekilen erzak sıkıntısından bahseder yazı.)
545. A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar...-4-Yine Frengiye Dair, Zaman Gazetesi, Nu:259, 24 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
546. İmzasız, Tehlikeli Bir Hâlet-i Rûhiye*, Zaman Gazetesi, Nu:260, 25 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Uzun zamandır beklenen sulhun gelmesiyle her şeyin iyileşeceğini düşünenlere durumun o kadar da iç açıcı olmadığını izah eden bir yazı.)
547. [KARAY], Refik Halit, Tetkik-i Seyyiat – İki Hikâye-, Zaman Gazetesi, Nu:260, 25 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (İki ayrı hikâyecik ile memleket arasında bağlantı kurup, izahatta bulunduğu bir yazı.)
548. M., Rusya Mektupları, Zaman Gazetesi, Nu:260, 25 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
549. İmzasız, Şehrimizin Sıhhati*, Zaman Gazetesi, Nu:261, 26 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
550. M. K(kef) N., Türkler Asrî Bir Millet Midir? -5-, Zaman Gazetesi, Nu:261, 26 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
551. İmzasız, İhtiyat Zabitleri*, Zaman Gazetesi, Nu:262, 27 Kânûn-ı evvel 1918, s.1

552. * * , İaşe Derdinin Devâsı –Nazır Raşit Bey’e İthaf-, Zaman Gazetesi, Nu:262, 27 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
553. İmzasız, Matbuat Kongresi*, Zaman Gazetesi, Nu:263, 28 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Matbuat Cemiyeti’nin yapılan ikinci kongresinin ilk toplantısı hakkındaki malumatlar.)
554. A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar...-5- Gençliğimize: Belsoğukluğuna Dair, Zaman Gazetesi, Nu:263, 28 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
555. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Avrupa Aktörleri, Zaman Gazetesi, Nu:263, 28 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
556. İmzasız, Kabinenin Programı Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:264, 29 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yeni kabineden beklenenlerin anlatıldığı bir yazı.)
557. İmzasız, Şayan-ı Dikkat Bir Makale: İstanbul-Türklük, Zaman Gazetesi, Nu:264, 29 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Kırım’da çıkan “Millet” gazetesinin Türklerin Harb-i Umumî’ye niçin girdikleri üzerine yazılan bir makalenin yorumlanması.)
558. İmzasız, Mukaddemat-ı Sulhiye Meselesi –Fransız Matbuatına Göre-, Zaman Gazetesi, Nu:265, 30 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
559. [KARAY], Refik Halit, Zaman’ın Tefrikası: 53, İstanbul’un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:265, 30 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
560. Ömer Seyfettin, Kısa Hikâye: Türkçe Reçete, Zaman Gazetesi, Nu:265, 30 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Hikâye.)
561. İmzasız, Sene Sonu Düşünceleri*, Zaman Gazetesi, Nu:266, 31 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yeni yılın gelişiyile geçen yılların muhasebesinin yapıldığı bir yazı.)
562. İmzasız, Haricî Siyasetimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:267, 1 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Yazının bazı yerleri sansürlenmiş.)
563. Ömer Seyfettin, Kısa Hikâye: Rüşvet, Nu:267, 1 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (Hikâye.)
564. İmzasız, Adana’nın Türklüğü Lehinde Meyiller*, Zaman Gazetesi, Nu:268, 3 Kânûn-ı sâni 1918, s.1 (Adana’da işgalcilere karşı Türklerin yaptığı protestolardan bahseden bir yazı.)

565. [ÜLKÜMEN, Nebizade Ahmet Hamdi], Bugünkülerin Hataları*, Zaman Gazetesi, Nu:269, 3 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Zor günler geçiren memleketimizde particilik gibi ayrımlara düşmeden birlik olmamız gerektiğini anlatan bir yazı.)
566. [ERBİL], Haşim Nahit, Matbuat Sansüre Edilmeli!, Zaman Gazetesi, Nu:269, 3 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (Sansür edilmeli sözünü kinayeli kullanarak gazeteciği yanlış yapanların bir şekilde uyarılmasını anlatan, bu konuyu izah eden bir yazı.)
567. İmzasız, Kanunun Hâkimiyeti Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:270, 4 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Dünkü yazıda hatalarımızdan bahsederken değindiği konuyu açıyor ve kanuna riayet etmekten bahseden bir yazı.)
568. [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 54, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:270, 4 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
569. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşa ve İlim -2-, Zaman Gazetesi, Nu:270, 4 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
570. İmzasız, İntihabatın Tehiri*, Zaman Gazetesi, Nu:271, 5 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Seçimlerin sulhtan sonraya kaldığını anlatan bir yazı.)
571. A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar...-6-İzdivaca Dair, Zaman Gazetesi, Nu:271, 5 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
572. [ÜLKÜMEN, Nebizade Ahmet Hamdi], Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felâket Muhakkak! -1-*, Zaman Gazetesi, Nu:272, 6 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Söz gazetesinde çıkan "İyice Anlaşalım!" isimli yazıyı Nebizade, bu başlık altında dört yazıdan oluşan silsilesinde değerlendiriyor.)
573. [ÜLKÜMEN, Nebizade Ahmet Hamdi], Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felâket Muhakkak! -2-*, Zaman Gazetesi, Nu:273, 7 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
574. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Lekeli Humma Şüphesi -1-, Zaman Gazetesi, Nu:273, 7 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
575. Camsab [Ömer Seyfettin], Muhasebe: Kocakarı İlaçları, Zaman Gazetesi, Nu:273, 7 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
576. [ÜLKÜMEN, Nebizade Ahmet Hamdi], Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felâket Muhakkak! -3-*, Zaman Gazetesi, Nu:274, 8 Kânûn-ı sâni 1918, s.1

577. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Lekeli Humma Şüphesi -2-, Zaman Gazetesi, Nu:274, 8 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
578. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Lekeli Humma Şüphesi -3-, Zaman Gazetesi, Nu:275, 9 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
579. [ÜLKÜMEN, Nebizade Ahmet Hamdi], Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felâket Muhakkak! -4-*, Zaman Gazetesi, Nu:276, 10 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Sadece başlık var, yazı tamamen sansürlenmiş.)
580. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Muhasebeleri: Osmanlıdan Evvel Rumeli'de Türkler -1-, Zaman Gazetesi, Nu:276, 10 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
581. [ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felâket Muhakkak! -4-*, Zaman Gazetesi, Nu:277, 11 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
582. Âşık Figânî Baba, Buda Geçer Yahu!..., Zaman Gazetesi, Nu:277, 11 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Mazume.)
583. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Lekeli Humma Şüphesi -4-, Zaman Gazetesi, Nu:277, 11 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
584. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşa ve İlim -3-, Zaman Gazetesi, Nu:277, 11 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
585. İmzasız, Umumî ve Müşterek Tehlike Karşısında Millî Bir Kuvvete İhtiyaç*, Zaman Gazetesi, Nu:278, 12 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
586. R. T(te), Tekellümî Hikâye: Bir İstifa, Zaman Gazetesi, Nu:278, 12 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (Hikâye.)
587. [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Lekeli Humma Şüphesi -5-, Zaman Gazetesi, Nu:278, 12 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
588. İmzasız, Kabinenin Mevkii*, Zaman Gazetesi, Nu:279, 13 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
589. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Mantık, Zaman Gazetesi, Nu:279, 13 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
590. İmzasız, Sırat Köprüsü*, Zaman Gazetesi, Nu:280, 14 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Tevfik Paşa kabinesinin dağılmasından sonra oluşan ortamı yorumlayan bir yazı.)

591. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: En Zekisi, Zaman Gazetesi, Nu:280, 14 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
592. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -1-, Zaman Gazetesi, Nu:280, 14 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
593. İmzasız, Meşrutiyete Layıgız*, Zaman Gazetesi, Nu:281, 15 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
594. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: İyi Saatte Olsunlar!, Zaman Gazetesi, Nu:281, 15 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
595. [DURU], Kazım Nami, Wilson Esaslarına Göre Arnavutluk ve Arnavutlar, Zaman Gazetesi, Nu:281, 15 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
596. İmzasız, Trakya*, Zaman Gazetesi, Nu:282, 16 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Sulhun Trakya'yı nasıl etkileyeceğini anlatan bir yazı.)
597. Camsab [Ömer Seyfettin], Acıklı Bir Hikâye, Zaman Gazetesi, Nu:282, 16 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (İngiliz edebiyatından çevrilmiş bir hikâye.)
598. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -2-, Zaman Gazetesi, Nu:282, 16 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
599. İmzasız, Yanlış Görüşler*, Zaman Gazetesi, Nu:283, 17 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Kabine konusunu ele alan bir yazı.)
600. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Muhasebeleri: Osmanlılardan Evvel Rumeli'de Türkler -2-, Zaman Gazetesi, Nu:283, 17 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
601. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -3-, Zaman Gazetesi, Nu:283, 17 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
602. İmzasız, İman İhtiyacı*, Zaman Gazetesi, Nu:284, 18 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Yaşanılan zor günlerde daha imanlı olunması gerektiği üzerine yazılmış bir yazı.)
603. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Gübre, Zaman Gazetesi, Nu:284, 18 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
604. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşa ve İlim -4-, Zaman Gazetesi, Nu:284, 18 Kânûn-ı sâni 1918, s.2
605. Ömer Seyfettin, Hikâye: Nişanlılar, Zaman Gazetesi, Nu:285, 19 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

606. [ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Felaket Karşısında!*, Zaman Gazetesi, Nu:286, 20 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (“Bugünkülerin Hataları” adlı yazının devamı niteliğinde yazılmış, yapılan hataların sonucunda felâketle karşı karşıya kalındığını anlatan bir yazı.)
607. İmzasız, Wilson Prensipleri*, Zaman Gazetesi, Nu:287, 21 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
608. Camsab [Ömer Seyfettin], İlmî Musahabe: Açlığın Faydaları, Zaman Gazetesi, Nu:287, 21 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (Savaşın bitmesiyle açlığın biteceğini düşünenlerin nasıl bir hataya düştüklerini anlatan yazı.)
609. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -4-, Zaman Gazetesi, Nu:287, 21 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
610. İmzasız, Avrupa’daki Talebemiz*, Zaman Gazetesi, Nu:288, 22 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Mütareke yapılmasına karşın Avrupa’daki talebemiz için pek bir şey yapamadığından bahseden bir yazı.)
611. İmzasız, Fırkalar Arasında!*, Zaman Gazetesi, Nu:290, 22 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Vatanın karşı karşıya olduğu felâketten biran önce kurtulmak için fırkaların da ortak hareket etmeleri gerektiği üzerine yazılmış bir yazı.)
612. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Bir Sebep, Zaman Gazetesi, Nu:290, 24 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
613. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -5-, Zaman Gazetesi, Nu:290, 24 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
614. İmzasız, Rusya’ya Dair*, Zaman Gazetesi, Nu:291, 25 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
615. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Büyük Sanatkârlar -1- Antoine -Genç Artist Namzetlerine-, Zaman Gazetesi, Nu:291, 25 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
616. İmzasız, Pişu’nun Beyanâtı*, Zaman Gazetesi, Nu:292, 26 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Fransız Hariciye Nazırı Pişu’nun, Fransız meclisinde yaptığı beyanat üzerine yorumların yapıldığı bir yazı.)
617. İmzasız, Maârif Politikamız*, Zaman Gazetesi, Nu:293, 27 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
618. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -6-, Zaman Gazetesi, Nu:293, 27 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

619. İmzasız, Günün Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:294–295, 29 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Geleceğimizi şekillendirecek olan en büyük etkenin “anlaşma meselesi” olduğunu söylüyor ve bu konuyu açıklıyor.)
620. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Darülbeydi’de, Zaman Gazetesi, Nu:294–295, 29 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
621. Camsab [Ömer Seyfettin], Siyâsî Musahabe: Büyükkada Konferansı, Zaman Gazetesi, Nu:294–295, 29 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
622. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Serbest Sütun: Ali Kemal Bey’e, Zaman Gazetesi, Nu:294–295, 29 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (Ali Kemal’in kendisine sürekli sataşması üzerine bu yazıyla Köprülü onu uyarır.)
623. * * *, Millî Fırka*, Zaman Gazetesi, Nu:296, 30 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Sulh konferansının yaklaştıya başladığını söyledikten sonra kaderimizin çizileceği bu konferansa hakkımızı en fazla savunabilecek millî bir fırka ile girmemiz gerektiğini anlatan bir yazı.)
624. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Şemsiye, Zaman Gazetesi, Nu:297, 31 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
625. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Anadolu Ne Zaman ve Nasıl Türkleşti? Anadolu Üç Bin Senelik Vatanımız!, Zaman Gazetesi, Nu:297, 31 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
626. * * *, Tevkifler Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:298, 1 Şubat 1919, s.1 (İttihat ve Terakkicilerin tutuklanmasını yorumlayan bir yazı.)
627. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Antoine’nin Tiyatroda Yaptığı İnkılâp, Zaman Gazetesi, Nu:298, 1 Şubat 1919, s.2
628. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -7-, Zaman Gazetesi, Nu:298, 1 Şubat 1919, s.2
629. Ömer Seyfettin, Hikâye: Tos!, Zaman Gazetesi, Nu:299, 2 Şubat 1919, s.2
630. İmzasız, Anlaşılamayacak!*, Zaman Gazetesi, Nu:300, 3 Şubat 1919, s.1 (İttihat ve Terakkiciler ile muhaliflerin bir olup, vatanı kurtarma yolunda anlaşamadıklarını anlatan bir yazı.)
631. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: “Bir”den Ürkerken “İki”, Zaman Gazetesi, Nu:300, 3 Şubat 1919, s.1

632. Ömer Seyfettin, Hikâye: Tos!, Zaman Gazetesi, Nu:300, 3 Şubat 1919, s.2 (Dünkü hikâyenin devam ve sonuç bölümü.)
633. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -8-, Zaman Gazetesi, Nu:300, 3 Şubat 1919, s.2
634. İmzasız, İctima Hakkı*, Zaman Gazetesi, Nu:303, 6 Şubat 1919, s.1 (Kanun-ı Esasî ile de kanunlaşan, herhangi bir konuda ictima yapma hakkından bahseden bir yazı.)
635. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Kitap Değil, Mektup..., Zaman Gazetesi, Nu:303, 6 Şubat 1919, s.1
636. İmzasız, İhtiyat Zabitleri*, Zaman Gazetesi, Nu:304, 7 Şubat 1919, s.1
637. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Katiyet, Zaman Gazetesi, Nu:304, 7 Şubat 1919, s.1
638. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tahlil ve Tenkit: Mevûd Hüküm - 1-, Zaman Gazetesi, Nu:304, 7 Şubat 1919, s.2 (Muharriri Halide Edip olan “Mevûd Hüküm” isimli romanı Köprülüzade özetliyor.)
639. * * *, Muallimlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:305, 8 Şubat 1919, s.1 (Genel olarak muallimlerin durumlarını değerlendiriyor ve maaşları konusunun üzerinde duruyor.)
640. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: İyi Kalp, Zaman Gazetesi, Nu:305, 8 Şubat 1919, s.1
641. Hüseyin Fahri, Azerbaycan Tiyatrosu, Zaman Gazetesi, Nu:305, 8 Şubat 1919, s.2 (“Temaşa Haftası”nın bu yazısını Reşat Nuri yerine Hüseyin Fahri yazmış ve imzasının başına “Vekil” ibaresi de koymuş.)
642. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -9-, Zaman Gazetesi, Nu:305, 8 Şubat 1919, s.2
643. İmzasız, Hayatî Bir Mesele*, Zaman Gazetesi, Nu:306, 9 Şubat 1919, s.1 (Ekonomik sıkıntılarla ilgili bir yazı.)
644. Camsab [Ömer Seyfettin], Musahabe: Sulha Dair, Zaman Gazetesi, Nu:306, 9 Şubat 1919, s.2
645. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -10-, Zaman Gazetesi, Nu:306, 9 Şubat 1919, s.2

646. İmzasız, İntihabat Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:307, 10 Şubat 1919, s.1 (Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın memleket idaresiyle ilgili söylevlerini değerlendiren bir yazı.)
647. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Zaman Geçtikçe, Zaman Gazetesi, Nu:307, 10 Şubat 1919, s.1
648. Hasan Şükrü (Bakteriyolog, Doktor), Kadınlık Hayatı: Hıfzı's-sıha-i Nisâya Dair Düşüncelerim, Zaman Gazetesi, Nu:307, 10 Şubat 1919, s.2 (Kadınların durumunu değerlendiren bir yazı.)
649. İmzasız, Tevkifat Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:308, 11 Şubat 1919, s.1 (Yazının sadece başlığı var, geriye kalanın hepsi sansürlenmiş.)
650. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Edebî Nevi, Zaman Gazetesi, Nu:308, 11 Şubat 1919, s.1
651. A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar -7- İçkiye Dair, Zaman Gazetesi, Nu:308, 11 Şubat 1919, s.2
652. İmzasız, Türk Mefkûresi*, Zaman Gazetesi, Nu:309, 12 Şubat 1919, s.1 (Ermeni ve Rumların yaptıkları bir nümayişte Türk milleti hakkında yaptıkları konuşmaları değerlendiren bir yazı.)
653. İmzasız, Suriye'nin Vahdeti*, Zaman Gazetesi, Nu:310, 13 Şubat 1919, s.1 (Yazının sadece başlığı mevcut, geriye kalanın hepsi sansürlenmiş.)
654. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Ondan Evvel Doğaydım..., Zaman Gazetesi, Nu:310, 13 Şubat 1919, s.1
655. Ömer Seyfettin, Kısa Hikâye: Bir Kayışın Tesiri, Zaman Gazetesi, Nu:310, 13 Şubat 1919, s.2
656. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -11-, Zaman Gazetesi, Nu:310, 13 Şubat 1919, s.2
657. İmzasız, Millet Cemiyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:311, 15 Şubat 1919, s.1
658. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tenkit ve Tahlil: Mevûd Hüküm - 2-, Zaman Gazetesi, Nu:311, 15 Şubat 1919, s.2 (Köprülüzade "Mevûd Hüküm -1-" isimli yazısında Halide Edip'in "Mevûd Hüküm" isimli romanını özetlemişti, bu yazısında da roman hakkındaki görüşlerini açıklıyor.)
659. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Eski ve Yeni Tiyatro Arasındaki Farklar, Zaman Gazetesi, Nu:311, 15 Şubat 1919, s.2

660. İmzasız, Hükümet İsteriz!*, Zaman Gazetesi, Nu:312, 16 Şubat 1919, s.1
(Devleti içinde bulunduğu buhrandan çıkarabilecek kapasitede bir hükümetin gelmesi üzerine yorumların yapıldığı bir yazı.)
661. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Ne Yapıyormuş?, Zaman Gazetesi, Nu:312, 16 Şubat 1919, s.1
662. İmzasız, Muazzam Bir İttifak*, Zaman Gazetesi, Nu:313, 17 Şubat 1919, s.1
(Paris Konferansı'nda Amerika'nın başı çektiği ve İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu ittifaktan bahseden bir yazı.)
663. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Alıp Yürüme..., Nu:313, 17 Şubat 1919, s.1
664. Ömer Seyfettin, Edebî Musahabe: Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı, Nu:313, 17 Şubat 1919, s.2
665. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -12-, Zaman Gazetesi, Nu:313, 17 Şubat 1919, s.2
666. İmzasız, İrade Hastalığı*, Zaman Gazetesi, Nu:314, 18 Şubat 1919, s.1
(Devletin durumunu değerlendiren bir yazı.)
667. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar, İyi Fotoğrafçı, Zaman Gazetesi, Nu:314, 18 Şubat 1919, s.1
668. Demir Polat, En Büyük Tehlike: İhtiyat Zabitlerine, Nu:314, 18 Şubat 1919, s.2 (Savaşın nihayet bulmasıyla işsiz kalan zabitlerin durumunun anlatıldığı bir yazı.)
669. A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Sıhhi Dertlerimizden: Lağımlarımız..., Nu:316, 20 Şubat 1919, s.2
670. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -13-, Zaman Gazetesi, Nu:316, 20 Şubat 1919, s.2
671. İmzasız, Türkiye ve İtalya*, Zaman Gazetesi, Nu:317, 21 Şubat 1919, s.1
(Yazının sadece başlığı mevcut, geriye kalan kısmı sansürlenmiş.)
672. * * *, Doğru Yol*, Zaman Gazetesi, Nu:318, 22 Şubat 1919, s.1 (Devletimiz için fedakârlıklarda bulunanların doğru yoldan gittiklerini anlatan, bu konuda misaller veren bir yazı.)
673. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Musahabeleri: Anadolu Nasıl Türkleşti -1-, Zaman Gazetesi, Nu:318, 22 Şubat 1919, s.2

674. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Darülbeydi'de Bir Gün, Zaman Gazetesi, Nu:318, 22 Şubat 1919, s.2
675. İmzasız, Türk Birliği*, Zaman Gazetesi, Nu:319, 23 Şubat 1919, s.1
676. Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Muhtekir Mantığı, Nu:319, 23 Şubat 1919, s.1
677. İmzasız, Tevfik Paşa'nın Yeni Kabinesi*, Zaman Gazetesi, Nu:320, 27 Şubat 1919, s.1
678. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Anadolu Nasıl Türkleşti? -2-*, Nu:321, 28 Şubat 1919, s.1
679. * * *, Memur Hakkı*, Zaman Gazetesi, Nu:322, 1 Mart 1919, s.1
680. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Fransa'da Temaşa Mevsimi -1-, Nu:322, 1 Mart 1919, s.2
681. İmzasız, Anatole France -Türkler ve Yunanlılar-*, Zaman Gazetesi, Nu:323, 2 Mart 1919, s.1 (Fransız yazar Anatole France'ın Yunan ve Türk milleti üzerine yazdığı bir yazıyı yorumluyor.)
682. Ömer Seyfettin, Yerli Hikâye: Nezle, Zaman Gazetesi, Nu:323, 2 Mart 1919, s.2
683. İmzasız, Türklüğün Hududu*, Zaman Gazetesi, Nu:324, 3 Mart 1919, s.1 (Dünya Türklüğünden bahseden bir yazı.)
684. İmzasız, Bâb-ı Âli'nin Muhtırası*, Zaman Gazetesi, Nu:325, 4 Mart 1919, s.1
685. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -14-, Zaman Gazetesi, Nu:325, 4 Mart 1919, s.2
686. İmzasız, Yeni Kabine: Hürriyet ve İtilaf İktidar Mevkiinde*, Zaman Gazetesi, Nu:326, 5 Mart 1919, s.1 (Yeni kurulan Ferit Paşa kabinesi ile İtilafçıların vazife başına geçtiği anlatılıyor.)
687. Camsab [Ömer Seyfettin], Musahabe: Çar'a Dair*, Zaman Gazetesi, Nu:326, 5 Mart 1919, s.2 (Rusya'da iş başına gelen sosyalistlerin Çarlığın izlerini kolay silmeyeceklerini anlatan bir yazı.)
688. İmzasız, Her Şeyden Evvel İstiklalimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:327, 6 Mart 1919, s.1 (Memleketimiz ve milletimiz için en öncelikli şeyin istiklalimiz olduğunu anlatan bir yazı.)

689. İmzasız, Azerbaycan'ın Teşekkülü*, Zaman Gazetesi, Nu:328, 7 Mart 1919, s.1 (A(ayın) M. Bey'in bu isimdeki eserinin değerlendirildiği bir yazı.)
690. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -15-, Zaman Gazetesi, Nu:328, 7 Mart 1919, s.2
691. İmzasız, Millî Vahdete Doğru*, Zaman Gazetesi, Nu:329, 8 Mart 1919, s.1
692. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Fransa'da Temaşa Mevsimi -2- Bir Kadının Hayatı, Zaman Gazetesi, Nu:329, 8 Mart 1919, s.2 (Fransız bir yazarın piyesi olan "Bir Kadının Hayatı" adlı oyun üzerine Reşat Nuri'nin düşünceleri.)
693. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -16-, Zaman Gazetesi, Nu:329, 8 Mart 1919, s.2
694. İmzasız, İntihabat*, Zaman Gazetesi, Nu:330, 9 Mart 1919, s.1 (Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın iktidara gelmesi ile ilgili yorumların yapıldığı bir yazı.)
695. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Musahabeleri: Selçukî Medeniyeti -1-, Zaman Gazetesi, Nu:330, 9 Mart 1919, s.2
696. İmzasız, Sadaretin Tamimi*, Zaman Gazetesi, Nu:331, 10 Mart 1919, s.1 (İktidara İtilafçıların gelişiyle sadaretin yayınladığı tamimden bahseden bir yazı.)
697. A(ayın), Millet Kendini Nasıl Gösterir?, Nu:331, 10 Mart 1919, s.2 (Celal Nuri Bey'in geçenlerde yazdığı bir yazı üzerine düşünceler ve milletin kendini göstermesi hususunda yorumlar yapılmış.)
698. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -17-, Zaman Gazetesi, Nu:331, 10 Mart 1919, s.2
699. İmzasız, Sulh Konferansı Hakkımızda Karar Verirken Propaganda Kuvveti*, Nu:332, 11 Mart 1919, s.1 (Paris Konferansı süreci ile ilgili düşünceler.)
700. Ömer Seyfettin, Türbe –Makedonya Hikâyelerinden-, Nu:332, 11 Mart 1919, s.2 (Hikâye)
701. İmzasız, Tevkifattan Sonra*, Zaman Gazetesi, Nu:333, 12 Mart 1919, s.1 (İttihat ve Terakkicilerin tutuklanmaları hadisesini değerlendiren bir yazı.)
702. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -19-, Zaman Gazetesi, Nu:333, 12 Mart 1919, s.2

703. İmzasız, Trakya Rumları Sulh Konferansında*, Zaman Gazetesi, Nu:334, 13 Mart 1919, s.1 (Barış konferansına Trakya Rumlarının çağırılması ile ilgili bir yazı.)
704. Besim Atalay (Niğde Maârif Müdürü), Anadolu'da Türklük: İçel Türk'tür, Zaman Gazetesi, Nu:334, 13 Mart 1919, s.1
705. Mehmet Ziya, Emvâta Hürmet, Zaman Gazetesi, Nu:334, 13 Mart 1919, s.2 (Ölülerimize hürmetkâr davranıp, onların manevî varlıklarına saygılı davranılmasını ele alan bir yazı.)
706. İmzasız, Çarlık Siyasetinin Meşûm Neticeleri*, Zaman Gazetesi, Nu:335, 14 Mart 1919, s.1 (Rusya'da sosyalistlerin iktidara gelişiyle değişen Çarlık sisteminden bahseden bir yazı.)
707. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -20-, Zaman Gazetesi, Nu:335, 14 Mart 1919, s.2
708. İmzasız, Ricaî İki Hareket*, Zaman Gazetesi, Nu:336, 15 Mart 1919, s.1 (Gündemi meşgul eden siyasî buhranlardan bahseden bir yazı.)
709. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Musahabeleri: Selçukî Medeniyeti -2-, Zaman Gazetesi, Nu:336, 15 Mart 1919, s.2
710. H[üseyin] Fahri, Kerem ile Aslı, Zaman Gazetesi, Nu:336, 15 Mart 1919, s.2 (Azerbaycan tiyatrosunda geçenlerde oynanan "Kerem ile Aslı" oyunu üzerine yorumlar.)
711. İmzasız, Sulh Arifesindeyiz*, Zaman Gazetesi, Nu:337, 16 Mart 1919, s.1 (Barışın geleceğinden bahseden bir yazı.)
712. İmzasız, Türk Milleti Kâbil-i İhmâl Değildir*, Zaman Gazetesi, Nu:338, 17 Mart 1919, s.1 (Türkiye, İtalya ilişkilerinden bahseden bu yazıda Türklerin suçsuz yere suçlandığı vurgulanıyor.)
713. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -21-, Zaman Gazetesi, Nu:338, 17 Mart 1919, s.2
714. İmzasız, Rumların Kararı*, Zaman Gazetesi, Nu:339, 18 Mart 1919, s.1 (Rumların kiliselerde toplanıp anavatana ilhak olma kararı aldıklarını anlatan bir yazı.)
715. Besim Atalay (Niğde Maârif Müdürü), Anadolu'da Türklük: İçel Türk'tür -2- Ahâlinin Soyu, Zaman Gazetesi, Nu:339, 18 Mart 1919, s.2

716. İmzasız, Hükümetin Beyannamesi*, Zaman Gazetesi, Nu:340, 19 Mart 1919, s.1 (Rumların dünkü kararına karşı hükümetin vermiş olduğu beyanname üzerine düşünceler.)
717. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -22-, Zaman Gazetesi, Nu:340, 19 Mart 1919, s.2
718. İmzasız, Trabzon*, Zaman Gazetesi, Nu:341, 20 Mart 1919, s.1 (Trabzon'un vatan toprağından koparılmak istendiğini anlatan bir yazı.)
719. Ağaoğlu Ahmet, Ağaoğlu Ahmet Bey'in Cevabı, Zaman Gazetesi, Nu:341, 20 Mart 1919, s.2 (Fransızca "İstanbul" gazetesinin hakkında yazdıklarına cevaben Ağaoğlu Ahmet Bey'in cezaevinden "Zaman"a gönderdiği mektubun aynen metni.)
720. Ömer Seyfettin, Musahabe: Huylu, Huysuz, Zaman Gazetesi, Nu:342, 21 Mart 1919, s.2 (İnsan karakterlerinden bahseden musahabe türünden bir yazı.)
721. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Elem ve İstirabın İfadesi -1-, Zaman Gazetesi, Nu:342, 22 Mart 1919, s.2
722. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Darülfünun'da Kadın*, Zaman Gazetesi, Nu:343, 22 Mart 1919, s.1 (Kadınların yüksek öğrenim görmelerini değerlendiren bir yazı.)
723. Camsab [Ömer Seyfettin], Musahabe: Havadisler Nasıl Doğar?, Zaman Gazetesi, Nu:343, 22 Mart 1919, s.2
724. A(ayın), Türkçülük Meselesi ve İttihat ve Terakki'nin İflası*, Zaman Gazetesi, Nu:344, 23 Mart 1919, s.1
725. Camsab [Ömer Seyfettin], Musahabe: Edebiyatın Mucizesi, Zaman Gazetesi, Nu:344, 23 Mart 1918, s.2 (Edebiyatın insan hayatına ne kadar büyük bir etkisinin olduğunu anlatıldığı bir yazı.)
726. [ATATÜRK], M. Kemal, Harbiye Nezaret-i Celilesine, Zaman Gazetesi, Nu:346, 25 Mart 1919, s.1 (Mustafa Kemal Paşa'nın bazı gazetelerin bölücü faaliyetleri üzerine Harbiye Nezareti'ne gönderdiği uyarı tamiminin tam metni ve bu tamim üzerine yapılan yorumlar.)
727. İmzasız, Mevcudu Muhafaza*, Zaman Gazetesi, Nu:347, 26 Mart 1919, s.1

728. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Elem ve İstirabın İfadesi -2-, Zaman Gazetesi, Nu:349, 4 Nisan 1919, s.2
729. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -24-, Zaman Gazetesi, Nu:349, 4 Nisan 1919, s.2
730. İmzasız, On Senenin Tarihçesi*, Zaman Gazetesi, Nu:350, 5 Nisan 1919, s.1 (Refik Halit Bey'in dün başka bir gazetede çıkan bu addaki yazısı üzerine düşünceler.)
731. İmzasız, Sulh Muahedesi*, Zaman Gazetesi, Nu:351, 6 Nisan 1919 s.1 (Barış anlaşmasının şartlarının değerlendirilmesi.)
732. İmzasız, Şerif Paşa'nın Mektubu*, Zaman Gazetesi, Nu:352, 7 Nisan 1919, s.1 (Yurtdışında yaşayan Şerif Paşa'nın barış görüşmeleri yapıldığı sırada yaşadığı yerden gönderdiği bir mektubun değerlendirmesi.)
733. Besim Atalay (Niğde Maârif Müdürü), Maraş Türk'tür -Maraş Tarihi 1-, Zaman Gazetesi, Nu:352, 7 Nisan 1919, s.2
734. İmzasız, Kız Darülfünunu*, Zaman Gazetesi, Nu:354, 9 Nisan 1919, s.1 (Darülfünun'da bayanların eğitim görmelerini değerlendiren bir yazı.)
735. Ömer Seyfettin, Musahabe: Mânevî Spor, Nu:354, 9 Nisan 1919, s.2 (Manevî spor diyerek kişinin kendini zekâ yönünden geliştirmesi kastedilerek bu konu üzerinde yorumların yapıldığı bir yazı.)
736. Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -25-, Zaman Gazetesi, Nu:354, 9 Nisan 1919, s.2
737. İmzasız, Mukadderatımız Hakkında*, Zaman Gazetesi, Nu:355, 10 Nisan 1919, s.1 (Savaşın sonuna gelinmesiyle vatanın ve milletin bundan sonraki durumunun ne olacağı hakkında yazılmış bir yazı.)
738. İmzasız, Sulh Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:356, 20 Nisan 1919, s.1 (Gündemdeki barış görüşmelerinin değerlendirildiği bir yazı.)
739. Ömer Seyfettin, Tarihî Kısa Hikâye: Bit, Zaman Gazetesi, Nu:356, 20 Nisan 1919, s.2 (Hikâye.)
740. İmzasız, Ticaret-i Bahriyemiz*, Zaman Gazetesi, Nu:357, 21 Nisan 1919, s.1 (Deniz ticaretimizin değerlendirildiği bir yazı.)

741. * * *, Hıristiyanlık Âleminde Kilise İttihadı*, Zaman Gazetesi, Nu:358, 22 Nisan 1919, s.1 (Son dönemde Hıristiyan tebaların kiliseler etrafında birleşmesinin değerlendirilmesi.)
742. Ömer Seyfettin, Hikâye: Perili Köşk, Zaman Gazetesi, Nu:358, 22 Nisan 1919, s.2
743. Besim Atalay (Niğde Maârif Müdürü), Maraş Türk'tür -5-, Zaman Gazetesi, Nu:359, 23 Nisan 1919, s.2
744. * * *, Muallimler Cemiyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:360, 24 Nisan 1919, s.1 (Öğretmenlere yeteri kadar değer verilmemesini tenkit eden bir yazı.)
745. İmzasız, Türk Milliyetçiler Fırkası*, Zaman Gazetesi, Nu:361, 25 Nisan 1919, s.1 (Şimdiye kadar gerçek manada Türk milliyetçiliğini temsil edebilmiş bir siyasî partinin olmadığından bahsediliyor.)
746. [KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Musahabeleri: İtalyanca – Türkçe Eski Bir Lügat Kitabı, Zaman Gazetesi, Nu:361, 25 Nisan 1919, s.2
747. İmzasız, Binnaz, Zaman Gazetesi, Nu:362, 26 Nisan 1919, s.2 (Reşat Nuri'nin yazdığı “Temaşa Haftası” başlığında yazılmış lakin yazıda imza yok. Yusuf Ziya'nın “Binnaz” isimli oyununu değerlendiren bir yazı.)
748. Camsab [Ömer Seyfettin], Zenginlik Belası, Zaman Gazetesi, Nu:362, 26 Nisan 1919, s.2 (Bazen zenginliğin insanın başına belalar getirebileceğinden bahsediliyor.)
749. Zaman, İtimat Kuvvettir*, Zaman Gazetesi, Nu:364, 12 Mayıs 1919, s.1 (Millet olarak birbirimize tam manasıyla güvenebildiğimiz zaman kurtuluşa erebileceğimizden bahsedilen bir yazı.)
750. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Keşke Yiyeydi, Zaman Gazetesi, Nu:364, 12 Mayıs 1919, s.1 (Rıza Tevfik'in geçenlerde “Sabah”ta yazdığı bir yazısına gönderme yapılıyor.)
751. Zaman, Macaristan'ın Bu Hâli Devam Edecek Mi?*, Zaman Gazetesi, Nu:365, 13 Mayıs 1919, s.1 (Savaşın sonuna yaklaşılmamasıyla Macaristan'ın durumu değerlendiriliyor.)
752. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Kaç Kardeşim Kaç!, Zaman Gazetesi, Nu:365, 13 Mayıs 1919, s.1 (Yazar gördüğü bir rüyadan çok etkilenir ve bu yazıda o konuya değinir.)

753. Ömer Seyfettin, Hikâye: Nasıl Kurtarmış?, Zaman Gazetesi, Nu:366, 14 Mayıs 1919, s.1
754. * * *, Cemil Paşa'dan Ne Bekliyoruz? -1-*, Zaman Gazetesi, Nu:367, 15 Mayıs 1919, s.1 (Şehremanetliğine yeniden getirilen Cemil Paşa ve ondan beklenenleri anlatan bir yazı.)
755. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Tarih-i Tabiidan..., Zaman Gazetesi, Nu:367 15 Mayıs 1919, s.1 (Ahmet Rasim'in, savaşın getirdiği felaketleri eşekleri konu ederek mizahî yönden ele aldığı bir yazısı.)
756. Zaman, İzmir'imiz İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:368, 16 Mayıs 1919, s.1 (Mütarekeden sonra İzmir'in durumunu değerlendiren bir yazı.)
757. Fazıl Ahmet [AYKAÇ], İstanbul Haberleri: Son Fasıl, Zaman Gazetesi, Nu:368, 16 Mayıs 1919, s.1 (Tevfik Paşa kabinesi ve dönemi yorumlayan bir yazı.)
758. * * *, Cemil Paşa'dan Daha Neler Bekliyoruz? -2-*, Zaman Gazetesi, Nu:369, 17 Mayıs 1919, s.1 (Şehremaneti olan Cemil Paşa'dan beklenenlerin anlatıldığı bir yazı.)
759. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir Nârâ Da Biz Atsak Mı?, Zaman Gazetesi, Nu:369, 17 Mayıs 1919, s.1 (Bekri Mustafa'dan bir hikâye anlattıktan sonra bu hikâye ile yaşadığı dönem arasında bağlar kuruyor.)
760. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tahsin Nahit'in Piyesleri, Zaman Gazetesi, Nu:369, 17 Mayıs 1919, s.2
761. [SEKİZİNCİ], İbnü'r-Refik Ahmet Nuri, Zaman'ın Tefrikası: 1, Üç Misli, Zaman Gazetesi, Nu:369, 17 Mayıs 1919, s.2
762. Zaman, Yeni Hükümetin Vazifesi*, Zaman Gazetesi, Nu:370, 18 Mayıs 1919, s.1 (İzmir'in işgali üzerine yeni hükümetten beklenenlerin anlatıldığı bir yazı.)
763. Zaman, Dünkü Matem Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:371, 19 Mayıs 1919, s.1 (İzmir'in işgali üzerine İstanbul'daki matem havası anlatılıyor.)
764. [SEKİZİNCİ], İbnü'r-Refik Ahmet Nuri, Zaman'ın Tefrikası: 2, Üç Misli, Zaman Gazetesi, Nu:371, 19 Mayıs 1919, s.2
765. Zaman, Yeni Kabine Teşekkül Etti*, Zaman Gazetesi, Nu:372, 20 Mayıs 1919, s.1

766. Zaman, Rumluğun Hamisi Saltanat-ı Osmanî İdi*, Zaman Gazetesi, Nu:373, 21 Mayıs 1919, s.1 (İzmir'in işgali üzerine Rumların durumunu değerlendiriyor.)
767. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: İaşe: Uyuz Keçi Hikâyesi, Zaman Gazetesi, Nu:373, 21 Mayıs 1919, s.1 (Savaşın yol açtığı felaketlerden bahsediyor.)
768. Zaman, Haksızlığa Karşı*, Zaman Gazetesi, Nu:374, 22 Mayıs 1919, s.1 (İzmir'in işgali başta olmak üzere Türklere yapılan haksızlıklardan bahsediliyor.)
769. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: İzmir'in İçinde, Zaman Gazetesi, Nu:374, 22 Mayıs 1919, s.1 (İzmir'in işgali üzerine yazılan bir yazı.)
770. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: El- Maziü'z- Zıkr, Zaman Gazetesi, Nu:375, 23 Mayıs 1919, s.1 (Türkler olarak geçmişi çabuk unuttuğumuzdan şikâyet edilen bir yazı.)
771. Zaman, Türkiye – Amerika*, Zaman Gazetesi, Nu:377, 25 Mayıs 1919, s.1 (Savaşın sona ermesiyle devreye giren Amerika'nın Türkiye ile ilişkilerinin nasıl olacağından bahsediliyor.)
772. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Şehrimiz İçin Daha Ne Denebilir?, Zaman Gazetesi, Nu:377, 25 Mayıs 1919, s.1 (Yabancıların İstanbul hakkındaki düşüncelerinden bahsedilen bir yazı.)
773. Zaman, Şurâ-yı Saltanat*, Zaman Gazetesi, Nu:378, 26 Mayıs 1919, s.1 (Toplanan şurâ-yı saltanattan bahsediliyor.)
774. Zaman, Halk Sesi, Hak Sesi*, Zaman Gazetesi, Nu:379, 27 Mayıs 1919, s.1 (Türk'ün de yaşama hakkının olduğundan bahseden bir yazı.)
775. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Tükürme Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:380, 28 Mayıs 1919, s.1 (Toplum sağlığı üzerine kaleme alınan bir yazı.)
776. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Çıkan Bir Yüz Karası, Zaman Gazetesi, Nu:381, 29 Mayıs 1919, s.1 (Ahmet Rasim bu yazısında Neyzen Tevfik ile bir hatırasını anlatıyor.)
777. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Oynar Oynar!..., Zaman Gazetesi, Nu:382, 30 Mayıs 1919, s.1 (Ahmet Rasim başından geçen bir hadiseyi anlatıyor.)

778. İmzasız, Resmî Dava ve Büyük Bir İctima*, Zaman Gazetesi, Nu:383, 31 Mayıs 1919, s.1 (İstanbul'da Müslüman-Türklerin yapmış olduğu karşı koyma mitingini anlatan bir yazı.)
779. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yevm-i Şek Niyetine, Zaman Gazetesi, Nu:383, 31 Mayıs 1919, s.2 (Yazar başından geçen olumsuz bir olayı anlatmış.)
780. Zaman, Şarkta Fransız Ananesi*, Zaman Gazetesi, Nu:384, 1 Haziran 1919, s.1 (Türkiye-Fransa münasebeti üzerine yazılmış bir yazı.)
781. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Ramazan!, Zaman Gazetesi, Nu:384, 1 Haziran 1919, s.1 (Eski Ramazanlara duyulan özlemleri ifade eden bir yazı.)
782. Zaman, Hakikat Yürüyor*, Zaman Gazetesi, Zaman Gazetesi, Nu:385, 2 Haziran 1919, s.1 (Türklerin haklı olduklarından bahseden bir yazı.)
783. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: İftardan Kovuluş!..., Zaman Gazetesi, Nu:386, 3 Haziran 1919, s.1 (Ahmet Rasim başından geçen eski bir Ramazan hatırasını anlatıyor.)
784. Zaman, Amerika Heyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:387, 4 Haziran 1919, s.1 (Amerika heyetinin Türkiye hakkındaki görüşlerinin nasıl olacağından bahseden bir yazı.)
785. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir "Öhö!"ye Kurtuldu, Zaman Gazetesi, Nu:387, 4 Haziran 1919, s.1 (Kabiliyetsizliğin sonucunun yerine göre değiştiğinden bahsediyor.)
786. Zaman, Murahhaslarımız ve Vazifeleri*, Zaman Gazetesi, Nu:388, 5 Haziran 1919, s.1 (Versay'a gidecek olan heyetimizden beklenenlerin anlatıldığı bir yazı.)
787. Zaman, Zarurî Bir Cevap*, Zaman Gazetesi, Nu:389, 6 Haziran 1919, s.1 (Sabah gazetesinin heyet-i murahhasa için yazmış olduğu yazıyı değerlendiren bir yazı.)
788. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Menâzır-ı Kadîmeden Biri, Zaman Gazetesi, Nu:389, 6 Haziran 1919, s.1 (İstanbul'daki Ramazan münazaralarının kalmadığından bahsolunan bir yazı.)
789. Zaman, Giderlerken...*, Zaman Gazetesi, Nu:390, 7 Haziran 1919, s.1 (Heyet-i murahhasımızın Versay'a yola çıkması üzerine yazılmış bir yazı.)

790. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Elli Sene Evvel!, Zaman Gazetesi, Nu:390, 7 Haziran 1919, s.1 (Elli sene önceki Ramazanlardan bahsedilen bir yazı.)
791. Musa Süreyya, Türk'ün İlâhisi, Zaman Gazetesi, Nu:390, 7 Haziran 1919, s. 1 (Manzume.)
792. Zaman, İntihabatın Teserru Lüzumu*, Zaman Gazetesi, Nu:392, 9 Haziran 1919, s.1 (Seçimlerin bir an önce halledilmesi gerektiğini anlatan bir yazı.)
793. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: -?-, Zaman Gazetesi, Nu:392, 9 Haziran 1919, s.1 (Yazar yazısına başlık koymakta zorlandığını belirtiyor ve başlık yerine “?” koyuyor. Yazıda bir hikâye anlatılır ve bu hikâye Türk milletine yapılan haksızlıklarla ilişkilendirilir.)
794. İmzasız, Sulh Konferansına İştirakimiz ve Mukadderatımız*, Zaman Gazetesi, Nu:392, 10 Haziran 1919, s.1
795. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: ?...?, Zaman Gazetesi, Nu:392, 10 Haziran 1919, s.1 (Yazar yazısına başlık koymakta zorlandığını belirtiyor ve başlık yerine “?...?” koyuyor. Yazıda devletimizin savaştan yenik çıktıktan sonraki durumu ele alınıyor.)
796. Zaman, Büyük Gün*, Zaman Gazetesi, Nu:393, 11 Haziran 1919, s.1 (İstanbul'un fethinin yıldönümü üzerine yazılmış bir yazı.)
797. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Der Demez!..., Zaman Gazetesi, Nu:393, 11 Haziran 1919, s.1
798. Zaman, Trakya'nın Mukadderatı*, Zaman Gazetesi, Nu:394, 12 Haziran 1919, s.1 (Heyet-i murahhasımızın Paris'e gitmesiyle Trakya'nın geleceğine nasıl bir yol çizileceğine dair yorumlar.)
799. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yine Kavuk Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:394, 12 Haziran 1919, s.1 (Nasrettin Hoca'dan bir fıkra anlattıktan sonra konuyu memleketin hâline bağlar.)
800. [AYKURT], İzzet Ulvî, Trakya..., Zaman Gazetesi, Nu:394, 12 Haziran 1919, s.1 (Trakya'nın Türk tarihindeki yeri ve önemi üzerine yazılmış bir yazı.)
801. Zaman, Fransa ve Tamamiyet-i Mülkiyemiz*, Zaman Gazetesi, Nu:395, 13 Haziran 1919, s.1 (Fransa ile olan ilişkilerimiz üzerine yazılmış bir yazı.)

802. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Şair Odur ki Sımağına Sesler Gelir Müdâm, Zaman Gazetesi, Nu:395, 13 Haziran 1919, s.1 (Ahmet Rasim'in geçmişe duyduğu özlemlerden bahsettiği bir yazısı.)
803. Zaman, Yaramız Kanıyor*, Zaman Gazetesi, Nu:396, 13 Haziran 1919, s.1 (Memleketin içinde bulunduğu çıkmazı anlatan bir yazı.)
804. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir İftar Hatırası, Zaman Gazetesi, Nu:396, 14 Haziran 1919, s.1 (Yazının adından da anlaşılacağı üzere iftar vakti geçen bir hadiseden bahsediliyor.)
805. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Kendini Bil, Zaman Gazetesi, Nu:396, 14 Haziran 1919, s.2 (Darülbedayi Heyet-i Temsiliyesi dün Halit Fahri Bey'in "Kendini Bil" adlı oyunu oynamıştır, onun değerlendirildiği bir yazı.)
806. Zaman, İzmir – Trakya*, Zaman Gazetesi, Nu:398, 15 Haziran 1919, s.1 (Yunanistan'ın Trakya ve İzmir'i ilhak etmek istemesini değerlendiren bir yazı.)
807. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Cırt!, Zaman Gazetesi, Nu:398, 15 Haziran 1919, s.1 (Fukaralıktan bahsedip, giyecek elbisenin dahi kalmadığını anlatıyor.)
808. Zaman, İntihabat ve Gayr-i Müslimler*, Zaman Gazetesi, Nu:399, 16 Haziran 1919, s.1 (Gayr-i Müslimlerin seçimlerde oy kullanmak istememeleri üzerine durum değerlendirmesi yapan bir yazı.)
809. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Kediler, Hırsız Kediler!..., Zaman Gazetesi, Nu:399, 16 Haziran 1919, s.1 (Yazar mahallesinde yaşanan bir olayı anlatıyor.)
810. Zaman, İntihabat ve Fırkalar*, Zaman Gazetesi, Nu:400, 17 Haziran 1919, s.1 (Yapılacak seçimden bahsedilen bir yazı.)
811. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: O da Mı, Bu da Mı?, Zaman Gazetesi, Nu:400, 17 Haziran 1919, s.1 (Ahmet Rasim'in hatıralarından birisi.)
812. Zaman, Son Safha*, Zaman Gazetesi, Nu:401, 18 Haziran 1919, s.1 (Almanya ile İtilaf Devletleri arasında cereyan eden müzakerelerin yavaş yavaş nihayete erdiğini anlatan bir yazı.)

813. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Meğer Kadınmışlar!..., Zaman Gazetesi, Nu:401, 18 Haziran 1919, s.1 (Yazar, bir arkadaşıyla yapmış olduğu söyleşiyi anlatıyor ve gençliğin eskisine göre bozulduğuna değiniyor.)
814. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yol Kesenler!..., Zaman Gazetesi, Nu:402, 19 Haziran 1919, s.1 (Yazar gününün eskiye göre bozulduğundan şikâyet ediyor.)
815. Zaman, Murahhaslarımız İstima Olunurken...*, Zaman Gazetesi, Nu:403, 20 Haziran 1919, s.1 (Yapılan görüşmeleri değerlendiren bir yazı.)
816. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir Teselli!, Zaman Gazetesi, Nu:403, 20 Haziran 1919, s.1 (Her zaman ciddiyetle yaşamının sıkıcı olacağından, arada sırada yakın arkadaşlarla eğlenmenin iyi olacağından bahseden bir yazı.)
817. Zaman, İngiltere'nin Sözü*, Zaman Gazetesi, Nu:404, 21 Haziran 1919, s.1
818. [ORTAÇ], Yusuf Ziya, Belkıs, Zaman Gazetesi, Nu:404, 21 Haziran 1919, s.2 (Reşat Nuri Bey rahatsız olduğu için "Temaşa" başlığı altındaki yazıyı adı geçen yazar yazmıştır.)
819. Zaman, Osmanlı Tamamiyet-i Mülkiyesi*, Zaman Gazetesi, Nu:406, 22 Haziran 1919, s.1 (Heyet-i murahhasımızın Paris'te yaptıkları görüşmeleri değerlendiren bir yazı.)
820. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Kim Bilir?... , Zaman Gazetesi, Nu:406, 22 Haziran 1919, s.1 (Ahmet Rasim anlattığı bir hikâye ile memleketin durumu arasında bağlar kuruyor.)
821. Zaman, Yine İntihabat Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:407, 23 Haziran 1919, s.1 (Matbuatın dikkatleri çekmeye çalışmasına karşın hükümetin intihabat meselesine duyarsız kaldığını değerlendiren bir yazı.)
822. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir Mesel, Zaman Gazetesi, Nu:407, 23 Haziran 1919, s.1 (Ahmet Rasim annesinden duyduğu bir darb-ı meseli yorumluyor.)
823. Pierre Loti, Büyük Dostumuz Pierre Loti'nin İzmirli'lere Cevabı, Zaman Gazetesi, Nu:407, 23 Haziran 1919, s.1 (İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ictimasında Pierre Loti'nin konuşması.)

824. Zaman, Sulh İmza Ediliyor*, Zaman Gazetesi, Nu:408, 25 Haziran 1919 (Salı), s.1 (Almanların sulhu imza etmek üzere olduklarını değerlendiren bir yazı.)
825. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Rükûb ve Nüzûl, Zaman Gazetesi, Nu:408, 25 Haziran 1919 (Salı), s.1
826. Zaman, Bizim Sulhumuz*, Zaman Gazetesi, Nu:408, 25 Haziran 1919 (Çarşamba), s.1 (Almanya'nın musallahanameyi imzalama kararı almasıyla bizim sulh yapma durumumuzun ne olduğunu değerlendiren bir yazı.)
827. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Turfandacıyan!, Zaman Gazetesi, Nu:408, 25 Haziran 1919 (Çarşamba), s.1 (Otorite sayılan bazı yazarların her konu hakkında görüş bildirdiklerinden şikâyet edilen bir yazı.)
828. Zaman, Müstakbel Muvazene*, Zaman Gazetesi, Nu:409, 26 Haziran 1919, s.1 (Harpten önce devletlerin arasında muntazam işleyen bir muvazenenin olduğunu, harple bunun ortadan kalktığını anlatan bir yazı.)
829. Ahmet Rasim. Zaman Levhaları: Bugünlerin Sözleri, Zaman Gazetesi, Nu:409, 26 Haziran 1919, s.1 (Yazı çoğu yerinden sansürlenmiş.)
830. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bakalım Ne Ad Konulacak!, Zaman Gazetesi, Nu:410, 28 Haziran 1919, s.1 (Seyr-i Sefain'e verilecek isimden bahseden bir yazı.)
831. Zaman, Buhran!*, Zaman Gazetesi, Nu:411, 28 Haziran 1919, s.1 (Dahiliye ve harbiye nazırlarının istifalarını değerlendiren bir yazı.)
832. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Eller Kelepçede!..., Zaman Gazetesi, Nu:411, 28 Haziran 1919, s.1 (Esaretin insanın başına gelebilecek en büyük felaket olduğunun bir hikâyeyle anlatılması.)
833. [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Rakibe - Tahsin Nahit, Zaman Gazetesi, Nu:411, 28 Haziran 1919, s.2 (Tahsin Nahit'in, Rakibe isminde yazdığı eser hakkındaki düşünceler.)
834. Zaman, Notamızın Tesiratı*, Zaman Gazetesi, Nu:412, 29 Haziran 1919, s.1 (Heyet-i murahhasımızın "Dörtler Meclisi"ne vermiş olduğu notayı anlatan bir yazı.)
835. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları, Zaman Gazetesi, Nu:412, 29 Haziran 1919, s.1 (Yazının büyük bir kısmı sansürlenmiş.)

836. Zaman, İlk Musallahanın İmzası*, Zaman Gazetesi, Nu:413, 30 Haziran 1919, s.1 (Almanların sulhu imzalamalarını değerlendiren bir yazı.)
837. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bayram!..., Zaman Gazetesi, Nu:413, 30 Haziran 1919, s.1 (Muallim Naci'nin bayram konulu bir şiirini veren yazar, daha sonra bayram hakkında hissettiklerini anlatmış.)
838. Zaman, Vaziyet*, Zaman Gazetesi, Nu:414, 3 Temmuz 1919, s.1 (Devletin içinde bulunduğu iç ve dış siyasetini değerlendiren bir yazı.)
839. Zaman, Memlekete Yazık Oluyor*, Zaman Gazetesi, Nu:415, 4 Temmuz 1919, s.1 (Memleketi yönetenlerin memleketin içinde bulunduğu durumu görmediklerinden şikâyet eden bir yazı.)
840. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları:Tarihe Girmek!..., Zaman Gazetesi, Nu:415, 4 Temmuz 1919, s.1 (Yazının başlığından da anlaşılacağı üzere Ahmet Rasim tarihe girmenin öneminden ve zorluklarından bahsediyor.)
841. Zaman, Açık Mektup – Meclis-i Vükelaya Memur Zevât-ı Kirâma, Zaman Gazetesi, Nu:416, s.1 (Gazetenin memleketi yönetenlere tavsiyelerde bulunduğu bir yazı.)
842. Ömer Seyfettin, Hikâye: Mehmâ Emken, Zaman Gazetesi, Nu:416, 5 Temmuz 1919, s.1
843. Zaman, Mülâkat*, Zaman Gazetesi, Nu:417, 6 Temmuz 1919, s.1 (Bütün gazetelerin memleket meselelerini kendilerine göre yorumladıklarını anlatan bir yazı.)
844. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: İstanbul Neresi?..., Zaman Gazetesi, Nu:417, 6 Temmuz 1919, s.1 (Yazar, yaşlı bir Musevî arkadaşı ile İstanbul üzerine yaptığı sohbeti anlatıyor.)
845. Zaman, Yeni Bir "İttifak-ı Müselles", Zaman Gazetesi, Nu:418, 7 Temmuz 1919, s.1 (Cemiyet-i Akvam'ın bir projesi ile ilgili bir yazı.)
846. Zaman, İzmir'de Vaziyet*, Zaman Gazetesi, Nu:419, 8 Temmuz 1919, s.1 (Londra'dan gelen bir telgrafta İzmir'deki vaziyetten herkesin memnun olduğu söylenmiş, bunu eleştiren bir yazı.)
847. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Ler!, Nu:419, 8 Temmuz 1919, s.1 ("ler/-lar" eklerinin eklendiği kelimelere ne gibi anlamlar yüklediğini -dilbilgisi kuralları ile alâkası olmadan- anlatıyor.)

848. Zaman, Yegâne Çare*, Zaman Gazetesi, Nu:420, 9 Temmuz 1919, s.1 (Paris Konferansı'ndaki kararların hakkımızda hayırlı olmadığını söyleyip, çözüm önerileri veren bir yazı.)
849. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yaralım!..., Zaman Gazetesi, Nu:421, 10 Temmuz 1919, s.1 (Barışın geleceği haberlerini anlattığı bir hikâye ile ilişkilendiriyor.)
850. Zaman, Tanımak İstemiyorlar!*, Zaman Gazetesi, Nu:422 Temmuz 1919, s.1 (Avrupalıların bizi tanımak istemediklerini anlatan bir yazı.)
851. Zaman, İktisadî Endişeler*, Zaman Gazetesi, Nu:423, 12 Temmuz 1919, s.1 (Devletin ekonomik durumu değerlendiriliyor.)
852. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Pire ile Deve!, Zaman Gazetesi, Nu:423, 12 Temmuz 1919, s.1 (Ahmet Rasim bu yazısında didaktik bir hikâye anlatıyor.)
853. Zaman, Rusya Ahvali Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:424, 13 Temmuz 1919, s.1
854. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Ah! Ölseydim!..., Zaman Gazetesi, Nu:424, 13 Temmuz 1919, s.1 (Yazar, kendi fikirlerine karşı olan bir gazeteyle girmiş olduğu münakaşayı anlatıyor.)
855. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Çık Dışarı!..., Zaman Gazetesi, Nu:425, 14 Temmuz 1919, s.1 (Yazarın didaktik hikâyelerinden.)
856. Ömer Seyfettin, Sakın Aldanma, İnanma, Kanma!..., Zaman Gazetesi, Nu:425, 14 Temmuz 1919, s.1 (Ömer Seyfettin'in Refik Halit'in "Sakın Aldanma, İnanma, Kanma" isimli eserini değerlendirdiği bir yazı.)
857. Zaman, Müphemiyet*, Zaman Gazetesi, Nu:427, 16 Temmuz 1919, s.1 (Devletin içinde bulunduğu durumu tek kelimeyle "müphemiyet" olarak nitelendiriyor ve bunun izahatını yapıyor.)
858. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Ağır Elli, Uzun Dilli, Zaman Gazetesi, Nu:427, 16 Temmuz 1919, s.1 (Toplumdaki bazı işe yaramaz insan tiplerinin tenkit edildiği bir yazı.)
859. Zaman, Seyr-i Sefain İdaresi, Zaman Gazetesi, Nu:428, 17 Temmuz 1919, s.1 (Seyr-i Sefain İdaresi'nin anonim şirketine dönüştürülmesi mevzuunu anlatan bir yazı.)

860. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Aslanın Ölüsü Bile Tilkiyi Korkutur!, Zaman Gazetesi, Nu:428, 17 Temmuz 1919, s.1 (Yazar anlattığı bir hikâye ile zor günler geçiren milletimize moral vermeye çalışır.)
861. Zaman, Nasıl Nikbîn Olmalı*, Zaman Gazetesi, Nu:429, 18 Temmuz 1919, s.1 (Haricî ve dahilî durumumuzun değerlendirildiği bir yazı.)
862. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Nerdesin Ey Sahib-i Zuhur!, Nu:429, 18 Temmuz 1919, s.1 (Ahmet Rasim bu yazısında da anlattığı bir hikâye ile okuyucusuna mert insan olmasını nasihat ediyor.)
863. Zaman, Nikbînlik*, Zaman Gazetesi, Nu:430, 19 Temmuz 1919, s.1 (Memleketimizi yönetenlerin “nikbînlik” yapıp durumu aslından farklı gösterdiklerini anlatan bir yazı.)
864. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -1-, Zaman Gazetesi, Nu:430, 19 Temmuz 1919, s.1
865. Zaman, İntizardan Sonra!, Zaman Gazetesi, Nu:431, 20 Temmuz 1919, s.1 (Yapılan sansür uygulaması hakkındaki düşünceler.)
866. Zaman, Kabinenin Tebdili*, Zaman Gazetesi, Nu:432, 21 Temmuz 1919, s.1 (Ferit Paşa kabinesinin iktidardan çekilmesini değerlendiren bir yazı.)
867. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir Mesele-i İctimaiye, Zaman Gazetesi, Nu:432, 21 Temmuz 1919, s.1
868. Zaman, Üçüncü Ferit Paşa Kabinesi*, Zaman Gazetesi, Nu:433, 22 Temmuz 1919, s.1
869. İmzasız, 10 – 23 Temmuz*, Zaman Gazetesi, Nu:434, 23 Temmuz 1919, s.1 (Meşrutiyet’in onuncu yıldönümü münasebetiyle yazılmış bir yazı.)
870. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -2-, Zaman Gazetesi, Nu:434, 23 Temmuz 1919, s.1
871. Zaman, Anadolu’da Vaziyet*, Zaman Gazetesi, Nu:435, 24 Temmuz 1919, s.1 (Anadolu’nun içinde bulunduğu durumun anlatıldığı bir yazı.)
872. Ömer Seyfettin, Hikâye: Yüksek Ökçeler, Zaman Gazetesi, Nu:435, 24 Temmuz 1919, s.2
873. Zaman, Yine İntihabat Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:436, 25 Temmuz 1919, s.1 (Meclis-i Mebusan seçimleri ile ilgili bir yazı.)

874. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -3-, Zaman Gazetesi, Nu:437, 26 Temmuz 1919, s.1
875. Zaman, İhtikâr Devam Ediyor*, Zaman Gazetesi, Nu:438, 27 Temmuz 1919, s.1 (Milletimizin hor görüldüğünü anlatan bir yazı.)
876. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Manâ-yı İstifa, Zaman Gazetesi, Nu:439, 28 Temmuz 1919, s.1
877. Zaman, İntihabattan Ne Bekliyoruz*, Zaman Gazetesi, Nu:440, 29 Temmuz 1919, s.1
878. Zaman, Anadolu Ahvalı*, Zaman Gazetesi, Nu:441, 30 Temmuz 1919, s.1 (Anadolu'da başlatılan Millî Mücadele'den ve bu duruma karşı Ferit Paşa kabinesinin yapacaklarından bahseden bir yazı.)
879. Zaman, Amerika Müzaheret*, Zaman Gazetesi, Nu:442, 31 Temmuz 1919, s.1 (Amerika Âyân Meclisi'nin Türkiye'nin mandateri olması konusunda alacağı kararı değerlendiren bir yazı.)
880. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -4-, Zaman Gazetesi, Nu:442, 31 Temmuz 1919, s.1
881. Zaman, Sulh ve Anasır Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:443, 1 Ağustos 1919, s.1 (Barışın yapılması hâlinde Osmanlı'ya bağlı unsurların ne olacağı hakkındaki yorumların yapıldığı bir yazı.)
882. Zaman, Rey-i Millî İhtiyacı*, Zaman Gazetesi, Nu:444, 2 Aralık 1919, s.1 (Geçirilen zor günlerde ülkenin en çok ihtiyacı olan şeyin millî bir meclis olduğundan bahsediliyor.)
883. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -5-, Zaman Gazetesi, Nu:444, 2 Ağustos 1919, s.1
884. Zaman, Trakya Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:445, 3 Ağustos 1919, s.1 (Amerika heyetinin gündeme getirdiği Trakya meselesi ile ilgili bir yazı.)
885. Zaman, İstikbalimiz, İstiklalimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:446, 4 Ağustos 1919, s.1 (Devletimiz ve milletimizin içinde bulunduğu durumu değerlendiren bir yazı.)
886. Zaman, Anadolu ve Hükümet*, Zaman Gazetesi, Nu:447, 5 Ağustos 1919, s.1 (Anadolu'da başlayan Mustafa Kemal önderliğindeki hareket ile İstanbul hükümeti arasındaki durumu anlatır bir yazı.)

887. * * *, Bir Fikir: “Manda” Meselesi Hakkında*, Zaman Gazetesi, Nu:448, 6 Ağustos 1919, s.1
888. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -6-, Zaman Gazetesi, Nu:448, 6 Ağustos 1919, s.1
889. * * *, Pahallılık*, Zaman Gazetesi, Nu:449, 7 Ağustos 1919, s.1 (Yaşanılan pahallılığı ve milletin çektiği zorlukları anlatan bir yazı.)
890. * * *, Sulh Yolu!*, Zaman Gazetesi, Nu:450, 8 Ağustos 1919, s.1 (Sulhun ne kadar meşakkatli bir yoldan geçilerek sağlanabileceğini anlatan bir yazı.)
891. * * *, Bulgar Sulhu*, Zaman Gazetesi, Nu:451, 9 Ağustos 1919, s.1
892. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -7-, Zaman Gazetesi, Nu:451, 9 Ağustos 1919, s.1
893. * * *, Trakya ve İstanbul*, Zaman Gazetesi, Nu:452, 10 Ağustos 1919, s.1 (Trakya meselesinin aynı zamanda İstanbul meselesi olduğunu anlatan bir yazı.)
894. * * *, Yalnız Bir Lahza!*, Zaman Gazetesi, Nu:453, 11 Ağustos 1919, s.1 (Dahiliye Nezareti’nin Anadolu’daki teşkilat-ı millîyi dağıtmak istemesi üzerine aldığı kararı yorumlayan bir yazı.)
895. * * *, Hani Netice*, Zaman Gazetesi, Nu:454, 12 Ağustos 1919, s.1 (Şehremanetinin vazifelerinin değerlendirildiği bir yazı.)
896. * * *, Şehrimizin Cevabı*, Zaman Gazetesi, Nu:455, 13 Ağustos 1919, s.1 (Şehremanetinden bir gurubun Amerikan heyetiyle manda meselesini görüşmesini değerlendiren bir yazı.)
897. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -8-, Zaman Gazetesi, Nu:455, 13 Ağustos 1919, s.2
898. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yine “Kekâ”dayız!, Zaman Gazetesi, Nu:456, 14 Ağustos 1919, s.1
899. * * *, Venizelos’un Beyanatı*, Zaman Gazetesi, Nu:457, 15 Ağustos 1919, s.1 (Yunan kumandanı Venizelos’un beyanatını yorumlayan bir yazı.)
900. [ALTINAY], Ahmet Refik, Cehalet, Zaman Gazetesi, Nu:457, 15 Ağustos 1919, s.2 (Yazı bazı kısımlarından sansürlenmiş.)
901. * * *, Afv-ı Umumî*, Zaman Gazetesi, Nu:458, 16 Ağustos 1919, s.1 (Hükümetin genel af kararı almasını yorumlayan bir yazı.)

902. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -9-, Zaman Gazetesi, Nu:458, 16 Ağustos 1919, s.1
903. * * *, Bir Kongre Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:459, 17 Ağustos 1919, s.1 (Ermeni cemaatlerinin yapmış olduğu kongrenin değerlendirildiği bir yazı.)
904. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Lâ Nesnî İllâ ve Kaddiselis¹, Nu:459, 17 Ağustos 1919, s.1
905. * * *, İntihabat Islahatı*, Zaman Gazetesi, Nu:460, 18 Ağustos 1919, s.1 (Artık seçim sisteminin giderek daha demokratik bir şekil aldığını anlatan bir yazı.)
906. İmzasız, Meslek-i İctimaî Müessesesi-i İlmiyesinin Amerika Heyet-i Tahkikiyesine Muhtırası*, Zaman Gazetesi, Nu:461, 19 Ağustos 1919, s.1
907. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: “Manda”, Zaman Gazetesi, Nu:461, 19 Ağustos 1919, s.1
908. * * *, Şarkta Türkiye*, Zaman Gazetesi, Nu:462, 20 Ağustos 1919, s.1 (Türklerin haklı olduğunun Avrupalılar tarafından da anlaşılmaya başlandığını anlatan bir yazı.)
909. Zaman, Sulhumuzun Tecili*, Zaman Gazetesi, Nu:463, 21 Ağustos 1919, s.1 (Sulh kararının ertelenmesi üzerine yazış bir yazı.)
910. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -9-, Zaman Gazetesi, Nu:463, 21 Ağustos 1919, s.1
911. Zaman, Hükümdarlar Mülakatı*, Zaman Gazetesi, Nu:464, 22 Ağustos 1919, s.1 (İran şahı ile padişahın görüşmesini anlatan bir yazı.)
912. Zaman, Sulhumuzun Tecili*, Zaman Gazetesi, Nu:465, 23 Ağustos 1919, s.1 (Sulhun uzayıp durmasını hâlâ bir neticeye kavuşturulamamasını anlatan bir yazı.)
913. Galip Bahtiyar, Sergi Kapandıktan Sonra, Zaman Gazetesi, Nu:465, 23 Ağustos 1919, s.1-2 (Galatasaray resim sergisini anlatan bir yazı.)
914. Zaman, İktisadî Meseleler*, Zaman Gazetesi, Nu:466, 24 Ağustos 1919, s.1 (Devletin ekonomik durumunu değerlendiren bir yazı.)

¹ لائى الا وقد يثا

915. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Kalmayanlar veya Kalmak İhtimali Azalanlar, Zaman Gazetesi, Nu:466, 24 Ağustos 1919, s.1
916. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -10-, Zaman Gazetesi, Nu:466, 24 Ağustos 1919, s.2
917. Zaman, Hâl ve Mevkii*, Zaman Gazetesi, Nu:467, 25 Ağustos 1919, s.1 (Devletimizin sulh konferansındaki durumunu değerlendiren bir yazı.)
918. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Çoğalanlar veya Çoğalmak İhtimali Olanlar, Zaman Gazetesi, Nu:467, 25 Ağustos 1919, s.1
919. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -10-, Zaman Gazetesi, Nu:467, 25 Ağustos 1919, s.2
920. Zaman, Hakkın Tezahürü*, Zaman Gazetesi, Nu:468, 26 Ağustos 1919, s.1 (Türklerin haklı olduğunun ortaya çıktığından bahseden bir yazı.)
921. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Tefe'ül, Zaman Gazetesi, Nu:468, 26 Ağustos 1919, s.1
922. * * *, Manda Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:468, 26 Ağustos 1919, s.1
923. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Aporetçiler, Zaman Gazetesi, Nu:469, 27 Ağustos 1919, s.1 (Yazar, aporetçiler diye işbilir bir sınıfın varlığından bahsediyor.)
924. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -11-, Zaman Gazetesi, Nu:466, 27 Ağustos 1919, s.2
925. Zaman, İzmir'de Tahkik Heyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:470, 28 Ağustos 1919, s.1 (İzmir'deki Yunan işgali üzerine yazılan bir yazı.)
926. *, Edebî Sütun: Kurdun Ölümü, Zaman Gazetesi, Nu:470, 28 Ağustos 1919, s.1 (Fransız bir şairin ölümü üzerine yazılmış yazı.)
927. [BEYATLI], Yahya Kemal, Şark İnsaniyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:471, 29 Ağustos 1919, s.1 (Avrupalıların Türklere karşı olan tavrına karşın Türklerin ve Doğu dünyasının insanî erdemler bakımından daha üstün olduğundan bahsedilen bir yazı.)
928. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yeni Yeni Şarkılar, Huylar, Âdetler!..., Zaman Gazetesi, Nu:471, 29 Ağustos 1919, s.1 (Savaşın ne olduğundan bahsedilen bir yazı.)

929. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -11-, Zaman Gazetesi, Nu:471, 29 Ağustos 1919, s.2
930. [BEYATLI], Yahya Kemal, Vatan Mefhumu*, Zaman Gazetesi, Nu:472, 30 Ağustos 1919, s.1 (Namık Kemal'den de bahsettiği yazısında vatanın kutsallığından bahsediyor.)
931. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -11-, Zaman Gazetesi, Nu:472, 30 Ağustos 1919, s.2
932. [BEYATLI], Yahya Kemal, Yürüyen Bir Fikir*, Zaman Gazetesi, Nu:473, 31 Ağustos 1919, s.1 (İzmir ve işgali hakkında yazılan bir yazı.)
933. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -12-, Zaman Gazetesi, Nu:473, 31 Ağustos 1919, s.1
934. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -12-, Zaman Gazetesi, Nu:474, 1 Eylül 1919, s.2
935. [BEYATLI], Yahya Kemal, Acı Hayal, Tatlı Hakikat*, Zaman Gazetesi, Nu:475, 2 Eylül 1919, s.1 (Yazı bazı yerlerinden sansürlenmiş. Yazıda Paris Konferansı değerlendirilmiş.)
936. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Üçü de Antikaymış!, Zaman Gazetesi, Nu:475, 2 Eylül 1919, s.1-2
937. [BEYATLI], Yahya Kemal, Bir Ses*, Zaman Gazetesi, Nu:476, 3 Eylül 1919, s.1 (Pierre Loti'nin sesi gürledi diyerek onunla ilgili bir yazı kaleme alıyor.)
938. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -13-, Zaman Gazetesi, Nu:476, 3 Eylül 1919, s.2
939. [BEYATLI], Yahya Kemal, Medeniyeti Telakki*, Zaman Gazetesi, Nu:477, 4 Eylül 1919, s.1 (Medeniyet hakkında herkesin hüküm verdiğini tenkit eden bir yazı.)
940. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Mezbahalar Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:477, 4 Eylül 1919, s.1
941. [BEYATLI], Yahya Kemal, Tepen Bir Sıtma*, Zaman Gazetesi, Nu:478, 5 Eylül 1919, s.1 (Zaman zaman ortaya çıkan bir hastalık olarak nitelendirdiği "her gün bir gazete çıkıyor" dediği mesele üzerine yorumları.)
942. İmzasız, Nikbînlik*, Zaman Gazetesi, Nu:479, 6 Eylül 1919, s.1

943. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Para, Para, Yine Para!.., Zaman Gazetesi, Nu:479, 6 Eylül 1919, s.1
944. İmzasız, Bir İhtar Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:480, 10 Eylül 1919, s.1 (Wilson'un Osmanlı Devleti'ne vermiş olduğu nota üzerine yazılmış bir yazı.)
945. Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Felek, Zaman Gazetesi, Nu:480, 10 Eylül 1919, s.1
946. Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -14-, Zaman Gazetesi, Nu:480, 10 Eylül 1919, s.2

B. ALFABETİK OLARAK

- * * * (Ömer Seyfettin), Öte Beri, Zaman Gazetesi, Nu:31, 4 Mayıs 1918, s.3 (Edebî içerikli bir yazı.)
- * * *, Ticaret Oyunları, Zaman Gazetesi, Nu:32, 5 Mayıs 1918, s.3 (Altın fiyatlarında yapılan oyunlardan bahsedilen bir yazı.)
- * * *, Batum'a Doğru -1-, Zaman Gazetesi, Nu:43, 16 Mayıs 1918, s.1-2 (Muhabirin, Heyet-i Mahsusa ile Vilayet-i Müstahlasa'yı Gülnihal Vapuru'nda gezerken edinmiş olduğu malumatlar.)
- * * *, Millî Fırka*, Zaman Gazetesi, Nu:296, 30 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Sulh konferansının yaklaştırmaya başladığını söyledikten sonra kaderimizin çizileceği bu konferansa hakkımızı en fazla savunabilecek millî bir fırka ile girmemiz gerektiğini anlatan bir yazı.)
- * * *, Tevkifler Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:298, 1 Şubat 1919, s.1 (İttihat ve Terakkicilerin tutuklanmasını yorumlayan bir yazı.)
- * * *, Muallimlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:305, 8 Şubat 1919, s.1 (Genel olarak muallimlerin durumlarını değerlendiriyor ve maaşları konusunun üzerinde duruyor.)

- * * *, Doğru Yol*, Zaman Gazetesi, Nu:318, 22 Şubat 1919, s.1 (Devletimiz için fedakârlıklarda bulunanların doğru yoldan gittiklerini anlatan, bu konuda misaller veren bir yazı.)
- * * *, Memur Hakkı*, Zaman Gazetesi, Nu:322, 1 Mart 1919, s.1
- * * *, Hristiyanlık Âleminde Kilise İttihadı*, Zaman Gazetesi, Nu:358, 22 Nisan 1919, s.1 (Son dönemde Hristiyan tebaaların kiliseler etrafında birleşmesinin değerlendirilmesi.)
- * * *, Muallimler Cemiyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:360, 24 Nisan 1919, s.1 (Öğretmenlere yeteri kadar değer verilmemesini tenkit eden bir yazı.)
- * * *, Cemil Paşa'dan Ne Bekliyoruz? -1-*, Zaman Gazetesi, Nu:367, 15 Mayıs 1919, s.1 (Şehremanetliğine yeniden getirilen Cemil Paşa ve ondan beklenenleri anlatan bir yazı.)
- * * *, Cemil Paşa'dan Daha Neler Bekliyoruz? -2-*, Zaman Gazetesi, Nu:369, 17 Mayıs 1919, s.1 (Şehremaneti olan Cemil Paşa'dan beklenenlerin anlatıldığı bir yazı.)
- * * *, Bir Fikir: "Manda" Meselesi Hakkında*, Zaman Gazetesi, Nu:448, 6 Ağustos 1919, s.1
- * * *, Pahalılık*, Zaman Gazetesi, Nu:449, 7 Ağustos 1919, s.1 (Yaşanılan pahalılığı ve milletin çektiği zorlukları anlatan bir yazı.)
- * * *, Sulh Yolu!*, Zaman Gazetesi, Nu:450, 8 Ağustos 1919, s.1 (Sulhun ne kadar meşakkatli bir yoldan geçilerek sağlanabileceğini anlatan bir yazı.)
- * * *, Bulgar Sulhu*, Zaman Gazetesi, Nu:451, 9 Ağustos 1919, s.1
- * * *, Trakya ve İstanbul*, Zaman Gazetesi, Nu:452, 10 Ağustos 1919, s.1 (Trakya meselesinin aynı zamanda İstanbul meselesi olduğunu anlatan bir yazı.)
- * * *, Yalnız Bir Lahza!*, Zaman Gazetesi, Nu:453, 11 Ağustos 1919, s.1 (Dahiliye Nezareti'nin Anadolu'daki teşkilat-ı millîyi dağıtmak istemesi üzerine aldığı kararı yorumlayan bir yazı.)
- * * *, Hani Netice*, Zaman Gazetesi, Nu:454, 12 Ağustos 1919, s.1 (Şehremanetinin vazifelerinin değerlendirildiği bir yazı.)

- * * *, Şehrimizin Cevabı*, Zaman Gazetesi, Nu:455, 13 Ağustos 1919, s.1
(Şehremanetinden bir gurubun Amerikan heyetiyle manda meselesini görüşmesini değerlendiren bir yazı.)
- * * *, Venizelos'un Beyanatı*, Zaman Gazetesi, Nu:457, 15 Ağustos 1919, s.1 (Yunan kumandanı Venizelos'un beyanatını yorumlayan bir yazı.)
- * * *, Afv-ı Umumî*, Zaman Gazetesi, Nu:458, 16 Ağustos 1919, s.1 (Hükümetin genel af kararı almasını yorumlayan bir yazı.)
- * * *, Bir Kongre Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:459, 17 Ağustos 1919, s.1
(Ermeni cemaatlerinin yapmış olduğu kongrenin değerlendirildiği bir yazı.)
- * * *, İntihabat Islahatı*, Zaman Gazetesi, Nu:460, 18 Ağustos 1919, s.1 (Artık seçim sisteminin giderek daha demokratik bir şekil aldığını anlatan bir yazı.)
- * * *, Şarkta Türkiye*, Zaman Gazetesi, Nu:462, 20 Ağustos 1919,s.1 (Türklerin haklı olduğunun Avrupalılar tarafından da anlaşılmaya başlandığını anlatan bir yazı.)
- * * *, Manda Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:468, 26 Ağustos 1919, s.1
- * * *, İaşe Derdinin Devâsı –Nazır Raşit Bey'e İthaf-, Zaman Gazetesi, Nu:262, 27 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
- *, Edebî Sütun: Kurdun Ölümü, Zaman Gazetesi, Nu:470, 28 Ağustos 1919, s.1
(Fransız bir şairin ölümü üzerine yazılmış yazı.)
- A(ayın) C.**, Haftanın Hikâyesi, Zaman Gazetesi, Nu:240, 5 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Bir haftanın muhasebesini yaparken maziye de gidip gelen bir yazı.)
- A(ayın) C., Haftanın Hikâyesi, Zaman Gazetesi, Nu:247, 12 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
- [A(ayın)] Fahrettin Necip (Doktor)**, Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar -2-... - Sıtmaya Dair-, Zaman Gazetesi, Nu:244, 9 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
- A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar...-3- Frengiye Dair, Zaman Gazetesi, Nu:257, 21 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar...-4- Yine Frengiye Dair, Zaman Gazetesi, Nu:259, 24 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar...-5- Gençliğimize: Belsoğukluğuna Dair, Zaman Gazetesi, Nu:263, 28 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar...-6- İzdivaca Dair, Zaman Gazetesi, Nu:271, 5 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Nüfus Meselesi: Üç Başlı Canavar -7- İçkiye Dair, Zaman Gazetesi, Nu:308, 11 Şubat 1919, s.2

A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), Sıhhi Dertlerimizden: Lağımlarımız..., Nu:316, 20 Şubat 1919, s.2

A(ayın), Millet Kendini Nasıl Gösterir?, Nu:331, 10 Mart 1919, s.2 (Celal Nuri Bey'in geçenlerde yazdığı bir yazı üzerine düşünceler ve milletin kendini göstermesi hususunda yorumlar yapılmış.)

A(ayın), Türkçülük Meselesi ve İttihat ve Terakki'nin İflası*, Zaman Gazetesi, Nu:344, 23 Mart 1919, s.1

[ADIVAR], **Halide Edip**, Eski Gazeteleri Karıştırırken: Tefeül, Zaman Gazetesi, Nu:250, 15 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (1914 yılında bir Amerikan gazetesinin yazmış olduğu yazıyı Halide Edip değerlendiriyor.)

Ağaoğlu Ahmet, Ağaoğlu Ahmet Bey'in Cevabı, Zaman Gazetesi, Nu:341, 20 Mart 1919, s.2 (Fransızca "İstanbul" gazetesinin hakkında yazdıklarına cevaben Ağaoğlu Ahmet Bey'in cezaevinden "Zaman"a gönderdiği mektubun aynen metni.)

Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Keşke Yiyeydi, Zaman Gazetesi, Nu:364, 12 Mayıs 1919, s.1 (Rıza Tevfik'in geçenlerde "Sabah"ta yazdığı bir yazısına gönderme yapıyor.)

- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Kaç Kardeşim Kaç!, Zaman Gazetesi, Nu:365, 13 Mayıs 1919, s.1 (Yazar gördüğü bir rüyadan çok etkilenir ve bu yazıda o konuya değinir.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Tarih-i Tabiîden..., Zaman Gazetesi, Nu:367 15 Mayıs 1919, s.1 (Ahmet Rasim'in, savaşın getirdiği felaketleri eşekleri konu ederek mizahî yönden ele aldığı bir yazısı.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir Nârâ Da Biz Atsak Mı?, Zaman Gazetesi, Nu:369, 17 Mayıs 1919, s.1 (Bekri Mustafa'dan bir hikâye anlattıktan sonra bu hikâye ile yaşadığı dönem arasında bağlar kuruyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: İaşe: Uyuz Keçi Hikâyesi, Zaman Gazetesi, Nu:373, 21 Mayıs 1919, s.1 (Savaşın yol açtığı felaketlerden bahsediyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: İzmir'in İçinde, Zaman Gazetesi, Nu:374, 22 Mayıs 1919, s.1 (İzmir'in işgali üzerine yazılan bir yazı.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: El- Maziü'z- Zikr, Zaman Gazetesi, Nu:375, 23 Mayıs 1919, s.1 (Türkler olarak geçmişi çabuk unuttuğumuzdan şikâyet edilen bir yazı.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Şehrimiz İçin Daha Ne Denebilir?, Zaman Gazetesi, Nu:377, 25 Mayıs 1919, s.1 (Yabancıların İstanbul hakkındaki düşüncelerinden bahsedilen bir yazı.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Tükürme Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:380, 28 Mayıs 1919, s.1 (Toplum sağlığı üzerine kaleme alınan bir yazı.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Çıkan Bir Yüz Karası, Zaman Gazetesi, Nu:381, 29 Mayıs 1919, s.1 (Ahmet Rasim bu yazısında Neyzen Tevfik ile bir hatırasını anlatıyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Oynar Oynar!..., Zaman Gazetesi, Nu:382, 30 Mayıs 1919, s.1 (Ahmet Rasim başından geçen bir hadiseyi anlatıyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yevm-i Şek Niyetine, Zaman Gazetesi, Nu:383, 31 Mayıs 1919, s.2 (Yazar başından geçen olumsuz bir olayı anlatmış.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Ramazan!, Zaman Gazetesi, Nu:384, 1 Haziran 1919, s.1 (Eski Ramazanlara duyulan özlemleri ifade eden bir yazı.)

- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: İftardan Kovuluş!..., Zaman Gazetesi, Nu:386, 3 Haziran 1919, s.1 (Ahmet Rasim başından geçen eski bir Ramazan hatırasını anlatıyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir “Öhö!”ye Kurtuldu, Zaman Gazetesi, Nu:387, 4 Haziran 1919, s.1 (Kabiliyetsizliğin sonucunun yerine göre değiştiğinden bahsediyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Menâzır-ı Kadîmeden Biri, Zaman Gazetesi, Nu:389, 6 Haziran 1919, s.1 (İstanbul’daki Ramazan münazaralarının kalmadığından bahsolunan bir yazı.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Elli Sene Evvel!, Zaman Gazetesi, Nu:390, 7 Haziran 1919, s.1 (Elli sene önceki Ramazanlardan bahsedilen bir yazı.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: -?-, Zaman Gazetesi, Nu:392, 9 Haziran 1919, s.1 (Yazar yazısına başlık koymakta zorlandığını belirtiyor ve başlık yerine “?” koyuyor. Yazıda bir hikâye anlatılır ve bu hikâye Türk milletine yapılan haksızlıklarla ilişkilendirilir.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: ?...?, Zaman Gazetesi, Nu:392, 10 Haziran 1919, s.1 (Yazar yazısına başlık koymakta zorlandığını belirtiyor ve başlık yerine “?...?” koyuyor. Yazıda devletimizin savaştan yenik çıktıktan sonraki durumu ele alınıyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Der Demez!..., Zaman Gazetesi, Nu:393, 11 Haziran 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yine Kavuk Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:394, 12 Haziran 1919, s.1 (Nasrettin Hoca’dan bir fıkra anlattıktan sonra konuyu memleketin hâline bağlar.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Şair Odur ki Sımağına Sesler Gelir Müdâm, Zaman Gazetesi, Nu:395, 13 Haziran 1919, s.1 (Ahmet Rasim’in geçmişe duyduğu özlemlerden bahsettiği bir yazısı.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir İftar Hatırası, Zaman Gazetesi, Nu:396, 14 Haziran 1919, s.1 (Yazının adından da anlaşılacağı üzere iftar vakti geçen bir hadiseden bahsediliyor.)

- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Cırt!, Zaman Gazetesi, Nu:398, 15 Haziran 1919, s.1 (Fukaralıktan bahsedip, giyecek elbisenin dahi kalmadığını anlatıyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Kediler, Hırsız Kediler!..., Zaman Gazetesi, Nu:399, 16 Haziran 1919, s.1 (Yazar mahallesinde yaşanan bir olayı anlatıyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: O da Mı, Bu da Mı?, Zaman Gazetesi, Nu:400, 17 Haziran 1919, s.1 (Ahmet Rasim'in hatıralarından birisi.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Meğer Kadınmışlar!..., Zaman Gazetesi, Nu:401, 18 Haziran 1919, s.1 (Yazar, bir arkadaşıyla yapmış olduğu söyleşiyi anlatıyor ve gençliğin eskisine göre bozulduğuna değiniyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yol Kesenler!..., Zaman Gazetesi, Nu:402, 19 Haziran 1919, s.1 (Yazar gününün eskiye göre bozulduğundan şikâyet ediyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir Teselli!, Zaman Gazetesi, Nu:403, 20 Haziran 1919, s.1 (Her zaman ciddiyetle yaşamının sıkıcı olacağından, arada sırada yakın arkadaşlarla eğlenmenin iyi olacağından bahseden bir yazı.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Kim Bilir?..., Zaman Gazetesi, Nu:406, 22 Haziran 1919, s.1 (Ahmet Rasim anlattığı bir hikâye ile memleketin durumu arasında bağlar kuruyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir Mesel, Zaman Gazetesi, Nu:407, 23 Haziran 1919, s.1 (Ahmet Rasim annesinden duyduğu bir darb-ı meseli yorumluyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Rükûb ve Nüzûl, Zaman Gazetesi, Nu:408, 25 Haziran 1919 (Salı), s.1
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Turfandacıyan!, Zaman Gazetesi, Nu:408, 25 Haziran 1919 (Çarşamba), s.1 (Otorite sayılan bazı yazarların her konu hakkında görüş bildirdiklerinden şikâyet edilen bir yazı.)
- Ahmet Rasim. Zaman Levhaları: Bugünlerin Sözleri, Zaman Gazetesi, Nu:409, 26 Haziran 1919, s.1 (Yazı çoğu yerinden sansürlenmiş.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bakalım Ne Ad Konulacak!, Zaman Gazetesi, Nu:410, 28 Haziran 1919, s.1 (Seyr-i Sefain'e verilecek isimden bahseden bir yazı.)

- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Eller Kelepçede!..., Zaman Gazetesi, Nu:411, 28 Haziran 1919, s.1 (Esaretin insanın başına gelebilecek en büyük felaket olduğunun bir hikâyeyle anlatılması.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları, Zaman Gazetesi, Nu:412, 29 Haziran 1919, s.1 (Yazının büyük bir kısmı sansürlenmiş.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bayram!..., Zaman Gazetesi, Nu:413, 30 Haziran 1919, s.1 (Muallim Naci'nin bayram konulu bir şiirini veren yazar, daha sonra bayram hakkında hissettiklerini anlatmış.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları:Tarihe Girmek!..., Zaman Gazetesi, Nu:415, 4 Temmuz 1919, s.1 (Yazının başlığından da anlaşılacağı üzere Ahmet Rasim tarihe girmenin öneminden ve zorluklarından bahsediyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: İstanbul Neresi?..., Zaman Gazetesi, Nu:417, 6 Temmuz 1919, s.1 (Yazar, yaşlı bir Musevî arkadaşı ile İstanbul üzerine yaptığı sohbeti anlatıyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Ler!, Nu:419, 8 Temmuz 1919, s.1 (“-ler/-lar” eklerinin eklendiği kelimelere ne gibi anlamlar yüklediğini -dilbilgisi kuralları ile alâkası olmadan- anlatıyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yaralım!..., Zaman Gazetesi, Nu:421, 10 Temmuz 1919, s.1 (Barışın geleceği haberlerini anlattığı bir hikâye ile ilişkilendiriyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Pire ile Deve!, Zaman Gazetesi, Nu:423, 12 Temmuz 1919, s.1 (Ahmet Rasim bu yazısında didaktik bir hikâye anlatıyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Ah! Ölseydim!..., Zaman Gazetesi, Nu:424, 13 Temmuz 1919, s.1 (Yazar, kendi fikirlerine karşı olan bir gazeteyle girmiş olduğu münakaşayı anlatıyor.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Çık Dışarı!..., Zaman Gazetesi, Nu:425, 14 Temmuz 1919, s.1 (Yazarın didaktik hikâyelerinden.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Ağır Elli, Uzun Dilli, Zaman Gazetesi, Nu:427, 16 Temmuz 1919, s.1 (Toplumdaki bazı işe yaramaz insan tiplerinin tenkit edildiği bir yazı.)

- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Aslanın Ölüsü Bile Tilkiyi Korkutur!, Zaman Gazetesi, Nu:428, 17 Temmuz 1919, s.1 (Yazar anlattığı bir hikâye ile zor günler geçiren milletimize moral vermeye çalışır.)
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Nerdesin Ey Sahib-i Zuhur!, Nu:429, 18 Temmuz 1919, s.1 (Ahmet Rasim bu yazısında da anlattığı bir hikâye ile okuyucusuna mert insan olmasını nasihat ediyor.)
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -1-, Zaman Gazetesi, Nu:430, 19 Temmuz 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Bir Mesele-i İctimaiye, Zaman Gazetesi, Nu:432, 21 Temmuz 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -2-, Zaman Gazetesi, Nu:434, 23 Temmuz 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -3-, Zaman Gazetesi, Nu:437, 26 Temmuz 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Manâ-yı İstifa, Zaman Gazetesi, Nu:439, 28 Temmuz 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -4-, Zaman Gazetesi, Nu:442, 31 Temmuz 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -5-, Zaman Gazetesi, Nu:444, 2 Ağustos 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -6-, Zaman Gazetesi, Nu:448, 6 Ağustos 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -7-, Zaman Gazetesi, Nu:451, 9 Ağustos 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -8-, Zaman Gazetesi, Nu:455, 13 Ağustos 1919, s.2
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yine “Kekâ”dayız!, Zaman Gazetesi, Nu:456, 14 Ağustos 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -9-, Zaman Gazetesi, Nu:458, 16 Ağustos 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Lâ Nesnê İllâ ve Kaddiseli¹, Nu:459, 17 Ağustos 1919, s.1

¹ لا ثنى الا وقد يثا

- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: “Manda”, Zaman Gazetesi, Nu:461, 19 Ağustos 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -9-, Zaman Gazetesi, Nu:463, 21 Ağustos 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Kalmayanlar veya Kalmak İhtimali Azalanlar, Zaman Gazetesi, Nu:466, 24 Ağustos 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -10-, Zaman Gazetesi, Nu:466, 24 Ağustos 1919, s.2
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Çoğalanlar veya Çoğalmak İhtimali Olanlar, Zaman Gazetesi, Nu:467, 25 Ağustos 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -10-, Zaman Gazetesi, Nu:467, 25 Ağustos 1919, s.2
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Tefe’ül, Zaman Gazetesi, Nu:468, 26 Ağustos 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Aporetçiler, Zaman Gazetesi, Nu:469, 27 Ağustos 1919, s.1 (Yazar, aporetçiler diye işbilir bir sınıfın varlığından bahsediyor.)
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -11-, Zaman Gazetesi, Nu:469, 27 Ağustos 1919, s.2
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Yeni Yeni Şarkılar, Huylar, Âdetler!..., Zaman Gazetesi, Nu:471, 29 Ağustos 1919, s.1 (Savaşın ne olduğundan bahsedilen bir yazı.)
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -11-, Zaman Gazetesi, Nu:471, 29 Ağustos 1919, s.2
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -11-, Zaman Gazetesi, Nu:472, 30 Ağustos 1919, s.2
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -12-, Zaman Gazetesi, Nu:473, 31 Ağustos 1919, s.1
- Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -12-, Zaman Gazetesi, Nu:474, 1 Eylül 1919, s.2
- Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Üçü de Antikaymış!, Zaman Gazetesi, Nu:475, 2 Eylül 1919, s.1-2

Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -13-, Zaman Gazetesi, Nu:476, 3 Eylül 1919, s.2

Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Mezbahalar Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:477, 4 Eylül 1919, s.1

Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Para, Para, Yine Para!..., Zaman Gazetesi, Nu:479, 6 Eylül 1919, s.1

Ahmet Rasim, Zaman Levhaları: Felek, Zaman Gazetesi, Nu:480, 10 Eylül 1919, s.1

Ahmet Rasim, Kırk Senelik Komedi -14-, Zaman Gazetesi, Nu:480, 10 Eylül 1919, s.2

[ALTINAY], **Ahmet Refik**, Cehalet, Zaman Gazetesi, Nu:457, 15 Ağustos 1919, s.2
(Yazı bazı kısımlarından sansürlenmiş.)

[ATATÜRK], **M. Kemal**, Harbiye Nezaret-i Celilesine, Zaman Gazetesi, Nu:346, 25 Mart 1919, s.1 (Mustafa Kemal Paşa'nın bazı gazetelerin bölücü faaliyetleri üzerine Harbiye Nezareti'ne gönderdiği uyarı tamiminin tam metni ve bu tamim üzerine yapılan yorumlar.)

[AYKAÇ], **Fazıl Ahmet**, Tahmis, Zaman Gazetesi, Nu:239, 4 Kânun-ı evvel 1918, s.1
(Manzume.)

[AYKAÇ], **Fazıl Ahmet**, İstanbul Haberleri: Son Fasıl, Zaman Gazetesi, Nu:368, 16 Mayıs 1919, s.1 (Tevfik Paşa kabinesi ve dönemi yorumlayan bir yazı.)

[AYKURT], **İzzet Ulvî**, Trakya..., Zaman Gazetesi, Nu:394, 12 Haziran 1919, s.1
(Trakya'nın Türk tarihindeki yeri ve önemi üzerine yazılmış bir yazı.)

Besim Atalay (Niğde Maârif Müdürü), Anadolu'da Türklük: İçel Türk'tür, Zaman Gazetesi, Nu:334, 13 Mart 1919, s.1

Besim Atalay (Niğde Maârif Müdürü), Anadolu'da Türklük: İçel Türk'tür -2- Ahâlinin Soyü, Zaman Gazetesi, Nu:339, 18 Mart 1919, s.2

Besim Atalay (Niğde Maârif Müdürü), Maraş Türk'tür -Maraş Tarihi 1-, Zaman Gazetesi, Nu:352, 7 Nisan 1919, s.2

Besim Atalay (Niğde Maârif Müdürü), Maraş Türk'tür -5-, Zaman Gazetesi, Nu:359, 23 Nisan 1919, s.2

[BEYATLI], **Yahya Kemal**, Şark İnsaniyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:471, 29 Ağustos 1919, s.1 (Avrupalıların Türklere karşı olan tavrına karşın Türklerin ve Doğu dünyasının insanî erdemler bakımından daha üstün olduğundan bahsedilen bir yazı.)

[BEYATLI], Yahya Kemal, Vatan Mefhumu*, Zaman Gazetesi, Nu:472, 30 Ağustos 1919, s.1 (Namık Kemal'den de bahsettiği yazısında vatanın kutsallığından bahsediyor.)

[BEYATLI], Yahya Kemal, Yürüyen Bir Fikir*, Zaman Gazetesi, Nu:473, 31 Ağustos 1919, s.1 (İzmir ve işgali hakkında yazılan bir yazı.)

[BEYATLI], Yahya Kemal, Acı Hayal, Tatlı Hakikat*, Zaman Gazetesi, Nu:475, 2 Eylül 1919, s.1 (Yazı bazı yerlerinden sansürlenmiş. Yazıda Paris Konferansı değerlendirilmiş.)

[BEYATLI], Yahya Kemal, Bir Ses*, Zaman Gazetesi, Nu:476, 3 Eylül 1919, s.1 (Pierre Loti'nin sesi gürledi diyerek onunla ilgili bir yazı kaleme alıyor.)

[BEYATLI], Yahya Kemal, Medeniyeti Telakki*, Zaman Gazetesi, Nu:477, 4 Eylül 1919, s.1 (Medeniyet hakkında herkesin hüküm verdiğini tenkit eden bir yazı.)

[BEYATLI], Yahya Kemal, Tepen Bir Sıtma*, Zaman Gazetesi, Nu:478, 5 Eylül 1919, s.1 (Zaman zaman ortaya çıkan bir hastalık olarak nitelendirdiği “her gün bir gazete çıkıyor” dediği mesele üzerine yorumları.)

[BÖLÜKBAŞI], **Rıza Tevfik**, Ukde-i Hayat ve Fetret-i Hissiyat, Zaman Gazetesi, Nu:6, 9 Nisan 1918, s.3 (Sosyal hayatı duraklatan bazı fetret devirlerinden bahsediyor.)

[BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Mühim Şeyler, Zaman Gazetesi, Nu:16, 19 Nisan 1918, s.3 (Türk toplumunda aristokrasinin neden olmadığını açıklayan bir yazı.)

- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Aceba?!.. Demokrasi Mi?!.., Zaman Gazetesi, Nu:23, 26 Nisan 1918, s.3 (Demokrasi kavramının izah edildiği bir yazı.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Plütokrasi Yani Zenginler İdaresi, Zaman Gazetesi, Nu:30, 3 Mayıs 1918, s.3 (Türk toplumunda olmayan sınıf ayrılıklarından ve zenginler sınıfından bahsedilen bir yazı.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Mefkûreler İçinde Halk ve Halk Arasında Mefkûreler, Zaman Gazetesi, Nu:38, 11 Mayıs 1918, s.3 (Devletlerin ve insanların yönetim şekillerinin konu edildiği bir yazı.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Istifâ-yı Harbî ve Nesl-i Âti, Zaman Gazetesi, Nu:50, 23 Mayıs 1918, s.3 (Savaşın bitmesiyle insanları neleri beklediğinin tahminlerinin yapıldığı bir yazı.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Eytamhane-i Âlemde Bizim Öksüzlerimiz, Zaman Gazetesi, Nu:56, 29 Mayıs 1918, s.3 (Savaş sonucunda ana, babasını kaybeden çocuklarımız hakkında devletin bir şeyler yapması gerektiği hakkında yazılmış bir yazı.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Felaket Yani Yangın, Zaman Gazetesi, Nu:70, 12 Haziran 1918, s.3 (İstanbul'da çıkan yangınlarla ilgili görüş ve önerilerin yapıldığı bir yazı.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Küçüklerin Hakkı, Zaman Gazetesi, Nu:84, 26 Haziran 1918, s.3 (Savaş neticesinde bizim gibi devletlerin durumunun nasıl olacağı hakkında kaleme alınan bir metin.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Harpten Sonra?!?, Zaman Gazetesi, Nu:91, 3 Temmuz 1918, s.3 (Sulhun gelmesiyle nelerin yaşanacağını tahmininin yapıldığı bir yazı.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Divan-Kara Sevda, Zaman Gazetesi, Nu:98, 10 Temmuz 1918, s.1 (Manzume.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Harb-i İktisadî, Zaman Gazetesi, Nu:103, 17 Temmuz 1918, s.3 (Ekonomik durumu ele alan bir yazı.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Maârif*, Zaman Gazetesi, Nu:110, 25 Temmuz 1918, s.1 (Eğitim sistemimizle ilgili kaleme alınan bir yazı.)

- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Bazı Şeyler Arz Edeceğim*, Zaman Gazetesi, Nu:125, 9 Ağustos 1918, s.1 (Hükümetin güçlü olmasının ne gibi şeylere etki edeceğini izah eden bir yazı.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Cemiyet-i Milel ve Ahenk-i Düvel, Zaman Gazetesi, Nu:188, 14 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Harb-i Umumî'nin yol açtığı büyük zararları anlatan bir yazı.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Buhran Zamanlarında Hâlet-i Rûhiye*, Zaman Gazetesi, Nu:198, 24 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Âyîne-i Devran Ne Gösteriyor?!, Zaman Gazetesi, Nu:199, 25 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Refik Halit Bey'e ithaf edilmiş bir manzume.)
- [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik, Millet'in Ahlâkı*, Zaman Gazetesi, Nu:202, 28 Teşrîn-i evvel 1918, s.1-2

- Camsab [Ömer Seyfettin]**, Muhasebe: Kocakarı İlaçları, Zaman Gazetesi, Nu:273, 7 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
- Camsab [Ömer Seyfettin], Acıklı Bir Hikâye, Zaman Gazetesi, Nu:282, 16 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (İngiliz edebiyatından çevrilmiş bir hikâye.)
- Camsab [Ömer Seyfettin], İlmî Musahabe: Açlığın Faydaları, Zaman Gazetesi, Nu:287, 21 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (Savaşın bitmesiyle açlığın biteceğini düşünenlerin nasıl bir hataya düştüklerini anlatan yazı.)
- Camsab [Ömer Seyfettin], Siyâsî Musahabe: Büyükkada Konferansı, Zaman Gazetesi, Nu:294-295, 29 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
- Camsab [Ömer Seyfettin], Musahabe: Sulha Dair, Zaman Gazetesi, Nu:306, 9 Şubat 1919, s.2
- Camsab [Ömer Seyfettin], Musahabe: Çar'a Dair*, Zaman Gazetesi, Nu:326, 5 Mart 1919, s.2 (Rusya'da iş başına gelen sosyalistlerin Çarlığın izlerini kolay silemeyeceklerini anlatan bir yazı.)
- Camsab [Ömer Seyfettin], Musahabe: Havadisler Nasıl Doğar?, Zaman Gazetesi, Nu:343, 22 Mart 1919, s.2

Camsab [Ömer Seyfettin], Musahabe: Edebiyatın Mucizesi, Zaman Gazetesi, Nu:344, 23 Mart 1918, s.2 (Edebiyatın insan hayatına ne kadar büyük bir etkisinin olduğunun anlatıldığı bir yazı.)

Camsab [Ömer Seyfettin], Zenginlik Belası, Zaman Gazetesi, Nu:362, 26 Nisan 1919, s.2 (Bazen zenginliğin insanın başına belalar getirebileceğinden bahsediliyor.)

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -1-, Zaman Gazetesi, Nu:280, 14 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -2-, Zaman Gazetesi, Nu:282, 16 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -3-, Zaman Gazetesi, Nu:283, 17 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -5-, Zaman Gazetesi, Nu:290, 24 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -6-, Zaman Gazetesi, Nu:293, 27 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -7-, Zaman Gazetesi, Nu:298, 1 Şubat 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -8-, Zaman Gazetesi, Nu:300, 3 Şubat 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -9-, Zaman Gazetesi, Nu:305, 8 Şubat 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -10-, Zaman Gazetesi, Nu:306, 9 Şubat 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -11-, Zaman Gazetesi, Nu:310, 13 Şubat 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -12-, Zaman Gazetesi, Nu:313, 17 Şubat 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -13-, Zaman Gazetesi, Nu:316, 20 Şubat 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -14-, Zaman Gazetesi, Nu:325, 4 Mart 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -15-, Zaman Gazetesi, Nu:328, 7 Mart 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -16-, Zaman Gazetesi, Nu:329, 8 Mart 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -17-, Zaman Gazetesi, Nu:331, 10 Mart 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -19-, Zaman Gazetesi, Nu:333, 12 Mart 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -20-, Zaman Gazetesi, Nu:335, 14 Mart 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -21-, Zaman Gazetesi, Nu:338, 17 Mart 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -22-, Zaman Gazetesi, Nu:340, 19 Mart 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -24-, Zaman Gazetesi, Nu:349, 4 Nisan 1919, s.2

Cemil Nimet [Reşat Nuri(Güntekin)], Harabelerin Çiçeği -25-, Zaman Gazetesi, Nu:354, 9 Nisan 1919, s.2

Cemil Şerif (Doktor), Tenâkus-ı Nüfus Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:216, 11 Teşrîn-i sâni 1918, s.2

Cemil Şerif (Doktor), Tenâkus-ı Nüfus Meselesi -2-, Nu:223, 18 Teşrîn-i sâni 1918, s.2

Cemil Şerif (Doktor), Tenâkus-ı Nüfus Meselesi -3-, Zaman Gazetesi, Nu:234, 29 Teşrîn-i sâni 1918, s.2

Cenap Şahabettin, Hikâye: Prens Levent, Zaman Gazetesi, Nu:7, 10 Nisan 1918, s.3

Cenap Şahabettin, Bugünkü Beyrut -1-, Zaman Gazetesi, Nu:14, 17 Nisan 1918, s.3
(Yazarın Beyrut hatıralarını aktardığı bir yazısı.)

Cenap Şahabettin, Bugünkü Beyrut -2-, Zaman Gazetesi, Nu:21, 24 Nisan 1918, s.3
(Yazarın Beyrut hatıralarını aktardığı bir yazısı.)

Cenap Şahabettin, Filistin – Nazar-ı Umumî, Zaman Gazetesi, Nu:28, 1 Mayıs 1918, s.3
(Yazarın Filistin hatıralarını anlattığı bir yazısı.)

Cenap Şahabettin, Filistin – Nazar-ı Umumî -2-, Zaman Gazetesi, Nu:35, 8 Mayıs 1918, s.3
(Yazarın Filistin hatıralarını anlattığı bir yazısı.)

Cenap Şahabettin, Bilâd-ı Filistin -1- Nablus, Zaman Gazetesi, Nu:42, 15 Mayıs 1918, s.3
(Yazarın Filistin hatıralarını anlattığı bir yazısı.)

Cenap Şahabettin, Bilâd- ı Filistin -1- (Devam), Zaman Gazetesi, Nu: 49, 22 Mayıs 1918, s.3
(Yazarın Filistin hatıralarını anlattığı bir yazısı.)

Cenap Şahabettin, Dağınık Mülâhazalar -1-, Zaman Gazetesi, Nu:88, 30 Haziran 1918, s.3

Demir Polat, En Büyük Tehlike: İhtiyat Zabıtlarına, Nu:314, 18 Şubat 1919, s.2
(Savaşın nihayet bulmasıyla işsiz kalan zabıtların durumunun anlatıldığı bir yazı.)

Durmuş, Makedonya – Trakya, Zaman Gazetesi, Nu:238, 3 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

[DURU], Kazım Nami, Wilson Esaslarına Göre Arnavutluk ve Arnavutlar, Zaman Gazetesi, Nu:281, 15 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

[EGE, Ragıp Nurettin], Türkçülüğün Tahribatına Dair, Zaman Gazetesi, Nu:203, 29 Teşrîn-i evvel 1918, s.2 (Türk Ocağı azalarından Ragıp Nurettin'in adı geçen konuyla ilgili düşünceleri.)

[EGE], R[agıp] N[urettin], Türkçülüğün Tahribatına Dair –İttihad-ı Anasır, Zaman Gazetesi, Nu:209, 4 Teşrîn-i sâni 1918, s.2

[EGE], Ragıp Nurettin, Türkçülüğün Tahribatına Dair -İslamcılık-, Zaman Gazetesi, Nu:213, 8 Teşin-i Sani 1918, s.2

[EGE], Ragıp Nurettin, Türkçülüğün Tahribatına Dair -Türkçüler-, Zaman Gazetesi, Nu:220, 15 Teşrin-i sâni 1918, s.2

[EGE], Ragıp Nurettin, Türkçülüğün Tahribatına Dair -Türkçü Gençlik-, Zaman Gazetesi, Nu:228, 23 Teşrin-i sâni 1918, s.1-2

[ERBİL], Haşim Nahit, Matbuat Sansüre Edilmeli!, Zaman Gazetesi, Nu:269, 3 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (Sansür edilmeli sözünü kinayeli kullanarak gazeteciği yanlış yapanların bir şekilde uyarılmasını anlatan, bu konuyu izah eden bir yazı.)

Figânî Baba [Âşık], Buda Geçer Yahu!..., Zaman Gazetesi, Nu:277, 11 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Mazume.)

G(gaym) H(hı), Bilinen Fakat Söylenmeyen Şeyler -1-, Zaman Gazetesi, Nu:8, 11 Nisan 1918, s.2 (Toplumun zenginlik ve fakirlik üzerine düşüncelerini değerlendiren bir yazı.)

Galip Bahtiyar, Sergi Kapandıktan Sonra, Zaman Gazetesi, Nu:465, 23 Ağustos 1919, s.1-2 (Galatasaray resim sergisini anlatan bir yazı.)

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Bizde Hayat-ı Temaşa -Bir Mukaddime-, Zaman Gazetesi, Nu:52, 25 Mayıs 1918, s.3

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Meşrutiyet'ten Sonra Tiyatromuz, Zaman Gazetesi, Nu:59, 1 Haziran 1918, s.3

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Millî Tiyatro Ne Demektir?, Zaman Gazetesi, Nu:66, 8 Haziran 1918, s.3

[GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Firûzan İçin, Zaman Gazetesi, Nu:73, 15 Haziran 1918, s.3 (Firûzan isimli piyes hakkındaki tenkit yazısı.)

- [GÜNTEKİN], R[eşat] N[uri], Fare, Zaman Gazetesi, Nu:75, 17 Haziran 1918, s.2
(Halit Ziya'nın "Fare" isimli Fransızca bir piyes çevirisi üzerine düşünceleri.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, İki Temaşa Hadisesi, Zaman Gazetesi, Nu:80, 22 Haziran 1918, s.3
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Vazife, Zaman Gazetesi, Nu:82, 24 Haziran 1918, s.3
(Edebî Tiyatro Heyeti'nin ilk oyunu olan "Vazife" ile ilgili düşünceleri.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Dört Çehar, Odalık, Sivrisinekler, Zaman Gazetesi, Nu:87, 29 Haziran 1918, s.3 (İbnü'r-Refik Ahmet Nuri Bey'in bu isimleri taşıyan oyunları hakkında düşünceleri.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Hortlaklar, Zaman Gazetesi, Nu:90, 2 Temmuz 1918, s.3
(Edebî Tiyatro Heyeti'nin bu isimdeki oyunları üzerine düşünceler.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Heidelberg Hatıraları: Wilhelm Mayer Forster, Zaman Gazetesi, Nu:94, 6 Temmuz 1918, s.3 (Edebî Tiyatro Heyeti'nin geçen hafta sergilediği "Heidelberg Hatıraları" isimli oyun hakkında düşünceler.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Birkaç Mülhaza – Mevsim Sonu Münasebetiyle, Zaman Gazetesi, Nu:99, 13 Temmuz 1918, s.3 (Tiyatro mevsiminin sona ermesiyle ilgili düşünceler.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşada Hakikat Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:112, 27 Temmuz 1918, s.3
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temsilde Hakikat – Aktör Psikolojisi, Zaman Gazetesi, Nu:119, 3 Aralık 1918, s.3
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temsilde Hakikat – Aktör Psikolojisi, Zaman Gazetesi, Nu:126, s.3
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro Ahlâkı, Zaman Gazetesi, Nu:140, 24 Ağustos 1918, s.3
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Manzum Bir Piyas, Zaman Gazetesi, Nu:154, 7 Eylül 1918, s.3–4 (Yusuf Ziya'nın yazmakta olduğu "Binnaz" isimli manzum piyes üzerine bir yazı.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve Ahlâk -1-, Zaman Gazetesi, Nu:161, 14 Eylül 1918, s.3

- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve Ahlâk -2-, Zaman Gazetesi, Nu:165, 21 Eylül 1918, s.3
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve Ahlâk -3-, Zaman Gazetesi, Nu:172, 28 Eylül 1918, s.3
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve Ahlâk -3- Anize, Zaman Gazetesi, Nu: 179, 5 Teşrîn-i evvel 1918, s.3 (Anize ismindeki piyesi değerlendiren bir yazı.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Hayat ve Hakikat, Zaman Gazetesi, Nu:186, 12 Teşrîn-i evvel 1918, s.2 (Tiyatroyla ilgili yazılarından.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Mektep Temsilleri Hakkında, Nu:193, 19 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve Sansür, Zaman Gazetesi, Nu:200, 26 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşa Tarihinden Yunan Tiyatrosu, Zaman Gazetesi, Nu:207, 2 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşa Tarihinden Yunan Tiyatrosu Hakkında, Zaman Gazetesi, Nu:214, 9 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Zamanın Ruhu ve Tiyatro, Zaman Gazetesi, Nu:221, 16 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Piyeslerdeki Hakikatin Nevi, Zaman Gazetesi, Nu:235, 30 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tiyatro ve İlim -1-, Zaman Gazetesi, Nu:242, 7 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Edmond Rostand, Zaman Gazetesi, Nu:249, 14 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Fransız edebiyatçı Edmond Rostand'ın ölümü üzerine yazılan bir yazı.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Yine Rostand'a Dair, Zaman Gazetesi, Nu:256, 21 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Fransız edebiyatçı Edmond Rostand'ın ölümü üzerine yazdığı yazının devamı.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Avrupa Aktörleri, Zaman Gazetesi, Nu:263, 28 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşa ve İlim -2-, Zaman Gazetesi, Nu:270, 4 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşa ve İlim -3-, Zaman Gazetesi, Nu:277, 11 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Temaşa ve İlim -4-, Zaman Gazetesi, Nu:284, 18 Kânûn-ı sâni 1918, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Büyük Sanatkârlar -1- Antoine –Genç Artist Namzetlerine-, Zaman Gazetesi, Nu:291, 25 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Antoine’nin Tiyatroda Yaptığı İnkılâp, Zaman Gazetesi, Nu:298, 1 Şubat 1919, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Eski ve Yeni Tiyatro Arasındaki Farklar, Zaman Gazetesi, Nu:311, 15 Şubat 1919, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Darülbedayi’de Bir Gün, Zaman Gazetesi, Nu:318, 22 Şubat 1919, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Fransa’da Temaşa Mevsimi -1-, Nu:322, 1 Mart 1919, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Fransa’da Temaşa Mevsimi -2- Bir Kadının Hayatı, Zaman Gazetesi, Nu:329, 8 Mart 1919, s.2 (Fransız bir yazarın piyesi olan “Bir Kadının Hayatı” adlı oyun üzerine Reşat Nuri’nin düşünceleri.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Elem ve İstirabın İfadesi -1-, Zaman Gazetesi, Nu:342, 22 Mart 1919, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Elem ve İstirabın İfadesi -2-, Zaman Gazetesi, Nu:349, 4 Nisan 1919, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Tahsin Nahit’in Piyesleri, Zaman Gazetesi, Nu:369, 17 Mayıs 1919, s.2
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Kendini Bil, Zaman Gazetesi, Nu:396, 14 Haziran 1919, s.2 (Darülbedayi Heyet-i Temsiliyesi dün Halit Fahri Bey’in “Kendini Bil” adlı oyunu oynamıştır, onun değerlendirildiği bir yazı.)
- [GÜNTEKİN], Reşat Nuri, Rakibe - Tahsin Nahit, Zaman Gazetesi, Nu:411, 28 Haziran 1919, s.2 (Tahsin Nahit’in, Rakibe isminde yazdığı eser hakkındaki düşünceler.)

- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 1, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:20, 23 Nisan 1918, s.3
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 2, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:21, 24 Nisan 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 3, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:22, 25 Nisan 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 4, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:23, 23 Nisan 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 5, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:24, 27 Nisan 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 6, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:26, 28 Nisan 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 8, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:27, 30 Nisan 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 9, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:28, 1 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 11, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:30, 3 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 12, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:31, 4 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 13, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:32, 5 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 14, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:33, 6 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 15, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:34, 7 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 16, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:35, 8 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 17, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:36, 9 Mayıs 1918, s.2

- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 18, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:37, 10 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 19, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:38, 11 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 19, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:39, 12 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 20, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:40, 13 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 21, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:41, 14 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 22, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:42, 15 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 23, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:43, 16 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 24, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:44, 17 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 25, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:45, 18 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 27, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:47, 20 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 29, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:48, 21 Mayıs 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Ada Vapurunda Cereyan Ediyor, Zaman Gazetesi, Nu:71, 13 Haziran 1918, s.3 (Halka açık yerlerde şeker ve şekerli yiyeceklerin tüketilmesinin yasaklanmasının ada vapurundaki kişilerin dilinden anlatıldığı bir yazı.)
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 30, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:72, 14 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 31, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:73, 15 Haziran 1918, s.2

- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 32, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:74, 16 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 33, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:75, 17 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 34, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:76, 18 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 36, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:78, 20 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Yanık Dolma, Zaman Gazetesi, Nu:79, 21 Haziran 1918, s.3 (Mütekellim bir hikâye.)
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 38, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:80, 22 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 39, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:81, 23 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 40, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:82, 24 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 41, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:83, 25 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 42, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:84, 26 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 43, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:85, 27 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 44, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:86, 28 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 45, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:87, 29 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 46, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:88, 30 Haziran 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 47, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:89, 1 Temmuz 1918, s.2

- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 48, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:90, 2 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 49, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:91, 3 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 50, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:93, 5 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 51, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:94, 6 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 53, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:95, 7 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 54, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:97, 9 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 56, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:99, 13 Temmuz 1918, s.3
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 57, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:100, 14 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 58, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:101, 15 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 59, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:102, 16 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 96, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:103, 17 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 70, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:104, 18 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 71, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:105, 19 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 72, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:107, 21 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 73, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:108, 22 Temmuz 1918, s.2

- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 75, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:110, 25 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 76, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:111, 26 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 77, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:112, 27 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 78, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:113, 28 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 79, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:114, 29 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 80, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:115, 30 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 81, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:116, 31 Temmuz 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 82, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:117, 1 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 83, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:118, 2 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 84, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:119, 3 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 85, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:120, 4 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 86, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:121, 5 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 87, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:122, 6 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 88, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:123, 7 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 89, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:124, s.2

- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 90, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:125, 9 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 91, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:126, 10 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 92, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:127, 11 Ağustos 1918, s.1
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 93, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:129, 13 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 94, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:130, 14 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 95, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:131, 15 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 96, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:131, 16 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 75, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:134, 18 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 71, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:135, 19 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 72, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:136, 20 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 100, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:137, 21 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 101, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:138, 22 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 102, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:139, 23 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 103, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:141, 25 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 104, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:142, 26 Ağustos 1918, s.2

- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 105, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:143, 27 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 107, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:145, 29 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 108, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:146, 30 Ağustos 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 110, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:148, 1 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 111, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:149, 2 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 112, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:150, 3 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 113, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:151, 4 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 114, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:152, 5 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 115, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:153, 6 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 116, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:154, 7 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 117, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:155, 8 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 118, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:156, 9 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 119, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:157, 10 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 120, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:158, 11 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 121, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:159, 12 Eylül 1918, s.2

- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 122, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:160, 13 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 123, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:163, 6 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 124, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:165, 21 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 125, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:168, 24 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Zaman'ın Tefrikası: 126, Tebessüm-i Elem, Zaman Gazetesi, Nu:169, 25 Eylül 1918, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Lekeli Humma Şüphesi -1-, Zaman Gazetesi, Nu:273, 7 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Lekeli Humma Şüphesi -2-, Zaman Gazetesi, Nu:274, 8 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Lekeli Humma Şüphesi -3-, Zaman Gazetesi, Nu:275, 9 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Lekeli Humma Şüphesi -4-, Zaman Gazetesi, Nu:277, 11 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
- [GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, Lekeli Humma Şüphesi -5-, Zaman Gazetesi, Nu:278, 12 Kânûn-ı sâni 1919, s.2
- Hüseyin Fahri**, Azerbaycan Tiyatrosu, Zaman Gazetesi, Nu:305, 8 Şubat 1919, s.2
(“Temaşa Haftası”nın bu yazısını Reşat Nuri yerine Hüseyin Fahri yazmış ve imzasının başına “Vekil” ibaresi de koymuş.)
- H[üseyin] Fahri, Kerem ile Aslı, Zaman Gazetesi, Nu:336, 15 Mart 1919, s.2
(Azerbaycan tiyatrosunda geçenlerde oynanan “Kerem ile Aslı” oyunu üzerine yorumlar.)

Hasan Şükrü (Bakteriyolog, Doktor), Kadınlık Hayatı: Hıfzû's-sıha-i Nisâya Dair Düşüncelerim, Zaman Gazetesi, Nu:307, 10 Şubat 1919, s.2 (Kadınların durumunu değerlendiren bir yazı.)

İmzasız, Bizce Gazetecilik*, Zaman Gazetesi, Nu:1, 4 Nisan 1918, s.1 (İlk sayılarında gazetecilik hakkındaki düşüncelerini açıkladıkları bir yazı fakat yazının ilk kısmı tahrip olmuş.)

İmzasız, Başkalarının Kanaatine Hürmet*, Zaman Gazetesi, Nu:2, 5 Nisan 1918, s.1 (Medenî hayatın demokratik olması gerektiğini anlatan bir yazı.)

İmzasız, Dahilî İstikraz*, Zaman Gazetesi, Nu:4, 7 Nisan 1918, s.1 (Devletin Dahilî İstikraz politikasının konu edildiği bir baş yazı.)

İmzasız, Hükümetin İlk İşi*, Zaman Gazetesi, Nu:5, 8 Nisan 1918, s.1 (Dahiliye Nezareti'nin bir tamimi üzerine düşünceler.)

İmzasız, Nazariye: Mekteb-i Mülkiye -1-, Zaman Gazetesi, Nu:5, 8 Nisan 1918, s.3 (Mekteb-i Mülkiye'de yapılması gündeme gelen değişiklikler hakkında yazılmış bir yazı.)

İmzasız, Nüfus Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:6, 9 Nisan 1918, s.1 (Kaybedilen topraklardan gelen vatandaşların iskânı ve bu durumun nüfusa yansımaları konu eden bir yazı.)

İmzasız, Üstadların Vazifesi*, Zaman Gazetesi, Nu:7, 10 Nisan 1918, s.1 (Rıza Tevfik'in dünkü makalesi üzerine yorumlar.)

İmzasız, Tesânüd-i Mutlak – Ukrayna Mebâiatı Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:8, 11 Nisan 1918, s.1 (Savaşın ağır şartları karşısında yılmadan direnmenin gerektiğinden bahseden bir yazı.)

İmzasız, Tedâbir-i Evliye – Harp Kazançları Vergisine Dair*, Zaman Gazetesi, Nu:9, 12 Nisan 1918, s.1

İmzasız, Fikr-i İnsaniyet*, Zaman Gazetesi, Nu:10, 13 Nisan 1918, s.1 (Her millette bulunmayan insaniyet kavramına Türklerin sahip olduğunun anlatıldığı bir yazı.)

- İmzasız, Dahilî İstikraz – Ehemmiyet-i Manevisi İtibariyle*, Zaman Gazetesi, Nu:11, 14 Nisan 1918, s.1 (Dahilî İstikraz'ın vatana ve millete sağlayacağı faydaların anlatıldığı bir yazı.)
- İmzasız, İaşe Kanunu*, Zaman Gazetesi, Nu:12, 15 Nisan 1918, s.1 (Meclisten yeni geçen iaşe kanunu hakkında düşüncelerin konu edildiği bir baş yazı.)
- İmzasız, Bir Hasbîhâl*, Zaman Gazetesi, Nu:13, 16 Nisan 1918, s.1 (Sabah gazetesinde dün çıkan bir makaledeki halka doğru düşüncesini değerlendirir bir yazı.)
- İmzasız, Times'in Korkuları*, Zaman Gazetesi, Nu:14, 17 Nisan 1918, s.1 (Savaşın İngiltere'ye etkilerini değerlendiriyor.)
- İmzasız, Millî Müessesat – Millî Banka'nın Heyet-i Umumiye İctimar Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:15, 18 Nisan 1918, s.1
- İmzasız, Tahte'l-bahir Muharebesi*, Zaman Gazetesi, Nu:17, 20 Nisan 1918, s.1 (Alman dahiliye nazırının yapmış olduğu denizaltı savaşları ile ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Eski Bir Dert*, Zaman Gazetesi, Nu:18, 21 Nisan 1918, s.1 (Memleketteki azınlıklar hakkında düşünceler.)
- İmzasız, İaşe Meclisi*, Zaman Gazetesi, Nu:19, 22 Nisan 1918, s.1 (Meclisten yeni geçen iaşe kanunu neticesinde oluşturulan iaşe meclisini değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, İyi Bir Hatve*, Zaman Gazetesi, Nu:20, 23 Nisan 1918, s.1 (Çiftçilik ve ziraat kanununda yapılan değişiklikleri açıklayan bir yazı.)
- İmzasız, Millet, Medeniyet, İnsaniyet,* Zaman Gazetesi, Nu:21, 24 Nisan 1918, s.1 (İsviçre'de çıkan bir risaleden yola çıkarak harbin Avrupa'ya açtığı zararlardan bahsediyor.)
- İmzasız, İaşe Meclisinin İlk Kararı*, Zaman Gazetesi, Nu:22, 25 Nisan 1918, s.1 (Göreve yeni getirilen iaşe meclisinin aldığı ilk kararların konu edildiği bir yazı.)
- İmzasız, Darülmuallimîn Mezunları Cemiyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:24, 27 Nisan 1918, s.1 (Bu isimle kurulan cemiyet hakkında bilgiler veriliyor.)
- İmzasız, Kardeşler Arasında – Kafkasya ve Kırım Murahhaslarının Vürudu Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:26, 28 Nisan 1918, s.1 (Rusya'daki Çarlık rejiminin yıkılmasıyla oradaki Türk unsurların Osmanlı Devleti'ne temsilci göndermelerini anlatan bir yazı.)

- İmzasız, Efkâr-ı Umumiye Yok Mu?*, Zaman Gazetesi, Nu:27, 30 Nisan 1918, s.1 (Savaşın yaralarını kapatmak için ortak hareket etmek gerektiğinden bahsediyor.)
- İmzasız, İlk Gün – Hem Kâr Hem Vatana Hizmet*, Zaman Gazetesi, Nu:28, 1 Mayıs 1918, s.1 (Dahilî İstikraz ile ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Belediye İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:29, 2 Mayıs 1918, s.1 (Belediye işlerinin aksaklıklarından bahsediyor.)
- İmzasız, Asrın Zaruretleri*, Zaman Gazetesi, Nu:30, 3 Mayıs 1918, s.1 (Millî hayatın içinde bulunduğu zaruretlere bahsediyor.)
- İmzasız, Bir Sefirimizin Haklı Sözleri*, Zaman Gazetesi, Nu:32, 5 Mayıs 1918, s.1 (Zamanın eskiye göre ahlâk yönünden zayıfladığı, bunun devletler arasında bile olduğunu anlatır bir yazı.)
- İmzasız, Ahlâk Dersleri*, Zaman Gazetesi, Nu:33, 6 Mayıs 1918, s.1 (Toplum için ahlâkî değerlerin ne derece önemli olduğu ve sahip çıkılması gerektiğini anlatır bir yazı.)
- İmzasız, Acaba Hayal Mi?*, Zaman Gazetesi, Nu:34, 7 Mayıs 1918, s.1 (Sulh üzerine düşünceleri içeren bir yazı.)
- İmzasız, İktisadî Teâvün*, Zaman Gazetesi, Nu:35, 8 Mayıs 1918, s.1 (Müttefikler arasındaki iktisadî yardımlaşmadan bahsediyor.)
- İmzasız, Fikr-i Mesûliyet*, Zaman Gazetesi, Nu:36, 9 Mayıs 1918, s.1 (Tanin’in dünkü “Matbuatın Vazifesi” isimli başmakalesi üzerine düşünceler.)
- İmzasız, Karadeniz Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:37, 10 Mayıs 1918, s.1 (Yunus Nadi’nin Tasfir-i Efkâr’da çıkan aynı isimli yazısı üzerine yorumlar.)
- İmzasız, Ümit Daima Ümit!*, Zaman Gazetesi, Nu:38, 11 Mayıs 1918, s.1 (Reşit Safvet(Atabinen) Bey’in Yeni Mecmua’da çıkan “Kafkas Etekleri, Türk Ticaret Yolları” isimli yazısı üzerine yorumlar.)
- İmzasız, Dünyanın İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:39, 12 Mayıs 1918, s.1 (Rusya’da Bolşeviklerin yönetime geçmeleriyle değişen durum değerlendiriliyor.)
- İmzasız, Harbe Niçin Girdik*, Zaman Gazetesi, Nu:40, 13 Mayıs 1918, s.1
- İmzasız, İki İmparator Arasında*, Zaman Gazetesi, Nu:42, 15 Mayıs 1918, s.1

- İmzasız, Millî Kıymetimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:43, 16 Mayıs 1918, s.1 (Milletimizin erdemlerinden bahsediyor.)
- İmzasız, Kemiyet ve Keyfiyet*, Zaman Gazetesi, Nu:44, 17 Mayıs 1918, s.1 (Prusya'nın hakk-ı intihap meselesinin halledilmesinde ortaya çıkan müşkülât hakkında bir yazı.)
- İmzasız, Verem ve Frengi, Zaman Gazetesi, Nu:44, 17 Mayıs 1918, s.3 (Dönemin insanların en fazla muzdarip olduğu hastalıklarla ilgili kaleme alınmış bir yazı.)
- İmzasız, Açık Konuşalım*, Zaman Gazetesi, Nu:45, 18 Mayıs 1918, s.1 (Devletin siyaseti ve içinde bulunduğu durumla ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Muazzam Misafirlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:47, 20 Mayıs 1918, s.1 (Avusturya imparatoru ve Macaristan kralının ziyaretleri.)
- İmzasız, Rusya'nın Karadeniz Donanması*, Zaman Gazetesi, Nu:51, 24 Mayıs 1918, s.1
- İmzasız, Sulh Ümitleri*, Zaman Gazetesi, Nu:54, 27 Mayıs 1918, s.1 (Savaşın sonuna gelinmesiyle ortaya çıkan barış söylentilerinin anlatıldığı bir baş yazı.)
- İmzasız, Şefkat Sandığı, Zaman Gazetesi, Nu:75, 17 Haziran 1918, s.3 (Bu isimle kurulan ihtiyaç sahiplerine yardım eden kuruluş hakkında bir yazı.)
- İmzasız, Gulman'ın Nutukları*, Zaman Gazetesi, Nu:86, 28 Haziran 1918, s.1 (Almanya Hariciye Nazırı Fon Gulman'ın söylevleri.)
- İmzasız, Yeni Türkiye*, Zaman Gazetesi, Nu:91, 3 Temmuz 1918, s.1 (Misafir olarak gelen Avusturyalı gazeteci memleketimiz hakkındaki düşüncelerini yazıp Tanin'e yollar, bu yazıda da bunun değerlendirilmesi vardır.)
- İmzasız, Sultan Mehmet Han Hâmis Hazretleri'nin İrtihalleri*, Zaman Gazetesi, Nu:92, 4 Temmuz 1918, s.1 (Padişah Mehmet Reşat'ın vefatı üzerine yazılan baş yazı.)
- İmzasız, Yeni Saltanat Devri*, Zaman Gazetesi, Nu:94, 6 Temmuz 1918, s.1 (Mehmet Vahdettin'in padişah olmasıyla ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Hariçte Tesir ve Tesirler*, Zaman Gazetesi, Nu:95, 7 Temmuz 1918, s.1 (Mehmet Reşat'ın ölümünün yurt dışındaki etkileri üzerine bir yazı.)

- İmzasız, Asayiş Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:99, 13 Temmuz 1918, s.1 (Memlekette yaşanan asayiş sorunu üzerine yazılan bir yazı.)
- İmzasız, Dostâne Tazyik*, Zaman Gazetesi, Nu:100, 14 Temmuz 1918, s.1 (Almanya ve Avusturya arasında geçenlerin değerlendirilmesi.)
- İmzasız, Türk – Bulgar İhtilafı*, Zaman Gazetesi, Nu:101, 15 Temmuz 1918, s.1 (Meriç meselesi üzerine.)
- İmzasız, Karadeniz Filosu*, Zaman Gazetesi, Nu:102, 16 Temmuz 1918, s.1 (Sivastopol etrafında Karadeniz’deki durumumuz değerlendiriliyor.)
- İmzasız, İngiltere ve Harp*, Zaman Gazetesi, Nu:103, 17 Temmuz 1918, s.1 (Birinci Dünya Savaşı ve İngiltere’nin vaziyetini anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Yeni Kabine*, Zaman Gazetesi, Nu:105, 19 Temmuz 1918, s.1 (Talat Paşa kabinesinin yenilenmesini değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, İaşe Nezareti*, Zaman Gazetesi, Nu:106, 20 Temmuz 1918, s.1 (Ağırlaşan savaş döneminde İaşe Nezareti’nden beklenenlerin anlatıldığı bir yazı.)
- İmzasız, Anavatana İltihak*, Zaman Gazetesi, Nu:107, 21 Temmuz 1918, s.1 (Brest Litovsk Anlaşması ile Kars. Ardahan, Batum’un yeniden anavatana geçmesi ile ilgili bir yazı.)
- İmzasız, İstanbul Konferansı*, Zaman Gazetesi, Nu:108, 22 Temmuz 1918, s.1 (Güney Kafkasya’da teşkil eden yeni hükümetlerin sınırlarını belirlemek için toplanan konferans hakkında bir yazı.)
- İmzasız, Zaydler’in İstifası*, Zaman Gazetesi, Nu:111, 26 Temmuz 1918, s.1 (Avusturya Meclis-i Mebusan’ı Başvekili Zaydler’in istifası hakkında bir yazı.)
- İmzasız, Mısır Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:112, 27 Temmuz 1918, s.1 (Mısır’ın kurtarılması hakkında kaleme alınmış bir metin.)
- İmzasız, Maârif ve Bizim Vazifemiz*, Zaman Gazetesi, Nu:114, 29 Temmuz 1918, s.1 (Doktor Nâzım Bey’in maârif nazırı olmasıyla yapılan bir değerlendirme.)
- İmzasız, İttifakımızın Resâneti*, Zaman Gazetesi, Nu:115, 30 Temmuz 1918, s.1 (Osmanlı Devleti ile müttefiklerinin durumu değerlendiriliyor.)

- İmzasız, Garp Cephesinde*, Zaman Gazetesi, Nu:116, 31 Temmuz 1918, s.1
(Müttefikimiz olan Almanların garp cephesindeki çarpışmalarını değerlendiriyor.)
- İmzasız, Hosarak'ın Beyanâtı*, Zaman Gazetesi, Nu:117, 1 Ağustos 1918, s.1
(Avusturya'nın yeni başvekili Baron Hosarak'ın beyanâtı.)
- İmzasız, Üç Cinayet*, Zaman Gazetesi, Nu:118, 2 Ağustos 1918, s.1 (Rusya'da anarşi olaylarında öldürülen üst düzey üç kişiden bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Yapabileceğimizi Yapmak*, Zaman Gazetesi, Nu:119, 3 Aralık 1918, s.1
(Memleketin kurtuluşu ve yükselişi için yapılması gereken şeylerden bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Harap Vilayetlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:123, 7 Ağustos 1918, s.1
(Hükümetin şarkta harap olan vilayetlere yardım konusunu gündeme getirmesiyle ilgili yorumların yapıldığı bir yazı.)
- İmzasız, Harap Vilayetlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:124, 8 Ağustos 1918, s.1 (Savaşın harap ettiği şehirlerimizden bahsedilen bir yazı.)
- İmzasız, Hükümetin Kuvvetli Olması*, Zaman Gazetesi, Nu:126, 10 Ağustos 1918, s.1
(Rıza Tevfik'in dünkü yazısı üzerine bazı yorumların yapıldığı bir yazı.)
- İmzasız, Dostâne Tavassut*, Zaman Gazetesi, Nu:128, 12 Ağustos 1918, s.1 (İsveç hükümeti önderliğinde tarafsız devletlerin harp hâlinde olan devletlere dostâne tavassut etmeleri hakkında bir yazı.)
- İmzasız, Köylümüzün Hâli*, Zaman Gazetesi, Nu:129, 13 Ağustos 1918, s.1
(Hükümetin köylüye hangi konularda yardımcı olması gerektiğini izah eden bir yazı.)
- İmzasız, Kati Netice İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:130, 14 Ağustos 1918, s.1
(Almanya'nın son taarruzlarını değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Bakü Meselesi İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:131, 15 Ağustos 1918, s.1
(Bakü'nün zapt edilmesinin değerlendirildiği bir yazı.)
- İmzasız, İaşe Meselesine Mûteallik Teferruat-ı Emûr*, Zaman Gazetesi, Nu:132, 17 Ağustos 1918, s.1 (Halkın iaşe derdine çare bulunması ile ilgili.)

- İmzasız, Muhalefet-i Gayrimeşru*, Zaman Gazetesi, Nu:134, 18 Ağustos 1918, s.1
(Muhalef memleketler hakkında yazılan bir yazı.)
- İmzasız, İngiltere'deki Esirlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:135, 19 Ağustos 1918, s.1
(İngiltere'den gelen bir esirler hakkında yazılan bir yazı.)
- İmzasız, İmparatorlar Mülakatı*, Zaman Gazetesi, Nu:136, 20 Ağustos 1918, s.1
(Avusturya ve Almanya imparatorlarının arasındaki müzakereler üzerine bir yazı.)
- İmzasız, Türkiye – İran*, Zaman Gazetesi, Nu:137, 21 Ağustos 1918, s.1 (Padişahın vefatı ve yeni padişahın göreve gelmesi ile ilgili İran şahının göndermiş olduğu telgrafı değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Garp Trablus'unda*, Zaman Gazetesi, Nu:138, 22 Ağustos 1918, s.1 (Tarafsız memleketlerin Trablus hakkındaki tutumunu değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Tayyare Ziyaretleri*, Zaman Gazetesi, Nu:139, 23 Ağustos 1918, s.1 (İstanbul üzerinde dolaşan düşman uçakları üzerine bir yazı.)
- İmzasız, Gürcistan'ın Hataları*, Zaman Gazetesi, Nu:140, 24 Ağustos 1918, s.1
(Kafkasya meselesini Gürcistan odaklı değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, İaşe Nezareti – Nazırın Tasavvurları Nezaretin Teşkilatları*, Zaman Gazetesi, Nu:141, 25 Ağustos 1918, s.1 (İaşe sıkıntısının halledilmesine değinen bir yazı.)
- İmzasız, Gayretkeşlik ve İşgüzarlık*, Zaman Gazetesi, Nu:142, 26 Ağustos 1918, s.1
- İmzasız, Rumlar*, Zaman Gazetesi, Nu:143, 27 Ağustos 1918, s.1 (Rumların memleketteki durumlarını değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Avusturyalılar ve Türkler*, Zaman Gazetesi, Nu:144, 28 Ağustos 1918, s.1
(Geçenlerde gelen Avusturyalı gazeteci heyet üzerinden iki milletin karşılaştırılması.)
- İmzasız, Dördüncü Kuvvet -1-*, Zaman Gazetesi, Nu:145, 29 Ağustos 1918, s.1
(Dördüncü kuvvet olarak matbuatı kasteden ve bunu açıklayan bir yazı.)
- İmzasız, Şimalî Kafkasya'da*, Zaman Gazetesi, Nu:146, 30 Ağustos 1918, s.1 (Kuzey Kafkasya'nın son durumunu değerlendirir baş yazı.)

- İmzasız, “Ehlen ve Sehlen Ya Hazretü’ş-şeyh”*, Zaman Gazetesi, Nu:147, 31 Ağustos 1918, s.1 (Afganistan’ın “Şeyh-i Ekber”i Ahmetü’s-Sünûsî’nin İstanbul’a gelmesini anlatan bir yazı.)
- İmzasız, ...?*, Zaman Gazetesi, Nu:148, 1 Eylül 1918, s.1 (Doğu Almanya’nın Sovyetler ile aralarında imzaladıkları mukaveleyi değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Sadrazamın Seyahati*, Zaman Gazetesi, Nu:149, 2 Eylül 1918, s.1 (Sadrazam Talat Paşa’nın Berlin seyahatini ele alan bir yazı.)
- İmzasız, Bolşeviklerin Vaziyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:150, 3 Eylül 1918, s.1 (Rusya’da yeni bir dönem başlatan Bolşeviklerin durumunu anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Dördüncü Kuvvet -2-*, Zaman Gazetesi, Nu:152, 5 Eylül 1918, s.1 (Dördüncü kuvvet olarak matbuattan bahsediyor ve onun üzerine bir yazı.)
- İmzasız, Dikkat!*, Zaman Gazetesi, Nu:153, 6 Eylül 1918, s.1 (Almanya ile Rusya’nın aralarında yaptıkları mukavelenin memleketimize etkilerini değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Sulh Faaliyetleri*, Zaman Gazetesi, Nu:154, 7 Eylül 1918, s.1 (Barışın gelmesi için yapılan çalışmalar anlatılıyor.)
- İmzasız, İspanya’nın Vaziyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:155, 8 Eylül 1918, s.1
- İmzasız, Sulh İhtimalleri ve Hayatî Menfaatlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:157, 10 Eylül 1918, s.1
- İmzasız, Kırım’ın Mukadderatı*, Zaman Gazetesi, Nu:158, 11 Eylül 1918, s.1 (Ukrayna atamanının Berlin’deki konferansa katılmasını yorumlayıp, Kırım açısından sonucun ne olacağını açıklayan bir yazı.)
- İmzasız, Buryan’ın Beyanatı*, Zaman Gazetesi, Nu:159, 12 Eylül 1918, s.1 (Avusturya – Macaristan Hariciye Nazırı Kont Buryan’ın Viyana ziyaretinde gazetelere verdiği beyanatın değerlendirildiği bir yazı.)
- İmzasız, Rusya’da İstikrar*, Zaman Gazetesi, Nu:160, 13 Eylül 1918, s.1 (Rusya’nın Almanya ile yaptığı mukaveleden sonra istikrara kavuşmasını değerlendiren bir yazı.)

- İmzasız, Sulh Taarruzu – Fon Payer’in Beyanatı Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:161, 14 Eylül 1918, s.1 (Almanya Başvekil Muavini Fon Payer’in bir beyanatını değerlendiren yazı.)
- İmzasız, Almanya’nın Sulh Şartları*, Zaman Gazetesi, Nu:162, 15 Eylül 1918, s.1 (Almanya’nın galip devletlerle barış görüşmelerini anlatan yazı.)
- İmzasız, Cevaplar*, Zaman Gazetesi, Nu:165, 21 Eylül 1918, s.1 (Kont Buryan’ın notasına verilecek cevapları değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Bakü’nün Zaptından Sonra*, Zaman Gazetesi, Nu:167, 23 Eylül 1918, s.1
- İmzasız, Sosyalizmin Hükmü*, Zaman Gazetesi, Nu:168, 24 Eylül 1918, s.1
- İmzasız, İstanbul’un İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:169, 25 Eylül 1918, s.1 (İstanbul’un belediye işleriyle ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Reji Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:170, 26 Eylül 1918, s.1 (Bir Alman ticaret şirketinin memleketimizde yanlış ticaret yaptığını kınayan, rejii bu konuda göreve çağıran bir yazı.)
- İmzasız, Bakü Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:171, 27 Eylül 1918, s.1 (Bakü’nün zaptıyla ilgili bir baş yazı.)
- İmzasız, Makedonya Taarruzu*, Zaman Gazetesi, Nu:172, 28 Eylül 1918, s.1 (Makedonya ordusunun Bulgaristan’a taarruzunu anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Bulgaristan’ın Vaziyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:173, 29 Eylül 1918, s.1 (Bulgaristan ile Makedonya’nın arasındaki gerginlikle ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Gazetemizin Yeni Şekli-Romanımız, Zaman Gazetesi, Nu:174, 30 Eylül 1918, s.2
- İmzasız, Almanya’da*, Zaman Gazetesi, Nu:176, 2 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Almanya’daki kabine buhranı ile ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Yeni Vaziyet*, Zaman Gazetesi, Nu:177, 3 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Almanya’daki Malinof kabinesini değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Bulgaristan ve Münferit Sulh*, Zaman Gazetesi, Nu:178, 4 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Bulgaristan’ın galip devletlerle münferit barış yapma isteğinin anlatıldığı yazı.)

- İmzasız, Sulha Doğru!..*, Zaman Gazetesi, Nu:179, 5 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Sulh ihtimallerini değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Sulh Teşebbüsü*, Zaman Gazetesi, Nu:180, 6 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Türkiye, Avusturya – Macaristan ve Almanya hükümetlerinin Amerika ile görüşüp Wilson Prensipleri dahilinde bir sulh yapılması girişimlerini anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Cevap Beklenirken*, Zaman Gazetesi, Nu:181, 7 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Türkiye ve müttefiklerinin notasına karşılık Wilson'un cevabı beklenirken durumu değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, İki Makale*, Zaman Gazetesi, Nu:182, 8 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (İki Alman gazetesinin Türkiye hakkındaki görüşlerini içeren iki ayrı makaleden bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Tarihin Dönüm Yeri*, Zaman Gazetesi, Nu:183, 9 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Türklerin tarihlerinde yaşadıkları en tehlikeli dönemlerden birinin içinde bulunduğu bahseden bir yazı.)
- İmzasız, İlk Akisler*, Zaman Gazetesi, Nu:184, 10 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Wilson'dan kesin bir cevap gelmemekle beraber, cevabın nasıl olabileceğinin tahmin edildiği bir yazı.)
- İmzasız, Meclis Açılırken*, Zaman Gazetesi, Nu:185, 11 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Millet meclisinin beşinci toplantısını değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Kabine Teşkili*, Zaman Gazetesi, Nu:186, 12 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Talat Paşa kabinesinin görevi bırakmasından sonra yeni kabinenin nasıl oluşturulacağını değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, İzzet Paşa Kabinesi*, Zaman Gazetesi, Nu:187, 13 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (İzzet Paşa'nın yeni kabineyi kurmasıyla ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Almanya'nın Cevabı*, Zaman Gazetesi, Nu:188, 14 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Wilson'un şartlarına karşılık Almanya'nın vermiş olduğu cevabı anlatan bir yazı.)

- İmzasız, İtidâlimizi Muhafaza Edelim*, Zaman Gazetesi, Nu:189, 15 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Son günlerin ne kadar hassas olduğundan bahsettikten sonra, her zamankinden daha fazla dikkatli olma gerekliliğini anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Yanlış Tefsirler*, Zaman Gazetesi, Nu:190, 16 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Wilson Prensipleri'nin memleketimizde yanlış anlaşıldığını anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Sulh Kabinesi Lazım*, Zaman Gazetesi, Nu:191, 17 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Yeni kurulacak kabinenin en önemli vazifesinin sulhu sağlamak olması gerektiğini anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Katiyet Karşısında!*, Zaman Gazetesi, Nu:193, 19 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Sulh konusunun iyice hararetlendiği bir döneme girildiğinden bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Meclis ve Hükümet*, Zaman Gazetesi, Nu:195, 21 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Meclis ve hükümetin bu zor günlerde daha uyumlu çalışması gerektiğinden bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Almanya'nın Cevabı*, Zaman Gazetesi, Nu:196, 22 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Almanya'nın Wilson'un ikinci notasına vermiş olduğu cevap üzerine yazılmış bir yazı.)
- İmzasız, İkinci Cevap*, Zaman Gazetesi, Nu:197, 23 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Almanya'nın Wilson'a göndermiş olduğu ikinci cevabı değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Türk'ün Müdafii Yok Mu?, Zaman Gazetesi, Nu:199, 25 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Matbuatın Ermeni ve Rumlara sahip çıkmasının yanında Türklere aynı ilgiyi göstermemesine karşı tepki gösteren bir yazı.)
- İmzasız, Münferit Mütareke?*, Zaman Gazetesi, Nu:200, 26 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Hükümetin münferit mütareke teşebbüsü üzerine yazılmış bir yazı.)
- İmzasız, Türkçülük Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:201, 27 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (İttihat ve Terakki Hükümeti'nin sukutu üzerine Türkçülük aleyhinde yaşananlarla ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Almanya'nın Cevabı*, Zaman Gazetesi, Nu:203, 29 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Wilson'a verdikleri cevabı yorumlayan bir yazı.)

- İmzasız, Avusturya'nın Teşebbüsü*, Zaman Gazetesi, Nu:204, 30 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Avusturya'nın sulh teşebbüsüyle ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Düşman Dostluğu*, Zaman Gazetesi, Nu:205, 31 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Sulh sağlanamadığından dolayı düşmanlarımızın hala aynı düşmanlarımız olduğunu unutmamamız gerektiğini anlatan bir yazı.)
- İmzasız, İttihat ve Terakki Kongresi*, Zaman Gazetesi, Nu:206, 1 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- İmzasız, Mütarekeden Sonra!*, Zaman Gazetesi, Nu:207, 2 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Harbe ne ümitlerle girildi, sonunda neler oldu düşüncesi etrafında şekillendirilmiş bir yazı.)
- İmzasız, Mütarekenamenin Resmî Metni*, Zaman Gazetesi, Nu:208, 3 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- İmzasız, Adaletin Sesi*, Zaman Gazetesi, Nu:209, 4 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Adalet istiyoruz, adalete ihtiyacımız var söylemleriyle şekillendirilmiş bir yazı.)
- İmzasız, Meclis Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:211, 6 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Mebusan Meclisi'nin feshedilip edilmemesi konusu hakkında bir yazı.)
- İmzasız, Kutlu Hükümet*, Zaman Gazetesi, Nu:212, 7 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Devleti kurtarmak için kutlu bir hükümetin gelmesi konusunda yazılmış bir yazı.)
- İmzasız, Mazinin Dersleri*, Zaman Gazetesi, Nu:213, 8 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Geçmişin muhasebesinin yapıldığı bir yazı.)
- İmzasız, Kanun-ı Esasi ve Usul-i Meşrutiyet*, Zaman Gazetesi, Nu:216, 11 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (İzzet Paşa kabinesinin istifası üzerine devlet sistemi hakkındaki görüşlerin anlatıldığı baş yazı.)
- İmzasız, Yeni Kabine*, Zaman Gazetesi, Nu:217, 12 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Yeni kurulan Tevfik Paşa kabinesi ile ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Son Mütareke*, Zaman Gazetesi, Nu:218, 13 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Diğer müttefiklerden sonra en son Almanya da düşmanın şartlarını kabul etmiş ve mütarekeyi imzalamıştır, bunun yorumlandığı bir yazı.)
- İmzasız, Kabineye İtimat*, Zaman Gazetesi, Nu:219, 14 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Yeni kurulan Tevfik Paşa kabinesine itimat edilmesi gerektiği üzerine bir yazı.)

- İmzasız, İfratlar Karşısında!*, Zaman Gazetesi, Nu:220, 15 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
(Mütareke ortamından bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Biz Ne Vakit Hazırlanacağız?*, Zaman Gazetesi, Nu:221, 16 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Müttefiklerimizin mütarekeye kendilerini hazırlamaları karşısında bizim yerimizde saydığımızı anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Amerika – Türkiye*, Zaman Gazetesi, Nu:222, 17 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
(Türkiye ve Amerika ilişkilerinin anlatıldığı baş yazı.)
- İmzasız, Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanatı, Zaman Gazetesi, Nu:222, 17 Teşrîn-i sâni 1918, s.2 (Mustafa Kemal ile yapılan bir röportaj ve kendisi bu söyleşide devletin durumunu değerlendiriyor.)
- İmzasız, Mütareke Şartlarının Tatbiki*, Zaman Gazetesi, Nu:223, 18 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Mütarekenin şartlarının uygulanmasıyla ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Kabinenin Mevkii*, Zaman Gazetesi, Nu:224, 19 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
(Tevfik Paşa kabinesinin vekillerle kurmuş olduğu ilk temas üzerine bir yazı.)
- İmzasız, Ölmedik ve Ölmeyeceğiz!*, Zaman Gazetesi, Nu:225, 20 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (İngiltere sabık başvekilinin Osmanlı Devleti hakkında yaptığı uygunsuz bir beyanat karşısında gazetenin vermiş olduğu tepki yazısı.)
- İmzasız, Buhrandan Tevakki*, Zaman Gazetesi, Nu:226, 21 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
(Tevfik Paşa'nın umumî heyetiyle görüşüp kabineyi daha sağlam hâle getirmek istemesi üzerine yorumların yapıldığı bir yazı.)
- İmzasız, Hariçle Münasebetlerimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:227, 22 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Sulh arifesinde dış siyasetimizden bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Bir Cevap Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:229, 24 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (İntişarı memleketimizde yapılan Fransızca “İstanbul” gazetesinin yazmış olduğu bir yazıyı eleştirir yazı.)
- İmzasız, Kabine Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:230, 25 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
(Kurulan kabinelerin kısa süreli olmasından yakınılan bir baş yazı.)
- İmzasız, Türkün Vefakâr Dostu: Pierre Loti*, Zaman Gazetesi, Nu:231, 26 Teşrîn-i sâni 1918, s.1

- İmzasız, Büyük Rusya!, Zaman Gazetesi, Nu:232, 27 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Türklüğe büyük zararları olan Rusya'nın durumunu değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Kabinenin Talihsizlikleri*, Zaman Gazetesi, Nu:233, 28 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Tevfik Paşa kabinesinin karşılaştığı talihsizlikleri anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Münevverlerin Vazifesi*, Zaman Gazetesi, Nu:234, 29 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Memleketin kurtuluşu için aydınların üzerine düşen vazifelerden bahseder yazı.)
- İmzasız, Türk'ün Hakkı*, Zaman Gazetesi, Nu:235, 30 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Türk'ün hakkı sözünden sadece Türkiye Türklüğünün anlaşılmasındaki yanlışlığa dikkatleri çekmek üzere yazılmış bir yazı.)
- İmzasız, Prensiplerin Sahipleri*, Zaman Gazetesi, Nu:236, 1 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Wilson Prensipleri ile ilgili bir yazı.)
- İmzasız, On Milyon Değil!*, Zaman Gazetesi, Nu:238, 3 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yeni Gün gazetesinin başyazarı Yunus Nadi, Türklüğü on milyonluk bir kitle olarak değerlendirmiş, yazıda da bu söylev eleştirilmektedir.)
- İmzasız, Wilson Geliyor*, Zaman Gazetesi, Nu:239, 4 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Wilson'un Avrupa gezisine çıkacağı üzerine yorumların yapıldığı bir yazı.)
- İmzasız, Haksız Hücumlar*, Zaman Gazetesi, Nu:240, 5 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Mebusan Meclisi'nin uğradığı hücumlarla ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Tasfiye Mi, Tehdit Mi?*, Zaman Gazetesi, Nu:241, 6 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Gündemi değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Meclis Mi? Kabine Mi?*, Zaman Gazetesi, Nu:242, 7 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Meclisin kapatılması veya kabinenin düşürülmesi ihtimallerinden hangisinin gerçek olabileceği üzerinde düşünceler beyan eden bir yazı.)
- İmzasız, Pes, Ne Kabine!*, Zaman Gazetesi, Nu:243, 8 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Önceki serlevhada bahsedilen konu üzerinde duruluyor.)
- İmzasız, Kafkasya Türkleri Esir Olamaz – Milyokof'un Sözlerine Karşı Azerbaycan Murahhasının Beyanatı, Gazetesi, Nu:244, 9 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- İmzasız, Gazete Tatili*, Zaman Gazetesi, Nu:245, 10 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yazının sadece başlığı var, yazı tamamen sansürlenmiş.)

- İmzasız, Meşûm Yol!*, Zaman Gazetesi, Nu:246, 11 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yazının sadece başlığı var, yazı tamamen sansürlenmiş.)
- İmzasız, Wilson Prensipleri Cemiyeti ve Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:247, 12 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- İmzasız, Biraz Ziya, Biraz Ümit*, Zaman Gazetesi, Nu:248, 13 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Memleketin durumunu değerlendiren bir yazı, bazı kısımları sansürlenmiş.)
- İmzasız, Biraz Müsaade!*, Zaman Gazetesi, Nu:249, 14 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yapılan sansür uygulamalarına karşı çıkan bir yazı fakat yazının çoğu kısmı sansürlenmiş.)
- İmzasız, Adana Yine Feryat Ediyor: “Türk’üm Türk Kalacağım!” Diyor*, Zaman Gazetesi, Nu:250, 15 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- İmzasız, Birkaç Mütalaa*, Zaman Gazetesi, Nu:252, 17 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Gündemi değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Felâketlerimizin Asıl Membar*, Zaman Gazetesi, Nu:253, 18 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- İmzasız, İnzibat Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:253, 18 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yazının çoğu kısmı sansürlenmiş.)
- İmzasız, Muallimler Cemiyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:255, 20 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Cemiyetin dün Maârif Nazırı Rıza Tevfik başkanlığında yapılan üçüncü toplantısını anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Ordu Dönüşü*, Zaman Gazetesi, Nu:256, 21 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Mütareke’nin imza edilmesiyle oluşan durumu değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Meclisin Feshi*, Zaman Gazetesi, Nu:257, 21 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Meclis-i Mebusan’ın feshedilmesiyle ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Kati ve Kanunî İcraat Lazım*, Zaman Gazetesi, Nu:258, 23 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Hükümet bunalımının aşılmasının gerektiğinden bahseden bir yazı.)
- İmzasız, İaşe İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:259, 24 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Çekilen erzak sıkıntısından bahseder yazı.)

- İmzasız, Tehlikeli Bir Hâlet-i Rûhiye*, Zaman Gazetesi, Nu:260, 25 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Uzun zamandır beklenen sulhun gelmesiyle her şeyin iyileşeceğini düşünenlere durumun o kadar da iç açıcı olmadığını izah eden bir yazı.)
- İmzasız, Şehrimizin Sıhhati*, Zaman Gazetesi, Nu:261, 26 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- İmzasız, İhtiyat Zabitleri*, Zaman Gazetesi, Nu:262, 27 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- İmzasız, Matbuat Kongresi*, Zaman Gazetesi, Nu:263, 28 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Matbuat Cemiyeti'nin yapılan ikinci kongresinin ilk toplantısı hakkındaki malumatlar.)
- İmzasız, Kabinenin Programı Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:264, 29 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yeni kabineden beklenenlerin anlatıldığı bir yazı.)
- İmzasız, Şayan-ı Dikkat Bir Makale: İstanbul-Türklük, Zaman Gazetesi, Nu:264, 29 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Kırım'da çıkan "Millet" gazetesinin Türklerin Harb-i Umumî'ye niçin girdikleri üzerine yazılan bir makalenin yorumlanması.)
- İmzasız, Mukaddemat-ı Sulhiye Meselesi -Fransız Matbuatına Göre-, Zaman Gazetesi, Nu:265, 30 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- İmzasız, Sene Sonu Düşünceleri*, Zaman Gazetesi, Nu:266, 31 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Yeni yılın gelişile geçen yılların muhasebesinin yapıldığı bir yazı.)
- İmzasız, Haricî Siyasetimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:267, 1 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Yazının bazı yerleri sansürlenmiş.)
- İmzasız, Adana'nın Türklüğü Lehinde Meyiller*, Zaman Gazetesi, Nu:268, 3 Kânûn-ı sâni 1918, s.1 (Adana'da işgalcilere karşı Türklerin yaptığı protestolardan bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Kanunun Hâkimiyeti Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:270, 4 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Dünkü yazıda hatalarımızdan bahsederken değindiği konuyu açıyor ve kanuna riayet etmekten bahseden bir yazı.)
- İmzasız, İntihabatın Tehiri*, Zaman Gazetesi, Nu:271, 5 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Seçimlerin sulhtan sonraya kaldığını anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Umumî ve Müsterek Tehlike Karşısında Millî Bir Kuvvete İhtiyaç*, Zaman Gazetesi, Nu:278, 12 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
- İmzasız, Kabinenin Mevkii*, Zaman Gazetesi, Nu:279, 13 Kânûn-ı sâni 1919, s.1

- İmzasız, Sırat Köprüsü*, Zaman Gazetesi, Nu:280, 14 Kânûn-ı sâni, 1919, s.1 (Tevfik Paşa kabinesinin dağılmasından sonra oluşan ortamı yorumlayan bir yazı.)
- İmzasız, Meşrutiyete Layıgız*, Zaman Gazetesi, Nu:281, 15 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
- İmzasız, Trakya*, Zaman Gazetesi, Nu:282, 16 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Sulhun Trakya'yı nasıl etkileyeceğini anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Yanlış Görüşler*, Zaman Gazetesi, Nu:283, 17 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Kabine konusunu ele alan bir yazı.)
- İmzasız, İman İhtiyacı*, Zaman Gazetesi, Nu:284, 18 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Yaşanılan zor günlerde daha imanlı olunması gerektiği üzerine yazılmış bir yazı.)
- İmzasız, Wilson Prensipleri*, Zaman Gazetesi, Nu:287, 21 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
- İmzasız, Avrupa'daki Talebemiz*, Zaman Gazetesi, Nu:288, 22 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Mütareke yapılmasına karşın Avrupa'daki talebemiz için pek bir şey yapılamadığından bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Fırkalar Arasında!*, Zaman Gazetesi, Nu:290, 22 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Vatanın karşı karşıya olduğu felâketten biran önce kurtulmak için fırkaların da ortak hareket etmeleri gerektiği üzerine yazılmış bir yazı.)
- İmzasız, Rusya'ya Dair*, Zaman Gazetesi, Nu:291, 25 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
- İmzasız, Pişu'nun Beyanatı*, Zaman Gazetesi, Nu:292, 26 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Fransız Hariciye Nazırı Pişu'nun, Fransız meclisinde yaptığı beyanat üzerine yorumların yapıldığı bir yazı.)
- İmzasız, Maârif Politikamız*, Zaman Gazetesi, Nu:293, 27 Kânûn-ı sâni 1919, s.1
- İmzasız, Günün Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:294-295, 29 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Geleceğimizi şekillendirecek olan en büyük etkenin "anlaşma meselesi" olduğunu söylüyor ve bu konuyu açıklıyor.)
- İmzasız, Anlaşılamayacak!*, Zaman Gazetesi, Nu:300, 3 Şubat 1919, s.1 (İttihat ve Terakkiciler ile muhaliflerin bir olup, vatani kurtarma yolunda anlaşamadıklarını anlatan bir yazı.)
- İmzasız, İctima Hakkı*, Zaman Gazetesi, Nu:303, 6 Şubat 1919, s.1 (Kanun-ı Esasî ile de kanunlaşan, herhangi bir konuda ictima yapma hakkında bahseden bir yazı.)
- İmzasız, İhtiyat Zabitleri*, Zaman Gazetesi, Nu:304, 7 Şubat 1919, s.1

- İmzasız, Hayatî Bir Mesele*, Zaman Gazetesi, Nu:306, 9 Şubat 1919, s.1 (Ekonomik sıkıntılarla ilgili bir yazı.)
- İmzasız, İntihabat Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:307, 10 Şubat 1919, s.1 (Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın memleket idaresiyle ilgili söylevlerini değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Tevkifat Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:308, 11 Şubat 1919, s.1 (Yazının sadece başlığı var, geriye kalanın hepsi sansürlenmiş.)
- İmzasız, Türk Mefkûresi*, Zaman Gazetesi, Nu:309, 12 Şubat 1919, s.1 (Ermeni ve Rumların yaptıkları bir nümayişte Türk milleti hakkında yaptıkları konuşmaları değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Suriye'nin Vahdeti*, Zaman Gazetesi, Nu:310, 13 Şubat 1919, s.1 (Yazının sadece başlığı mevcut, geriye kalanın hepsi sansürlenmiş.)
- İmzasız, Millet Cemiyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:311, 15 Şubat 1919, s.1
- İmzasız, Hükümet İsteriz!*, Zaman Gazetesi, Nu:312, 16 Şubat 1919, s.1 (Devleti içinde bulunduğu buhrandan çıkarabilecek kapasitede bir hükümetin gelmesi üzerine yorumların yapıldığı bir yazı.)
- İmzasız, Muazzam Bir İttifak*, Zaman Gazetesi, Nu:313, 17 Şubat 1919, s.1 (Paris Konferansı'nda Amerika'nın başı çektiği ve İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu ittifaktan bahseden bir yazı.)
- İmzasız, İrade Hastalığı*, Zaman Gazetesi, Nu:314, 18 Şubat 1919, s.1 (Devletin durumunu değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Türkiye ve İtalya*, Zaman Gazetesi, Nu:317, 21 Şubat 1919, s.1 (Yazının sadece başlığı mevcut, geriye kalan kısmı sansürlenmiş.)
- İmzasız, Türk Birliği*, Zaman Gazetesi, Nu:319, 23 Şubat 1919, s.1
- İmzasız, Tevfik Paşa'nın Yeni Kabinesi*, Zaman Gazetesi, Nu:320, 27 Şubat 1919, s.1
- İmzasız, Anatole Frence -Türkler ve Yunanlılar-*, Zaman Gazetesi, Nu:323, 2 Mart 1919, s.1 (Fransız yazar Anatole France'ın Yunan ve Türk milleti üzerine yazdığı bir yazıyı yorumluyor.)
- İmzasız, Türklüğün Hududu*, Zaman Gazetesi, Nu:324, 3 Mart 1919, s.1 (Dünya Türklüğünden bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Bâb-ı Âli'nin Muhtırası*, Zaman Gazetesi, Nu:325, 4 Mart 1919, s.1

- İmzasız, Yeni Kabine: Hürriyet ve İtilâf İktidar Mevkiinde*, Zaman Gazetesi, Nu:326, 5 Mart 1919, s.1 (Yeni kurulan Ferit Paşa kabinesi ile İtilâfçıların vazife başına geçtiği anlatılıyor.)
- İmzasız, Her Şeyden Evvel İstiklalimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:327, 6 Mart 1919, s.1 (Memleketimiz ve milletimiz için en öncelikli şeyin istiklalimiz olduğunu anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Azerbaycan'ın Teşekkülü*, Zaman Gazetesi, Nu:328, 7 Mart 1919, s.1 (A(ayın) M. Bey'in bu isimdeki eserinin değerlendirildiği bir yazı.)
- İmzasız, Millî Vahdete Doğru*, Zaman Gazetesi, Nu:329, 8 Mart 1919, s.1
- İmzasız, İntihabat*, Zaman Gazetesi, Nu:330, 9 Mart 1919, s.1 (Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın iktidara gelmesi ile ilgili yorumların yapıldığı bir yazı.)
- İmzasız, Sadaretin Tamimi*, Zaman Gazetesi, Nu:331, 10 Mart 1919, s.1 (İktidara İtilâfçıların gelişiyle sadaretin yayınladığı tamimden bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Sulh Konferansı Hakkımızda Karar Verirken Propaganda Kuvveti*, Nu:332, 11 Mart 1919, s.1 (Paris Konferansı süreci ile ilgili düşünceler.)
- İmzasız, Tevkifattan Sonra*, Zaman Gazetesi, Nu:333, 12 Mart 1919, s.1 (İttihat ve Terakkicilerin tutuklanmaları hadisesini değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Trakya Rumları Sulh Konferansında*, Zaman Gazetesi, Nu:334, 13 Mart 1919, s.1 (Barış konferansına Trakya Rumlarının çağırılması ile ilgili bir yazı.)
- İmzasız, Çarlık Siyasetinin Meşûm Neticeleri*, Zaman Gazetesi, Nu:335, 14 Mart 1919, s.1 (Rusya'da sosyalistlerin iktidara gelişiyle değişen Çarlık sisteminden bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Ricaî İki Hareket*, Zaman Gazetesi, Nu:336, 15 Mart 1919, s.1 (Gündemi meşgul eden siyasî buhranlardan bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Sulh Arifesindeyiz*, Zaman Gazetesi, Nu:337, 16 Mart 1919, s.1 (Barışın geleceğinden bahseden bir yazı.)
- İmzasız, Türk Milleti Kâbil-i İhmâl Değildir*, Zaman Gazetesi, Nu:338, 17 Mart 1919, s.1 (Türkiye, İtalya ilişkilerinden bahseden bu yazıda Türklerin suçsuz yere suçlandığı vurgulanıyor.)

- İmzasız, Rumların Kararı*, Zaman Gazetesi, Nu:339, 18 Mart 1919, s.1 (Rumların kiliselerde toplanıp anavatana ilhak olma kararı aldıklarını anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Hükümetin Beyannamesi*, Zaman Gazetesi, Nu:340, 19 Mart 1919, s.1 (Rumların dünkü kararına karşı hükümetin vermiş olduğu beyanname üzerine düşünceler.)
- İmzasız, Trabzon*, Zaman Gazetesi, Nu:341, 20 Mart 1919, s.1 (Trabzon'un vatan toprağından koparılmak istendiğini anlatan bir yazı.)
- İmzasız, Mevcudu Muhafaza*, Zaman Gazetesi, Nu:347, 26 Mart 1919, s.1
- İmzasız, On Senenin Tarihçesi*, Zaman Gazetesi, Nu:350, 5 Nisan 1919, s.1 (Refik Halit Bey'in dün başka bir gazetede çıkan bu addaki yazısı üzerine düşünceler.)
- İmzasız, Sulh Muahedesi*, Zaman Gazetesi, Nu:351, 6 Nisan 1919 s.1 (Barış anlaşmasının şartlarının değerlendirilmesi.)
- İmzasız, Şerif Paşa'nın Mektubu*, Zaman Gazetesi, Nu:352, 7 Nisan 1919, s.1 (Yurtdışında yaşayan Şerif Paşa'nın barış görüşmeleri yapıldığı sırada yaşadığı yerden gönderdiği bir mektubun değerlendirmesi.)
- İmzasız, Kız Darülfünunu*, Zaman Gazetesi, Nu:354, 9 Nisan 1919, s.1 (Darülfünun'da bayanların eğitim görmelerini değerlendiren bir yazı.)
- İmzasız, Mukadderatımız Hakkında*, Zaman Gazetesi, Nu:355, 10 Nisan 1919, s.1 (Savaşın sonuna gelmesiyle vatanın ve milletin bundan sonraki durumunun ne olacağı hakkında yazılmış bir yazı.)
- İmzasız, Sulh Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:356, 20 Nisan 1919, s.1 (Gündemdeki barış görüşmelerinin değerlendirildiği bir yazı.)
- İmzasız, Ticaret-i Bahriyemiz*, Zaman Gazetesi, Nu:357, 21 Nisan 1919, s.1 (Deniz ticaretimizin değerlendirildiği bir yazı.)
- İmzasız, Türk Milliyetçiler Fırkası*, Zaman Gazetesi, Nu:361, 25 Nisan 1919, s.1 (Şimdiye kadar gerçek manada Türk milliyetçiliğini temsil edebilmiş bir siyasî partinin olmadığından bahsediliyor.)
- İmzasız, Binnaz, Zaman Gazetesi, Nu:362, 26 Nisan 1919, s.2 (Reşat Nuri'nin yazdığı "Temaşa Haftası" başlığında yazılmış lakin yazıda imza yok. Yusuf Ziya'nın "Binnaz" isimli oyununu değerlendiren bir yazı.)

İmzasız, Resmî Dava ve Büyük Bir İctima*, Zaman Gazetesi, Nu:383, 31 Mayıs 1919, s.1 (İstanbul'da Müslüman-Türklerin yapmış olduğu karşı koyma mitingini anlatan bir yazı.)

İmzasız, Sulh Konferansına İştirakimiz ve Mukadderatımız*, Zaman Gazetesi, Nu:392, 10 Haziran 1919, s.1

İmzasız, 10 – 23 Temmuz*, Zaman Gazetesi, Nu:434, 23 Temmuz 1919, s.1 (Meşrutiyet'in onuncu yıldönümü münasebetiyle yazılmış bir yazı.)

İmzasız, Meslek-i İctimaî Müessesesi-i İlmiyesinin Amerika Heyet-i Tahkîkiyesine Muhtırası*, Zaman Gazetesi, Nu:461, 19 Ağustos 1919, s.1

İmzasız, Nikbînlik*, Zaman Gazetesi, Nu:479, 6 Eylül 1919, s.1

İmzasız, Bir İhtar Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:480, 10 Eylül 1919, s.1 (Wilson'un Osmanlı Devleti'ne vermiş olduğu nota üzerine yazılmış bir yazı.)

[KARAY], **Refik Halit**, İspanyol Nezlesine Dair, Zaman Gazetesi, Nu:101, 15 Temmuz 1918, s.3 (Yazar yakalandığı İspanyol nezlesini ve hastalık anında başından geçenlerle anlatır.)

[KARAY], **Refik Halit**, Talihe, Kadere Dair..., Zaman Gazetesi, Nu:120, 4 Ağustos 1918, s.3 (Şanstan, talihten bahseden yazar kendisinin çok şansız biri olduğunu anlatıyor.)

[KARAY], **Refik Halit**, Ucuzluğa, Pahalılığa Dair, Zaman Gazetesi, Nu:129, 13 Ağustos 1918, s.3

[KARAY], **Refik Halit**, Gidiş Gelişe Dair, Zaman Gazetesi, Nu:164, 17 Eylül 1918, s.3 (Savaştan yenik çıkılmasının sonucunda ülkeden kaçanların konu edildiği yazı.)

[KARAY], **Refik Halit**, Zaman'ın Tefrikası: 1, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:175, 1 Teşrîn-i evvel 1918, s.1

[KARAY], **Refik Halit**, Zaman'ın Tefrikası: 2, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:176, 2 Teşrîn-i evvel 1918, s.1

[KARAY], **Refik Halit**, Zaman'ın Tefrikası: 3, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:178, 4 Teşrîn-i evvel 1918, s.1

- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 4, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:179, 5 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 5, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:180, 6 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 5, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:181, 7 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 6, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:182, 8 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 7, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:183, 9 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 8, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:184, 10 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 9, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:185, 11 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 10, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:186, 12 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 11, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:187, 13 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 12, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:188, 14 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 13, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:189, 15 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 13, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:191, 17 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 14, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:192, 18 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Ortada Kabahatli Yok!.., Zaman Gazetesi, Nu:195, 21 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (Harbin zararlarının karşısında suçlu kimsenin üzerine almadığını anlatan bir yazı.)

- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 14, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:195, 21 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 15, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:196, 22 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 16, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:197, 23 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 17, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:198, 24 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 18, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:199, 25 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Sakın Aldanma, İnanma, Kanma, Zaman Gazetesi, Nu:200, 26 Teşrîn-i evvel 1918, s.1 (İçinde bulundukları zamanı değerlendiren yazar, bu dünyada kimseye güvenin kalmadığını izah ediyor.)
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 19, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:201, 27 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 20, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:204, 30 Teşrîn-i evvel 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 21, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:205, 31 Teşrîn-i evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 22, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:208, 3 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 23, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:209, 4 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 24, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:211, 6 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Efendiler Nereye?.., Zaman Gazetesi, Nu:211, 6 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Savaşta mağlup çıkılması üzerine sorumlularının memleketten kaçtığını anlatan bir yazı.)
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 25, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:213, 8 Teşrîn-i sâni 1918, s.1

- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 26, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:214, 9 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 27, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:217, 12 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 28, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:218, 13 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 29, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:219, 14 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 30, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:220, 15 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Doğrusunu Benden Dinleyin..., Zaman Gazetesi, Nu:221, 16 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Memleketi savaşa sokup sonra da bırakıp kaçanların anlatıldığı bir yazı.)
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 31, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:222, 17 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 32, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:223, 18 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 33, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:224, 19 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 34, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:225, 20 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 34, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:227, 22 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 35, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:228, 23 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 37, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:230, 25 Teşrîn-i sâni 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 38, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:232, 27 Teşrîn-i sâni 1918, s.2

- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 39, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:235, 30 Teşrîn-i sâni 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 40, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:236, 1 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 41, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:238, 3 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 42, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:240, 5 Kânûn-ı evvel 1918, s.2
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 25, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:245, 10 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 26, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:246, 11 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 27, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:248, 13 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 48, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:249, 14 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 50, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:252, 17 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Artık Dönünüz, Gözlerimiz Yollarda Kaldı –Bir Mektuptan 2-, Zaman Gazetesi, Nu:253, 18 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (Kaçan İttihatçıların ne zaman döneceklerinin sorulduğu bir yazı.)
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 51, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:257, 21 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 52, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:258, 23 Kânûn-ı evvel 1918, s.1
- [KARAY], Refik Halit, Tetkik-i Seyyiat – İki Hikâye-, Zaman Gazetesi, Nu:260, 25 Kânûn-ı evvel 1918, s.1 (İki ayrı hikâyecik ile memleket arasında bağlantı kurup, ızahatta bulunduğu bir yazı.)
- [KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 53, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:265, 30 Kânûn-ı evvel 1918, s.1

[KARAY], Refik Halit, Zaman'ın Tefrikası: 54, İstanbul'un İç Yüzü, Zaman Gazetesi, Nu:270, 4 Kânûn-ı sâni 1919, s.1

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Muhasebeleri: Osmanlıdan Evvel Rumeli'de Türkler -1-, Zaman Gazetesi, Nu:276, 10 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Muhasebeleri: Osmanlılardan Evvel Rumeli'de Türkler -2-, Zaman Gazetesi, Nu:283, 17 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Serbest Sütun: Ali Kemal Bey'e, Zaman Gazetesi, Nu:294-295, 29 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (Ali Kemal'in kendisine sürekli sataşması üzerine bu yazıyla Köprülü onu uyarır.)

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Anadolu Ne Zaman ve Nasıl Türkleşti? Anadolu Üç Bin Senelik Vatanımız!, Zaman Gazetesi, Nu:297, 31 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tahlil ve Tenkit: Mevûd Hüküm -1-, Zaman Gazetesi, Nu:304, 7 Şubat 1919, s.2 (Muharriri Halide Edip olan "Mevûd Hüküm" isimli romanı Köprülüzade özetliyor.)

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tenkit ve Tahlil: Mevûd Hüküm -2-, Zaman Gazetesi, Nu:311, 15 Şubat 1919, s.2 (Köprülüzade "Mevûd Hüküm -1-" isimli yazısında Halide Edip'in "Mevûd Hüküm" isimli romanını özetlemişti, bu yazısında da roman hakkındaki görüşlerini açıklıyor.)

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Musahabeleri: Anadolu Nasıl Türkleşti -1-, Zaman Gazetesi, Nu:318, 22 Şubat 1919, s.2

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Anadolu Nasıl Türkleşti? -2-*, Nu:321, 28 Şubat 1919, s.1

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Musahabeleri: Selçukî Medeniyeti -1-, Zaman Gazetesi, Nu:330, 9 Mart 1919, s.2

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Musahabeleri: Selçukî Medeniyeti -2-, Zaman Gazetesi, Nu:336, 15 Mart 1919, s.2

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Darülfünun'da Kadın*, Zaman Gazetesi, Nu:343, 22 Mart 1919, s.1 (Kadınların yüksek öğrenim görmelerini değerlendiren bir yazı.)

[KÖPRÜLÜ], Köprülüzade Mehmet Fuat, Tarih Musahabeleri: İtalyanca – Türkçe Eski Bir Lügat Kitabı, Zaman Gazetesi, Nu:361, 25 Nisan 1919, s.2

M. A(ayın), Büyük Bir Rusya Tekrar Vücuda Gelecek Mi?, Zaman Gazetesi, Nu:83, 25 Haziran 1918, s.3

M. A(ayın), Büyük Bir Rusya Tekrar Hayata Gelecek Mi?, Zaman Gazetesi, Nu:85, 27 Haziran 1918, s.3

M. A(ayın), İaşe-i Umumiyyede Çiftçilik Vaziyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:104, 18 Temmuz 1918, s.1 (Ülkedeki çiftçilik faaliyetleriyle ilgili bir yazı.)

M. K(kef) N., Türkler Asrî Bir Millet Midir? -1-, Zaman Gazetesi, Nu:226, 21 Teşrîn-i sâni 1918, s.2

M. K(kef) N., Türkler Asrî Bir Millet Mi? -2-, Zaman Gazetesi, Nu:229, 24 Teşrîn-i sâni 1918, s.2

M. K(kef) N., Türkler Asrî Bir Millet Midir? -3-, Zaman Gazetesi, Nu:236, 1 Kânûn-ı evvel 1918, s.1

M. K(kef) N., Türkler Asrî Bir Millet Midir? -4-, Zaman Gazetesi, Nu:246, 11 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

M. K(kef) N., Türkler Asrî Bir Millet Midir? -5-, Zaman Gazetesi, Nu:261, 26 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

M. R., Maârif İşleri – Mekteplerde Fransızca, Nu:239, 4 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

M., Rusya Mektupları -2-, Zaman Gazetesi, Nu:258, 23 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

M., Rusya Mektupları, Zaman Gazetesi, Nu:260, 25 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

M[usa] Süreyya, Şark Vilayetlerimiz, Zaman Gazetesi, Nu:66, 8 Haziran 1918, s.2
(Doğudaki illerin durumunun anlatıldığı bir yazı.)

M[usa] Süreyya, Şark Vilayetlerimizin İmarı, Zaman Gazetesi, Nu:69, 11 Haziran 1918, s.3

M[usa] Süreyya, Şark Vilayetlerimizde Nüfus Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:95, 7 Temmuz 1918, s.3

M[usa] Süreyya, Şark Vilayetlerimizde Nüfus Meselesi, Zaman Gazetesi, Nu:102, 16 Temmuz 1918, s.3

M[usa] Süreyya, Şark Vilayetlerimizde Nüfus Meselesi ve Kürtlerin İskânı, Zaman Gazetesi, Nu:104, 18 Temmuz 1918, s.3

M[usa] Süreyya, Kürtlerin İskânı, Zaman Gazetesi, Nu:111, 26 Temmuz 1918, s.3
(Doğu bölgemizdeki nüfus durumunu irdeleyen bir yazı.)

Musa Süreyya, Türk'ün İlâhisi, Zaman Gazetesi, Nu:390, 7 Haziran 1919, s. 1
(Manzume.)

Mehmet Ziya, Emvâta Hürmet, Zaman Gazetesi, Nu:334, 13 Mart 1919, s.2
(Ölülerimize hürmet edip, onların manevî varlıklarına saygılı davranılmasını ele alan bir yazı.)

Memduh Necdet, İstikraz, Zaman Gazetesi, Nu:30, 3 Mayıs 1918, s.1 (İstikraz-ı Dahiliye propagandasının yapıldığı bir manzume.)

Obest (Doktor, İstanbul Darülfünunu Coğrafya Müderrisi), Memâlik-i Osmaniye'de Ahvâl-i İklimiye'nin Tedkiki -1-, Zaman Gazetesi, Nu:106, 20 Temmuz 1918, s.2

Obest (Doktor, İstanbul Darülfünunu Coğrafya Müderrisi), Memâlik-i Osmaniye'de Ahvâl-i İklimiye'nin Tetkiki -2-, Zaman Gazetesi, Nu:107, 21 Temmuz 1918, s.3

Obest (Doktor, İstanbul Darülfünunu Coğrafya Müderrisi), Memâlik-i Osmaniye'de Ahvâl-i İklimiye'nin Tedkiki -3-, Zaman Gazetesi, Nu:108, 22 Temmuz 1918, s.3

[ORTAÇ], **Yusuf Ziya**, Belkıs, Zaman Gazetesi, Nu:404, 21 Haziran 1919, s.2 (Reşat Nuri Bey rahatsız olduğu için “Temaşa” başlığı altındaki yazıyı adı geçen yazar yazmıştır. Yazar, “Belkıs” isimli piyes hakkındaki görüşlerini anlatmış).)

Osman Nuri (Bakteriyolog – Kimyager), Beşeriyet Felsefe-i Fenniyeden Neler Soruyor, Zaman Gazetesi, Nu:170, 26 Eylül 1918, s.3 (İnsanlığın teknolojiden ne gibi beklentilerinin olduğunu anlatır yazı.)

Osman Nuri (Bakteriyolog – Kimyager), Fen Açlığa Bir Çare Bulacak Mı?, Zaman Gazetesi, Nu:180, 6 Teşrîn-i evvel 1918, s.2 (Teknolojinin açlığa bir çare bulup bulamayacağını konu edildiği yazı.)

Osman Nuri (Bakteriyolog – Kimyager), Havadan Et ve Ekmek Tedariki, Zaman Gazetesi, Nu:184, 10 Teşrîn-i evvel 1918, s.2

Osman Nuri (Bakteriyolog – Kimyager), Hikmethâne-i Tabiat – Kimyahâne-i Beşer, Zaman Gazetesi, Nu:192, 18 Teşrîn-i evvel 1918, s.2

Osman Nuri (Bakteriyolog – Kimyager), Fen Daima Fen, Zaman Gazetesi, Nu:204, 30 Teşrîn-i evvel 1918, s.2

Ömer Seyfettin, Millet Aleyhtarlığı, Nu:230, 25 Teşrîn-i sâni 1918, s.2 (Türklük hakkında yazmış olduğu bir yazı.)

Ömer Seyfettin, Milletler Cemiyeti’ne Girebilmek İçin Ne Yapmalıyız? -1-, Zaman Gazetesi, Nu:254, 19 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

Ömer Seyfettin, Kısa Hikâye: Türkçe Reçete, Zaman Gazetesi, Nu:265, 30 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Hikâye.)

Ömer Seyfettin, Kısa Hikâye: Rüşvet, Nu:267, 1 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (Hikâye.)

Ömer Seyfettin, Hikâye: Nişanlılar, Zaman Gazetesi, Nu:285, 19 Kânûn-ı sâni 1919, s.2

Ömer Seyfettin, Hikâye: Tos!, Zaman Gazetesi, Nu:299, 2 Şubat 1919, s.2

Ömer Seyfettin, Hikâye: Tos!, Zaman Gazetesi, Nu:300, 3 Şubat 1919, s.2 (Dünkü hikâyenin devam ve sonuç bölümü.)

Ömer Seyfettin, Kısa Hikâye: Bir Kayışın Tesiri, Zaman Gazetesi, Nu:310, 13 Şubat 1919, s.2

Ömer Seyfettin, Edebî Musahabe: Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı, Nu:313, 17 Şubat 1919, s.2

Ömer Seyfettin, Yerli Hikâye: Nezle, Zaman Gazetesi, Nu:323, 2 Mart 1919, s.2

Ömer Seyfettin, Türbe –Makedonya Hikâyelerinden-, Nu:332, 11 Mart 1919, s.2 (Hikâye.)

Ömer Seyfettin, Musahabe: Huylu, Huysuz, Zaman Gazetesi, Nu:342, 21 Mart 1919, s.2 (İnsan karakterlerinden bahseden musahabe türünden bir yazı.)

Ömer Seyfettin, Musahabe: Mânevî Spor, Nu:354, 9 Nisan 1919, s.2 (Manevî spor diyerek kişinin kendini zekâ yönünden geliştirmesi kastedilerek bu konu üzerinde yorumların yapıldığı bir yazı.)

Ömer Seyfettin, Tarihî Kısa Hikâye: Bit, Zaman Gazetesi, Nu:356, 20 Nisan 1919, s.2

Ömer Seyfettin, Hikâye: Perili Köşk, Zaman Gazetesi, Nu:358, 22 Nisan 1919, s.2

Ömer Seyfettin, Hikâye: Nasıl Kurtarmış?, Zaman Gazetesi, Nu:366, 14 Mayıs 1919, s.1

Ömer Seyfettin, Hikâye: Mehmâ Emken, Zaman Gazetesi, Nu:416, 5 Temmuz 1919, s.1

Ömer Seyfettin, Sakın Aldanma, İnanma, Kanma!..., Zaman Gazetesi, Nu:425, 14 Temmuz 1919, s.1 (Ömer Seyfettin'in Refik Halit'in "Sakın Aldanma, İnanma, Kanma" isimli eserini değerlendirdiği bir yazı.)

Ömer Seyfettin, Hikâye: Yüksek Ökçeler, Zaman Gazetesi, Nu:435, 24 Temmuz 1919, s.2

Pierre Loti, Büyük Dostumuz Pierre Loti'nin İzmirli'lere Cevabı, Zaman Gazetesi, Nu:407, 23 Haziran 1919, s.1 (İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ictimaında Pierre Loti'nin konuşması.)

R. T(te), Tekellümî Hikâye: Bir İstifa, Zaman Gazetesi, Nu:278, 12 Kânûn-ı sâni 1919, s.2 (Hikâye.)

- R., Matbuat*, Zaman Gazetesi, Nu:214, 9 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (Âti gazetesinin hükümet-i askeriye tarafından kapatılması üzerine yazılmış bir yazı.)
- R., Kabinenin İstifası*, Zaman Gazetesi, Nu:215, 10 Teşrîn-i sâni 1918, s.1 (İzzet Paşa kabinesinin istifasını anlatan bir yazı.)
- R., İki Güvercin, Zaman Gazetesi, Nu:218, 13 Teşrîn-i sâni 1918, s.2 (Fransız bir şairin aynı isimdeki manzum bir hikayesiyle kendi durumları arasında bağlantı kurduğu bir yazı.)

Resulzade Mehmet Emin, Azerbaycan Türkleri – Yüz Sene Moskof Elinde, Zaman Gazetesi, Nu:187, 13 Teşrîn-i evvel 1918, s.2 (Resulzade'nin Rus işgali altında olan Azerbaycan ile ilgili düşüncelerini dile getirdiği yazısı.)

Reşat Danyal, “Bolşevik”lik ve “Bolşevik”ler -1-, Zaman Gazetesi, Nu:48, 21 Mayıs 1918, s.3

Reşat Danyal, “Bolşevik”lik ve “Bolşevik”ler -2-, Zaman Gazetesi, Nu:51, 24 Mayıs 1918, s.3

Reşat Danyal, “Bolşevik”lik ve “Bolşevik”ler -3-, Zaman Gazetesi, Nu:53, 26 Mayıs 1918, s.3

Reşat Danyal, “Bolşevik”lik ve “Bolşevik”ler -4-, Zaman Gazetesi, Nu:57, 30 Mayıs 1918, s.3

Reşat Danyal, “Bolşevik”lik ve “Bolşevik”ler -5-, Zaman Gazetesi, Nu:63, 5 Haziran 1918, s.3

Reşat Danyal, Bahr-i Muhit Seyahati, Zaman Gazetesi, Nu:113, 28 Temmuz 1918, s.3 (Yazarın açık deniz seyahatlerini anlattığı yazı dizisinin ilk bölümü.)

Reşat Danyal, Bahr-i Muhit Seyahati -2-, Zaman Gazetesi, Nu:114, 29 Temmuz 1918, s.3 (Reşat Danyal'ın deniz seyahatlerini anlattığı yazı dizisinin ikinci bölümü.)

Reşat Danyal, Bahr-i Muhit Seyahati -3-, Zaman Gazetesi, Nu:115, 30 Temmuz 1918, s.3 (Yazarın deniz seyahatlerini anlattığı yazılarından üçüncüsü.)

Reşat Danyal, Bahr-i Muhit Seyahati -4-, Zaman Gazetesi, Nu:117, 1 Ağustos 1918, s.3
(Reşat Danyal'ın deniz seyahatlerini anlattığı yazı silsilesinin dördüncü bölümü.)

Sacit Naci, Bir Tecrübe-i İntikat, Zaman Gazetesi, Nu:15, 18 Nisan 1918, s.3 (İslamî bir kitabın değerlendirilmesi.)

[SAGU], **İhsan Şerif**, Harb-i Umumî ve Namus-ı Cihan, Zaman Gazetesi, Nu:61, 3 Haziran 1918, s.3 (Savaş karşısında milletçe birlik olmanı gerekliliğinden bahseden bir yazı.)

[SAGU], İhsan Şerif, Biraz Tanımak ve Tanışmak, Zaman Gazetesi, Nu:72, 14 Haziran 1918, s.3 (Yazar, hanımların sosyal hayata iştiraki konusunda hasız yere suçlanır ve bu konu üzerine düşüncelerini yazar.)

[SALTIKÇI], **Veliyüddin**, Düşündürmek İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:50, 23 Mayıs 1918, s.1 (Hayatta her şeyi düşünerek yapmanın öneminden, pişmanlığın faydasız olduğundan bahsediyor.)

[SALTIKÇI], Veliyüddin, Herkes Gibi, Zaman Gazetesi, Nu:51, 24 Mayıs 1918, s.2 (Herkesin kendi gayretleriyle yükselebileceğini anlatan bir yazı.)

[SALTIKÇI], Veliyüddin, Milletin Kalbini Kırmayınız!*, Zaman Gazetesi, Nu:52, 25 Mayıs 1918, s.1 (Savaşın ağırlaşan şartlarıyla yöneticilerin vatandaşa daha iyi davranması gerektiği anlatılıyor.)

[SALTIKÇI], Veliyüddin, Yeni Hayat, Zaman Gazetesi, Nu:54, 27 Mayıs 1918, s.2 (Ziya Gökalp Bey'in bu namdaki eseri münasebetiyle kaleme alınan bir yazı.)

[SALTIKÇI], Veliyüddin, Ferdâ-yı İnsaniyet*, Zaman Gazetesi, Nu:55, 28 Mayıs 1918, s.1 (Harbin felaketlerinin söylenip durulmasının insanları iyice sıkıntıya düşürdüğünü söylüyor ve gelecekteki güzel günlerden bahsediyor.)

[SALTIKÇI], Veliyüddin, Japonya Çin'de...*, Zaman Gazetesi, Nu:56, 29 Mayıs 1918, s.1 (Japonya ile Çin'in ittifak-ı Harb-i Umumî üzerine düşünceler.)

[SALTIKÇI], Veliyüddin, Kafkasya İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:57, 30 Mayıs 1918, s.1

- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Garp Taarruzları*, Zaman Gazetesi, Nu:58, 31 Mayıs 1918, s.1 (Garp taarruzlarının yeniden başlamasını anlatan bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Hilal-i Ahmer İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:59, 1 Haziran 1918, s.1
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Kazazedeler İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:60, 2 Haziran 1918, s.1 (Büyük milletlerin kazalar, felaketler karşısında azmini kaybetmediğinden bahsediyor.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Misafir Arkadaşlarımız*, Zaman Gazetesi, Nu:61, 3 Haziran 1918, s.1 (Ülkemize gelen Avusturya-Macaristan gazetecileri ile ilgili bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Tedbirler*, Zaman Gazetesi, Nu:62, 4 Haziran 1918, s.1 (Harikzedeler ile ilgili bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, İstanbul'un İmarı*, Zaman Gazetesi, Nu:64, 6 Haziran 1918, s.1 (Yangınlardan etkilenen yerlerin imarı hakkında kaleme alınan bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Rusya Haberleri*, Zaman Gazetesi, Nu:65, 7 Haziran 1918, s.1 (Rusya'yla ilgili meselelerin bütün dünyayı etkileyebilmesini anlatan bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Bastığı Yeri Görmek*, Zaman Gazetesi, Nu:66, 8 Haziran 1918, s.1 (Devletin ve milletin durumundan bahseden bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Taarruza Karşı*, Zaman Gazetesi, Nu:67, 9 Haziran 1918, s.1 (Almanların garp taarruzu üzerine düşünceler.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Matbuat İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:68, 10 Haziran 1918, s.1 (Harbin matbuata verdiği zararlardan bahsediyor.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Memleketin Hâli*, Zaman Gazetesi, Nu:69, 11 Haziran 1918, s.1 (Savaşın devlete ve millete verdiği zararların anlatıldığı bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Mühim Meseleler*, Zaman Gazetesi, Nu:72, 14 Haziran 1918, s.1 (Nüfus meselesi ve ailenin bir millet için öneminden bahsediyor.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Harp ve Sulhta Rolümüz*, Zaman Gazetesi, Nu:73, 15 Haziran 1918,15 Haziran 1918, s.1

- [SALTIKÇI], Veliyüddin, İktisadî Kıymetimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:75, 17 Haziran 1918, s.1 (Her fert veya milletin kendini dev aynasında görmekten uzak durması gerektiğini ve ekonomik kudretine göre hareket etmesini anlatan bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Sulh Geliyor Mu?*, Zaman Gazetesi, Nu:76, 18 Haziran 1918, s.1 (Gündeme gelen barış söylentilerinin ne kadar doğru olduğunun sorgulandığı bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Malinof Kabinesi*, Zaman Gazetesi, Nu:78, 20 Haziran 1918, s.1 (Bulgaristan hakkında bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Kanuna İtaat*, Zaman Gazetesi, Nu:79, 21 Haziran 1918, s.1 (Yazının başlığı ve yazarın imzası hariç hepsi sansürlenmiş.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Rusya ve İtilaf Devletleri*, Zaman Gazetesi, Nu:80, 22 Haziran 1918, s.1
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Kanuna İtaat*, Zaman Gazetesi, Nu:81, 23 Haziran 1918, s.1 (Yazarın gazetenin yetmiş dokuzuncu sayısının birinci sayfasında sansürlenlen yazısı burada verilmiş. Yazıda iâşe kanununa itaat etmekten bahsediliyor.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Anadolu'nun Ehemmiyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:82, 24 Haziran 1918, s.1 (Anadolu'nun hem coğrafi öneminden hem de Anadolu insanının faziletlerinden bahsedilen bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Fikr-i Hak, Fikr-i Kanun*, Zaman Gazetesi, Nu:83, 25 Haziran 1918, s.1 (Âti gazetesinin dünkü sayısında gazetemize satışması üzerine yazılan bir yazı.)
- [SALTIKÇI], Veliyüddin, Derdin En Büyüğü*, Zaman Gazetesi, Nu:84, 26 Haziran 1918, s.1 (Asayiş ve emniyette yaşanan sorunlarla ilgili bir yazı.)
- Samie Cahit**, Musiki Âlemi, Zaman Gazetesi, Nu:131, 15 Ağustos 1918, s.3 (Kadınların son zamanlarda musikîye taleplerinin artmasını ve bunun yansımalarını inceleyen bir yazı.)
- [SEKİZİNCİ], İbnü'r-Refik Ahmet Nuri, Zaman'ın Tefrikası: 1, Üç Misli, Zaman Gazetesi, Nu:369, 17 Mayıs 1919, s.2

[SEKİZİNCİ], İbnü'r-Refik Ahmet Nuri, Zaman'ın Tefrikası: 2, Üç Misli, Zaman Gazetesi, Nu:371, 19 Mayıs 1919, s.2

[SERTEL], M. Zekeriya, Çocuklarımızı Düşünmüyoruz, Zaman Gazetesi, Nu:124, 8 Ağustos 1918, s.3 (Yeni iâşe nazırına hitaben yazılan yazıda harpten dolayı azalan nüfusa ve çocuklara dikkat çekiliyor.)

[SERTEL], M. Zekeriya, Avrupa'da Kızıl Tehlike, Zaman Gazetesi, Nu:138, 22 Ağustos 1918, s.3 (Harbin nasıl bitirilebileceği üzerine yorumlar.)

[SERTEL], M. Zekeriya, Harbin Zararları, Zaman Gazetesi, Nu:155, 8 Eylül 1918, s.3 (Savaşın yol açtığı zararlar üzerinde duran bir yazı.)

[SERTEL], M. Zekeriya, Ümit ve Teselli Veren Şeyler, Zaman Gazetesi, Nu:162, 15 Eylül 1918, s.3 (Harbin büyük zararlara yol açmasından dolayı azmimizi kaybetmememiz gerektiğini anlatan bir yazı.)

[SERTEL], M. Zekeriya, Sulh Seferberliği, Zaman Gazetesi, Nu:205, 31 Teşrîn-i evvel 1918, s.2 (Devletin barış için yaptığı girişimleri anlatan bir yazı.)

[SERTEL], M. Zekeriya, İdarede Asrîleşmek İhtiyacı, Zaman Gazetesi, Nu:233, 28 Teşrîn-i sâni 1918, s.2 (İngilizce bir mecmuanın "Türklerin Geleceği Ne Olacak" isimli yazısını yorumlayan bir yazı.)

[SERTEL], M. Zekeriya, Hakk-ı Müdafî Midirler, Hakk-ı Gasbî Midirler?, Zaman Gazetesi, Nu:236, 1 Kânûn-ı evvel 1918, s.2 (Galip gelenlerin tehlikeli bir gurura kapılıp haksızlık yapmalarıyla ilgili bir yazı.)

[SERTEL], M. Zekeriya, Devletin Asrîleşmesi İhtiyacı, Zaman Gazetesi, Nu:242, 7 Kânûn-ı evvel 1918, s.2

Süleyman Nazif, Kars Giderken ve Gelirken, Zaman Gazetesi, Nu:72, 14 Haziran 1918, s.2 (Kaybedilen Kars'ın yeniden vatan toprağına dâhil edilmesi üzerine kaleme alınan bir yazı.)

Süleyman Nazif, İsviçre'de Bir İtiraf*, Zaman Gazetesi, Nu:74, 16 Haziran 1918, s.1 (Yazının başlığı ve Süleyman Nazif'in imzası hariç hepsi sansürlenmiş.)

Süleyman Nazif, İki Halkın Farkı*, Zaman Gazetesi, Nu:85, 27 Haziran 1918, s.1
(Halkın çalışkan, görevini bilen kısmı ile zıddını karşılaştırdığı bir yazı.)

Süleyman Nazif, Sağ Kalan Şehitler, Zaman Gazetesi, Nu:119, 3 Aralık 1918, s.2
(Erzurum'daki askerimizin özellikle Ruslara karşı göstermiş oldukları kahramanlıkları anlatan bir yazı.)

Süleyman Nazif, Şehidin Babası, Zaman Gazetesi, Nu:128, 12 Ağustos 1918, s.2-4
(Hikâye.)

Süleyman Nazif, Açık Mektup, Zaman Gazetesi, Nu:131, 16 Ağustos 1918, s.2 (Aldığı
bir mektuba yazdığı cevap.)

Süleyman Nazif, Yine O Bîçareler İçin, Zaman Gazetesi, Nu: 131, 15 Ağustos 1918, s.3
(Dahiliye Nazırı İsmail Canpolat Bey'e yazdığı bir yazı.)

Süleyman Nazif, Tevfik Fikret, Zaman Gazetesi, Nu:135, 19 Ağustos 1918, s.1 (Tevfik
Fikret'in ölümünün üçüncü ölüm yıldönümü üzerine Süleyman Nazif'in yazmış
olduğu bir yazı.)

Süreyya Kadri (Doktor), Frengi Tedavisinde Muvaffakiyet, Zaman Gazetesi, Nu:51,
24 Mayıs 1918, s.4

Şahingiray, Kafkasya ve Çerkez Kabileleri, Zaman Gazetesi, Nu:9, 12 Nisan 1918, s.3

Şahingiray, Kafkasya ve Kafkasya Muharebeleri, Zaman Gazetesi, Nu:10, 13 Nisan
1918, s.3

Şahingiray, Kafkasya Siyaseti, Zaman Gazetesi, Nu:33, 6 Mayıs 1918, s.3

Şahingiray, Kafkasya Siyaseti, Zaman Gazetesi, Nu:34, 7 Mayıs 1918, s.3

Şahingiray, Şimalî Kafkas Hükümeti, Zaman Gazetesi, Nu:54, 27 Mayıs 1918, s.3

Şahingiray, Şimalî Kafkas Hükümeti, Zaman Gazetesi, Nu:55, 28 Mayıs 1918, s.3

Şahingiray, Kafkasya Siyaseti*, Zaman Gazetesi, Nu:63, 5 Haziran 1918, s.1

Şahingiray, Sulha Bir Yol, Zaman Gazetesi, Nu:74, 16 Haziran 1918, s.3 (Barışın
gelmesi hakkında kaleme alınan bir yazı.)

Şahingiray, Harp Gayelerimiz, Zaman Gazetesi, Nu:97, 9 Temmuz 1918, s.3

Şahingiray, Kafkas İşleri*, Zaman Gazetesi, Nu:163, 6 Eylül 1918, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Mantık, Zaman Gazetesi, Nu:279, 13 Kânûn-ı sâni 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: En Zekisi, Zaman Gazetesi, Nu:280, 14 Kânûn-ı sâni 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: İyi Saatte Olsunlar!, Zaman Gazetesi, Nu:281, 15 Kânûn-ı sâni 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Gübre, Zaman Gazetesi, Nu:284, 18 Kânûn-ı sâni 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Bir Sebep, Zaman Gazetesi, Nu:290, 24 Kânûn-ı sâni 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Darülbedayi'de, Zaman Gazetesi, Nu:294-295, 29 Kânûn-ı sâni 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Şemsiye, Zaman Gazetesi, Nu:297, 31 Kânûn-ı sâni 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: “Bir”den Ürkerken “İki”, Zaman Gazetesi, Nu:300, 3 Şubat 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Kitap Değil, Mektup..., Zaman Gazetesi, Nu:303, 6 Şubat 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Katiyet, Zaman Gazetesi, Nu:304, 7 Şubat 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: İyi Kalp, Zaman Gazetesi, Nu:305, 8 Şubat 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Zaman Geçtikçe, Zaman Gazetesi, Nu:307, 10 Şubat 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Edebî Nevi, Zaman Gazetesi, Nu:308, 11 Şubat 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Ondan Evvel Doğaydım..., Zaman Gazetesi, Nu:310, 13 Şubat 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Ne Yapıyormuş?, Zaman Gazetesi, Nu:312, 16 Şubat 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Alıp Yürüme..., Nu:313, 17 Şubat 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar, İyi Fotoğrafçı, Zaman Gazetesi, Nu:314, 18 Şubat 1919, s.1

Şit [Ömer Seyfettin], Küçük Fıkralar: Muhtekir Mantığı, Nu:319, 23 Şubat 1919, s.1

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Kafkasya'nın İstikbali ve Şark Hudutlarımız*, Zaman Gazetesi, Nu:70, 12 Haziran 1918, s.1

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Macarlar ve Türkler*, Zaman Gazetesi, Nu:71, 13 Haziran 1918, s.1 (Türlere karşı en samimî Avrupa milletinin Macarlar olduğunun konu edildiği bir yazı.)

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Fikir ve Lisan Hürriyetine Hürmet*, Zaman Gazetesi, Nu:87, 29 Haziran 1918, s.1 (Yapılan sansür uygulamalarına karşı bir tepki yazısı.)

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Rusya Karışıklıkları*, Zaman Gazetesi, Nu:88, 30 Haziran 1918, s.1

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Bayram*, Zaman Gazetesi, Nu:98, 10 Temmuz 1918, s.1 (Harp hâlindeyken girilen bir bayramın tebriği.)

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Sulh Siyasetimizde Kafkasya*, Zaman Gazetesi, Nu:120, 4 Ağustos 1918, s.1 (Kafkasların öneminden bahseden bir yazı.)

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Sulh Siyasetimizde Kafkasya*, Zaman Gazetesi, Nu:121, 5 Ağustos 1918, s.1 (Kafkasların öneminden bahseden bir yazı.)

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi, Sulh Siyasetimizde Kafkasya -3-*, Zaman Gazetesi, Nu:122, 6 Ağustos 1918, s.1 (Kafkasların öneminden bahseden bir yazı.)

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi], Bugünkülerin Hataları*, Zaman Gazetesi, Nu:269, 3 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Zor günler geçiren memleketimizde particilik gibi ayrımlara düşmeden birlik olmamız gerektiğini anlatan bir yazı.)

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi], Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felâket Muhakkak! -1-*, Zaman Gazetesi, Nu:272, 6 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Söz gazetesinde çıkan “İyice Anlaşalım!” isimli yazıyı Nebizade, bu başlık altında dört yazıdan oluşan silsilesinde değerlendiriyor.)

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi], Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felâket Muhakkak! -2-*, Zaman Gazetesi, Nu:273, 7 Kânûn-ı sâni 1919, s.1

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi], Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felâket Muhakkak! -3-*, Zaman Gazetesi, Nu:274, 8 Kânûn-ı sâni 1918, s.1

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi], Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felâket Muhakkak! -4-*, Zaman Gazetesi, Nu:276, 10 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (Sadece başlık var, yazı tamamen sansürlenmiş.)

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi], Evet İyice Anlaşalım Çünkü: Felâket Muhakkak! -4-*, Zaman Gazetesi, Nu:277, 11 Kânûn-ı sâni 1919, s.1

[ÜLKÜMEN], Nebizade Ahmet Hamdi], Felaket Karşısında!*, Zaman Gazetesi, Nu:286, 20 Kânûn-ı sâni 1919, s.1 (“Bugünkülerin Hataları” adlı yazının devamı niteliğinde yazılmış, yapılan hataların sonucunda felâketle karşı karşıya kalındığını anlatan bir yazı.)

[YÖNTEM], Ali Canip, Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektup, Zaman Gazetesi, Nu:100, 14 Temmuz 1918, s.3 (Ali Canip’in edebiyat hakkındaki görüşleri.)

[YÖNTEM], Ali Canip, Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektup, Zaman Gazetesi, Nu:127, 11 Ağustos 1918, s.3(Yazarın edebiyat hakkındaki düşüncelerini anlattığı bir yazısı.)

[YÖNTEM], Ali Canip, Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektup, Zaman Gazetesi, Nu:145, 29 Ağustos 1918, s.3 (Ali Canip’in edebiyat ile ilgili görüşlerini anlattığı bir yazısı.)

- Zaman**, İtimat Kuvvettir*, Zaman Gazetesi, Nu:364, 12 Mayıs 1919, s. (Millet olarak birbirimize tam manasıyla güvenebildiğimiz zaman kurtuluşa erebileceğimizden bahsedilen bir yazı.)
- Zaman, Macaristan'ın Bu Hâli Devam Edecek Mi?*, Zaman Gazetesi, Nu:365, 13 Mayıs 1919, s.1 (Savaşın sonuna yaklaşılmayla Macaristan'ın durumu değerlendiriliyor.)
- Zaman, İzmir'imiz İçin*, Zaman Gazetesi, Nu:368, 16 Mayıs 1919, s.1 (Mütarekeden sonra İzmir'in durumunu değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, Yeni Hükümetin Vazifesi*, Zaman Gazetesi, Nu:370, 18 Mayıs 1919, s.1 (İzmir'in işgali üzerine yeni hükümetten beklenenlerin anlatıldığı bir yazı.)
- Zaman, Dünkü Matem Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:371, 19 Mayıs 1919, s.1 (İzmir'in işgali üzerine İstanbul'daki matem havası anlatılıyor.)
- Zaman, Yeni Kabine Teşekkül Etti*, Zaman Gazetesi, Nu:372, 20 Mayıs 1919, s.1
- Zaman, Rumluğun Hamisi Saltanat-ı Osmanî İdi*, Zaman Gazetesi, Nu:373, 21 Mayıs 1919, s.1 (İzmir'in işgali üzerine Rumların durumunu değerlendiriyor.)
- Zaman, Haksızlığa Karşı*, Zaman Gazetesi, Nu:374, 22 Mayıs 1919, s.1 (İzmir'in işgali başta olmak üzere Türklere yapılan haksızlıklardan bahsediliyor.)
- Zaman, Türkiye – Amerika*, Zaman Gazetesi, Nu:377, 25 Mayıs 1919, s.1 (Savaşın sona ermesiyle devreye giren Amerika'nın Türkiye ile ilişkilerinin nasıl olacağından bahsediliyor.)
- Zaman, Şurâ-yı Saltanat*, Zaman Gazetesi, Nu:378, 26 Mayıs 1919, s.1 (Toplanan şurâ-yı saltanattan bahsediliyor.)
- Zaman, Halk Sesi, Hak Sesi*, Zaman Gazetesi, Nu:379, 27 Mayıs 1919, s.1 (Türk'ün de yaşama hakkının olduğundan bahseden bir yazı.)
- Zaman, Şarkta Fransız Ananesi*, Zaman Gazetesi, Nu:384, 1 Haziran 1919, s.1 (Türkiye-Fransa münasebeti üzerine yazılmış bir yazı.)
- Zaman, Hakikat Yürüyor*, Zaman Gazetesi, Zaman Gazetesi, Nu:385, 2 Haziran 1919, s.1 (Türklerin haklı olduklarından bahseden bir yazı.)
- Zaman, Amerika Heyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:387, 4 Haziran 1919, s.1 (Amerika heyetinin Türkiye hakkındaki görüşlerinin nasıl olacağından bahseden bir yazı.)

- Zaman, Murahhaslarımız ve Vazifeleri*, Zaman Gazetesi, Nu:388, 5 Haziran 1919, s.1
(Versay’a gidecek olan heyetimizden beklenenlerin anlatıldığı bir yazı.)
- Zaman, Zarurî Bir Cevap*, Zaman Gazetesi, Nu:389, 6 Haziran 1919, s.1 (Sabah gazetesinin heyet-i murahhasa için yazmış olduğu yazıyı değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, Giderlerken...*, Zaman Gazetesi, Nu:390, 7 Haziran 1919, s.1 (Heyet-i murahhasımızın Versay’a yola çıkması üzerine yazılmış bir yazı.)
- Zaman, İntihabatın Teserru Lüzumu*, Zaman Gazetesi, Nu:392, 9 Haziran 1919, s.1
(Seçimlerin bir an önce halledilmesi gerektiğini anlatan bir yazı.)
- Zaman, Büyük Gün*, Zaman Gazetesi, Nu:393, 11 Haziran 1919, s.1 (İstanbul’un fethinin yıldönümü üzerine yazılmış bir yazı.)
- Zaman, Trakya’nın Mukadderatı*, Zaman Gazetesi, Nu:394, 12 Haziran 1919, s.1
(Heyet-i murahhasımızın Paris’e gitmesiyle Trakya’nın geleceğine nasıl bir yol çizileceğine dair yorumlar.)
- Zaman, Fransa ve Tamamiyet-i Mülkiyemiz*, Zaman Gazetesi, Nu:395, 13 Haziran 1919, s.1 (Fransa ile olan ilişkilerimiz üzerine yazılmış bir yazı.)
- Zaman, Yaramız Kanıyor*, Zaman Gazetesi, Nu:396, 13 Haziran 1919, s.1 (Memleketin içinde bulunduğu çıkmazı anlatan bir yazı.)
- Zaman, İzmir – Trakya*, Zaman Gazetesi, Nu:398, 15 Haziran 1919, s.1 (Yunanistan’ın Trakya ve İzmir’i ilhak etmek istemesini değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, İntihabat ve Gayr-i Müslimler*, Zaman Gazetesi, Nu:399, 16 Haziran 1919, s.1
(Gayr-i Müslimlerin seçimlerde oy kullanmak istememeleri üzerine durum değerlendirmesi yapan bir yazı.)
- Zaman, İntihabat ve Fırkalar*, Zaman Gazetesi, Nu:400, 17 Haziran 1919, s.1
(Yapılacak seçimden bahsedilen bir yazı.)
- Zaman, Son Safha*, Zaman Gazetesi, Nu:401, 18 Haziran 1919, s.1 (Almanya ile İtilaf Devletleri arasında cereyan eden müzakerelerin yavaş yavaş nihayete erdiğini anlatan bir yazı.)
- Zaman, Murahhaslarımız İstima Olunurken...*, Zaman Gazetesi, Nu:403, 20 Haziran 1919, s.1 (Yapılan görüşmeleri değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, İngiltere’nin Sözü*, Zaman Gazetesi, Nu:404, 21 Haziran 1919, s.1

- Zaman, Osmanlı Tamamiyet-i Mülkiyesi*, Zaman Gazetesi, Nu:406, 22 Haziran 1919, s.1 (Heyet-i murahhasımızın Paris'te yaptıkları görüşmeleri değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, Yine İntihabat Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:407, 23 Haziran 1919, s.1 (Matbuatın dikkatleri çekmeye çalışmasına karşın hükümetin intihabat meselesine duyarsız kaldığını değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, Sulh İmza Ediliyor*, Zaman Gazetesi, Nu:408, 25 Haziran 1919 (Salı), s.1 (Almanların sulhu imza etmek üzere olduklarını değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, Bizim Sulhumuz*, Zaman Gazetesi, Nu:408, 25 Haziran 1919 (Çarşamba), s.1 (Almanya'nın musallahanameyi imzalama kararı almasıyla bizim sulh yapma durumumuzun ne olduğunu değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, Müstakbel Muvazene*, Zaman Gazetesi, Nu:409, 26 Haziran 1919, s.1 (Harpten önce devletlerin arasında muntazam işleyen bir muvazenenin olduğunu, harple bunun ortadan kalktığını anlatan bir yazı.)
- Zaman, Buhran!*, Zaman Gazetesi, Nu:411, 28 Haziran 1919, s.1 (Dahiliye ve harbiye nazırlarının istifalarını değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, Notamızın Tesirâtı*, Zaman Gazetesi, Nu:412, 29 Haziran 1919, s.1 (Heyet-i murahhasımızın "Dörtler Meclisi"ne vermiş olduğu notayı anlatan bir yazı.)
- Zaman, İlk Musallahanın İmzası*, Zaman Gazetesi, Nu:413, 30 Haziran 1919, s.1 (Almanların sulhu imzalamalarını değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, Vaziyet*, Zaman Gazetesi, Nu:414, 3 Temmuz 1919, s.1 (Devletin iç ve dış siyasetinin değerlendirildiği bir yazı.)
- Zaman, Memlekete Yazık Oluyor*, Zaman Gazetesi, Nu:415, 4 Temmuz 1919, s.1 (Memleketi yönetenlerin memleketin içinde bulunduğu durumu görmediklerinden şikâyet eden bir yazı.)
- Zaman, Açık Mektup – Meclis-i Vükelaya Memur Zevât-ı Kirâma, Zaman Gazetesi, Nu:416, s.1 (Gazetenin memleketi yönetenlere tavsiyelerde bulunduğu bir yazı.)
- Zaman, Mülâkat*, Zaman Gazetesi, Nu:417, 6 Temmuz 1919, s.1 (Bütün gazetelerin memleket meselelerini kendilerine göre yorumladıklarını anlatan bir yazı.)

- Zaman, Yeni Bir “İttifak-ı Müselles”, Zaman Gazetesi, Nu:418, 7 Temmuz 1919, s.1 (Cemiyet-i Akvam’ın bir projesi ile ilgili bir yazı.)
- Zaman, İzmir’de Vaziyet*, Zaman Gazetesi, Nu:419, 8 Temmuz 1919, s.1 (Londra’dan gelen bir telgrafta İzmir’deki vaziyetten herkesin memnun olduğu söylenmiş, bunu eleştiren bir yazı.)
- Zaman, Yegâne Çare*, Zaman Gazetesi, Nu:420, 9 Temmuz 1919, s.1 (Paris Konferansı’ndaki kararların hakkımızda hayırlı olmadığını söyleyip, çözüm önerileri veren bir yazı.)
- Zaman, Tanımak İstemiyorlar!*, Zaman Gazetesi, Nu:422 Temmuz 1919, s.1 (Avrupalıların bizi tanımak istemediklerini anlatan bir yazı.)
- Zaman, İktisadî Endişeler*, Zaman Gazetesi, Nu:423, 12 Temmuz 1919, s.1 (Devletin ekonomik durumu değerlendiriliyor.)
- Zaman, Rusya Ahvali Münasebetiyle*, Zaman Gazetesi, Nu:424, 13 Temmuz 1919, s.1
- Zaman, Müphemiyet*, Zaman Gazetesi, Nu:427, 16 Temmuz 1919, s.1 (Devletin içinde bulunduğu durumu tek kelimeyle “müphemiyet” olarak nitelendiriyor ve bunun izahatını yapıyor.)
- Zaman, Seyr-i Sefain İdaresi, Zaman Gazetesi, Nu:428, 17 Temmuz 1919, s.1 (Seyr-i Sefain İdaresi’nin anonim şirketine dönüştürülmesi mevzuunu anlatan bir yazı.)
- Zaman, Nasıl Nikbîn Olmalı*, Zaman Gazetesi, Nu:429, 18 Temmuz 1919, s.1 (Haricî ve dahilî durumumuzun değerlendirildiği bir yazı.)
- Zaman, Nikbînlik*, Zaman Gazetesi, Nu:430, 19 Temmuz 1919, s.1 (Memleketimizi yönetenlerin “nikbînlik” yapıp durumu aslından farklı gösterdiklerini anlatan bir yazı.)
- Zaman, İntizardan Sonra!, Zaman Gazetesi, Nu:431, 20 Temmuz 1919, s.1 (Yapılan sansür uygulaması hakkındaki düşünceler.)
- Zaman, Kabinenin Tebdili*, Zaman Gazetesi, Nu:432, 21 Temmuz 1919, s.1 (Ferit Paşa kabinesinin iktidardan çekilmesini değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, Üçüncü Ferit Paşa Kabinesi*, Zaman Gazetesi, Nu:433, 22 Temmuz 1919, s.1
- Zaman, Anadolu’da Vaziyet*, Zaman Gazetesi, Nu:435, 24 Temmuz 1919, s.1 (Anadolu’nun içinde bulunduğu durumun anlatıldığı bir yazı.)

- Zaman, Yine İntihabat Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:436, 25 Temmuz 1919, s.1
(Meclis-i Mebusan seçimleri ile ilgili bir yazı.)
- Zaman, İhtikâr Devam Ediyor*, Zaman Gazetesi, Nu:438, 27 Temmuz 1919, s.1
(Milletimizin hor görüldüğünü anlatan bir yazı.)
- Zaman, İntihabattan Ne Bekliyoruz*, Zaman Gazetesi, Nu:440, 29 Temmuz 1919, s.1
- Zaman, Anadolu Ahvali*, Zaman Gazetesi, Nu:441, 30 Temmuz 1919, s.1 (Anadolu’da başlatılan Millî Mücadele’den ve bu duruma karşı Ferit Paşa kabinesinin yapacaklarından bahseden bir yazı.)
- Zaman, Amerika Müzaheretî*, Zaman Gazetesi, Nu:442, 31 Temmuz 1919, s.1
(Amerika Âyân Meclisi’nin Türkiye’nin mandateri olması konusunda alacağı kararı değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, Sulh ve Anasır Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:443, 1 Ağustos 1919, s.1
(Barışın yapılması hâlinde Osmanlı’ya bağlı unsurların ne olacağı hakkındaki yorumların yapıldığı bir yazı.)
- Zaman, Rey-i Millî İhtiyacı*, Zaman Gazetesi, Nu:444, 2 Aralık 1919, s.1 (Geçirilen zor günlerde ülkenin en çok ihtiyacı olan şeyin millî bir meclis olduğundan bahsediliyor.)
- Zaman, Trakya Meselesi*, Zaman Gazetesi, Nu:445, 3 Ağustos 1919, s.1 (Amerika heyetinin gündeme getirdiği Trakya meselesi ile ilgili bir yazı.)
- Zaman, İstikbalimiz, İstiklalimiz*, Zaman Gazetesi, Nu:446, 4 Ağustos 1919, s.1
(Devletimiz ve milletimizin içinde bulunduğu durumu değerlendiren bir yazı.)
- Zaman, Anadolu ve Hükümet*, Zaman Gazetesi, Nu:447, 5 Ağustos 1919, s.1
(Anadolu’da başlayan Mustafa Kemal önderliğindeki hareket ile İstanbul hükümeti arasındaki durumu anlatır bir yazı.)
- Zaman, Sulhumuzun Tecili*, Zaman Gazetesi, Nu:463, 21 Ağustos 1919, s.1 (Sulh kararının ertelenmesi üzerine yazış bir yazı.)
- Zaman, Hükümdarlar Mülakatı*, Zaman Gazetesi, Nu:464, 22 Ağustos 1919, s.1 (İran şahı ile padişahın görüşmesini anlatan bir yazı.)
- Zaman, Sulhumuzun Tecili*, Zaman Gazetesi, Nu:465, 23 Ağustos 1919, s.1 (Sulhun uzayıp durmasını hâlâ bir neticeye kavuşturulamamasını anlatan bir yazı.)

Zaman, İktisadî Meseleler*, Zaman Gazetesi, Nu:466, 24 Ağustos 1919, s.1 (Devletin ekonomik durumunu değerlendiren bir yazı.)

Zaman, Hâl ve Mevkii*, Zaman Gazetesi, Nu:467, 25 Ağustos 1919, s.1 (Devletimizin sulh konferansındaki durumunu değerlendiren bir yazı.)

Zaman, Hakkın Tezahürü*, Zaman Gazetesi, Nu:468, 26 Ağustos 1919, s.1 (Türklerin haklı olduğunun ortaya çıktığından bahseden bir yazı.)

Zaman, İzmir’de Tahkik Heyeti*, Zaman Gazetesi, Nu:470, 28 Ağustos 1919, s.1 (İzmir’deki Yunan işgali üzerine yazılan bir yazı.)

Üçüncü Bölüm

“ZAMAN”IN AYNASINDAN YANSIYANLAR (SEÇİLMİŞ METİNLER)

24. sayının birinci sayfası.
(Sultan Mehmet Reşat'ın fotoğrafı.)

A. “ZAMAN” HAKKINDAKİ YAZILAR

375. sayının başlık klişesi.

BİZCE GAZETECİLİK

...¹

Gazetecilik insaniyete has olduğu için onun usulü elbette en mantıkî yoldur. Cebrî bir sükûta mahkûm olmak istemeyiz. Gazetecilik hasmını ikraha asla meyletmemelidir. Matbuatın tesir ve ehemmiyeti bizce kürsî-i teşerrudan bile evvel gelir. Çünkü matbuatın mevkii, mevkiü'r-reşat ve tenkittir. Ve kuvâ-yı millîden hiçbir gazetelerin tesir-i neşriyatından azade değildir.

Bu kadar yüksek bir makama iddia-i ehliyet ederek meydana atılmak derece-i müşkül bir vazife-i ictimaiyenin mesûliyetini yüklenen ____² yalnız, serbest matbuatın verdiği hakka istinadat ____³ acaba kâfi midir? Ve her gazetenin hakk-ı hürriyeti şüphe yok, milletin dili olmak saffetini muhafaza etmesi şartıyla mukayettir. Bu saffeti tayin etmek hakkı da, bî-payan bir muhabbet-i millîye ve yüksek bir hüsn-i insaniyet ile mütehasıs olması tabîî bulunan, heyet-i celile-i matbuata ait olmak elbette zarurîdir.

Cemiyet-i beşeriye gayesine müfit olan efradını derece derece izâz eder; muzırr olanı derece derece takbîh ve tecrîm eyler. Bizce âlem-i matbuat da böyledir. Gazetelerin sütunları, yek-dîgeri hakkında da hüccet ve ilâm hidmetini görebilir ve görmelidir...

İşte “Zaman” gazetecilik hakkında böyle bir kanaate sahip olduğu hâlde saha-i matbuata atılıyor. Tefik Allah’tandır.

(Nu.1, s.1, 4 Nisan 1918)

¹ Gazetenin bu sayısının tahribata uğramasından dolayı yazının ilk kısmı okunamadı ve buradan yani okunaklı kısmından başlanarak aktarıldı. (T. H.)

² Okunamıyor.

³ Okunamıyor.

GAZETEMİZİN YENİ ŞEKLİ – ROMANIMIZ

Minnettar teveccühleri olduğumuz karilerimizden birçokları bizden gazetemize harita ve resim dercini talep eylediler. Biz bu arzuyu tatmine bir müddet teşebbüs eyledik. Fakat sayfalarımızın küçük hacimde olması bu teşebbüsümüzde devamı büyük bir mani teşkil etti. Çünkü bir iki resim konulunca sayfanın büyük bir kısmı doluyor, yazıya yer kalmıyordu. Fazla olarak biz muhterem karilerimize ara sıra mütenevvi mündericatlı bir gazete takdim eylemek istediğimiz hâlde buna gazetemizin bugünkü şekil ve hacmiyle muvaffak olmak mümkün değildir. Zira “Zaman”ın bugünkü hacminde altı veya sekiz sayfalık bir gazete çıkaracak makine yoktur.

Sayfalarımızın küçüklüğü bize aynı zamanda bir sütun kadar bir yer kaybettirmektedir, hâlbuki bugünkü günde bir sütunun hayli bir ehemmiyeti vardır. Gazeteyi dört küçük sayfada çıkarmanın diğer bir mahzuru daha duyar ki o da sayfa tertibatının uzaması ve bu yüzden tab tehir eder. İşte bu esbaba rağmen yarından itibaren “Zaman”ı muhterem karilerine, ekser Sabah refikleri gibi büyük iki sayfa olmak üzere takdim edeceğiz. Bu sayede karilerimizin müteaddid arzularını yerine getirebileceğimizi, bir kat daha memnuniyetlerini celp edeceğimiz umuyoruz. Bilhassa Refik Halit Bey’in yarından itibaren neşre başlayacağımız “İstanbul’un İç Yüzü” unvanlı romanının pek ziyade bâdî-yi memnuniyet olacağına eminiz.

(Nu. 174, s. 1, 30 Eylül 1918)

İDAREHANEMİZİN NAKLİ

Gazetemiz idarehanesi bugünden itibaren tarafımızdan isticâr edilmiş olan “Tanin” matbaasına naklolunmuştur. Gazetemizin tahrir ve idare işleri için fi-mâbad yeni idarehanemize müracaat edilmesi icap eder. Telefon numaramız değişmemiştir. Yani telefonumuz numarasıyla beraber yeni idarehaneye naklolunmuştur.

(Nu. 229, s. 1, 24 Teşrîn-i sâni 1918)

İHTAR

İlan vermek arzu edenlerin doğrudan doğruya idarehanemize müracaat eylemeleri lazımdır. Komisyoncular ile gönderilen ilanlar kabul olmayacaktır.

(Nu. 243, s. 2, 8 Kânûn-ı evvel 1918)

YENİ SENE İÇİN TASAVVURLARIMIZ

Karilerimize yeni seneyi tebrik vesilesinden bi'l-istifade gazetemiz hakkındaki bazı tasavvurlarımızdan da bir nebze bahsetmek istiyoruz. Fikrimize göre matbuatın siyasî hadisat ve vukuatı yakından takip ve onları memleketin hayrından başka bir şey düşünmeyen bî-araf ve ihtirassız bir dimağ ile takip vazifeleri yanında bir de medeniyet âleminde, fikir ve sanat hayatında geçen hareketler ve cereyanlardan haberdar etmek vazifesi vardır. Diyebiliriz ki neşriyatın bu ikinci kısmı gençliğin terbiye-i ruhiyesi, dimağları günü gününe vakalar fevkinde düşünmeye alıştırmak nokta-i nazarından bu ikinci vazife daha semere-bahşır. Ve ilk intişarımız gününden itibaren bu akideye sadık kalmış ve imkân-ı vesaitin müsaadesi dairesinde memleketimizin bazı güzide kalemlerinin vâkıfâne makaleleriyle, en mümtaz hikâyenvistlerimizin romanlarıyla sahifelerimizi renklendirip şenlendirmeye çalışmıştık. Son altı ayın müthiş ve seri bir cereyan ile akan vukuatı

dimağlardan siyaset ve maişet gailelerinden başka şeylere vakf-ı faaliyet etmek kabiliyetini nez ettiğinden hizmetimiz arzumuz nispetinde büyük olmadı. Vukuat-ı siyasiye şiddetini el-ân muhafaza etmekle beraber hiç olmazsa bir main mecra almış, harp felaketlerinin sonu bir beşâret leması hâlinde ufukta görülmeye başlamıştır. Bâhusus artık ateş ve demirden ziyade dimağların silahıyla uğraşacağımız bir devreye girmek üzere olduğumuz, Avrupa'yı bizden ayıran mesafeyi ancak fikriyat vadisindeki hareketlerimizle kati ve tayy edebileceğimize şüphe kalmamıştır. Bu itibarla siyasî vazifemizi yine kemâkân vicdan ve nef-i vatan hudutları dahilinde ve kemal-i sekînetle ifâya devam etmekle beraber ilim ve sanat hissiyatına sahifelerimizin daha büyük bir kısmını tahsis edeceğiz. Heyet-i mevcudemize ilaveten Köprülüzade Mehmet Fuat, Ömer Seyfettin Beyler vesaire gibi güzide kalemlerimizin muaveneti de temin edilmiştir. Hemen her gün hatta main günlerde ilmî ve edebî birer makale vermeye ve Avrupa'daki medeniyet ve sanat cereyanlarını pek yakından takip etmeye gayret edeceğiz kezâlik haftanın main günlerinde millî ve edebî iki hikâye vermeye çalışacağız. Gazetemizin beslediği en aziz sarsar ve emel gençliğimizin ruhî terbiyesine çalışan avamil arasında -velev ki pek küçük ve naçiz- bir mevki sahibi olabilmektir.

(Nu. 267, s. 1, 1 Kânûn-ı sâni 1919)

KARİLERİMİZE

Zaman, bir müddet sonra tam bir Avrupa gazetesi gibi resimli, karikatürlü, istihbarat vesaiti mükemmel olarak intişar edecektir. Bunun için şimdiden hazırlıklara başlanmış ve birçok teşebbüslere girişilmiştir. Zaman, karilerinin huzuruna şimdiye kadar memleketimizde görülmemiş yeni bir tarzda ve yeni bir kıyafette çıkacaktır. Bu teceddüt ile gazetecilik âleminde bin inkılâp yapacağına kani olan "Zaman" istihzâratını daha kolaylıkla ikmâl için kısa ve mahdut bir müddet

karilerini havadissiz bırakmak mecburiyetinde kalıyor. Çünkü yapmakta olduğumuz istihzârat idarehane ve matbaamızda da bazı tadilatı istilzâm ediyor. Bu sebeple gazetemiz birkaç gün intişar etmeyecek ve abonelerimizin hukuku muhafaza edilecektir.

(Nu. 363, s. 1, 27 Nisan 1919)

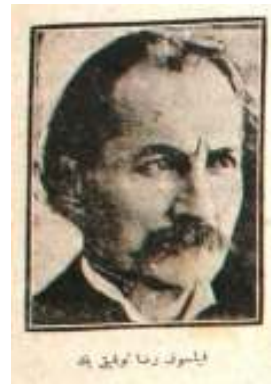
B. EDEBÎ İÇERİKLİ VE EDİPLERLE İLGİLİ YAZILAR

“Tevfik Fikret”
(135. sayının birinci sayfasından.)

“Ahmet Rasim”
(416. sayının birinci sayfasından.)

“Rıza Tevfik”
(375. sayının birinci sayfasından.)

1. EDEBÎ İÇERİKLİ YAZILAR

BUGÜNKÜ BEYRUT -1-

Trablus'tan Akkâ'ya kadar Suriye sahili Akdeniz'in mavi boynunda bir gerdanlıktır: Cebîl, Cuniye, Beyrut, Sayda, Sûr bu gerdanlık üzerinde birtakım hayat ile, birtakım tarih ve mevt ile mazruf büyük zümrütler ve büyük pırlantalar gibi dizili durur. Cebîl, Sûr ve Sayda deniz kenarına bir “müzehane” nebabeti verirken Trablus, Cuniye ve Beyrut bilakis nevtarah birer bahçe gibi taze ve meskûn bahar görünürler. Bahusus Beyrut'ta ziyafet-i Nisan inkıtasızdır.

Dağlar, güneş ve deniz: Bu üç büyüklük Beyrut'u telhis ediyor. Ufk-ı garbiyesinde mavi deniz dalgalanır, ufk-ı şarkiyesinde müzehhep ve münevver tepeler, mor ve lacivert sırtlarına dayanmış beyaz, temiz, taş binalar: İşte Beyrut...

Şiir-i nebatat burada şiir-i hatırate ve hülyâ-yı mazi hülyâ-yı imana karışır: Her dağ ve her dalga sanki sakın veya müterrik bir rivayet veya bir kitabedir. Harpler ve kıtaller, ehl-i helal ve ehl-i salib, dimağınıza neler, neler avdet etmiyor! Şehrin ağaçlıklarına: “Sakın birer sahife-i tarih olmasın!” şüphesiyle bakarsınız. Akdeniz'in mavi gözleri size uzakları, uzakları, ta uzaklarda Finike ve İsrail medeniyetlerini gösterir.

Beyrut'un manzara-i haziresi yaşı ile hiç de mütenasip değildir: Adı o kadar kıdemli ve ebniyesi o kadar yeni... Diyeceğiniz gelir ki vukuat Beyrut'u eski asırlardan almış, zamanımızın dülgerlerine ve duvarcılarına teslim etmiş... Ah, duvarlarda biraz yosun ve biraz sarmaşık, biraz çatlak ve biraz yıkık görseydim... Beyrut bugünkü mimarların sanatı ile hayat-ı maziyesinden bütün bütün soyunmuştur ve bu hâli ile belki pek güzel, fakat itiraf etmeli pek az haiz-i necabet... Hiçbir taş üstünde zamanın tabakat-ı nevazeşhini tazmin edebilecek bir şey yok. Deniz rüzgârlarının tozu ile cepheleri biraz paslanmış ve biraz kararmış olsaydı şehrin

beyazlığı ne kadar “kibarlanmış” olurdu. Eskiliğini terk eden yerler, bana öyle geliyor ki, son asırlara mağlup olmuştur. Bir harabe duvarını zamanın kuvve-i tahribiyesini karşı bir tâk-ı zafer gibi telakki ederim. Tarihî beldeler için inkılâp bir inhizamdır. İnsanlar gibi şehirler de içinde doğduğu ve içinde büyüdüğü devrin damgasını taşımalı: zira bunlar kurûn-ı kadimeyi kamilen kaybeder ve eyyam-ı hazırayı tamamıyla kazanamazlar. Beyrut eski “Beyrut” tur, ruhum orada musik-i İsrailî dinlemek isterdi, hâlbuki ancak bozma bir harpa bulabildim.

Bugün Beyrut’ta sokaklar insanlarla dolu; fakat bilmem nasıl bir boşluk hissi veriyor. Dikkat edince anladım ki bu his bana denizden geldi: Zavallı nihayetsiz deniz! Üstünde bir yelken parçası, bir duman izi, küçük bir kürek hareketli, hiç, hiçbir şey yok. Can sıkıntısından esneyen bir vesat-i hâliye, işte Beyrut’un şimdiki denizi.

Şehrin hayat-ı bahriyesinden bütün yadigâr olarak bugün limanda kuru kumlar üstüne uzanmış birkaç sandal ve gemi kadidinden başka bir şey bulamazsınız. Yan yatan ve talisiz omurgalarının yibuset ve hasretini gösteren bu şeyler bana bir büyük esareti hatırlattı: Bunlar da Harb-i Umumî’nin bedbaht üserası, karada esir kalmış deniz kuşları, değil miydiler? Şimdi bunlar, dumansız, yelkensiz, küreksiz kim bilir ne acı bir gıpta ile martıları takip ve temaşa ederler... Burada çakılların huşunetine yatmış, hiç şüphe yok, dalgaların aguşunda bıraktıkları saadet-i maziyei düşünüyorlardı: Islık çalan rüzgârlar, çırpınan yelkenler, direklerle gül rengi saçlar gibi sarılan sisler, bugün bedbaht tekneler bunlardan ne kadar, ne kadar uzakdılar. Akdeniz’in şimdiki dilsiz ufkuna kim bilir daha kaç ay veya kaç sene uzaktan bakmaya mahkûmdular. Denizde şu anda dalgalanan ancak inatçı bir sükûttu, deniz üstünde yelken yerine yalnız gökyüzünün bulutları vardı, bulutlar, o rüzgârsız giden yelkenler...

“Deniz bize kendi kalbimizdekini getirir!” diyorlar; bu söz doğru olmalıdır ki sahillerde çocuklar sevinir, ve ihtiyarlar düşünür. Ve yine onun için bu Harb-i Umumî saatlerinde Beyrut denizi bana bilmem nasıl bir hiss-i mahpusiyet verdi. Bu dost dalgaların mavi etkileri altında mektûm ve müheyyin bir kaya gibi düşman kurvazörleri hissediyordum. Ber-mutad: “Çalış!” diyen bu deniz bugün: “Döğüş!”

diyor. D n bir s tnine gibi  ehri beslerdi, şimdi n le-i matemî ile sahili düşündürüyor. Kable'l-harp Beyrut'a para, insan, eşya, hep denizden gelirdi; harp ba layalı balık bile çıkmaz olmuş. Herkes deniz kenarından cepheleri terli ve avuçları dolu avdet ederdi, şimdi görüyorum ki yalnız kulaklar dalgaların inini ile meml dur.

Büyük limanlar bütün hayatını denizden alır. Bugün Beyrut için denebilir ki bî-hayattır. Burda evlerin yüzü denize, insanların gözü denizde, büyük caddelerin ağzı deniz tarafındadır... Şehrin panoraması dağdan denize akan bir seli hatırlatır. Burda her şey denize bakıyor, çünkü her şey buraya denizden gelirdi. Beyrut'un sesi Bahr-i Sefid'in fırtınasıydı: Beyrut'un faaliyeti küpeştelerle rıhtım arasında tekâif ederdi. Beyrut ya bir güverteden temaşa olunur, yahut kendisi bir hadise-i bahriyeyi temaşa ederdi. Uzak limanlardan gelirdiniz; sabırsız gözlerle Lübnan eteklerinde Beyrut'u ararken nâ-gâh-ı saf ve müşaşa bir sema altında pürziya, pürelvan, pürzehap, pürevrak, pürezhar güzel Beyrut karşınıza çıkardı. Guya Beyrut sizin âfâk-ı seyahatinizin güneşli bir tacıydı. Dudaklarınızda lezzet-i derya, ve kulaklarınızda musiki-i emvac ile şehre çıktığınız zaman öyle sanırdınız ki saçlarınızı okşayan hâlâ deniz havasıdır. Hâlbuki dört seneden beri...

Cenap Şahabettin

(Nu.14, s.3, 17 Nisan 1918)

BUGÜNKÜ BEYRUT -2-

Şimdi rıhtımda kış güneşine karşı şehrin sükût ve rehâveti ısınıyordu. Hurma ağaçlarının yeşil yelpazeleri bahçelerde ve çam fıstıklarının kıvrıcık şemsiyeleri Lübnan eteklerinde guya son yağmurların hatırasını kurutmak için açılmıştı. Bu cennet ikliminde “İbeskus” gibi yılda on iki ay çiçekleri haklı bulurum. Burada güneşin bu şevkat-i fevkalâdesi taşları bile ağaçlar gibi çiçek açtırmalıydı... Ve bu ıyd-ı renk ve ıtır içinde insanlar yalnız terennüm etmeliydi, kuşlar gibi... Hâlbuki şu anda işte işitiyor gibiyim: Denizin sükûneti şehre ve şehrin sükûtu denize: “Söyle!” diyor. Ah, bu sahil ve bu dalgalar söylemek istediler! Suriye yalıları en şerefli manasıyla meşine-i medeniyettir; ilim ve sanat orada doğdu, Tevrat ve İncil buraya indi, şiir ve felsefe umman üzerinden aktâr-ı cihana yayıldı... Buradan Filistin’e bakarken asırlardan ve asırlardan beri devam eden müsademe-i edyân, hilal, salib ve esfârü’l-hamse fırtınaları gözünüzün önüne avdet eder; ve denizde göz gezdirirken Mısır, Yunan, Kartaca, Roma, İtalyan ve İspanyol medeniyetlerinin takib-i emvâcını hatırlarsınız ve etrafınızda medeniyet-i İsrailiye’ye hayrû’l-halef olan Arap medeniyeti muhteşem bir türbedir.

İtikadımca ince nakışlar - taşlarda ve kumaşlarda şûh çocuklar gibi aşağı yukarı koşan güzellikler Arap medeniyetini her şeyden bâliğ temsil eder: Bunun için Beyrut “mamûl”lerinde Arap işlerini göstermek üzere Vali Azmi Beyefendi’nin vaadini bir nimet gibi telakki ettim.

Harb-i Umumî’nin bidayetinden beri ale’l-umum Suriye’de ve bilhassa Beyrut’ta eytamhaneler birer mamûl ve mamûller çalışarak yaşamak isteyen namuslu acezeye birer ilticagâh olmuş: Oralarda bî-kesler akraba, evsizler ev,ve iştahlı;dişler sıcak ekmek buluyor.

Şehrin biri Müslim diğeri gayr-ı Müslim kibar nisvânı tarafından idare edilen iki mamûl ile bir eytamhane gördük.

Mamûllerde esmer çocuklar parmakları beyaz ketenler üstünde kıpırdarak Venedik, Kolber işlemeleri yapıyor; mini mini, siyah ve pürdikkat hadikalar burada

“file”, ortada “sarma”, beride “dantel anglaz” için gözlü iğnelere idare-i nigâh ediyorlar. Eller seri, çalak ve asabî hareketlerle kumaşların şimdi erişini ve argacını yokluyor ve şimdi yüzünde veya tersinde geziniyorlar... Buruşan, açılan, katlanan ve toplam kumaşların ince hışırtısı mamûllerin zemzeme-i mesaisidir.

Vali beyefendiyi takiben biz içeriye girince mamûlün büyük salonunda çalışanlar -işleri ellerinde- ayağa kalktılar. Biraz hayret ve biraz memnuniyetle gözleri açıldı. Orada mini mini bebeklerden geçkin kadınlara her yaşta sanatkâr vardı. Büyükler vakur ve ciddi dururken küçüklerin dudaklarında saf bir çocuk istihzası tebessüm ediyordu. Heyet-i idareyi teşkil eden hanımlar ve madamlar: “İşte bir “Richelio”¹...”, “Bu da hakikî “Valansien”²...” bu maşlah burada dokundu, burada işlendi, burada dikildi...” diyerek mamûlün anâfis âsârını irâe ederken kendilerinde pek haklı bir edâ-yı iftihar vardı; Gördüklerimizde peri elinden çıkmış zannettirecek güzellikler gösteriyorlardı. Orada bütün takımı küçük bir avuca sığacak kadar ince çamaşırlar, Mesonie’nin³ minyatürlerinden daha nâzenin nakışlar ve bütün bu güzellikler üstüne eğilmiş memnun ve handan mini mini başlar vardı... Heyet-i idare ve heyet-i amme, bütün bu çalıştıran ve çalışan sabavet ve şebâb guya müsemmer ve müneccî hareketlerinde bir derin hiss-i mesûdiyet bulunuyorlardı...

Küçük amelenin avluda toplandıkları saatte eytamhaneye girdik: Bu mahzun ve haif, sönük ve yorgun çocuk sürüsü... Onlar şimdi destgahları başına avdet için gözleri açık ve gönülleri kapalı karşımızdan geçerken ben düşünüyordum: Kaza ve kaderin tecellisiyle buraya atılan bu masum yavrular aceba analarını tanımışlar mı? Hiç: “Baba!” diyebilecekleri bir erkeğin dizleri üstünde sıçramışlar mı? Aceba bu gözlere hiçbir nazar-ı samimî bir şefkat uzanmış mı? Etraflarında daima resmi himayeler ve bî-gâne simalar mı gördüler?... Her zaman okşanmak isteyen küçük kalpleri hiç, hiç mi okşanmadı? Akşam yatarken bu saf cepheleri kim öpüyor, sabahleyin onları iş başına yollarken kim dest-i nevâzişi ile arkalarını sıvayacak?...

1 (ريشيو)

2 (والانسِيان)

3 ميسونيه نك

Eminim, kartpostallarda, musavver mecmualarda tesadüf ettikleri her güzel kadın resmine bakarken: “Aceba annemiz mi?” diyorlar ve kundaklarını mabet kapısına asan günahkârın hasretiyle titriyorlar!... Zavallı yavrular, kim bilir kimlerin tabiatından çaldıkları hassa-i lezzeti tabiat size elemelerinizle ödetecek! Artık sizin babanız kaza ve kader ve ananız talih ve tesadüftür. Kırıntılar ve döküntüler için rüzgâr ve süpürge neyse sizin için de hayat ve vukuat ancak o olabilir...

Mamafih eytamhane müdüriyetinin Âkif Bey’e tevdi edildiğini samimî bir teselliyet gibi telakki ettim. İzmir’in bu necip, halûk, zeki ve münevver gencini pekiyi tanırım. Eminim ki eytamhanenin küçük misafirlerine kumaş destgahlarının birer cansız parçası gibi muamele etmeyecektir, susamış goncaların yağmur bekledikleri gibi ana busesine hasret çeken bu çocuk ağızlarına biraz tebessüm getirmek için genç müdür, hiç şüphe yok, bir baba kadar çalışır...

Yetimleri iş başında gördük. Harbin her tarafı tahrip ve her tarafta herkesin her şeyi istihlak ettiği bu müstesna saatlerde mini mini eller bir örümcek gibi çalışıyor; ve peri omuzlarına layık ipek kumaşlar yetiştiriyorlardı.

Şimdi müessesenin bandosu Meşrutiyet Marşı’nı çalıyordu. Kalben dedim: “Bedbaht çocuklar, size valide ninnisi yoksa, işte musiki namesi...”

Gördüm ve tahkik ettim ki Azmi Beyefendi de bütün müessesat-ı hayriye hakkında metin bir azim-i himaye var ve acezenin pek muhtac-ı âtîfet olduğu bu sırada bir valinin bu menvisi her şeyden kıymetdâr.

Cenap Şahabettin
(Nu. 21, s. 3, 24 Nisan 1918)

FİLİSTİN

-Nazar-ı Umumî-

Filistin -esbât-ı benîisrail gibi- sanki Afrika'dan kopmuş ve Asya'ya yapışmıştır. Ve her tarafta guya esbât-ı benîisrail miras bıraktığı bir ısbıyet-i dinîye his olunur.

Her şeyi nükûd-ı muhitata isnat eden müttetikler Hint mezheb-i hulûsiyesinin ancak Ganj sahilindeki müthiş ormanlardan doğabileceğini ve Yunanistan dağlarından ve dalgalarından ancak esatir ve hurafat çıkacağını ve din muhitinin çöllerin vahdet-i münazırından neşet ettiğini iddia ederler. Bunların zemince Galile'den yalnız nasraniyet tevellüd edebilir ve arz-ı Yahud ile arz-ı Kenan'da münhasıran akaid-i Musevî'ye inkişaf eder.

Bu nazariyatın derece-i isabeti her ne olursa olsun şurası muhakkaktır ki Filistin uzun asırlardan beri birbirini tahrip etmek isteyen imanlara karargâh oldu. Burada guya halk-ı âzim hürmetine bir müsabaka-i ubudiyet var. Filistin'de her hatve bir secdegâha temas eder. Herhangi bir kayaya sorunuz: "Sen nesen?" size cevap verecek: "Yıkılmış bir kubbe-i ibadetin parçası!.." Burada her belde bir veya birkaç mâbed-i hatır için yaşar ve her ibadetgâh aynı davâ-yı hakikatle göklere yükselir. Haham, papaz, imam her biri kendi kıblesini beytullah tanımakta ısrar ediyor ve her biri er geç tecelli-i hakikatten emindir; bu emniyetle İslam zuhur-ı Mehdî'ye, Hıristiyan haşr-ı İsa'ya ve Musevî avd-i Mesih'e muntazır...

İki bin seneden beri Musevîler Kudüs'te bir mabedin duvarları önünde her Cuma cemaaten ağlarlar; haham:

- Mabed-i harap için, der;

Cemaat hep bir ağızdan:

- Oturduk, kimsesiz, ağlıyoruz... derler.

- Haşmet-i maziye için, der haham.

Cemaat yekzebân:

- Oturduk, bî-kes, ağlıyoruz, derler.

Ve haham sırasıyla: “Helal olan eâzım-ı ruhaniyemiz için.” “Yanan ahcâr-ı kıymetdarımız için!”, “Vefat eden büyüklerimiz için!” der ve cemaat daima yek ağızdan:

Oturduk, kimsesiz, ağlıyoruz derler ve bütün cemaatin gözyaşları yirmi asırdan beri Sahîyyun tozlarına, Tevrat yapraklarına ve sara-i ibadetle titreyen Musevî avuçlarına damlıyor.

Bu cemaat ister ki herkes onların dinine hürmet etsin; fakat kendi dinlerinden başkasına vicdanlarında kendileri hürmet hissetmezler. Başka cemaatler de hürmet edebilecekleri yalnız “kuvvet”tir ve bu da sanıyorum ki şundan ileri geliyor: Mabud-ı Musevî cebbar ve kahhardı e’l-yevm Musevî ellerinde dolaşan “Zebur” da Yave şöyle der:

“Ey kavm-i İsrail sana milletleri esir ve Aksâ-yı âlemi malikâne olarak verdim. Onları bu asâ-yı âhenin ile idare et. Bir çamur çömlek gibi onları parça parça edebilirsin...”

“Ben kendi hesabıma hiçbir mezhebe karşı adâvet-i hususiye hissetmedim. Varsın cemaat-i Sahîyyuniye beni devr-i ikbâlinde bir çamur çömlek gibi parça parça etmek hülyasıyla yaşasın. Fakat pekiyi anlıyorum ki putperesliğe karşı ruhumda bir ictinâb-ı tabîî var. Din hususunda kalbim “Luter” den pek çok ziyade suretgirizdir. Tarih-i mukaddesi nakış hâlinde duvarlara serpilmiş görünce güzelliğini unuttur gibi olurum. “Yağlı boya” veya “sulu boya” peygamberlere: “Sizin gibi peygamberler olamaz!” diyeceğim gelir. Bahusus e’l-vehit şekl-i beşere temessül edince benim

kalbim için erike-i ebediyetinden sukut etmiştir. Tahta üstüne çivilenmiş bir şekl-i Yesû'a karşı huşû değil terahhum hissediyorum; onun mevt ile oyulmuş gözleri bana kendisinden tebâat arzusunu veriyor; öyle sanıyorum ki onun arza karşı açılan kolları bizlerden, biz insanlardan istimdâd ediyor. Önünde secde etmek için öyle bir ilah isterim ki azimetini hatta hayalim ihata edemesin! Kibleşi benim gibi bir insan olan ibadetgâhı ben bir sokağa veya bir daire-i resmîyeye benzetirim: Orada hummâ-yı rıkkıyyeyle içim titremiyor. Filistin'in hemen her bukaiesinde kalın tahtadan ağır bir salibe çakılı bir sanem görürsünüz. Ve bu sanemin kuru, soluk ve bî-hayat kolları arasında insaniyetin nasef-i medenîsi mahsus olduğunu düşününce: "Sübhâne min tahayyüne fî Sübhanü'l-ukul!"¹ mısraı dudaklarınıza gelir.

Bu garip kıtada müsâdeme-i edyân, denebilir ki, hiç münkati olmadı: Sinagog çan kulesine ve çan minareye daima biraz yan bakmıştır. Osmanlılara kadar yüzlerce yüzlerce uruk-ı beşerin Filistin topraklarında din namına dökülmüş kanları vardır. Selahaddin-i Eyyubî'nin en parlak hatıra-i muzafferiyeti ile tarihe giren Cebel-i Hatın burada, Türk ve Fransız ordularının çarpıştığı ufûle karyesi burada, salib ve hilalin en muharib tesadümgâhları burada idi.

Kudüs-i Şerif'e gitmek üzere Filistin'i katediyorduk. Yolumuz âlem-i Nasraniyet'in timsal-i sulh addettiği zeytin ağaçları arasında dolanıyordu. Şimdi bu yol cephe-i harbe çıkıyordu. Etrafımız sükût-ı asayiş ile doluyken nâgâh top gürültüsü kulağımıza geldi: artık hayatımız hâile-i harp ile meşguldü. İşte, diyorduk kalben, bu da bir hilal ve salib çarpışması... Yanımızdan elinde asasıyla bir çoban geçerken ben musallah bir simâ-yı mücahide düşünüyordum. Bir aralık top sesleri o kadar sık ve yakın geldi ki gözlerim yanımızdaki zeytin ağaçlarında gölge yarası aramaya başladı. Dağlarda güröldeyen muharebe gürülsü guya: "İnsan, hayvan nâtık olmadan evvel hayvan-ı muharibti ve daima hayvan-ı muharib kalacak..." diyordu. Bir aralık garptan gelen bir karga bir zeytin dalına kondu: Bu sanki mevki-i melhameden bir haberdî. Eyvah, kara haber... Karga kuşların filozof-ı bedbînidir, siyah kanatları, bize şimdi öyle geldi ki, bir mâtem getiriyordu.

¹ Ziya Paşa'nın Terci' bend'inden. (T. H.)

Bir aralık zeytin ağaçları altında, gördük ki, genç bir çift Bedevî birbirine ağız ağza tebessüm ediyordu; uzaktan gelen silah çatırtısı bunlara musiki-i zifaf olmuştu. Hemen hemen top ağzında birleşen bu ateşin dudakları şiiirden başka ne söyleyebilirdi? Dallar buselerini gölgeliyor ve muharebe tatlı fısıltılarını saklıyordu... Onlar için cephe-i harp hırçın, fakat ne ketum bir komşuydu! Onlar etraflarında kuşlardan başka zabıta ve rüzgârdan başka boşboğaz görmüyorlardı. Öteki insanlar birer kışla veya birer şatoysa bunlar birer çergeydi. Fakat hazan yaprakları üstünde bütün müdahale-i medeniyetten masûn sevişirken bize nazarlarıyla guya dediler ki: “Geçiniz, geçiniz, ey şehirliler, kaleler yıkılır ve güzel beldeler harap olur ancak bizim kıl çadırlarımız daima yaşar çünkü rüzgâra muhalefet etmez ve mezhebi mezheb-i tabiattır!”

Cenap Şahabettin
(Nu. 28, s. 3, 1 Mayıs 1918)

ÖTE BERİ

Mehafil-i edebiye bile meyl-i taklitten kurtulamıyor. “Hindenburg”un ilkbahar taarruzuna bedel bizim “vezn-i aruz” taraftarları da “vezn-i benân” taraftarlarına, Efrenci Nisan’ın sonuncu günü faik ve âli serdarlarından birinin kumandası altında pek kuvvetli, pek parlak bir hücum yaptılar. “Hak”ları ancak “mazi”ye muzâf eski şairler yalnız kasidelere nazire yazarlardı. Hâlin, kuvve-i bazusuna güvenen mücahidin kalemi, en büyük ashâb-ı seyfin hücumlarına nazire yapar oldular... Fakat fikirler henüz müteredit..

“Zafer-i nihaî kimin olacak?” bahsinde yenilerin münekkit dediği bî-taraf “ehl-i kible” daha hükmünü bir türlü veremiyor. Zaten rivayete bakılırsa, o kimsenin “cânibdâr”ı olamayan eski garazsız erbab-ı vukuftan da artık eser kalmamış... Her biri bir sahib-i karanın ezyâl ve cevânından sıkı sıkı tutmuş...

Kendimizde salâhiyet görseydik biz zafer-i nihaiyi herhâlde “esâtiz-i âti”nin temevvücât-ı Celâlî içinde garka-i hücum ve tariz oluruz korkusuyla kenar-ı sükûtu ihtiyar etmeyi dahi daha selâmet-bahş bulduk. Çünkü Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası’na nazaran dahi “hakk-ı istikbal” artık müsellemdir. “Vezn-i aruz” ise maziye ait; ne kadar güzel olsa; bahar hissini geçmişte erbab-ı zevk pek çok, hem de gittikçe çoğalıyor.

Bilmeyiz ama emir ve ferman şimdilik olsun, taraftaran “vezn-i benân”inkidir. Bize kalırsa, okları düşkün ihtiyar bir kirpinin dediği otuz beş ile kırk arasında dolaşan yeni nesl-i ekseriyetinden olduğumuz için ne olsa vezn-i aruza karşı bir zaafımız var; bir itiyat, bir kulak dolgunluğu ne dersiniz deyiniz bir şey; öyle bir şey ki devr-i kaim mektebinin pişrevan-ı millisi buna elbette bir lakap takmışlardır; mesela ruhiyat-ı ictimâî bir hadise felan demişlerdir; işte o şey bizim vaziyetimizi bu evzan bahsinde biraz müşkülleştiriyor.

Gönül, “vezn-i benân”ın muvaffakiyetini, intişarını istemiyor değil; hece vezniyle yazılmış tatlı, tatlıya yakın ne varsa zevk ile, memnuniyetle bu veznin en hararetli muarızları tarafından bile okunuyor. Okunuyor ama, duyurmuyor... Ve o zaman açlık tabîî sofuluğu bozuyor:

Ey âlemin melîke-i âhengi, ey arûz
Hep sendedir nevâ-yı elem, nağme-i huzûz

Diye sevk-i zaruretle “vezn-i benân”a mühin irticaiyyundan oluyoruz. Vezn-i aruzun dürr-i bâr-ı füyûzat kararına ilticaya mecbur kalıyoruz. Hem efendim bugünler en büyük şairlerimizin bile parmakları; hece saymaktan çok kıymetdâr mühim işlerle meşgul olacak günler değil midir?

İşte şu ve emsali esbab-ı adîdeye binaen bu bahs-i evzanda olsa olsa, o da reyimizi soran felan olmadan, ancak bazı mecâlis-i misillü birliği maruzat-ı istişariyede bulunabildik; ve bundan başka da yapamazdık. İşin açıkçası bizim

aklımız bilhassa şu aralık kaya, kilo, ton gibi evzân-ı maddiyye daha ziyade yatıyor...

Men nehohem fâilât fâilât

Çorba cûyem biterâz âb-ı bayât.

Sözü bu kadar uzattıktan sonra bir de baktım ki hakkımda hiç istemediğim bir hayli sû-i zan ve teveccühlere meydan verecek bir kapıdan girmişim:

Bahr-i âtinin temevvücât-ı Celâlî’nden daha beteri varken onu hiç hatırıma bile getirmeden ulu orta yürüyüvermişim. Ben asla ve kata bir kavga adamı olmadığım için herkesle... Bilhassa ve bilhassa devrin ashâb-ı kitap ve ictihadiyle hoş geçinmek isterim neme lazım! Esmayı üstüme sıçratmakta mana yok! Böyleyken bir kere mehafîl-i edebiyeye meyl-i taklit isnat ederek söze başlamışım. Kabahatim bu kadar kalsaydı, yine o derece yılmazdım. Çünkü Sami Bey merhumun, babasından naklen dediğı gibi, taklit bizim umumî bir derdimizdir. Bu hususta kimsenin kimseye diyecek hiçbir sözü yok!

Benim asıl korktuğum cihet ictimaiatçıların gazabıdır. Sözlerimden, hayat-ı ictimaiyede taklidî şairlere, ediplere bile müessir bir amil-i şamil olarak göstermek istediğim zehâbı onlarca hâsıl olursa beni “tard”cı zannederler. İşte o zaman işim küldür.

Durkhaim takiyesinin meşâih ve müridânı cümleten aleyhime sübhakeş-i infial olur; kim bilir belki de kefrime kadar yürürler... Hâlbuki ben nefesi keskin erenlerin bedduasına uğramayı katiyen manâ-yı feyz bilirim hatta manâ-yı zevk bile!...

* * *

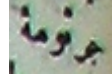
[Ömer Seyfettin]

(Nu. 31, s. 3, 4 Mayıs 1918)

DAĞINIK MÜLÂHAZALAR -1-

Bu Haziran sabahı pencereyi açtım: Marmara o kadar güzeldi ki... Tetebbu kastıyla bakınca tabiat ne kadar mütebbid görünür; hâlbuki esrarını sorkmaksızın üzerinde göz gezdiriniz, ondan daha nüvâzişkâr bir şey yoktur.

Bana öyle geliyor ki deniz ve akarsular arzın zeki ve asabî kısmını teşkil eder. Karada bir eser-i tahavvül görmek için bütün bir mevsim beklemeli.

Denizdeyse manzara lâ-yenkâtı' değişir ve her yeni manzarada bir tefekkür vardır. Mesela şu yelkenli sandal bana bir taraftan şiir hareketi telkin ederken diğer cihetten düşündürüyor. Yelkeni kim icat etti ve niçin asırlardan, asırlardan beri tadil edilemiyor? Eminim ki ilk yelken ile bugünküler arasında kumaşların nescesinden başka fark yoktur. Bazı icatlar var ki, tabir-i mazûr görülsün, sinn-i kemalde doğuyorlar: İşte mesela ekmek... Değişmiyor ve değişmeyecek, istikmalden müstağni gibi.

Yelkenliyi bir torpido takip etti: Ne mükemmel alet-i tahrip!... İnsanların cihaz-ı makatile tedarikine sarf ettiği himmet ne kadar büyüktür. Biz tabiatın en muhîb kuvvetlerini birbirimize karşı istimâl ederiz: Tazyik-i hava, gaz, elektrik, ilâ ahirihi... Yarın miknatisit de kullanılacak: Azim miknatislarla düşman toplarını mini mini iğneler gibi çekiverecekler. Daha sonra, mesela cazibe-i beyne'z-zerrat gibi yeni kuvvetler bulacak ve hepsi evvelbe-evvel birer silah-ı taarruz olacak... Demirden evvela balta ve mızrak yaptık, sonra kazma ve saban...

Oo, işte Haydarpaşa Vapuru! Çocukluğumda ne kadar merak ederdim: Niçin oskorun yanında dalga yok gibidir, vapur uzaklaştıkça güzergâhında dalgalar peydâ olur, evvela küçük, sonra büyük dalgalar?... Diğer cihetten nasıl çarkın suda hareketi köpük tevlîd ediyor? Eski, yandan çarklı vapurlarda bunları izah ediyordum: Pervane, diyordum, suya inerken bir miktar hava sürüklüyor, bu hava suda

habbelenerek köpüğü vücuda getiriyor... Fakat oskorlu vapurların denizi köpürtmesini anlayamazdım. Oradaki gizli ameliye-i telâhuku, işte itiraf ediyorum, anlamakta hayli geciktim. Oskorun civarındaki küçük kabarcıklar birleşerek evvela mini mini dalgalar teşkil ediyorlar, sonra küçük dalgaların birleşmesiyle büyük dalgalar vücuda geliyor. Dalgaların cihet-i temevvücüne gelince: Bunu da oskorun etrafındaki ilk kabarcıkların istikameti tayin eder. Büyük dalgalar küçüklerin muhassalasını takip ediyor.

Oskorun veya pervanenin etrafında su neyse ekâbir inkılâbın civarındaki efrad-ı beşer de odur: İlk hareket mini mini fırkalar teşkil eder, bunların ictimaidan büyük iş görebilecek büyük kitleler doğar ve daima büyük kitleler küçük fırkaların muhassala-ı harekâtı üzerinde yürür. Ve kuvve-i muharrikeyi tahlil edince fikirden ziyade his buluruz. Bir kişiyi istediğiniz tarafa sevk etmek ister misiniz, histen ziyade fikre müracaat ediniz. Bir cemm-i gaffri idare etmek lazım geleceğinde bilakis efkâra değil hissiyata hitap etmek lazım gelir. Kalabalık mütefekkir değildir, hassastır. Bu cihetle mecâlis-i ezkiyâdan bile zeki kararlar pek nadiren sudûr eder. Bir meclisi teşkil edenlerin zekâ-yı vasatisini alınız: Meclisin mahsûl-i mesaisi o zekâ-yı vasatiden bekleyebileceğimiz derecenin dûnunda kalır... Her hususta ittihat menba-ı kuvvettir; zekâlarda bilakis ictima ve ittihat mûris-i zaaf oluyor... Mamafih dalgalar kayaları kımıldatmadığı gibi bazı metin zekâlar etraflarındaki cereyanlardan müteessir olmazlar: Kendi dikkat, tecrübe ve temelleri semeresi olarak verdikleri kararları hiçbir nüfuz tadil edemez, irfan ve imanları nâ-kabil-i tahrik bir kale-i mukavemettir. El-cây-ı zaruretle bazen hiç beğenmedikleri bir fikrin hamili olabilirler: fakat bu fikri ruhlarında bir seretan gibi taşırlar, bir meşal-i iman gibi değil...

Ahırkapı açığında iki balıkçı kayığı var; bunların mesaisi dimağın mesaisine ne kadar benzer; dimağ, umman-ı şüûn üzerinde yüzen bir zevrakçedir, tecessüs bir olta gibi dalgalar içine atılır. Gâh bir parça yosun yakalar, gâh bir nefis balık; ve gâh bütün mahsûl-i metâibini kaptırmaktan ibaret kalır. Aynı nazar-ı tecessüs Newton'un gözünden bir elmanın sükûtuna initâf edince “cazibe-i umumiye kanunları”nı çıkarıyor; Darwin aynı nazarla bir gayr-i meskûn adaya bakınca “tekâmül” kanununu

keşfediyor. İyi bakan ve iyi gören için hiçbir şey ve hiçbir hadise ehemmiyetsiz değildir.

İtikadımca zekâ-yı beşer hilkaten medîdü'l-basardır. Uzağı yakından daha iyi görür. Dikkat ediniz: Biz bilhassa hâle ve civarımıza müteallik hükümlerimizde aldanırız. Hele “aref-i nefsin!” emrine imtisâl etmek isteyince gafletlerimize ve zühûllerimize hudut yoktur. Bunların bariz bir misalini “mefâhir-i şahsiye”mizde bulacaksınız: Ya Rabbî, ne kadar abes şeylerle iftihar ederiz. Vapurda, tramvayda, ötede, beride etrafımdakilere kulak misafiri olurum: Hemen her işittiğim cümleden bir rayiha-i tefâhür sızar. Kravat, hamiyet, bir nazarın teveccühü, malûmatı, intisap, zadegânlık, para, istikamet ve hatta küstahlık, oburluk, ayyaşlık, el-hâsıl iyi kötü, kıymetli ve kıymetsiz her şey vesile-i temeddüh olur. Aliyyü'l-alâ kesr içimden: “Şecâat arz ederken sirkatini söyleyen yalnız merd-i Kıbtî değildir.” derim ve düşünürüm: “Kim bilir ben de ne kadar miskin ve gülünç şeylerle müftehirim!”

Seyyiat biraz ahşâ-yı batıniyeye benzer: Başkasınınkini görmedikçe insan kendisininkini kestiremez. Kadîd üzerinde mideyi, kalbi ve karaciğeri görmeyen kendisininikleri nasıl tasavvur edebilir? Bahusus “temeddüh ve tefâhür” gibi sahibinin gözlerini çıkarmakla başlayan kusurları, tabîîdir ki, nefsimizde hiç göremeyiz. Tabiatça bizim “kemal-i ahlâkî”miz mültezim olsaydı biri icraat, diğeri teftişat ve intikadat ile müvekkil iki hüviyeti bizde cem ederdi. En iyi adam gayet ciddi bir nazar-ı istiğna kendi amâl ve amâlini süzsün: Hiç şüphem yok ki bulacağı gizli çirkinlikler sayamayacağı kadar çok olacak...

Tophane üzerinde uçurulmuş bir sabit balon görüyorum: Tarassudat-ı havaiye aletiymiş. Bu tayyare-i dağarcık “Franklin”in uçurtmalarını getirdi. Demek ki “ilm-i ahvâl-i cûye”de terakkiyat bizi oraya iade etti. Mizan-ı havaiye, mikyâs-ı rutubete, muhitin hararetini ve rüzgârın süratini ölçmeye muhtass aletlere rağmen biz ahvâl-i cûyeye karşı henüz bir çocuk vaziyetindeyiz. Vakıa fırtına kopacağını birkaç saat evvel haber alıyoruz, fakat bu haber mütevekkilâne boynumuzu büktürmekten başka bir şeye yaramıyor. İsteddiğimiz zaman yağmur yağdıramadıktan sonra derece-i yübûseti bilmekten ne çıkar? “İlm-i ahvâl-i cûye” henüz “devr-i tekâmül”dedir;

mesela tazyîk-i nesiminin azaldığı veya çoğaldığını ahbar eder ve “tevekkeltu ale’l-Allah” der. Her fen böyle bir devir geçirir, insanlar için bir fenden istifade ancak o devirden sonra başlar. Birgün gelecek ki bulutlar, fırtınalar, yağmur ve yıldırım, irade-i beşerle idare edilecek ve o zaman “ilm-i ahvâl-i cûye” devr-i mücadeleye girmiş olacak. Ez-cümle “ilm-i emrâz-ı hariciye” o devre girmiştir.

Cenap Şahabettin
(Nu. 88, s. 3, 30 Haziran 1918)

Sevgili Refik Halit’e

AYİNE-İ DEVRAN NE GÖSTERİYOR?!

Zâhir-perest olma!. Yakın gör, yakın!
Yezîd’in kurnazı Ali görünür.
Amân çarpılırsın; kendini sakın!.
Uğursuz münâfık, velî görünür!

Çarşıda ülkeler alıp satan var.
Marifet gösterip fili yutan var.
Aklını beğenip kafa tutan var,
Fesini eğdikçe keli görünür!

Belâ, ele girmez bir mendil gibi;
Başa da takılmaz karanfil gibi.
Bu belâ öyle ki -koca Nil gibi-
Rahmeti görünmez seli görünür!

Maksata yaklaştı; yok iştiyâhım!.
-Lakin bunda benim nedir günâhım?!-
Komşunun damına çıksam, -Allahım!.-
Turan bağlarının gülü görünür!

Birsürü Mehdî var, şimdi ortada;
Kılavuz çoğaldı, kimi vartada!
Sarhoşluk istemez, çünkü hartada
Türkistan’la Baykal Gölü görünür!

Kadir-i Kahhar’a ben inanırım:
Hem onu her yerde görür, tanırım.
Bütün bu azizlik ondan sanırım,
Her işte hep onun eli görünür!

Hükmü yok, ne hâin ne sâdıkların,
Ne muhâlif, ne de muvâfıkların.
Kıyamet gününde münâfıkların
Alnının yazısı celî görünür!

Hey Rıza, bu nasıl hikmettir? Bilmem!.
Ukalâ geçinir birsürü sersem.
Böyle hengâmede –ben zannedersem-
Akıllı olanlar deli görünür.

Rıza Tefvik [BÖLÜKBAŞI]
(Nu. 199, s. 1, 25 Teşrîn-i evvel 1918)

BU DA GEÇER YAHU!...

Halkın ağzı torba değil, dikilmez;
Bakma, söylenenler yalan dolanmış.
Havuç tarlasına şalgam ekilmez
Gördüm, birkaç gündür orta bulanmış!

Bizim cerîdeler gayet haşarı,
Hepsinin yüz bin kat olmuş kaşarı,
Yalnız Ali Kemal kalmış dışarı,
Geri kalanların ağzı sulanmış.

Yüzde bin kâr varmış, ticaret bu ya!
Pişmiş aş layık mı soğuk suya.
Olan oldu denir çıksa da foya,
Sor Ali Kemal'e, hepsi yalanmış!

Olsaydı bu iş bir zevk kâsesi
Olurdu Nazif'in elbet hissesi
Doktor Cevdet'in de çıkmadı sesi
Öyleyse demek ki bu bir talanmış.

Ey Âşık karışma hamur işine,
Bu sert lokma gelmez çürük dişine.
En kârlı kim diye düşme peşine:
Bu han-ı yağmada arta kalanmış!

Âşık Figânî Baba

(Nu. 277, s. 1, 11 Kânûn-ı sâni 1919)

Musahabe:

EDEBİYATIN MUCİZESİ

“Edebiyatsız millet dilsiz bir insan gibidir.” derler. Bu nâkıs bir teşbihtir. Edebiyatı olmayan millet yalnız dilsiz değil, aynı zamanda yok demektir. Çünkü milliyet harstan, yani edebiyattan ibarettir. Edebiyatı olmayan milletlere nihayet tarihte bir sürü nazarıyla bakılır. Edebiyat yalnız bir cemiyetin değil, ferdin de varlığını teşkil eder. Az çok, derin yahut sathî bir edebî harsı olmayan insan yarım adamdır. Vahşilerin bile millî bir edebiyatları vardır. Faziletlerinin tohumu bu harsın lütfundan beklerler. Bir ferde ne kadar fennî, yahut ilmî bir terbiye verilse edebî bir harstan mahrum kaldı mı şahsiyet sahibi olamaz. Edebî hars bir milletin fazilet mektebidir. Bizim henüz millî edebiyatımız doğmamıştır. Hâlâ skolastik edebiyatın mücerret eserlerini okuyoruz. Fakat pek büyük bedii bir kıymeti olmayan bir de; “Halk edebiyatı”mız vardır ki buna -“köylü edebiyatı” desek daha doğru hareket etmiş oluruz- milletimizin asırlık faziletlerini besler. Anadolu’da her köyde her evin ocağı önündeki mütevâzı rafta on, on beş kitap bulunur:

Leyla ile Mecnun, Âşık Kerem, Köroğlu, Şahmeran, Battal Gazi, Kan Kalesi ve ilh... Kış geceleri köylü kardeşlerimiz bunları okurlar. İçlerinde biri okur, diğerleri dinler. Battal Gazi’nin harikulâdelikleriyle zihinleri dolar. Aşkın, elemin, fedakârlığın, sabrın, cesaretin lezzetlerini tadarlar. Hayatın derin bir felsefesi müfekkirelerine yerleşir. Bir köylüyle konuşunuz. Telakki tarzına, düşünüşüne, hükmedişine dikkat ediniz. Ne masum, fakat ne kati bir felsefe vardır. Şehirlilerin böyle millî bir edebiyatları olmadığı için çoğu meyûstur. Felaketleri soğuk kanla karşılayamazlar. Manevî bir zaafa müpteladırlar. Onun için tarihimizde, ordumuzda en büyük ricâl, felaketlerin içinde bir celâdet heykeli gibi yükselen büyük adamlarımız ekseriyet itibariyle taşralılardır. Taşralıların şehirlilere bu faikiyetleri edebiyatın tesirinden başka hiçbir sebebe atfolunamaz.

* * *

Edebiyat, doğrudan doğruya edebiyat her memlekette, edebiyatın haricinde mühim şahsiyetler yetiştirir. İşte bunlardan biri İngiltere’de Luid George kabinesinde iâşe nazırı olan John Robert Clines. Bu zat Alldam’da doğmuştur. Babası gayet fakir bir köylüydü. Haftada ancak yirmi dört şiling kazanabiliyordu. Fakat bu para karısıyla yedi çocuğunu beslemeye kifayet etmiyordu. John Robert Clines on yaşına girince amele oldu. Yarım gün fabrikada çalışıyor, günün öbür kısmını mektepte hasrediyordu. Haftada şiling kazanmaya başladı. Aldığını doğru annesine getiriyordu. Mektebi hiç sevmeydi. On iki yaşına girince bütün bütün mektebi bıraktı. Günde sekiz on saat çalışır bir amele oldu. Haftada artık on şiling alıyordu. Aldığı parayı babasının kazandığıyla birleştirdi. Ailesini besledi. Zavallının gençliğinde yegâne gıdası yalnız “katıksız ekmek”ti. O vakit mefkûresi tam gündeli bir amele olmaktan başka bir şey değildi. Fakat on yedi yaşında birden bire “mütalaa”ya merak sardı. Annesinin verdiği cep harçlığıyla küçük bir kamûs satın aldı. Geceleri hep yüksek sesle okuyordu. Bu hâli mahallede şöhret kazandı. Mahallenin üç körü haftada bir gün kendilerine gazete okumasını teklif etti. Gayet az bir ücret veriyorlardı. Yüksek sesle gazete okumak bu genç ameleliyi vecde getirdi. Dikkat etti ki kelimelerin ahenginden başka da derûnî bir meziyetleri vardır. Genç Clines müktesebatını çoğaltmaya karar verdi. Gece dershanelerine, umumî kütüphanelere devamla başladı. Konferansları takip etti. Fabrikadan dönerken eski kitap satan mağazaların önünde saatlerce duruyor, kelepir kitaplar satın alıyordu. Nihayet bir genç İrlandalıya rast geldi. Onunla ictimâ mahallerine gitti. Fikrini vüzuhla ifade etmeye başladı. Aynı zamanda Alldam gazetesine küçük küçük makaleler de gönderiyordu. “Pieser” müsteârını kullanıyordu. Daima mahallî menafından, sanayiden bahsetti. Alldam amele muhitinde tanındı. Birgün mebus Will Toren bu genç hatibin zekâsına hayran oldu. Onu birçok mitinglerde söyletti. Yeni teşekkül eden amele cemiyetine kâtip yaptırdı. Artık genç hatip ameleler namına daima münakaşa edecek sermayedarlar bulabiliyordu. Her grevi Shakspeare’den parçalar okuyarak bitirdi. Patronlardan biri gayet âlimdi, edipti. Shakspeare’nin meftunlarındandı. Amele delegeleriyle teması reddediyor. “Böyle entrikacı, cahil, tahsilden mahrum bir çeteyle konuşamam!” diyordu Clines Boston’a geldi. Bu patronla işi halletti. Fakat hiç grevden falan bahsetmedi. Bütün gün patronla Shakspeare’nin eserlerine dair münakaşalar etti. Patron genç amelenin edebî

harsından vecde geldi. Yemeğe davet etti. Clines yemek sonunda ona “Jules Ceasar”dan bütün bir perde okudu. Grev meselesi de artık hallolunmuştu. Sonra mebus oldu. İtilafçılıkla, uzlaşmadaki maharetiyle şöhret kazandı. Luid George kabinesini yaparken iaşe nezaretini Clines’e verdi.

Hiç mektep görmeden yalnız edebî mütalaalarla muhitinde mümtaziyet kesbeden, hatip olan, büyük bir adam olan Clines memleketinin en yüksek mevkiini işgal etti. Fakat eski hayatının sadeliğini bırakmadı. Hatta on yedi yaşındayken eskiciden satın aldığı küçük kamûsu bile mukaddes bir yadigâr gibi hâlâ saklıyormuş.

* * *

Edebiyatın fertler üzerindeki sihirkâr tesirinden yalnız İngiltere’den değil, hemen her milletten birçok misaller getirilebilir. Fakat çok uzaklara gitmeye hâcet yok. İşte bizim Namık Kemal’imiz... Büyük vatanperverin annesi, muallimesi, mürebbiyesi edebiyattan başka bir şey miydi?

Camsab [Ömer Seyfettin]
(Nu. 344, s. 2, 23 Mart 1919)

TÜRK'ÜN İLAHİSİ

Büyük Mecmua'dan:

Sarmış matem boraları,
Saz benizli ovaları...
Boynu bükük yuvaları
Sen himaye et, ya Rabbi!...

Ne bir “Yazık!” diyen bize,
Ne ses veren sesimize...
Huzurunda geldik dize,
Senden inayet... Ya Rabbi!..

Her çare bize yabancı
Bari sen bir parça acı
Süründürme altın tacı
Bize yardım et, ya Rabbi.

Birgün sabah olur diye,
Katlandık her işkenceye...
Bu felaketli geceye
Ver bir nihayet... Ya Rabbi!

Musa Süreyya
(Nu. 390, s. 1, 7 Haziran 1919)

2 .EDİPLERLE İLGİLİ YAZILAR

VEFAT

Şehrimiz musikî mehafîlinde pek marûf bir simâ olan sanatkâr piyanist “İtalo Se Levelli” dün vefat etmiştir.

“Se Levelli” çok takdir edilmiş, kendini çok sevdirmiş bir musikişinas ve aynı zamanda muvaffakiyetli bir muallimdi. Vefatı şüphesiz zayıttandır.

(Nu. 38, s. 3, 11 Mayıs 1918)

ŞAHSİYATTAN TEVAKKİ EDELİM...

Refik Halit Bey’in makalelerini tenkiden dünkü Âti gazetesinde nâ-reva bir fıkra gördük. Bunda nüktedan muharririmizin yazılarındaki zarif telmihler kaba birer tarz şekil ve mahiyette gösterilmek istenildiğinden başka mesele ile hiçbir alâkası olmayan birtakım şahsiyat ve hususiyete de girilmiş. Hâlbuki Refik Halit Bey memleketimizde nükte ve zarafeti hakikaten pek kıymetli ve yüksek bir dereceye çıkarmış, hikâyecilikte yeni bir tarz açmış muktedir ve kıymetli ediplerimizdendir. Kendisinin zarafet ve liyakatini tamamen teslim eden gazetemiz daha sık ve muntazam bir surette yazılarını derc-i sütun edecektir. Bu suretle karilerimizi de memnun eyleyeceğimizden eminiz. Harp ve siyaset âleminin bitip tükenmez yorgunlukları arasında fikirlerimizi tenşît eden bu kabîl epeyce ve zevk-âver yazıları matbuat için lüzumlu, fakat mevzu-ı bahis refikimizin yaptıkları gibi tarz-kârlıkları bî-lüzum ediyoruz.

(Nu. 119, s. 4, 3 Ağustos 1918)

AHMET RASİM BEY'E

(Evvelki gün geç vakit olduğu cihetle ancak bugünkü nüshamıza derc edebiliyoruz.)

Siz bugün yazı yazarlarımızın büyük biraderi, ağabeyisiniz. Balkan Harbi'nde şehit olan oğlunuzun size döktüğü gözyaşlarını bile devlet ve millete imtinân olmamak için ketm ettiniz. Yalnız bir kere, sokakta gördüğünüz hasta neferin hangi alaya mensup olduğunu öğrendiğiniz zaman “Ah bizimkinin alayı!” telehhüfî, zapt edilemeyen kısa bir hıçkırık gibi, kaleminizden çıkmıştı. “Şehidin Babası” unvanıyla yazdığım şu hikâyeyi nam-ı üstadânenize ithaf etmeme lütfen müsaade buyurunuz. Sizi o babalardan ve en değerlilerinden biri olmak haysiyetiyle bâ-kemal-i ihtirâm selamlarım aziz arkadaşım ve biraderim.

Nişantaşı, 9 Ağustos 1918

Süleyman Nazif

(Nu. 129, s. 4, 13 Ağustos 1918)

TEVFİK FİKRET

Üçüncü senesi bugün başlıyor, Tevfik Fikret, hiç beklenmeyen bir zamanda içimizden ayrıldı. Biz bugün öğlenden sonra onun -artık emâkin-i tarihiyemiz sırasına geçmiş olan- zarif ve yetim “Aşıyan”ında aşınalاریyla beraber toplanacak, yalnız ebediyetin doldurabileceği bir boşluk bırakan o meyt-i muazzezın metrûkat ve hatıratını birer zâir-i dindar gibi tavaf edeceğiz.

Amme beyninde ve mübtezel tahassüsat ve meşhûdat ile, herkesin havza-i istimâlinde her gün biraz daha aşınan ve biraz daha ibtizâle düşen kelimelere hususî bir şekil ve ahenk ve diğerlerinden büsbütün başka bir kudret tebliğ ve ihsâs vermek suretiyle necâbet-bahş olmaya kadar, yani “şair” olmak için mutlaka -Frenklerin

Passion dedikleri- “ihtiras” lazımdır. Bu ihtiras ya “iman”dan doğar, ya “kin”den. Gaye-i hayalisinin iltimâ devr-i edvârı önünde titreyen ve ona vecd ile, istiğrak ile anılmak isteyen bir şair, menba-ı ihtirasını iman ile doldurmuştur: Mehmet Akif gibi zevk-i bedâyi-peresti önünde her gün biraz daha hırpalanan güzelliklerin kıyamet-i ufûlünü görmekle mevcudiyet-i maneviye ve maddiyesi mütevâliyen sarsılan bir mübdi-i hassasın matla-ı ilhamı da “kin ve tehevür”dür: Tevfik Fikret gibi.

Tevfik Fikret en başta hepimizin üstadı olan Cenap Şahabettin olmak üzere, arkadaşları ile birlikte “Servet-i Fünûn”da çalışırken, bu millet, haberi olmaksızın, en büyük hutuvat tekâmülünden birini atıverdi. “Servet-i Fünûn” edebiyatının kusursuz, zaman ve mekânın istediği ve beklediği irfanı tamamıyla cami, ve her ihtiyacı tatmine kâfi olduğunu iddia etmiyoruz. Tanzimat-ı hayriyeden sonraki iki büyük merhalenin biri “Servet-i Fünûn”dur. Şinasi’nin başladığını bu ikmâl ediyordu... Refik Halit ve Yakup Kadri ile Falih Rıfkı istisna olunursa bizde hâlâ yaşayan veya yeri boş kalan “Servet-i Fünûn”dur.

“Servet-i Fünûn”da çalışanlar, ideal sahipleri, sanatı yalnız sanat için seven gençlerdi. Etraftaki mefasidî elvâh setre-i sanatla ve hayallerindeki güzelliklerle setr etmeye çalışarak, Sultan Abdülhamit’in sansürü elinde hırpalanan edebiyata, bir mecrûh-ı muazzez gibi, en nevâz-şikâr ve en fedakâr ihtimâmını bezl ettiler. Onlar için yaşamak, çalışmak ve mütehass olmaktı.

Yedi seneden beri çekilmiş olduğu zaviye-i inzivadan Tevfik Fikret’i 1908 inkılâbı davet ettiği zaman o bir kura neferi, bir ihtiyat zabiti gibi mutî ve sakin vazife başına koştu. Ve kendi tesis ettiği “Tanin” gazetesinde bir amele gömleği giyerek vazî ve mütevazı hizmetlerle iştigal etmeye başladı.

Yalnız şekl-i idarenin tebdilini görmekle o şair tatmin-i hayal edememişti. O adeta muhayyel bir muhit istiyordu, bi’t-tab bulamadı. Tevfik Fikret, inkılâptan sonra yalnız bir kere terennüm-i ümit edebilmişti ki o da “Rücû”dur. Siyah ve sıtmal gözleri önünde vatanın münâzır-ı harâbî her sabah bir parça daha kararırken, o yavaş

yavaş eriyordu. Harb-i Umumî'den dokuz ay sonra, bizim için iki kere kara olan bir günde sessiz ve şikâyetsiz, tıpkı bir şule gibi, ufûl etti.

O dost-nevâz ve nâzik şair, son senelerinde, en samimî arkadaşlarının birçoğu da dahil olduğu hâlde tanımadığı vatandaşlarına küsmüştü. Onu tanıyan ve sevenler, serzenişlerini işittikçe, o büyük dostun matûnu oldukları için değil, hakikî veya vehmî muâhezelerinde herkese karşı hem münfail, hem mahcup bir yüreğin çarptığını bildikleri için müteessir olurlardı. “Rübâb-ı Şikeste”-i mübdî herkesin hayat-ı ictimaiye ve hususiyesinde kendisini taklit etmesini arzu etmişti. Fakat hayat!... Fikret derecesinde bir şair olmak her fani için ne kadar müşkül ve ne kadar nadir bir mazhariyet ise o meslekte bir insan olmak da o kadar kemiyat bir nasiptir.

Tevfik Fikret'in zatını idrak edememiş olan evlad-ı müstakbelemiz büyük şairin âsârı gibi, bu büyük adamın müessirini de daima takip ve tezkir etsin.

Süleyman Nazif

(Nu. 135, s. 1, 19 Ağustos 1918)

AŞIYAN'I ZİYARET

Dünkü nüshamızda bildirdiğimiz gibi, Tevfik Fikret merhumun sene-i devriye-i vefatı münasebetiyle edebiyat ve matbuatımızın ecille-i erkânından bazı zevat dün saat üçte, merhumun “Aşîyan” namını verdiği kâşâne-i zarîfnde toplanarak yâdını tebcîl etmişlerdir.

Merhumun yâran-ı irfanından Filozof Rıza Tevfik Bey hem müfît, hem müessir bir hasbîhâl ile, zıyâna ircâ-ı mâtem edilen şairi adeta canlandırdı. Dirileri ölümlere rabt eden büyük şairin büyük dostu kendisine mahsus talâkat-ı cazibe ile izah ederken sanki Fikret birçok yes ve ümidine terennümgâh olan yuvasının bir

köşesinden dinliyor ve bakıyordu. Filozoftan sonra Maârif Nezareti'nden memuren gelen Müsteşar Vekili ve Tedrisat-ı Tâliye Müdürü Muslihittin Âdil Bey, söz alarak, evvela Nazır Nâzım Bey'in hatıra-i şaire tebcîl ve ihtiramını ve hüzzar ve züvvarede selâmeti tebliğ, sonra da Tevfik Fikret ile bir hikâyesini gayet belîğ bir surette izah ederek oradakileri cidden mütehassıs etti. İrfan-ı milliyemizin yarınki valide ve mürebbiyeleri olacak birçok muhderat-ı muhtereme de şairin hayat-ı faziletinden ders-i tekâmül almak için “Aşîyan”a gelmişlerdi. Feyyaz birgün geçirildi.

Erkân-ı matbuatımızdan başka, Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa, Doktor Adnan ve Rasim Ferit Beyler de bu resm-i tekrîme sevgili filozofumuzun dediği gibi, bu matem-i yâda iştirak etmekle ibraz-ı kadir-şinasî ettiler.

Bu seneki ihtifal, daha mükemmel ve daha samimî oldu. Buysa hayat-ı fikriye ve ahlâkiyemizin geçen sene zarfında mutahhar tekâmül olduğuna delâlet eder.

(Nu. 136, s. 1, 20 Ağustos 1918)

BİR MUHARRİRİN DAVASI

“Âti” muharrirlerinden Nüzhet Haşim Bey'in “Millî Edebiyata Doğru” unvanlı eserleri hakkındaki bir mütalaasından dolayı Darülfünun müderrislerinden Yahya Kemal Bey aleyhinde ikame ettiği davanın rüyetine dün saat ikide ikinci ceza mahkemesinde başlanmıştır. Müdde-i evrak sübûtiyesi vekili nezdinde bulunduğundan vekilinin de hasebü'l-icap taşrada olduğundan mahkemenin talikini talep etmiş ve mahkemece otuz eylül pazartesi saat ikide rüyet-i davaya karar verilmiştir.

(Nu. 150, s. 4, 3 Eylül 1918)

YAHYA KEMAL BEY ALEYHİNDEKİ DAVA

Nüzhet Haşim Bey'in mukaddema neşreylediği “Millî Edebiyata Doğru” unvanlı eseri için Yahya Kemal Bey'in “Vakit” refikimizde münteşir mektubu üzerine açılan davadan dün ikinci ceza mahkemesinde Reis Vekili Yakup, aza Necati, aza Mülazımî Nedim Beylerden müteşekkil heyet-i hâkime tarafından rüyet edilmiştir. Makam-ı iddiada Başmuavin Hayri Bey bulunuyordu. Mahkeme evvel emirde tarifine uzlaşmayı teklif etmişse de, tarafeyn devam-ı mahkemeye lüzum gösterdiğinden rüyet-i davaya mübaşeret olunmuştur.

Nüzhet Haşim Bey'in vekili Muhittin Bey, teşrih-i davayla, “Vakit”te münteşir mektubun ilk fıkrasında nâkıs işareti içine alınan “İranlı bir tebaa” tabirinde bir ilham-ı şenî olduğunu, tamamen ve külliyyen bir hakikat olarak derc edilmiş olan tercüme-i hâlinin tahrifi iddiasında da atf-ı cürüm bulunduğunu; bunlardan mâadâ alenen ahlâksızlık isnat olunduğunu ve fena bir şöhreti olan Baba Tahir'e benzetilmek suretiyle kesr-i haysiyet edildiğini der-meyân ve matbuat müttesiplerinden bir zâtın diğer bir meslektaşını tarafından tahkir edilmesine teessüf eylemiş, cürmün ceza kanununun 214'üncü maddesi ahkâmınca zemmi tazmin eylediğinden müvekkilinin dûçar olduğu zarar-ı manevî ve maddîsinin taht-ı hükme alınmasını talep etmiştir.

Müddei-i aleyh, tekzipnamesiyle Nüzhet Haşim Bey'i tezyîfi kasdeylemediğini, mamafih kendisine ait olmayan ve fakat kendi üslubunu andıran iki mısra dolayısıyla hem müellifi hem tâbi Malumatçı Tahir'e teşbih ettiğini makam-ı müdafaada beyan eylemiştir.

Müddei-i umumî, mütalaasında müzekker varakada zemm-i faaliyette aranılan esbab-ı kanuniye bulunmadığından müddeî bi'l-bahs aleyhin beraatını talep etmiş, bunun üzerine vekil Muhittin Bey, cürüm teşkil etmeyecek bir madde-i mahsusa beyanıyla halkın hakaret ve husumetini celp edeceği şu mektubun

mündericatından sarahaten anlaşıldığı gibi Yahya Kemal Bey müdafaasında Baba Tahir'e teşbihini itiraf etmiş ve bu suretle zem fiili vazi kanunun maksad-ı kanuniyesine tevâfuk ve binaenaleyh cürüm tahakkuk ve sabit olduğundan madde-i mahsusası hükmünün icrasını talep eyledi.

Bundan sonra mahkemenin hitamı tebliğ ve bir müddet müzakereden sonra da müddei-i aleyhin beraatı kararı tefehhüm kılındı.

Nüzhet Bey, hükm-i vakıa adem-i kanaatle istinâf-ı dava eylemiştir.

(Nu. 185, s. 2, 11 Teşrîn-i evvel 1918)

ELÎM BİR ZİYÂ

Memleketimizin en değerli gençlerinden Halit Raşit Bey'in Gönen'de İspanyol nezlesinden vefat ettiğini büyük bir teessürle haber aldık. Halit Raşit Bey uzun seneler Fransa'da kalmış ve pek kıymetli bir irfan sermayesiyle memlekete dönmüştü. Vasi malûmatı, pek parlak bir zekâsı, temiz bir ahlâkı vardı. Türk matbuatının da bu güzide gencin ismi pek nadiren görülmüştür. Fakat Fransızca'yı Halit Raşit Bey kadar mükemmel bilen gençlerimizin adedi dörde bile çıkmaz. Fransız mecmualarında birçok eserler neşretmiş; bâ-husus "Tılsım" ismiyle yazdığı bir Türk hikâyesi Fransa'da da büyük muvaffakiyet kazanmıştı. Halit Raşit Bey geçen sene İstanbul'da "Layanca Turk"¹ ismiyle neşredilmiş olan Fransızca mecmuanın müdür ve başmuharririydi. Halit'in cevval ve asabî bir zekâsı, Fransız irfanıyla yoğrulmuş bir ruhu vardı. Onun için bir türlü lisanını zamanın icabına uyduramamış ve "Layanca Turk" birçok itirazlara uğramıştı. Memleket Halit gibi evlatlarından en ziyade bugünlerde hizmet beklerdi. Bu telafisi gayr-ı kabil ziyâdan

dolayı biraderi Adapazarı kaymakamı Fuat Bey'in ve aile-i muhteremesi efradına en samimî taziyelerimizi beyan ederiz.

(Nu. 227, s. 2, 22 Teşrîn-i sâni 1918)

LATİFE LATİF OLMALI

“Diken”in son nüshasında hakkımda yazılmış olan mizahî fıkrayı hastalığım hasebiyle ancak dün görebildim ve kendi hesabıma güldüm. Fakat cidd ile mizahın kolay kolay tefrikine henüz alışmamış olan muhitimizde bu tarzda latifeleri, “Diken”in malûm ve müsellemler zarafetiyle telif edemedim. Ümit ederim ki “Diken”in pek dikenli olmaya başlayan “Küçük Gazete”sinin muhayyel sermuharriri Yasin Efendi ilk nüshasında bazı karilerine hakkımda pek haksız olarak edinebilecekleri fena fikri tashihe himmet eder.

Nebizade Ahmet Hamdi [ÜLKÜMEN]

(Nu. 268, s. 2, 2 Kânûn-ı sâni 1919)

TEVFİK FİKRET MÜKÂFATI

Aşiyân Neşriyat ve Tedrisat Şirketi tarafından Tevfik Fikret Mükâfatı namıyla bir müsabaka ihdâs edileceği haber alınmıştır. Yüz liradan ibaret olan bu mükâfat, “Fikret” merhumun vefatından beri beş sene zarfında kendi hakkında

neşredilen yazılarda birinciliği ihrâz eden yazının muharririne verilecektir. Bu husustaki âsâr-ı edebiyenin suret ve takdir ve tayini hakkında üdebâmızın rey ve malûmatına müracaat olunacaktır.

(Nu. 462, s. 2, 20 Ağustos 1919)

C. MECMUA-GAZETE VE KİTAPLAR HAKKINDA TENKİT VE TANITMA YAZILARI

375. sayının birinci sayfasından. Altında şu cümleler okunuyor:

- Ne gözyaşı akıtıp duruyorsun, zaman sana uymaz sen zamana uy deler!
- Evet ama.... İkimizin de birbirimize uymak zamanı geçti.

1. MECMUA VE GAZETELER HAKKINDA

KIRIM MECMUASI

Osmanlı Türkleri ile Rusya Müslümanları arasında bir rabıta-i ilmiye ve harsiye tesisine çalışacak olan bu mecmua pek nefis bir surette mevki-i intişara vazi olmuştur. Bu yeni refikimizin muvaffakiyetini temenni ederiz.

(Nu.30, s.4, 3 Mayıs 1918)

DÜŞÜNCE

Muktedir bir heyet-i edebiye tarafından on beş günde bir neşredilmek üzere bu namda bir mecmua neşredileceği haber alınmıştır.

(Nu.32, s.4, 5 Mayıs 1918)

DUYGU

İzmir’de münteşir Anadolu refikimizin sermuharriri Haydar Rüştü Bey tarafından Duygu namıyla siyasî ve edebî yeni bir gazete neşredileceğini mahallî gazeteleri yazıyor.

(Nu. 38, s. 4, 11 Mayıs 1918)

YENİ BİR MECMUA

Ticaret ve sanayinin terakkisine hâdim olmak üzere kariben “Osmanlı Ticaret ve İlanat Mecmuası” namında bir mecmua intişar edeceği haber alınmıştır.

(Nu.58, s.4, 31 Mayıs 1918)

MECMUA İLANI

Artık hiç düşünmeyiniz!

İzdivaç gazetesi size her hususta bir rehberdir. Bu gün birinci sayı neşrolundu, nüshası 5 kuruş, umum mevzular da bulunur.

(Nu.65, s.4, 7 Haziran 1918)

ÇOCUKLUĞU SEVMEK

Fevkalâde talebeler vesaire gibi mündericâtı muhtevi olduğu hâlde çıkmıştır. Tavsiye ederiz.

(Nu. 82, s. 4, 24 Haziran 1918)

İRŞADÜ'L-MÜSLİMİN

Bu namda haftalık bir mecmuanın birinci sayısı mevki-i intişara vazı olmuştur. Yeni refikimizi tebrik ve muvaffakiyet temenni ederiz.

(Nu. 94, s. 4, 6 Temmuz 1918)

TERCÜMAN-I HAKİKAT

Âlem-i matbuatımızın en eski bir hâdemi olan “Tercüman-ı Hakikat” refikimiz dün akşamdan itibaren dört sahife olmak üzere yeni bir şekilde intişara başlamıştır.

(Nu. 121, s. 3, 6 Ağustos 1918)

TEVFİK FİKRET MERHUMA AİT BİR ESER

“Düşünce” mecmuasının derdest-i neşrolan üç nüshasını birleştirerek Tevfik Fikret merhum namına bir nüsha-i fevkalâde çıkaracağını haber aldık. Bu eser üstadın gayr-ı matbu eser ve resimlerini, hatt-ı destini, mektuplarından bazılarını muhteva olarak şimdiye kadar bu tarzda neşredilen âsâra yeni bir surette tertip olunmaktadır. Doktor Rıza Tefvik Bey de bizzat eserin tanzim ve tertibine çalışmaktadır. Gelecek ay içinde neşredilecektir.

(Nu. 145, s. 3, 29 Ağustos 1918)

YEŞİL YURT

Bu unvan ile “Trabzon” da yeni bir refik intişara başlamıştır. Tebrik ve temenni-i muvaffakiyet ederiz.

(Nu. 146, s. 4, 30 Ağustos 1918)

AKŞAM GAZETESİ

Bu nam ile Kazım Şinasi ve Necmettin Sadık Beyler tarafından yakında yevmî Akşam gazetesi neşrolunacağını istihbar ettik. Muvaffakiyet temenni ederiz.

(Nu. 158, s. 4, 11 Eylül 1918)

TÜRK GENCİ

Yakında terbiye-i bedeniye muallimlerinden Ali Sami Bey tarafından bu nam altında spora ait bir mecmua neşrolunacağını haber aldık.

(Nu. 160, s. 4, 13 Eylül 1918)

AKŞAM

Dünden itibaren şehrimizde bu namda yeni bir Akşam gazetesi intişara başlamıştır. Yeni refikimize muvaffakiyet temenni eyleriz.

(Nu. 165, s. 4, 21 Eylül 1918)

GENÇ SANATKÂR

Bu yeni fen ve sanat mecmuasının ilk nüshası intişar etmiştir.

(Nu. 190, s. 2, 16 Teşrîn-i Evvel 1918)

YENİ MECMUA

Yeni Mecmua imtiyazının muharririnden Falih Rıfkı Bey'e devredildiği haber alınmıştır. Heyet-i tahririye Refik Halit, Falih Rıfkı, Ahmet Refik Beylerdir. Diğer muharrirlerin de muavenetleri temin olunmuştur. Bu haftanın nüshası beklenen kâğıdın geç vürudu ve matbaanın yeni binaya nakli gibi sebeplerle önümüzdeki Perşembe günü tevzii olunabilecektir.

(Nu. 204, s. 2, 30 Teşrîn-i evvel 1918)

DİKEN

Önümüzdeki Perşembe günü bu isimde yeni bir mizah mecmuası intişar ediyor. Bu mecmua şimdiye kadar neşredilen bütün mecmualardan daha nefis ve daha mükemmel bir surette çıkarılacak ve “Kalem” ile “Cem” mecmualarının açtığı boşluğu dolduracaktır. Memleketimizin en marûf karikatüristleriyle en mizahçı muharrirlerini etrafına toplamış olan bu kıymetli mecmuanın muvaffak olacağına şüphemiz yoktur. Karilerimize sabırsızlıkla beklemeyi tavsiye ederiz.

(Nu. 204, s. 2, 30 Teşrîn-i evvel 1918)

DİKEN

Bugün çıktı şu elemli günlerde biraz gülmek isterseniz mutlaka okuyunuz. Bu mecmua şimdiye kadar bizde görülmemiş bir nefasette intişar etmiştir. Fazıl Ahmet, Ömer Seyfettin, Selahattin Enis Beylerin yazılarıyla İbnü’r-Refik Ahmet Nuri Bey’in bir perdelik şık bir komedisi vardır. Karikatürleri “Kalem”i hatırlatacak derecede nefistir. Herhâlde “Diken” memleketimizin büyük bir ihtiyacını tatmin etmiştir. Fiyatı 5 kuruştur.

(Nu. 205, s. 2, 31 Teşrîn-i evvel 1918)

YENİ İSTANBUL

Bu nam altında dünden itibaren intişara başlayan refikimizi tebrik ve muvaffakiyetini temenni ederiz.

(Nu. 215, s. 2, 10 Teşrîn-i sâni 1918)

SÖZ GAZETESİ

Âti gazetesi müdürü İsmail Suphi Bey tarafından “Söz” unvanıyla yarın veyahut öbür gün bir gazete neşrine başlanacağı haber alınmıştır. İsmail Suphi Bey âlem-i matbuatta öteden beri tanınmış olduğu cihetle kendisinin teşebbüsünü takdir ile karşılız.

“Söz”ün sermuaharrirliğini edib-i güzide kalem Âsaf Muammer Bey deruhte etmiştir. Gazete en müfitdâr kalemlerin muavenetini temin etmiştir.

İstihbarımıza göre “Söz” gazetesi yeni bir fırka-ı siyasiyenin nâşir-i efkârı olacaktır. Refikimize samim muvaffakiyetler temenni ederiz.

(Nu. 216, s. 2, 11 Teşrîn-i sâni 1918)

TEMAŞA GAZETESİ

On birinci nüshası müfit makalatı muhtevi olduğu hâlde neşrolundu. Mündericatı meyanında Kemal Emin, Ertuğrul Muhsin, Mehmet Sırrı Beyler ile Halide Edip Hanımefendi'nin makaleleri şayan-ı dikkattir. Risale ayrıca temaşa haberleri, bir mülakat, Venedik Taciri ile Helal Mal namıyla bir komediyi muhtevidir.

(Nu. 216, s. 2, 11 Teşrîn-i sâni 1918)

HABER REFİKİMİZ

Birkaç güne kadar “Haber” namıyla bir akşam gazetesi intişara başlayacağı haber alınmıştır. Haber tamamıyla müstakilü'l-efkâr ve bî-taraf olacak, sermuharirliğini Samizade Süreyya Bey ifa edecektir. Refikimize şimdiden muvaffakiyet temenni ederiz.

(Nu. 227, s. 2, 22 Teşrîn-i sâni 1918)

YENİ GAZETE

Meşrutiyetin ibtidasından Bâb-ı Âli vakasına ve Kamil Paşa'nın sukutuna kadar devam eden ve o günden beri mahrum-ı hayat kalan “Yeni Gazete” Abdullah Zühtü ve Mahmut Sadık Bey'ler idaresinde yakında intişar edecektir.

(Nu. 229, s. 2, 24 Teşrîn-i sâni 1918)

İNKILÂP GAZETESİNİN TATİLİ

Taklîb-i hükümet kadısıyla vaki olan neşriyatından dolayı İnkılâp gazetesi dün Meclis-i Vükela kararıyla tatil edilmiştir.

(Nu. 229, s. 2, 24 Teşrîn-i sâni 1918)

YENİ GAZETE VE HABER

“Yeni Gazete” ve “Haber” refiklerimiz dünden itibaren intişara başlamışlardır. Yeni refiklerimize muvaffakiyet temenni ederiz.

(Nu. 236, s. 2, 1 Kânûn-ı evvel 1918)

KÖY HOCASI

On beş günde bir intişar etmek üzere tesis edilen bu dinî ve ahlâkî mecmuanın ilk nüshasını gördük. Maksudını “Köylüye dinî dünyasını bildirerek çalışıp, çabalamak yolunu göstermek” sözleriyle hülâsa eden bu refikimiz sade, tatlı ve samimî bir lisan ile halka birçok faydalı telkinlerde bulunmaktadır. İntişarını tebrik ve mütalaasını tavsiye ederiz.

(Nu. 238, s. 2, 3 Kânûn-ı evvel 1918)

YENİ BİR AKŞAM GAZETESİ

Önümüzdeki cumartesi gününden itibaren “Nizam” namıyla yeni bir akşam gazetesi intişara başlayacağı bildiriliyor.

(Nu. 238, s. 2, 3 Kânûn-ı evvel 1918)

YENİ İSTANBUL GAZETESİ HAKKINDA

Başmuharriri bulunduğum ve Sait Molla Bey’le müştereken taht-ı imtiyazımda bulunan “Yeni İstanbul” gazetesini mumâ-ileyhin hiçbir alâkası kalmamak şartıyla bir tarz-ı nevinde sırf kendim mevki-i intişara vaz edeceğimi beyan ve kariyin-i kiramdan bir günlük fasıla-i neşriyatın pek tabii telakki buyrulmasını rica ederim.

“Yeni İstanbul” Sahib-i İmtiyaz ve Başmuharriri
Süleyman Radi

“Yeni İstanbul” gazetesi badema sermuharririmiz Süleyman Radi Bey’in taht-ı imtiyazında ve bir tarz-ı nevinde intişara başlayacağından Sait Molla Bey’le hiçbir alâkamız kalmadığının muhterem gazetenizle ilan buyrulmasını rica eyleriz.

Heyet-i tahririyeden: Necati Kemal, İbnü’l-Hilmi Halil Kamil, Halit Fahri, E(lif) Sıvacıyan.

(Nu. 241, s. 2, 6 Kânûn-ı evvel 1918)

ŞAİR

Haftalık edebî mecmua bu Perşembe çıkıyor.

(Nu. 245, s. 2, 10 Kânûn-ı evvel 1918)

ŞAİR

İlk nüshası bugün intişar etmiştir. En güzide erbab-ı kalemimizin birçok kıymetli yazılarını muhtevîdir. Muvaffakiyet temenni ederiz.

(Nu. 247, s. 2, 12 Kânûn-ı evvel 1918)

DİKEN

Dün dördüncü numarası çıkan “Diken” fevkalâde nefistir. Bu hafta neşrettiği “Harp Fıkraları” albümünü abonelerine meccânen vermektedir. “Zaman” abonelerine de yüzde yirmi tenzilât yapmaktadır.

(Nu. 248, s. 2, 13 Kânûn-ı evvel 1918)

TECEDDÜT

Teceddüt Fırkası’nın nâşir-i efkârı olan bu siyasî ve ilmî mecmuanın ikinci sayısı intişar etmiştir.

(Nu. 262, s. 2, 27 Kânûn-ı evvel 1918)

“ZUHR” GAZETESİ

Türkçe ve İngilizce “Zuhr” MID-DAY namında bir gazetenin şimdilik haftada iki defa olmak üzere yakında intişar edeceği haber alınmıştır.

(Nu. 262, s. 2, 27 Kânûn-ı evvel 1918)

ASIR

“Vakit” gazetesi hükümetçe tatil edildiğinden yerine bugünden itibaren “Asır” namıyla bir gazete neşrolunacaktır. Yeni refikimize muvaffakiyet temenni ederiz.

(Nu. 267, s. 2, 1 Kânûn-ı sâni 1919)

İTTİHAT ZABİTLERİ POSTASI

“İttihat Zabitleri Teavün Cemiyeti”nin neşr-i efkârı olmak üzere “İttihat Zabitleri Postası” namıyla haftalık bir gazete intişar etmiştir. Tebrik ederiz.

(Nu. 267, s. 2, 1 Kânûn-ı sâni 1919)

NEDİM VE EDEBÎ MECMUA

Önümüzdeki Perşembe gününden itibaren bu isimlerde iki edebî mecmua neşrine başlanılacağı haber alınmıştır. “Nedim” güzide şairlerimizden Fahri, Edebî

Mecmua kıymetli sanatkârlarımızdan Faruk Nafiz Beylerin riyaset-i tahririyeleri altında intişar edecektir. Her ikisinin de heyet-i tahririyeleri memleketimizin güzide erbab-ı kaleminden müteşekkildir. “Nedim” ve “Edebî Mecmua”nın maatteessüf pek düşkün bir mevkide olan edebiyatımıza hayırlı hizmetlerde bulunmalarını temenni ederiz.

(Nu. 280, s. 2, 14 Kânûn-ı sâni 1919)

HABL-İ METİN

Bu nam ile bir mecmua-i İslamiye bu hafta saha-i intişara çıkmıştır. Merkez-i tevzii Bahçekapısı’nda 88 numaralı Hüseyinzadeler Kütüphanesi’dir.

(Nu. 281, s. 2, 15 Kânûn-ı sâni 1919)

NEŞRİYAT-I CEDÎDE

Nedim - Bu nefis risale-i edebiyenin birinci nüshası intişar etmiştir.

Edebî Mecmua - Genç şairlerimiz tarafından neşredilmektedir. İlk nüshası bugün intişar etmiştir.

Utarit - İkinci sayısı mündericat-ı mühimeyle neşrolunmuştur.

(Nu. 282, s. 2, 16 Kânûn-ı sâni 1919)

TENKİT

Ömer Seyfettin ve Ali Canip Beylerin müştereken tesis ve neşretmek üzere oldukları bu mecmua, asrî edebiyat fikrini müdafaa edecek ve bu fikre muhalif bulunanlara karşı mücadele eyleyecektir.

Mecmua, aynı zamanda muallim “Gustave Lanson”un afakî usulünü takip ederek eski ve yeni şairlerin eserlerini tetkik eyleyecektir.

(Nu. 283, s. 2, 17 Kânûn-ı sâni 1919)

ÇIRAK MEKTEPLERİ MECMUASI

Çırak Mektepleri Müdüriyeti tarafından neşrolunan bu aylık mecmuanın ikinci nüshası intişar etmiştir.

(Nu. 284, s. 2, 18 Kânûn-ı sâni 1919)

GENÇ KADIN

Bu unvanla neşriyatına başlanılan mecmuanın ikinci sayısı neşredilmiştir.

(Nu. 284, s. 2, 18 Kânûn-ı sâni 1919)

İNCİ

Nefasetiyle meşhur “Diken” mecmuası sahipleri bu namla kadınlığa ait meselelerden bahsetmek üzere fevkalâde nefis diğerk bir mecmua neşretmişlerdir.

İlk nüshası intişar etmiş olan bu mecmua şimdiye kadar memleketimizde çıkan bütün mecmualardan, hatta Şehbâl’den dahi daha nefis ve daha mükemmeldir.

(Nu. 298, s. 2, 1 Şubat 1919)

“MEMLEKET” GAZETESİ

Hukuk-ı milliye ve siyasiyemizin müdafii olarak memleketimiz yevmî bir gazeteye nâil olacak, kıymettar kalemlerin âsâr-ı güzidesi, karikatürler, renkli resimler refikimizin muhteviyat ve eşkaline müstesna bir servet-i maneviye temin edecektir. Meşhur hikâyenüvistimiz Hüseyin Rahmi Bey’in pek cazip son bir romanı ilk nüshadan itibaren tefrika edilecektir. Sulh konferansı müzakeratı için Paris’e bir muhabir-i mahsus gönderilmiştir.

(Nu. 304, s. 2, 7 Şubat 1919)

MECMUALAR

Şair, Nedim, Türk Kadını, Edebî Mecmua ve Temaşa mecmuaları, yevmî matbuat misillü kâğıt tedariki müşkülâtından dolayı, bu haftadan itibaren ücretlerine yüzde elli zam icrasına mecbur kaldıklarını muhterem kariye ve karilerine beyan eylerler.

(Nu. 306, s.2, 9 Şubat 1919)

MECMUA-İ SENEVİYE-İ BAHİRİYE

Her sene neşrolunan Mecmua-i Seneviye-i Bahriye, bütün müşkülata rağmen intizamını muhafaza ederek bu sene dahi neşrolunmuştur.

(Nu. 315, s. 2, 19 Şubat 1919)

BÜYÜK MECMUA

Yeni Mecmua'nın ölümünden beri edebî ve millî bir mecmua çıkmadı. Münevverler hakikaten derin bir ihtiyaç içinde kaldı. Memleketin fikrî hayatında hâsıl olan bu boşluğu “Büyük Mecmua” doldurmaya çalışacaktır. İlk nüshası önümüzdeki Perşembe günü çıkacak olan bu mecmuayı sabırsızlıkla beklemekteyiz.

(Nu. 319, s. 2, 23 Şubat 1919)

BÜYÜK MECMUA

Bugün intişar edeceği ilan olunan Büyük Mecmua'nın bazı mevânî yüzünden Perşembe günü çıkacağı ilan olunur.

(Nu. 322, s. 2, 1 Mart 1919)

TEDRİSAT MECMUASI

Vesaitin kifayetsizliğinden dolayı beş altı aydan beri neşredilemeyen “Tedrisat Mecmuası” Mart’ın on beşinden itibaren yeniden intişara başlayacaktır. Kırk üçüncü adedi teşkil eden ilk nüshada Selim Sırrı, İbrahim Alaattin, Fazıl Ahmet, Mustafa Şekip, Siracüttin, Harun E’r-Reşit, Kimyager Rüştü, Cevdet ve Tatbikat Müdürü İhsan Beylerin yazıları bulunacaktır.

(Nu. 325, s. 2, 4 Mart 1919)

BÜYÜK MECMUA

Bugün çıktı. On altı büyük sahifeden ibaret olan bu nüshasının mündericâtı şöyledir:

Hafta Musahabesi: Mefkûre
İctimaî Musahabe: Asrî Cemiyetler Hangileridir?
Tekin Alp: Yeni Osmanlılık
Falih Rıfkı: Hicaz’daki Son Türk
Büyüklerimiz: Fahri Paşa
Yusuf Ziya: Beyaz Bulut
Köprülüzade Fuat: Yapma Edebiyat
İsmail Hakkı: Yarınki Maârif Programı
Faruk Nafiz: Annemin Dizinde
Sabiha Zekeriya: Türk Kadınlığının Terakkisi
Tiyatro: Azerbaycan Tiyatrosu
Ömer Seyfettin: Forsa (Hikâye)
...: Haftanın Tarihi
Halk Edebiyat Numuneleri

Latife: Bir Mukayese
Dahilî ve Ecnebî Karikatürler
Fiyatı 10 kuruştur.

(Nu. 327, s. 2, 6 Mart 1919)

BÜYÜK MECMUA

Halide Edip, Ömer Seyfettin, Köprülüzade Fuat, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz Beylerin makale, şiir ve hikâyelerini ve birçok mütenevvi mündericatı hâvi olduğu hâlde yarın çıkıyor.

(Nu. 347, s. 2, 26 Mart 1919)

BÜYÜK MECMUA

Hafta Musahabesi: Darülfünun'da Islahat Varmış.
Esat Paşa: Darülfünun ve Tıbbiye
Sabiha Zekeriya: Kız Darülfünunu
Köprülüzade Fuat: Epope Hakkında
Falih Rıfkı: İki Klişe
Yusuf Ziya: İstanbul
Köprülüzade: Binnaz (Tenkit)
D(dad) M. : _____¹
Cevdet: Ecnebî Müesseseleri

¹ Okunamıyor.

Reşat Nuri: Kıyas-ı Maksim

Haftanın Tarihi

Bu gün intişar eden beşinci numarası bütün Darülfünun'lular tarafından merakla okunmaya şayandır. Mündericatı şöyledir:

Darülfünun hakkında karikatürler - halk edebiyatı numuneleri vesaire...

(Nu. 355, s. 2, 10 Nisan 1919)

“HADİSAT” REFİKİMİZ

“Hadisat” refikimiz idarehanesini Cağaloğlu'nda eski mekteb-i mülkiye karşısındaki daireye nakledilmiştir.

(Nu. 381, s. 2, 29 Mayıs 1919)

“YENİ DÜNYA” MECMUASI

Yarın intişar edecektir. Cenap Şahabettin, Fazıl Ahmet, İsmail Hakkı, Hüseyin Rahmi Beylerin yazıları vardır. Gayet nefis kâğıda tab edilmiştir.

(Nu. 401, s. 2, 18 Haziran 1919)

YENİ DÜNYA

Bu unvanla intişara başlayan on beş günlük risale-i edebiyenin ilk numarası zarif ve mükemmel bir şekilde çıkmıştır.

(Nu. 403, s. 2, 20 Haziran 1919)

YİRMİNCİ ASIR

Pek yakında tanıdığımız gazeteci arkadaşlarımız tarafından tesis edilen yevmî “Yirminci Asır” gazetesi yakında pek yeni bir şekil ve kisve altında intişar edecektir. Muvaffakiyetini temenni ederiz.

(Nu. 407, s. 2, 23 Haziran 1919)

HİLAL-İ AHMER GAZETESİ

Bayram günleri akşam ve sabah güzide bir heyet-i tahririye tarafından neşredilecektir.

Bu gazeteyi okumakla hem Hilal-i Ahmer’e muavenet edilmiş, hem de en son haberlerle nefis makaleler okunmuş olacaktır.

(Nu. 413, s. 2, 30 Haziran 1919)

MUSEVVER KÜÇÜK GAZETE

İstiklal gazetesi muharrirlerinden Fuat Samih Bey tarafından bayramın ikinci günü neşredilecek olan bu gazetenin mütalaasını karilerimize tavsiye ederiz.

(Nu. 413, s. 2, 30 Haziran 1919)

“PEYAM”I ÇIKARACAKMIŞ

İstihbaratımıza göre efkâr-ı siyasiyesini serbest bir surette izah arzusunda bulunan Dahiliye Nazır-ı Sabıkı Ali Kemal Bey, eskiden sahib-i imtiyazı bulunduğu “Peyam” gazetesini tekrar neşredecektir.

(Nu. 413, s. 2, 30 Haziran 1919)

“TÜRK DÜNYASI” GAZETESİ

Muharrirîn-i Osmaniye’den Kazım Nami Bey kardeşimiz tarafından Cumartesi gününden itibaren “Türk Dünyası” namıyla siyasî ve yevmî bir gazete neşrine başlanacağı memnuniyetle haber alınmıştır. Yeni refikimize muvaffakiyetler temenni ederiz.

(Nu. 413, s. 2, 30 Haziran 1919)

MUSAVVER KÜÇÜK GAZETE

Haftalık Musavver Küçük Gazete'nin ilk numarası zengin bir mündericatla intişar etmiştir. Tavsiye ederiz.

(Nu. 414, s. 2, 3 Temmuz 1919)

“EFKÂR-I UMUMİYE” GAZETESİ

Haftada bir defa intişar etmekte bulunan Efkâr-ı Umumiye refikimiz yarınki Perşembe gününden itibaren her gün akşamları neşrolunacaktır.

(Nu. 427, s. 2, 16 Temmuz 1919)

TARİK GAZETESİ

Maârif Nezareti Müsteşar-ı Sabıkı Muslihittin Adil Bey tarafından tesis edilen “Tarık” refikimizin yarınki Pazartesi gününden itibaren saha-i intişara çıkacağını memnuniyetle haber aldık. Adil Bey Darülfünun müderrisliğinde ve maârif müsteşarlığında liyâkat ve gayretini göstermiş bir muallim ve idare adamı olduğu gibi hayli zaman gazetecilik mesleğinde de bulunmuş kıymettar bir muharrirdir. “Tarık”ın intişarıyla ciddi ve meslek sahibi gazetelerimizin adedi bir tane daha tezâyüd etmiş olacağı için âlem-i matbuat hesabına bunu bir kâr addeder ve muvaffakiyetle devamını temenni ile refikimizi tebrik eyleriz.

(Nu. 431, s. 2, 20 Temmuz 1919)

“İFHAM” REFİKİMİZ

İfham refikimizin yarınki Çarşamba günü intişar edeceğini haber aldık. Refikimize muvaffakiyetler temenni ederiz.

(Nu. 433, s. 2, 22 Temmuz 1919)

BÜYÜK MECMUA

Sansür tarafından tatil edilen “Büyük Mecmua”nın Eylül ibtidasından itibaren Halide Edip Hanım’ın riyaset-i tahririyesi altında intişar edeceğini haber alıyoruz. Büyük Mecmua’nın daha mükemmel bir şekilde çıkacağı haberi mûcib memnuniyettir.

(Nu. 445, s. 2, 3 Ağustos 1919)

TÜRK DÜNYASI GAZETESİ

Türk Dünyası gazetesi hazırlıklarını bitirmek üzeredir. Birkaç güne kadar intişar edecektir. Nâşiri on bin lira sermayeli “Türk Dünyası Gazetesi Şirketi”dir. Müessisleri Halide Edip Hanımefendi ile Kazım Nami, Nebizade Ahmet Hamdi, Hamdullah Suphi, Millî İktisat Fırkası Reisi Muteber Tacirlerden Ermenekli Mehmet Nuri, Aşyan Neşriyat ve Tedrisat Şirketi Müdür-i Umumisi Cevdet ve muharrirlerden Ahmet Beylerdir.

(Nu. 446, s. 2, 4 Ağustos 1919)

“İFHAM” REFİKİMİZ

İfham refikimizin bir müddet gayr-ı maine için tatil olunduğu haber alınmıştır. Yakında hıdmet-i neşriyesine tekrar başlamasını temenni ve ümit ederiz.

(Nu. 453, s. 2, 11 Ağustos 1919)

“VAKİT” REFİKİMİZ

“Vakit” refikimiz de ahiren tatil olunmuştur. Yakında yeniden intişarını temenni ederiz.

(Nu. 453, s. 2, 11 Ağustos 1919)

“İSTİKLAL” REFİKİMİZ

İstiklal refikimizin sahib-i imtiyaz ve müdür-i mesûlü hakkında tahdiş-i ezhanı mûcib neşriyatta bulunduğu iddiasıyla divan-ı harpçe takibat-ı kanuniye tevessül olunmuştur. Netice-i tahkikat ve takibatta iktisab-ı beraat edeceğini ümit ve tekrar intişarını temenni eyleriz.

(Nu. 453, s. 2, 11 Ağustos 1919)

MÜHİM BİR MECMUA

Bu hafta Suphi Ethem Bey'in riyaset-i tahririyesinde "Beşer ve Tabiat" isminde ilmî bir mecmua intişar etmiştir. Bu haftalık mecmuayı her veçhile istifadeli bulduk. Karilerimize tavsiye ederiz.

(Nu. 453, s. 2, 11 Ağustos 1919)

"İSTİKLAL" REFİKİMİZ

Dün İstanbul İdare-i Örfiye Divan-ı Harbi'nde "İstiklal" refikimizin Müdür-i Mesûlü Halil Ekrem Bey isticvab edilmiş ve gazetenin provaları ibraz olunmuştur. Refikimizin mûcib-i tatili olan bir taksiri görülemediğinden kariben intişarına müsaade edileceğini memnuniyetle haber aldık.

(Nu. 454, s. 2, 12 Ağustos 1919)

MESÛLİYET GAZETESİ

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın mürûc-ı efkârı olmak üzere Gümülcineli İsmail Hakkı Bey'in riyaset-i tahririyesinde Mesûliyet namıyla siyasi-i yevmî bir gazetenin yakında intişara başlayacağı haber alınmıştır.

(Nu. 459, s. 2, 17 Ağustos 1919)

“İFHAM” REFİKİMİZ

“İfham” refikimizin tekrar devam-ı intişarına müsaade edilmiştir. Refikimiz on altı sahifelik ilave-i edebiyesiyle beraber yarından itibaren intişar edecektir.

(Nu. 459, s. 2, 17 Ağustos 1919)

TÜRK DÜNYASI ÇIKIYOR

Evvelce intişar edeceğini yazdığımız “Türk Dünyası” gazetesi yarından itibaren dört büyük sahife olarak renkli ve resimli intişar edecektir.

(Nu. 462, s. 2, 20 Ağustos 1919)

AKVAM GAZETESİ

1 Eylül Pazartesi günü akşamı neşrolunacaktır. Ali Haydar Emir Bey’in “Annem Beğendi: hikâyesi -Mevsuk Malûmat-”

Mahal-i idare: Bâb-ı Âli Caddesi’nde İkdam Yurdu’nda “6” numaralı daire-i mahsusadadır.

(Nu. 473, s. 2, 31 Ağustos 1919)

2. KİTAPLAR HAKKINDA

SÜLEYMAN PAŞAZADE SAMİ BEY

Memleketimizin güzide ve nezih erbâb-ı irfanından Süleyman Paşazade Sami (âlem-i edebiyatta Süleyman Nesib namını tahallüs ederdi) Bey merhumun resmî ve hususî hayatı; âsârı hakkında, en faal azasından bulunduğu “Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti” tarafından uzun müddetten beri ihzâr edilmekte olan eser ahiren neşredilmiştir.

Dört yüz küsur büyük sahifeden ibaret olan kitap, merhumun ve pederinin muhtelif resimleriyle hatt-ı destini, hemen bütün manzumelerini; hususî mektuplarını, konferanslarını, ihtiva eylediği gibi Sami Bey hakkında muharrir, muallim, şair birçok erbâb-ı kalemin ihsasatını ve hin-i vefatında matbuatın neşriyatını hâvidir.

Memlekete hizmeti, iktidarı, bilhassa fezâil-i ahlâkiyesi ile hatıra-i millette yaşamaya layık olan merhumu bu mazhariyete nâil eyleyen bu güzel eseri karilerimize tavsiye eder ve “Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti” de kadirşinaslığından dolayı şayan-ı takdir ve tebrik görürüz.

(Nu.16, s.4, 19 Nisan 1918)

SAFAHAT

Şair Mehmet Akif Bey'in "Safahat" unvanlı mecmua-ı eşârının "Süleymaniye Kürsüsünde" namındaki ikinci kitabı üçüncü defa tab olunarak mevki-i intişara vazi edilmiştir.

(Nu.24, s.4, 27 Nisan 1918)

YENİ HAYAT

Ziya Gökalp Bey tarafından bu namda pek nefis bir surette tab edilmiş bir mecmua-ı eşâr intişar etmiştir. Mütalaasını karilerimize bilhassa tavsiye ederiz.

(Nu.51, s.4, 24 Mayıs 1918)

YENİ HAYAT

-Ziya Gökalp Bey'in Bu Namdaki Eseri Münasebetiyle-

Yeni, eski nasıl oluyorsa olsun bu muhitin, bu diyarın hayata pâyânsız bir ihtiyacı, sönmez bir ateşi var. Bu yerelere hayat getiriniz, can veriniz de hangi efsun ile hangi dârû ile verirsenez veriniz.

Yeni Hayat'ın muhterem mürebbisi Ziya Gökalp Bey'in kitabı bize "Vatan" unvanlı manzumesiyle bir arz-ı mevûddan bahsediyor. Fakat bu millet o kadar çok çekti, o kadar çok dolaştırıldı ki onu olduğu yerde rahat bırakıp bir lahza kendi hâline nefes aldirmek kendisine edilecek iyiliklerin, hakkında gösterilecek hayırların en

büyüğü olacağında asla şüphe edilmemelidir. Arz-ı mevûd ile arz-ı meskûn arasında hayal ile hakikat kadar uzak bir mesafe var. Bu mesafenin millî kurûn eden âli hamiyetleri bile tedhîş edecek derecede uzun olduğunu görmek ve hakikatin üryanlıklarıyla yüz yüze kalmak için yazı sahifelerinden bir lahza fekk-i nazarla pencereden sokaklara, sokaklarda gelip geçenlere, olup bitenlere bakmak kâfidir.

Bedbînlik, ümitsizlik bizden uzak olsun! Ve Yeni Hayat'ın muazzez üstadı emin olsunlar ki milletimizin fenâ-yâb olmaz bir kuvve-i namiyeye mazhariyetine bütün imanıyla kani olanlardan ve ancak bu ümit ile “teşyî-i hayat” etmekte bulunanlardanız.

Fakat görünen köy kılavuz istemez diye bir söz vardır. Zaten muhterem üstat da onu görmüş ve gözlerini köyün ve köylünün elîm ve feci hâlinden ayırmamış!... Bakınız, “Köy” manzumesi yine arz-ı mevûdun güzelliklerini sayıp döken bir ibtizâl tebşîrat ve mevâid ile coşup giderken hakikatin tahammülfersâ fecaatî karşısında bir darbe-i tekzîbe uğramaktan korkmuş gibi birden bire tebdil-i lisan eyliyor. Bir lahza evvelki müjdeler yerine şimdi bir tahzîr ve nasihat lisanı kaim oluyor:

Lakin ey Türk bu mesut köy bitiyor!
Mültezemin, fâizcinin, tüccarın
Pençesinde...! Diyor: “Beni kurtarın.”

Pençeler bundan, bu üç kurdun pençesinden ibaret kalsaydı onu kurtarmak yalnız Maliye Nezareti'yle, Millî Banka'nın insafına kalmış bir işten ibaret olur. Bunu da yapmak ve yaptırmak erbab-ı salâhiyet için bir karar meselesinden ibaret kalırdı. Fakat köylünün düşmanı bunlardan; mültezemle tüccar ve faizciden ibaret kalmıyor, üstat!...

Köylüyü ezen en büyük pençe; ona suikast eden en büyük düşman bilir misiniz kimdir? Ey kızıl elma yolcuları? O pençe bizzat bizim pençemiz; biz münvevverlerin, biz ictimaiyet ulemasının, biz azaların, biz müdderrislerin, biz

memurların, biz cemiyet ve heyetlerin pençesi, iğneyi kendimize çuvaldızı başkasına darb-ı meseli hiç hatırimızdan çıkmamak gerektir. İçtimaî vazifeler, makamlar, mansıblar, erbabının keyif ve hevesi yerine gelsin diye vücut bulmamıştır. Hiç olmazsa bu asrın, bu asırda yaşamak isteyen bir milletin böyle bir telakkiye tahammülü yoktur. Öyleyken biz münevverler milletin sinisini, vatanın sahasını adeta bir sil yaz tahtası, bir tecrübe tarlası zannetmemeliyiz.

Bu olmadı, bir daha, bir başka sistem daha, bu da elvermedi... Bir de şöyle tecrübe ederiz... Ta ki: Hem efendim, efrad-ı beşer hacet ve şecer nevinden değildir. Biz münevverlerin içinde bu hakikati kabul edenlerimiz bilmem kaç kaçır? Çünkü kendilerini milletin akıl hocası, vasisi, velisi, makamında gören biz münevverler işgal ettiğimiz mevkilerin birer vazife olduğunu ve gördüğümüz işlerin, gösterdiğimiz hünelerlerin bir kıymeti olduğu kabul edilmek ve hikmet-i mevcudiyetimiz teslim olunmak için halkın hayatında daha fazla bir iyilik, güzellik, tatlılık hülasa saadet getirecek eserler ibraz etmek mecburiyetinde bulunduğumuzu unutuyoruz.

Biz münevverler maziden, karınca kadarınca ibret almalı! Vazgeçemiyoruz. Ve şüphe yok; iyilik etmek, hayır işlemek, bu muhite yeni bir istikamet, yeni bir telakki, hülasa gelmesini söyleyelim yeni bir hayat vermek için, sırf bu ulvî, bu ilahî maksatla, ve mütenezzih bir kalp ve vicdanla çalışıyoruz fakat efsûs ki, yenisini bulayım derken eskisi bile elden gidiyor ve gitmekte devam ediyor.

Bakınız Yeni Hayat kitabı “Ahlâk” manzumesinde ne güzel söylüyor:

Hak milletin, şân onun
Gövde senin, cân onun...
Sen ol ki, o yaşasın
Dökülecek kan onun.

Fakat hakikatleri yalnız telkin ile kalmamalı biraz da tahlil etmeli değil mi? Millet kimdir? Sualinin cevabı karşısında insan biraz derince düşünürse? “Vazife” bahsinde denildiği gibi herkese:

Gözlerimi kaparım
Vazifemi yaparım.

Düsturunu telkin etmezden evvel; gözlerimi açar vatanımın hâline bakar ibtida kendi vazifemi yaparım demeyi, biz münevverler için, daha vazifeşinasâne buluyor.

Velîyüddin [SALTIKÇI]
(Nu. 54, s. 2, 27 Mayıs 1918)

LİSAN VE EDEBİYATIMIZ

“Cezmi Ertuğrul” – Genç müellifin, 170 sahife teşkil eden eserini bir tecrübe-i kalem, daha doğrusu müstakbel hareketini temerküz ettireceği nikatın bir zübdesi olarak takdim ediyor. Şayan-ı dikkat mebahis muhtevidir. Fiyatı yirmi kuruştur.

(Nu.56, s.4, 29 Mayıs 1918)

SERESERÜ’L-KURÂN

Gazi Muhtar Paşa’nın Ser-eserü’l-Kurân namıyla bir eseri intişar etmiştir. Hilkat, kıyamet, iade-i hilkata dair mebâhis-i fenniye-i mühimeyi camidir.

(Nu. 82, s. 4, 24 Haziran 1918)

TÜNEL

Alman üdebasından “Bernhard Gelerman” tarafından telif edilip Hasan Bedrettin Bey tarafından selîs bir lisan ile lisanımıza naklolunan bu roman pek heyecan-engiz vakayı muhtevidir. Almanya’da altı ay zarfında 160 defa tab edilmiştir.

(Nu. 92, s. 4, 4 Temmuz 1918)

DÖRT KADIN BİR PAPAĞAN

Bu kere “Kütüphane-i Sûdî” tarafından neşredilen bu roman Aleksandre Dumas’ın enâfis-i âsârından olup mütalaasını karilerimize tavsiye ederiz.

(Nu. 98, s. 4, 10 Temmuz 1918)

YENİ NEŞRİYAT

Yegâne filozofumuzun Abdülhak Hamit ve mülahazat-ı felsefîyesine dair kaleme aldığı “Hamitname”nin yakında intişar edeceğini geçenlerde tebşîr eylemiştik. Eser ahiren saha-i intişarı tezyîn eylemiştir. 550 sahifelik pek kıymetli bir eser teşkil eden Hamitname 75 kuruş fiyatla satılmaktadır. “Hamitname”nin söz getirmez kıymet-i manevîyesi hakkında burada beyan-ı mütalaadan ictinab eder yalnız tavsiyeyle iktifa ederiz. Mamafih eserin her türlü tavsiyeden müstağni olduğu da meydandadır.

(Nu. 111, s. 4, 26 Temmuz 1918)

YENİ ZENGİNLER

Ahiren bu namda nefis bir albüm neşredilmiştir. Albümün sahibi Karikatürcü Sedat Simavi Bey'dir. Sanatında meşhur olan bu genç, zamanımızın açıklığı içinde gülünç cihetlerini bularak toplamış ve bu albümü vücuda getirmiştir. İçinde pek nefis karikatürler vardır. Genç sanatkârı muvaffakiyetinden dolayı tebrik eder ve karilerimize harp yadigârı olarak bu albümden birer tane edinmelerini tavsiye ederiz.

(Nu. 196, s. 2, 22 Teşrîn-i evvel 1918)

MİLYONERİN SEYAHATI

Hüseyin Besim Bey tarafından tercüme edilen bu hikâye Kütüphane-i Sûdî tarafından neşredilmiştir.

(Nu. 214, s. 2, 9 Teşrîn-i sâni 1918)

AYDEMİR

Kiev Başşehbenderi Ferit Bey'in refikaları Müfide Feride Hanım tarafından yazılıp Halk Kütüphanesi tarafından neşrolunan, kıymettar ve ciddi bir eser-i sanat olan bu romanı bilhassa tavsiye ederiz. Fiyatı kalın kâğıtlısı 40, ince kâğıtlısı 30 kuruştur.

(Nu. 255, s. 2, 20 Kânûn-ı evvel 1918)

ZABİT VE KUMANDAN İLE HASBİHÂL

“Zabit ve Kumandan İle Hasbîhâl” namıyla erkân-ı harbiye kaymakamlarından M. Kemal Bey’in bir eseri intişar etmiştir. Tavsiye ederiz.

(Nu. 264, s. 2, 29 Kânûn-ı evvel 1918)

ZAFER TERANELERİ

Filorinalı Nâzım Bey’in Çanakkale zaferinin ilhamıyla yazılmış manzumelerden mürekkep bir kitabıdır.

(Nu. 284, s. 2, 18 Kânûn-ı sâni 1919)

CİDD Ü MİZAH

Ahmet Rasim Beyefendi’nin dört seneden beri Tasvir-i Efkâr ve Yeni Gün gazetelerinde neşrettiği güzide fıkralardan müteşekkil bu isimle kıymetli bir eseri intişar etmiştir. Tavsiyeyi zâid görürüz.

(Nu. 288, s. 2, 22 Kânûn-ı sâni 1919)

GENÇ VE GÜZEL

Nezih muharrirlerimizden Orhan Mithat Bey'in bu nefis eserini, Kütüphane-i Sûdî pek zarif bir tarzda tab ettirerek müştâkan-ı edibe arz ediyor. Muharrir kitabın kudret-i kalemiyesi fazla izahata hâcet bırakmaz. 20 kuruş fiyatla Sûdî Kütüphanesi'nde satılıyor.

(Nu. 299, s. 2, 2 Şubat 1919)

MİLYONERİN SEYAHATI

Meşhur Alman edibelerinden Alice Berned'in çok rağbet kazanmış bu eseri Hüseyin Besim Bey'in selîs kalemiyle tercüme edilerek ikinci defa olarak Sûdî Kütüphanesi marifetiyle mevki-i intişara vaz olunmuştur. Fiyatı 30 kuruştur. Tavsiye olunur.

(Nu. 302, s. 2, 5 Şubat 1919)

FIRTINA VE KAR

Genç ve nezih şair E(lif) Seyfî Bey'in Halk Kütüphanesi külliyyatı arasında intişar eden mecmua-i eşâridir. Fiyatı 10 kuruştur. Tavsiye olunur.

(Nu. 302, s. 2, 5 Şubat 1919)

YILDIZLAR VE GÖLGELER

Şükûfe Nihal Hanım'ın Halk Kütüphanesi külliyyatı meyanında intişar eden bir mecmua-i eşâridir. On kuruştur. Tavsiye olunur.

(Nu. 302, s. 2, 5 Şubat 1919)

Tahlil ve Tenkit

MEVÛD HÜKÛM -1-

Muharriri: Halide Edip Hanım - İstanbul, 1335

Vaka basit olmakla beraber cazip ve meraklıdır: Avrupa'da tahsilden dönen Doktor Kasım, mesleğinin icap ettirdiğinden çok daha insanî düşüncelere malik, şefkatli, merhametli bir adamdır. İstanbul'a gelince çok zengin fakat menzûl bir ihtiyar olan babasının yanında eski usul bir Bâb-ı Âli efendisi olan amcasıyla zevcesini ve küçük çocuklarını buluyor. Bu kadını "Behire" genç, güzel ve geçkin kocasının tatmin edemediği ruhuyla aşk ve ihtirasa çok meyyâldir. Bu fettan, ateşli kadının babaları bir lakin anaları ayrı diğer küçük bir kardeşi, bir "Sara" var ki işte romanın merkez-i sıkletini bu garip, ateşin, yüksek şahsiyet teşkil edecektir. Daha genç bir kızken çılgın bir aşkla seviştikleri "Süruri" isminde şımarık, zayıf ve bayağı ruhlu bir zabitle evlenmiş; bu izdivacın mahsûlü olan tıpkı anasına benzeyen "Atıfa" isminde bir kızları var ki Kasım onu daha ilk gördüğü günden beri pek seviyor. "Sara"nın onu hâlâ esrarlı bir aşkla sevmesine mukabil "Süruri" metreslerle, Beyoğlu'nun zevk ve sefahat âlemlerinde parasını yiyip bitiriyor ve yine geldiği zamanlar geç ve daima körkütük sarhoş geliyor.

Mesleğinden başka hiçbir şey düşünmeyen, beşerî ihtiraslara karşı çok lâkayt olan saf ve sade "Kasım", ruhu aşk ihtiyacıyla çırpınan "Behire" için ibtida

koca konağın matemli yalnızlığı içinde bir ümit menbası oluyor fakat pek az sonra bu ümidinin ne kadar vâhi olduğunu mütemadî buhranlar arasında anlıyor. Bilhassa fukara doktoru olmak, fukara mahallelerinin âlâm ve fecâini biraz tehvîn etmek gayesini takip eden Kasım, tesadüf sevkiyle korkunç bir hastalığa yakalanan “Süruri” ile onun aşıladığı zavallı Sara’yı tedavi etmektedir. Küçük Atıfa ile daha babasının konağında başlayan dostlukları, onu Sara’ya karşı her hastasından daha başka bir vaziyette bulunduruyor; ve yavaş yavaş bu bedbaht, güzel kadına karşı manâ-yı garip bir merbutiyet duyuyor ki, bu rabita nihayet ilahî bir aşka kadar yükselecektir.

Kasım’ın üstadâne tedavisi neticesinde “Sara”da “Süruri” de iyileşiyorlar; yine onun nezareti altında bir nekahet devresi başlıyor. Hastalar hayata ikinci çıkış telakki ettikleri bu devreyi Büyükada’da çamlarla dalgalar arasında, yeniden hararetlenen bir aşkla geçirecekler. Lakin “Süruri” doktorun bütün nasihatleri hilafına eski zevk ve sefahat âlemlerine atılıyor. Ve bunun tabiî neticesi olarak pek az zaman sonra da ölüyor... “Süruri”nin israfatı aile servetinden hemen hiçbir şey bırakmadığı Kasım, yengesinin kardeşini babasının evine getirip daimî bir tedavi altına almak mecburiyetindedir. Esasen, çılgın bir kadının kızı olan “Sara” frenginin kendisinde de böyle bir cinnet tevellüt edeceğinden korktuğu için, kocasının öldüğü gece müthiş bir buhran içinde kıvranırken, Kasım’dan, “müncîsi” addettiği bu büyük adamdan kendisini hayatta yalnız bırakmayacağına dair vaat almıştır.

Kasım’ı hayatındaki bu son aşk ümidini de elinden aldığı için “Sara”ya karşı büyük bir kin besleyen Behire’nin itirazlarına rağmen, Kasım ile Sara evleniyorlar ve Boğaziçi’nde küçük bir yalıya çekilerek sakin, asude bir hayat geçiriyorlar. Hayatında daha ilk defa seven Kasım’ın çılgın, ateşli aşkına karşı, Sara bezgin, yıpranmış, artık sükûn ve istirahat muhtaç bir ruhla mukabele ediyor; denilebilir ki bu fedakâr, insan adama aşktan, muhabbetten ziyade minnet ve itimatla, şükranla bağlıdır. Nihayet bir tesadüf bu sükûnu bozuyor: Süruri’nin küçük kardeşi Doktor “Kâmi” Avrupa’da tahsilini bitirerek dönünce “Atıfa” vesilesiyle “Kasım”la dost oluyor; ve bu dostluktan hiç hoşlanmayan, adeta teşeüm eden Sara’nın ısrarlarına rağmen bir dost sıfatıyla evlerine devamla başlıyor. Kasım’ı kendisine üstat telakki eden Kâmi, esrarlı bir güzelliğe malik olan “Sara”ya karşı derin bir temellük hırısı

beslemekteyse de Sara'nın donuk lâkaydisi karşısında daima âciz ve perişan ezilmektedir. Öyle görünüyor ki bu genç kadının eskiden fırtınalarla dolan hudutsuz ruhu artık daralmış, donmuştur; ne Kasım'ın ateşin aşkına karşı gösterdiği tatlı teslimiyet, ne de genç ve güzel Kâmi'nin gözyaşları bu donmuş ruhu yeniden dalgalandıramaz...

Yalıda tertip edilen bir aile müsameresi, bizim bu tahminde ne kadar aldandığımızı ispat ediyor: Kâmi'nin genç ve ateşin simasıyla serverinin gençliği arasında derin bir müşabebet bulan "Sara", onun piyanosuyla hem-ahenk büyüleyen hararetli, ilahî sesini duyar duymaz, ruhundaki kalın buz tabakalarının çözölmeye başladığını hissederek kaçıyor...

Bundan sonra, o zamana kadar "Kâmi"ye karşı lâkayt bir tavır takınan "Sara"yı ondan şiddetle müteneffir görüyoruz; çünkü kendisini bekleyen uçurumu görmüş ve korkmuştur. Yine bu sarsıntının neticesi olarak, Sara kocasına daha şuurlu bir surette yaklaşmakta, ona olan merbutiyeti yavaş yavaş ve şükran ve minnet şeklinden geçerek bir sevgi hâlini almaktadır. Tam bu esnada Balkan Harbi ilan ediliyor; artık Kasım Şinasi aşkını bir tarafa bırakarak Edirne mevki-i müstahkemî hastahanesine koşacaktır. Hareket edeceği sabahın gecesini, Kasım her ihtimale karşı bütün işlerini tertip ve vasiyetnamesini tanzim için geç vakte kadar çalışıyor; kocasından evvel yatmış olan Sara, bu ayrılığın türlü türlü neticelerini düşünerek uyuyamamakta ve Kasım'a karşı beslediği muhabbetin kuvvetlendiğini şiddetle duymaktadır; onu bu düşüncelerinde başlıca muazzeb eden şey, Kasım'ın kendisini bir aşk ile değil, yüksek kalpli bir doktorun herhangi bir hastasına karşı göstereceği bir merhamet endişesiyle aldığı zannıdır. İşte tam bu esnada Kasım yatak odasına giriyor ve o aralık mahsus gözlerini kapayan Sara'nın başucuna gelerek, kocası harbe, meçhule gideceği gece rahat rahat uyuyan bu kadının kendisine karşı aşk ile değil hürmet ve minnetle merbut olduğunu acı acı düşünüyor ve bu meşûm düşünceyle hiçbir harekette bulunmaya cesaret etmiyor, kim bilir belki ebediyen ayrılacakları son gece, birbirlerini anlamayarak aynı şeytanî vesveselerle hırpalanan bu zavallı ruhlar karşısında nihayetsiz bir merhamet duymamak kabil değildir.

Kocası gittikten sonra “Sara”yı İstanbul’daki konakta “Behire”nin yanında buluyoruz. Artık o ruhsuz bir ceset gibi dalgın, sessiz, iradesizdir; Kasım’dan ve Kasım’ın avdetinden başka hiçbir şey düşünemiyor. Behire kız kardeşine karşı şimdi eskisinden çok daha kindardır. Çünkü Kasım’dan sonra, kendisine tatlı ümit dakikaları yaşatan “Kâmi”nin de “Sara”ya meclûb olduğunu öğrenmiştir. “Kâmi”ye gelince, Sara’nın Kasım’a her gün kuvvetlenen ne kırılmaz bir rabita ile bağlandığını ve kendisi için artık hiçbir ümit kalmadığını bildiği için, bu esrarlı kadına yakın bulunmak saadetiyle iktifa etmektedir. “Sara”yı bedbaht etmek düşüncesiyle çırpınan “Behire” bundan şeytanî bir surette istifade etmek için vesileler ararken, masum ve yüksek “Sara”da, annesinin tımarhanelere düşmesine sebep olan kadının kızından, yani evdeki kardeşinden kendisine öyle bir fenalık geleceğini kable’l-vuku bir hisle mütevekkilâne duyuyor. Tam bu esnada “Behire”ye harikulâde bir fırsat çıkıyor:

İstanbul’a dökülen binlerce bakımsız mecrûhların sokaklarda kaldığını gören “Kâmi” Kasım’ın sırf fakirlere yardım için kendi masrafiyla tesis edip giderken idaresini kendisine bıraktığı “dispanser”i küçük bir hastahane hâline ifrâğ için “Sara”nın muvaffakiyetini istihsâl ediyor, “Sara” kocasının insanî mesaisine yardım ederek ona yaklaşmış ona layık bir kadın olmak arzusuyla, burada fedakârâne bir surette çalışıyor, hasta bakıcılığı ediyor.

Son ayrılık gecesinin ruhunda bıraktığı vesveselerle meşûm bir cehennem azabı içinde yaşayan ve o azabı çektikçe aşkı daha kuvvetlenen, ateşlenen Kasım Şinasi, Behire’nin desiseleriyle, İstanbul’da geçen şeyleri büsbütün başka türlü muhakeme etmektedir. Hele lâkayt Sara’nın “Kâmi” ile beraber hasta bakıcılığı etmesini bir türlü havsalasına sığdıramıyor. O son geceden beri kendisini sevmediğine ve sevmeyeceğine emin olduğu “Sara”nın genç ve güzel Kâmi ile müştereken hıyanette bulunmasını hiç müstebid görmemektedir. Arada bir bu varlığını yakan, mahveden hain düşünceden kurtulmak istiyor; fakat Behire’den aldığı tafsilat şüphelerini nihayet Mecnunâne bir kanaat hâline getirmiştir. Yazdığı hararetli mektuplara Kasım’dan bir cevap alamayan bedbaht “Sara”nın artık unutulduğuna derin bir yes ile mütevekkilâne kani olduğu bir esnada, sevdiği zevcesinin hıyanetine kail olan bu zevcin talihsizliğini düşününüz... İşte böyle

cehennem azaplarıyla kıvranan Kasım, ilk fırsatta trene atlayarak hemen İstanbul'a koşuyor; ve İstanbul halkı Edirne'nin istirdâd-ı şehir ayinini yaparken, kocasının hatırasıyla meşbû-yı masum, Sara'yı sakın ve sessiz eski bir vaadi mucibince, kuvvetli bir morfin şiringasıyla öldürüyor.

İşte "Mevûd Hüküm", umumî hatları itibariyle, bu küçük fakat çok canlı ve çok mümtaz aşk ve ihtiras hikâyesinden ibarettir.

Köprülüzade Mehmet Fuat [KÖPRÜLÜ]
(Nu. 304, s. 2, 7 Şubat 1919)

İMPARATOR CASUSU

Şarl Loarn'ın birçok meraklı romanını Sîret Tevfik Bey lisanımıza tercüme etti. Kütüphane-i Sûdî meraklı romanlar koleksiyonuna bir daha ilave etti. Kütüphanelerini zenginleştirmek isteyenler yirmi kuruşla Sûdî Kütüphanesi'nden bu romanı tedarik edebilirler.

(Nu. 304, s. 2, 7 Şubat 1919)

ŞARKILAR, KANTOLAR

Erbâb-ı meraka hizmet maksadıyla Sûdî Kütüphanesi en son ve en yeni şarkılarla kantoları cem ve tab ederek beş kuruşa satmaktadır.

(Nu. 304, s. 2, 7 Şubat 1919)

KIRIM MÜELLİFLERİ

İdare-i Osmaniye zamanında yetişen Kırmılı meşâyih, ulema, şuara, müverrihîn, etba ve riyâziyûnun terâcim-i ahvâlinden bahseden bu eser yedi buçuk kuruş fiyatla Sûdî Kütüphanesi'nde satılmaktadır.

(Nu. 306, s. 2, 9 Şubat 1919)

SHERLOCK HOLMES'UN HATIRATI

Polislerin piri Sherlock Holmes'un hatıratına okumayı tavsiye ederiz. Beş kuruş fiyatla Sûdî Kütüphanesi'ndedir.

(Nu. 306, s. 2, 9 Şubat 1919)

ÜÇ KARDEŞ

Sûdî Kütüphanesi'nin edebî roman koleksiyonunu teşkil eden âsârdan olan bu eser de pek hoştur. Sûdî Kütüphanesi'nde sekiz kuruş fiyatla satılıyor.

(Nu. 306, s. 2, 9 Şubat 1919)

KENDİ KENDİNE FOTOĞRAF MUALLİMİ

Ragıp Rıfkı Bey'in mübtedilere bir iki saat zarfında fotoğrafçılığı öğreten gayet istifadeli ve amelî usullerden bahis bu kitabı on kuruş fiyatla Kütüphane-i Sûdî'de satılmaktadır.

(Nu. 308, s. 2, 11 Şubat 1919)

Tenkit ve Tahlil

MEVÛD HÜKÛM -2-

Muharriri Halide Edip Hanım - İstanbul 1335

Halide Hanım'ın bu yeni eseri, en son tahlilde, basit fakat cazip, her manasıyla kuvvetli bir aşk ve ihtiras hikâyesidir. Eserin merkez-i sıkletini, Halide Hanım'ın diğer eserlerinde olduğu gibi, "Sara"nın şahsiyeti ve onun etrafında alevlenen aşklar, ihtiraslar teşkil ediyor ki bunlar arasında en barizi "Kasım"ın muhteris aşkıdır. Zaten romanın mihveri başlıca "Sara" ile "Kasım"ın mütekabil münasebetleridir; Süruri, Kâmi, "Behire" pek tabîî olarak ikinci planda gözükmüyorlar.

Hele hikâyeye daha mahallî bir renk vermek, İstanbul'un fukara hayatını fecaatleriyle göstermek için ilave edilen bazı vakalar, şahsiyetler -mesela "Ayşe Kadın", "Mehmet"- var ki, asıl mevzuuyla zerre kadar alâkadar değildir. Öyle görünüyor ki şimdiye kadar romanlarında pek müstesna şahsiyetlerin ruhî tahlilleriyle iştigal eden Halide Hanım, bu son eserinde biraz muhiti de göstermek, biraz İstanbul'un fakir mahalleleriyle de meşgul olmak istemiştir. Esasen romanın kahramanı Doktor Kasım, bütün servet ve faaliyetini fakir insanların, iyiliği, saadeti için kullanmaya azmetmiş geniş ruhlu bir insandır. Milliyetçilik cereyanının tabîî neticelerinden biri olan bu "halka doğru gitmek"teki insanî güzelliği Halide Hanım "Mevûd Hüküm"de Kasım'ın şahsiyetiyle temsil etmek istemişse de, bütün bu cihetler "Sara"nın hâkim siması karşısında alelâde teferruat hükmüne itmiş ve eser, muharririnin şimdiye kadar yazdığı sair romanlar gibi, yüksek sınıflara ait bir aşk ve ihtiras hikâyesi olmaktan kurtulamamıştır. Muhiti bilhassa halk hayatını yaşatacak eserlerde romanın esasını teşkil eden vakanın o hayattan alınması, o muhitte cereyan etmesi, romandaki şahsiyetlerin mesela "Mevûd Hüküm"de olduğu gibi çok yüksek ve hemen hemen kozmopolit denilebilecek derecede muhite bî-gâne olmaması icap ederdi. "Sara"nın yahut "Kasım"ın "Kâmi"nin bu muhitle alâkaları o kadar

belirsizdir ki, bunların Türk olduklarını gösterebilecek hiçbir hususiyetlerine tesadüf edilmez.

“Mevûd Hüküm”de ilk planda “Sara” ile “Kasım”ı görüyoruz. “Sara” hayatta tesadüf edilmeyecek bir tip olmasına rağmen ne kadar canlı, sevimli, cazipse, “Kasım” bilakis o kadar cansız hatta bazı dakikalarındaki safvetiyle belki biraz gülünçtür de. Halide Hanım bu geniş ruhlu, insaniyetçi kahramanını hayattan almayarak, kendi keyif ve hevesine göre ideal bir şekilde yaratmak istemiş de maatteessüf hemen hiç muvaffak olamamıştır. Bir kukla kadar cansız, hissiz bir surette gençliğinin en hararetli senelerini geçirdikten sonra, “Sara” ile temas neticesinde ruhunda nihayetsiz galeyanlar duyan bu saf, çocuk ruhlu adam, belki de, ideal bir mahiyet verilmek için gösterilen fazla ihtimam neticesinde, beşerî mahiyetini kaybetmiş bir kukla şeklinde görünüyor. Bu kadar saf ve masum bir mahlûk nihayet bir melek olabilir, fakat onu bizler gibi bir insan şeklinde takdim etmek istersek tabîî sahte ve gülünç görünür. Çünkü bir dünyanın insanları, hatta “fevke’l-beşer” addedilen en müstesna şahsiyetler bile, faziletlerle masiyetlerden mürekkep birer halîtedir. Binaenaleyh Kasım’ı bu kadar günahsız bir surette tasvire kalkışmak, onu yaşatamamak demektir.

Halide Hanım’ın eserlerinde, merkez taklidi teşkil eden müstesna kadınların ruhî hayatları ve şahsiyetleri ne harikulâde bir muvaffakiyetle yaşarsa, birinci hatta ikinci plandaki erkekler de bilakis o kadar sahte ve muvaffakiyetsizdir. Mesela “Mevûd Hüküm”de “Kasım”dan sonra epey mühim bir mevki iştigal eden genç ve sanatkâr ve hararetli “Kâmi”yi, “Sara”nın esrarlı şahsiyeti önünde yavaş yavaş aşkının bütün maddî unsurlarını bırakarak adeta lâhutîleşmiş görüyoruz. Maddeten melek olabilmek için en yenilmez ihtiraslar duyduğu kadına karşı, genç, ateşin “Kâmi”nin müvehheren “mistik” bir vecd ve takdisle mütehassıs olması adeta bir muammadır. Bu muammanın hâlini, ancak, Halide Hanım’ın “Sara”ya vermek istediği esrarlı yükseklikte ve ona temas eden her beşerî ihtirası maddilikten kurtarıp lâhutîleştirmek istemesinde aramalıdır. “Süruri” ile “Amca Bey” gibi ruhî hiçbir fevkalâdeliğe malik olmayan tâlî simalar, diğerlerinden daha muvaffakiyetli bir surette yaşatılmıştır.

Romanda “Sara”dan sonra en mühim mevkii iştigal eden kadın “Behire”dir. Kendisine nispetle geçkin, cansız, maddî ve manevî ihtiraslarını tatmin edemeyecek bir Bâb-ı Âli efendisine varmış olan bu kadın, hayatta daima tesadüf edilebilecek kadın simalarından biridir. Konağın matemî kimsesizliği içinde “Kasım”ı görür görmez, onu kendisine bir aşk ve ümit menbaı gibi telakki eden, ruhunun boşluğunu onunla doldurmak isteyen bu genç, güzel, muhteris kadın, onun eğilmez fazileti karşısında derin bir inkisâra uğramaktan sonra, hiç sevmediği, nefret ettiği “Sara”nın onu nasıl elinden çaldığını nihayetsiz bir kıskançlıkla görüyor. Sonra aynı Sara’nın, ikinci defa yeni bir ümit menbaı olarak meydana çıkan “Kâmi”yi de elinden aldığını görünce, artık pek beşerî bir hisle ondan intikam almak için her türlü vasıtalarla müracaat ediyor. Hülâsa bu hikâyede “Behire” ruhunun bütün ihtiyaçları, işkencelerle çok canlı bir surette yaşanılmıştır. “Mevûd Hüküm”ün dolaşık, çetrefil lisanına, umumî hayat sahnelerini tasvir hususunda muvaffakiyet gösterilmemesine rağmen, “Sara”nın sihirli şahsiyetini, ruhunun meçhûl mıntıkalarındaki daimî tahavvülleri, mücadeleleri harikûlade bir muvaffakiyetle yaşatan bu roman, Halide Hanım’ın en güzel eserlerinden biridir, temiz, pürüzsüz bir lisanla yazmaya hiç ehemmiyet vermeyen, hayatın haricî ve umumî tasvirlerinde çok muvaffakiyetsiz ve itinasız bir ressam addedebileceğimiz Halide Hanım, yaşattığı kadınların ruhî tahlillerinde, manevî simalarını tersîmde harikulâde bir sanat kudretine maliktir. Esasen “Mevûd Hüküm”de “Sara”nın şahsiyeti romanı o kadar kaplıyor ki, kari, diğer ikinci derecedeki tafsilat ve tasvirata hiç ehemmiyet veremiyor; ve ta vakanın sonuna kadar bilâ-ihtiyar sürükleniyor. Memleketin ictimâî yaralarından, fukara mahallelerinin dertlerinden bahseden ictimâî kısımlar, sonra Edirne’nin istirdâdı şenlikleri tasviratı, hastahane hayatı, bütün bu tâlî cihetler karinin dimağında hemen hiçbir mevki işgal edemiyor; çünkü “Sara”nın şahsiyetiyle o kadar meşbûdur. Halide Hanım’ın sihir sanatını biraz teşrih ve izah etmek, bir romancıdan ziyade büyük bir şair sayabileceğimiz bu kuvvetli sanatkârın hikâyeleri hakkında umumî bir fikir vermek için evvelce yazdığım satırları aynen naklediyorum:

“... o hâlde Seviye Talip’i, Handan’ı, son eserini yaşatan sır ne?... Bana sorarsanız, Halide Hanım’ın derin, mümtaz ruhunu bütün samimiyetle eserlerine tevdi edebilmesi cevabını vereceğim. Dikkat ediniz, Halide Hanım’ın bütün

eserlerinde merkez sıklet hiç değişmez: Hudutsuz ruhlarında daima fırtınalar kopan yüksek ve müstesna kadınların ruhî tahlilleri daima romanın esasını teşkil eder. Aşk ve ihtirasın nihayetsiz kudreti karşısında bazen kırılan fakat hiçbir zaman eksilmeyen bu çok kuvvetli şahsiyetler esas itibariyle birbirinden farksızdır. Daimî tecrübe ve müşahedemizin bize garip göstereceği bu mağrur, fedakâr, sathı sakın görünse bile derinliği meçhûl cereyanlarla karışan muammalı ruhlara acaba hayatımızda tesadüf etmek imkânı var mı? Ben, en korkunç ve en beşerî ihtiraslara karşı bile yenilmeyen bu kadınlara ancak Halide Hanım'ın romanlarında rast geleceğimizi zannediyorum. Bu böyleyken Seviye Talip'i, Handan'ı, Sara'yı bize o kadar canlı olarak yaşatan sanat kudretine karşı daha büyük bir hürmet ve meftuniyet beslemeye mecburuz. Hepsini aynı cinsten addedebileceğimiz bu ideal tipleri severek yaratan Halide Hanım, onları maneviyatlarının meçhûl mıntıkalarında esen esrarlı rüzgârlarla sallandıkları korkunç dakikalarda bile o kadar yakından takip edebiliyoruz ki, nihayet bu muhayyel kahramanların bizde de aynı kuvvetle yaşadığını duyuyoruz. Hayatın zâhirî levhalarını tasvirde daima lâkayt ve acemi bulduğumuz Halide Hanım'ın başlıca sihir sanatı işte buradadır; ve bu itibarla Halide Hanım'ı bir romancıdan ziyade bir şair telakki etmek şüphesiz daha doğrudur. Evet, bir şair! Şu on seneden beri yetişen en büyük ve belki de yegâne şair..."

Köprülüzade Mehmet Fuat [KÖPRÜLÜ]
(Nu. 311, s. 2, 15 Şubat 1919)

ŞAHİNGİRAY

Kırım tarihine ait bir faciadan bahsolan bu eserin mütalaasını tavsiye ederiz. On iki buçuk kuruş fiyatla Sûdî Kütüphanesi'nde satılıyor.

(Nu. 311, s. 2, 15 Şubat 1919)

KENDİ KENDİNE KONSERVECİLİK

Herkese lazım. Tavsiye zâid. Sûdî Kütüphanesi'nde 7,50 kuruşa satılıyor.

(Nu. 311, s. 2, 15 Şubat 1919)

ŞIK MI?

Kütüphane-i Sûdî'nin edebî romanlarından. On iki buçuk kuruş fiyatla Sûdî'de satılıyor.

(Nu. 313, s. 2, 17 Şubat 1919)

DAMAT BEYİM!

Bu Sûdî Kütüphanesi'nin edebî hikâyelerindendir mütalaaya şayandır tavsiye ederiz. On kuruş fiyatla Sûdî Kütüphanesi'ndedir.

(Nu. 313, s. 2, 17 Şubat 1919)

ASHÂB-I KEHFİMİZ

Ömer Seyfettin Bey'in son romanıdır. Türklerin yörüklüğü ve milliyet umdesini nasıl ihmal ettiklerini bir Ermeni gencinin lisanıyla tasvir eder. Bâb-ı Âli'de "Zaman" Kütüphanesi'nde satılır. Fiyatı 12 buçuk kuruştur.

(Nu. 314, s. 2, 18 Şubat 1919)

BİNNAZ

Genç şairlerimizden Yusuf Ziya Bey'in bu isimdeki üç perdelik manzum piyesi Kanaat Kütüphanesi tarafından neşredilmiştir. Darülbeyti tarafından kabul edilen bu eseri tavsiye ederiz.

(Nu. 314, s. 2, 18 Şubat 1919)

AVRUPA HARBİNDEN ALINAN PİSİKOLO HAYATÎ DERSLER

Garp ulemasından “Gostav Loben”in bu yeni eseri Abdullah Cevdet Bey tarafından tercüme ve Kanaat Kütüphanesi tarafından neşredilmiştir. Hatt-ı zatında kıymetli olan bu kitap mütercimnin birçok dakik haşiyeleriyle ve Avrupa rical-i hazırasının resimleriyle bir kat daha mükemmel bir hâle gelmiştir.

(Nu. 314, s. 2, 18 Şubat 1919)

OSMANLI VİLAYET-İ ŞARKİYESİ

Ali Emirî Efendi vatanına büyük bir iyilik daha etti: “Vilayet-i Şarkîye” kitabı yalnız Avrupa’ya vilayet-i şarkîyenin Osmanlı olduğunu öğretmiyor, Osmanlılara vilayet-i şarkîyeyi öğretiyor.

Bu kitap hakkında ayrıca tafsilat vereceğimizden şimdilik yalnız karilerimize tavsiye etmekle iktifa ederiz.

(Nu. 315, s. 2, 19 Şubat 1919)

KÜÇÜK GELİN

Orhan Mithat Bey'in millî, edebî, ahlâkî romanıdır. Kütüphane-i Sûdî'de tab ve neşrolunarak on beş kuruş fiyatla satılmaktadır tavsiye ederiz.

(Nu. 320, s. 2, 27 Mart 1919)

AZERBAYCAN'IN TEŞEKKÜLÜ

A(ayın) M. Bey'in mühim ve şayan-ı dikkat bir eseridir. Kardeş memleketteki son cereyanları olduğu gibi öğrenmek isteyenlere ehemmiyetle tavsiye ederiz.

(Nu. 322, s. 2, 1 Mart 1919)

ÜÇ HİKÂYE

Muharriri: Mehmet Rauf. Bir iki güne kadar nefis bir tarzda intişar edecektir.

(Nu. 338, s. 2, 17 Mart 1919)

Mühim ve Kıymettar Bir Eser:

GEÇMİŞ GÜNLER

Muharriri: Ruşen Eşref

Yarın nefis bir tarzda tab edilerek mevki-i intişara vaz olunacaktır. Fiyatı 40 kuruş.

Merkez-i Tevzii: Kütüphane-i Sûdî.

(Nu. 340, s. 2, 19 Mart 1919)

NAME

Darülbedayi heyeti tarafından temsil edilmekte olan bu bir perdelik manzum komedi “Büyük Mecmua” tarafından neşredilmiştir. Fiyatı 5 kuruştur. Tiyatroya gidenler bundan mutlaka bir tane edinmelidirler.

(Nu. 359, s. 2, 23 Nisan 1919)

Tarih Musahabeleri:

İTALYANCA - TÜRKÇE

ESKİ BİR LÜGAT KİTABI

Geçenlerde, Bursalı Tahir Beyefendi’nin delâletiyle geçen asra ait bir mecmuayı tetkike muvaffak oldum. Mecmua, bütün mecmualar gibi türlü türlü eserleri ve bilhassa “Şeyh Galip”e ait manzumeleri muhtevidir. Bunlar arasında “Halid-i Bağdadî”nin Farsî bir gazeli sonra İstanbullu “E’s-seyyit Ahmet Arif-i Mevlevî” tarafından 1314’te istinsah edilmiş “Gülşen-i Vahdet” ve 1216’da istinsah

edilmiş “Hüsn ü Aşk” manzumeleri, sonra Hazret-i Mevlana’ya ait ufak tefek menkıbeler, Mesnevi şerhlerinden -bilhassa Sarı Abdullah Efendi’ninkinden-nakiller, urûc-ı İsa’ya vesaireye ait muhtelif birtakım şeyler de var. Mecmuadaki bazı manzumelerin altında ayrıca bir de “E’s-seyyit E’l-hacı Abdullah Ağabeyzade” ismine ve 1244 tarihine tesadüf ediliyor; bu zatın istinsah ettiği bazı parçalar üzerinde “Gazel-i Şeyh Galip Efendimiz” gibi bazı ifadata tesadüf edilmesi onun da Mevlevî olduğunu gösteriyor. Herhâlde bütün bu tafsilat, tetkik ettiğimiz mecmuanın bir Mevlevî mecmuası olup ibtida “Ahmet Arif” ve sonra da “E’s-seyyit E’l-hacı Abdullah Ağabeyzade” efendilere ait olduğunu meydan-ı vuzuha koymaktadır. Mamafih eğer mecmua yalnız bunlardan ibaret olsaydı ilmen hiçbir kıymeti, hiçbir yeniliği haiz olmayacaktı. Lakin bütün malûm beyitlerden başka, “Esrar Dede” tarafından yazılmış İtalyanca-Türkçe, bir lûgat kitabını da ihtiva etmektedir, şimdiye kadar ilim âleminde tamamıyla meçhul olan bu eseri tanıtmadan kendimizi alamadık.

* * *

Tezkiresi ve eşârıyla marûf olduğu kadar, mürşidi “Şeyh Galip”in kendisi için yazdığı mersiyesiyle de marûf olan “Esrar Dede” hakkında burada malûmat verecek değiliz. Merak edenler muhtelif terâcim kitaplarına, “Simâhane-i Edip” hatta “Kamûsü’l-Alâm”a müracaat edebilirler. Yalnız bütün bu menbalarda Esrar Dede’nin İtalyanca-Türkçe bir lûgat kitabı tertip ettiğine, Latince, Rumca, İtalyanca gibi muhtelif ecnebî lisanları bildiğine dair en ufak bir kayıt bile yoktur. Hâlbuki tetkik ettiğimiz mecmuadaki İtalyanca-Türkçe lûgat, bize Esrar Dede’nin bu üç lisanı da bildiğini gösteriyor. Bizden hemen hemen bir, bir buçuk asır kadar evvel gelen bu adam hakkındaki malûmatımız bu kadar noksan olursa, mazimiz hakkındaki bildiklerimizin ne kadar eksik ve hakikatten ne kadar uzak olduğu büsbütün meydana çıkar.

“Esrar Dede”nin lûgati, tetkik ettiğimiz mecmuada 27 sahifelik bir mevki işgal etmiştir ki, her sahifede on yedi satır ve her satırda vasatî on, on bir kelime mevcuttur. Fena bir talik ile yazılıp etrafına altın cetvel çekilmiş olmakla beraber, itinalı yazılmış bir eser sayılmaz. Maatteessüf “balkone” kelimesine kadar mevcut

olup oradan aşağısı yani eserin kısm-ı küllisi mevcut değilse de, bundan, “Esrar Dede”nin eserini ikmâl etmediği neticesini çıkaramayız; bizim elimizdeki nüsha, alelâde bir mecmua olduğu için, mecmua sahibi lûgat kitabının yalnız baş tarafını istinsah etmiş ve mütebâkisini yazmamış olabilir. Herhâlde yangınlardan masûn kalmış olduğu takdirde, bu lûgat kitabının tam nüshasına tesadûf etmek imkânı daima mevcuttur. Karilerimize bu eserin mâhiyetini, taksimatını anlatmak için “Esrar Dede”nin mukaddimesini aynen naklediyoruz:

“Ama bad bu fakir-i nâçar anî dervîş-i Mevlevî Mehmet Esrar mukaddemâ ulûm ve fûnûn-ı sitte tahsiline say ve kûşîşimüz avânında bi’l-ittifak Lûgat-ı Latine (Latin) ve Talyaniye’ye (İtalyan) bir miktar vukufumuz sebkât etmişti. Bu defa ihvan-ı tarikimizden bir zat-ı azizü’l-vücut ile lûgat-ı merkûmun sohbeti olup vakıa Latin ve Taliyanî bilinmek bizce neften hali olmadığına binaen bir Taliyan lûgati ibare-i Türkiye üzere tercüme eylesin diye bu fakire ibram buyurmalarıyla hâlâ tarikat-ı âliyyede mürşit ve rehberim olan şeyhim, efendim, cenab-ı marifet-meâb ve himmet-nisâb E’ş-Şeyh Galip Dede E’l-Mevlevî müteanallahi bî-feyzi enfasihi’l-kavî hazretlerinden bu emrin mübâşeretine istizan eylediğimde müsaade-i himmet müşâhedeleri nümâyân olmakla mütezammın bit-habli’t-taka Taliyan lûgatini Rum lisanıyla mütercem ber-vasatü’t-tertîp lûgat kitabını Türkçeye tercüme ve mahal mahal Latincelerini dahi ifade ederek tahririne mübâşeret ve müyâderet olundu. Ve bu kitabın tertibi evvela bir mukaddimeye muhtaç olup lisan-ı Taliyan ve Latin’in tahrir ve taallümde huruf-ı hecesinin eda ve icrası ne veçhile olduğunu ve bazı harfinun harf-i ahir mufâreketiyle mahrec-i dîgerde eda olunduğunu ve buna dair bazı kavâidini tahrir eyledik. Badehu asıl tercüme olunan kitabın kaidesince bu babda idâdın binden on bine değin tercümesini ve bab-ı sâlide Taliyan ve Latin’in suret-i erkâmını tercem ve bab-ı sâliste şuhûr-i Rumiye’nin isimleri ve eyyâm-ı haftanın isimleri tercüme bab-ı râbide huruf-ı heceleri tertibince müfredat-ı lûgat tercümesine şürû olunur. Badehu on fasıl miktarı dahi zeylinde eşcâr ve envâ-yı nücüm ve anasır ve bazı ibadat-ı mürekkebe üzere kaide-i terkibi bilinmek için sual ve cevap ve ahz ve atâ elfâz ve edvâtı tahrir olunmuştur.”

Bunu takip eden altı sahifelik mukaddimeyi “Esrar Dede” bizzat yazmış olup, telifine esas olan “İtalyanca-Rumca” lügatten tercüme etmemiştir. Nitekim altı sahifeden sonraki şu ifadesi, asıl mütercim kısmının ondan sonra başladığını gösteriyor:

“İmdi bu mukaddimede bir miktar kavâid-i mütenevvialarından beyan olunmaya bari elbet bir lüğatin tavır ve tarzına vukûf lazım olup ilm-i icmâl hâsıl etmek yalnız müfredat-ı lügat bilmekle kudret-i istimâl olmadığından ötürü olup tahsil ve tatvil dahi bu muhtasara nâ-becâ olduğundan bu kadarı ile kasr olundu. Feyemmâ bad tercümesi matlub olan kitabın tahririne şürû olursa gerektir. Ama hâlâ tercümesi matlub olan kitap tahrir ettiği lüğati Rum lisanınca tercüme etmekle bizim maksadımız Taliyan ve Latin lisanlarını tercümeden ibaret olup Rumîsine itibar-ı küllî olunmadı. Lakin mahal mahal ondan dahi bazı lügat tahrir olunmaya niyet olunmuştur. Tahrir ettiğimiz lügatlerin her birinin fetha ve kesre ve zammesi sehv-i kitabetten ictinâben harekâtla işaret olunmayıp bi’l-feth ve bi’l-kesr kaydıyla eda olundu.”

Bunu müteakip üç fasılla dördüncü fasılın bir kısmı mündericidir ki, bunlardan ilk fasıl “7”nciden “10”uncuya, ikinci fasıl “10”uncudan “13”üncüye, üçüncü fasılda “13”üncüden “14”üncü sahifeye kadar devam ediyor. On ikinci sahifede Latin rakamlarının şekillerini gösteren bir cetvel mevcuttur.

“14”üncü sahifeden itibaren İtalyanca lugalteri alfabe sırasıyla muhtasar bir surette yazıyor ki, “27”nci sahifeye kadar devam eden bu kısmın en son kelimesi de “balkone”dir. Sahifenin sonunda sürhle yazılmış olan “tahte’r-risale” ifadesi hiçbir şey ifade etmez; esasen ne müstensihinin ismi ne de tarih ve mahal-i istinsah işaret edilmemiştir. Onu takip eden sahifede kavâid-i külliye-i fakhiyeye ait bazı şeyler vardır. İstinsahtaki bazı imlâ yanlışları, müstensihinin herhâlde fazıl bir adam olmadığını gösteriyor. Fasıllar, kelimelerin üstü ve daha sair mühim yerle sürhle işaret olunduğu cihetle, istinsahına az çok itina edildiği anlaşılmaktadır.

* * *

“Esrar Dede”nin bu nâkıs lûgat kitabı hakkındaki malûmatımız işte bundan ibarettir. Acaba Esrar Dede bunu ne zaman yazdı? Bunu aşağı yukarı tahmin edebiliriz: Galip Dede’nin “1205” Galata şeyhi olduğunu, Esrar Dede’nin de “1211”de vefat ettiğini düşünürsek, herhâlde bu lûgatçenin 1205-1211 seneleri arasında tercüme edildiğini katiyetle söyleyebiliriz. Acaba “Esrar Dede”nin tercüme ettiği “Rumca-İtalyanca” lûgat kitabı nedir? Yukarıda verdiğimiz bibliyografi malûmatından sonra onu tayin etmek de mütehassıslarınca kabildir. Bütün bu izahattan çıkan başlıca tarihî neticeler, evvela İtalyancanın geçen asra gelinceye kadar memleketimizde en müteammim ecnebî lisanı olduğu, sâniyen Garp lisanlarına vukûfunu hiç ihtimâl verilemeyen Esrar Dede’nin Rumca, Latince, İtalyanca gibi üç lisana vâkıf bulunduğu, sâlisen de mazimiz hakkındaki malûmatımızın ne kadar eksik ve yanlış bir hâlde kaldığıdır. Dördüncü bir netice olarak, Mevlevî tekkelerinin eskiden beri yenilik ve terakki fikirlerine samimî bir melce ve penah olduğu hakkındaki kanaate bunun yeni ve parlak bir delil daha teşkil edebileceğini de ilave etmezsek, büyük bir haksızlık olur.

Köprülüzade Mehmet Fuat [KÖPRÜLÜ]

(Nu. 361, s. 2, 25 Nisan 1919)

KADIN İSTERSE

Hikâyeleriyle kendisini sevdirmiş olan meşhur hikâyenvüvistimiz Mehmet Rauf Beyefendi bu defa “Kadın İsterse” unvanlı bir hikâye neşretmiştir. Bu hikâyeyi karilerimize hararetle tavsiye ederiz.

(Nu. 364, s. 2, 12 Mayıs 1919)

KADIN İSTERSE

Mehmet Rauf Bey'in son eseri: Kadın İsterse yeni neşrolundu. Fiyatı 30 kuruştur. Verje kâğıt üzerine ve muharririn bir kıta fotoğrafıyla temsil-i nefis nüshaları 50 kuruşa.

(Nu. 368, s. 2, 16 Mayıs 1919)

MEZAR TAŞI

Bir felaketin ilhamatıyla vücuda gelmiş âbide-i mâtemdir. Merkez-i tevzii Halk Kütüphanesi.

(Nu. 370, s. 2, 18 Mayıs 1919)

İNGİLİZ RİCÂL-İ SİYASİYESİ

Harb-i Umumî'de iştiyar eden İngiliz meşâhir-i siyasiyenin hayat-ı siyasiye ve hususiyelerinden bahis olarak bu namda bir eser intişar etmiştir.

(Nu. 384, s. 2, 1 Haziran 1919)

SAKIN İNANMA, ALDANMA, KANMA

Posta Telgraf ve Telefon Müdür-i Umumisi Refik Halit Bey'in, evvelce muhtelif gazetelerde münteşir mizahî makalelerini muhtevî olan bu eseri karilerimize tavsiye ederiz. Fiyatı otuz kuruştur.

(Nu. 384, s. 2, 1 Haziran 1919)

İKİNCİ TEEHHÜLDEN SONRA

Ahmet Nurettin Bey'in bu güldürücü eseri de ahiren intişar etmiştir. Tavsiye ederiz.

(Nu. 400, s. 2, 17 Haziran 1919)

ESKİ AHBAP

Reşat Nuri Bey'in bu namdaki zarif hikâyesi “Diken Neşriyatı” tarafından nefis bir kapak dahilinde ve müteaddit resimlerle tab ve neşredilmiştir. Temsil-i nefis yirmi, diğeri on iki buçuk kuruştur. Karilerimize tavsiye ederiz.

(Nu. 400, s. 2, 17 Haziran 1919)

MEMLEKET İLHAMLARI

Genç şairlerimizden Yahya Saim Bey'in güzel şiirlerinden mürekkep olan bu zarif mecmua-i eşârını erbâb-ı edibimize bilhassa tavsiye ederiz.

(Nu. 403, s. 2, 20 Haziran 1919)

SİYAH KİTAP

Rum Patrikhanesi “Türkiye’de 1912–1918 Senesi Arasında Rumların Dûçar Olduğu Mezalim” unvanıyla siyah bir kitap neşretmiştir. Mezkûr kitap bugün (dün) müttefikin-i fevkalâde komiserlerine tevdii ve Paris’e irsâl edilecekti.

(Nu. 414, s. 2, 3 Temmuz 1919)

İKİ SİYASÎ ESER

Hamdullah Suphi Bey tarafından Berlin Türk Yurdu delâletiyle “Ermeni Meselesi ve Bir Türk Nokta-i Nazarı” sernamesiyle Fransızca bir eser neşredildiği ve muharririn-i siyasiye ve maliyemizden “Kara Şemsi” Bey’in de “Cenevre” de “Türkler ve Pahlenizm” unvanıyla Fransızca bir risale-i siyasiye neşredildiği matbaamıza gönderilen birer nüshasından anlaşılmıştır. Memleketimizin nıkat-ı nazarını ve muhakkak davalarını Avrupa’ya tanıtmak üzere sarf ettikleri gayretten dolayı muharrirlerini tebrik ederiz.

(Nu. 435, s. 2, 24 Temmuz 1919)

TESELLİ

Bir perdelik manzum piyes. Muharriri Selami İzzet. Her kitapçada bulunur. Fiyatı yedi buçuk kuruştur.

(Nu. 445, s. 2, 3 Ağustos 1919)

MUHAREBE DÖNÜŞÜ

Harbiye Nezareti yaverlerinden Tarık Mümtaz Bey tarafından “Muharebe Dönüşü” namıyla ve siperlerin kutsî ve necip sükkânına ithafıyla ahiren küçük fakat ruhlu bir eser neşredilmiştir. Mütalaasını tavsiye ederiz.

(Nu. 468, s. 2, 26 Ağustos 1919)

FERYAT

Bulgurluzade Rıza Bey tarafından son zamanın fecayini hazin bir edayla tasvir etmek üzere neşredilen bu küçük manzum eseri tavsiye ederiz.

(Nu. 468, s. 2, 26 Ağustos 1919)

BANKACILIK

Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası Müdür-i Umumî Muavini ve Mülkiye Mektebi Muallimi Ferit Bey tarafından “Nakit ve İtibar-ı Millî” eserinin üçüncü cildi olarak kırk üç formalık “Bankacılık” namıyla bir eser neşredilmiştir. Türkçemizde ilk defa olarak neşrolunan bu eseri erbabına tavsiye eyleriz. Bâb-ı Âli Caddesi’nde İkbâl ve Kanaat Kütüphanelerinde satılmaktadır.

(Nu. 476, s. 2, 3, Eylül 1919)

Ç. MATBUAT VE SANSÜRLE İLGİLİ YAZILAR

369. sayının birinci sayfasından. Altında şu cümleler okunuyor:

- Son haber...
- Okusana... Alt tarafı..
- Alt tarafı bembeyaz. Demek ki daha havadis gelmemiş olacak, yalnız haber veriyor!

FİKR-İ MESÛLİYET

Muhterem refikimiz “Tanin” in dünkü baş makalesini büyük, pek büyük bir hat ve istifade ile okuduk.

“Matbuatın Vazifesi” unvanını taşıyan bu makale hakikat hâlde daha şamil, daha vasi meseleleri, vazife ve mesûliyetleri ihtar etmekte, nazar-ı dikkat önüne koymakta olduğu için ihtiva ettiği efkârı tevsii yollu bazı naçiz mütalaat da biz dermeyan etmek istedik.

Refikimiz şehremaneti münakaşasıyla başlayan neşriyat arasında temas ettiği bazı esaslı fikirleri bu makalesinde biraz daha tamik etmek istediğini beyan ile söze başladıktan sonra dünyanın geçirmekte olduğu büyük inkılâbın herkesi ve her şeyi müteessir edeceğini ve harpten sonra başlayacak olan “yeni dünya” ve “yeni hayat” arasındaki vaziyetlerin bu derece-i tesire göre tayin edeceğini izah ve şu sözlerle asıl maksada âgâz eyliyor:

“Zannediyoruz ki harbin sonu da artık uzak değildir. Ve binaenaleyh şimdiden herkesin, etrafı iyi görmek üzere tetkikata girişmesi, dünyanın yeni manzarasına göre neler yapılmak icap ettiğini anlamaya başlaması lazım gelir. İşte bu meyanda matbuatında vazifesi büyüktür.”

Muhterem arkadaşımızın vukuatı şöyle derin dûrbîn bir nazarla telakki ve ihataya muvaffakiyeti ve dünyanın ve hayatın artık eski reviş ve reftar ile yürümeye katiyen gayr-i müsait yeni bir dünya ve yeni bir hayat olmaya başladığını biz arkadaşlarla bütün efkâr-ı umumiye ve bilhassa müdür ve münevver zümreye kemal-i samimiyet ve ehemmiyetle ihtar eylemesi cidden şayan-ı tebrik ve teşekkürdür.

Matbuat-ı milliye arasında bir mevki-i mümtaza sahip bulunduğu için neşriyatındaki tesir ve ehemmiyet elbette bir mahiyet ve ehemmiyet-i mahsusayı haiz bulunan refikimiz, yeni dünyanın yeni hayatına milleti hazırlamak vazifesinin, yahut

hazırlayamamak mesûliyetinin kimlere tertip ettiğini ve edeceğini dahi şu satırlarda teşrih etmektedir: “Memleketi yeni baştan yapmak vazifesiyle mükellef olanlar elbet şu cahil ve saf köylüler, şu ancak kendilerini taşıyabilen ihtiyarlar, şu henüz başka bir âlem içinde yaşayan ve hayatın gürültülerinden uzak duran kadınlar değildir.” Şu satırlar; yalnız verilen emirlere itaat, gösterilen her fedakârlığa tahammül ve icabet, eden kitle-i milletin hiçbir veçhile mesûl ve muhatap tutulamayacağını binaenaleyh fenalıkların mesûliyetini başka yerlerde aramak ve iyiliklerin husulünü dahi başka ellerden, başka kalplerden ve kafalardan beklemek lazım geldiğini bildiriyor ve şüphesiz ki pek doğru söylüyor. Çünkü mesûliyet bizzat tasarrufata kudret ve ehliyeti iktiza etmekte, hâlbuki halk heyet-i umumiye ait birçok musalih ve ahvâl ile temastan bi’z-zarure âciz bulunmaktadır.

Halk için vaziyet; mimarın keyif ve iradesine tâbi mevâd-ı ibtidaiye rolünü oynamaktan ibaret kaldıkça elbette onların mesûliyetleri asla mevzu-ı bahis olamaz.

Mesûliyet; halkı istedikleri gibi yoğurup işlemek salâhiyetine sahip olanların ve o salâhiyete kendilerini ehil görenlerindir. Refikimiz bu ashâb-ı salâhiyetin kimlerden ibaret olduğunu dahi söylüyor:

“Elimizde ne kemiyet, ne keyfiyet itibariyle bizi tamamen memnun edemeyecek bir zümre var ki memleketin güzide zümresini teşkil ediyor.”

Refikimizin tabî millet namına elimizde dediği güzide zümrenin şöyle böyle beş on bin kişiden ibaret olduğunu ifade etmesi dahi cây-i münakaşa olamaz. Milletin mukadderatından mesûl olacak beş on bin kişinin gösterilebilmesi dahi büyük bir muvaffakiyettir. Refikimiz güzide zümrenin kemiyetinden de keyfiyetinden de gayr-i memnun olduğunu yine tabî ihtiyacat-ı milliyeye izafeten söylerken biraz su ve söz götürür cihetler bırakıyor.

Münevver zümremizin azlığı hakikaten şayan-ı teessüf bir hakikattir. Fakat aceba mevcuttan mümkün olduğu derecede istifade imkânı, zemini hazırlanmış mıdır? Yoksa refikimizin buhran zamanlarında şiddetli âsâr tahribinden şikâyet ettiği

o aletler -ki bizde mene'l-kadim câridir, derler- o bir avuç zümrenin de ekseriyetle hebâen mensûra olup gitmesini mi mûcib oluyor?

Sâniyen bu münevver zümremizin keyfiyeti meselesinde refikimizin vereceği hükümler umum için esas itibarıyla şayan-ı kabul olsa bile aceba refikimizce kusur olan her şey herkes için de öyle midir?

Bunlar öyle birer meseledir ki herkesin derdini, fikrini, ictihatını açıktan açığa dökebilmesi kabil olmadıkça hâl ve fasılları ancak vahidü't-taraf bir mahiyetten başka bir şeyi arz edemez. Ve o zaman da adama: Şeyhin kerameti kendisinden menkul; derler.

Mesûliyetin oldukça ağırlığını yüklenen biz gazeteler için dahi hâl yine böyledir. Gerçi baş başa verip memleketin yeni hayatı için neler lazım olduğunu kararlaştırmak nasihati çok güzel, çok mahalinde verilmiş bir nasihattir.

Fakat muhterem refikimiz şimdiye kadar verilmiş kararların, tayin edilmiş hedeflerin icrasını, neşrini temin ve müsaade etmek dahi diğer münevver ve sahib-i salâhiyet sınıfların vazifesi olduğunu ihtar etmek değil miydi? Mademki zümre-i münevvere mesûldür, bu mesûliyetin mühim bir miktarı o zümreden sayılan matbuatındır.

Mevki-i mesûliyet ve salâhiyette bulunanların kâffesi mesûliyette tesânüd ile hareket edebilmek için yek-dîgerinin efkâr ve kanaatine hürmet veya birbirini delil ve ilim kuvvetiyle elzâm etmek lazım değil midir?

(Nu. 36, s. 1, 9 Mayıs 1918)

MİSAFİR ARKADAŞLARIMIZ

Müttefik Avusturya-Macaristan'ın gazetecilerinden mürekkep bir heyet birkaç günden beri misafirimiz bulunuyor. Bizim matbuat heyetimiz namına vaktiyle kendilerine edilen ziyareti iadeten şehrimize gelmiş olan bu muhterem meslektaşlar; payitahtımıza kalplerin pek şen olduğu bir zamanda ayak basmış bulundukları için kazazede İstanbul kendilerini tabii istediğimiz derecede güler bir çehre ile kabul edemedi. Mamafih müttefik millet gazetecilerinin şu ziyaretleri yalnız biz matbuat azasını değil bütün memleket efkâr-ı umumiyesini kemal-i alâka ve memnuniyet ile işgal eden bir hadise-i ehemmiyetle telakki olunmak kıymetini asla kaybetmeyecektir.

Mütemeddin memlekelerde gazetelerin ifâ ettikleri vazifenin, her meselede efkâr-ı umumiye üzerinde icra ettikleri tesirin derece-i ehemmiyeti bizim memleketimizin dahi meçhulü olmadığı için Osmanlı efkâr-ı umumiyesi müttefik memleketlerin matbuatı namına memleketimizi teşrif eden muhterem muharrirlerin şu ziyaretlerine layık olduğu mevki ve ehemmiyeti atfetmekte asla kusur göstermeyecektir. Hususıyla biz Osmanlıların kalbimizde pek mühim ve pek kadim ukdeler bırakarak devam edip gelen birçok yanlış telakkilerin, sû-i niyet ve maksad-ı garezkârâne mahsûlü propagandaların badema Garp matbuatında tashih edilip yer bulamamaları için Garplı meslekdaşlarımızın bizim matbuatımızla, bizim muhit-i millî ve fikriyemizle doğrudan doğruya bizzat temasta, münasebatta bulunmaları bizler için öteden beri hissedilmiş fakat maatteessüf temini her nedense tehir etmiş ihtiyaçlardan biridir.

Milletlerin yek-dîgeri hakkında perverde ettikleri fikirler, hisler ve kanaatler her şeyden ziyade tarafeyn gazetelerinin tesir-i neşriyatına medyûn olduğu için Osmanlı ve Avusturya-Macaristan gibi mukadderat-ı siyasiyelerini yek-dîgerine pek samimî, pek hayatî rabıtalarla bağlamış iki imparatorluğun efkâr-ı umumiyelerini birbirine yakından tanıştırmak hususunda tarafeyn matbuatının uhde-i gayret ve himmetlerine pek mühim, pek büyük vazifeler tertip etmekte olduğu dahi

düşünülünce her iki taraf matbuat heyetlerinin birbiriyle ne kadar sıkı temeller ve münasebet rabitaları tesis etmeye muhtaç bulundukları teslim olunur. İşte bu kabîl ziyaretler müttetik memleketler matbuatının mensup oldukları milletlerin münasebat-ı hâliye, müstakbelesi üzerinde icra edecekleri tesirat-ı hasenenin mevad-ı ibtidaiyesini ihzâr demek oldukları için tarafeyn efkâr-ı umumiyesince pek ziyade meserret ve memnuniyetle telakki edilmek tabîdir.

Misafir arkadaşlarımız, matbuat hayatının bizdeki âsâr ile kendi memleketlerindeki tarz-ı güzarişini, kendi kendilerine mukayese ettikleri zaman tabîî bizdeki gazeteciliği Garp gazeteciliğine nisbetle pek sönük, pek ibtidaî bulacaklardır. Zaten hayat-ı ictimaiyenin kâffe-i şua batı yek-dîgeriyle mütenasip, mütenazır yürümek bir kanun-ı tabîî olduğu için Avusturya-Macaristan gazetecileri gazetecilerimizde gördükleri sadeliği, noksanları, kusurları; ictimaî hayatımız diğer tezahüratta da şüphe yok hissetmiş bulunacaklardır. Bu böyle olmakla beraber, hakkımızda hâsıl edecekleri fikirlerin birçok noktalarını hemen derhal tenvîr etmek ve bizden memleketlerine ve gazetenin sahifelerine taşıyacakları hatıratı -eğer lazım ise- ona göre tashih etmelerini kendilerinden ricada bulunmak ihtiyacını bir türlü susturamıyoruz.

Müttetikler âlemi işgal eden birçok mühim meselelerin bizim sahifelerimizde Garp zihniyetine göre muhtaç oldukları derecede ehemmiyet-i hararetle mevzu-ı bahis münakaşa olmadıklarını gören misafirlerimiz ihtimal ki bu kadar hayatî mesailin bile Osmanlı efkâr-ı umumiyesini işgal ve ikaz ettiğine zâhib olacaklar ve buna pek haklı olarak hayret edeceklerdir.

Hâlbuki zahir hâl bunu böyle zannettirse de hakikatta bizim efkâr-ı umumiyeimiz kendi menaf-ı hayatiyemize taalluk eden bütün mesail hakkında lüzumu derecede hararet ve alâka ile hadisatı takip edebilmekte ve erbab-ı salâhiyetin faaliyetini, müzic gürültülerle ihlâl etmemeyi kendisine öteden beri şiar-ı ittihaz edegelmektedir. Bu hususta; efkâr-ı umumiyenin teşekkül ve teyakkuzu, alâkası, tezahürü meselelerinde biz Osmanlılar ve Türkler Şark'ın müşterek seciyelerinden birine bütün Şarklılardan ziyade sahibiz ki o da: Sâkitâne hareketi velveleli

faaliyetlere tercih etmektir. Biz adeta karıncalar gibi ses, seda çıkarmadan; şöyle bir koklaşma ve temas ile yuvaya taalluk eden bütün vukuat ve hadisattan haberdar olur ve faaliyet ve istikametimizi ona göre tanzim ve tevcih etmekte asla kusur etmeyiz.

Garp âlemi bizim bu seciyemize, bu fitratımıza çok vakit vâkîf olmadığı için zanneder ki biz âsîme-ser ve bî-haber etrafımızda olup geçenlere hayran hayran bakar ve geçer gideriz. Garp, bunu böyle zannetmekle çok, pek çok defa aldandı: Bizi de kendisini de ızrâr etti.

Gazeteler kendi milletlerini ve müttefiklerini ve bütün insaniyeti ızrâr edecek yanlış efkâr ve telakkiyatın, ters hareket ve icraatın tashih, ıslahına çalışmakla mükellef oldukları cihetle misafir refiklerimizin kendilerinde ve memleketlerinde hâsıl olması melhûz böyle yanlış telakkiler hakkında şu birkaç sözü söylemeye arz ettiğimiz gibi, kendimizi mecbur gördük.

Ümit ederiz ki şu sözlerimizin matlûb olan neticeleri hâsıl olacak ve müttefik memleket matbuatı badema bize müteallik mesailin tefsir ve naklinde bizim seciye-i sükûtumuzu bir nakîse-i tahammül gibi telakki etmek yanlışlığına düşmeyeceklerdir. Garbın hakkımızdaki diğer bütün yanlış fikirleri hep bu ana hataya, yani bizde vukuatı tahlil, takdir ve temeyyüz eder; hakikî muhabbetleri, hakikî hürmetleri, ciddi rabıtalarla, sahtelerinden, yalancılarından tefrik etmeyi bilir bir vicdan-ı millînin, hassas ve seriü'l-infiâl bir ruh-ı milliyenin mevcut olmadığı daha buna müncer olduğu için; Garp bir fail-i muhtar bir millet gibi değil, melûf tahakküm, bâzîçe-i istibdat bir sürü nazarıyla bakmaya alıştığını ve maatteessüf müessesatımızın hâli de bunu çok vakit tekzip edemediği için hakkımızdaki bütün hükümlerin tashihi her şeyden evvel bu esaslı noktanın tashihine mütevakkıf bulunmaktadır.

İşte misafir arkadaşlarımızın bizim hakkımızda yaptıkları en büyük iyilik, tarafeyn milletlerini yek-dîgerine takrîb hususunda ilk atacakları müfit ve muvaffakiyetli hatve bu diyarda yaşayanların da hissedip anlamakta, mesrur olup müteessir olmakta, nef ve zararı takdir etmekte, dostu düşmanı seçmekte müttefik

milletlerin hiç birinden asla ve katiyen geri kalmadığı ve geri kalmayacağı ve aksini zannedenlerin pek kötü yanlışlıklara düştüklerini efkâr-ı umumiyelerine bütün katiyetiyle bildirmekte olacaktır. Ve refiklerimizin bu vazifelerini ifâda kusur etmeyeceklerine bütün ruhumuzla kaniyiz.

Velîyüddin [SALTIKÇI]
(Nu. 61, s. 1, 3 Haziran 1918)

MATBUAT İÇİN

Münasebet düştükçe söylüyoruz: Dünyanın hiçbir tarafında olup geçen vukuattan haber alamıyoruz.

Harbin en mühim, en fena tesirlerinden biri de bu habersizlik meselesidir. Muharebenin zaruretleri her memleket için yeni bir vazife meydana getirdi: Memleketin haricine intişar edecek haberlerin eli yüzü, elfâzı düzgün olmak lazım geliyor. Hiçbir millet için için kaynayan yaralarının harice sızmasını istemiyor. Ehl-i dilin dediği gibi herkes kendisini, kan tükürse de kızcılık şerbeti içmiş gibi göstermek istiyor.

Bu fikirler pek haklıdır. Havadislerin, şayiaların şöyle yahut böyle olması beynelmilel münasebatın şu devrinde efkâr-ı umumiyeye, kuvve-i maneviye, mukarrerat-ı askeriye üzerinde fevkalâde büyük tesirler icra etmek tabiidir. Bu sebepten her milletin kendisine ait her şeyi ulu orta meydana dökmesi elbette doğru olamaz. Sansürlerin, istihbar heyetlerinin hükümet-i tesisi ancak böyle bir maksatla kabil-i idrak olur. Fakat her maksadın husulü onu elde etmek için ittihâzı lazım gelen tedbirlerde israf ve mübalağayı iktizâ eyletmez. Zaruretler, mahrematı mübah kılsa bile bir hadd-i mazeretle mukayyettir. Mesela Osmanlı matbuatı için vazife, şüphe yok, her meselede her kelime-i ahvâlin icabatıyla tartarak söylemek ve ancak alelâde

günlerin tahammül edebileceği telâk-ı lisan tarikini şu nazik devirlerde asla elzem etmemektir. Fakat bunun, bu mecburiyetin bir haddi; her mütemeddin memlekette mutâd aşağı yukarı muayyen bir derecesi vardır. Takibdat o derecenin fevkine çıktı mı mükâlemede adâb-ı muaşerete hürmetkârlık göstereyim derken sağır-dilsiz derecesine düşmek nevinden bir harekette bulunulmuş olur.

Kulağımızın dibinde bize ait ne bahisler, ne münakaşalar geçiyor? Biz bunlara karşı bir heykel-i câmid hâlinde kalabilir miyiz? Böyle bir sükûnet mütehecciraneye neden lüzum görülsün?

Bizim matbuatımızın vaziyet-i elimesi bu kadarla da kalmıyor. Söze başlarken dediğimiz gibi, biz adeta bu dünyadan el etek çekmiş hücre-nişînler gibi, saha-i rüyetimizi yazı masamıza hasretmiş bir hâldeyiz: Hiçbir taraftan haber almak; başka memleketlerin gazeteleriyle, resâil ve neşriyatıyla, ale'l-umum hayat-ı fikriyesiyle, bilhassa ve bilhassa bize ait neşriyatıyla senelerden beri hemen büsbütün kat-ı münasebet etmiş bir hâldeyiz. Böyle yaşanır mı? Dostun, düşmanın bizim hakkımızda ne dediklerini, nasıl düşündüklerini bilmeden karanlıkta kalem sallamak hayırlı bir şey mi olur?

Mesela günün birinde elimize bir ajans telgrafı düşüyor. “Berlin”den gelen bu telgraf bize “Şimalî Almanya” gazetesinde Şarkî Makedonya meselesinin hâl ve faslına dair yazılan satırları naklediyor. Bu satırlarda bize pek yakından taalluk eden bir hayli sözler var. Bulgaristan komşumuzun teskin-i hiddetine, celb-i nazar-ı dikkatine müteallik sarf edilmiş birçok emekler meşhûd. Hâlbuki bizim matbuat böyle bir meselenin varlığından şimdiye kadar haberdar değilmiş gibi davranıyordu, davranmakla mükellefti. Fakat öte tarafta çalakalem yazıyorlardı, durup dinlenmeden söylüyorlardı; ve illa da yazılıyor, söyleniyor.

Cihan bize müteallik mesailden, bizim hayatımıza alâkadar olan işlerden bahsederken bizim essem ü ebkem durmamız tecvîz edilebilir mi? Veleve ki her şeyden haberimiz olsa da ihtiyar-ı sükût etsek, böyle mevzular, milletin menâfi-i âliyesi meseleleri tecahül-i arifâne hünerlerimiz ibraz zemini addedilebilir mi? Bir

misal olarak rast gele aldığımız şu telgrafa benzer nice nice haberler ve meseleler var ki muntazam ve mutarrid surette memalik-i ecnebiye neşriyatıyla temasımız olmadığı için mümkün ve müsait zamanlarda bile alınacak vaziyeti, kullanılacak lisanı tayin etmekten âciz kalıyoruz. Buna muvaffakiyet hâsıl olsa bile vaktiyle bir arkadaşımızın dediği gibi zülf-i yar endişesi kimşede şakk-ı şefeye hâl ve mecal bırakmıyor.

Matbuatın bu tahammülfersâ vaziyette daha uzun müddet bırakılmayacağı herkesin ümit etmeye hakkı vardır. Hususıyla harp artık semeratını iktitâf devrelerine girmiş ve harp gayelerinin tayinine kadar getirmiştir.

Ez-cümle müttefik Alman matbuatı son zamanlarda bu bahis üzerinde gayr-i mutâd bir ısrar ve mülâimatla dönüp dolaşmaya başlamışlardır. Bu gazetelerden bazıları ifadelerinin umumiyeti altında acayip fikirler, tuhaf telakkiler saklamaktan, yahut da insana öyle endişeler ilka etmekten hali kalmıyor. Böyle zamanlarda tarafeyn ricali kadar, tarafeyn gazetelerinin de her türlü sû-i tefehhümleri izâle edecek surette meseleleri efkâr-ı umumiye huzurunda münakaşa etmeleri lazımdır.

Matbuat Müdür Vekili Aziz Beyefendi'nin bu mesele ile suret-i ciddiyede uğraşacaklarına ve milletin hukuk ve haysiyetiyle mütenasip bir hatt-ı harekete biz gazetelere yakında biraz geniş nefes aldirmaya muvaffak olacaklarına herhâlde ümit varız.

Veliyüddin [SALTIKÇI]
(Nu. 68, s. 1, 10 Haziran 1918)

MAÂRİF VE BİZİM VAZİFEMİZ

Doktor Nâzım Beyefendi'nin Maârif Nezareti'ne gelmesi, gazetelerin maârif hakkında birçok mütalaalar yürütmesine sebebiyet verdi. Fakat yeni nazırımıza maârifte noksanlarımız hakkında tam bir fikir itâsına hizmet edecek bir mütalaa göremedik. Birbirini tutmayan mütalaalar arasında kitaplardan, hurufatın ıslahından, muallimlerden, mekteplerden hülâsa her şeyden bahseyledi.

Herkes teferruata ait meseleler etrafında öteden beri söylenen mütalaaları tekrardan başka bir şey yapamadı. Gazetelerin vazifesi, bu sırada tenkitten, mazide vuku bulan hataları tadattan ziyade maişet meselesi etrafında dolaşmak, nasıl bir yol tutulması, ne gibi ıslahata ihtiyaç bulunduğu hakkında tetkik ve tettebbu-ı müstenid mütalaalar neşretmektir. Bizce, meseleyi esasından kavramak ve teferruatı bir tarafa bırakmak lazımdır.

Avrupa matbuatı bir seneden fazla bir müddetten beri, harbi müteakip tahsil ve terbiyeye verilmesi lazım gelen şekli tetkik ile iştigal ediyor. Bilhassa İngiliz mecmuaları mekteplerin bugünkü hâli ile, yarınki şekilleri hakkında muntazaman neşriyatta bulunuyor ve en salâhiyetdâr âlimlerin mütalaalarını neşrediyorlar. İngiliz, Fransız ve Alman mecmualarını meşgul eden mesele şu suretle hülâsa olunabilir:

“Umumî Harp, hayatın bütün safhaları için olduğu gibi, terbiye ve talim müesseseleri için de bir imtihan oldu. Şimdiye kadar geçirilen tecrübeler mekteplerimizde yetişen gençlerin bugünkü hayata layık bir terbiye aldıklarını gösterdi. Fakat harp bütün müesseseleri ve bi'n-netice hayatı değiştirdi. Yarın tamamen yeni bir hayata gireceğiz. Dünkü kıymet hükümleri, dünkü müesseseleri, dünkü düşünüş ve dünkü hayat tarzları sukut edecek, değişecek, bu hayatımızda yeni müesseseler, yeni kıymet hükümleri tesis edecektir. Şüphesiz gençliği, dünkü hayata göre hazırlamak üzere tesis edilen mekteplerimizde hayatın bu yeni şekillerine uymaya ve gençliği bu yeni hayata hazırlayacak surette tebdile muhtaçtır...”

Bu tarz-ı muhakeme Avrupa mütefekkirlerini birçok meselelerin halline sevk ediyor. Bunlar: “Yarınki hayat nasıl bir şekil alacaktır? Bu şekle göre ilmî müesseselerimiz ne şekil almalıdır?” diyor ve bu meseleleri halli ile uğraşıyorlar.

Garp devletlerinde ve bilhassa İngiltere’de cereyan eden bu münakaşaları burada bırakıyoruz. Çünkü maksadımız o memleketlerin iştigal tarzlarını göstermekten ibaretti. Şimdi bize gelelim:

Bizim de aynı muhakemeyi yürütmemiz ve aynı neticeye vasil olmamız mümkündür. Bu harpte mekteplerden yetişen neslin nasıl bir halet-i ruhiye gösterdiği gözümüzün önünde... Hayatımızın değiştiği de muhakkak. O hâlde yarınki ilmî müesseselerimize nasıl bir şekil vermeli; gençliği yarınki hissiyata hazırlamak için mekteplerimizde ne gibi ıslahat yapmalıdır?

Bu meseleleri halletmek için evvela mekteplerimizde yetişmiş olan neslin vaziyetini tetkik etmek, hayatımızın nasıl bir istihâle geçirdiğini ve nasıl bir tebdile marûz kalacağını bilmek icap eder: Bu iki mesele halledilmedikçe Darümuallimînlerin şu noksanı vardır? Sultanîleri şu suretle ıslah eylemelidir, mekâtib-i ibtidaiye artmalıdır yolundaki mütalaaların bir kıymeti olamaz. Zaten bugüne kadar bütün idarî işlerimizdeki görülen muvaffakiyetsizlikler, hep böyle hâl âtî düşünölmeksizin verilen ani kararlara göre hareket edilmiş olmasından mütevellidir. Binaenaleyh nezaretçe bir program çizilmeden evvel bu meselelerin halli lazım gelir. Bunların halli de mütefekkirlerimize, ilim ve terbiye ile meşgul olan mütefekkirlerimize terettüb eden bir vazifedir. Nezaret bu hususta mütefekkirlerimizin yol göstermesine muhtaçtır.

Şu hâlde maârifte ıslahat lüzumuna kani olan ve yeni nazırlarımızdan main bir program takip etmesini isteyen mütefekkirlerimiz evvela âtideki meseleler hakkındaki fikir ve mütalaalarını, tetkik ve tettebbu mahsûllerini neşretmeli ve gerek efkâr-ı umumiye, gerek nezareti tenvîr eylemelidirler. Fikrimizce tenkit menfî iş görmektir. Hâlbuki biz artık müspet iş görmek ihtiyacındayız. Eğer hepimiz memleketimize hizmet etmek istiyorsak eski zihniyeti terk ederek tenkitten ve

teferruatla uğraşmaktan vazgeçelim ve müspet bir iş görmeye çalışalım: Bu sebeple bütün mütefekkirlerimize âtideki sualleri tetkik ederek cevaplarını vermelerini teklif ederiz.

1. Tahsil tarzının bugüne kadar devam eden şekli nasıl bir nesil yetiştirmiştir?
2. Bugünkü tahsil ve terbiye tarzı niçin kâfi değildir?
3. Hayatımız nasıl bir istihâlâ geçirmekte ve nasıl bir devreye girmektedir.
4. Hayatımızın alacağı şekle göre tahsil ve terbiye tarzında ne gibi ıslahata ihtiyaç vardır.

Biz bu vesile ile maârif müntesipleri, ilim ve terbiye mütehassısları arasında biz münakaşa kapısı açmaya muvâfık olur ve müspet bir netice elde ederek yeni nazırımıza bu hususta vâzih bir fikir itâsına hizmet edebilirsek müftehir olacağız.

(Nu. 114, s. 1, 29 Temmuz 1918)

TASVİR-İ EFKÂR'IN BERÂETİ

Bundan birkaç gün evvel tayyareciliğe ait bir makalesinden dolayı hükümet-i askeriyece tatil edilmiş olan Tasvir-i Efkâr refikimiz hakkında Divan-ı Harb-i Örfî'de cereyan eden muhakeme neticesinde müdür-i mesûl Ahmet Rasim Bey ile sahib-i makale Osman Vehbi Bey'in ittifak-ârâ ile berâetlerine karar verilmiş olduğunu memnuniyetle haber aldık. Bu karar ile Divan-ı Harb-i Örfî hakikaten hür ve meşrutî bir memlekette bir heyet-i aile olduğunu ispat eylemiştir. Divan-ı Harb-i

Örfî bu kararla bir maksad-ı hayır ve hizmete matûf neşriyattan dolayı gazetelerimizin artık hiçbir endişeye düşmelerine mahal olmadığını ve dolayısıyla memleketin hürriyet ve meşrutiyet yolunda ne kadar ilerlemiş bulunduğunu göstermiştir. Heyet-i muhteremeye matbuat namına arz-ı teşekkür eder, refikimizi tebrik ederiz.

(Nu. 118, s. 3, 2 Ağustos 1918)

MATBUAT

Evvelsi akşam geç vakit “Âti” refikimizin hükümet-i askeriye tarafından kapatıldığını hayretle öğrendik. En bariz fenalığı sütunlarına biraz hakikat koymaya cesaret eden gazeteleri cebren susturmak olan o meşûm devri artık büsbütün geçti biliyorduk. Onun için itiraf ederiz ki hayretimize biraz da endişe ve korku karıştı. “Âti” refikimizin o günkü nüshasında tatilini icap ettirecek bir fazlalık hatırlayamıyorduk. Mamafih bir kere daha kemal-i dikkatle baştan aşağı okuduk. Oldukça acı olduğunu inkâr edemeyeceğimiz bir lisanla neticede hükümeti tenkit eden başmakalenin bu felakete sebep olduğuna hükmettik. Gayr-ı kanunî ve gayr-ı ahlâkî vasıtalarla müracaat ve memleketin huzur ve asayişini ihlâl maksadını istihdâf etmeden, hükümeti tenkit etmek matbuatın en sarîh bir hakkıdır. Hatta diyebiliriz ki icraat-ı hükümeti yakından takip ederek memleketin menfaatine mugayir görünenler üzerine celb-i dikkat etmesi başlıca vazifesidir. Mamafih bu hikmeti anlaşılamayarak tatil tedbiri hakkındaki fikrimizi gayet bî-arafâne söylemiş ve hususî bir vaka değil umumî bir esas hakkında beyan-ı mütalaa etmiş olmak için “Âti” arkadaşımızı bu meselede tamamıyla haksız farz edeceğiz. Memlekete sükûn ve itidâl tavsiyesi hususunda en ziyade gayret gösteren gazetelerden biri de “Zaman” olduğuna şimdiye kadar olan neşriyatımız şahittir. Hatta bugünkü makalemizde bazı arkadaşlarımızın hafif ve ahvâlin ciddiyetle gayr-ı müntesip neşriyatlarından şikâyet etmek istiyorduk.

Fakat açık söyleyelim ki hükümet-i askeriye'nin bu tatil kararı bizi bazı gazetelerin heyecan-engiz neşriyatından daha ziyade düşündürdü. Bir edibimizin “Sû-i istimâl kapısını aralık etmeyin. Ardına kadar açılır.” sözünü düşündük. Bu sözün hakikatine on senedir kaç defa şahit olmuşuk. Memlekete fenalık eden şahıslar en doğru niyetler ve en bî-emellerle işe başlamışlardı. Kulak delmek için kullanılan kurşun halkalar gibi olan belli belirsiz bir temas duymuştuk fakat sonra yavaş yavaş bu halkanın uçları hiç acı duyurmadan muhrip etmeye başlanmıştı. Bize fenalıkları dokunan zatlar bidayette memleketin mîrine farz ettikleri işlere cebretmek, kendilerinden başka türlü düşünenleri susturmak, ictihatlarını hürce bâd-âbâd hâkim kılmak yolunu tutmuşlardı. Sonra işin içine şahsî ihtiraslar girdi. Nihayet mevkii kaydı ve menfaat-i şahsî işleri çığrından çıkardı.

İki gün evvel “Tasvir-i Efkâr” refikimiz matbuattan o kadar muhabbetli ve ehemmiyetli bir lisan ile bahseden muhafız paşa hazretlerinin bu işte hüsn-i niyetlerinden hüsn-i ifâ etmelerinde hepimizin nefî bulunan mühim vazifelerinde muvaffak olmak emel-i hâlisinden başka hiçbir maksadı rehber edinmediklerinden eminiz. Hatta yukarda söylediğimiz gibi “Âti” refikimizin biraz fazla ileri gittiğini teslimde _____¹ hemfikir olmakta beis görmeyiz. Fakat şurasını hatırlatmamıza müsaade buyursunlar ki icraatları bugün nisbî bir hayır bile temin etse yarın mutlaka bir şerre nühûl etmesi pek mümkündür. İnsan insandır ve kimse sonuna kadar ihtirasatına sahip ve hâkim olabileceğinden emin olmamalıdır. Dün “Âti” refikimize belki muhakkak olarak ifâl gösteren zatın farazâ bugün de memleketin selâmet ve istikbali endişesiyle yazdığımız bu satırları hoş görmemeleri, binaenaleyh dün arkadaşımızın başına gelen hâlin yarın da bizim başımıza gelmesi mümkündür. Muhafız paşa matbuattan bahsederken fevkalâde bir ehemmiyet ve kıymet verdiğini anlatmış, hatta “Matbuattan talep değil istirham ediyorum.” gibi sözleriyle matbuat ile beraber kendi kıymetlerini de büyütmüşlerdir.

Demek ki matbuatın ne olduğunu, halkın ona ne kadar merbutiyet gösterdiğini muhafız paşa bî-hakkın takdir etmişlerdir. Şu hâlde halkın bu kadar

¹ Okunamıyor.

ehemmiyet verdiği, hür ve korkusuz olmasını selâmet-i müstakbelesi nokta-i nazarından bir lazıma telakki ettiği matbuatın biraz hırçın bir lisan kullanması halk arasında “Yine gazeteleri kapatıyorlarmış. Kim bilir yine hangi elîm hakikatleri boğmak istiyorlar.” yolunda muzırr rivayetler meydana almasına müreccah olmaz mıydı? Sen on senenin elîm tecrübeleriyle öğrendik ki canı yanan bir adamı susturmak ıstırabının -hiçbir kuvvetle men edilemeyecek- bir süratle kalpten kalbe yapılmasına mani olmuyor. Gazeteler sustuğu gibi mütevehhim muhayyeleler işlemeye başlıyor, bulanık suda balık avlamak isteyenler zihinleri bulut, kalpleri korku ve beisle dolduruyorlar, karanlıkta vehimleri besleyen, gölgeleri büyüten bir hasta var. Bir kazada yirmi kişinin öldüğünü okursam nihayet yirmi kişilik bir tesir duyarım fakat ağızdan kulağa intikal suretiyle gelen havadis bana bir matem cebrini yüz kişinin zıyâsı şeklinde getirir.

Gazete tatili gibi tedbirlere ancak fevkalâde vakalar karşısında, muhakkak kıyam ve anarşi tehlikeleri önünde müracaat edilmek lazım gelir. Hâlbuki bugün memleketimizde böyle bir tehlike yoktur. Hastalığın en şedîd buhranı, en had devresini lehü'l-hamd geçirdik. Elimizde meşâmmımıza götürüp koklayacak mütehassır gözlerimize sürme diye sürecek bir tutam toprak kalacağından şüphe ettiğimiz günler olmuştu.

O günlerin mecnun yes içinde bile sekinet ve vakarını muhafaza eden bu milletten artık korkmaya hâcet kalmamıştır. Vaziyet yavaş yavaş düzelmeye başlamıştır. Halkımızdan, gazetelerimizden daha büyük bir sükûn istemek elbet vazifemizdir. Fakat halkımızın ve matbuatımızın terbiyesinden, ağırbaşlılığından şüphe edersek haksızlık etmiş oluruz. Millet on sene evvelki tecrübesiz millet değil kan ve ateşten ders almış, ağır ve sükût-perver bir millettir. Asabî kalemlerin hırçın beyannamelerine kaç kişi aldırdı? O buhran-ı hissiyat günlerinde bizi lüzumsuz taşkınlık ve coşkunluktan men eden kuvvet acaba zabıta kuvveti miydi? Matbuat bu müşkül işi ancak itidâl ve sükûnetle başarabileceğine kanaat etmeseydi Bolşevizm ve anarşi bizi çoktan istila etmiş olurdu.

İlan-ı hürriyetle halkın ne çılgın bir itisâf hırsıyla felaketinin müsebbibi bildiği şahıslara hücum ettiğini unutmadık. O halk şahsî intikam arzularının vâhîliğini, kanunsuzluğun zararlarını görüp tatmamış olsaydı bugünkü firarları bu kadar sükûnla karşılar mıydı? Halkın yüzde doksanı: “Bu daha iyi oldu. Elbet adalet yerini bulur.” Dedi ve hükümetin kanuna sadık kalarak gayr-ı kanunî bir muameleyle onları hiçbir hükümsüz tevkif ettirmekten ictinâb etmesini adeta takdir ile karşıladı. Sonra bazı şımarık ve hafifmeşrep vatandaşlarımızın yüreğimizin en yaralı bir vaktinde şurada burada yaptıkları çirkin hafifliklere halkımız ne vakur bir istihdaf ile mukabele etti.

Hülasa muhafız paşa hazretleri bu halkı maiyetlerindeki inzibat memurlarının en sadık ve vazifeşinası addederlerse hiç yanılmış olmazlar.

Matbuata gelince, matem ve felakete uğrayanlar için de bu böyledir. Esaslı bir müessir bir deva yoktur. Fert için böyle olduğu gibi milletler için de bu böyledir. Esaslı bir tehlike olmadıktan sonra biraz dertlerimizi dökmeye müsaade etmekten hiçbir fenalık çıkmaz. Hükümetin titizlik eden arkadaşlarımıza el sürmesini doğru bulmayız. İcabında biz birbirimizi ikaz eder, aramızda anlarız. Nitekim yukarda da söylediğimiz gibi “Âti” arkadaşımız tatil edilmemiş olsaydı bu makaleyi onunla konuşmaya hasredek, neşriyatından bir fenalık çıkması muhtemel olduğu için değil fakat daha büyük bir intizam ve itidâl daha şâyân-ı tercih bir şey olduğu için biraz daha sinirlerine hâkim olmasını dostça ve arkadaşça rica edecektik.

R.

(Nu. 214, s. 1, 9 Teşrîn-i sâni 1918)

MATBUATTAN SAMİMÎ BİR İSTİRHAM

**Mekteb-i Mülkiye müdavimlerinden yirmi bir efendinin imzalarıyla
aldığımız varakadır:**

Memleketin beynine indirilen son darbe nesl-i hazırı tarihin sahifelerinde mahkûm olarak gösterecek vatanın kanları akan kesik unsurlarını yarın için sarmaya hazırlanan bizler bu tarihî mahkûmiyet karşısında şu satırları karalıyoruz:

Milletin hissiyatına tercüman olması lazım gelen matbuat sahifeleri maatteessüf şu en hayatî ve buhranlı günlerimizde görüyoruz ki Türk'ün asırlardan beri kader-i beşerine varıncaya kadar şahsiyatla meşgul bulunuyor. Matbuat böyle bir zamanda ya heyecanından bunalan halkın gözyaşlarına hürmet etmeli veyahut onların göğüslerini yırtan asabî kalpleri teselli etmelidir. Bilmelidir ki bugün millet düştüğü uçurumu pekâlâ hissediyor ve anlıyor ki şanlı tarihinin mazisiyle mütenasip olmayan elîm safahatı yaşıyor.

Vatanın bugünkü menfaatleriyle telifi kabil olmayan mesaili mevzu-ı ittihâz edenlere hitap ediyoruz.

Eğer vazifesini unutan kalemlerimiz gençliğin bu ihtarından sonra memleketin mukadderatına hiç de amil olmayan mevzuları karalamakta devam ederse yakın bir istikbal onları telînde gecikmeyecektir.

(Nu. 222, s. 2, 17 Teşrîn-i sâni 1918)

TERCÜMAN-I HAKİKAT'İN TEKLİFİ

“Tercüman-ı Hakikat” refikimiz dünkü başmakalesinde bütün Türk gazetelerine pek doğru bir teklifte bulunuverdi.

Refikimiz: “Rum gazeteleri bize karşı en ağır tahkiratta bulunmayı meslek-i ittihat edindiler. Bunlara karşı Türk gazeteleri ara sıra cevap veriyor. Fakat bunlardan hiçbir fayda hâsıl olmuyor, onlar yine bildiklerini okuyorlar.” diyor ve Türk efkâr-ı umumiyesini beyhude yere i’zâb etmemiş olmak, Rum gazeteleri de bu tarz neşriyattan kendi kendilerine usandırmak için onlar tarafından vukû bulan bu kıl-i neşriyatın Türkçe gazetelere nakledilmemesini teklif ediyor. Biz, Türk gazetelerinin herhangi bir nokta etrafında toplanmalarını maatteessüf pek müşkül görmekte olduğumuz için refikimiz tarafından vuku bulan teklifin müspet bir netice vereceğini zannetmiyoruz ve bunun içindir ki Rum gazetelerine karşı edilecek en münasip mukabelenin bundan ibaret olduğuna epeyce zamandan beri kanaat getirmiş olduğumuz ve bu kanaatle refikimizin fikrini çoktan beri tatbik eylemekte bulunduğumuz hâlde böyle bir teklifte bulunmayı hatırıma bile getirememiştik. Herhâlde biz refikimize cevaben: “Biz kendi hesabımıza teklifinizi kabul ediyoruz” deriz.

(Nu. 236, s. 2, 1 Kânûn-ı evvel 1918)

SANSÜR MESELESİ

Matbuat-ı Umumiye Müdüriyeti’nden: Matbuat Müdüriyeti’ne ve sansür muamalatına dair (Journal d’Orient) ve (Moniteur Oriental) gazetelerinde görülen iki fıkra bir vech anı tashih olunur:

“Journal d’Orient” hükümet-i hazıraca tatil olunan gazetelerin diğer bir nam altında intişarı men edileceğini yazıyorsa da bu yolda bir karar yoktur. Tatil olunan bir gazetenin sahibi şerait-i kanuniyeyi ifa ederek diğer bir gazete ihdas ve neşredebilir.

“Moniteur Oriental” gazetesinin sansür muamelatına ait fıkrası da sû-i tefehhümden münbaistir. Matbuat mümessillerinin Matbuat Müdüriyeti’ne müracaatları üzerine sansür muamelatı hakkında bazı tadilat icra edilmeyip yalnız mütekabilen bir sühûlet olmak üzere ne gibi neşriyatın memnu bulunduğu tasrih ve ilâm olunmuş olduğundan matbuatın ilk tebliğ-i resmî dairesinde hareket etmesi lazım geleceği tekrar olunur.

(Nu. 240, s. 2, 5 Kânûn-ı evvel 1918)

SANSÜRÜN YOLSUZLUKLARI

Sansürün yolsuzlukları artık hakikaten tahammül edilemez bir hâle geldi. Esasen yolsuz olan bir işin yolunda cereyan etmesi mümkün olamazsa da bizim şikâyet etmek istediğimiz garabetler işin esasen yolsuz ve hilâf-ı kanun olması itibariyle tabîî görülmek lazım gelen mantıksızlığın pek fevkine çıkmıştır.

Hükümet bidayette yalnız mahdud mevâddın sansüre tabi tutulacağı, diğer hususatta matbuatın serbestisine riayet edileceğini vaat etmiş ve bu esasen kendisi için bir vazife bulunmuş olduğu hâlde sansürün tekrar ihyasından az bir müddet sonradan itibaren sansürün kızıl kalemi gazetelerin her türlü mündericâtını tahribe başlamış ve şimdiki hâlde iş bu tarzda cereyan etmekte bulunmuştur.

Şimdi sansür kabine hakkında pek samimî düşüncelerle, madde beyan ederek icra edilen en küçük tenkitlerin bile intişarına mani olmakla da kalmıyor, hiç

anlaşılmaz bir ziniyetle doğrudan doğruya ne memlekete, ne de kabineye katiyen taalluk etmeyen ecnebî gazeteleri neşriyatının nakline bile mani olmuyor.

Fransa ve Amerika reis-i cumhurları arasında teâtî edilen nutuklar hakkında bir Fransız gazetesinin dermeyan ettiği mütalaanın bizim gazetelerimizde intişarında sansür aceba nasıl bir mahzur görüyor!... Bu gibi birçok misaller var. Fakat misalleri taaddüt ettirmekte bir fayda görmüyoruz. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki İtilafçıların kendi gazetelerinde intişarında bir mahzur görmedikleri şeylerin bizim gazetelerimizde intişarını men etmek kraldan ziyade kral taraftarı olmaya pek benziyor. Hükümetten rica ediyoruz, şimdilik bu gibi yolsuzluklara olsun medyan vermesin...

Sansürün pek garip yolsuzluklarından biri de bir gazetede intişar eden bir haberin diğerinde intişarına mani olmasıdır. Bunun her gün birçok misallerini görüyoruz. Fakat bütün bunları birer birer kaydetmek için her gün bir iki sütunumuzu buna hasretmek icap eder. Yalnız bir misal söyleyelim: Adliye nazırının Medine'ye gittiğini evvelki akşamki bazı gazeteler yazdıkları, dünkü sabah refiklerimiz de aynı haberi derc etmek oldukları hâlde sansür bu babdaki fıkramızı dünkü nüshamızdan tayy etmiştir. Sonra hükümet, bazı yazıların sansür tarafından tayy edilmiş olmasına rağmen dercinden dolayı bazı gazeteleri mesul tutmak istiyor ve tutuyor, tatil ediyor, Divan-ı Harb'e yolluyor. Bu hâl Tevfik Paşa kabinesine hiç de şerefli bir mevki vermiyor.

(Nu. 268, s. 2, 2 Kânûn-ı sâni 1919)

MATBUAT SANSÜRE EDİLMELİ!

(Gazetelerimiz hakkında bî-arafâne bir mütalaa olmak hasebiyle derc ediyoruz.)

Evet, sansür ihtiyacı -bilhassa matbuat kongresini gördükten sonra- birçokları gibi biz de nâ-kabillerimizin içinde seziyoruz. Lakin bu sansür; kelimenin ifade ettiği malûm olan manada değildir. Bunu izah edeceğiz.

Medeniyet hayatında dördüncü kuvvet unvanını alan matbuatın nüfuz ve kudreti; şüphe yok ki muhitlere göre değişen bir amildir. Bir cemiyetin hayrına da, şerrine de hizmet edebilir. Bunu hayırlı safhasıyla tasavvur ettiğimiz zaman, pek mühim vazifelerle mahmûl olduğunu görürüz. Şimdi biz bütün bunları sayıp dökecek değiliz. Bunun yalnız bir tanesi var ki matbuatımızı sade bu noktada tetkike çalışacağız: Matbuatın nüfuzu, muhite göre değişir, demiştik. Nüfuzun bu nisbiyeti, matbuatla cemiyet arasındaki şiddetli alâkayı ilk nazarda ihsas eder:

Filhakika matbuat, mensup olduğu cemiyetin medenî ve harsî tezahürlerinin makesidir ve biraz daha ileri giderek; matbuat, bizzat cemiyettir, denilebilir; lakin bizim gibi muhtelif medeniyet dairelerinin tesiri altında bulunan ve şimdi “istihale” devresi geçirmek üzere olan bir memlekette matbuatla cemiyetin bu suretle birliğini tasavvura imkân yoktur; çünkü asıl milletle memleketin münevver tabakası arasında büyük uçurumlar var: Millet, henüz kendi ananelerinin tesiri altında yaşıyor, münevver tabakaysa yeni bir medeniyet dairesine ve yeni bir telakki tarzı göstermek sadedindedir. Hâlbuki ne bu ikinci telakki asil ve samimidir, ne de eski telakkiler bugünkü hayata kâfi geliyor. Şu mühim nokta, matbuatla millet arasındaki boşluğu gösterdiği derecede matbuatımızın başka milletler matbuatından çok ziyade ağır vazifeler karşısında bulunduğunu da gösterir. Ve bizim bahsetmek istediğimiz şey de işte bu istisnâ ve mühim vazifedir:

Matbuat erkânı memleketin münevver zümresine mensupturlar veyahut böyle olmak lazım gelir. Şimdi bu münevver gurup, takdir eder ki müspet ve menfî vazifelerinin en birincisi, tekâmül yolunda millete rehberlik etmekten ibarettir.

Biz matbuatın rolünü şu veçhile tasavvur ediyoruz:

Muharrir, tabîi birtakım ilmî kanaatlere maliktir: Onun ahlâk, hukuk, iktisat, edebiyat ve ilh hakkında müphem ve fîrârî bilgileri değil, sarîh, kati fikirleri var; müşahede ettiği ictimâî hadiselerden kendi ihtisas sahasına girenleri; ilmî kanaatlerinin miyârı elinde olduğu hâlde karşılar, bunları tetkik eder. Esasen muharrir, cemiyetin bir ferdi olduğu için o cemiyetin bütün temayüllerinin idealini de vicdanında taşır ve bu itibarla tetkik ettiği hadiselerin ideallere göre fazlalık ve eksikliklerini tenkit eder. Muharririn maksadı; ictimâî hayatı, daha doğru tabiriyle mensup olduğu cemiyeti, ideale doğru sevk etmekten ibaret olduğu için bazen cemiyetin tefekkür muhitine yeni yeni fikirler dahi ilka eder ki, bu da gayeye doğru olan hareket-i teshîl veya tecil mülâhazasından neşet eder.

Görülüyor ki muharririn, cemiyeti ideale doğru sevk edebilmesi için haiz olabileceği evsaf içinde “esprit critique” tenkit hassasının büyük bir hassası vardır. Bu hassa, o kadar ehemmiyetlidir ki onun varlığı ve yokluğu veyahut tezahürî tarzı, yani sistemi bir milletin seviyesi hakkında pek kuvvetli ve sarîh bir fikir verir; çünkü tenkit, inkişaf eden zekânın son tecellilerinden biridir: Zekânın tekâmül ettiği zamanındadır ki “terekküb”, “tahlil” ameliyelerini dimağ yapabiliyor; çocuklar ve vahşiler eşyayı ve hadisatı hep “isole” münferit, “ayrı ayrı” bir hâlde görürler. Karışık bir surette görünen hadiseleri; evvela birbirinden ayırmak, sonra bunları birbirine bağlamak melekesinin en yüksek safhası işte bu tenkit hassasıdır ki muharrirlerimiz (bazı aşınalarla) işte bundan mahrumdur. Buna edilecek teessüfün derecesi; bunun varlığının ispatıyla hemen makûsen menfâsıdır. Ne yazıktır ki memleketin seviyesini alçaltan bu vakıa, insanı şüpheyeye olsun düşürmüyor: Gazete koleksiyonlarını bir gözden geçiriniz, bakınız kanaatler, imanlar ne kadar kolaylıkla değişiyor, ve biz ne kadar gülünç oluyoruz!

- Böyle gün değıştikçe kanaatlerin değışmesi nedendir acaba?

Hiç tereddüt etmeksizin, katiyetle buna verilecek cevap şudur: Kanaati, değışenlerde tenkit hassası kâfi derecede inkişaf etmemiş de ondan.

Kuru yapraklar nasıl ki hafif rüzgârlarla sürüklenirse, fikirler de hariçten gelen cereyanlara bu kadar teslimiyetle katılması kadar insanı utandıran hiçbir şey tasavvur edilemez. İnsanlığın da bir gururu, bir benlik gururu vardır. İşte bu, matbuatın gösterdiği manzara karşısında o nispette küçülür, ki insan kendinden utanır. Şüphesiz “tekâmül”ün en bariz karakteri, “tahavvül”dür; lakin bu tahavvül, ricî, yani arkaya doğru değildir. Bu büyük kanun huzurunda yüksek bir zihniyete delalet eden bir fikirden sonra aynı zihniyetin pek aşağı bir fikrî itmînân ile ortaya koymasını nasıl izah etmeli?...

Tenkit hassasının memlekette pek dñn bir seviyede olmaması, bugün tezyîf edilen ictimai hadiselerin asıl müsebbibidir. Eğer herkes hakkını ve vazifesini idrak etmiş olaydı bir veya beş adamın bu mukaddes varlıklara tecavüzü nasıl mümkün olabilirdi? Bir veya birkaç adamın bir cemiyete tahakküm etmesi imkânsızdır. Mütegalip, kuvvetlerini kendilerinden değil, ancak tagallüb ettikleri cemiyetin müesseselerinden ve akidelerinden alırlar. Biz bu bahsi ayrıca yazmak istediğimiz için yalnız şunu kaydederiz ki bizim ictimai heyetimize fenalıklar getiren yine kendisidir ve bunun sebebi de, hakkını vazifesini koruyacak derecede bir tenkit hassasından mahrum olmasıdır. İşte matbuat, bizzat kendi âleminde evvela bu hassayı inkişaf ettirecek bir de, fikirlerini her gün değıştirmek şöyle dursun, ele aldığı fikirler o kadar sathî ve zayıftır ki karilerinin dimağında inkişaf edebilecek olan bu hassayı bilakis köreltiyor; çünkü muharrir “terkip”, “tahlil” yapamıyor, çünkü muharrir hadiseleri kavramak kabiliyetinden mahrumdur. Ve bu itibarla matbuat, bu ictimai heyet için faydasız hatta muzırr oluyor: Eğer zihinler, böyle, insicamsız, rabitasız sözlerle dolu olan kâğıtlardan mahrum kalırsa, belki ilmî usullerin mahsulü olan kitaplarla meşgul olur da bu hassa belki onlarda inkişaf eder. Ve bu, mektepliler için çok mümkündür.

İnsanı, “dördüncü kuvvet”ten istiğnaya kadar vardırıan şey; sırf matbuatın kabahati oluyor. Ve bunun imkânsızlığı karşısında hiç olmazsa tedbir kullanmak mecburiyeti hissedilince; matbuatı bir “irfan sansürü”ne tâbi tutmak matbuat âlemine yaraşmayanları ondan uzaklaştırmak ve ne vasıtaıyla tatbik etmek mümkündür?

Bizce bu, ikinci bir meseledir ki sene düşüyor: Bir kere muharrirlerin hakikaten münevver olan kısmı böyle bir şeyi sarıh bir surette kabul ve teslim etsin de, bunu yapmak çareleri sonradan düşünülebilir. Yoksa matbuatın bu şeklinde biz, daha ziyade zarar görüyoruz. Evet, matbuat hür olmalı. Lakin hürriyet, mukayyettir. Ve bu kayıtların başında memleketin âli bir menfaatini, memleketin irfanını ve tekâmülünü görüyoruz. Eğer matbuat bir kuvvetse, bu, Türkiye’nin tekâmülüne hizmet etmelidir, irticasına değil!

Haşim Nahit [ERBİL]

(Nu. 269, s. 2, 3 Kânûn-ı sâni 1919)

AKŞAM REFİKİMİZE

Son günlerde aynen veyahut tadilen iktibas edilen haberlerimizi Akşam refikimiz menba göstermeksizin neşretmektedirler. Biz onların haberlerini derc ederken menba gösterdiğimiz gibi Akşam refikimizin de bu cihete riayetkâr olmalarını talep edebiliriz zannediyoruz.

(Nu. 269, s. 2, 3 Kânûn-ı sâni 1919)

GAZETELER 2 KURUŞA

İzahtan müstağni bulunan ahvâl-i hazırâ dolayısıyla kâğıt ve malzeme-i saire fiyatı fevkalâde tezâyüd eylemiştir. Hariçten kâğıt celp edilerek bu galatın mündefî olacağı mülâhazasına mebnî Türkçe gazeteler fiyatı tezyîdden ictinâb eylemişlerse de ahvâl-i mebhûsenin devamı maatteessüf daha ziyade tahammül imkânını selbetmiştir. Buna mebnî, karşı refikamızın esasen çoktan beri tevessül eylediği tedbirin Türkçe gazeteler tarafından da ittihazına mecburiyet hâsıl olmuştur.

Türkçe olarak intişar etmekte olan yevmî gazeteler, tatil-i neşriyat eylemek tehlikesine mani olmak üzere Şubat'ın birinci gününden itibaren her nüshanın fiyatını iki kuruşa iblâğa karar vermişlerdir ahvâl müsaade eder etmez bu tedbirin derhal ref edileceğini ilaveye hâcet görmüyoruz. Mevcut aboneler müddetlerinin hitamına kadar fazla bir ücret tediye etmeyecekler, fakat Şubat'ın birinci gününden itibaren abone kaydedilecek olanlar hâl-i hazırâdaki icranın iki mislini tediye eyleyeceklerdir. Taşra ve payitaht bayilerine bırakılan yüzde yirmi beş nispeti muhafaza edilecektir.

(Nu. 296, s. 1, 30 Kânûn-ı sâni 1919)

İbret Sahifeleri:

REDD-İ MÜFTERİYAT

Âlem-i matbuatımız biraz serbestiye nâil olur olmaz İstanbul adeta gazeteye boğuldu. Bu, herkes gibi bi't-tab bizi de memnun eder. En ehemmiyetsiz hizblerin, zümre-i efkârın bile bilhassa payitahtımızda birer tercüman-ı hissiyata mâlik olmaları her hâlde hoşâ gider. Ancak mâlik olduğumuz nisbî serbestî üzerine vücut bulan bir iki varakpâre var ki bunların işi gücü şu veya bu fikri müdafaa etmek, memlekete

herhangi bir nokta-i nazara göre müfit olmak değil, her akıllarına gelen zat veya zümrenin namusuyla, şeref ve haysiyetiyle oynamaktan ibarettir.

Niçin bilmiyoruz, bildiğimiz bir şey varsa o da bu hâlin matbuatımız için cidden elîm bir nakîse teşkil ettiğidir. Bunu, zannederiz ki kendileriyle aramızda mühim ve büyük fikir ve nazar ihtilafları olan diğer rüfekamız da takdir ederler.

Herhangi bir fikir aleyhinde bulunulabilir, herhangi bir ferdin veya zümrenin hataları, seyyiatı istenildiği kadar şiddetli bir lisan ile tenkit ve teşhir edilebilir. Fakat herhangi bir vesileden istifade ederek birçok namuslu kimseleri töhmet altında bırakmak hiçbir suretle kabil-i tecvîz olamaz. Bu gayr-ı kabil tecvîz hareketlerden son bir misal ale'l-ıtlak ordu kumandanlarımızı “haydut başı” münzilesine indiren bazı neşriyattır. Biz, arzumuz hilâfında olarak daire-i terbiye haricine çıkmaktan ihtirazen bu neşriyat hakkında fazla söz söylemekten istinkâf edeceğiz. Zaten Mustafa Kemal Paşa’nın Harbiye Nezareti’ne vuku bulan bir müracaat-ı tahririyesi meseleyi hem tavzih ve tenvir etmekte, hem de neşriyat-ı vakaya lazım gelen cevabı vermektedir. Paşa-i müşarünileyhin Harbiye Nezareti’ne tevcih ettiği müracaaname bir vech-i âtidir:

Harbiye Nezaret-i Celilesine

“Hukuk-ı Beşer” gazetesinin 24 Mart 335 tarihli nüshasında Damat Ferit Paşa kabinesine hitaben tevcih edilen “esbab-ı mûcibeli suallerden” 3 numaralısında “evrak-ı nakdiyenin güya revac bulmadığı mahallerde ordu, hatta cihet-i mülkiye ihtiyacatının tasviyesi bahanesiyle Meskûkat Müdüriyeti tarafından milyonlarca altın ve gümüş akçe darbedilerek bazen vagon vagon ordu kumandanı denilen âli sefillere, daha doğrusu haydut başılara teslim edildi...” denilmektedir.

Bu ifade ile ordu kumandanlarının sefil ve hayut başı ve dolayısıyla orduların haydut oldukları ilan edilmiş oluyor. Müdafaalarına hiçbir vakit lüzum görmeyeceğim bazı eşhas hakkında tarizatta bulunmak isterken, vatan ve millet için

kemal-i safvet ve masumiyetle ve her türlü mahrumiyet ve müşkülât içinde vazifeen namusunu bihakkın ifa eden Osmanlı ordularını haydut ve aynı mahrumiyet ve müşkülata maruz ve yegâne meşekkati namus ve haysiyetten ibaret olan mezkûr ordular kumandanlarını sefil ve haydut başlıkla tavsif ve teşhir etmek ne büyük ahlâksızlık ve ne sefil vicdânsızlıktır.

Osmanlı ordularını ve onların namuslu kumandanlarını bu suretle teşhir edebilmek kabiliyeti ancak vatan ve milletin mahv ve izmihlâlini arzu eden bir alçak da bulunabilir. Ben Fevzi Paşa, Nihat Paşa, Yakup Şevki Paşa, İhsan Paşa, Cevat Paşa ilh gibi namus ve istikametlerinden asla şüphe edilemeyecek olan ordu kumandanı arkadaşlarımın bu rezilâne teşhire karşı ne diyeceklerini bilemem yalnız kendi nam ve hesabıma beyan ederim ki benim Anafartalar'da, Kürdistan'da, Suriye'de başlarında bulunmakla müftehir olduğum kahraman ordular haydutlardan değil necip Osmanlı milletin namuskâr evladından müteşekkildi o sefil müfteri şunu da kati olarak bilmelidir ki ben de hiçbir vakitte vagon vagon altın teslim eden sefil ve haydut başlıardan değilim. Binaenaleyh Harb-i Umumî içinde kumanda ettiğim Anafartalar Gurubu, ikinci ordu, yedinci ordu ve en nihayet Yıldırım Orduları Gurubu ve şahsım namına bu namussuzca iftirayı ret ve sahibini tel'in ederim. Müfteri-i merhum hakkında icap eden muamele-i kanuniyenin nezaret-i celilelerince tatbik ve ifasının temin buyrulması müsterihimdir.

Mülga Yıldırım Ordular Gurubu Kumandanı

Fahrî Yaver-i Hazret-i Şehriyârî Mîrliva

M. Kemal [ATATÜRK]

(Nu.346, s. 1, 25 Mart 1919)

D. TÜRK DÜNYASI VE TÜRKLÜKLE İLGİLİ YAZILAR

369. sayının birinci sayfasından. Altında şu cümleler okunuyor:

- Müslüman: 1,696.500
- Rum: 699,914
- Musevî: 96,750
- Ermeni: 61,194
- Katolik: 9, 211

İZMİR'DE TÜRKLER HÂKİMDİR

Makale-i Mahsusa

KAFKASYA VE ÇERKEZ KABİLELERİ

Beşeriyet için belâ-yı azim olan üç muhteris ve müfteris hükümetten biri, Çarlık hükümeti parçalandı. Kafkasya'da birçok senelerden beri istibdat altında kalan ve fakat yılmayan yahut zulüm ve itisafa karşı muhafaza-i mevcudiyet için çarpışan ve fütur getirmeyen mazileri parlak, ırkları necip ve her hâlde hür ve mesut yaşamaya layık birçok akvam ve anasır mukadderatlarını tayin hususunda serbest kaldılar. Kaf Dağları'nın necip ve asil ahali-i aslisi, yani Çerkezler diğer hem-ırklarıyla tevhid-i amel ederek fakat anavatana dinen ve siyaseten merbût bir idare teşekkül etmek üzere mücahededirler. Bu sayede takriben bir asır evvel (1190-H.1200) bazı garezkârların tezviratıyla akîm kalan merkum ve mağfur Ferruh Ali Paşa'nın emeli, mefkûresi bugün vücut bulmuş oluyor. Çerkezlerin, bu tarihî kahraman milletin Avrupa'nın en muazzam bir hükümet-i askeriyesine karşı hemen bir asır idame ettikleri muharebeler ve onun neticesi olan devamlı muhaceret sebebine nüfusları hayli azalmıştır. Fakat mizâyâ-yı fitriyeleri, şecaatleri, fedakârlıkları, metanet-i ahlâkiyeleri katiyen haleldâr olmadığından Kafkasya'da mühim bir anasır olmakta sabittirler. Zaten ehl-i vukufun malûmudur ki iş kemiyette değil keyfiyettir.

Rusya'nın ihlâli üzerine tahaddüs eden hâl-i cedide, Çarlık'tan ayrılan ve ayrılmak isteyen akvam hakkında birçok neşriyata meydan vermiştir. Çerkezler, bütün ısbıyet-i milliyeleriyle beraber şimdiye kadar kendilerinden çok bahsetmek veya ettirmek hususunda pek büyük bir lâkaydi göstermemiş olduklarından ananatına, teşkilatına, lisanlarına tarz-ı maişetlerine, tarihlerine vakıf olmayan muharrirler için müşkilü't-tetebbü ve çetin bir muammadırlar.

Binaenaleyh Kafkasya ve Çerkezler hakkındaki tetebbüatım, tahkikat ve meşhûdatım mahsûlu olan malûmatı toplayıp neşretmek isterim.

Kafkasya ve Çerkezler¹

2- Topografi Malûmat

“Kafkasya Avrupa ile Asya’nın Cebel-i Tarık’ıdır.”

“Gilles”

Kafkasya silsile-i cibâli Karadeniz’den başlayarak Bahr-i Hazar’a dayanan bir dağ kitlesidir. Bu cesim-i kitlenin uzunluğu takriben 1200 kilometredir. Çarlık zaman-ı saltanatında bir vali-i umumilikle idare olunan Kafkasya’nın mesaha-i sathiyesi “460” bin kilometre civarındadır. Bu cesim eyaletin maverâ-yı Kafkas denilen kısmı Kaf Dağı’nın cenup eteklerinden eski Rus hududumuza kadar uzanır. Buralarda ekseriyeti Müslüman olmak üzere Türkler, Gürcüler, Ermeniler ve cüzzi miktarda diğer kavimler sakindirler. Asıl cebel kısmında Kafkas’ın cenup etekleriyle Bahr-i Siyah’ın Gürcistan arazisinden başlayarak şimale ve şimal-şarkıye Abazalık’ta, dağın şimal eteklerinde Kuban ve Huma nehirleri arasında ve şimalindeki yayla ve ovalarda Çerkez ve Dağıstanlılar mütevatandılar. Bu saydığımız yerler birbirine benzemeyen şerait-i iklimiyeye ve müşkülât-ı arziyeye tâbidirler. Bahr-i Siyah ve Bahr-i Azak sahilleri ekseriyetle küçük koy ve girintileri hâvi ve bazı yerleri dağ nihayetlerinin deniz üzerinde duvar gibi dikilmesiyle vücuda gelmiş yalçın kayalardan ibarettir. Silsile-i cebel şimalen ve cenuben yek-dîgerine mevâzi ve Kaf Dağı’nı amüden veya mâilen katı eden birçok şubeleri daima karla mestur ve fevkalâde mürtefi zirveler, derin uçurumlar, müthiş seller, geniş ormanlar arz eder. Rusların Kafkas, Tatarların Jag Bol yani Buz Tepesi, Türkistan ahalisinin Mukaddes Dağ ve Bahtiyarlık Tepesi dedikleri Kaf Dağları semaya ser çekmiş şahikalarıyla, cümudiyleleriyle bürkânî tepeleriyle, mahsûldar ovalarıyla, cesim ormanlarıyla, müthiş ve seri akarsularıyla; zümrüdîn yaylalarıyla, mütenevi münazırıyla dünyanın en latif ve en muhteşem ve muazim dağlarıdır. Bu dağların ahalisi, tenasüb-i endam, tenderesti çalâkî ve kahramanlık gibi evsaf-ı mûmeyyezeleriyle cidden bu dağlara layık saf ve sağlam bir nesildendirler.

¹ Derdest-i intişar olan bu ünvanlı riaselemizden hûlaseten mukaddebestir.

Kafkas akvam-ı asliyesi, menkulat ve revayata göre, kable't-tarihî bir menşeye maliktirler. Asya'yı Avrupa'dan ayrılan bu berzahın vakâ-yı tarihiyesi tamamıyla mazbut olmakla beraber eski eserler de bile mevzu-ı bahis olduğuna nazaran kadimden beri ehemmiyet-i mevkiyesini muhafaza etmiştir. "Kahramanları" ve Aschyle "Promene"yi için zemin hazırlayan Kafkasya Asya'dan Avrupa'ya saldıran akvamın güzergâhı Romalılar ile İranîlerin cidâlgâhı ve tevâlî eden cihangirlerin matmah-ı nazarı olmuş, orayı istila edenlerin dinlerinden, âdetlerinden, lisanlarından ve hatta cemaatlerinden bazı bakaya orada yerleşip kalmıştır. Eğer bir iki müşabehetü'l-fâz veya esma münasebetiyle bir ırkın veya bir şahsın tayin-i menşesine kalkışanların ictihadatını muteber farzedecek olursak şüphesiz ki Kafkasyalıları hangi ırka nispet edeceğimizi tayinde âciz kalırız.

Çerkez denilen kabail-i muhtelif ezmene-i kadimede Kuban ve Koma nehirlerinin şimalinden silsile-i cebelin cenup eteklerine ve Azak ve Karadenizlere, Kodur nehrinden mezbur silsile-i cenuben takip ederek Dağıstan'ın cenubunda nihayet bulan kıtada sakin edilir. Rusların tedrici istilaları tesiriyle şimalden yavaş yavaş çekilerek tamamıyla Terek ve Kuban arasındaki yaylalarda ve silsile-i cebel üzerinde takarrür etmişlerdi.

Ahali-i Asliyesi:

Şimalî Kafkasya, Adige, Abaza, Çeçen, Kosoma, Lazki, Dağıstan namını taşıyan altı mühim unsurdan vücuda gelmişlerdir. Bunların kendilerine mahsus lisanları veya şiveleri vardır. Âdetleri, ananeleri, şerait-i ictimaileri hemen hemen birbirinin aynıdır. Adige, namını taşıyan mühim şube; Kabartay, Besni, Berzedag, Henekuvay, Şaysıg, Nathevaç, Ubih, Çemköy... kabilelerine münakkıstır. Bunlardan "Ubih" kabilesinin kendilerine mahsus bir lisanı vardır. Fakat hepsi Adigabuza "Adige Lisanı" ile tekellüm ederler. Rus müelliflerine uyan bazı muharrirler Kabartayları ve hatta Abhazaları Adigelerden ayrı gösteriyorlar. Hâlbuki bunlar halis Adige ve hele Abazhalar Adigelik'te pek mutaassıptırlar. Bunların şive-i tekellümleri arasındaki fark herhâlde İstanbul ve Konstantinî Türkçeleri arasındaki şive farkından

ziyade değildir. Mesela hiç Kabartaylar ile maârifesi olmayan bir Şapsıg ilk tesadüf edeceği bir Kabartay'ın ne dediğini anlar ve onunla anlaşır.

Şahingiray

(Nu.9, s.3, 12 Nisan 1918)

TÜRKÇE HAKKINDA KONFERANSLAR

Dünkü Perşembe günü, saat dördte, Galatasaray Sultanîsi'nin konferans salonunda, Darülfünun “Ural-Altay Lisanları Mukayeseli Sarfı” müderrisi Doktor Ferit Bey tarafından evvelce ilan olunduğu gibi, Türkçe'nin Ural-Altay lisanları arasındaki mevkii hakkında bir konferans verilmiştir.

Müderris Bey, konferansın başında muhtasaran ilm-i lisanın tarih-i tedvinine dair malûmat vererek, bu ilmin müessesesi olmak üzere en başta Almanya ulemasından “Bob”u zikretdikten sonra, bir lisanın başka lisanlarla akrabalığı tesise hıdmet eden ilmî evsafı beyan ederek mevzuu şu yolda hülasa etmiştir:

“Lisanlar arasındaki akrabalık ancak o lisanlara ait gramer sistemleri meyânında bir tatbikin mevcudiyetini meydana koyabilmek ve o lisanlarda esvatın tahvilatını main kanunlara ircâ edebilmek tariki ile ispat etmek mümkün olursa, o zaman da, bu lisanların bir aileye mensup olduğu tavzih eder.”

Müderris Bey, söylenen esaslar dahilinde şimdiye kadar vücuda getirilen tettebbüatın neticesi olarak yalnız Hindu-Cermen lisanlarının mukayeseli sarfının tedvin edilebildiğini ve Avrupa ulemasının zarurî olarak pek ziyade bu lisanlarla iştigâl ettiğini izah eylediğinden sonra, Türkçe'nin mensup olduğu Ural-Altay lisanları zümresiyle iştigâl eden zevat hakkında dahi malûmat vermiştir. “Bu müelliflerin tarihen birincisi, on sekizinci asrın evvelinde Ruslara esir düşerek Sibiryâ'da uzun müddet yaşayan İsveç zabitlerinden “Flip Yuhan Fon Strahlenberg”tir. Bu zat Rusya dahilindeki Türk kavimlerine, tabîî orada hüküm süren yanlış telakkiye göre Tatar namını veriyor.”

Mevzu-ı bahis olan lisanlar içinde Ural şubesiyle en ziyade iştigâl edenler Fin ve Macar âlimleridir. Bunlardan “Yormoti”nin mesaisi ilme en çok muvaffak olup, on sekizinci asrın nihayetinde Fin-Uğru lisanlarının karabetini isbata muvaffak olmuştur. Gayet ihtiyatkâr davranan bu âlim Ural-Altay lisanları ile Fin-Uğru lisanları arasında her karabetin mevcudiyetini inkâr ediyor. Başka âlimler ise kendilerini daha ziyade faraziye kaptırarak, bir taraftan “Maks Müller” cenupta, Hindistan’ın asıl lisanı olan “Dravida”yı diğer taraftan “Rask” şimalde, Gruienland ve bütün Şimalî Amerika ve Asya lisanlarını bu zümreye ithal ediyor ve iddialarını bu zümre lisanlarında görülen “iltisak” hadisesiyle isbata çalışıyorlar. Bunu müteakip, Gize Bey şimdiye kadar Ural-Altay lisanlarının tasnifi için âlimler tarafından medar-ı istinat olarak gösterilen iki mühim lisanî hadiseyi, iltisak ile ahenk-i savâiyeti tetkik edip yalnız bu hadiselerle lisanlar arasında karabetin sabit olamayacağını isbat etmiştir. “Hindu-Cermen lisanlarında görülen insırafin mahiyeti ise cevherler ile lahika ve münteharların katılaşılarak kelime-i vahide hükmüne gelmesidir.”

Müderri Bey’e göre bu farkın ehemmiyeti yoktur. Gerek Ural-Altay gerek Hindu-Cermen lisanlarında cevherler ile lâhike ve müntehalar arasındaki irtibat birbirinden ayrılmayacak kadar sıkıdır. Hatta meşhur-ı lisanîyyundan “Botling”¹ Türkçe’deki cevher-i lâhike “Kaynaşma-Elexion”ının Sanskritçe ve Latince’deki insıraftan tamamıyla farksız olduğunu söylemiştir.

Aheng-i savâitiye gelince, hakikaten bu hadise, muhtelif tarzlarda olmak üzere, umum Ural-Altay lisanlarında meşhûd olmaktaysa da bu lisanlara muhtass değildir. Mesela Afrika’nın “Bantu” lisanlarında ve daha bazı lisanlarda dahi böyle bir hadise-i lisanîye münebbiye de olunmaktadır. Binaenaleyh Ural-Altay lisanlarının karabetini sırf bu hadiselerle ilmen ispat edilemez. Bu karabet ancak “Bob”un tesis ettiği esaslar dahilinde çalışılarak o lisanların aynıyla bir anadilden neşet ettikleri ilmen izah edilmek şartıyla ispat olunabilir. Şimdiye kadar Fin-Uğru lisanları hakkında yapılan ciddi tettebbüat ile bu lisanların karabeti ispat olunmuş ise de

¹ (بوتلینگ)

Türkçe'nin mensup olduğu diğer lisanlar için pek az himmet olunmuş ve en lüzumlu işler bile henüz yapılmamıştır.

Müderriş Bey bu vazifesinde Türklere ait olduğuna dair enzar-ı dikkati celbederek konferansa nihayet verdi.

(Nu.9, s.3, 12 Nisan 1918)

Makale-i Mahsusa

KAFKASYA VE KAFKASYA MUHAREBELERİ

Dünkü nüshamızdan mâbad.

Kafkasya ahali-i asliyesinin Ruslar ile ilk çarpışmaları Müthiş İvan zamanında başlar. Don Kazakları arazisine ve Azak Denizi hususuna hâkim olan Birinci Petro, Akdeniz'e inmek ve Hindistan'a el atmak siyaset-i cihangirânesine bir mani gördüğü sett-i tabiînin istila ve zaptına bir mukaddime olmak üzere bir kuvvetli ordu göndererek Derbent mevkiini ve Bakü'yü işgal etti. Ve "Terek" boyunca müteaddid ve müselsel mevâki-i müstahkeme vücuda getirdi. Bu istilaya mani olmak için Çerkez kabileleri Ruslarla mücadeleye başladılar. Şiddetli baskınlarla, yağmalarla Rusları izâc ediyor ve daha ziyade ilerlemelerine mani oluyorlardı. Maattessüf tehlike-i müştereke karşısında ittihat etmeleri lazım gelen şimal ve cenup ahalisi, bu ittihadı tesis edemediler. Ermenilerin Ruslara muavenet ve temayülleri, Gürcistan Kralı "Herakliyus"un Çariçenin himayesine girmesi, Ruslar'ın istilalarını kolaylaştırdı. Küçük Kaynarca (1774) Muahedesi'yle Kabartaylıklara hâkim, Yaş (1791) Muahedesi'yle "Anapa" Kalesi'ne sahip olan Ruslar Kafkasya-ı Şimalî'yi ikiye ayırmış ve kuvvetli ordularıyla ve müstahkem mevki-i askeriye Çerkez kabilelerini kuşatmış olduğundan hissene ve dünya-merbut oldukları bir hükümet-i

muazzamadan cüda düşmüşler ve muhafaza-i mevcudiyet ve istiklalleri için kendi kuvvet ve fedakârlıklarına istinat-ı ıztırârında kalmışlardı. İşte bu suretle tarih-i milel cihan-ı medeniyette küçük bir kavmin en parlak kahramanlık menakıbını kaydetmiştir... Her kabile kendi iktidarı fevkinde uğraşmış bu mübarezede Çerkez kadını erkeklerden, Çerkez çocuğu büyüklerden geri kalmamış ve başka saha-i harplerde muntazam ve müşkil hükümetlere tahakküm-i askeriyesini ettiren Çar hükümeti ancak bir asır muharebeden ve her türlü vesaite müracaattan sonra bir avuç Çerkez'e teslim-i silah ettirebilmiştir. Pek kısa fasılalarla devam eden son silsile-i muharebat (1797) tarihinde başlamış ve Şeyh Şamil'in tarih-i tesliminden (1859) sonra da dört sene devam etmiştir. (1863)te yorulmuş, açlıktan, mahrumiyetten kırılmış âlem-i haricîden irtibatı kesilmiş olan Çerkezler son kahramanları da Rus ordusuna teslim-i silah etmek mecburiyetinde kaldılar.¹

Çerkezlerin Muhacereti

“Muhaceret ancak vezaif-i diniyenin ifası katiyen imkânsız olduğu zaman farz ise bırakılan mahallerin ilk fırsatta istirdatına koşmak da farzdır.”

Bir asır süren muharekattan sonra Rus kuvvetine karşı teslim-i silahta kalan Çerkezler için takip edilecek iki yol kalmıştı: Ya müstevlînin hüküm ve nüfuzu altında yaşamak, fırsat ve istikbale ümit bağlamak; yahut manen ve kalben merbut bulundukları hükümet-i Osmaniye'ye dehalet ve iltica etmek. Birincisi akl-ı selimin ve dûr-endîş bir siyasetin ve ısbiyet-i milliyenin tavsiye ettiği bir yoldu. Fakat Moskof idaresinde yaşamak ve galebelerine serfûrû etmek bu mağrur ve dindar millete ağır geldi. Çerkezlerin hemen hepsi kadimden beri memleketlerine aşk ve muhabbetler ile meşhur olduklarına rağmen Moskof idaresinde yaşamamak için İslam toprağına ve halife ocağına iltica etmek cehtini tercih ettiler. Rusların vaat ve nasihatlarına, muhacerete mani olmak için vukuu bulan tedbir ve teşebbüslerine rağmen muhaceret başladı. Sahile yakın bulunanlar büyük bir müsarraatla terk-i

¹ Derdest-i intişar olan eserimizde Kafkasya'nın yenilmez çocuklarının kahramanlıkları hakkında tafsilat vardır.

vatan etmişlerdir. Hicret edemeyenler de mevkilerinin sahilden uzak ve vesaitin mefkûd olmasından dolayı kalmışlardır. Bütün kabileler halkı kayık ve gemi bulmak ve bir an evvel İslam toprağına kavuşmak için sahillere döküldüler. Hâlbuki ilk günlerde bile mukaddarları binlere baliğ olan bu aç, susuz ve yorgun ahaliyi erkâb için birkaç küçük kaçakçı kayığından başka bir vasıta yoktu. Sahillerde izdiham çoğaldı. İzdihamla beraber salgın hastalıklar da başgösterdi. Rusların bir asırda tüketemediği bu zavallı millet muhaceretin sefaletlerine, mahrumiyetlerine, hastalıklarına bütün şiddetiyle maruz kaldı. Muhaceret büyük mukayesede ve ani olarak vukuua geldiğinden Kafkasya'yı terk edenlerle Osmanlı toprağına vaslolanların tayin miktarı hükümet-i Osmaniye ve Çar hükümetince mümkün olamamışsa da muhtelif müellifler tarafından gösterilen miktarların arasında bir hadd-i mütevasıt bulmak mümkündür: "500" bin muhacir!... Sıhhiye dairesinin memuren göndermiş olduğu Doktor Baroçiye ve "Şark-ı Cedide Tabibesi"ne ve o zamanın diğer neşriyatına nazaran bu miktarın "100" bini muhaceret esnasında açlıktan, sefaletten, hastalıktan telef olmuş, mütebakisi Memalik-i Osmaniye'de müteferrik bir surette iskân edilebilmiştir. İşte en mezalim edvar-ı tarihiyeden beri varlığını, kavmiyetini, lisanını her türlü tecavüzata ve nice müstevlîlere karşı muhafaza edebilen bu güzide unsurun Çarlık ve muhaceret mesaibi altında da zindeliğine hâlel gelmemiştir.

Muhaceretten Sonra Çerkezlerin Memleketleri

"Çerkez ismi, bu kahraman küçük milleti ezen büyük Rusya'nın hâle-i zaferi üstünde mâtemî bir örtü kalacaktır."

Rd du Laurier

Rusların başlıca hedefi şuydu: Kafkasya'yı Kazak ve Mojik müstamereleriyle Ruslaştırmak. Zaten birçok seneler evvel Kabartaylık'ın, Gürcistan'ın istilaları esnasında harekât-ı askeriye temin etmek ve müfrezelere bir istinatgâh olmak üzere müstahkem mevkiler ve Rus müstamereleri vücuda getirilmişti. Kafkasya'nın istilasası devam ettikçe, bu müstamerelerin miktarı artmış ve

son zamanlarda garp cihetindeki kabailin ve Çeçenlerle Laziklerin memleketleri bir istihkâm çemberi içine alınmıştı. Yukarıda söylendiği üzere Rusların vaat ve nasihatlarına ve muhacerete mani olmak için vukuu bulan tedbir ve teşebbüslerine rağmen muhaceret başladı. Çerkezlerin hicretlerine mani olamayan Rus hükümeti metruk köylere Kazakları yerleştirdi ve kalan Çerkez köyüne mukabil dört beş büyük Rus köyü, her main mesafede müstahkem bir karakol ve bir kuvâ-yı askeriye yerleştirildi. Tasyik ile, şiddetli bir idare ile Çerkezleri Ruslaştırmak mümkün olamayacağını, ısbiyet-i kavmiyesinde metin olan bir milletin hiçbir vakit temsil edilmeyeceğini, hüsn-i idare ile isyanların önü alınacağını bunlardan istifade mümkün olduğunu Ruslar pek çabuk anladılar. Filhakika Çerkezlerin kıyafetlerini, âdetlerini aldılar. Ve hatta lisanlarını öğrendiler ve zamanla Çerkezliği temis etmeye başladılar. Tedricen refah hâlleri avdet eden Çerkezler yavaş yavaş çoğaldılar. Aldığım hususî ve mevsuk malûmata nazaran Kafkasya'da kalan muhtelif Kafkasya-yı Şimalî ahali-i asliyesinin nüfus-ı umumiyesi (Çeçen, Lazki, Kosma, Kabartay, Abaza, Besni, Bizedog, Ubih, Şapsığ, Azah, Hatkuvay, Nathuvar, Çepköy, Engüş, vesaire)¹ üç milyon raddelerindedir. Ve bu malûmat-ı mevsukaya nazaran Rusya'nın ihlâl-i hazırlardan istifade etmek için şarktaki kabileler ittifak ve ittihat ve veladet-i Kafkas'ı işgal etmişler ve garptakilerle birleşip müttehit bir idare tesisi mestur ise de garpta Rus ve Kazak unsurlarının kesretli olmasından dolayı bu tasavvur henüz mevki-i tatbika konulamamıştır. Fakat mevkiyen ve icab-ı hâlden olarak teşekkül eden Kuban hükümeti feshedilerek şark ve garp kabailinin ittihadından müşkil bir şekl-i idare vücuda getirilmesi için fikren ve dinen hiçbir vakit ayrılmadıkları hükümet-i Osmaniye'nin irşat ve muavenetine muntazır bulunmaktadır.

Şahingiray

(Nu.10, s.3, 13 Nisan 1918)

¹ Çerkezlerin âdetleri, lisanları; mürettep ictimaiyeleri, menşeleri, itikadat-ı diniyeleri hakkında derdest-i intişar olan eserimizde tafsilat verilmiştir.

KARDEŞLER ARASINDA

Kafkasya ve Kırım Murahhaslarının Vürûdu Münasebetiyle

Cihan, imkân cihanıdır. Dün hatıra kelimesi bile garip görünen nice hayaller bugün gözümüzün önünde vücut bulmuş bir hakikat olur. Dün, zeval ve fenasını düşünmek temenni-i mahal diye telakki olunan nice hakikatlar bugün insanı hayretler içinde bırakan bir sürat-i ufûl ile masallar ve hayaller zümresine karışır.

Tarihî şüûn ve hâdisatın, çok defa yalan ve yanlış kaydeden o ihtiyar-ı mukayyidi bize en doğru bilgisi olmak üzere anlatmıyor mu ki: Her itilâyı bir sükût, her sükûtı bir itilâ takip ediyor; bir devirde meşâr-ı bi'l-benân olan bir saltanat, bir medeniyet diğer bir devirde mahvolup gidiyor. Bir asırda sönük ve bî-tap yaşayan bir devlet diğer asırda celilü's-şân ve pür-satvet oluyor ve bu itilâllerin, sükûtların karşısında insan, bazen fart gururuyla, bazen fart fütûru ile muvazenesini kaybetmekte daim kaldıkça hâdisat her zamanki mecrâ-yı tabiîsini yine takip edecek; yine bir taraftan hayaller hakikate, diğer taraftanda hakikatler hayale munkalib olmakta daim kalacaktır.

Biz Osmanlı Türkleri bir zamanlar ikbalin en yüksek derecâtına vüsûl ile kâmrân olduğumuz gibi bir zamanlar da acz ve edbârın en tahammülfersâ derecelerine düşmekle imtihan olduk.

Hem şayan-ı kayıttır ki parlak devirlerimizin ezvâk ve âsâr-ı şân ve şerefi bize kara günlerimizin telhî-i mâtemini uyuşturacak; cihan nazarında acılarımıza bir azimet bir muhteremiyet verecek tatlı, büyük hatıralar bile bırakmadan göçüp gitmiş...

Beşeriyetin son birkaç asırlık akvâl ve efâli bizi daima maznûnlar arasında göstermeyi, bize daima mahkûmlar sandalyesini layık görmeyi âdet etmiş. Tarihimizi kendimiz bilmiyoruz ki doğrusunu cihana öğretmeye kâdir olalım. Son edbâr devirlerinin malûm olan vukuatıysa tarih-i ikbalimizin bize nisbeti hakkında fikirleri

tereddüte sevk edecek mahiyettedir. Bu devirlerde, kendimiz bile benliğimizden kati ümit etmişiz.

Meşrutiyet bu müzmin vaziyete karşı milletin nevan-ma hayatını dışına alarak ayağa kalkması vaktidir ve hakk-ı hayatını ispat edecek kadar tâb ve tüvân, izan ve vicdan sahibi olduğunu âleme kabul ettirmek için ilk hatveyi atması oldu. Düşe, kalka Harb-i Umumî'ye; bütün milletler için misalsiz derecede korkunç, tehlikeli olan bu kanlı geçide kadar geldik...

Eski düşmanımız, en büyük felaketlerimizin en büyük sebebi olan Rusya nerdeyse biz elbette ve adeta bir sevk-i tabîî ile ona hasım olan tarafı iltizam ettik. Vallahi hamd ü senâlar edelim, asırlardan beri, bizim için hayal-i muhal görünen ihzisar emelimizi duya duya teskine muvaffak da olduk ve olmaktayız...

Kendi azimet-i saltanatını her zaman bizim parçalarımızı tab ve hezmde arayan dünkü Rusya iki suretle düşman-ı canımız idi. Çünkü bizden her ayırdığı parça ile, bizim yalnız vahdet-i vataniyemizi hetk etmiş olmuyor vahdet-i milliyemizin gittikçe tebellür edecek ve takviyet bulacak olan esaslarını da pâmâl-i zulm ve itisâfî eyliyordu. Aslında bir olan dillerimizin lehçe farklarını izâle ile zengin, güzel, bütün Türklerin müşterek ve mütekavmî bir Türkçe'nin meydana gelmesinde tesadüf olunan müşkülât her şeyden evvel Rus zulmünün, Türk göğünün uzven ihvânı olan Rus mazlumu kardeşlerimiz üzerinde icra ettiği tesirattan neşet ediyordu. Fakat çarlık kanlı pençesi, hiçbir zaman Osmanlılık ve Rusya'daki kardeşlerimiz arasındaki vahdet-i millîye ve dünya hislerini söndüremedi. Her yerde olduğu gibi Rusya'da dahi her iki tazyik bu hiss-i vahdeti bir kat daha kuvvetlendiriyordu, siyasî hudutların ötesinde bütün Türkler ve bütün Müslümanlar için ümitle bir kıblegâh-ı ibadet olduğunu düşünmek en sıkıntılı, en nevmîd zamanlarda kalplerin medâr-ı tesellisiydi.

Evet, makam-ı hilafet ve saltanat ve mutâf-ı İslamiyet Osmanlı hudud-ı siyasîsi haricinde yaşayan bütün Müslümanlar gibi Rusyalı ırk ve din kardeşlerimiz için dahi bir merci-i mübarek ve bir makam-ı mukaddes olmaktan hiç hâli kalmadı.

Bilhassa Rusyalı kardeşlerimizin Osmanlılığa muhabbet ve merbutiyeti âlem-i İslamın iktâr-ı sairesinden daha çok kuvvetli ve daha ziyade şümûllüydü. Çünkü milliyette bizden ayrı olan âlem-i İslamın zümre-i şebâbı çok idiler; vahdet-i dinîyenin ehemmiyet ve kıymetini takdirden her yerin mefrutları gibi maatteessüf mahrum oluyorlar, tesanüt ve uhuvvet-i İslamiyenin bahşedeceği kuvvet ve saadeti başka bir vedi-i dalâlette aramaya kalkışıyorlardı. Hâlbuki Rus Müslümanlarının bize olan rabitaları yalnız dinî değil bir de millî olduğu lisanımızda ve hayat-ı tarihiyemizdeki iştirâk, vahdete daha yakın bulunduğu için Rusya'daki kardeşlerimizin her tabaka-i efkârı bizim diyarda her zaman kendilerine muhâtap ve dert ortağı bulabilmişlerdi.

İşte Çarlık'ın sukutundan sonra bilhassa Kırımlı ve Kafkasyalı kardeşlerimizi bize doğru ve bizi onlara doğru adeta kendiliğimizden sevk eden kuvve-i sebebi buralarda aramalı, bu hareketleri hadisat ve vukuatın sırf siyasî, sırf askerî tezahürleri gibi addetmekten katiyen ictinap etmelidir.

Hürriyet-i siyasîye pek yeni yetişmiş olmakla beraber hayat-ı ictimaiye ve terbiye-i siyasîye itibariyle büyüklerine arz-ı ihtiyaç mevkinde olmayan Rusyalı kardeşlerimizin hayalinde makam-ı hilafet ve saltanat şimdiye kadar nasıl yaşıyor idiye badema onlarla daha başka, daha millî ve amelî ehemmiyetler peyda edecek olan münasebetlerimiz de dahi o hayalde yaşayan İstanbul'u yaşatmalı ve bu kardeşlerimizi inkisar-ı hayale uğratmaktan son derece ictinap edip durmalıyız.

(Nu. 26, s. 1, 28 Nisan 1918)

ÜMİT DAİMA ÜMİT!

Bu hafta çıkan “Yeni Mecmua”nın kıymetli sahifelerinde pek ciddi birçok tettebuların mahsûlü, pek mühim bir makale okuduk.

Genç mütefekkirlerimizden Reşit Safvet Bey biraderimiz tarafından yazılan ve “Kafkas Etekleri, Türk Ticaret Yolları” unvanını taşıyan bu makale bizde acı, tatlı, meftûr ve pürümit bir hayli zıt fikirler, tesirler uyandırdı.

Bir taraftan acı acı düşündük: Çünkü mazinin gafletleri bizi ne kadar derin bir bî-hoşluk içinde bıraktığını, asırlardan beri varlığımızdan habersiz, bir avarelikle nasıl yaşadığımızı bir kere daha hatırlamak gibi elîm bir mecburiyet altında kalmıştık.

Düşündük ki: Elimize giren nice memureler; nice mümtaz vasıtalar, vaziyetler dünya işlerine alâkasızlığımız yüzünden eski kıymet ve ehemmiyetlerini zayi etmişler, düşkün ve mensî bir hâl almışlar?

Düşündük ki tabiat, kudret-i feyyaza bizi âlemin mazbutu imtiyazat ve mesaidaat ile doldurduğu hâlde kendi yağımızla kavrulmak şöyle dursun kuru ekmeğimizi tarlamızdan çıkarmak iktidarına bile malik değiliz.

“Kafkas Etekleri-Türk Ticaret Yolları” makalesi mevki-i coğrafyamız itibarıyla vatanımızın öteden beri beynelmilel münasebat-ı ticariye ve medeniyede oynadığı yolların ehemmiyet-i cihan şumûlünü pek güzel icmâl etmiştir.

Garbî Asya, yine o eski Garbî Asya değil miydi? Bir zamanlar üstünden cihan yolları geçen bu mübarek topraklar her tarafında bugün ıssız, korkunç birer beyâbân hâlini almıştı. Bir zamanlar şarktan garba, garptan şarka harıl harıl bu yataklardan akan medeniyet cereyanları yerine oralarda bugün boğucu bir kuruluk, yakıcı bir kuraklık kalmıştı.

Hâlbuki biz bu yerleri medeniyetten devraldık, teslim ettik huzur-ı insaniyette, huzur-ı tarihte; asırlardan beri uhde-i emanetimizde bulunan bu ülkenin hesap ve kitabını unutmak gerek değildi.

Maatteessüf bu noktayı hakkıyla idrak edemedik: Bu mesûliyetin ağırlığını takdirden aciz ve gafil davrandık.

İşte Reşit Safvet Bey'in kıymetli makaleleri bizde evvela bu fikirleri uyandırdığı içindir ki bir müddet meftûr ve müteessir gözlerimiz maziye dalıp gitti.

Fakat silkindik ve derhal hatırladık ki ferda var: Koca Fikret'in Türk gençlerine yollarını gösterdiği nurlu, canlı, mamur ve mesut bir istikbal var!

Ümit ölür mü hiç?.. Evet ümit ölmez ve ölmesin de! Mazinin mesûliyetlerini tahfif edecek, italatlarını mazûr gösterecek sebepler mi gösterilemez? Tâkatfersa haricî kuvvetlerin, müzic-i dahilî engellerin şimdiye kadar rehğûzar mesaimize çektiği setleri birer birer yıkmaya madem ki başladık; madem ki varlığımızdan, benliğimizden haberdar olacak derecede kendimize geldik; elbette istikbal mazi gibi kurak ve çorak geçmeyecektir. İşte mesela Rus kâbusu lehü'l-hamd üstümüzden kalktı.

Tebriz-Erzurum-Trabzon transitini körletmek ve vilayat-ı şarkiyemizin kadiminden beri sahibi olduğu transit ticaretini bitirmek için Ruslar tarafından yapıp muharrir-i muhterem tarafından tasvir olunan fenalıklar badema eski kuvvet ve nüfuzlarıyla elbette hüküm yürütemeyeceklerdir.

Çarlık Rusyası her hususta olduğu gibi iktisadiyat hususunda dahi elbette bizim mahvımıza çalışmaktaydı. Elbette Kars-Ardahan-Batum sancaklarımızın Rusya'ya ilhak tarihi Osmanlı transit yoluna rekabet eden Rus tarik-i ticariyesi için yeni bir mıntıka daha temin etmek oldu.

Mamafih unutmamalıyız ki: Çarlık Rusyası askerî ve siyasî ilhaklar ve tagallüblerle işin olup biteceğine kani olmuyor, aldığı yerleri şerait-i iktisadiye ve medeniyenin muhtaç olduğu techizat ile ikmâl etmedikçe rekabet sahasında muvaffakiyet kabil olamayacağını bilerek hareket ediyordu.

Reşit Safvet Bey ders-i ibret verecek bir lisan ile bu hakikati şöylece tasvir ediyor:

“Bizim pek fena ve sıtmalî bir köy olarak terk ettiğimiz Batum yakıldı, birçok milyonlar döküldü. Tiflis demiryoluna bağlandı. Eski kasaba taslağının yerine muntazam, yeni bir şehir vücuda geldi. İşleri, ticareti, münasebatı arttıkça binlerce amele koştu...”

Demek ki Ruslar Batum için askerî ve siyasî kuvvetlerden fazla kuvâ-yı medeniye ve hayatı da sarf etmek lüzumunu hissetmişler, bir köyü bir şehir hâline koymuşlardı...

Kafkasya'nın Rus siyasetine, Rus tahakkümüne alet olarak bir mevkiye düşmesi bizim için yalnız kötü bir düşmanla komşu yaşamak her şeyimiz gibi menaf-ı ticariye ve iktisadiyemizi dahi tehdit eden kuvvetli bir rakibin her gün biraz daha mağlubu olmak netayic-i mazarrasını hâsıl etmekle kalmıyordu...

Reşit Safvet Bey'i dinleyelim: “Bugün Türklüğün bel kemiği Kâşgar'dan Semerkant tarikiyle Hazarlara gezine, oradan Astara'ya geçerek Erbil, Serap, Tebriz, Hoy, Bayezit, Erzurum ve Trabzon'a gelen hattır. Türklüğün anayolu, cihan yolu budur. Bu yolun bir ucundan öbür ucuna kadar Türkçe konuşulur. Yol üzerinde hiç başka bir unsura tesadüf edilmez...”

İşte Rusların Kafkasya'yı ellerine almaları her türlü netayic-i mazarrası ile beraber Türklüğün bir zamanlar bizimle hâl-i ittisalde olan bu ana hattını, bir zamanlar bize müntehi olan bu ana yolunu kesmek, bozmak ve kendilerine çevirmek

neticesini dahi verdiği içindir ki hakkımızda pek ziyade elîm oldu. Bu Türklük için tahammûlfersâ bir firkatti.

Kafkasya'nın Rus boyunduruğundan kurtulmasını orada ve daha ötelerde yaşayan kardeşlerimizin mazhar-ı hürriyet olmasını milletimiz için her şeye taktimen düşünülecek bir mesele gibi telakki etmekliğimiz işte bu sebeptendir.

Ümit, daima ümit elbette bu firkatin bir nihayeti, bu fedakârlıkların bir semere-i muvaffakiyeti vardır!

(Nu. 38, s. 1, 11 Mayıs 1918)

MİLLÎ KIYMETİMİZ

Nefsini bilmek; bilgilerin, faziletlerin en büyüğüdür. Uzak yakın her devrin felsefesi, filozofları tarafından telkin, tenbih edilegelen “ırfan-ı nefis” vazifesi insanlar hakkında olduğu gibi milletler hakkında dahi mevcut ve hükümrandır.

Biz şurada bu desturun ta ser-hilkatin derinliklerine, zulmetlerine kadar dayanan felsefî nükteleri peşinde koşacak değiliz.

Biz ancak “ırfan-ı nefis” vazifelerinde elden geldiği kadar kusur etmeyen fertlerin ve milletlerin hayatta sahip oldukları muvazeneli, temelli, kararlı mevkileri nazar-ı ibret ve intibah önüne getirmek istiyoruz. “Nefsini bilmek” kudretinin, hayatın her günkü münasebetlerinde, zaruretlerinde temin ettiği faydaları, menfaatleri; mani olduğu zararları ve tehlikeleri göz önüne koymak arzu ediyoruz.

Çünkü; millî hareket ve sekenatımızda “ırfan-ı nefis” hasletinin kabul edemeyeceği birçok hatalarla, birçok kusurlarla malûl olduğumuzu görüyoruz.

Öyle hatalar, öyle kusurlar ki bilhassa son zamanlarda vird-i zebân edindiğimiz mukaddes davaların hiçbirisiyle asla kabil-i telif değildir. Mesela en büyüklerimizden, en küçüklerimize kadar cümlemizin hatta rüyalarını bile dolduran nedir? Hep bir ağızdan en gür sesimizle cevap veririz: Millî mefkûreler. Fakat dillerde bu kadar kuvvetle ve şiddetle dönen bu millî mefkûrelerin hangi taşa bir nişan bıraktığını ararsak buna rast gelmek imkânı yok.

Acele etmeyiniz efendiler!... Herkesin gördüğünü ve bildiğini biz de biliyoruz. Atılan hatvelerden, tutulan yollardan, göze çarpan intibah eserlerinden sizin kadar biz de haberdarız. Fakat bizce bunların birçoklarında edilen hayır, ürkütülen kurbağaya değmiyor. Hatta millet için sarf edilen imkânların, himmetlerin: hâsıl olan semerelerin kaba taslak şöylece bir bilançosunu yapsak neticenin karşısında:

Zira ki ziyan ortada bilmem ne kazandık!

Diyenler; bu hesapta ziyanda kâr sayılır diyecek mütevekiller yanında nispetsiz derecede çoktur.

Hâlbuki bu, böyle olmamak lazım gelirdi. Tarihimizin en mühim bir geçit devrini teşkil etmesi lazım gelen şu senelerde milletin ruhunda hâkim ve çehresinde zahir olan hiss-i derin bir ezginlik ve bezginlik değil; yüksek bir benlik, eğilmez bir itimad-ı nefis, seriü'l-infial bir izzet-i nefis hisleri olmalı ve bu artık ilelebed payidar ve cihan nazarında böylece müsellim ve aşikâr-ı millî bir seciye hâlinde günden güne biraz daha kuvvet ve şiddet peyda ederek tekrar etmeliydi.

Şu sözlerimize karşı şu veya bu tarzda reddiyeler, itirazlar tasavvur edenler elbette vardır. Mesela diyebilirler ki: Herkesin nasibi derece-i ehliyetine göredir, herkesin mevkii kendi seviyesine göre mukadderdir. Evet öyledir; hususıyla milletlerin hayatında mevkiler daima ehliyetlere göre takarrür ettiğinde hiç kimsenin

şüphesi yoktur. Ancak, bir milletin derece-i ehliyetini, seviyesine göre takdir etmek hakkı öyle zannolunduğu gibi bir rast gelenin değildir.

Fertlerin hayat-ı ictimaiye içindeki mevkileri, vaziyetleri, derece-i ehliyetleri ekser-i ahvâlde müesses merciiler tarafından hüküm ve tayin edilmek kaideyse de milletler için böyle resmî ve müesses merciiler yoktur, dünyanın hiçbir makamı bugün mesela Türk milletinin eline senin milletler içindeki mevkin veya felan millete nazaran derecen şudur diye bir şahadetname veremez. Böyle bir iddia farz-ı mahal, bir yerden sadr bile olsa ancak gülünç olmakla kalır.

Bir milletin derecesini, ehliyetini, mevkiini, hülâsa âlem nazarındaki kıymetini tayin eden kuvvet, salâhiyet, makam, mercii ancak ve münhasıran kendi irade-i millîyesidir. Milletin iradesidir ki; hayrını, şerrini, dostunu, düşmanını seçer; milletin idaresidir ki; şeref ve haysiyetine karşı yar ve ağyar tarafından alınan vaziyetin nasıl bir vaziyet olduğunu, hürmet veya hakaret manalarından hangisine geldiğini tayin ve temeyyüz eder.

Şimdi asıl mesele; işin, mevzuun en can alacak noktası irade-i millîyenin tarz-ı tecellisinde, vesait-i mümesselesindedir.

Dünyanın her tarafında idare-i millîyenin mümessili olmak üzere tesis etmiş, kabul edilmiş bazı müessesat vardır. Bunlar, hükümet başta olmak millî meclislerden, millî matbuattan, milletin erbab-ı fikr ve sanatından meydana gelir. Bu müessesattan her birinin mukarrerat ve tezahüratı milletin irade ve arzusunu temsil ettiği için muteber ve ancak onu temsil etmek vazifesiyle mükellef ve mukayyettir. Hükümet ile millî meclisler hakkında bütün şiddet ve katiyetle hüküm süren bu mükellefiyet diğer müessesat-ı mümessile hakkında dahi, hiç şüphe yok, şekil şekil, derece derece câridir.

İrade-i millîyeyi faraziye telakki edenlerin maksadı zümrelerin veya fertlerin tegallüb ve tahakkümüne müneccer olacağı için temelsiz ve sırf cebre müstenid binaenaleyh cebre marûz ve fikr-i hukuktan tabîî hariçtir. Fuzuli vesait

davalarına gelince; herkes ona kalkışabilir. Demek ki irade-i milliye istinat edilecek yegâne sağlam esastır.

Böyle olunca milleti temsil mevkiinde bulunanların kâffesi onun iradesine tercüman olacak derecede bünyesine, ruhuna nüfuz ve hulûl etmiş; milleti bütün varlığında, benliğinde tanış olmak şarttır. Öyle olmadıkça millete muzâf bütün hareketler keyfî, şahsî takdirlerden; kendi keyif ve arzusunu büyük bir nam altında hükümferma kılmaktan ibaret kalır. Aklı başında bir şahsın kendi arzu ve iradesiyle kader ve haysiyetini lekeleyecek; menafında mugayir düşecek hareketlerde bulunması nasıl kabul edilemezse mukadderatına sahip ve iradesi hakkıyla, tamamıyla temsil edilen bir milletin dahi kendine izafeten vâki olan bütün hareketlerde öylece görünmesi, öylece gösterilmesi şarttır. Yoksa haysiyetsiz fertler gibi nîk ve bedî tefrikten âciz ve mukadderatına sahip olmak kudretinden, zevkinden mahrum addedilen milletlerin dahi tarihindeki mevkileri başlı başına bir gaye değil; gayelere hâdem bir âlet gibi telakki olunmaktan ibaret kalır. Bunun için bizim milliyetperverler her şeyden evvel yar ve ağyar nazarında millî kıymetimizi yükseltmek çarelerine tevessül etmelidirler.

(Nu. 43, s. 1, 19 Mayıs 1918)

İSTİFÂ-YI HARBÎ VE NESL-İ ÂTİ

Dünyada ne kadar uzviyat varsa “ıstıfâ-yı kanunî”nin hükmüne tebaan yetiştiriyor ve o sayede tekâmül ediyor. Artık bu hakikati hepimiz biliyoruz.

Kavga-i hayat felsefesinin iktizâsı bu!.. Fakat ıstıfânın envâi var; tabiatın icabıyla vukûa gelen ıstıfâyı bir “amil-i tekâmül” olmak üzere herkes kabul ve tasdik etmektedir. Çünkü bu suretle en işe yaramaz, en zayıf ve cemaate faydasız olan efrat, müsabaka-i hayatta mağlup olup meydanı- daha müsteadd ve kabiliyetli olanlara terk

ediyorlar; o sayede nesl-i âti, en ziyade hasâil-i matlubeyi haiz birtakım efrad-ı mümtazenin zürriyeti olmak üzere yetişiyor. Şüphe yoktur ki böyle “seçme-select” efrattan mürekkep olan bir cemaatin yaşamaya daha ziyade istidadı vardır; demek ki hakkı da vardır; çünkü kabiliyet-i hayat bahsinde “istidat” hak manasına gelir ve ona muadildir. “Avamil-i muharebeye mukavemet edemeyen bir ferdin yaşamaya hakkı yoktur,” demek istidadı yoktur, demekten kinayedir.

İşte “Darwinizm” felsefesinin hulasate’l-hülasa düstur-ı itikâdı budur; her ne kadar, bütün “Darwinizm” bundan ibaret değilse de!...

Bizim kendi şahsiyetimize dahi bu fikirleri tatbik edenler oldu. Çünkü bizim vücudumuzun dahi nâ-madut hüceyretten mürekkep bir cemaat-i muntazama şeklinde bulunduğu ve öyle yaşadığı tahakkuk etti. Bu mukayeseyi filozof tabipler yapabildiler. Onlar meyanında “Wirchow” namıyla meşhur bir Alman tabibi, bütün hastalıklarımızın esbabını hüceyratımıza taalluk eden avâızda aradı. Sonra tahakkuk etti ki her gün, her an hüceyrat-ı bedeniyemiz birçok avâız-ı muharebeye karşı mücadele ve mücadele etmekte, ve her gün birçok hüceyratımız -bu uğurda- telef olup gitmektedir. Bu muharebenin suret-i vukuunu iyiden iyi tettebbü eden zat dahi Profesör “Meçnikof” namıyla meşhur-ı cihan olan Rus âlimidir.

Demek ki bizim ferdâen ferdâ her birimizin vücudu ile mensup bulunduğumuz cemaatin vücudu arasında “teşkilat-ı uzviye” ve “şerait-i hayat” itibariyle pür-mühim fark yok!... Nasıl bir millete vefayat ve tevellüdat oluyorsa bir vücut uzvu dahi tıpkı öyle oluyor. Birinde tevellüdatın yekûnü vefayatın yekûnünden fazla olunca nasıl millet büyüyor, kuvveti arttırıyorsa, diğerinde dahi tamamen öyle oluyor. Bir milletin kuvvî ve hayata kabil, dinç efrattan mürekkep olması nasıl o milletin faal, feyyaz ve avâıza karşı mukâvem olmasını temin ediyorsa, bir ferdin, hastalıklara ve bi’l-cümle sıtmalara karşı gösterebildiği mukavemet velhasıl “feyz-i hayat” onun vücuduna teşkil eden türlü türlü hüceyrâtın eser-i mukavemeti ve istidad-ı hayatıdır.

Şu hâle nazaran, anlaşılıyor ki cemaat, efradın heyet-i mutarride ve mertebesinden başka bir şey değildir. Hayat-ı ictimaiye, kabiliyet-i ictimaiye, sıhhat-i ictimaiye ilh! İlh!... Hep hayat efradı ahenk-i umumî üzere “tesviye-Niveler” eden bir “muassala-resultante”dır ve yine anlaşılıyor ki cemaatin rûkn-i aslisi, cüz ve ferdî olan efradın “küme-agregat”si haricinde müstakilen mevcut, efrattan ayrı yaşar bir cemaat yoktur.

Onun içindir ki bir milleti teşkil eden anâsır-ı efradın “seciye-i müstereke-caractere commun” ne ise seciye-i milliye dahi odur. Ahlâk için, sıhhat için ve her türlü kabiliyet için yine en sahih miyâr ve mukayyâs budur. Hatta yine bunun içindir ki her millet müstehak olduğu iradeye mazhar olur, denilmiştir. Efradın herhangi bir suretle olursa olsun, şahsî farklarla yek-dîgerinden mümtaz bulunması, şu arz ettiğim hakikate menafî değildir.

Muhakkaktır ki gerek efrattan olsun gerekse cemaatlerden olsun, tabiat, en ziyade hayata istidad ve mukavemete kudret gösterenleri seçiyor, zayıf olanları kurban ediyor. İşte ıstıfâ-yı tabiî budur, bu muameleyi kimse haksız görmüyor. Lakin muharebeler, tamamıyla aksine bir ıstıfâ-yı istilzam ediyor. Harp esnasında en zayıf olanlar değil, en genç, en dinç olan efrat seçilip, tehlikeye marûz bulunduruluyor ve bi’t-tab en ziyade yaşamaya, üreyip türemeye onlar müsteidd iken, asıl onlar ölüyor, geriye zayıf, hastalıklı, ihtiyar, sakat ve alîl bir sürü efrad-ı ictimaiye ile çoluk çocuk kalıyor.

Bu meselede kemiyetin her husustan ziyade ehemmiyeti derkârdır. Eğer dögüşen bir millet efradı çok kalabalık bir cemaat ise uzun müddet mukavemet edebilir. Zıyan çok olsa da akıbet için bes yoktur. Lakin azlık ise, efradı ne kadar değerli olursa olsun mesele şayan-ı endişedir.

İşte benim anladığıma göre en büyük tehlike buradadır. Bizde sahiden ictimai bir ihtilâl olamaz; mefkûre dahi yoktur; ve menfaat-ı hayat itibariyle bu kadar mütebâyin, hatta yek-dîgerine rekabet üzere yaşar sınıflardan ve eşhastan müterekkib olan bir cemaat bir mefkûreye itmân ile büyük bir maksat üzere ittihat edemez.

Binaenaleyh bundan hiç korkmamalı!... Adım kalmıyor ve bilhassa halis Türk, nüfusça korkunç hiç surette azalıyor. İşten bundan korkmalı!...

Osmanlı Türklerinin kabahati neydi ki şimdiye kadar ancak siyasî ve idarî bir varlık gösterebildiler. İçtimaî varlıkları yok gibiydi. Ticaret ve sanayi hep Türk olmayan anâsırın elinde kalmıştı. Bunun sebebi malûm, hatta marûftur: Dört yüz çadır halkından ibaret fakat bahadır, azimperver ve metin bir kavim Anadolu'yu yavaş yavaş zaptetti ve kılıcını hiçbir vakit elinden bırakmadı. Hâlbuki böyle bir avuç kahramana mağlup olan halk ekseriyetle eski bir medeniyetin mütereddî vârisleriydiler. Mizacen mütereddî olmakla beraber ilim ve maarifette, kabiliyet-i ticaret ve sanatta hatta zekâda ve ilim ve irfanda elbette galiplere faik idiler. Tarihimiz bunu her veçhile gösteriyor.

Türkler yine harikulâde bir kabiliyet-i hayat ispat ederek kendi varlıklarını muhafaza edip daima hükümlerini yürütürler. Hâlbuki Yunanistan, İskender-i Kebir zamanında, İran; istila etmek yüzünden mahvoldu gitti; çünkü koskoca İran İmpratorluğu'nu istila etmek Yunan halkını dağıttı, savurdu; İranîleri de Yunanlaştıramadı. İran zarar gördü fakat Yunan temelinden yıkıldı.

Bugün Türklük pek büyük bir fedakârlık etmektedir. Asıl canını, dilini sarfeden odur. Yarın inşallah muzafferiyetle -bu harp nihayet bulunca devlet-i Osmaniye dediğimiz bu azim makinayı idare etmek için bilmem kaç bin kişi lazım olacaktır?!...

Ben etraf köylerde yani nisbeten en bahtiyar köylerde onların çehresini gördükçe, merhum Fikret'i yâd ederek: "Sizler!... Hele sizler!..." deyip düşünüyorum. Hep onları düşünmeliyiz. Çünkü hakikî felaket onların hâli ve istikbalidir.

Anadolu'da resmen seyahat ve tahkikat icra eden namuskâr ve himmetli memurların bana verdikleri malûmattan bir zerresini henüz arz etmedim. Maksat

evvela tehlikeyi aramaktı. Ben işte burada buluyorum. Hamiyet bunu düşünüp çare bulmaktır.

Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI]
(Nu. 50, s. 3, 23 Mayıs 1918)

KAFKASYA’NIN İSTİKBALİ VE ŞARK HUDUTLARIMIZ

Batum’da Adliye Nazırı Halil Beyefendi’nin iştirakiyle cereyan etmekte olan müzakerelere dair bir müddetten beri alınmakta olan haberler, siyasî sansürün lağvı üzerine gazete sütunlarına da aksetti. Pek nâkıs olduğuna şüphe olmayan bu haberlerden anlaşılacağı üzere “Batum” müzakereleri, esaslı noktaları itibariyle neticelenmiş ve Cenubî Kafkasya’da birincisi Azerbaycan’da, ikincisi Gürcüler ve üçüncüsü de Ermeniler ile meskûn havalide olmak üzere teşekkül eden üç hükümetle Türkiye arasında akdolunan itilafnameler mûcibince “Akıska”, “Ahılkelek”, “Gümrü = Alexandrepaul”, “Nahcivan”, “Sürmelik” sancak ve kazaları havalisinde bazı hudut tashihleri icrası takarrür eylemiştir. Şimdiki şark hudutlarımız emniyetini temin edebilecek tedbir ve vasıtalarla müracaat imkânı vereceği için “Batum” müzakerelerinin şu veya bu suretle bir neticeye iktiran etmiş olması, tabîî büyük bir memnuniyetle karşılanacak bir hadise teşkil eder. Fakat “Batum” müzakerenin neticesi, yalnız bugün için değil istikbal için de memnuniyet verecek esasları ihtiva etmiyorsa bugünkü neticelerden o kadar memnun olmaya lüzum ve mahal olamaz. Filhakika nazarımızda şark hudutları meselesi basit bir hudut meselesinden ibaret değildir. Türkiye’nin şarktaki siyasî ve coğrafi hududunun beş on kilometre ileride veya geride olması, hatta askerlik itibariyle mühim ve hâkim noktaların elimizde bulunması bile o kadar büyük bir ehemmiyeti haiz olamaz. Başımızın ucunda yine bir Çarlık Rusyası bulunsaydı hâl ve vaziyetin tabîî büsbütün başka bir muhakemeye tâbi tutulması iktiza ederdi. Fakat şarktaki kan ve din kardeşlerimizin fırsattan istifade ile istiklallerine sahip olmak ve hudutlarını temin eylemek için çalıştıkları ve

çalışmak istedikleri şu sıralarda biz şarka daha uzak gören gözlerle bakmak mecburiyetindeyiz. Aksi takdirde siyasî mevcudiyetlerin millî esaslara istinat etmesi zaruretinin günden güne kuvvetleştiği tarihin şu mühim devrinde Türkiye uhdesine tertip eden vazifeleri ika etmemiş, uzak istikballeri ihmal eylemiş olur.

İşte bu mütalaaya binaendir ki biz bugünün bazı acil ihtiyaçlarını temin edeceği ve İngilizlerin bugünkü şark hudutlarımızı tehdit etmelerine, Kafkasyalı kardeşlerimiz için tehlike teşkil edecek bir vaziyet almalarına meydan vermeyecek tedbire tevessül etmemizi teshîl eyleyeceği cihetle “Batım” müzakerelerinin nihayete ermiş olmasını memnuniyetle karşılamakla beraber hudut tashihlerine dair olan itilaf, ya itilafları büyük bir ehemmiyetle telakki etmedik. Türkiye’nin hayat ve istikbali, istiklali ve hududu itibariyle en ziyade ehemmiyetle düşünülecek cihet Cenubî Kafkasya’da teşekkül eden yeni hükümetlerin hudutları ve bu hükümetlerle Türkiye arasındaki münasebetlerin, rabitaların şekil ve mahiyetidir.

Gürcüler ve Ermeniler ile meskûn havalide tesis eden hükümetlerin hududu edecek yeni hükümetin bir Türk ve Müslüman hükümeti olacağı tabîi ise de diğer yeni hükümetlerin hudutları dahilinde kalan Türklerin, Müslümanların vaziyeti ne olacak bu hükümetlerin Türkiye ile olan münasebetlerine ne şekil verilecek?...

Kafkasya’da teşekkül edecek yeni hükümetlerden ekseriyeti Türk ve Müslümanlardan ibaret olanların bu hususlardaki arzu ve emellerinin neden ibaret olduğu bu bizce malûmdur. Zannederiz ki arzu ve emellerin tahakkukunu men edebilecek ciddi hiçbir amil ve sebep yoktur. Fakat Kafkasya’nın, ehemmiyetli Türk veya Müslüman kitleleriyle meskûn olmayan hiçbir köşesi bulunmadığı cihetle diğer yeni hükümetlerde olan münasebetlerimizin de samimî ve metin esaslara istinat etmesini istemek bizim hakkımızdır. Almanya’nın, Gürcistan namına müzakerelerde bulunmak üzere Berlin’e gitmiş olan “Çengeli”ye müzakere mahali olmak üzere İstanbul’u göstermiş olmasından Almanya’nın Türkiye ile bu yeni hükümetler arasında pek dostâne ve sıkı münasebetler tesis etmesi fikrine aleyhtar olmadığını istidlâl etmek istiyoruz. Fakat birçok tezahürlere, alâmetlere rağmen bazı meselelerin her türlü ümit ve intizarlar hilafında neticelere iktirân ettiği vâki olduğundan bu

noktalara alâkadarların şimdiden dikkatini celbetmeyi kendimiz için en mukaddes bir vazife telakki ediyoruz.

Tekrar edelim: Nazarımızda mesele bir hudut meselesinden ibaret olamaz. Bu meseleler etrafındaki müzakerelere, kararlar yalnız Osmanlı hükümetinin bu günlük, yarınlik emniyeti ile değil muazzam bir milletin mukadderatı alâkadar bulunuyor. En küçük milletlerin bile vahdet ve istiklal davaları arkasında koştığı bir sırada biz Türklük vahdetini ihmal edemeyiz: Türklüğün, muazzez mefkûresinden fedakârlık etmesini talep edemeyiz. Madem ki müttefiklerimiz, kendileriyle aramızda tahaddüs eden ufak tefek meselelerde “Bunların ehemmiyeti yok” diyerek bize Asya’yı gösteriyorlar, o hâlde onlar da Türkiye’den ve Türklükten bu hususlarda da bir fedakârlık isteyemezler. Onlara bu meseleler karşısında terettüb eden vazife-i mecburiyet bize her suretle muavin ve müzahir olmaktır. Aksi takdirde bizim, yabancı topraklara hâkim olmak emellerinden çok uzak bulunan, fakat istiklalimiz, millî ve siyasî hududumuzu teminden ibaret bulunan harp gayelerimiz husûl bulmuş olmayacaktır ki bu kadar fedakârlıklara katlanmış ve katlanmakta bulunmuş olan bu memleket, bu millet buna katiyen razı olamaz.

Şunu da ilaveye lüzum görüyoruz ki “vahdet ve istiklal” yalnız bizim, Türkiye ahâlisinin gayesi değildir. Çarlık’ın bütün tazyiklerine, istibdadına, aralarına sokmak istediği tefrikalara rağmen milletlerini muhafaza eden ve Türkiye ile, hilafet ve hakanlık makamı ile olan manevî rabitalarını mukaddes bir emanet gibi saklayan Kafkasya’daki kardeşlerimizin tahammül ettikleri fedakârlıkların, Çarlık’ın sukutundan beri gösterdiği gayret ve faaliyetin gayesi de budur: Millî vahdet, millî istiklaldir. Binaenaleyh biz katlanılamayacak, tahammül edilemeyecek mefkûre fedakârlıklarından bahsederken yalnız Türkiye Türklüğünü kasdetmiyoruz; bütün Türklerin bir olan mefkûresi namına söz söyleyerek onların, Çarlık boyunduruğundan kurtulan, kurtarılan diğer milletler gibi hakların tanınmasını talep ediyoruz.

İşte biz, “Şimalî ve Cenubî” Kafkasya meselesinin ancak bu esaslara, bu millî ve tarihî zaruretlere muvaffak bir surette halledilmek şartıyla âtimizi ebedî ve

kati surette temin edeceği kanaatindeyiz. Çünkü bu kadar müsait şartlar içinde de mefkûremizden fedakârlık edersek, Türkiye yarın ne kadar kuvvetli olursa olsun, bugünkü ve yarınki nesle mevcudiyet ve istiklal için bütün maddî kuvvetlerin fevkinde bir amil olan “nefse itimat” hassasını telkin edemeyeceğiz, onların hararetli bir mefkûreci olmasına kattiyen muvaffak olamayacağız. Bunun ise telafisi imkânsız bir zarar olduğu meydandadır.

Nebizade Ahmet Hamdi [ÜLKÜMEN]

(Nu. 70, s. 1, 12 Haziran 1918)

MACARLAR VE TÜRKLER

Avusturyalı ve Macar misafirlerimize Matbuat Cemiyeti tarafından verilen veda ziyafetinde irad edilen nutuklar arasında bilhassa “Pichter Journal” sahibi Mösyö “Brody”nin bazı sözleri dikkatimizi, fahr ve memnuniyetimizi celb etti. Hatip, misafirlerimizin birkaç gün aralarında yaşadıkları Türklerin ruhunu anladıklarını, Türkleri tanıdıklarını, Türklerdeki terakki şevkinin ve tekâmül hususundaki iman ve kanaatin Macarlarda bile bulunmadığını söylerken “Macarlar Türkler ile iftihar ederler. Fakat bu iftihar büyük kardeşin müsteidd küçük kardeşlere karşı olan iftiharına değil, müsavi mertebede bulunanlar arasında hüküm süren hayata benzer.” diyerek Türk’ün en hassas damarına dokunmuş ve hakikaten Türk’ü tanıdığını, Türk ruhunu anladığını ispat etmiştir.

Macarların Türklere karşı, Avrupalılar içinde en samimî hisler besleyen bir millet olduğu memleketimizde öteden beri malûmdur. Memleketimizde de, daha millet cereyanları son zamanlardaki istikameti almazdan evvel bile Macarlara karşı sebebi pek bilinmeksizin bir yakınlık hissi duyulur, Macarlardan daima başka bir lisan, başka bir his ile bahsolunurdu. Türkiye’de, muhtelif muhitlerde temas etmek şartıyla birkaç gün geçirmek bu hakikatin tezahürüne kâfi olduğu gibi Macarların Türklere karşı olan meyil ve teveccühlerini görüp anlamak için de mesela Peşteliler

arasında bir müddet yaşamak, herhangi ictimâî sınıfa mensup bir Macarla biraz konuşup görüşmek kifâyet eder. Biz bunu tecrübe ile takdir ettik, Budapeşte'nin ve Budapeştelilerin Türklere nasıl muamele ettiğini, ne kadar teveccüh ve muhabbet izhâr eylediğini pek büyük bir memnuniyetle ve -itiraf edelim- biraz da hayretle gördük. “Pichter Journal”ın muhterem sahibi, bahsettiğimiz sözleriyle bize teveccühün yeni bir delilini göstermekle kalmamış, Macarların bizi hakkıyla tanımayla başladıklarını da göstermiştir ki bu, bizi bir kat daha memnun eder:

Macarlarla Türklerin, Macaristan ile Türkiye'nin birçok müşterek menfaatleri var. Siyasî münasebetlerin mihverini teşkil eden ticaret ve iktisadiyat işlerinde Türkiye ile Macaristan yek-dîgerine pek kıymetli hizmetler görürler, menfaatler temin edebilirler. Fakat bizce daha mühim ve daha esaslı bir nokta var ki o da Türkler ile Macarların bütün siyasî, iktisâdî ve ticarî meseleler fevkinde de birbirine muhtaç oldukları ve bu ihtiyacın bugün olduğundan daha şiddetle hissedileceği istikbalin pek uzak bulunmadığı ve belki de pek yakın olduğudur.

İrk ve millet meselelerinin ne şekil ve safhalara girdiği gözümüzün önünde duruyor. Bütün hükümetler bu meseleleri dünden çok farklı bir göz ile görüyorlar. Dahilî ve haricî siyasetlerini bu meselelerin bugünkü şekillerine uydurmak istiyorlar, istinadgâhlarını bu yeni cereyanların manalarında aramaya başlıyorlar. Hiç şüphe yok ki bu cereyanlar gittikçe kuvvetleşecek ve mukabil cereyanlara karşı durabilmek için aralarında az çok karabet olan milletlerce, yek-dîgerine daha ziyade yaklaşmak lüzumu hiss olunacaktır. İşte o gün Avrupa'da Macarlar karşılarında Türkleri bulacaklar, Türkler de Macarlardan başkasını göremeyeceklerdir. Lakin, Cermen, Slav kuvvetleri arasında tecerrüd etmiş bir vaziyette bulunan Macarların günün birinde Avrupa'nın göbeğinde hissedecekleri yalnızlığı Türkler de daha şarkta duyacaklardır. O günlerin muhakkak olan bu yeni ihtiyaçları önünde muvazeneyi kaybetmemek için zemini şimdiden hazırlamak lazımdır ki bunun en iyi çaresi de müteakibil teveccüh ve muhabbetle beraber tanışmaktır.

Tanınamamak ve tanışmamaktan ne kadar büyük mazaratlar tevellüt edebileceğine memleketimiz, giriştiği bu harp ile pek güzel ve ibret verici bir misal

göstermiştir. Fransızların, İngilizlerin Türkiye’de senelerce müddet ne mühim, ne imtiyazlı bir mevki işgal ettiklerini bilmeyen yoktur. Fakat gerek İngilizler, gerek Fransızlar bizi tanımadılar, tanımak istemediler, Türk’ün ruhuna hulûl edemediler, uzun olduğu kadar şanlı ve şerefli olan bir tarihe malik bir milletin bütün dertlerine, felaketlerine rağmen büyük bir “izzet-i nefis” beslemesi pek tabîi olduğunu takdir eyleyemediler; zaafımıza meskenet, sabrımıza zillet, sükûtu muza histen mahrumiyet namını verdiler ve nihayet yaşamak hakkında bile malik olmadığımızı iddiaya vardılar. Bunlar bu sakîm yola gidecek yerde kendilerini epeyce bir müddet dost zannetmiş, samimiyet ve dostluklarına safvetle inanmış bir milletin kalbini bu kadar kırmaları, “izzet-i nefis”ini bu derece incitmeselerdi şüphesiz pek büyük menfaatler temin edeceklerdi. Yapmadılar ve bizim hiçbir zaman istediğimiz yoldan gidemeyeceğimizi, hislerimizi izhar eyleyemeyeceğimizi, o acıların intikamını almaya teşebbüs bile edemeyeceğimizi zannettiler; muhakkarâne, istihfâfkârâne ve mütehakkimâne tavır ve vaziyetlerine karşı zamanın zaruretleri, vaziyetimizin nezaketi saikasıyla ses çıkarmayışımızı hissizliğimize hamleylediler. Hâlbuki Türk anlıyor, dostluk maskesi altında saklı çehreleri görüyor, perde altından kendisine havale olunan yumrukların nereden geldiğini görüyor. Ve nihayet geleceğinden emin olduğu günü bekliyordu. Beklediği gün geldi ve Rus tecavüzleri karşısında hükümetin ittihazına mecbur olduğu harbe müdahale kararını bütün millet müttehid bir kitle hâlinde geniş bir nefesle karşıladı. Harbe müdahalemizin ise İngiltere ve Fransa’ya ne kadar pahalıya mâl olduğu meydandadır. Bu büyük zararın sebebi belki de münharisan, onların bizi tanımamaları, tanımamakta ısrar edişleridir. Dost olmak, dost kalmak, müşterek münfaatlerini müşterek olarak muhafaza etmek isteyen milletler arasında bu kabîl hâllerin, bu gibi anlaşmazlıkların katiyen yer bulmaması icap eder. Macarların, bize karşı beslediklerinden emin olduğumuz samimî dostluk hislerinin de yardımıyla bu vadilere sapmayacaklarını, “Pichter Journal” sahibinin dediği gibi, münasebetlerimizin “müsavi mertebede bulunanlar arasında hüküm süren hissiyata” müsteneden inkişafına hizmet edeceklerini şüphesiz görüyoruz.

Zaten aramızda mevcut müşâbehetler Macarların bizi tanınması, bizim Macarları iyice tanımamızı pek ziyade teshîl eder. Mösyö “Brody”nin nutkunda

Türk'ün en hassas damarına dokunabilmesi de hiç şüphesiz bu müşabehetten, hissiyatın birbirine benzemesinden neşet etmiştir.

Temenni ediyoruz ki bu şekilde hakikî bir tanışma yalnız Macarlar ile değil bugünkü diğer müttefiklerimizle aramızda da tesis etsin ve müşterek menfaatlerin doğurduğu bugünkü kuvvetli ittifak, müttefik milletlerin mukabil teveccüh ve hürmet hisleriyle de gittikçe kuvvetleşek daim ve baki kalsın. Türk ve Osmanlı matbuatı bu gayeyi temine elindeki bütün vasıtalarla çalışmaktan şimdiye kadar katiyen geri durmamıştır. Berlin matbuatından bir kısmının dikkatle takip ettiğimiz son zamanlardaki neşriyatı ise, İstanbul gazetelerinin bu yoldaki say ve gayretlerine tekabül etmekten maatteessüf epeyce uzaktır. Ümit edelim ki Macar kardeşlerimiz ve refiklerimiz tuttukları ve tutacakları doğru yolda bizi o kadar sühûletle tanıyamayacak olan diğer müttefiklerimize de rehberlik eder ve Türkleri kendilerine bir kat daha müteşekkir bırakırlar.

Nebizade Ahmet Hamdi [ÜLKÜMEN]

(Nu. 71, s. 1, 13 Haziran 1918)

KARS GİDERKEN VE GELİRKEN...

Galiba dokuz yaşındaydım. Devam ettiğim mektep “rüştiye” namı altında sersemleten bir yer, bir maktel-i zekâydı. Ve orada okumaktan, öğretmekten ziyade işenceye tahammül-i idman ettirirlerdi. Hele yaz günlerini raşelerle tahattur etmeye aradan geçen kırk sene bile mani olamıyor Şuânın zerrat-ı mizacesini perdesiz, yüksek ve geniş pencereden mütemadiyen hücum ettiren güneş, Diyarbakır ufkunun yakan ve kavuran güneşi sabâvetimin saatlerine asırların metâib ve mezâhimini döker ve o kasvetli günleri bitmeyecek kadar uzatır, uzatırdı. Hiçbir millet mazluma yevm-i hulâsına benim o zamanki azad veftlerim tehalûkle intizar etmemiştir zannediyorum. Hürriyetimi iade eden saat çalınca sabahtan beri uyuşup kalmış olan asâb ve adelatım canlanırdı. Ve bu cihetle her gün mektebin gündüzkü intikam-ı

eziyetini, evin akşamki huzur-ı masumundan alır, sokak kapısından yatağıma kadar önüme ne kadar eşya ve eşhas tesadüf ederse hepsini tarumar ve hepsini bî-huzur ederdim.

Kış mıydı, yaz mıydı?... Hatırımda değil. Mektebin yayından ok gibi atılmış olduğum günlerin birinde validemi mahzun, dudaklarındaki ibtisâmı büsbütün silinmiş, onun yerine gözlerinde saatlerce ağlamış olmaktan mütevellid bir kızartı gördüm. Ve o zaman henüz otuz yaşına varmamış olan validemde o gün bir öksüz kız hüznü, bir dul kadın hâli vardı. Ne yaptığımı, ne söylediğimi şimdi tahattur edemiyorum. Benim lâ-kaydığımı takip eden nazarları validemin birkaç kelime-i tevecihi takip etti. Bilmem neden, en evvel pederimi düşündüm. Babam o zaman menâtık-ı harbiyenin birinde sancak mutasarrıfıydı. Validemin hüznüyle evimizin sükût-ı matemisinden zannettim ki babam bir kazaya uğramış. Vaktiyle beni irzâ etmiş olan “Muhsine Hatun” adlı bir hanım vardı. Bu kadıncağz da ağlamış, sakın ve mağmûn, bununla beraber küçük bir sebeple yine ağlamaya müheyyâ duruyordu. Bana yavaşça,

- Sus, gürültü etme. Moskof Kars’ı almış!... Dedi.

Dedi ve ağladı.

Şimdi yaşıml oldukça ilerlemiş, bizi takip etmiş olan efrad-ı butûnun bî-gâne-i hissiyatıyım. Fakat bizim çocukluk zamanımızda bir Müslüman şehrinin haber-i sukutu, Türk evlerinde reis-i ailenin vefatını zannettirecek kadar derin matemler ikaz ederdi.

Zaman kırk sene içinde hemen her şeyi değiştirdi. Ninem de, sütninem de yüzlerce aylardan beri huzur-ı sermediden nasip mevûdu dileniyorlar. Ben Kars’ın tarafe-i sukutuyla tam kırk sene sarsıldım. O gün benim hayat-ı hissiye ve fikriyemde mühim bir menzil-i tahavvül oldu. Bana ilk vatan muhabbetini matemlere sararak sundular. O günden beri, ne vakit elime eski bir salname geçse en evvel Kars, Çıldır,

Batum sancaklarına ait sahifelerini açar, ihtiva ettikleri isimleri, benim ezeli eşnâlarımın gibi okur, okurum.

Paris'in "Concours" meydanında birtakım heykeller vardır ki her biri bir Fransız vilayetini temsil eder. Bunlar arasındaki "Strasbourg" timsal-i senginini, Alsas-Loren'in Almanlara intikalinden sonra Fransızlar matem çelenkleriyle donattılar. Bunun gibi, ben de isterdim ki, o salnamelerin Batum'a, Çıldır'a, Kars'a ait sahifeleri siyahlara bürünsün!...

Ta o vakitten, Kars'ın peyâm-ı izmihlâlini ninemle, sütninemin gözyaşlarından aldığım günden beri bizim coğrafyamıza buğzum, kinim var. Ta o vakitten beri vatanımın hudut ve aksamını coğrafya kitaplarında değil, kendi tarihimde ve kendi kalbimde aramaya ahdettim!

* * *

Kars ile Batum'un bize avdet ettiğini Cenevre'de istibşâr etmiştim. Diyarbakır'daki evimiz kırk senelik libas-ı mateminden o gün tecerrüd etti. Artık benim nazarımda her şey şen, her şey benimdi. Karşımdaki Jora Dağları zannediordum ki bizim dağlara müntehi, nasıl müntehi!... Adeta mülâsıktır. Bir asır zarfında din ve ırkımızın birkaç yüz bin zinde evladını topraklarına kalp etmiş olan o uzak ve harap dağlara artık talihin her kahrını affediyor, her tepe ve her zerresine - sükûn-ı isâr içine birer behişt-i huzura tahavvül etmiş olan- İsviçre'nin selasi-l-i cibâlinde selamlar ve dua gönderiyordum.

Süleyman Nazif
(Nu. 72, s. 2, 14 Haziran 1918)

ANADOLU’NUN EHEMMİYETİ

Biz hiçbir zaman kendini büyük görmek illetine müptela olmadık bilakis lüzumundan fazla mahviyet ve tevazu göstermek tarikini iltizamda, birçok zararlar bile gördüğümüz hâlde, daima sabit kadem kaldık. Noksanlarımızı, meziyet ve kıymetlerimizden fazla görmek hasletine malikiyetimiz öyle bir derece-i ifrâta varmıştır ki çok vakit Garp’ın kemalat-ı medeniyesi karşısında, yetişilmez şahikaların azimet ve heybeti üstümüze çöküverecekmiş gibi bir hâl hissederiz. Hâlbuki bizim için çare-i necat ne kendimizi çaresiz bir zaaf ve acze mahkûm zannedip son derece bedbîn olmak ne de bu zihniyet-i marize karşı aksü’l-amel uyandırmaya çalışan bazı erbab-ı himmetin himaye-i hayalatını devletin ve milletin hakikî ve mevcut bir hararet-i aziziye ve hayatiyesi zannetmek sayesinde hâsıl olamayacaktır. Bu iki yolun her ikisi de eski hükemânın her dem taze devran-ı ifrât ve tefrît tehlikelerinden asla hali değildir.

Bizim şu sözlerimiz tabîî kitle-i nâsı değil münevver zümreyi muhatap tuttuğu için serd edeceğimiz fikirlerin ona göre tetkik ve telakki edilmesini rica ederiz. Çünkü kitle-i nâsın ruhu bizde; eğer şamil bir mikyas-ı vasatinin vücudu ve mesela bütün Anadolu halkının bir şahsiyet-i mümessile ile tasvir ve ifadesi kabil ise; henüz her şeye rağmen, milletlerin medar-ı hayat ve bekayası olan itimad-ı nefis ve nikbînlik hissiyatını muhafaza etmektedir. Anadolu’nun ruhu hiç olmazsa bu, milletin şahsiyet-i maneviyesine itimat meselesinde bir vasatî ile ifade etmek bizce doğrusu mümkün görünüyor. Ve bu kanaatle ısrar ediyoruz ki Anadolu’nun ruhu el-ân şahsiyet-i milliyeye nikbînliğini hamdolsun kaybetmiş değildir. Bunda kaybolan şey itimad-ı nefis ve âtiden ümit değildir. Anadolu’da kaybolan şey bel bağladığı kuvvetlerin; aradığı, beklediği; vaazlarının, masallarının, destanlarının kendisine naklettiği kuvvetler olduğuna dair _____¹ zamandan beri şüpheli taşıya geldiği kanaattir.

Anadolu işte bu kanaati, fakat yalnız bunu kaybetmiştir. Bu kaybolan şey ise telafisi imkânsız görülecek zayıfattan sayılamaz. Fakat kaybı bir an evvel arayıp

¹ Okunamıyor.

yerine getirmek için hür kuvvet olan _____¹ pek mazarr ve mühlik neticeler vereceğini asla hatırdan çıkarmamalıdır.

Anadolu zülfekarın, padişahında, kendi hakanınında bulunduğu bugün, el-ân kanidir. Onun bu itimadını ve emniyetini hiçbir sebep ve kuvvet şimdiye kadar izâle edememiştir. Anadolu'nun meyûs olduğu, fütûr _____² cihet başkalarının kılıcına karşı koymaktaki imkânsızlık değil kendisinin havârik-ı nümûnunu hüsn-i tasarruf gösterdiğimiz liyakatsizliktir. Anadolu mutî ve münkaddir; Türk'ün ruhunda büyüklere hürmet ve itaat, maderzâd bir seciyedir.

Anadolu şefik ve rahimkârdır. Gayra ezâ vermek, masumlara tecavüz etmek, düşman diyarında bile Türk'ün hoş görmediği, yapmadığı bir şeydir.

Bugün eğer Anadolu'nun تنها yollarından korkusuz geçilmiyorsa bu, Türk'ün serkeşliğe meylinden, gayr-ı medenî bir hayat sevmesinden değil içinde bulunduğu şerait-i hayatiyenin artık canına tak etmesinden neşet ediyor.

Şüphe yok ki dağlarda dolaşmak, yol kesmek hiçbir sebep ve mazeretin affettirmeyeceği bir cinayettir. Fakat unutulmamalıdır ki ilmin hâl-i hazırı cinayetleri, cürümleri yalnız çirkinlikleri itibariyle tetkik etmek usulünü çoktan terk etmiş ve yalnız mücrimleri mesûl tutarak meseleyi halledivermek tarz-ı kadiminden ayrılmış; asıl insanları cürüm ve günaha sevk eden amellere hücum etmek yolunu tutmuştur. Aynı zamanda ilim, tutulacak yegâne doğru yolun da mücrimden evvel avamil-i cürümü idam etmek tariki olduğunu göstermiştir. Anadolu dindardır. Din, onun yegâne menba-ı meziyatı gibidir. Ne çare ki Anadolu'nun mabetleri mürşitlerin değil çerçilerin sedasıyla dola boşala kalplerdeki چراغ-ı iman gittikçe körleşti ve körleşiyor. Ve Anadolu'nun köyleri bugün yalnız cismanî bir ıssızlığa değil asıl acısı manevî bir boşluğa da mahkûm bir hâlde yaşamaya başlıyor.

¹ Okunamıyor.

² Okunamıyor.

Anadolu Allah'ından ümidini asla ve katiyen kesmez fakat onu Allah'ına isâl ile mükellef olan rehberlere bir türlü gönül veremiyor, teslim olamıyor. Ve onun için çok vakit hurafeler ve dalâletler içinde pûyân kalıyor.

Anadolu yalnız toprağında değil; düvelinde, neslinde de feyyazdır. Bugün pek korkunç görünen boşluk, emin olunuz, pek çabuk dolar, fakat Anadolu ne yapsın? Onun evlatları bilir misiniz ne kadar zamanlardan beri doğmadan ölmeye yavrulamadan, yuvadan mahcûr olmaya ve çok vakit bir daha dönmemeye mahkûm kalmışlardır? Anadolu'nun evladı; hasta ve yaralı düştüğü zamanlar, lütfen biraz insanca bakılsa; lütfen Anadolu'nun zehir ve maraz menbaları biraz kurutulsa geçmiş asırların fırtınalarına bugüne kadar göğüs gererek gelebilen Anadolu nesli, şüphe yok gelecek asırların da şerait-i hayatiyesiyle mücadeleye kadar bir kemiyet ve keyfiyet sahibi olarak isbad-ı vücut edebilecektir.

Anadolu cehilden bî-zâr, ilme müştaktır. Fakat ne yapsın? Alnının kara yazısını okumaktan, bî-çarenin okuyup yazmaya vakti, mecali, hevesi kalmıyor.

Dünkü ulema onu öbür dünya ile oyaladı. Bugünkü ulema ise onunla uyanmak zahmetini bile ihtiyar etmiyor.

Anadolu'ya tembel demek bir iftira olur.

Anadolu'nun fakirliği tembelliğinden değil çalışıp kazandığına sahip olmadığındandır.

Anadolu'nun asırlardan beri vazifesi hep başkaları için, başkaları hesabına çalışmaktır.

İşte bizce Anadolu olduğu gibi görülmek ve gösterilmek lazım gelirse şu satırlarda söylediğimiz esaslardan uzaklaşmamak gerektir.

Böyle bir Anadolu'nun karşısında matemî bir yes ve fütûr ile nevmîd olmak ne kadar manasız bir bedbînlik ise yine böyle bir Anadolu'nun karşısında, hayalat-ı İskenderâniye düşmek de o derece tehlikeli ve manasızdır.

Bugün millet kendi namına gösterilecek bir eser-i zaafıtan ne derece zararı olursa; kendi namına gösterilecek bir gururdan da o derece mazarrat görecektir. Mamafih ne olursa olsun zahir ve aşikâr olan bir hakikat-ı katiye vardır ki Anadolu bugünkü şu hâlinde bile yine Hint ve Çin'in anahtarlarına sahip olmak kıymet ve meziyetini asla kaybetmemiştir. Yalnız; hüner o miftâh-ı mutalsamın efsununu bulmak ve bilmektedir.

Veliyüddin [SALTİKÇİ]
(Nu. 82, s. 1, 24 Haziran 1918)

RUSYA KARIŞIKLIKLARI

Bir müddet nisbî bir sükûna olsun nâil olmak istidâdını gösterir gibi olan Rusya'dan şimdi yine kan, barut kokuları, hem de şiddetle geliyor. Bu defaki herc ü mercin en esaslı sebep ve amili “Çeh-Slovak” kıyamı gösteriliyorsa da hakikatte bu son kargaşalıkların menbainı İtilafçıların faaliyetinde, tahrik ve teşviklerinde aramak lazım geldiğinde şüphe yoktur. “Çeh-Slovak” hareketinin, bugünkü vaziyetinin tehdisinde küllî dahili olduğu inkâr edilmezse de “Çeh-Slovak”ların İtilafçılar elinde aletten başka bir şey olmadıkları da su götürmez bir hakikattir. İtilafın bir taraftan “Çeh-Slovak”lardan mürekkep asker kıtaatını zabitleri vasıtasıyla bizzat kumandaları altına almak, diğer taraftan “Çeh-Slovak”larla birlikte hareket eden mukabil İhtilafçılara doğrudan doğruya veyahut el altından muavenet ve müzaheretle bulunmak suretiyle takip ettiği gaye güya Rusya'yı yeniden ihyâ-yı iadedir, Rusya'yı Alman nüfuzundan kurtarmaktır.

Biz Büyük Rusya'nın yeniden ihyasına hariçten ve dahilden çalışılacağına ve meselede alâkası olanlar gafil davrandığı takdirde bu korkunç ihtimalin sahasına da girebileceğine kani olmakla beraber bu harbin devamı müddetince bu maksada vusûl-i kabil olmadığı ve buna İtilaf zümresinin de kani bulunduğu kanaatinde olduğumuz cihetle zahirde Büyük Rusya'yı ihyaya matûf gibi görünen hareketlerin gayesini bir taraftan Türk-Avusturya-Macar-Alman Şark Cephesi'ni daima meşkûk bir vaziyette bulundurmak, diğer taraftan günün birinde Rusya'nın büsbütün teczâsi ihtimaline karşı hazırlıksız bulunmaktan ibaret zannediyoruz. Bu zannı takviye edecek birçok deliller de vardır ki bunların başlıcalarından biri Sibiryâ müdahalesi hususunda İtilaf hükümetleri, resmî ve hususî mahfilleri arasında görülen fikir ve nazar-ı ihtilaflarıdır: Eğer İtilaf hükümetleri Rusya'yı, eski azîmetinin yüzde biriyle, nisbeten az bir zaman zarfında yeniden ihya ederek kendi saflarında harbe sokabileceklerine yüzde beş bir ihtimal verebilseler hiç şüphe yok ki bugün müdahale meselesinden dolayı aralarında tehdüd ettiğini gördüğümüz ihtilaflar hemen zail oluverir ve bu gayeye vusûl için hemen işe başlanırdı. Böyle yakın bir ihtimal olmadığı içindir ki müttefik Büyük Rusya hakkında sadık Rus milleti hakkında okunmakta olan bütün hararetli mersiyelere rağmen Rusluğu ihya edebilecek ciddi hiçbir hareket görülüyor, İtilafın işi adeta oluruna bağlamakla iktifa ettiği müşahade olunur. Bize öyle geliyor ki İngiltere, Fransa ve Amerika Rusya'yı, yine bu harp esnasında, mümkün merteye muntazam bir orduya malik bir müttefik hâline getirebileceklerini tahmin etselerdi en külfetli ve müşkül yolları da ihtiyar ederek; şarktan, garptan, şimalden ve cenuptan koşarak eski dostlarına herhâlde müyesser bir muavenette bulunmaya teşebbüs edeceklerdi. Fakat aradan aylar geçmiş olduğu hâlde henüz ne İngiltere ve Fransa ile Amerika arasında, ne de bu üç hükümet ile Japonya arasında Rusya'ya dair esaslı bir itilaf hâsıl olmuş değildir. Fransa ve İngiltere esas itibariyle Rusya'ya "müyesser bir müzaheret" bulunulmasına taraftar görünüyorsa da Amerika Cumhurreisi Wilson, her nedense mütereddit davranıyor ve bundan dolayı Bolşevikleri, Bolşevik idaresini lüzumsuz yere iltizam etmekle itham olunuyor. Diğer taraftan, son gelen haberlerden anlaşıldığına göre Fransa, İngiltere ve Amerika hükümetleri Sibiryâ'da Japonya'ya bu teklifi istinkâf eylemiştir. Filhakika Washington ve Washington'daki İtilaf sefirleri mahfillerinde bu ret ve istinkâfın İtilaf tarafından Rusya'ya müzaheret ve

muavenetinden vazgeçildiğine delalet edemeyeceği söyleniyormuş. Fakat, bütün bunlar tam manasıyla laf ü gûzaftan ibaret. Meselenin Rusya'ya yeni bir kuvvet ve kudret vermekten ibaret olmadığı hâlden ziyade istikbaldeki menafine ettiği şununla da sabit ki Rusya'ya muavenet ve müzaheret meselesi dönüp dolaşıp “Sibiry'a da müdahale icrası” şekline dökülüyor ve bu nokta etrafında bir kör düğüm olup kalıyor. Hatta öyle bir kör düğüm olup kalıyor ki bunu burada değil, İtilaf memleketlerinde de nazarî olarak bile çözüp halletmek kabil olmuyor ve bunun içindir ki her İtilaf memleketinden aynı meseleye dair bir başka haber, aynı menbadan bile birer ikişer gün kalsa ile yek-dîgerini cerh ve nakzeden malûmat intişar ettiğini görüyoruz. Nitekim bugünde, Rusya'daki hâl-i vaziyette dair yeni birçok haberler gelmiştir. Fakat bunlara istinaden bir hüküm vermek, müebbet bir netice elde etmek mümkün olmuyor. Biri Japonya'nın müdahale teklifi kabul etmediğini söylerken -ki biz şimdiye kadar cereyan eden hâllere nazaran bunu daha akla yakın görüyoruz- diğeri Japonya ile Sibiry'a memurları arasında müşterek bir hareket hususunda müzakere cereyan ettiğini bildiriyor; bir telgrafın kara dediğine öteki beyaz diyor. Bütün bunlar bizce Moskofluğun şimdilik yeniden vücut bulacağına İtilaf hükümetlerince bile ihtimal verilmediğine ve binaenaleyh İttifak-ı mürebbin, şimdiki hâlde şark cephelelerinde az veya nispeten ziyade bir müphemiyet hüküm sürmesinden maada endişe edebileceği bir cihet bulunmadığına delildir. Bunun içindir ki Çarlık zulüm ve istibdadı altında senelerce ezilmiş olan Türk ve Müslümanların hürriyet ve istiklallerine, millî vahdetlerine kavuşmak hususunda sarf etmekte oldukları say ve gayretlere niçin el-ân müzaheret edilmediğine bir türlü akıl erdiremiyor, İtilafın Rusya'daki herc ü merci bizim zararımıza olarak tezyîde çalışmasına mukabil İttifak-ı mürebbin mesela Şimalî Kafkasya gibi mühim bir noktada, kıymetli unsurlar arasında hakka, adle muvaffak bir istikrar tesisinde ne için tekâsül ve ihmal gösterdiğini anlayamıyoruz. İşlerin İtilaf lehinde olarak büsbütün çığrından çıkması bekleniyorsa ne yazık!...

Nebizade Ahmet Hamdi [ÜLKÜMEN]

(Nu. 88, s. 1, 30 Haziran 1918)

YENİ TÜRKİYE

Şehrimize birkaç gün misafir olan Avusturyalı ve Macar gazetecileri heyetine mensup olan gazetesini başmuharriri Doktor Alexandere Salkind “Viyana’ya Avdet” namı altında Tanin’e gönderdiği bir makalede memnuniyetimizi mûcib birçok cihetlerden dikkatimizi câlib his ve fikirler izhâr etmiş ve sözüne: “Türkiye müsterihâne istikbale atf-ı nazar edebilir. Çünkü kendisi kuvvetli ve sağlamdır ve sadık, yenilmez dostlara maliktir.” diyerek nihayet vermiştir. Türkiye’nin nasıl bir hayat ve kuvvete malik olduğunu harp, hiç kimsenin ümit ve tahmin etmediği bir şekilde ispat eylemiş, ölümü beklenen mirasının taksimine hazırlanılan bu devletin ne kadar sağlam temellere istinat eylediği tamamen tezahür etmiştir. Onun için biz bu hususta muhterem doktorun sözlerine bir şey ilave edecek değiliz. Bizi en ziyade memnun eden cihet misafirlerimizin burada gördüklerini söyledikleri istidat ve kabiliyet, en ziyade düşündüren cihet de zâirlerin buradaki müşahedeleri neticesinde dûçar olduklarını itiraf ettikleri hayrettir. Şüphe götürmez biz hakikattir ki biz muasır bir millet hâlini almak için ne kadar samimî çalışsak, bu hususta kendimizde ne derece istidat görsek sayımızı, kabiliyetimizi harice gösterip ispat etmedikçe milletler arasındaki mevkiimizi tahkime muvaffak olmamız kabil değildir. Biz vaktiyle de birçok ıslahat programlarıyla uğraştık, birçok ciddi teşebbüslere hem de büyük bir samimiyetle giriştik. Fakat tuttuğumuz bu yolda muvaffak olmak için muhtaç olduğumuz vasıtaları, amilleri tedarik etmek için harice müracaat ettiğimiz, haricin müzaheretini istediğimiz zaman istihzaya hedef olduk. Ciddiyetimize kimseyi inandıramadık. Böyle feci bir vaziyet karşısında bulunmamızda bed-hava tasavvurların, kin ve garazların, diplomasi meselelerinde dahili yok değildi. İtiraf etmeliyiz ki bu hâle kısmen de biz sebebiyet veriyorduk, çünkü harice kendimizi tanıttırmak için hemen hiçbir şey yapamıyorduk. Umumî harbe iştirak ettikten sonra bizi her hâlde iyi, kuvvetli, faal görmek isteyen dostlar kazandık. Bu dostlara kendimizi az zaman zarfında iyice tanıtabilir, harbin temâdisi neticesi olarak memlekette tedricaten hâsıl olan intibahı, bu intibahın muhtelif

sahalardaki müspet neticeleri kendilerine takdir ettirebilirdik. Hâlbuki bu müddet zarfında hiçbir şey yapmadığımızı Salkind'in makalesi bize ne kadar vazih ispat ediyor. Biz herhâlde şu üç dört sene zarfında kendimizi dostlarımıza, müttefiklerimize olsun tanıtmak için müsait vaziyetten istifade ederek elimizden geldiği kadar çalışacak ve bize karşı teveccüh besledikleri anlaşılan gazeteci dostlarımıza olsun: “Bu ziyaret neticesinde Türkiye’ye dair beslediğimiz fikirler esasından değişmiştir. İstanbul’da bulacağımızı zannettiğimiz Kurûn-ı Vasatî ananatına yapışmış kalmış Türkler yerine genç, faal, efkâr-ı cedide ile mücehhez adamlarla görüştük... Türkiye’yi iş başında gördük ve hayrette kaldık” dedirtmeyecektik. Mamafih geçmişe teessüf etmekte mana yoktur. Bundan hiç olmazsa istikbal için istifade etsek, yeni Türkiye’nin dostlarına ve müttefiklerine şimdiden sonra olsun tanıtılabilek! Unutmamalıyız ki yeni Türkiye fedakârlıklarının, kahramanlıklarının semeresini ancak kendisini olduğu gibi tanıtmak sayesinde iktitaf edebilecektir.

(Nu. 91, s. 1, 3 Temmuz 1918)

TÜRK OCAĞI KONGRESİ ÜÇÜNCÜ İCTİMAI

Türk Ocağı, senelik kongresinin üçüncü ictimasını dün Beyazıt’ta kain ocağın kabul salonunda akdedilmiştir. Kongre Türk Şairi Mehmet Emin Bey’in riyasetinde bade’z-zeval saat ikide küşâd edilmiş, kitabet vazifesi Darülfünun muallimlerinden Mehmet Emin ve Doktor Fethi Beyler tarafından icra kılınmıştır. Kongrenin küşâdını müteakip ikinci ictimaya ait zabt-ı bi’l-kırâe aynen kabul olunduktan sonra kongrenin bu seneki ilk ictimasında intihab edilmiş olan encümen tarafından tertip olunan esas-ı nizamnamenin geçen haftadan kalan maddelerinin müzakeresine başlanmıştır. Malûm olduğu üzere geçen hafta nizamnamenin ancak birinci ve ikinci maddeleri uzun münakaşalarla müzakere ve tadil edilebilmişti.

Bu surette tadilatına başlanılan esas-ı nizamnamenin mütebaki maddelerinin müzakeratı saat beş buçuğa kadar devam etmiş ve uzun münakaşalar olduğu hâlde hemen hiç tadil edilmemiştir. Esnâ-yı müzakerede vilayet ocaklarıyla merkez ocağın rabtı meselesi meydana çıkarılmış ve pek ziyade münakaşalara sebebiyet veren bu meselede nizamname encümeni şimdilik rabt meselesini tasvip etmiş. Hamdullah Suphi Bey de aynı fikirde bulunmuştur nihayet taşrada küşâd edilecek ocaklar hakkında nizamnameye (yeni açılacak taşra ocaklarının İstanbul ocağının dahilî ve esasî nizamnamelerini aynen kabule mecbur tutulması) suretinde bir kayıt konulmuştur. Esas-ı nizamnamenin kıraat ve tadilatını müteakip azadan bazılarının mezkûr nizamnameye ilave edilmek üzere verdiği takrirler okunmuştur.

Takrirler arasında ocağın bir tasarruf sandığına malik olması, ocağa merbut bir gazete, bir matbaa bulunması gibi bazı musîb fikirlere tesadûf olunuyordu.

Müteakiben dahilî nizamnamenin müzakeratına başlandı. Nizamname bi'l-kırâe ittifak-ârâ ile hiçbir maddesine hâlel gelmeden aynen kabul edildi. Bade ruzname mûcibince idare, hars ve hüküm heyetlerinin intihabatının başlaması lazımdı. Bu sırada azadan birkaç efendi tarafından bir takrir verildi. Takrirden eski heyet-i idare azasının kongrede beraet-i zimmet vesikası olması lazım geldiği söyleniyordu. Her ictimada bir mesele ihdas eden ve maatteessüf biraz fazlaca ve mantıksızca söyleyen bir zât da bu fikri tasvip ettiğini söyledi. Gerek takrir ve gerek bu zâtın sözleri ıslık sedalarıyla ve gürültülerle geçti. Kimse dinlemek istemiyordu. Hamdullah Suphi Bey bu meselenin nizamnamede olduğu hâlde ortaya sürülmesinin sırf şahsî arzlar üzerine müstenid olduğunu söyledi. Bunun üzerine muhalifler tekrar ortaya atılmak istediler. Pek çok gürültüler oldu. Gürültünün fazlalığından kongre reisi Şair Mehmet Emin Bey saat altıda celseyi tatile mecbur oldu.

Tatil esnasında da salonda pek çok münakaşalar oldu ve altı buçuğa doğru ikinci celsede küşâd edildi. İntihabatın rey-i hafi ile icrası teklifi kabul olundu. Evrak intibahına tevzii edildi. Namertler meselesi üzerinde de uzun boylu münakaşa yapıldı. Fakat iş yine şahsiyete döküldü. Ve intihabat icra edilmeyerek gelecek

ictimaya tehir olundu ve saat yediye doğru ve konferansın üçüncü toplanmasında nihayet verildi.

(Nu. 94, s. 4, 6 Temmuz 1918)

HARP GAYELERİMİZ

Bundan üç sene kadar evvel (10 Eylül 331) salâhiyetdâr bir mehafîle yolladığım bir muhtırada şu yolda beyan-ı mütalaa etmiştim: “Harp bütün şiddetiyle devam ederken sulh şartlarından bahsetmek abes gibi görünürse de sulh müzakeresi için yeşil masanın etrafına oturulduğu zaman müşkülat ve emr-i vakiler karşısında kalmamak için şimdiden harp gayelerimiz hakkında müttefiklerimizle görüşmek ve kabul edilen ve ettirilen harp gayelerimizi bir taahhütname ile tavsîk etmek yani düşmanlarla uyuşabilmek için evvela dostlarla anlaşılma ve uzlaşma lazımdır.”

Müttefiklerimiz için de şöyle demiştim: “Almanya ve Avusturya devletleri şimdiye kadar bize karşı sağlam ve makûl bir siyaset takip etmişlerdir. Bu sene ve herkesi el-hak; Trablusgarp’ın istilasına karşı ağmaz eden; Balkanlarda iğtişâsatı körükleyen ve Balkan ittifakını doğuran Avusturya ile müttefiki, yanlış siyasetlerinin cezasını görmeye mahkûmdular. Türkiye’nin Harb-i Umumî’ye müdahalesi bu iki hükümeti muhakkak bir felâketten kurtardı.”

Alman ve Avusturya müttefiklerimizin devr-i sabık ve lâhıktaki fena siyasetlerini unutmak isteriz. Şu şart ile ki harb-i hazırdaki hizmetimizi takdir edip hırs-ı siyasî ve iktisadiyeden ârî ve tamamıyla mütesâvi menâf-ı mütekabile müstenid devamlı ve samimî bir ittifak vücuda getirsinler...”

Bulgarların lehimizde harbe iştirakleri memûl ve herhâlde Sırbistan ve Yunanistan zararına tevessüleri muhakkaktır. Buna mukabil bizim de Rumeli’de bazı tavizat istemek hakk-ı sarihimizdir. Makedonya’nın ilhakıyla Bulgaristan’ın

büyümesine karşı hudutlarımızın Avrupâî Osmanî'nin müdafaasını temin edecek surette -Gümülcine, Siroz ve Kavala dahil olmak üzere- ileriye götürülmesi zarurîdir.”

İran hükümeti hâl-i hazırında kaldıkça, İngiliz ve Rus hükümetleri tarafından paylaşılmak ve yutulmak istenileceğinden muvazene-i düvel-i ihlâl, “Türk-Alman” menaf-ı ızrâr olunacak; şark hudutlarımız daimi bir tehdit altında kalacaktır. Binaenaleyh İran'ın tamamıyet-i mülkiyesini idame, teali ve terakkisini temin etmek hem menfaatimiz, hem vazifemiz iktisasındandır...”

Düşmanlarımızdan Ruslar içinde şöyle diyordum: “Malûmdur ki Ruslar asırlardan beri en azgın düşmanlarımızdır. Harb-i hazır hükümet-i merkûme ile adâvet-i kadimemizi teşdid ve tekid etmiştir. Bu harpten sonra her fedakârlığı göze aldırان askerini tansîk, vesait-i harbiyesini ıslah ve ikmâl edecek ve ilk fırsattan bi'l-istifade memleketimizi istilaya kalkışacaktır. Zamanımızda ittifak ve itilafların hükmü pek çürük; hiç hatıra gelmeyen ahvâl tesiriyle bozulmakta olduğundan – ittifak ve itilafları ihmal etmemek ve bilakis aramak ve bulmakla beraber- hâlen ve müstakbelen memleketimizin müdafaasını kendi kuvvetimize istinat ettirmek lazımdır. Zaten hakkını müdafaaya muktedir olanların herkes dostu ve müttefikidir. Rusların tarihî düşmanlarına karşı hatıra gelen tedbir, iyi tahakküm edilmiş ve tabiaten menba bir hudutla Karadeniz hâkimiyetidir. Hudut olarak Kafkas silsile-i cibalinin şimalinden geçen ve müdafaâ için en elverişli görülen bir hatta beheme-hâl elde etmeliyiz. Şark-ı karib yoluna hâkim olan bu müstahkem ve mani hatt-ı hudut, Âlem-i İslamiyet'te manevî bir kuvvet ve tesir vücuda getireceği gibi cengâver unsurlarla meskûn pek kıymettar memleketleri de kazandıracaktır... Karadeniz hâkimiyet-i bahriyesi de pek mühim bir meseledir. Rusya cenup vilayetlerini kısmen veya külliyyen kaybedecek olursa bu denizdeki nüfuzu tabiatıyla zail olur. Aksi takdirde Karadeniz Rus kuvve-i bahriyesini köreltmek, Osmanlı hâkimiyet-i bahriyesini temin etmek için ne mümkünse yapmak elzemdir...”¹

¹ Muhtıranın tarihinden anlaşılır ki o zaman Rusya'da Çarlık hükm-fermâ ve Rus orduları şark ve garp cephelelerinde pek kuvvetlilerdi.

İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar hakkında beyan-ı mütalaadan sonra muhtıramı şu suretle neticelendiriyordum: “Avrupa’da ve belki de bütün cihanda sulhun devam ve takriri, “Rus-İngiliz” hırs-ı istilasına mani olabilecek bir kuvve-i muazzamanın mevcudiyeti ile mümkündür. Sulhun melekütü’s-sıyâne olacak olan bu kuvvet, “Türkiye, Almanya, Avusturya ve Bulgarya” ittifak-ı mürebbi ile vücuda gelecektir. Binaenaleyh bu ittifakın vücut bulmasına çalışmak insaniyet ve medeniyete en büyük hizmettir.”

Bundan üç sene evvel, Rusya’nın parçalanmasından, Bulgarların lehimizde; büyüklü küçüklü birçok hükümetler aleyhimizde harbe karışmalarından hayli zaman evvel yazıların bu muhtıradaki nukat-ı nazarın isabeti bugün vekayi’le sabit olmuştur.

Gazetelerimizde haklı şikâyet ve mütalaata meydan veren Meriç meselesi ile “Kafkasya’da cereyan eden ahvâl gösteriyor ki” düşmanlarımızla karşı karşıya gelmezden evvel dostlarla anlaşmış, siyaset-i dahiliye ve hariciyemizin can damarları olan harp gayelerimizi müttefiklerimize kabul ve taahhüt ettirmek hususundaki tavsiyelerimde pek haklıymışım. Olan oldu. Geçmişî bırakalım da hâli ve istikbali düşünelim. Bugün hiç ümit edilmeyen bir fırsat karşısındayız. Bu fırsattan hakkıyla istifade edebilirsek telâfi-i mâ-fât mümkündür. Kararlarımızdaki yanlış siyaset ve mülahazat Kafkas meselesinin lehimizde ve pek az zaman zarfında hallolunmasına mani oluyor.

Muhtıramdan iktibas ettiğim cümlelerle anlatmak istedim ki “Türkiye’nin en mühim harp gayesi tarihî düşmanlarımızın taslitinden masûn kalmamızdır.” O satırların yazıldığı tarihte birçok kimseler için muhâl görünen “Kafkas’ın tahliyesi meselesi” bugün bir hakikat şeklini almıştır. Şimdilik bunun main bir esasa bağlanması için iki şey lazımdır: Türkiye’nin azimkârâne muavenet ve müzaheret-i fiiliyesi, bu hakk-ı müzaheret ve müdahalenin müttefiklerimiz tarafından tasdik ve tervici.

Müteaddit makalelerimde mafsalan ve müdellelen gösterdiğim veçhile “Kafkas” denildiği vakit heyet-i umumiyesiyle bütün Kafkasya anlaşılmalıdır. Şimalî Kafkas ihmal edilirse Cenubî Kafkas ile, bâ-husus “oraya verilen şekil ve taksimatla” memalik-i Osmaniye tehlikeden kurtulamaz. Gerek hükümetimizin, gerek Almanya’nın Cenubî Kafkasya’nın bazı aksamına karşı takip ettikleri siyasetin ne kadar yanlış olduğu meydandadır. Fakat ben, bugün Şimalî Kafkas hakkında da iyi düşünülmediğini ve iyi bir hatt-ı hareket takip edilemediğini göstermek istiyorum: “Görülen köy kılavuz istemez” derler. Benim gibi Kafkas meselesini yakından takip edenler anlamışlardır ki bidayette “Kafkas’ı yalnız Cenubî Kafkas’tan ibaret zannedildi ve şimale karşı lâ-kayd kalındı. Şimalde düşülmeye başlandığı vakit, en kestirme yoldan yürümek istenilmedi ve Şimalî Kafkas’ı şarkî ve garbî olmak üzere ikiye ayırmak ve garptaki Çerkezleri “Kazak ekseriyeten feda etmek” suretinde pek büyük bir hataya düşüldü. Hâlbuki hiç düşünülmedi ki “bu ekseriyet; hiçbir millet ve kavmiyet-i müstakile sahibi olmayan ve Türkiye’de sakin bir milyonu mütecaviz Çerkezlerin emvâl ve emlâkını gasp ve zapt eden bu Kazaklar; Çarlık’ın öteden beriden toplayıp yarım asır evvel buralara yerleştiği askerî kolonilerdir ve bunların üzerinde yaşadıkları toprakta tarihî, ırkî hiçbir hakları yoktur.

Türkiye’deki Çerkezler, para kazanmak fikriyle gelmiş ehl-i ticaret ve menfaat değil, birgün fırsat düşerse halife ordularının muaveneti ile Moskof’u ezmek ve yerlerini yurtlarını kurtarmak gibi mukaddes bir maksatla terk-i vatan eden “siyasî muhacirler”dir. Ruslara karşı yapılan muharebelerde Çerkezlerin umumiyetle ve büyük bir aşk ve şevk ile harp etmeleri ve israf-ı hayat edercesine fedakârlık göstermeleri sırf kin ve intikam şevkiyle ve istirdad-ı vatan hissiyle vâkidir.

Şimalî Kafkas’tan mahrum bir Kafkasya bulamayacağı gibi garptan mahrum bir Şimalî Kafkas da yaşayamaz. Avrupa ve Türkiye ile münasebeti garben ve cenuben başka kavim ve hükümetlerin lütuf ve müsaadesine bağlı kalan bir Şimalî Kafkas hükümeti iktisaden ve siyaseten pâyidâr olamaz. Hele iade-i intizam ve kuvvet edeceğine kâni bulunduğum büyük ve harîs bir Rusya’nın seyl-i istilâsını, böyle parçalanmış bir Kafkas ile garben Kazaklar gibi mühim bir Rus cânibdârı ile, cenuben de bize dost olacakları şüpheli iki Rus pîş-dârıyla kuşatılmış bir Kafkas ile

durdurtmak mümkün olamaz. Bu seyl, ancak ve ancak Şimalî Kafkas akvamının bi'l-ittihat ilan ettikleri “Şimalî Kafkas Hükümet-i Müttehidesi'nin” hudud-ı meşrusu dahilinde teşekkülü sayesinde tevkif olunabilecek ve ancak bu sayede müstakbel Rusluğun ve belki de Çarlık'ın şark-ı karibe matûf hırs ve emeli kırılacaktır. Binaenaleyh “Türkiye'nin ve Âlem-i İslam'ın selâmeti için beheme-hâl bir an evvel Şimalî Kafkas'ı kurtarmak lazımdır itikadındayım.”

Şahingiray

(Nu. 97, s. 3, 9 Temmuz 1918)

TÜRK BİRLİĞİNİN TARİHÎ BİR TEZAHÜRÜ

Türk Ocağı'nda Bir İctima

“Türklük namına kan dökmek lazım gelirse bütün Türklük beraberdir.”

Türk Ocağı bayramın ikinci günü, Türklük ve Türkçülük tarihi itibariyle hakikaten unutulmaz birgün geçirmiştir. Mündericatımızın kesreti hasebiyle o günkü tezahürden ancak bu nüshamızda bahsettiğimizden dolayı müteessifiz:

O gün, şehrimizde bulunmakta olan Şimal Kafkasya, Azerbaycan, Kırım, Kazan murahhasları bayramlaşmak üzere ocağa gelmişler, muhtelif Türk ülkeleri evlatları bu suretle bir arada toplanmışlardır. Bu münasebetle Azerbaycan Heyet-i Murahhasası Reisi Resulzade Emin Bey pek şayan-ı dikkat bir nutuk irad etmiş, Türk birliğinin selis ve samimî bir tercümanı olmuştur. Nutkun zabtedebildiğimiz kısımları bir vech-i âtidir.

“Efendiler, bugün büyük Türklük merkezinde Azerbaycan gençliği namına söz söylemekten dolayı kendimi bahtiyar addediyor ve ömrümün en leziz dakikalarını geçirdiğime emin bulunuyorum. Büyük Türk milletinin bir şubesi olan

Azerilerin memleketinden İstanbul'a bir heyet-i Murahhasa geldi. Azeriler, Türk âleminde ve Türklük hayatında adeta bir öksüze benziyorlardı. Onların şiveleri, her hâlleri Türk iken, Türk oldukları yakın zamana kadar anlayamamışlar, idrak edememişlerdi. İran cihetinde bulunanlar kendilerini İranî tanıyorlar, Kafkasya'da yaşayanlar güya Kafkas unvanlı bir millet varmış gibi kendilerini Kafkas milletinden telakki ediyorlardı. Rus istilasına uğradıktan sonra kendilerini Rusların taht-ı tazyikinde gören Azeriler arasında bu tazyike karşı bir aksü'l-amel hâsıl oldu. Azeriler Türk olduklarını öğrendiler. Ruslar geldikleri vakit orada yek-dîgeriyle çarpışan, birbirine düşman olan birçok ayrı hükümetler, ayrı hakanlar bulmuşlar ve bunlara karşı ellerinden gelen her fenalığı yapmaya koyulmuşlardı. Müslümanlar ise maatteessüf müttehit bir kitle hâlinde bu tazyike karşı koyamamışlar, ayrılmışlar, ezilmişlerdi.

Azerbaycan da öyleydi. Birçok hakanlıklar vardı: Bakü Hakanlığı, Gence Hakanlığı... İlh bunların, bu hakanlıkların arasında yalnız ayrılık değil, aynı zamanda adavet de vardı. İşte Ruslar da asıl bundan istifade ediyorlardı. Azerbaycan Türkleri birbirlerini anlayamamanın belası, neticesi olarak yüz sene kadar bir esaret altında yaşadılar.

Fakat onlar yine biliyorlardı ki “hiçbir fenalık yoktur ki neticesinde bir iyilik zahir olmasın”. Ve bu bilgi sayesinde ki Rus istibdadı kalktığı vakit onlar yine yek-dîgerinden ayrılmadılar, bilakis müttehit bir kitle hâline geldiler. (Alkışlar.) İşte bu suretle büyük Türklüklerini hisseden Azeriler, hisselerine isabet eden vazifelerini takdir ederek Türklüğün kuvvet ve kudretine iman eyleyerek istiklallerini ilan ettiler ve bizi Murahhas olarak buraya gönderdiler. (Alkışlar.)

Azerbaycan Türklüğü, istiklalini ilan ederken “her millet kendi mukadderatını bizzat tayin etmek hakkına maliktir” esasına istinat ediyordu.”

Resulzade Mehmet Emin Bey müteakiben ocağa armağan olarak takdim ettiği iki kitaptan Azerbaycan'ın muasır şairlerinden Hüseyin Cavit Bey'in “Bahar Şebnemleri” namındaki kitabından nefis bir eser-i manzum kıraat etmiş ve

Haziran'ın hararetli alkışlarına mazhar olmuştur. Şair bu eseriyle bütün Azerbaycan'ın Türklerine tercüman olmuştur.

Mehmet Emin, Hüseyin Cavit Bey'in tercüman olduğu Azerbaycan Türklerinin idraklerinden bahsederek:

“Azerbaycan Türkleri de Harb-i Umumî'ye atılarak Çanakkale Boğazı'nda şanlı ve unutulmaz harikalar gösteren Türk ordusunun kahraman dilâverlerinin bir an evvel Kafkas hudutlarını aşarak gelmelerine çehar çeşm ile mütezirdi.” demiş ve Azerbaycan'ın genç şairlerinden Ahmet Cevat Bey'in “Yine Gelmedin” isimli manzum ve vatanperverâne bir şiirini okumuştur. Bahisle müşârü'l-ileyh müteakiben Azerbaycan'ın nüfus ve mesaha-i sathiyesinden bahisle sözüne devam ederek demiştir ki: “İşte Türklüğünü idrak etmiş olduğuna bunlar da şahit olan Azerbaycan'ın salâhiyetdâr bir Türk heyetine, Türklükle İslamlığın merkezi olan İstanbul'a eşedd ihtiyacı vardır.

Biz her şeyimizi Türk gençliğinden bekliyoruz. O gençliği de Türk Ocağı temsil etmektedir. Bizim gençliğimiz istikballerini daima ocaklardan beklemiş ve mefkûrelerinin keza ocaklarda vücut bulduğunu göstermiştir. Medeniyetin, kemalin tarihî ocaklardadır.” (Alkışlar.)

Resulzade Emin Bey bundan sonra sözünü Türklüğün vahdetine naklederek demiştir ki:

“Ben bütün Azerbaycan gençleri namına burada söz veriyorum ki Türklük namına kan akıtmak lazım gelirse Azerbaycan gençliği sizinle daima beraberdir” (Şiddetli alkışlar.) Müteakiben Mehmet Emin Bey Azerbaycan heyet-i murahhasası azalarıyla orada hazır bulunan diğer murahhasları ocaklılara takdim ederek sözüne alkış tufanları arasında nihayet vermiştir. Emin Bey'den sonra diğer murahhaslardan bazıları söz alarak azanın alkışları arasında hararetli nutuklar irad etmişlerdir. Hatipler arasında Kazan Murahhası Osman Tokumbetof Bey'in irad ettiği nutuk

şayan-ı dikkatti. Mûmâ-ileyhün bilhassa “Büyük bir Türk milletinin vücut bulacağına iman ederim” ve:

“Hepimizin, bütün Türklerin bir kitle-i vahide hâlinde yaşaması hem bizim (Şimal Türklerini kastederek), hem sizin için iyidir. Çünkü her iki tarafın dostları olduğu gibi düşmanları da pek çoktur. Eğer bize vahdet hâlinde olacak olursak düşmanlarımız bize karşı aciz kalacaktır.”

(Nu. 101, s. 3, 15 Temmuz 1918)

TÜRK OCAĞI İNTİHABATI

Türk Ocağı’ndan: Kongre intihabatın neticesinde muhtelif heyetleri teşkil eden zevatın isimlerini ve aldıkları reyin miktarını aşağıya kaydediyoruz.

İdare Heyeti: Hamdullah Suphi Bey 132, Mehmet Emin Bey 123, Doktor Hüseyin Ferit Bey 112, Nüzhet Sabit Bey 68, Darülmualimîn Müdürü Servet Bey 75, Halide Edip Hanım 63, İlyas Ragıp Bey 61.

İdare heyeti ilk ictimamı akdetmiş ve Mehmet Emin Bey riyasetinde Hamdullah Suphi Bey kitabete Doktor Hüseyin Ferit Bey muhasebeye ve Servet Bey de Murahhas-ı mesullüğe intihab olunmuştur.

Hars Heyeti: Ziya Gökalp Bey 141. Hamdullah Suphi Bey 111. Köprülüzade Fuat Bey 102, Hüseyinzade Ali Bey 112, Ağaoğlu Ahmet Bey 105, Necip Asım Bey 94; Halide Hanım 103, Mehmet Emin Bey 80, Halim Sabit Bey 71, Velid Çelebi Efendi 68.

Haysiyet Divanı: Kazım Nami Bey 65, Ziya Gökalp Bey 59, Veliyüddin Bey 52, Ahmet Ferit Bey 49, Sadettin Bey 40.

Murakabe Heyeti: Sadettin Bey _____¹, Emin Âli Bey 66, Müfit Necdet Bey 62.

(Nu. 107, s. 4, 21 Temmuz 1918)

SULH SİYASETİMİZDE KAFKASYA

Sulh siyasetimizde Kafkasya'nın haiz olduğu fevkalâde büyük ehemmiyetle mütenasip olarak -milletçe ve hükümetçe olmak üzere- biz ne yaptık, müttefiklerimiz ve yeni komşularımız bu meselede nasıl hareket ettiler? Bu cihet dünkü makalemizin sonunda söylediğimiz üzere meselenin hatalar kısmını teşkil eder. Bu hatalara niçin düşüldü? Zamanın devam etmekte olan nezaketini, bu sualle, hakikati veya hakikatleri bütün çıplaklığıyla ortaya koymak suretiyle cevap vermek imkânını selb eder. Ancak biz, en iyi itilafların, dostlukların vuzuh ve samimiyetle başladığı ve dostlar arasındaki anlaşamamazlıkların devamına bilhassa vuzuhsuzlukların sebebiyet verdiği kanaatinde bulunduğumuz cihetle dost ve müttefiklerimize ait hataları mümkün mertebe gördüğümüz, anladığımız şekilde izah etmek istiyoruz. Fakat evvela kendi kusurlarımızı görelim:

Harbe girdiğimiz zaman sabık “Osmanlı-Rus” hududunun ötesindeki kardeşlerimizi -oraları fetih ve zapt etmek maksadından çok uzak hislerledüşünmediğimizi inkâr edersek herhâlde doğru söylemiş olmayız. Böyle olduğu hâlde harbin şark hudutlarımızda ara sıra müessif şekillere girmesi, payitahtımızı müdafaa etmek ve kurtarmak gibi acil ve meberrem zaruretler karşısında Kafkas cephemiz ile arzu ettiğimiz gibi meşgul olamamamızın neticesi olarak Moskof

¹ Gazete tahrip olmuş aldığı oy sayısı okunamıyor. (T. H.)

sürülerinin nihayet hududun berisindeki bir kısım anavatan topraklarını da işgal etmesi harbin geçici bazı acılarına tahammül etmesini bilmeyen imanî zaaflarımız, kalbî çürüklerimiz üzerinde hiçbir vech ile mazûr gösterilemeyecek tesirler yaptı. Bunlar artık yegâne gayeyi Rus ordularının geldikleri yere tardından ibaret addettiler, daha ilerisini düşünmek iktidarını kaybettiler, “Osmanlı hududu”nun yanı başında bile milyonlarca Türk ve Müslüman’ı boyunduruğu altında bulunduracak bir Moskof saltanatının bizi her vakit aynı tehlikeli vaziyetlere düşüreceğini hatırlarına getirmek istemediler, oradaki kardeşlerimizin o günlerin ahvâl ve şeraitine rağmen birgün gelip yine kurtulabileceklerine ihtimal veremez oldular. Rus ihtilali başladığı, Çarlık devrildiği zaman bir kısmımız böyle bir hâlet-i ruhiyenin esiri bulunuyordu. Bunun için efkâr-ı umumiyemiz vaziyetin ehemmiyetini, zuhur eden fırsatın ehemmiyetini birden bire kavrayamadı. Rusya gün geçtikçe sarsılıyor, parçalanıyordu, fakat Kafkasya’nın kurtulabileceği, kurtulması pek kolay olduğu kanaati memleketimizde yine bir türlü umumileşemiyordu. “Brest Litovsk” Muahedesi’nin “Batum”, “Kars” ve “Ardahan” sancaklarımızın ahalisini “miktaratlarını, Türkiye ile bi’l-tilaf sayinde serbest” bırakılması bazılarımızın üzerine çöken kâbusu defetti. Fakat itiraf edelim ki milletçe meseleye yine layık olduğu ehemmiyeti atfettik, türlü türlü sakim ve yanlış düşüncelere düştük; aramızda, Kafkasya’nın kurtulması ve kurtarılması meselesini basit bir “fetih ve ilhak” davası şeklinde görmek itirazına kalkışanlar, Türkiye’nin buralarını hazmedemeyeceğini, Kafkasya’nın başımıza yeni bir Makedonya gailesi çıkaracağını iddia edenler bile bulundu. Hatta işi Türkçülük, milliyetçilik meselesiyle karıştıranlar da çıktı. Bunlar ne kadar küçük bir ekalliyet teşkil ederlerse etsinler, aksi fikir ve mütalaalarda bulunan ekseriyetimiz bu ekalliyet haricinde husule getirebileceği yanlış telakkilerin önüne geçecek hiçbir ciddi faaliyet göstermedi. Küçük bir Yunanistan’ın, daha Balkan Harbi neticesinde bir miktar tevessü etmezden evvel bile yalnız Makedonya’ya değil, İstanbul’a, Anadolu sahillerimize göz değdiğini, daha dün denilebilecek kadar yakın bir maksada mevcudiyet sahibi olmuş bir Sırbistan’ın Selanik’e kadar inmek, Avusturya İmparatorluğu’nun mirasına konmak isteyen her milletin mantıkî veya gayr-i mantıkî büyük mefkûreler arasında koştüğünü ve hiçbir müşkülü, manâ-yı azim ve iradesinden daha kuvvetli görmediğini ve görmemesi lazım geldiğini bilen ve takdir edenlerimizin bu faaliyetizliği, Kafkasya meselesinde

millete terettüb eden hatanın derecesini gösterir. Teşekkür olunur ki hükümet bizim kadar muhti olmadı ve meseleye tâ bidayetinden verdiği ehemmiyetle nihayet milletin, Kafkasya ile Kafkasya'daki kardeşleriyle ne kadar alâkadar olduğunun tezahür etmesini temin eyledi. Şimdi dost düşman, efkâr-ı umumiyemizin Kafkasya işleriyle nasıl bir alâka ve hatta heyecan ile meşgul olduğunu, Kafkasya'daki kardeşlerini kurtarmak, mukadderatlarına hâkim kılmak için ne büyük fedakârlıklar ihtiyar etmeye amade bulunduğunu biliyor. Fakat iş, milletin gösterdiği alâkayla, izhar ettiği şedîd arzuyla hemen matlub istikameti alamıyor. Bunun için hükümetin uhdesine terettüb eden vaziyeti cesaretle, süratle, sarsılmaz bir azim ve iradeyle, milletin fedakârlıklar karşısında gösterdiği tahammül kudreti kadar metin ve kuvvî bir azim ve iradeyle ifa etmesi lazım geliyor.

Millet bu husustaki vazifesini ihmal etmediğinden dolayı hükümetimize müteşekkirdir. Türklük tarihi bugünkü hükümetimizin Kafkasya'nın kurtulması için sarf ettiği himmet ve gayreti herhâlde takdir ile yâd edecektir. Buna rağmen hükümetimizin de meselede bazen tenkide değer bir yol tuttuğunu saklamaya lüzum yoktur. Bizce Kafkasya işlerinde hükümetin düştüğü en büyük hata ufak tefek haricî itirazlar üzerinde tevfiğ etmesi, bazı müttefiklerimizin bu husustaki fikir ve mütalaalarıyla kendisini fazla takayyüd eylemesidir. Bu, hükümet adamlarımızın ittifakımızın resânetini muhafazaya ne derece itina ettiklerini göstermek itibariyle herhâlde takdire şayandır. Fakat müttefiklerimiz bizim birinci derecede gelen menfaatimizi kendi ikinci veya beşinci derecede gelen menfaatleriyle karşılaştırmak isteyince bize düşen vazife sağımıza solumuza bakmayarak en hayatî menfaatlerimizin gösterdiği yolu tutmaktan, bu menfaatlerin ittihazını istilzam eylediği tedbirlere derhal tevessül etmekten ibaret kalır. Biz bunun yapılmadığını zannediyoruz. Zan ve tahminimizde aldanmış olmamızı pek ziyade arzu ediyoruz. Fakat bazı hadiseler vardır ki bize hak verir gibi görünüyor. Azerbaycan'da teşekkül eden Türk hükümeti, tabîî payitahtı, merkezi olan “Bakü”ye henüz malik olamamış bulunuyor. Şimalî Kafkasya'dan gelerek buradan bütün hükümetlere tebliğ ettikleri bir nota ile memleketlerinin istiklalini ilan eden Şimalî Kafkasya murahhaslarından bir zat bildiğimize göre henüz Tiflis'tedir, memleketine avdet etmemiştir. Aynı murahhaslardan diğer bir zat ise el-ân İstanbul'dadır. Bu zat burada İstanbul

Konferansı'na iştirak etmek için duruyorsa ona diyecek yok. Ancak Şimal Kafkasya'nın İstanbul Konferansı'nda temsil edilip edilmeyeceği henüz takarrür etmemiş olduğu cihetle muhterem murahhasın şehrimizdeki ikametini temdid etmesini biz başka sebeplere atfetmek mecburiyetindeyiz.

Bu sebeplerin neden ibaret olabileceğini düşündüğümüz zaman ise nazarlarımızı hemen hükümete atfetmek mecburiyetinde kalıyor, kendisinden azim ve metanetini izar etmesini bekliyoruz. Biz hükümetimizin milletten başka türlü düşünmediğine, başka türlü hissetmediğine ve geçirilen müsait zamanları nihayet telafi edeceğine katiyen kaniyiz.

Fakat günün birinde maksadın hâsıl olacağı ihtimali ne kadar kuvvetli olursa olsun bu hükümetimizi her türlü hatadan tenzihe fî gelemiz. Tekrar edelim ki Kafkasya meselesinde hükümetimize ait hata ne bir ihmalin, ne de himmetsizliğin neticesidir. Hükümetimizin en büyük hatası mütteliklerimiz karşısında fazla hatır ve gönle bakmasıdır. Bunun ne dereceye kadar doğru olduğunu anlamak için mütteliklerimizin Kafkasya meselesinde tuttıkları siyaseti bir kere gözden geçirmek lazım geliyor. Bizce meselenin en canlı noktası da buradadır. Bunu da diğer bir makalemize bırakalım.

Nebizade Ahmet Hamdi [ÜLKÜMEN]

(Nu. 121, s. 1, 5 Ağustos 1918)

SULH SİYASETİMİZDE KAFKASYA -3-

Kafkasya meselesinde mütteliklerimizin irtikâb ettikleri hatalar neden ibarettir? Diyebiliriz ki Kafkasya meselesinde hatadan salim addolunabilecek hiçbir harekette bulunmamışlar, her adımda yeni bir hataya düşmüşlerdir. Bütün bu hataları bir iki kelime ile hülâsa etmek lazım gelirse: “Türkiye'nin Kafkasya meselesinde

uhdesine terettüb eden vazifeleri ifa edememesine müttefikleri sebebiyet vermişlerdir.” denilebilir ki bir müttefik için bundan büyük bir kusur olamaz zannederiz.

Müttefiklerimiz, Kafkasya meselesinin sulh siyasetimiz itibariyle haiz olduğu ehemmiyeti inkâr edebilirler, bu cihetle ehemmiyet atfetmeyebilirler. Bu da müttefikliğin vazifeleri itibariyle büyük bir kusur teşkil etmekle beraber Kafkasya’da, mahallî ahalisinin ve Türkiye’nin arzu ettikleri şekilde bir istikrar hâsıl olmasından bugün içinde her dört müttefikçe temin edilecek büyük faydaların görülememesi, çoktan beri görünen yeni tehlikelere karşı Kafkasya’nın ve Kafkasyalıların ne iyi bir teminat vücuda getireceğinin sakat olduğuna hiç şüphe olmayan birtakım düşünceler yüzünden takdir edilememesi herhâlde kendi hesaplarına da zararlı bir hata teşkil eder. Müttefiklerimizin düştükleri bu hataların düşman memleketlerinde doğru veya yanlış hâsıl ettiği telakkiler şimdiye kadar müttefiklerimizin dikkatini celb etmeli, onlara tuttukları yolu değiştirmek lüzumunu anlatmalıydı. Fakat maatteessüf böyle olmadı. Vaziyet değişmedi. İtilaf memleketleri matbuatının “Almanya Türkiye’nin tevessü etmesini hoş görmüyor, bunda kendisi için bir tehlike görüyor ve bunun içindir ki Türk ordusunun Kafkasya’daki ileri hareketini tevkif ediyor” yolundaki neşriyatlarına mukabil müttefiklerimizden bunun aksini ispat edecek tek bir hareket bile sudûr eylediğini görmedik, göremedik. Daha ziyade teessüfe şayan cihet bu gazetelerin, iddialarına delil olarak gösterebilecekleri birçok vakalar karşısında kalınmış olmasıdır. Bunun bir iki misali gazetemizin evvelki günü “Hususî Haberler”i kısmında münderic bir fıkra da görölüyordu. Bu fıkra da Gürcistan şimendiferlerinden, Türkiyece Batum Muahedesi hilafına olarak layıkıyla istifade edilememiş olmasından mütevellid mesuliyetin Gürcü hükümeti tarafından Almanlara atfedildiği, son zamanlardaysa Şimalî Kafkasyalıların memleketine gitmek isteyenlerin azimetlerine müsaade edilmemekte olduğu beyan ediliverdi. Bu hareketlerin tenkit ve tefsirine girişmek istemiyoruz. Fakat ilave edelim ki bunlar bariz birer misalden ibarettir, hatalar bu kadarla münhasır değildir. Müttefiklerimiz daha bidayette kendilerine ve sadıkane ittifakımıza yakışan bir yol, bir siyaset takip etmiş olsalardı yalnız bizim için değil bütün müttefiklerimiz için her

hususta pek faydalı ve menfaatli bir saha teşkil eden Cenubî Kafkasya'nın bazı kısımlarında el-ân elîm bir idaresizlik hüküm sürmeyecek, Şimalî Kafkasya bir taraftan Bolşevik anarşisinin felaketleri, diğer taraftan Kazaklar ve Çarlık taraftarlarının zulüm ve gaddarlıkları altında ezilmekten kurtularak dört müttefik devlet hesabına pek mühim bir noktada görünebilir bir nöbetçi vaziyeti alabilecekti. Hâlbuki dün gece Viyana'dan gelen bir telgrafnamede: "Rusya'da vaziyet hâlâ tavzih etmemiştir. Fakat mevcut alâmetlerden istidlâl edildiğine göre İtilaf Devletleri şark cephesini yeniden vücuda getirmek üzere Sovyet hükümeti aleyhinde tahrikâtta bulunmaktadırlar. Merkezî devletler her türlü ihtimalleri düşünerek ona göre hazırlanmak mecburiyetinde bulunuyorlar... Yakın zamanda Rus iradesinde merkezî devletlerle İtilaf Devletleri arasında müsademeler vukua gelmesi muhtemeldir" denildiği ve bu cihet çoktan beri muhterem müttefiklerimize anlatılmak istenildiği hâlde, bizim bildiğimize göre, işler henüz yoluna girmemiştir. Müttefiklerimiz bu hareketlerini ekseriye "Brest Litovsk" Muahedesi'ni ileri sürmek, Rusya ile yeni bir harbe girişmekte mana olmadığını söylemek suretiyle mazûr göstermek istediler. Samimî ve açık söylemek lazım gelirse bu mütalaalar, bu mazeretler ciddi bir esasa istinat edemiyordu ve edemezdi, diyebiliriz. Bu noktada müttefiklerimizin hariçle olan münasebetleri üzerinde fena bir tesir icra etmesi muhtemel izahata girişmekten, müttefiklik vazifelerine etbâ ederek ictinab eyleyeceğiz, yalnız şunu söyleyeceğiz ki Türkiye'nin Kafkasya'yı "fetih ve ilhak" etmesiyle değil Kafkasya'daki milletlerin ecnebî boyunduruğundan bir an evvel kurtulması keyfiyetiyle iştilal olunurken Reichstag kürsüsünde Türk ordusunun tevkif ettiğiinden, Brest Litovsk muahedesinden bahis olunmasına hiç de lüzum ve mahal yoktu. Hele Rusya ile Kafkasya meselesi yüzünden bir harp tehdidi ihtimali hiç de imkân dairesine giremezdi.

Ukrayna, Finlandiya, Litvanya vesaire gibi yerlerle Kafkasya arasında kıyas yapılmasına mukabil müttefiklerimiz "Brest Litovsk" Muahedesi'nin buralarıyla meşgul olmuş bulunduğunu ileri sürdükleri için misalimizi başka taraflarda bulacağız ve diyeceğiz ki Don Kazakları'nın, Sibirya'nın istiklallerini ilan etmeleri nasıl Sovyet hükümeti ile Almanya ve Avusturya arasında bir harp zuhuruna sebebiyet vermemiş, hatta nasıl Çeh-Slovaklara aylardan beri İtilaf tarafından muavenet ve müzaheret edilmesi, Vladivostok'a Japon, İngiliz ve Amerikan askeri çıkarılması

Bolşevikler ile İtilaf arasında harp hâli tehdidini intâc etmemiş ise Kafkasya işleri de pek tabîî olarak Büyük Rusya ile dört müttefik devlet arasında bir harbi intâc edemezdi. Kafkasya meselelerinde bize terettüb eden vazife Rus arazisini işgal etmek değil Bolşeviklerin ilan etmiş oldukları düstura tevfikten istiklallerini ilan etmiş, Rusya'dan ayrılmış olan milletlere, millettaşlarımıza maddî ve manevî müzaheretlerde bulunmaktı. Bu da müttefiklerimizin şarktaki vaziyeti üzerinde olsa olsa iyi bir tesir hâsıl edebilir, şimdi takarrüb etmiş olduğu anlaşılan istikbal için iyi bir teminat teşkil ederdi. Hem bu kadar uzun düşünmeye de lüzum yoktur. İşte Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan hükümetleri teşkil etmiş, hatta Almanya Gürcistan ile sıkı münasebetlerde bulunmaya başlamıştır. Bu hâl Almanya ile Rusya arasında bir harbi intâc etti mi, edebilir miydi? O hâlde niçin harp ihtimali yalnız Türkiye'nin Kafkasya ile olan münasebetlerinden bahsedildiği, Kafkasya'nın Türk ve Müslümanlarla meskûn kısımlarının mukadderatı ile işgal olunduğu zaman görüldü? Bu muhakemelerle müttefiklerimize ait hatlar bariz bir surette meydana çıkıyor.

Müttefiklerimizin bu hatalara düşmeleri hususunda, hissettiğimize göre, rivayet ve şâyia suretinde kulağımıza akseden bazı sebeplerden mâadâ istikbale ait birtakım iktisadî ve siyasî düşünceler de bir tesir icra etmiştir. Bilhassa Şimalî Kafkasya meselesinin büsbütün sürüncemede kalmasında bütün bu sebeplerden mâadâ Avusturya'nın, muhteris Ukrayna hakkındaki iltizamkârâne siyasetinin de dahili olmuş olsa gerektir.

Kırım hakkındaki ihtiraslarından el-ân bir türlü vazgeçmeyen Ukrayna'nın, Don Kazakları'nın bütün Şimalî Kafkasya'da şamil olmak üzere ilan ettikleri cumhuriyeti tasdikte, dikkati câlib bir isticâl göstermiş olması burada kaydedilmeye değer bir hadisedir.

Müttefiklerimizin tuttukları bu yolun istikbalde kendileri için siyasî ve iktisadî menfaatler temin edeceğini zan ve tahmin etmekte de hata ettiklerine şüphe yoktur. Menfaati daima merkezî Avrupa devletleriyle beraber bulunmakta olan kuvvetli ve dost bir Türkiye'nin Almanya ve Avusturya-Macaristan'a gerek iktisat,

gerek siyaset itibariyle temin edeceği istifadeleri henüz ne mukarrer ve main bir siyasetleri olan, ne de tebellür etmiş fikir ve emellere, prensiplere sahip bulunan Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan gibi hükümetler katiyen temine muvafık olamazlar. Bu ciheti düşünmek bize ait olmamakla beraber pek vazih olan bu hakikatin görülüp takdir edilmemesi yüzünden Türkiye'nin ve Kafkasya'daki kardeşlerimizin mutazarrır olmasına, şimalde ve Kafkasya'nın henüz sükûn ve huzuruna nâil olamayan sâir kısımlarında İngilizler için kolaylıkla hulûl edilebilecek bir faaliyet sahası bırakılmak suretiyle müşterek gaye için tehlikeler tehdidine meydan verilmiş olmasına pek ziyade müteessif olduğumuzu beyanından kendimizi men edemeyiz. Şunu da ilave etmek icap eder ki şimdi kararsızlık devam ettiği takdirde Kafkasya'nın ittifakımız için hiç de faide-i mucib olmayacak dahilî münazaralara sahne olması ihtimalinden de cidden korkulur. Zaten bunun mukaddimesi addolunabilecek hâllerde eksik olmuş değildir.

Batum Muahdesi diğerleri meyanında bir de Ermenistan Cumhuriyeti'ne vücut vermişti. Kafkasya Ermenileri, en salâhiyetdar mümessillerinin iştirakiyle akdedilmiş bir muahdenin kendileri için tayin eylediği hududu tanıyarak artık her türlü mücadelelerden vazgeçecek yerde "Bakü"ye temellik iddialarına kalkıştılar ve Azerbaycan evlatları memleketlerine sahip olmak teşebbüsünde bulununca Almanlardan istimdada kalkıştılar.

Almanya'nın pek sıkı ve samimî münasebetlerde bulunduğu Gürcistan Cumhuriyeti de henüz dahilî teşkilatını bitirmeden başkasının malına göz diyor ve bu yüzden Şimalî Kafkasyalılar ile tehlikeli bir mücadele kapısı açmak üzere bulunuyor. Gürcü kıtaatının Karadeniz sahillerinde şimale doğru icra ettikleri hareket Şimalî Kafkasya'ya merbût olduklarını, mukadderatlarını Şimalî Kafkasya Türk ve Müslümanlarının istiklalini ilan ettikleri hükümete bağladıklarını tekrar edip duran Abazaları bî-hakkın kızdırıyor. Yarın Şimalî Kafkasyalılar Abazalar ile beraber oldukları hâlde buraları istidada teşebbüs ederler. Azerbaycanlılar "Bakü"yü bir an evvel almakta ısrar ederlerse iyi olur, bu hâl bize ve müttefiklerimize bir fayda mı temin eder? Bu cihetler, öyle görünüyor ki müttefiklerimize layıkıyla düşünülmemekte veya takdir edilmemekte, bu da hükümetimizin meselede, bütün

milletçe beklenilmekte olan faaliyeti göstermesine mani olmaktadır. Hâlbuki artık geçirilecek hiçbir dakika kalmamıştır. Harp ve sulh meseleleri pek mühim bir şekil almıştır. Rusya'nın şimali yeniden harp sahnesi olmuştur. Bu hareketlerin nerelere kadar sirayet edeceği malûm değil. Lazım gelen tedbirler vaktiyle -ittihaz edilmezse Kafkasya'daki nihayetsiz menbalardan istifade etmemiz imkânı kalmayacağı keyfiyetini bir tarafa bırakalım- bizim boş bıraktığımız sahalarda başkalarının birleştiğini göreceğiz ve sulh masasına Kafkasya gibi bir istinatgâhtan mahrum olarak oturmak mecburiyetinde kalacağız. Bu ise Türklük için, Osmanlı hükümeti için telafi edilmez bir zarar teşkil edecek, tarih bunu müttefiklerimizin bu husustaki hatalarını, tesirlerini düşünmeksizin Türkiye'nin en büyük bir hatası olarak kaydedecektir.

Bunun önüne geçmekse Birinci Balkan Harbi'ni müteakip bütün bir cihanın muhalefetlerine, tehditlerine rağmen kendisinde “Edirne”ye girmek ve “buradayım, burada kalacağım” diye haykırmak, harbin müttefiklerimiz için hiç de müsait olmadığı bir sırada bütün yaralarına, yorgunluklarına, hazırsızlıklarına rağmen şeref ve namusunun gösterdiği yolu tutarak bu müthiş mücadeleye atılmak cesaretini gören bir millet, vatanperver bir hükümet için müteşekkil bir iş sayılamaz.

Hülasa sulhun Türkiye hakkında da şerefli olması, el-ân düşman işgali altında bulunan muazzez vatan parçalarının mümkün mertebe sühûletle anavatana iade edilebilmesi için sulh siyasetimizde düsturumuz Kafkasya'nın kurtulması olmalıdır. Evet halifenin tebaası, hakanın manevî evlatlarını milyonlarca Türk'ü ve Müslüman'ı, şimali ve cenubu ile Kafkasya kurtulmalı, Kafkasya kurtulmalı, Kafkasya kurtulmalıdır.

Nebizade Ahmet Hamdi [ÜLKÜMEN]

(Nu. 122, s. 1, 6 Ağustos 1918)

TARİHİN DÖNÜM YERİ

Türkiye ve Türklük cihan tarihinin, millî tarihinin pek mühim, pek tehlikeli bir dönüm yerinde bulunuyor. Üç müttefik devlet tarafından vuku bulan yeni sulh teşebbüsü netice verirse versin, sulh ne şekilde, ne şartlarla akdolunursa olsun cihan bundan sonra hiç şüphesiz yeni bir istikamete teveccüh edecektir. Düne kadar ikinci ve üçüncü derecede emniyette görülen milliyet meselesi, beşeriyetin istikbaline hâkim bir amil kudret ve kuvvetini iktisap eylemektedir. İhtimal ki yarının sulhu da bu hâkimiyeti kati olarak tanımayacak, bazı milletler mukadderatlarına hakikaten sahip olurken diğer bazıları, dünden, dünün zihniyetlerinden, akidelerinden tamamen ayrılmamış olan bugünkü medeniyetin, medeniyetin bugünkü pîşvârının telakkilerine, hasîs düşüncelerine kurban olarak mukadderatlarını istedikleri gibi tayin etmek hakkına her türlü kayıt ve şarttan azade bir surette mazhar olamayacaktır. Fakat _____¹ dûçar olacak milletlerin veyahut cüzlerin, böyle bir ihmâl karşısında meyûs ve nevmîd olmalarına, istikbal hakkındaki iman ve kanaatlerini kaybetmelerine hiç de lüzum yoktur. Parlak ve yaldızlı prensipler, nazariyeler arkasında yine haksızlık hâkim olacak olduktan sonra beşeriyet muhayyel saadetine yaklaşmaktan yine uzak kalacak demektir. Bu takdirde ise tanınmamış veya gasp edilmiş hakların günün birinde isyan ve kıyamı, “Akvam Cemiyeti” “teslîhatın tehdidi” gibi kayıtlara rağmen imtinânı mekânsız keyfiyet olacaktır. Binaenaleyh Türklük bugün iki ihmal karşısında bulunuyor: 1- Bütün milletlerle beraber kendisinin de, yek-dîğerine yakın veya uzak bütün cüzleriyle beraber mukadderatına hâkim ve sahip olması; 2- Milliyet meselesinin, kendisine karşı ancak bir hücum ve tecavüz silahı olarak kullanılması, Türkiye’nin milliyet davasından münhasıran menfî bir surette müteessir olması.

Wilson’un, üç müttefik hükümetçe kabul edilen prensipleri taraf-gîrâne bir surette tatbiki olunmaz, beşeriyeti hakikaten âli ve insanî gayelere isâl edecek bir rehber olarak telakki edilir de birinci ihtimâl tahakkuk ederse söylenecek hiçbir söz bulunmaz, çünkü kanlarının mükâfatına mazhar olmuş olur.

¹ Okunamıyor.

İkinci ihtimalin tahakkuku Türkiye’yi ve Türklüğü pek mukaddes vazifeler karşısında bulunduracak, sulha takarrüb edilmekte olduğu şu günlerde Türkiye’nin mukadderatını ellerinde bulunduranlara ve bulunduracak olanlara da tarih nazarında pek mesuliyetli vazifeler yükletecektir ve hatta yükletmiştir bile! Yarın, dört seneden beri bu kadar zorluklara katlanmış, şeref ve namusu için bu kadar kan dökmüş, cihanı hayretlere düşüren o derece büyük kahramanlıklar göstermiş, vesait ve levazım yokluğu, noksanı içinde zafer harikaları yaratmış; düşmanların, ellerinde en son vasıtaları olduğu hâlde mevcudiyetine havale ettiği darbelere yaralı göğsünü siper etmiş olan kahraman ve asil millet namına sulh müzakerelerine girişecek olanlarla millet tarafından bunlarla nezarete memur edilmiş bulunanlara şimdiden terettüb eden vazife tarihin bu pek mühim, tehlikeli dönüm yerinden geçilirken istikbale herhâlde milliyet davasının, milliyet mefkûresinin hâkim olacağını, geçici vaziyetlerin bütün tesirlerinden nefislerini azade bulundurarak bir an göz önünden uzaklaştırmak, bu hususta en küçük müsaadelerinden bile istifade için daima müteyakkız bulunmak -bütün söyleyeceklerimizi bir iki kelimeyle hülâsa edelim- Türkiye’nin siyasî hudutları haricindeki Türklüğü, Kafkasya’yı ihmal etmemektir! Mademki Wilson’un prensiplerine göre her millet mukadderatına hâkim olacaktır, o hâlde Türkiye, evlatlarının dört seneden beri kahramanca döğüşe çarpışa döktükleri asil ve temiz kanın kendisine verdiği hak ve salâhiyetle ecnebî boyunduruğundan kurtulmak için senelerden beri çalışan Kafkasya Türk ve Müslümanları için her zaman sesini yükseltebilir. Muvaffakiyetsizlik ihtimali, millet duygusu, mefkûre imanı ile dolu kalplerde bugün hiç yer bulamaz ve bulmamalıdır da. Böyle bir ihtimal vârid olsa bile bu bizi vazifemizden alıkoyamaz. Türkiye’yi siyasî hudutları haricindeki kardeşlerini düşünmekten, onlar için çalışmaktan men edemez. Eğer, bu pek nazik zamanda iş başına geçmek cesaretini kendilerinde gören ve iş başına geçmekle herhâlde takdire pek şayan bir fedakârlık göstermiş olan yeni hükümet adamlarımız bu günlerin geçici hadiselerinden müteessir olarak bu ciheti ihmal ederlerse tarihin tanından kurtulamayacaklardır. Fakat mesele şahısların mevkii ve mesuliyeti meselesi değil, milletin istikbali meselesidir. Bu sebeple Türkiye’nin siyasî hudutları haricindeki Türklüğü ve bilhassa Kafkasya’yı unutmamak, katiyen hatırdan çıkarmamak vazifesinde sevgili ve muazzez hakanımızdan, millet

meclisimizden en basit ferdimize kadar hepimiz müşterekiz. Yüz binlerce şehidimizin ruhları, cümlemizden bu vazifenin ifasını bekliyor...

(Nu. 183, s. 1, Teşrîn-i evvel 1918)

TÜRK'ÜN MÜDAFİİ YOK MU?

Birkaç günden beri matbuatımız Ermeni ve Rumlara yapılan zulüm ve cinayetlerden bahsediyorlar. Memleketimizin hayatıyla oynanıldığı şu sırada kendi kendimizi lekedar ve canı göstermek için bilmeyiz bu yazılara ne ihtiyaç var? Yapılan bir haksızlığı tamir ettirmek içinse hükümet buna tevessül etmiş ve icraatına da başlamıştır. Türklerin mazûr olduğunu göstermek ve bunun kabahatini eski hükümete atmak içinse bu kabîl neşriyatla temin edilemez yapılan hareketleri cinayetle tavsif ettikten, amillerini de canilikle itham eyledikten sonra bunun etrafında söylenecek sözler birer tefsirden başka bir şey olamaz. Bütün bu yazıların bize gösterdiği bir şey vardır ki o da Türk'ün kendi kendine düşman olduğu, düşmanlarımızın bize sürmek istediği lekeyi kendine mal etmekten yes görmediğidir.

Hâlbuki mesele büsbütün başkadır. Her hükümet harp esnasında mıntika-i harp olan sahalarda kendisince muzırr gördüğü eşhası başka taraflara nakletmek hakkını haizdir ve yine her hükümet bu hakkından en vasi bir şekilde istifade etmiştir. Misal olmak üzere bize daha ziyada müşabeheti olan Bulgaristan'ı alalım? Bulgaristan hükümeti harp sahası olduğu beyanıyla yeni Bulgaristan'da bulunan İslamların ekseriyesini Şumnu ve Varna'ya sevk etti. Birçok sene bu Müslümanlara ne ekmek, ne un ve ne de diğer bir şey vermedi. Bunlar iaşe ve ibate edilmeksizin kendi vasıtaları, kendi paralarıyla yaşamak mecburiyetinde kaldılar. Fakat nihayet ellerindeki paraları bitti, vasıtaları kalmadı. Aç ve çıplaklık canlarına değdi. Bunun üzerine hiç olmazsa Türk toprağında ölmek üzere hükümet-i seniyeden muavenet istediler Bulgaristan da zaten bunları Bulgaristan'dan tard politikasını takip ettiği için

elli bine balıĝ olan bu zavallılar on, on beş bin kişi telefât verdikten sonra Türkiye'ye iltica ettiler. Bu adamlar orada ne zulüm, ne işkence görmediler. Hatta el-ân oralarda bulunan Türklerin nasıl bir hayat geçirdiklerini meseleyi yakından takip edenler pek iyi bilirler.

Sonra, bugün medenî devletler(?) zümresi meyanında bizimle harp eden Yunanistan'a gelelim: Bu hükümet de harp sahasında bulunan İslamları tard etti. Yeni Yunanistan da bulunan İslamları tard etti, itti. Ve bunu Venizelos tarafından tanzim edilen bir kanunla yaptı. Bugün el-ân Yunanistan'da emvâl-i menkule ve gayr-i menkulesi bulunan İslamların hukuk-ı tasarrufiyeleri tanınmamaktadır.

Bütün bunlar bizim Marmara havzasından Karadeniz sahillerinden tebîd ettiğimiz Rum ve Ermenilere karşı yapılan muamelelerden farklı değildir. Fakat medenî Avrupa devletleri, hatta medenî Amerika onların bu hareketini cinayetle tavsif etmemiş ve bunun tamirini iktiza eden bir haksızlık teşkil ettiğini kabul eylememiştir. Çünkü onlar Türk'tür ve çünkü onların hukukunu Türkler bile müdafaadan

Fakat mesele bunlarla bitmez. Ermenilere yapılan muameleleri cinayet diye telakki edenler ve bu cinayetlerden dolayı Türklüğün nasiyesini lekedâr görmek isteyenler biraz da Ermenilerin Türklere yaptığını hatırlamalı ve medenî milletlerin yaptıklarına göz atmalıdırlar. Bugün bu cinayetlerden dolayı Türkiye'yi itham eden Avrupa devletleri, hatta İngiliz ve Amerikalılar müstemlekelerinde nasıl hareket ettiklerini hiç nazar-ı dikkate almıyorlar. Müstemlekâne alt neşriyatı makîb edenler pekiyi bilirler ki medenî devletlerin müstemlekelerinde takip ettikleri siyaset üç esastan ibarettir:

1. Temsil-Assimilation
2. İmha-Extermination
3. İstismar-Exploitation

Bu üç prensibi, Wilson'un on dört maddesiyle telif edebilmek mümkün müdür? Her üç esası da ferdin hukuk-ı tabiîyesine tecavüz edilmeksizin kabil-i icra mıdır? Hâlbuki Amerikalılar, Şimalî Amerika'da istismar, İngilizler Hindistan ve Mısır'da imha, Fransızlar Cezayir ve Fas'ta temsil siyasetini takip ediyorlar.

Sabık kabine zamanında Rum ve Ermenilerin öteye beriye sevk edilmesi, bu medenî hükümetlerin takip ettikleri maksatlardan hiçbirleriyle yapılmıyor yani Rum ve Ermenilerin ne imhası, ne de temsili matlup bulunmuyordu. Buna rağmen ortada matlup ve mültezem olmayan bazı feci ve elîm vakayı tahaddüs etmiş, bunların failleri tabiî birer birer meydana çıkacaktır, yok eğer yapıldığı söylenen cinayetlerden maksat bu fevkalâde ahvâl ve vekai-i facia değil de nakil ve tehcir ise böyle cinayetleri, yukarda söylediğimiz üzere İngilizler de, Fransızlar da, Amerikalılar da yapıyorlar.

Onlar için cinayet teşkil etmeyen, onlar için leke verici birer harekât olmayan bu muamele Türkler tarafından yapılınca cinayet oluyor. Çünkü düşmanlarımız öyle istiyorlar. Çünkü biz mağlubuz. Bizi tezlîl etmek isteyen düşmanlarımızın bizi ithamlar altında bırakmak istemeleri kadar tabiî bir şey olamaz. Fakat aynı ithamı Türklerden işitmek ağır ve çirkin oluyor. Onun için Türklere cinayet isnat eden muharrirler evvela etraflarını görmeli, biraz okumalı ve yazılarını ondan sonra yazmalıdırlar yoksa zaten uğradığımız felaketle yüreklerimiz dağdâr iken, bizi bir kat daha rencide edecek neşriyatta bulunmasınlar. Bugün Türk muharrirlerine düşen vazife aynı suretle tecavüze marûz kalan ve aynı sebeplerle haklarından mahrum edilen Türklerin hukukunu müdafaa etmektir. Memleketimizde bu suretle dûçar-ı tecavüz olan, mal ve mekânından mahrum edilen sekiz yüz bin Türk vardır. Rumlar, Ermeniler memleketlerine döner. Gasp edilen haklarına tekrar sahip olurken bu zavallı Türklerin de tamir edilmesi lazım gelen bir hakları olduğunu nazar-ı dikkate alarak o yolda neşriyatta bulunmaktır.

Maksadımızın yanlış anlaşılmasını temin için şunu da ilaveye lüzum görüyoruz ki, bizim gerek Rum ve gerek Ermeni vatandaşlarımıza karşı perverde ettiğimiz hissin samimî bir vatandaşlık hissinden başka bir şey olmadığına şimdiye

kadar olan neşriyatımız şahittir. Bu makalemiz mündericatından kendilerine karşı yapılmış olan haksızlıkları mazûr göstermek istediğimiz manası katiyen çıkarılamaz, bizim demek istediğimiz yolsuzluklar ve haksızlıkların tamir ettirilmek istenildiği bir sırada Türkleri cani gibi göstererek yeni haksızlıklara meydan verilmemesini temenni eylemektir. Buna haksızlıktan şikâyet eden vatandaşlarımız da iştirak ederler zannederiz.

(Nu. 199, s. 1, 25 Teşrîn-i evvel 1918)

TÜRKÇÜLÜK MESELESİ

İttihat ve Terakki hükümetinin sukutu üzerine Türklüğe karşı başlayan hücumların samimî bir Türkçüyü derin bir hüznün ve eleme dûçar etmemesi, hatta ağlatmaması mümkün değildir. Herhangi bir meslek ve mezhebin, herhangi bir akidenin umum tarafından makbul görülmesini kimse ne bekleyebilir, ne isteyebilir. Türkçüler de böyle bir şey beklemeyebilir ve isteyemezler. Bunun için biz, Türkçülüğün hücum ve taarruzlara maruz kaldığından değil hücum ve taarruzların pek fena şekilde olmasından müteallim ve müteessir oluyoruz.

Türkçülük nedir? Muarızlar, muhacirler bunu hiç düşünmüyorlar. Düşünmek istemiyorlar... Türkçülük her şeyi berbat etti, memleketin tutar yerini bırakmadı deniliyor ve Türkçülüğe, Türkçülere insafsız bir düşman muamelesi ediliyor. Bu hatalı yola sapanlar içinde Türkler olmasa insan hiç müteessir olmayacak ve bütün o feci neşriyata karşı omuz silkmekle iktifa edecek. Hâlbuki Türkçülüğü -dikkat buyrulsun; tenkit değil- tahkir ve tezlile çalışanlar Türkçülerle mahzâ Türkçülüklerinden dolayı istihza etmek isteyenler arasında halis Türk olanlar da var ki bu insana pek ağır geliyor.

Wilson Prensipleri'nin emperyalizme nihayet vererek hakikî bir millet devri açacağına inananlarımızdan bazıları bu prensiplerin, Osmanlı İmparatorluğu'nu azrâr edecek cihetleri üzerinde o kadar ısrar ettikleri hâlde aynı prensiplerin Türklere tatbikinden Türkiye için hâsıl olabilecek faydalarla iştigali abes buluyorlar, bugünkü vazifeleri Wilson Prensipleri'nden Türklerin de diğer milletler gibi istifade etmelerine çalışmaktan ibaret olan bir zümre mensuplarını yedi kat yerin dibine batırmakla uğraşıyorlar.

Maksat Türkçülüğün tesisini İttihat ve Terakki'ye ait bir cinayet olarak gösterip bu siyasî fırka veya cemiyetin ortadan kalkmasına hizmetse düşünölmek icap eder ki ne Türkçölük İttihatçılık demektir, ne de İttihatçılık Türkçölük demek olabilir nitekim Türkçü olmayan birçok İttihatçılar bulunduğı gibi İttihatçı olmayan birçok samimî ve imanlı Türkçüler de vardır. Fakat bu cihetler unutuluyor, Türkçölük bu memleketin bir düşmanı olarak gösteriliyor, Türkçölük bu nokta-i nazardan hücumu uğruyor.

Zavallı Türkçölüğün kabahati; cinyeti de lisanı alt üst etmiş; unsurları arasına nefret hissini sokmuş olmaktadır. Ferdî pek kolay olan bu ithamlar, Türkçölüğe karşı ancak ağırbaşlı tenkitleri mazûr gösterebilir. Fazlası fazla ve memleketine; Türk'e muzırr olur. Hâlbuki Türkçölük birgün, hem kendisi, hem muarızları için hem de memleket ve Türklük için müfit olabilecek tenkitlere değil ulu orta hücumlara marûz bulunuyor. Lisan meselesini şimdilik bir tarafa bırakalım. Çünkü şimdi daha pek mühim meseleler karşısındaız. Fakat bazı unsurların bizden soğumalarına hakikaten Türkçölük cereyanının şimdiye kadar takip ettiğı cereyan sebebiyet vermişse -ki biz bunu katiyen kabul edemeyiz- bugün yapılacak iş Türk'ü yükseltmek, Türkiye'nin mevcudiyetini salim esaslara istinat ettirmek, Türk'e hakkını verdmekten başka bir gaye takip etmesin, hiçbir millete, hiçbir millete mahzâ milleti dolayısıyla bir gazez ve husumet beslemeyen Türkçölüğü tehzile değil bir taraftan sû-i tefehhümleri izâleye diğer taraftan, hulûlü şimdiden hararetle selamlayan milletler devrinde de Türklerin haklarından mahrum kalmamasına çalışmaktır.

Hâlbuki biz İttihat ve Terakki'ye hücum edelim derken bu mukaddes vazifeyi ihmal ediyor, hatta yalnız ihmal ile de kalmıyor da bu vazifeyi takdir ve icabına göre hareket edenlerimizi tahkir ve tezyif ediyoruz. Maksadımız şahısları müdafaa etmek değildir. Onun için şahıstan bahsetmeyeceğiz. Fakat, Çarlık'ın Türk milletini parçalamak için müracaat ettiği vasıtaları şimdi bizim kullanmamızda bir mana olmadığını söyleyebiliriz, zannederiz.

“Osmanlı İmparatorluğu”, Wilson Prensipleri'nin tatbiki üzerine bazı parçalarını kaybedecektir, deniliyor. Biz Wilson Prensipleri âdilâne bir suretle tatbik olunduğu, bazı devletlerin bu prensipleri ihtiraslarını tatmine bir alet-i ittihâz eylemelerine meydan yer kılmadığı, hususuyla herhangi bir yerin mukadderatını tayin için o mahal ahalisinin reyine müracaat edildiği takdirde, imparatorluğumuzun böyle akıbetle uğramayacağını ve Türk'ün Arap'la yan yana kardeş olarak yaşayacağını ümit ve her hâlde temenni ediyoruz. Fakat mefrut bir nikbînliğe kapılmadığımız takdirde Wilson Prensipleri'nin, herhâlde Osmanlı İmparatorluğu'nu az çok azrâr edecek bir tarzda tatbik edileceğine hükmedebiliriz. Buna mukabil niçin bir de Türkiye'nin siyasî hudutları haricindeki kardeşlerimizin, mukadderatına hâkim olmalarını istemeyelim, bunun için çalışmayalım. Bu İttihat ve Terakki'nin mesleği olarak telakki edilen Türkçülük demek olacağı için mi? Türkiye, Türkçülük yapmış olmamak için Kafkasya'yı unuttur, ihmal ederse, tarihin en büyük hatasını işlemiş olmaz mı? Biz Osmanlı Türkleri halife ve hakan hazretlerine olan derin merbutiyetlerini, hürmet ve muhabbetlerini senelerden beri kalplerinde mukaddes bir emanet olarak saklamış ve Çarlık'ın inhilâli üzerine arzu ve emellerini vâzihen ispat eylemiş, istiklallerini kazanmak için muavenet aramak üzere Paris'e“!” Londra'ya“!” değil İstanbul'a müracaat etmiş, ümit kırıcı bütün ihmal ve teseyyüblere rağmen aylarca burada beklemiş olan Kafkasyalıları kalbimizden siler, onların izhâr ettiği bütün samimî hislere rağmen biz kendilerine: “Hayır siz bizim kardeşimiz değilsiniz!” hitabında bulunur, onları reddetmekte ısrar edersek pek büyük bir günah işlemiş olmaz mıyız?

Kafkasya, Azerbaycan müstakil olursa bize zararı mı dokunur? Yani başımızda bir veya birkaç kardeş hükümet bulunmasını, ha dün muazzez

Anadolumuzun büyük bir kısmını harabeye çevirmiş olan Moskofların yine başımızın ucuna gelmesine tercih etmekte mana ne? Bu da Türkçülük olduğu için mi? Hâlbuki Türkçülük yalnız Kafkasya'nın, Kafkasya Türklerinin istiklalini arzu ve temenni eden bir meslek ve mezhep olsa Türkiye Türklerinin Türkçülüğü mahzâ bu gaye ve emelinden dolayı takdîs ve tebcîl etmeleri lazım gelir. Çünkü muazzez Anadolu ancak bu sayede, Kafkasya'nın istiklali sayesinde daimî bir tehlike ve tehdiitten kurtulabilecektir. İyice bilinmek icap eder ki Anadolumuzun yanı başında Türkler haricinde olarak teşekkül eden yeni hükümetlerin Türkiye'ye dostluğunu da Türk Kafkasyası'nın istiklaline mazhariyetini temin edecektir; Türklüğün vahdetidir ki Ermenistan'a, Gürcistan'a Türkiye ile dost yaşamak lüzumunu daima ihtar edecektir.

Bari biz bu basit hakikatleri niçin görmüyor, göremiyor, görmek istemiyoruz!

Eğer bütün milletler Wilson Prensipleri'nden istifade ederken Türkiye'nin, Osmanlı Türklerinin, Türk Kafkasyası'nın istiklalini temine elinden geldiği kadar olsun çalışmasına itiraz edilmiyorsa niçin bir iki kişinin Kafkasya'ya gitmesi sergüzeşt-cûluk olarak tavsif ediliyor ve niçin hükümete bu gibi “sergüzeşt!”lerden tevakkî etmesi tavsiye olunuyor.

Eğer şahıslara itiraz bulunursa bu açıkça söylensin, “bu adam yahut şu zât bu maksada hâdim olamaz” denilsin fakat şahsın yanında Türklerin bugün dört ve mümkünse sekiz veyahut seksen elle sarılmaları lazım gelen maksatlarda feda edilmesin, tezyîf olunmasın. Bu pek feci oluyor, samimî ve imanlı Türkçülere karşı - yemin ederiz ki- bir zulüm, bir işkence teşkil ediyor. Fakat bunun da zararı yok diyelim, Türkçülük tezyîf olunurken Türklük mutazarrır oluyor. Türkiye istikbalini kaybediyor!...

(Nu. 201, s. 1, 27 Teşrîn-i evvel 1918)

TÜRKÇÜLÜĞÜN TAHRİBATINA DAİR
Türk Ocağı azasından bir zât tarafından aldığımız bu makaleyi
ehemmiyetine binaen aynen neşrediyoruz:¹

Ortada hiç mantıkî sebep, makul ve meşru hiçbir vesile yokken ne surette çıktığı anlaşılamayan bir zihniyet; bugünlerde bütün gayz ve kinlerini -bî-muhâbâ-Türklüğün hakk-ı sarihinden, arzu-yı teâli ve tekâmülünden çıkarmak istiyor.

Evet zavallı milletim; her zaman olduğu gibi yine sen kabahatlisin... Bütün mesuliyetler; ismin dünyadan kalkmadığı, nam ve nişanın tarihlerden, kitaplardan silinmediği için; yine sana râcidir. Esasen sana hakk-ı hayat bile vermeyenler nazarında senin en samimî ve muhakkak, meşru emellerin de bir cinayettir. Bunu iyi bil... Ve hiçbir vakit unutma?!...

* * *

Yazınız beyler?... Gayesiz, emelsiz ve sırf yazmış olmak için çırpınan kalemlerinizin mahsûl-i acibini kabule dört gözle müheyyâ bulunduğu müddetçe yazınız ve bunun için de kendinizi mantık, insaf, hakperestî gibi kaidelerin hiçbirisiyle mukayyet bilmeyiniz... Yalnız kalemlerinizi kusturunuz... Bu yeter...

Türkçülük cereyanının memlekette bâdî olduğu zarar ve ziyanları tadâd için zemin gayet müsaittir, binaenaleyh bî-fütûr söyleyip yazabilirsiniz... Esasen asırların tevâlî eden sû-i idareleri altında erimiş, bunalmış, tıkanıp kalmış olan Türklüğe de bu suretle son tekmeği siz vurunuz... Yazınız beyler... Durmadan, dinlenmeden, düşünmeden, muhakeme etmeden yazınız?...

* * *

¹ Yazının “Türk Ocağı azasından bir zât” tarafından yazıldığı ifade ediliyor. Gazetenin ilerleyen sayılarında aynı başlık altında bir yazı silsilesinin devam ettiğini görüyoruz. Silsilenin diğer makalelerinin sonunda imza belirtiliyor ve buradan yazının Ragıp Nurettin [EGE]’ye ait olduğu anlaşılıyor. (T. H.)

Yalnız bir vakfe tefekkür... Bir yudum insaf!... Benim evvela sormak istediğim ufak bir müşkülüm var, hangi tahripkâr Türkçülük cereyanından bahsediyorsunuz?... Bunu anlamak istiyorum. Ve velûd olup olmadığını tetkik edeceğim:

Ben bu memlekette birkaç millet hâdiminin bir araya gelerek ırkının, terakki ve teâlisi için hasbıhâl etmesinden ve bu asil ve necip düşüncelerini mensup oldukları ırkın gençliği arasında tamim etmelerinden bir zarar gelebileceğini havsalama sığdıramıyorum. Bu şayan-ı tebcîl endişenin hatta pek geç kalmış olduğunu da düşünmekle müteallim oluyordum. Yedi yaşından yetmiş yaşına kadar sakinleri arasında imanlı ve pür-aşk hiçbir mefkûrenin tutunamadığını gören bu zavallı memleket; işte asıl felaketi esbabını bu kıssada görmektedir. Yoksa herhangi bir zümrenin makul ve mantıkî bir millî imanlarında değil...

Merak buyrulmasın; mahzâ hükümet-i sabıkaya ilmî(!) bir noktadan hücum etmiş olmak için zoraki icat edilen bu isnadat düşünüldüğü gibi -
maatteessüf- değildir.

Maatteessüf... diyorum. Çünkü hakikaten millî ve muntazam teşkilat âlem-şümûl bir program ve nihayet kesâfetle millî bir tarz-ı idare görmüş olsaydık, sizi temin ederim, bu felaketlerin hiçbirisi başımıza gelmezdi.

Derdimiz büyük ve birdir, ne yapacağını bilememek...

Hatta bu illetin en müthiş musâbîninden olanlardır ki; işte bugün Türkçülüğün mevhûm ve tamamıyla gayr-ı vârid tahribatından feryat etmekte, daha doğrusu, saçmalayıp, geveleyip durmaktadırlar. Yoksa saçmalamanın gayet ucuz olduğu şu aralık hakikaten vatanın halâsına ve şu badireden mümkün merteye az zayıyla kurtularak sıyrılmasına matûf olabilecek o kadar çok ve mukaddes fikirler ve tedbirler var ki!... Bunlara temas etmek kimsenin hatırına gelmiyor, çünkü ne yapmak istediğini kimse bilmiyor. Ben kendi hesabıma yine müteşekkirim ki;

Türkçülük cereyanı ancak şu son birkaç senenin hülâsa-i seyyiâtından mesûl tutuluyor; ancak bununla itham ediliyor... Yoksa bu insafsız kalemler; biraz daha ircâ-yı nazar ederek üç yüz senelik bir tarihin bir tarih-i inhitatın bütün bâr-ı mesuliyetini Türkçülere yükletmiş olsalardı ne diyebilirdik?... Hangi akl-ı selim ile bunlara mukabele ederdik?...

Üç asırdan beri devam ede gelen bir sû-i idare, beceriksizlik, emelsizlik, ruhsuzlukla husûle gelmiş mukadderat-ı tarihiyenin gayr-ı kabil ictinâb-ı netayicinden bu vatanı biraz olsun sıyânet edebilmek meziyetini gösteremeyen evliyâ-yı umurumuz, sanki bütün bu yaygaraları koparanlardan daha mı az dûr-endiş edilir, hâşâ... Hepsi bir fabrikanın mahsulü, hepsi bir zihniyetin esiri... O da gayet basit... Gayesizlik...

Gayr-ı kabil inkâr bir surette sırtan bu acı hakikat karşındaysa hayatlarında iyi kötü bir gaye edinebilmiş ve o uğurda çalışmış, didişmiş olanların mevkiî şüphesiz bir mevki-i icâl ve tekrîm olmalı değil miydi?... Bu şenî ithama sebep neydi?...

Meselenin en elîm noktası bugünkü vaziyet-i siyasiyeyi doğuran amilin yegâne olarak Türkçülük cereyanına münhasıran ona atfedilmek suretiyle yapılan mugalatanın dehşetindedir. Malla, canla, nesille, istiklalle mahvolan zavallı Türklüğe karşı;

Sen yükselmek istediğin için bunlar oldu!... Demek bu cüreti kendinde görmek cidden tahammül-sûzdur.

Türklüğün namına sürülmek istenen bu leke herhâlde acı bir istihzadan başka bir şey değildir. Bu memlekette Osmanlılık cereyanına taraftar olanların güdümünde oldukları tarz-ı hareket ile Türkçülük arasında ben hiçbir fark bulamıyorum.

Birincinin faydası hakikî ise ikincisi de mutlaka müfittir, emir bir akisse, bi't-tab Türkçülük de muzırrdır.

Şimdi anlamak isterim ki; bu nokta-i nazarın pek fuzuli bir surette müdafî kesilen zâtın mensup olduğu milletin;

Evvela; alyans-ı İsrailiyet gibi muazzam ve muntazam bir teşkilatı haiz ve pek eski ve âlem-şümûl ve bütün kavm-i Yahudî kendisine medyûn-ı şükür bırakan bir müessese-i hayriyesi vardır ya?... Ve bu müessese Yahud'un terakki ve tekâmülünde, asrîleşmesinde bir amil-i yegânedir ya?...

İşte bu saadet henüz Türklere müyesser olmamıştır, binaenaleyh Türkçülük cereyanı evvela; bunu istihdâf eder.

Sâniyen; onun bir de (میلانراينى) , vardır, değil mi?

Utanarak söylüyorum ki; Türklük henüz bu seviyede yoktur. Ve Türkçülük bunu da istihdâf eder.

Selâsen, onun büyük ruhlu millet-i hâdimi bir Baron De Hirşi¹ ve bunun milletine hebâ ettiği milyonları vardır ki; (ن.ق.آ) rumuzunu taşıyan bu sermaye asr-ı hazır Musevîliğinde büyük bir inkılâp yapmış ve milyonlarca ailenin belini doğrultmuş ve cümlesine refah ve saadet bahşetmiştir değil mi?

İşte maatteessüf Türklük böyle bir babaya henüz nâil olamamıştır. Binaenaleyh Türkçülük Türklere ve ulularına bu şayan-ı takdîs endişeyi de telkin edebilmeyi istihdâf eder.

¹ درعيرشى

Râbian; onun rahim, müşfik düşüncelere tecelligâh olan hastahanelerini matbahlarını ve nihayet gizli aile yardımlarını ve hatta Yahudî kadınlığında fuhşa karşı açtığı şedîd mücadelesini idare eden bir “Beneberit”¹ vardır... Ya?...

İşte buna siz de acıyorsunuz ki; Türklük bu saadetten de mahrumdur ve Türkçülük de bunu istihdâf eder, bilmem daha sayayım mı? İşte mazi, hâl ve istikbalinin saadetlerini bu suretle temin ettikten sonra onlar istedikleri gibi etrafa hücum edebilirler. Çünkü hiçbir endişeleri kalmamıştır. Saye-i millette hepsi mümindir.

Veyl o Türklere ki; aç, üryan, boylarının arkasından kavuk sallar gezerler...

* * *

Türkçülük cereyanına -hasbetenlillah- isnat edilmek istenilen kuvvet ve kudretle onun bugünkü vaz-ı mevâzı arasında ne kadar gülünç fırkalar var?... Bu noktaya hiç dikkat ediliyor mu? Onların rivayetine bakılırsa; müfrit Türkçü bir sadrazamın başına topladığı Türkçü nazırlar, memleketin her tarafına yapılan Türkçü vali, mutasarrıf, kaymakam, müdür vesaire vesaireler. Elde müthiş Türkçü bir program... Kemal-i dehşetle icrâ-yı hükümet etmiş.

Memlekette iliğine kadar emilen, ocağı söndürülen, çifti çubuğuna insan koşan, davarını saçıyla bağlayan, aç ve çıplak bir Türk kitlesi gözünüzün önünde dururken bu iddiaya nasıl cüret ediyorsunuz?...

Hangi kadir ve kahhar Türkçülükten, Türkçü hükümetten bahsediyorsunuz?

Yegâne Türkçülüklerini bir iki defa Türk Ocağı'na gelmekle ve mahyâne bilmem kaç kuruşluk bir teberru ile aza yazılmakla ispat etmek isteyen -o da yalnız ikisi- bu pür-kudret adamların bir Türkçü programıyla hareket ettiklerine nasıl inanabiliyorsunuz?... Kendilerine Türkçülük isnat ettiğiniz bu zât-ı kirâmın; ortalığı

¹ (بہریت)

bir hafta içinde velveleye vererek şehrin en güzel yerinde muhteşem ve muazzam bir “Alman Dostluk Yurdu” yapmak için cami bile yıkmaktan çekinmedikleri ve bunun için de herhâlde pek büyük bir masraf kapısı açtıkları hâlde mensup oldukları ocaklarına kaç paralık faydaları dokundu?...

Türk Ocağı’nın bugünkü vaz-ı mütevazı, geçirmekte olduğu buhran-ı malisi bunu sizin nazarınızda ispata kifayet etmiyor mu?

Bu kıssa memleketin göbeğinde pür-dârat ve müşemmet Duyûn-ı Umumiye misal bir ocak yapılıp, kapısı önünde nazır otomobilleri nöbet bekleselerdi sözünüz için -belki diyorum- bir nebze hakikat bulabilirdiniz...

Şerait-i hazıra dahilindeyse sözleriniz gülünç bir iftira, daha doğrusu, feci bir istihzâdan başka bir şey değildir.

Ben kendi hesabıma samimiyetle itiraf edeyim ki; bu yazılarınızla bizi fena hâlde utandırılıyorsunuz. Türkçülük cereyanının amel-i muzırır olarak meydana atılmak istenilen sözlerden birisini de “Turan” kelimesi teşkil ediyor.

Zavallı masum Turan?...

Her cereyanın bidayetinde olduğu gibi -bilhassa bu asırda pek geç kalmış olan Türklükte- bir şiir ve hülya-i ruhiyetlerin bedâ-i hayaliye olarak bir şey düşünmeleri en meşru ve ruhî bir kifayettir. Binaenaleyh bu cümleden olmak üzere bazı gençlerin -tamamıyla mazûr görülebilecek- bir taşkınlıkla Turan’a Osmanlı, Türk bayrağı dikmek istemiş olmaları pek vâridtir. Esasen bu basit hakikatte lüzum olmadığı gibi inkâra da mahal yoktur. Fakat işte hepsi bu kadar. Bunların ağırbaşlıları, daha doğrusu, soğukkanlıları ise böyle bir gayeye itibar etmemişler ve bilakis en mantikî ve en doğru olmak üzere belki her Türk kitlesinin kendi hududu dahilinde saadet ve umrânını düşünmüşlerdir, filhakika siz de biraz -yalnız rica ederim bî-tarafâne- düşünecek olursanız teslim edersiniz ki; bundan daha asil ve bundan daha meşru bir düşünce olamaz. Daha o zamanlar “Yaşasın Turan!” diye

bağırıldığı zamanlarda bir genç; vatanın izbe bir vilayet merkezinde, güzide bir sâmiin huzurunda şöyle diyordu:

- Efendiler; Türklük hürriyeti, refahı, saadeti nereden alırsa alınsın burası haiz-i ehemmiyet değildir, el verir ki; her Türklük kitlesi bunu hazmetsin ve kitlesine zerk etsin ve binaenaleyh -belki- İstanbul'dan sıçrayacak olan ilim ve irfan kıvılcımı bunları muhitleri dahilinde parlatsın. Ve bu suretle farzâ; İstanbul'da, Kazan'da, Gence'de, Semerkant'da vesairede müttehit daireler hâlinde tevessü edecek olan bu cereyan elbette bir noktada sabun köpükleri gibi tesâdüm edeceklerdir, işte bu noktalardaki en zayıf perde yırtılınca "Turan" gayesi husûle gelmiş olacaktır ki; bu kardeş kitlelerine yek-dîgeri huzuruna "din, dil ve fikir birliği" çıkması -şüphesiz- lazımdır. Ve işte Turancılık da budur... demişti.

Bu fikrin; vaziyet-i hazırayı intâc edecek vehâmeti neresindedir?... Lütfen izah eder misiniz?

Hangi şuurlu ve milletin felaketiyle bağı yanık bir Türk'ü mukaddes emeli beslemekte kabahatli bulursunuz?

İşte beyler; sizin anlamak zahmetini kendinize iş edinmekten çekindiğiniz Turancılık budur! Ki bundaki asalet ve mehabeti ve masumlğu dünyada hükümran cereyanların hiçbirisinde bulamazsınız.

* * *

Binaenaleyh işte ben bağırarak söylüyorum ki; Türkçülük gayesi; Türklerin ilmen, ictimayen, iktisaden yükselmek emeli, en meşru bir haklarıdır. Ve tamamıyla samimî olan bu cereyanın hiçbir tarafa, hiçbir kimseye siyanı dokunmadığı gibi, dokunmak ihtimali de yoktur.

Yalnız; Türklüğü layık ve şayan, bir kardeş sıfatıyla bağrına basmak ve onun arkadaşlığını kendisi için kıymetdar bulmak isteyen her millet ve cemaat olan bütün manasıyla mazhar olmaya mecburdur.

Aksi takdirde koca bir binâ-yı Osmanî'nin belkemiği mesâbesinde tutulmak istenen bu unsur, bugünkü mevki-i fakrından, aczinden kurtulmadığı müddetçe tarihinin tekerrür edeceği nağme birdir, inkırâz...

Bu vakte kadar bu pek aşikâr hakikat anlaşılmadığı içindir ki; bütün facialara şahit olduk. Eğer bu memlekette mesut, müreffeh bütün manasıyla hâkim bir Türklük mevcudiyeti, hâkim bir Türklük hürriyeti olsaydı.

Evvela; İslamiyet-i mübareke bu hâli almazdı.

Sâniyen; vatan-ı Osmanî bu girîveye saplanmazdı.

Sâlisen; kendisi de Wilson'un karşısında, keşkül-i iftikar, aman beni de tanı?... diye yalvarmazdı.

Alenen iddia ediyorum ki; bu memleket Türk neslini fakir ve bî-huzur yaptığı dakikadan beri tarik-i teşettüt ve ihlâlâ dahil olmuştur.

Bunu muzâaf bir surette tecil eden avamilden en sonuncuları zamanımızın İslamcıları ve işte böyle ne istediklerini bilmeyen Osmanlıcılarıdır.

Bunun bir netice-i tabîyesini olarak iş başına gelen programsız, gayesiz, ilimsiz rûsâ-yı umurdur.

Türkçülük bundan tamamıyla pak ve münezzeh ve Türklük ise bilakis mazlum, mağdur ve makhûrdur.

Ben kendi hesabıma Türkçüleri geç kaldıkları ve hâlâ esaslı bir teşkilatla işe başlayamadıkları ve bilhassa gençliği henüz imanlı ve aşklı bir akide-i milliyeye sahip olmadıkları için itham ediyorum.

Buna siz ne dersiniz...

Gelecek bir makalemizde de “İttihad-ı Anâsır Karşısında Türkçülük” esasını münakaşa ederiz.

[Ragıp Nurettin EGE]
(Nu. 203, s. 2, 29 Teşrîn-i evvel 1918)

TÜRKÇÜLÜĞÜN TAHRİBATINA DAİR: İSLAMCILIK

Yeni ve ibtidaî bir zihniyet değil... Senelerin, asırların bugünümüze kadar sürükleyip getirdiği bir düşünce hayır-hâh ve mürşit bir endişe değil... Herhâlde basit ve pek ibtidaî muârıza işte bu kadar. Her yeniliğe karşı -ne şekilde olursa olsun- mutlaka bir sedâ-yı itiraz ref etmek ve nihayet ona bahaneler göstermek bu zümrenin -maatteessüf- münhalli olduğu pek aşikâr bir haslettir.

Asırlardan beri devam edegelen bu zihniyetin henüz bir şey yaptığını, İslam'ın en basit hurafeleri üzerinde bile bir eser-i silah ve irşat vücuda getirebildiğini görmedik. Eslâfımız da görmedi bu gidişle ehlâfımızın da görmek ihtimali yok. Yalnız ortada feci bir hakikat görünüyorsa o da her hissin niyet ve her arzu-yı hizmetle başlanılan teşebbüslere indirilen bî-aman darbelerdir. Çünkü hakikat kolaydır.

Herhangi bir yeniliğin daha ilk merhalesinde tetkik ve tettebbu zahmeti çekmenin bu zevat-ı muhteremenin vermekte isticâl ettikleri “günahtır, küfürdür, İslam’da memnudur” gibi hükümleri Türkçülük sahasında da tamamıyla vârid oldu ve derhâl baş gösterdi ve erbâb-ı irşat ve tenvirin ağzına yakışmayacak bir kabalıkla derhâl tekfir edildi.

İslam’da “davâ-yı kavmiyet”in memnuiyetine dair sayfelerle yazılar yazıldı, hatta risaleler bile çıkarıldı.

* * *

Sayınız meşkûr olsun!... diyeyim bari!... Yalnız unutmayınız ki; mesele bu katiyetle kesilip atılacak kadar basit değildir. Hükümünüzü vermekte pek acûl olduğunuz nitekim ki; eslâfınız da verdikleri her hükmü böylece tedarik-i ısdâr etmişler ve çok şükür ki hiçbirisinde de esaslı surette muvaffak ve payidar olamamışlardır.

Yoksa memlekette zuhura başlayan her medenî hareket tevkif edilecek ve nam ve nişanımızda harita-i âlemden -daha pek çok zamanlar evvel- silmiş olacaktı. Ben Türkçülük hakkında etrafa püskürttüğünüz tokat-ı itiraz ve gayzınızı görüp işittikçe derhâl o âli himmet merhum Yirmi Sekiz Çelebi’yi fetva çıkartmaya kadar mecbur eden zihniyeti düşünüyor ve hayret ediyorum. Zavallı Çelebi; bu en samimî ve yüksek hizmetini vatanına ifâ edebilmek için ne elîm bir mevkide kalmıştı, ne çarelere baş vurmamıştı?... Bereket versin ki; bir zât-ı fezâil-sımât meselenin ciddiyet ve hamiyetini takdir etmişti ve o gürültüler arasında fetvasını vermekten çekinmemişti. Bugün de acaba aynı zihniyet çarpışmıyor mu? Hiç şüphesiz!...

Yalnız bugün değil bi’t-tab asırlar dolusu bir tarihsiz işte hep bu çarpışmaların bir şahidi olarak gözümüzün önündedir ve bi’t-tab hatve-be-hatve ricatınızla neticelenmiş bir silsile-i vaka ile doludur.

O hâlde bütün bu misaller göz önünde durup dururken bu katiyet neden?...

Niçin bu kadar kestirme yoldan ve bütün hatt-ı ricatınızı yine kendi elinizle keserek yürüyorsunuz?

“İslam’da davâ-yı kavmiyet memnu olduğu”nu kemal-i sarâhatle ortaya attığınız zaman bunun ne demek olduğunu ve Türkçülüğün bununla, ne dereceye kadar alâkadar bulunduğunu hiç düşünmediniz mi? Asırlar demeyeceğim fakat senelerin takibiyle zihn-i beşerde husûle gelen inkılâplar karşısında en yeni nazariyelerin bile birer paçavra mahiyetine itip durduğu şu asırda bî-pâyân asırlara kadar hükmünün cereyanı tabîi olan İslamiyet-i mübarekeye atfen bu kadar kati bir karar vermeye korkmadınız mı?

İşte nitekim de öyle oldu, sizin bütün endişelerinizin hilâfına olarak, herhâlde sizden daha az fazıl olabileceklerini kabule mecbur olmadığımız, erbâb-ı dinin bir kısm-ı mühimi de Türkçü oldular ve bunu selâmet-i din ve vatana tamamıyla muvâfık buldular.

O hâlde aynı zamanda ve aynı mahalde bir hükümden çıkarılan bu birbirine tamamıyla zıt iki neticeye “ictihâd” diyeceksek her ikisi de muhteremdir ve binaenaleyh tarafınızdan mebzûlen isnat olunan kaba tavsifler hakkınızda hüsn-i şahadet etmeyecek birer vesikadır.

Buna “ictihâd farkı” demeyeceksek o hâlde nedir?... Buna ne isim vereceğiz; siz mutlaka bizimki doğrudur diyecek olursanız düşününüz ki; karşınızdakiler de, sizden daha az mütediyyin ve fazıl olduklarını katiyen iddia edemeyeceksiniz. Bende-i İslam ve ümmet-i peygamber âhir zamandırlar. Ve onların en büyük şiarlarıysa “dinde, dilde, fikirde birlik”tir. Ve binaenaleyh din-i mübin İslam; programlarının ilk maddesini teşkil etmektedir. Şu takdirce sizin de arzunuzun bundan başka bir şey olabileceğini hiç zannetmiyordum.

Ama siz bunu kabule yanaşmayarak yine bildiğinizi okuyacakmışsınız, bunu ben ne diyeyim? Vebâli boynunuza olsun!...

* * *

Türkçüler programlarını ortaya attıkları zaman mucîb ve toy ancak iki endişe ile mütelâşydiler: Bunlardan birisini Türklüğün asırlardan beri din hamisi hâlini almış olan İslamiyet-i mübarekenin bugünkü vaziyet-i elîmi, ikincisi ise bi'l-nefs Türklüğün -tamamıyla taht-ı tehlikeye girmiş bulunan- mevcudiyet-i milliyesiydi.

Hunhâr ve amansız bir asırda yaşıyoruz, münâsebat-ı müteakabile-i beşeriye, dere tepe düz giderek arpa boyu yol gitmekte fakat saatte yüz yirmi kilometre giden şimendiferle temin edilmiş, münâsebat-ı ticariye ise düştüğü yeri kavuracak bir şiddet-i rekabetle geri almış, nihayet ise dini, irfanı, müessesat-ı milliyesi, seciyesi ile bu meydan-ı kâr ve zararda anûd bir mukavemet göstermeyen cemaatler, milletler, hükümetler arslan pençesinde kıvranan tavşan gibi, mahv ve nâbûd olagelmiş böyle bir maârike-i müthişeye, hakku'l-insaf düşününüz; nasıl çıkıyoruz? İktâr-ı âlemin dağılmış yüz milyonlarca adede bâliğ bir kitle-i beşer... Hemen her yerde cahil, esir, sefil, fakir, aç, hasta, perişan... -Ya Rabbî?...- Pek çok yerlerde henüz insaniyetini bile tasdik ettirememiş bir hâlde bir kitle-i İslam... Nâil-i salâh olamamış bir kitle-i azime-i İslamiye... Bunu hepimiz, başımızı önümüze eğerek, vecd ile düşünmeliyiz.

Yürümeye bile tenezzül edemeyerek uçan bir Mısır medeniyeti işte fırka-i nâhiyet-i İslamiye bu hâlde idrâk ediyor!...

En basit manasıyla, o müthiş rakipleri için, sırtından geçinilecek bir sağmal, iş gördürülecek bir hamal ve nihayet pek kolaylıkla kabil-i bel ve hazım bir lokma olan bu müthiş küllü her ne suretle olursa olsun kurtarmak, onun da şayan-ı hürmet bir mevcudiyet olduğunu ispat etmek, onun da hakk-ı hayat ve inkişâfını temin etmek -hiç şüphesiz- her Müslim'in uhdesine müterettip bir farz-ı ayn ve ayn-ı farzdır. İşte; onayınız efendiler; siz Türkçülerin evvela bu mukaddes ellerini baltaladınız. Onların, bu mucîb maksatlarını temin için olan mesailerinde, önlerine hatır ve hayale gelmeyecek maniler çıkardınız.

Onları, ancak bu samimî arzuları için telîn ettiniz.

Zavallılar için düşünölmeyecek bahaneler, isnatlar icat ettiniz.

İslam'ın bu hâl-i esef iştimâline teessüf ederken onun azim bir ekseriyetini teşkil eden Türklük için ağlayan, sızlayan, çırpınan ve arzu-yı hizmetle kavrulan kalpleri kalemleinizle gafilâne bir surette yaraladınız.

Hiç düşünmediniz ki; bir Trablusgarp için çalışan Hazret-i Sünûsî; bir Mısır için çırpınan Mahmut Kamil vesaire neyse, Türkçölük için de Türkçölör odur. Ortada anca bir taksim-i vezâiften ibaret kalan farksa hiçbir aykırı düşünceye müsaade edemeyecek derecede sarîh ve tabîdir!...

Gözleinizizi büröyen ridâ-yı gaflet sizi o kadar şaşırttı ki; İstanbul'da doğmuş büyümiş ve binaenaleyh lisan-ı mâderzâdından başka bir şey öğrenememiş olan bir gencin Fas'ta, Yemen çöllelerinde yetişmiş bir gencin Kazan'da, Senegal'de yetişmiş bir veled-i İslam'ın da Çin'de, bir Çinli Müslöman gencinin de İstanbul'da mücahedelelerini isteyecek kadar gayr-ı tabî ve tamamıyla gayr-ı mantıkî bir zihniyete saplanıp kaldınız. Bu kifâyete ne hâcet?... Bu teklif; mahalli mümkün kılmak için sarf edilen abes mesaiden başka nedir?... Bırakınız, hepsi muhitlelerinde, kendi memleketlelerinde, kendi adamları içinde çalışsınlar. Evvelkisinden daha pek çok tabî ve makul olan bu hatt-ı hareket şüphesiz yakın zamanda semeresini verecektir.

Binaenaleyh bunların arasında da, Türkçölöleri de -takbîh değil- kezâlik teşvik ve tahsin ediniz ki; onlar da hem cinsleleri olan milyonlarca Müslöman'ı tenvir ve irşat etsinler. Hem bu sonuncuya bütün mevcudiyetinizle muavenet ediniz ki; bu irşat hususunda hem hudut oldukları Çin ve Hint Müslömanlarına da faydaları dokunsun.

Aynı zamanda Arap genci karşısında bağırınız ki; boş oturmasın, çalışsın, çabalasın; onun sayesinde de Afrika İslamiyeti'ni kurtaralım, bizimle de hem-

huduttur, birgün gelir kendisiyle karşılaşır ve kucaklaşırsınız, fakat herhâlde durulacak zaman değildir acele etsin.

Hazret-i Sünûsî'nin de ellerine kapanınız ki; mücahedelerinde iltizam-ı sürat buyursunlar, yed-i mübarekeleriyle de Tunus ve Fas, Senegal İslamiyet'i kurtulsun.

Ve işte sizin “davâ-yı kavmiyet” sözleriyle telkib ettiğiniz bu mukaddes ve mübeccel mücahedenin heyet-i umumiyesiyle de İslamiyet kurtulsun.

Bu zavallı mazlum ve mağrur kitle-i İslam bir gün görsün, yüzü gülsün, mesut ve bahtiyar olsun.

* * *

Efendiler o kadar haşin olmayınız? Dünün daima bugünden geri ve dünkülerin daima bugünkülerden cahil olduğu şu inkılâplar, ihtilaller arasında İslamiyet-i muazzamayı bu kadar asabi kararlarınıza alet etmeyiniz, günahtır.

Düşününüz ki; sırası düştükçe dünkü meslektaşlarınız hakkında pek acı hükümler vermekten, onları fırsat buldukça techîl etmekten fâriğ olamıyorsunuz, hâlbuki aranızdaki fark az okumuşluk, çok okumuşluk değil fakat erken doğmuş, geç doğmuşluktur. Binaenaleyh nev-i beşerin sonuncusu olmadığınız için yarınkiler tarafından aynı düşüncelerin hakkınızda da vârid olabileceğini hiçbir vakit unutmayınız?

İtiraf ediniz ki “İslam'da davâ-yı kavmiyet” bugünün milliyet cereyanları değildir ve olamaz. Şeriat, Kuran'ın bu esasa ait olmak üzere ihtiva ettiği ahkâm-ı celileyi tefsir cüreti henüz bizlerden pek uzaktır. Ben o babayığitliği ellinci asır Müslümanlarında bile bulamayacağım.

Zihn-i beşerin duramayacağını ve binaenaleyh say ettiği derecede çalışıp çabalamak mecburiyetinde olduğunu söylemek istiyorsanız bu acı ve bî-aman

hükümünüzü -hiç olmazsa- seksen milyon Müslüman'ın saadet ve bahtiyarisi için çalışan bir kitle-i münevvereye teşmîl etmeyiniz ve biraz yukarda da söylediğim üzere ancak bu kısım tanıktır ki; sizin de istikbalinden bî-hakkın endişe-nâk olduğunuz fırka-ı mübecceleyi kurtaracaktır.

* * *

Türkçülerin ikinci endişelerini “Türklüğün taht-ı tehlikede bulunan mevcudiyet-i milliyeleri” teşkil ediyor demiştim ki; bu nokta asıl sizi de sinirlendiren cihettir sanırım. Mamafih merak etmeyiniz. Bunda da pek kolaylıkla uzlaşabiliriz.

Pekâlâ teslim edersiniz ki; cemiyetlerin kıvam ve bekası efradının din, dil ve bir de seciye-i milliyelerinde gösterecekleri salâbet ve taassup ile mebsûta mütassıptır. Bunlardan dili birinci derecede addedilenler de vardır ki; bu nokta bizce o kadar haiz-i ehemmiyet değildir.

Türkçülerin din hakkındaki nokta-i nazarlarını yukarda izah ettim ki; bunda adem-i iştirakinizi düşünmek bence heves ile sözdür. Fakat efendilerim; din bade-i mücerrette bir nokta değildir ki; onu istediğiniz yerde tutup alabilesiniz; ve nihayet bir ağaca da, bir taş a da din telkin edilmez, bunun da zemini şüphesiz şuurlu ve sahib-i izzet-i nefsi, makul müessirat-ı hariciyeden müteessir olacak sahib-i ruh bir ferttir, bir insandır. Bu insan da hiç şüphesiz -tabir-i marûfuyla- gökten zembille inmiş değildir ve nihayet bir cemiyete mensuptur, onun da kendine göre bir lisanı, ananesi, efsanesi, tarihi hâsılı bir mevcudiyet-i sabıkası vardır.

İşte bu insanı, üzerinde işleyerek mebânî hayatından, behîmî ihtisasatından kurtarmak lazımdır. Bunun için de kendisine hitap ederken;

- Ey Türk oğlu Müslümanî?... Kendini niçin bu kadar hakîr görüyorsun?... Senin başkalarından neyin eksik...

Senin edyân-ı hazıranın en doğru ve mukaddes olarak şöyle bir dinin vardır ki; yeryüzünde dindaşlarının adedi üç yüz milyonu mütecâvizdir. Şark, garp, şimal, cenup hepsi seninle beraber bir Allah'ın bir kâbesine karşı namaza dururlar. Senin ibadet namı altında yaptığın bunlar, din namı altında tanıdığın şunlar birer hurafedirler. Onun aslı budur! -İşte sizden beklediğimiz de budur!- Senin lisanınla konuşan seksen milyon Türk vardır ki; onlar da bugün aynı dille bir olan Allahlarına senin saadet ve bahtiyarlığın için dua etmektedirler; sen hakîr olmak, horlanmak için yaratılmadın? Senin ecdadın daima alnı yukarda olarak gezmiştir. Binaenaleyh sen de bu ulu dinin ve dilinle durma! Çalış! Çabala! Ve yüksel!...

Demesinde ne mahzur görüyorsunuz?... Bunun ahkâm-ı celileyte mebâiyeti neresinde? Sağlam ve şuurlu bir dini telkin etmek istediğiniz bir cemaate bu kadar bir heyecan ve tesir veremezseniz, ona benliğini idrâk edemezseniz ve dinden ne hayır beklersiniz?... Esasen hepimiz bu sonuncu illetin musâbî değil miyiz?... Hayır; siz buna da mâriz değilsiniz, -çok şükür ki- münekker değilsiniz yalnız Türkçülerin eski putperestlikten Hülagü'den, Timurlenk'ten, Fin ve Macarlardan bahsetmelerine tahammül edemiyorsunuz onu da kabul ediyorum, bu kuşkulanmalarınızı da kabul ediyorum, yalnız bir şartla; düşünelim; bugün Asya kati vasisi üzerinde mütemekkin bir kitle-i muazzama-i beşeriye var ki; bunun dili bir, -kâhîr bir ekseriyetle- dini bir... Ve bi't-tab bu cumhur her yerde olduğu gibi, geçmiş zamanların en karanlık günlerinden asrımıza kadar çalkalanıyor, didişiyor, boğuşuyor, dolaşıyor yani herkesin yaptığını yapıyor. Bu meyanda olarak hükümetler, cihangirler çıkıyor, sönüyor, sel-i muhaceret ve muhâcime ve med ve cezirlerle takip ve tevâlî ediyoruz.

Bu işlerle uğraşan fûnûnun pek az bir istisnaya -Türk namı altında toplandığı bu cem-i gafîri -insaf buyurun- sizin hatırlığınız için inkâr mı edelim?

Sırf bir mahiyet-i ilmiyeyi haiz olan bu malûmattan göz göre göre tecâhül mü edelim?... Tarih bunu yapmış... Âsârıyla sabit... Gözlerimizi yumup -hayır!- mı diyelim?... Timurlenk, çok adam kesmiş!... Yeni hüccac ne yapmış?... Ama Timurlenk, Sultan Bayezid'i esir etmiş!... Muaviye bilmem daha falanca ne yapmış? Hülagü putperestmiş!

Hülagü devrinden biraz önce yahut biraz sonrasına tesadüf eden büyükbabalarımız neymiş? Bağdat'ı yakmış yıkmış!... Ona da peki fakat şu asr-ı medenide(!) gözümüzün önünde neler olmuş?... Maraşal Hayg, Maraşal Hindenburg orduları ondan farklı bir şey mi yapmışlar?...

Hem sormak istiyorum, üzerinden asırlar geçmiş malûmat-ı tarihiyenin bu _____¹ Türkçülerin omzuna niçin yükletiliyor?... Sırf mızıkçılık ve huysuzluk çıkarılmış olmak için değil mi? Bilmem ne dereceye kadar doğrudur?...

Hâlbuki; Türklüğün nefis-i millisini daha epeyce tanıyabilmek için tetkik ve tettebbu etmek mecburiyetindedir. Bunun altından da ne çıkarsa bahtımıza... Bu tetkikat-ı ilmiye neticesinde hoşunuza gitmeyen malûmat elde edilirse ve bu da mutlak surette sizi sinirlendiriyorsa ne yapalım?... O zaman ilimden vaz geçmek bize değil fakat cebr-i nefis ederek kendini tutmak size düşer.

* * *

Bana öyle geliyor ki; evliyâ-yı umurumuzun hataiyat-ı idariyesi nasıl bizi mübarek vatanımızdan mahrum ettiyse, dinimizin bu hatâiyat-ı ilmiyesi de - mazallah- bizi dinimizden edecektir.

Efendiler; Türkçülük -hiç değilse- seksen milyon Müslümanlığın refah ve saadet, teâli ve terakkisini istihdâf eder ki; buna müzâherete dinen, aklen ve ilmen mecbursunuz.

Buna da Anadolu'daki Anadolu'ya, Kazan'daki muhitine, Hokant'daki keza muhitine vesaire çalışacaktır.

¹ Okunamıyor.

Biz dinimizden sopası eksik tehditkâr bir el, ekşimiş bir surat, haşin bir tab beklemiyoruz. Esasen beşeriyetin ahret evini imarla mükellef olan bir zümre-i mümtazeye bu yakışmaz.

Biz onları daima başımızın üzerinde, tevazuuyla, şefkatle, hakikî bir nâsıh, fedakâr bir mürşit olarak görmek istiyoruz. Sizler daha ilk gününden “İslam’da davâyı kavmiyet” diyerek kesip attınız ve arkasından da her türlü lazıma-i nezâketten ârî laflar fırlattınız, hâlbuki hiçbiriniz, aramıza gelerek, muhitimize karışarak -muntazır olduğu üzere- bizi tarik-i sevaba, ircâ-yı himmet etmediniz, bu bakımsızlık, buracıkta dizinizin yanı başında yalnız bize has bir bedbahtlık değil, fakat dünyanın dört köşesinde sürünen bir kitle-i beşerin, koca bir ümmet-i İslam’ın sebeb-i felaketidir.

Beni de titreten işte budur!

5 Teşrîn-i sâni Sene 334

Ragıp Nurettin [EGE]

(Nu. 213, s. 2, 8 Teşrîn-i sâni 1918)

TÜRKÇÜLÜĞÜN TAHRİBATINA DAİR: TÜRKÇÜLER

Türkçülük cereyanının tamamıyla makul ve meşru bir hareket ve bu memlekette bu şerait altında tasavvur edilen bir “ittihad-ı anâsır” gayesinin gayr-ı vârid bulunduğunu ve nihayet Türkçülüğe muâriz bir tavır alan İslamcıların nokta-i nazarlarının bir hata olduğunu uzun uzadıya izah ettiğim zaman bilakis Türkçülerin her türlü hatalardan sâlim ve dürüst bir hatt-ı hareket takip etmiş olduklarını iddia ettiğimi hiç zannetmiyorum.

Gaye ile vasıta arasındaki münasebetleri birbirinden ayırmaya muvaffak olanlar için bu sonuncu nazar hiç muhtemel değildir. Yani esas itibarıyla Türkçülük cereyanı ne kadar mantıkî ve lazım olursa olsun onun sâliklerinin de yoktur. Doğru bir tarzda hareket edebileceklerini düşünmek -bi't-tab- caiz değildir.

İşte bu satırlarda münakaşa etmek istediğim de budur.

* * *

Ben evvela şunu söylemek istiyorum ki, Türkçüler hiçbir zaman, kendilerinin arkalarında fedakâr ve riyakâr düşüncelerini, müstecelen, bekleyen bütün manasıyla bitkin ve düşkün bir Türklük kitlesinin mevcudiyetini düşünmediler, düşünemediler.

Onlar; yine senelerden beri bu memlekette mutâd olan laf ve gürültü vadisinin bî-nihayet boşlukları içinde bocalayıp durdular.

Hâlbuki; bu hiçbir zaman muvâfık olamazdı. Bu memlekette asırların pek elîm siyasî ve idarî hataları altında ezgin ve bezgin bunalmış kalmış bir kitle; kendisinin saadet ve selâmeti için çırpınan ruhlardan daha pek başka şeyler bekliyordu.

Filhakika 326 senesinden beri faal bir surette tesisini görmekle sevindiğimiz bu muhakkak cereyan neler isterse yapamazdı?...

İşte bugün de gördüğümüz üzere hiçbir şey yapamadı, hiçbir esaslı muvaffakiyet temin edemedi.

Bu noktayı, Türkçülük aleyhinde olanlar; bunu cereyanın gayr-ı tabiîliğinde bulanlar, pek muhakkak olarak acı serzenişlerle tekrar ediyorlar. Ben kendi hesabıma cereyanın gayr-ı tabiîliğine itikat etmediğim için bi't-tab o serzenişlerini de kendi nokta-i nazarlarından değil fakat kendi nokta-i nazarımdan muhakeme edeceğim.

Türkçülük cereyanı; yapma, gayr-ı tabîî bir cereyan olmaktan ziyade bilakis bütün istidâd-ı terakki ve inkişafına rağmen -mahazâ mürşitlerinin ve hâdimlerinin ihmali ve tekâsülü yüzünden- müstahak olduğu tekâmülü bulamamış ve belki muasırı olduğu milletlerin her gün biraz daha artan refah ve saadetlerine mukabil inkırâz devirlerini idrâk edegelmiş olan bir milletin son feryadı, bir savlet mezbûhanesidir.

Düşününüz, öyle bedbaht bir millet ki; yüksek tabakası tarafından inkâr ve tahkir edilmekte, orta tabakasının lakaydine layık görülmekte, daha biraz aşağı tabakasının hiç de alâkasını selb etmekte, nihayet bilakis kendisinin ise -Esasında biz adam olmayız!- gibi tamamıyla gayr-ı makul bir hata yine mazhar olmaktadır. Bu hâlde unutan bir kitleye ise cidden acımalıdır. Dünyada hiçbir millete mukadder olmayan bu felaket; işte Türkçülerin en büyük bir rehber ihmali olmuştur ve olmalıdır da...

Bir kere düşünelim?... Türklük bugün ne hâldedir? Ve buna mukabil Türkçüler ne yapmışlardır?...

Bunlardan birinci sualimize; verilecek cevap o kadar basittir ki; üzerinde uzun uzadıya tevakkufa bile hâcet bırakmayacaktır. İki üç kelime bunu bütün şümûlüyle ifade eder:

- Umumî bir cehl ve esaret, derin bir gagesizlik, müthiş bir yılgınlık...

Buna mukabil Türkçüler ne yaptılar?...

Hiçbir zaman halâskâr bir fiile müneccer olmayan bî-pâyân bir emel ve arzu...

İşte bu kadar!...

Bu kifâyet eder miydi?... Ve nitekim etti mi?... Hayır!... Hiçbir zaman!...

Türkçülerin teşhis etmiş gibi göründükleri bu hastalık karşısındaki vaz ve tavırları o kadar beceriksizlikle başlandı ve o kadar liyakatsizce tatbik edildi ki, bidayetinden beri geçen yedi sekiz senelik bir müddet zarfında Türk'ün en ufak bir hareketinde bir eser-i silah vücuda getirmekten sarf-ı nazar bilakis etraftan uyandırdığı velvele ve gürültülerle üzerinde bir nazar-ı husumet celbine sebep oldu. Ben Türk olmayanların Türkçülük cereyanına ibzâl edecekleri takbihi pek güzel takdir etmekle beraber bu muârizların hemen kâffesinin gayr-ı Türklerden mürekkep olduğuna inanmakta da taraftar değilim. Binaenaleyh buna sebep olarak Türkçüleri de kabahatli bulmak isterim. Bu cümleden olarak Türkçüler ilk işe giriştikleri zaman pek doğru olarak neşriyat vasıtasıyla fikirlerini telkine ve her _____¹ içeren mebdede lazım olan heyecan-ı infial esaslarını ihzâra çalışırlarken bunun ikinci safhasının müheyyic ve menkul ruhlar tarafından saha-i fiile çıkarılması lazım geleceğini hiç düşünmediler ve binaenaleyh programlarında gayr-ı kabil ictinâb-ı taksim ve zaifi hiç nazar-ı dikkate almadılar. Ve bi't-tab bu şerait altında devam edildiği müddetçe bütün mesailerin neşriyata inhisârı pek zarurî bir hâl aldı ki; bundan da kemaliyle teheyyüc eden ruhların istinâsı dolayısıyla adem-i hassasiyete rücûlarına sebebiyet verilmiş oldu. Ve hâliyle milletin feryat ve iniltilerini düşünmekle müteallim olan ruhlar; nihayet buna da alışarak aynı nağmeleri tekrar edip durdular.

Hâlbuki; diğer tarafta imdadına koşacakları gözleyen mağdur bir millet, dertlerine acilen deva isteyen bir kitle, bütün bî-kes ve yoksulluğuyla bekliyordu.

İşte Türkçüler bunu tamamıyla ihmal ettiler.

Bu daire dahilinde dolaşıp duran bir Türkçülük ise hiçbir tarafa emniyet telkin edemedi. Ve bilakis sâlikleri için nazarlara hiç de hoş görülmecek bazı esasların hudûsuna sebep oldu.

* * *

¹ Okunamıyor.

Hadd-ı zatında hiç de doğru olmayan bu tarz-ı hareket nihayet etrafta. Bugünkü câri olanı, zihniyeti doğurduğu gibi, hâlâ bugün de Türklük esası ve tamamıyla _____¹ olan endişelerine fayda vermeyecek bir mahiyette çırpınıp durmaktadır. Tarihlerde bir devr-i inkırâz ve _____² halâs bularak itilâ ve irtifâ saflarına dahil olmuş milletlerin bize vermekte oldukları bir ders vardır ki; o da milletin saadet ve felaketiyle pek samimî bir surette alâkadar olan ruhların bütün endişelerini -büyük ve yılmak bilmez bir azimle- milletin nefesine, koyu kitlesine zerk etmiş olmalarıdır...

Dikkat buyurulsun; bu suretle ba'suba'de'l-mevt sırrına mazhar olmuş her kitle-i beşer mutlaka hâdimlerini, mürşitlerini kendi içinde, harimine, yaşatmak suretiyle nâil-i felâh olmuştur.

Bunun misali memleketimizi pek yakından alâkadar eden bir devre-i tarihiyedir, binaenaleyh herkes bunu gözüyle görebildiği gibi -belki çok zaman-eliyle de temas edebilmiştir.

Bunları esbâb-ı hakikîyesiyle tetkik eden bir Türkçülük ise -bi't-tab- bu suretle hareket etmek mecburiyetindeydi. Fakat ne çare ki; yapamadı, yapılamadı. Bütün buna rağmen sakîm bir siyasetin yine Türkçülüğün güya rahat ve itilâsı namına açtığı bir harp ise her şeyi ve hatta Türklüğü ve Türkçüleri de harap ve mahvetti bıraktı.

Bu; Türkçülük tarih cereyanının elîm bir faslıdır fakat ne çare ki bir hakikattir.

Halbuki, bu akıbet; âhirin hukukuna tamamıyla riayetkâr ve bütün manasıyla hürriyetperver ve terakkiperest olan Türkçüler için ne kadar nâ-reva idi?...

¹ Okunamıyor.

² Okunamıyor.

Gayr-ı Türklere karşı sarîh bir emniyetsizlik telkin eden bu Türkçüler ve Türklüğün itilâsı namına mücahede ettikleri zahm-ı bâtılında bulunan bu hükümet adamları mesailerini daha esasî ve daha dûrendiş bir sahada yürütmüş olsalardı netice bugünkünün tamamıyla aksi bir mahiyetle zuhur edecek ve gayelerine fedakârâne bir surette rabt-ı kalp eden münecciler sıfatıyla takdis edilmiş olacaklardı. Fakat ne çare ki; bu da mukaddermiş...

Binaenaleyh bu cümleden olarak, ben, Türkçüleri takibi lazım ve lâbüd olan, şu programı ihmal etmiş olmakla kabahatli görmek istiyorum. Fikrimce Türkçüler lazım-ı gayr-ı mefârik olan, ilmî tettebbüatı, millî edebiyatını tenmiye ettirmekle beraber bunun en nihayet müstaid feverân ruhlar için çakılmış bir kibrit mahiyetinde olacağını düşünerek ayıracakları bir sınıf-ı mahsusî hakikî faaliyet sahasına davet etmek mecburiyetindeydiler. Kendilerinin sine-i tarihten çekip çıkarttıkları millî ananeler, menkıbeler ve tesis etmek istedikleri izzet-i nefis-i millî karşısında ikinci bir sınıfın da diğer bir vazifesi bulunduğunu unutmayacaklardır.

Bu büyük ve yüksek edebiyatı herkesin vasî derecesine ve her Türk'ün seviye-i idrakine tezîl ile mükellef olan bu ikinci sınıfsa, mesaisine neşriyat ve hitabelerle devam ederek maksadın ulviyetini ve derece-i lüzum ve ehemmiyetini ve her Türk'ün buna teâüdle elde edeceği maddî ve manevî fevâidi anlatacaktı. Ve bu hususta o kadar şümüllü bir “popürlerite” avamiyet kazanacak ve etraftan serd edilecek mütalaat ve itirazata o kadar sarîh cevaplar verecekti ki anlaşılmamış bir nokta kalmayacaktı.

Yani üzerinden bu kadar sene geçtiği hâlde -hâlâ- Türkçülük cereyanı Altay Dağları'na Osmanlı bayrağını dikmek suretinde telakki eden sebük-magzlar müşküllerini daha o zamanlar halletmiş böyle bir şeyin katiyen vârid olmadığını ve olamayacağını öğrenmiş olacaklardı.

Bunlardan sonra da samimî bir heyecan ve arzu-yı hizmetle ileriye atılacak olan güzide bir gençlik zümresi mücadele-i hakikîyeyi temsil edecek ve her neye mâl

olursa olsun -Tanrı'nın tevfikine güvenerek işe girişmiş bulunacaktı ama böyle mi oldu?... Asla!...

Yüksek edebiyat küçüle küçüle en ibtidaî bir şekle rücû etti ve nihayet sustu gitti.

Bir iki ağza inhisâr eden ikinci sınıf ise mesaisinde pek çabuk yoruldu ve bir daha ağzını açmamak üzere sustu gitti...

Ve nihayet gençlikse esasen başlamak tenezzülünde bulunmadığı mübarek mücahedesini hatıra bile getirmeye lüzum görmeyerek unuttu gitti ve tahsil hayatındayken hapsettiği heyecan ve iştihaklarını hayata atılınca basit ve miskin bir arzuya feda etti ve bi't-tab Türklük ise maddiyat ve maneviyatından kaybede ede bugünkü hâline geldi ve çattı. Hâlâ ve hâlâ en hayatî meselenin mevzu-ı bahis olduğu böyle bir hengâmede kendi menfaını müdafaa eden bir evlada bile malik olmadığını görerek müteezzî ve müteellîm...

Bilmem Türkçüler; bunu göstermekle mi iftihar edeceklerdir?

* * *

Kim bilir belki haklıdır!... Türkçülük aleyhinde bulunan bu Osmanlıcılar, bu İslamcılar bu saire ve saireciler -belki- haklıdır!... Türkçüler bu ciheti münakaşa ettiler mi? Onlar mukaddes ve mübeccel olan esastan, Türklüğün istihlâs ve itilâsından ziyade bugünkü Türklerin tuttukları bu sakîm programdan bu sâliklerine hiçbir fedakârlık -hatta en ufak bile olsa- hiçbir zahmet edemeyerek ve her Türkçünün keyif ve hevesine göre tefsir edilen bu tarz-ı hareketten müştakî olup olmadıkları düşünüldü mü?...

Hiç zannetmiyorum!... Bu takdirce mesulünün büyük bir kısmı da Türkçülere râci olur; demektir ki, bu da itiraf bilmem hoş gidecek mi?... O hâlde meseleyi daha esasından ve daha ciddi bir surette tetkik ederek lazım gelen tedabiri

ittihaz mecburiyeti pek aşikârdır. Yoksa yedi düvele meydan okuyan siyaset erlerinin düştüğü feci mevkiye, yedi milele meydan okumak suretiyle Türkçüleri de düşürmek pek elîm olur.

Filhakika, Türkçüler, tarafından celbettikleri bu adem-i hoşnudîyi bu adem-i memnuniyeti -mahazâ- beceriksizlikleri ve henüz hiçbir şey yapmaya muvaffak olamamalarıyla karandılarsa bunun bir çaresini bularak acilen def ve refine çalışılmalıdır.

Aksi takdirde asalet ve necâbeti bütün dünyanın taht-ı tasdikinde olan böyle bir millet hâdimlerine hücumun pek mantıksız bir şey olacağı bedîhîdir. Ben bütün muhakematı göz önüne getirerek yukarda zikrettiğim programın hemen tatbikine şiddetle taraftarım.

Bu Türklük akademisi şeklini alacak olan birinci heyet; meslek-i siyâsîleri ne olursa bi'l-umum Türk ulularını ihtiva edecek ve münhasıran Türk hars ve kemalinin inkişâf ve terakkisine çalışacaktır.

İkinci heyetse akademinin bulunduğu hakayık ve cevahiri kabil-i mas ve hazım bir şekle ifrağ ederek milletin bünyesine zerk etmekle meşkul olacaktır.

Üçüncü heyetse; derin bir aşk ve iman, fedakâr bir şevk ve heyecan ile dolu olan bir gençlik “hâdimler” zümresinin bütün samimiyetle milletin metrûk harîmine girerek -kendisinden **اولوئله** muntazır olan- vazife-i irşad ve tenvîrine çalışmasını tekeffül edecektir. Bu ancak bu sayededir ki; Türklük de derdine ortak ve serverine müşterek hakikî hâdimlerini görmekle sevinecek, belini doğrultacak ve nihayet yine bu müşfik eller sayesinde benliğini idrâk edip feyz ve itilâsını iktisap edecektir.

Yoksa bu vakte kadar takip edilip -samimî endişelere makes olamadığı âsârıyla sabit olan- hiçbir fedakârlığı istilzâm etmeyen bir gaye-i milliyeyle Türklük şöyle dursun Türkçüler bile beka-pezir olamayacaklarına katiyen iman etmelidirler.

Gelecek bir makalemizde Türkçü gençliğimizi münakaşa etmek istiyorum.

11 Teşrîn-i sâni 1334

Ragıp Nurettin[EGE]

(Nu. 220, s. 2, 15 Teşrîn-i sâni 1918)

TÜRKLER ASRÎ BİR MİLLET MİDİR? -1-

Miladî sekizinci asra doğru İslamlığı kabul etmekle İslam harsını benimsemeye başlayan Türkler, Arap lisanına nakledilen eski Yunan eserlerinin delâletiyle Yunan medeniyetini de kabul ve temsile başlamışlardı. İslamlar, Yunan medeniyetini buldukları derecede bırakmamışlar, onu pek çok yükselterek Garp’a vermişlerdir. Tarihin bu husustaki şahadetlerini uzun uzun sayıp dökmeye hâcet görmüyoruz. Yalnız, gerek İslamlık, gerek sergüzeştçilik yoluyla olsun, Elcezîre’ye, Anadolu’ya, Suriye’ye gelen Türklerin medeniyete büyük hizmetler etmiş olduklarını da o millilere istinat ile bî-hakkın iddia edebiliriz. Türkleri göçebelik ve çapulculukla tavsif etmek isteyen ve edenlerin, tarihî hakikatleri değiştiremeyeceklerine şüphe yoktur. Fakat ne yapalım ki hakikat çok defa kuru gürültüler arasında kaybolmak tehlikesiyle karşılaşmaktadır. Bu elîm ihtimâl, bugün her vakitten ziyade varittir; çünkü millî emeller namına cihangirlik ihtirasları hükmediyor ve bazı ekalliyetler eski Şarkî Roma İmparatorluğu’nu belki bütün vüsatıyla yeniden ihyâ edebilmek ümidiyle yapıyorlar:

Hâlbuki hakikat hiç de onların dedikleri gibi değildir; değildir ama, onu lise veya jimnazlarda klasik bir terbiye almış olan bugünün siyasileri bilmek istemezler;

mesela Clemancau, tarihî hakikatleri aramak ve tesir etmek hakperestliğinden ziyade gençliğinde aldığı klasik terbiyenin hâlâ füsunlu tesirine matluptur.

Onun için biz Türk yarıcılarına, bu sırada pek büyük, ağır olduğu kadar şerefli bir vazife-i teveccüh ediyoruz ki o da Türklerin medenî ve ictimai manasıyla asrî bir millet olduğunu ilmî delillerle ispat etmektir.

Malûmdur ki medeniyet birtakım duyuş tarzlarından ziyade düşünüş tarzlarıdır. Yani medeniyetin hisle ve hissî şeylerle alâkası, esasta değil teferruattadır; hâlbuki düşünüş, biliş tarzları medenî ve asrî yahut gayr-i medenî ve gayr-ı asrîdir. Bu sözlerle ne demek istediğimi pek açık anlatamadım zannediyorum. Son zamanlarda haylice vâzıhlaştığını gördüğüm bir kelimeyi burada kullanmak istiyorum: Bir milletin, duyuş ve yapış tarzlarının mecmuuna “hars” deniyordu. Dinî, lisanî, ahlâkî, bedîî... Bütün tahassüs tarzları, bir milletin harsını teşkil ediyor, Hars demek, bir milleti diğerlerinden ayırt eden birtakım hususî hasletlerin mecmuu demektir. Hars her millete mahsus bir damga ile tecelli eder.

Medeniyet ise, böyle hususiyeti haiz değildir; çünkü beynelmileldir. Her millet, tarihin bazı devirlerinde, kendilerinden evvelki milletlerden aldığı medeniyeti işlemiş yükseltmiş, sonra daha yeni ve daha feyizli milletlere vermiştir. O da bir müşterek maldır; onunla temas eden her millet onu daima bulduğundan yukarı çıkarmaya, gördüğünden fazla inceltmeye ve süslemeye çalışır fakat bir millet, büyük inkılâplara, dehşetli kargaşalıklara uğradığı zamanlarda medeniyeti istediği gibi yürütemezse onu başkaları alır ve yürütür.

İşte Türkler, Araplarla beraber, Yunanlılardan aldıkları medeniyeti Garp’a böyle daha zenginlemiş, daha incelmış bir hâlde vermişlerdir. Kendileri daha şiddetli olan yeni cereyanlara, fatihlik cereyanına kaydıkları için, medeniyeti verdikleri derece ifâ etmişler, asırlar geçtikçe ve medeniyet Garp’ta ilerledikçe kendileri zaruretle geri kalmışlardır.

Medeniyet, insanî bir şeydir; Kurûn-ı Ūlâ'da Yunanlıların ve sonra Romalıların elinde bulunmuş fakat on beşinci asırdan sonra her millet onu yaşatmaya ve ilerletmeye çalışmayı emel edinmiştir; onun için Kurûn-ı Ūlâ'da bir Yunan, bir Roma, Kurûn-ı Vustâ'da bir İslam, bir Hristiyan medeniyeti vardı; yine onun için bugün Avrupaî bir medeniyet vardır.

İslam medeniyetine çok defa Garp medeniyeti derler; hâlbuki bu medeniyete Araplar kadar Acemler de, Türkler de hizmet etmişlerdir; hatta Araplar ve Acemler, bir hayli zaman medeniyeti Türklerin elinde bırakmışlardır.

On beşinci asırdan beri medeniyet ne kadar terakki etti; hele son on dokuzuncu ve yirminci asırlarda medeniyetin Garp milletleri elinde aldığı yüksek şekil gözleri kamaştırmaktadır. Keşifler ve ihtiralar, medenî zihniyeti cilalandırdıkça, medeniyet mütezayit bir hareketle yol almaya başlamıştır. Biz Türkler medeniyetin bu yüksek derecesine erişemedikse bunu medeniyetsizliğimizden değil medeniyete kabiliyetsizliğimizden değil, belki asırlarca cihangirlik arkasında koşmamızdan kendi öz yurdumuzu bırakıp sergüzeştler uğrunda can tüketmemizden bilmelidir. Biz de bugün harsımızı şuurlandırarak millî benliğimizi anlayacak olursak, medeniyetin en son şeklini kolaylıkla alıp temsil etmekte ne güçlük çekeriz, ne de uzun boylu zaman sarf ederiz.

Bu mukaddimeden yani medeniyette asrî bir millet olmak için az bir zamanın işi olduğu hakikati anlaşıldıktan sonra hars itibariyle asrî bir millet olup olmadığımızı araştırmak zaruretiyle karşılaşıyoruz.

Harsımıza bu kadar ehemmiyet vermekteki sebep asrî bir harsa malik olmayınca asrî bir medeniyeti temsile ilmen imkân bulunmamasıdır. Aşirî bir zümre elbette asrî bir cemiyet değildir. Asrımızda göçebelilik yok, aşiret hukuku yok, aşiret ahlâkı yok. Aşirî cemiyetler, hâlâ Kurûn-ı Ūlâ veya Vustâ'yı hayatta yaşayan geri kavimlerdir. Onlardaki zihniyet, medeniyetin asrî şeklini değil, daha evvelkilerini bile kavrayamaz.

Fakat biz Türkler böyle miyiz? Filhakika memleketimizde gayr-ı Türk unsurlar arasında hâlâ aşiret hayatı yaşayan zümreler var. Yarım asırdan beri iskân edilen bazı aşirî Türklerde ise, aşiret ruhu bes-zinde bir hâldedir; onlar da hemen hemen asrî bir ictimaiyet arz ediyorlar.

Bunu delilsiz, boş olarak ortaya atmıyorum. Bugün Anadolu'nun şarkında, garbında, şimalinde, cenubunda ve en orta yerlerinde birbirine uzak, yakın bulunan Türk köylerini ictimâî garîziyat noktasından tetkik edersek, iddiamı ilmî bir surette esaslandırmış ve ispat etmiş olurum.

Garp memleketlerinde de asrî hayatı medeniyette değil, harsta aradığımız vakit, onlardaki millî uzviyetin, köy ve nahiye denilen müstakil ictimâî hücrelerinde buluruz. Garp medeniyeti, elbette halkın ictimâî vicdanınca temsil edilmiş olmasa, terakkideki bu vüsatı gösteremezdi.

Binaenaleyh asrî milletlerin, esaslı zümreleri olan ve müstakil birer uzviyet teşkil eden köylerle bizim köylerimizi, harsî noktadan mukayese edersek, oldukça müspet bir neticeye varırız. Gelecek makalemizi bu mesaileye hasredeceğiz.

M. K (kef) N.

(Nu. 226, s. 2, 21 Teşrîn-i sâni 1918)

TÜRKÇÜLÜĞÜN TAHRİBATINA DAİR: TÜRKÇÜ GENÇLİK

Ne güzel günler... Ne mesut dakikalardı... Vatandan epeyce uzaklarda... Başka ve bahtiyar memleketlerden birisinin kucağındaydık. Yedi, sekiz arkadaş bir araya toplanmış bir cemiyetçik tesis etmiş ve pek salim esaslar dairesinde çalışmaya başlamıştık. Muntazam günlerin muntazam saatlerinde toplanır, bazen bir odanın dört duvarı ve bazen latif ovaların çimenleri arasında dolaşır ve ağlaşırdık.

Tamamıyla millî bir şekil verdiğimiz cemiyetçiğimize ne kadar bel bağlar ve onun sayesinde milliyetimize ne kadar büyük faydalar temin edeceğimizi düşünerek müteselli olurduk?

Hepimizin yek âvâz ve yek ahenk olarak en büyük emeli, en yakın bir zamanda memleketimize dönerek çizdiğimiz yek gârâm dahilinde, geceyi gündüze katarak, çalışmaktı. Bu husustaki azimlerimiz o kadar sağlam ve o kadar yıkılmaz bir hâldeydi ki; ölümün bile bizi bu tatlı ve ümitli gayeden ayıramayacağını kuvviyen biliyor ve iman ediyorduk.

Her dakika için teheyyücün gayesini bulmuş olan ruhlarımız, kurtulmaya ahdetmiş bir milletin gençlerine has bir asabiyet ve necâbetle, fıkır fıkır kaynıyor ve marzîmize gayr-ı muvâfık en ufak bir uygunsuzluk bile bizi münfail ediyor ve kırıyordu. Böyle dakikalarda fart-ı infiâl ve teessürümüzden ağlamamak için birbirimizden medetler umuyor, teselliler bekliyorduk. Nazarlarımızda memleketimiz tütüyor, onun fakir ve masum, bî-çare sükkânı hemen her an canlanıyor ve bizi büsbütün teheyyüç ediyordu.

Bu mukaddes gayelerle birbirine bağlanmış olan ruhların tarz-ı hayatı ve yek-dîğerlerine karşı olan muamelatı da o kadar samimî ve her türlü lekeden âzâdeydi ki; bütün kalbimizle söylediğimiz kardaş! Laktî mevcudiyetimizin hemen her zerresinde akisler bırakarak samim ruhumuza kadar nüfuz ederdi. Ellerimizi pek hararetle sıkar ve birbirimize olan muhabbetlerimizi ancak kalplerimizi göstermekle alâm ederdik. Nezaket namı verilen teşrifatı biz aramızdan daha ilk günlerde atmış ve adât-ı Cumaları bile, lazıma-i samimiyetle kabil-i telif bulamayarak hazf etmiştik.

Öyle ya?... Hayatın en mucip ve asil bir bağı ile birbirine bağlanmış olan bu vücutlar arasında teklif ve tekellüme ne hâcet vardı?... Kardaşım!... Hitabı bunların hepsini ihtiva etmez miydi?... En yüksek manasıyla bir kardaşlar cumhuriyeti temsil eden bu cemiyetçik ne ateşten ne pür-ümit esaslara malikti?... Günler geçtikçe komşu şehirlerdeki arkadaşlarımıza bu gayeye sadakat ve merbutiyetlerini izhâr ederek bize

iltihak ediyorlar ve vatanın, Türklüğün saadet-i müstakbelesinin ancak bununla kabil-i temin olduğunu ileri sürüyorlardı. Hatta onların havâirileri bizimkilerden daha mefrut çıkarak daha fazla meddeayat dermeyer ediyor ve daha fazla maddenin kabulü hakkında zararda bulunuyordu.

Ama bir görseydiniz, işitseydiniz... Onlar ne hararetli ne dehşetli münakaşalardı. Türklüğün bütün dertlerinin sayıldığı bu pazarlıklarda ne heyecanlar, ne helecanlar vardı?

En ufak mutalebetten bile vazgeçmeye kıyamayan bu murahhaslar; aralarından ne kavgalar etmemişlerdi? Hatta bir aralık, biraz daha ağırbaşlılar tarafından, ortaya umumî ictima fikri atılmasaydı, az kaldı, iki murahhas birbiriyle kati münasebat bile edecekti. Bereket versin ki; meselenin en had devresinde önüne geçildi. Görüşüldü. Nihayet bir tarih-i nisbiyet edilerek her iki zümrenin umumî bir ictima takarrür etti. Yer, yurt hepsi hazırlandı. Hepsi birden o her iki şehirden de uzak bî-teraf bir mıntikanın büyük bir binasına toplandılar. Herkesi ağlatan, çırpındıran nutk-ı iftitahîler okundu. Tarih; evet Türklüğün necat ve itilâsının mebdei olan bu yevm-i mübeccel saat ve dakikasına varıncaya kadar büyük bir kıskançlıkla nisbiyet ve tebîd edildi. Müzakerat açıldı. Dağılan saçlar arasında endişenâk nasiyelerden ovularak çıkarılan ne yüksek emeller, ne pür-ümit düşünceler dermeyer olunuyordu. İki grubun ayırdığı hatipleri fikirlerini ne itilaf kabul etmez bir şiddetle müdafaa ediyorlardı? Türklüğün en harîmî dertlerine varıncaya kadar sayılıp dökülen bütün bu teferruata ne müstesna ilaçlar bulunmuyordu.

Esasen pür-azîm ve celâdet bir gençliğin yolunu ne kapayabilirdi?... Tarihler bunun en bâriz bir misali değil midir?... Mademki bütün burada toplananlar ahd ü peyman ediyorlardı ve hiç şüphesiz ki: Burada bulunmayan daha milyonlarca Türk gencinin kalbi de aynı endişelerle çarpıyordu! O hâlde... Muvaffakiyet yüzde yüz değil miydi?

Gayeler de tamamıyla müttehit ve teferruatta tamamıyla müttefik olan bu gruplar en hurde ve dakik âfatta bile mutabık kalmak arzusundaydılar, öyle şedîd bir

arzu ki? Her iki taraf da nokta-i nazarlarından bir nokta bile feda etmemeye katiyen azmetmiş...

İaşe ve iâne şeraiti de deruhte etmiş olan bu mahal-i ictima tam kırk sekiz saat mütemadiyen çınladı durdu. O duvarlar -hemen diyebilirim ki- Türklük hakkında bu vakte kadar hiçbir tarafta dermeyeran edilmemiş, çare-i tedavisi aranmamış en samimî hasbihâllere makes oldu.

Müzakeratın bu temâdisi hazırûnu yormaktan sarf-ı nazar bilakis açıyor, dinlendiriyor, teşcî ve teşvik ediyordu. Bunun da bi't-tab saatler geçtikçe daha iyi anlaşılmaya medârı oluyordu. Ve nihayet de öyle oldu. Ortada âfat farkının da mevcut olmadığı anlaşıldı. Bunun dertlerde ve dermanlarında mutabık kalındı.

Anadolu köylerinden birisinden gelerek Türklüğün en elîm yaralarını büyük bir cesaretle kurcalayan ve gençliğe işte doğrudan doğruya bu yaraya kendi eliyle merhem bulmasını ve sürmesini teklif eden uzun saçlı ve ihtilalci hatibin fikri tamamıyla kabul edildi. Ve onun haşin bir seda ile tekrar ettiği ve mütefessih Bizans'ın renksiz ve gayesiz ve bütün emelini maroken koltuklara gömülmekle tatmin eden gençliğine fırlattığı lanetlerine iştirak edildi. Ve hâzirûnun bu gibi küçüklüklerden katiyen kenarda kalacağı ahtleri, peymanları tekrar ale't-tekrar ayyuka çıkarıldı.

İsim vesaire zaten bulunmuştu tarih ve mahal-i ictima saatine, dakikasına varıncaya kadar birinci maddede tasrih edildikten sonra diğer maddeler kaleme alındı. İctimaya nihayet verildi. Bu göğsü kabarık ve parlak nasiyeler hak etmişti, bî-nihaye temenniler ve muvaffakiyet dualarıyla kucaklaşarak öpüşerek ayrıldı ve yerlerine dağıldılar. Program etrafında dolaşan bu taassup ve imanlar uzun seneler devam etti. Bir taraftan yeni gelen arkadaşlar aynı hararet ve samimiyetle bağra basılıyor, bir taraftan memleketten alınan haberlerde aynı şiddetle ümit-bahş ve şevk gösteriliyordu. Orada da yangın saçağı sarmış. Türklük halâs ve necâbeti yoluna atılmış pek büyük ve daha kârlı teşebbüsler işitiliyor ve okunuyordu.

Başka şehirlerdeki kardaşların da inzimâmıyla kesb-i vüsat eden bu cemiyetçik ikinci umumî ictimainı da aynı heyecan ve aşk saatleriyle yaptı. Ruh-ı asıl hiç bozulmamış ve ilk ictimada hâkim olan imanlar, umdeler burada da aynen kabul ve tekrar edilmişti.

Türklerde gereği gibi teessüs eden memlekete dönmek, hizmete koşmak, çalışmak ve hatta icap ederse bu uğurda ölmek iştiyakı ah ne kadar büyüktü.

Bunu ancak hissedenler bilir. Bunun tavsifinde kalem ve fırça cidden acizdir.

İşte bu sırada, bundan biraz evvel yahut biraz sonraydı. Esen menhûs bir rüzgâr, meşûm bir samyeli, bilmem ne yaptı?...

Sihirkâr bir tesirle bu mukaddes heyecan ve helecanlarda garip bir istihâlâ yaptı. Hâlâ daha akıl erdiremediğim bir şey vâki oldu. Bir tahavvül, bir değişiklik ve belki bir inkılâpçılık... Bir iki gün içinde garip bir şey!... Gelme, bulamıyorum, henüz memlekete avdet etmişim, geçmiş dakikalarım, günlerime, senelerime ait hatıratımdan, mukaddesatımdan birçoğunun günler geçtikçe silinmekte olduğunu pekâlâ hissediyordum. Aşkларım, imanlarım her hâlde bakiydi. Fakat dünkü gibi değildi. Heyet-i umumiyesinde keyfiyet yahut kemiyet hususunda mı, burasını iyice tasrih edemeyeceğim bir başkalık hissediliyordu.

Şimdi artık içine girmiş olduğum milletimi; sevgili Türklüğümü, o diyarlarda düşündüğüm gibi bulamamaya başladım, o da nazarımda birdenbire değişmişti.

Beni ve hepimizi ağlatan o faciaları ben adeta göremiyordum. İşte o da saireleri gibi geriniyordu, yiyordu, gülüyordu.

Acaba o da benim kendisini görmediğim iki üç sene içinde bir inkılâba mı uğramıştı?... Herhâlde anlıyordum ki; benim emellerimde, heyecanlarımda bir

tuhaflik yoktu. Onlara yine eskisi gibi büyük bir kiskançlıkla maliktim, yalnız milletin benim göremediğim ve hissedemediğim bir inkılâba uğramıştı, şüphesiz biraz daha refah ve itilâ bulmuştu.

Demek ortada değişen ben değildim, oydu... Esasen uzağa gitmeye, beyhude zihin yormaya ne hâcet... İşte gaye ve emel kardaşlarımın hepsi burada; onlar da bunu görmüş ve hissetmiş olacaklar ki! Henüz kahpe Bizans'ın duvarını terke ve kendilerini beklemesi icap eden asıl vazifeleri başına koşmaya lüzum görmemişlerdi. Artık geldik, tabîî boş oturmak olmayacak. Bir iş bulmak, bir baltaya sap olmak lazım. Bu daha esasî ve hayatî endişeler arasındaysa diğerleri -tabiatıyla- taliptir. Binaenaleyh kardaşlarla ondan bahse bi't-tab lüzum yok. Esasen mecal de yok. Çünkü; işte yokuştan aşağı inmekte olan:

- Faiz kardaş... Yahu! Ne var, ne yok? Ne âlemdesin?

- Faruk'un yanından geliyorum

- O nerede?...

- Haberin yok mu?... Basiret-i İctimaiye Nezareti'nde amele sendikaları müdür-i umumisi! Onun yanından geliyorum, bana bir iş bulacaktı da... Ama... Boyuna sallıyor.

- Eski hayatımızı burada da bi't-tab tesis edeceğiz değil mi ya?

- (Saatine bakarak) Aman birader, latife randevu vermiştim, geç kalırsam, bilirsin ya ağzını bozar... Biz daima akşamları Tokiyo'dayız, gel oraya görüşelim.

- Uğurlar olsun!...

- Artık ittifak-ârâ ile iman etmiştik ki; evvela temin-i hayat ve maişet için mutlaka burada bir yerde barınmak bir kapıya çırac olmak mecburiyeti vardır.

Esasen bu husus bize aşklarımızdan, akidelerimizden bir şey kaybettirmez ki... Maksat hizmet değil mi?... Bu da onu temine matûf... Binaenaleyh biz yine bütün heyecan ve gayelerimizle idealistiz demektir.

Bu husus en ufak bir muhakeme ile bile kabul etmemin imkânı yoktur.

İstanbul'da yüksek bir makama geçerek mesaiye geniş bir daire dahilinde başlamak ve bi'n-netice vücudundan tekmil memleketi istifade ettirmek pek mühim bir keyfiyettir. Buna idrak ise pür-gaye Türkçülüğümüzün en büyük medar-ı istinadı olmalıdır.

Eski ve hararetli dakikalarımızı tekrara lüzum görmeksizin aramızda takarrür eden bu son şekil; şüphesiz en makûl ve münasibiydi. Zaten birazda ilmî noktadan mütalaa edilirse; geçmiş dakikalar tamamıyla gayr-ı tabî ve marzî olmak icap ederdi. Binaenaleyh bu gayr-ı ilmî hatt-ı harekette ısrar ise Türk'ün nafına değil belki zararına neticeler tevlinde hali değildir. İşte biz de, cümlemiz, yüksek düşünce taht-ı tesirinde olarak nokta-i nazarlarımızı derhal tashihe teşebbüs ettik ve el-hakk muvaffak da olduk. Yani hepimiz derbâr-ı şevket-kararın ötesine birisine ilişerek alel küll-i hâl geçmeye koyulduk.

Bunun için de dermeyan ettiğimiz tezimiz değme münakaşatla sarsılmayacak kadar metindi. Bizler; geçen senelerin uzunluğunca kalplerimizde taşıdığımız endişelere, kirpiklerimizde tuttuğumuz müheyyâ-yı sukut damlalara rağmen o diyarlardayken sâlik olduğumuz meslek-i milliyede kalamazdık, çünkü yüksek derecede münevverdik. Binaenaleyh bunun bir netice-i zaruriyesi olarak -ve bi't-tab- halkı ve onun samimiyetine girmek mürşit ve müneccî bir hâdimliği istihdâf eden eski programımızı tatbik edemezdik. Bizler ancak merkezde çalışmak ve fikrimizden, irfanımızdan geniş bir daireyi istifade ettirmek suretiyle Türklüğümüze daha pek çok müfit olabilirdik.

Filhakika başka memleketlerin irfanıyla yüklü olan bu güzide zümreye olan ihtiyaç ne kadar aşikârdı?

Bu son nokta-i nazar o kadar fennî, o kadar ilmî ve nihayet o kadar doğrudu ki; mefrut bir halkçı, amansız bir milletçi ve hele Bizans gençliğine karşı merhametsiz bir taarruzcu olan uzun saçlı hatip bile mütabaat etmekten başka bir çare göremedi ve bu suretle ilmin gayesi tamamen temin edilmiş oldu. Ve pek şayan-ı teşekkürdür ki; güzide bir gençliğin bî-sûd mesai arkasında izâa-i evkafın önüne geçildi.

Esasen hepimiz böyle bir surette vazifelendikten sonra tâlî şeylerle uğraşmak muvâfık olamazdı, bütün gayret ve ciddiyetimizi uhdemize aldığımız vazifemize vererek gece gündüz çalışmak icap ederdi.

Türklüğümüzün necat ve itilâsını güden bütün bu mesaimiz senelerce o helecanlı dakikalardan, iman ve aşk dolu gönüllerde kimsenin bahse yüzü tutmadığı gibi bi't-tab böyle soğukluk ihdâsına da lüzum yoktu. Onlar; resimleri, münakaşaları, hararetleri vesaireleriyle kitapçıklara geçmiş ancak birer -belki- sergüzeşt, fakat herhâlde birer masaldı.

Epeyce seneler böyle asude, sâkit ve râkid geçti. Evvelce yorulmuş olan o mutaassıp sinirler; birer sanatoryum istirahatıyla dinlendiler.

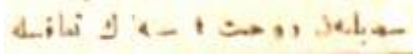
Günün birinde -bilmem nereden çıkmıştı?- muazzeb kardaşlardan hepimize bu geçmiş ve unutulmuş maceraları hikâyeye ederek tekrar ibraz-ı faaliyet etmenin lüzumunu ihtarla cümlemizi icmâa davet ediyordu. Bu davaya karşı icabetten başka yapılacak bir iş bulamadığım için ben de gittim. Kardaşların ancak dörtte biri gelmiş birisi tahrîren üçü telefonla birisi de şifâhen -haber bırakarak- beyan-ı itizâr etmişti. Eski aşk dakikalarından bahsetmeye kimsede mecal kalmadığı için sessiz, sedasız bir ictimaya neticesinde ufak bir idare heyeti icap edilerek mesaiye devam ve on beş gün sonra tekrar ictimaya karar verildi. İkinci ictimada birinci ictimada bulunanların ancak nısfı hazırды. Rahmetlinin ömrü üçüncü ictiması ukde-i kifayet edemedi.

Bu ictimalarda -teşekkür olunur ki- ilmî bir faydasız geçmedi. İctimaiyat mütehassıslarından bazı kardaşlar; mesaimizin başka memleketlerde lazım ve burada mantıksız olduğunu ileri sürerek cemiyetçiğin feshini talep ettiler. Ve bi't-tab neticede ilim ve fen yine galebe çalmış oldu. Cemiyet kendi kendisini -reisinin meşâgil rüzmere-i kesîre-i şahsiyesine inzimâmen- feshederek azasını bu lüzumsuz meşguleden kurtarmış oldu. İlmin bu son ve pek parlak muvaffakiyetinden sonraysa hiçbir kardaşın ağzını açmaya tâb ve takati kalmadığını takdir edersiniz değil mi?

* * *

Hiç de kasta makrûn olmayarak bu acı günlere tesadüf eden bu acı sergüzeşti bana yazdırmaya sebep olan avamili hepimiz anlıyoruz sanıyorum.

Türkçü gençliğimizin pek samimî olarak çırpındığı emelleri ve elemeleri karşısında, bir şey yapmak istimdâtından külliye mahrum olmasına rağmen yıkıcı bir mahiyette çalışan ve -maatteessüf- daima muvaffak olan, öyle meşûm bir zihniyet vardır ki; bu, hayatımızın, mesaimizin hemen her safhasında bir baykuş nuhûsetiyle sırtırmaktadır. En endişeli dakikalarında yüzüne karşı acı acı gülüveren, en pür-vecd anlarında soğuk yaygaralar bezl eden ve nihayet en heyecanlı düşüncelerinde insana kayıtsızlık ilham eden bu zihniyet, artık ezilmeli ve öldürülmelidir.

Bazen ilim, bazen meziyet ve bazen pür-nesîb kisvesine bürünen bu baykuş, en saklı bir manada olarak renksizlik, imansızlık ve bilhassa samimiyyetsizliktir. Ufak bir muhakeme sizin nazarınızda da tamamıyla ispat edecektir ki, kardaşlar cumhuriyeti hakikaten samimî düşünen ve hisseden azadan -çok şükür- mahrum değildi ve el-an da değildir. Fakat o harîme nasılsa girebilmiş olanı düşünmeyin, hissetmeyin ve yalnız anlaşıldı ki; temin-i mevki için ittihadı lazım gelen bir tedbirdi. Ve nitekim bu tedbir muvaffakiyetle tetevvüc edince; mahiyet-i hakikîye feci bir surette kendini göstermekte gecikmedi.

Millî gayelerin en büyük meziyeti hayatın hemen her safhasında kabil-i takip olmasıdır. Böyle bir gaye sahibiyseniz sizin için mektepli, talebe, muallim, müdür, mühendis, tabip, nazır, sadrazam olmak mesainizde hiçbir mani teşkil edemeyecek şeylerdir. Bunların hangisine mensup olursanız olunuz; gayenizi vücudunuzdan istifade ettirmek imkân ve mecburiyetine maliksiniz demektir. Bu hususa koyabileceğiniz zamanın azlığıysa hiç de haiz-i ehemmiyet olmayan bir noktadır.

Kardeşler cumhuriyetinin memleket dahilinde alâkadar olmayan azasını ben üç kısma ayırıyorum.

1) Müreffeh maaşla kayırılmış olanlar; pek aşikârdır ki; bunlar meramlarına nâil olmuşlar demektir. Binaenaleyh bir husustaki mesaiyi bî-sûd addetmeye haklıdırlar.

2) Bir endişe-i siyasiyeyle bunun vücudunu -millet, memleket için değil, bir fırka için- muzırr görenlerdir ki, pişmiş aşı soğuk su katmaya çok çalışmışlardır.

3) Endişe-i maişete cidden kapılıp bu hususa fazla vakit koyamayanlar ki; birinci kısmın bu namerdâne rücûuna karşı bu muhteşem idealistleri mazûr görmek mecburiyetindeyiz.

Binaenaleyh bugünkü gençliğimiz; kardeşler cumhuriyetini göz önünden hiç ayırmayıp kemal-i dikkat ve basiretle hareket etmeye mecburdur. Arasında omuzlarına çıkmak hususî menfaatlerine yetişmek arzusu güdenleri gördüğü ve sezdiği dakikadan itibaren bî-aman ve hiç de insaf dinlemeyen yumruğunu beyinlerine indirmelidir.

Yoksa şu mahdut birinci kısım; efkârında zerrece hüsn-i niyet sahibi olmuş bulunsaydı kendisine oldukça güzel bir mazi edinmiş, tatlı hatıralarla dolu bir tarih temin etmiş olan bu cumhuriyetçiği pek güzel yaşayabilir ve onun programı sahasında pek lâyetmûl eserler vücuda getirebilirdi.

* * *

Belki garip ve belki pek kaba bir düşünce olacaktır fakat itiraf edeyim ki; ben; kimsenin hüsn-i niyetinden şüpheye hakkımız yoktur, düstur-ı meşhuruna mukabil bilakis “herkesin samimiyetinden şüphede pek haklıyız”, demek taraftarıyım ve ancak bu sayededir ki; sâliklerine yalnız müstakil bir saadet-i milliyenin, necip bir ırkın istihlâs ve itilasının ümit dolu sahifelerini göstermekten başka bir şey yapamayan ve bunun için de yine onlardan malen, canen, ilmen her surette fedakarlık isteyen ve hatta icabında hayatının ve en mukaddes bildiği hatıratının bile istihkarını lâbüdd gören bir gaye etrafında toplananlar teşrîk-i mesai ettikleri arkadaşlarının mahiyetlerini anlayabileceklerdir.

Hedef çetin, yol mefkûd, vesait nâkıstır. Binaenaleyh yolcular, her şeyden evvel arkadaşlarını kemal-i dikkatle ittihad etmek mecburiyetindedirler. Gelecek birgün de bu dikenli yoldan bahsetmek isterim.

Ragıp Nurettin [EGE]
(Nu. 228, s. 1-2, 23 Teşrîn-i sâni 1918)

TÜRKLER ASRÎ BİR MİLLET MİDİR? -2-

Millet, küllî bir cemiyet olduğuna göre cüzleri köyler, mahallelerdir. Fertlerin ictimâî kıymetleri, reşit muhitleri olan zümreden almış kıymetlerdir. Türk köylerinin ictimâî teşkilatı göz önüne getirilince anlaşılır ki her köy kendi başına bir vahdettir; yani her köyün müstakil ictimâî bir şahsiyeti vardır.

Asrî bir cemiyette hüküm süren ictimâî iş bölümü, bizim köylerimizde de cürmüne göre mevcuttur. Köylerimizin dini, lisanı, ahlâkı, hukuku, iktisatı ve vazifeleri ve bu vazifelerin icrasını tekeffül etmiş heyetleri de bulunuyor. Filhakika idarî bir noktadan, köylerde köy halkına karşı hükümetle tebliğ vasıtası ve hükümete karşı köylünün “kapı çukadarı” olmak üzere bir ihtiyar heyeti vardır; fakat bu heyetin idarî mahiyeti bir tarafa bırakarak, köyün sırf ictimâî teşkilatına göre vaziyetini tespit etmek lazımdır.

Dediğim gibi köy, cürmüne göre ictimâî bir şekildir. Köyün mensup olduğu millî küll ile harsî birçok rabitaları, iştirâkleri vardır. Mesela Müslümanlık, Türklerin millî dini olduğu gibi, Türk köyünün de dini odur. Şu hâlde köyün, dinî bir teşkilatı vardır. Bu teşkilatı imam temsil eder. Bu imam, köylünün itimadına mazhar olmuş dinî reistir. Dinî hususlarda köylüler ondan istifade ederler. Namazı o kıldırır, nikâhları o kıyar, cenazeleri o defneder.

Köyün “bir heyet-i ihtiyariye”si vardır. Bu heyet köylüler tarafından, köyün ileri gelen yaşlıları içinden seçilir, dinî olmayan ictimâî vazifeleri bu heyet yapar. Köylüler arasındaki ufak tefek davaları bu heyet görür, hatta köyün azmine göre cezalar tertip eder. Köye gelen misafirleri bu heyet ağırlar ve köylünün fakirlerine, bî-çarelerine bu heyet bakar. Heyetin kararları köylülerce mutâdır.

Köyün imece ile işleyen ve umumî ihtiyaçlarına karşılık tutulur arazisi vardır. Köylüler bunu müştereken işlerler. Meraları müşterektir; vakıfları da imamın riyaseti altında “heyet-i ihtiyariye” idare eder.

Demek ki bir köy, tam manasıyla ictimâî bir zümredir. Bu zümrenin vazifeleri vardır; bu vazifeler, kitapsız ve kanunsuz olmakla beraber köyün ırkına göre ifâ ederler. Uygun olmayan işler, dehşetli bir nefretle karşılanır. Köyün icra kuvveti, köylülerin takbîhidir. Hatta bu takbîh hükümetin adliyesinden, ceza kanunlarından ziyade köyün inzibatına hizmet eder.

Garptaki köyler, ictimai iş bölümü itibariyle bizim köylerden farklı mıdır? Orada yalnız bir fark vardır ki o da hükümetin idarî kanunlarıyla köyün ictimai şartları arasında bir tevâfuk bulunmasıdır.

İşte iş bu noktaya gelince görülür ki ictimai garîziyat itibariyle asrî teşkilata sahip olan köylerimiz, Avrupaî bir şekilde olan idarî teşkilata intibak edememiştir. Bu hüküm yalnız köylerimiz hakkında değil, bütün memleketimiz hakkında cârîdir.

Filhakika ictimai teşkilatıyla köylerimizi Garp köylerinden tefrik edebilecek büyük bir tefâvüt yoktur. Avrupa’da her çan kulesi, etrafından toplanan bir köylü zümresinin dinî mümessili olduğu gibi bizde de minareli veya minaresiz bir cami vardır. Ceminin yanında, köylülerin imeceyle idare ettikleri bir mektep de bulunur. Garp köyünün mektebinde asrî malûmat verilir de bizim köy mekteplerinde yalnız “eczâ-yı şerife” “ilm-i hâl” gibi sırf dinî dersleri okutulmuş.

Bu fark, zamanın doğurduğu ihtiyaçları köylünün takdir etmesinden ileri geliyor. Bir de köylü okumak, yazmak istiyor. Teşkilatı da buna müsaittir; fakat ona teklif ettiğimiz mektep, onun ictimai vicdanına uymayan bir mekteptir. Köylü hükümetin mektebinde, ruhî ihtiyacını tatmin edecek bir terbiye bulmuyor.

Buradan anlaşılır ki köyün ictimai teşkilatı, idarî teşkilatıyla mütezâttır. İdare, köylülerimizi, halkımızı ictimai bir tahliyeyle tâbi tutup da ona göre bir teşkilat vücuda getirmemiş; belki Garp medeniyetinin _____¹ daha doğrusu tahakkümü karşısında medenileşmek zarureti duyan Tanzimat hükümetleri, memleketin ruhunu muhayyel etmeksizin Garp’ın idarî teşkilatını aynen kabul ve tatbika çalışmakla birbirine zıt olan bu sünâiyeti vücuda getirmiş.

Bundan ne çıkar? Biz görüyoruz ki Türk köylüsü, gayet hassas bir taaccün kabiliyetine haiz. Bu kabiliyet, onun yaşadığı muhitin asrî bir ictimaiyeti haiz olmasındandır. Fakat bizim münevverlerimiz, idare adamlarımız halkımızı fert fert

¹ Okunamıyor.

pek küçük görüyor, onlar da hiçbir kıymet bulmuyorlar; zannediyorlar ki ancak kendileri medeniyeti temsile layık ve kabiliyetlidirler.

Bence böyle değildir. Bütün millet kendi ruhuna yabancı gelen bir idarî çember arasına girmiştir. Hükümet nezaretlerinden, nahiye müdürlüklerine, mektep hocalıklarına kadar bütün teşkilatıyla milleti bir kabuk gibi sarmıştır. Güya bu teşkilat medenidir ve biz bu medeniyeti temsile henüz kabiliyet kazanmadık. Bu hükmü verenler veya amelleriyle bu hükümle bulunduklarını gösterenler, fena bir telkinin kurbanıdır. İddia edeceğim ki münevverlerimizin kafalarına hiçbir vakit hakikî ilim telkîmi girmemiştir.

İşte bir tarafta asrî ve medenî olduğunu iddia eden bir hükümet ve münevverler heyeti var. Bunlar birbirine hiç kaynamamış, seneler bunların arasında kapanılamayacak bir uçurum açmıştır. İdare makinası bu tertipte giderse, halk üzerinde hiçbir vakit velayeti ve nüfuzu haiz olamayacak bu acı bir hakikat olmakla beraber itiraf edilmek lazımdır.

Bir memlekette bütün vasıtaları, bütün sanayi müesseseler mevcut olmadıkça o memleket medenî sühûletlerden mahrum ve maddeten sefil yaşamaya mahkûm olur; fakat bundan dolayı asrî bir millet olmaması lazım gelmez, medenî vasıtalardan mahrum olmak, medeniyet için kuvvetli bir istidâd sahibi olmayı neff etmez.

Bu sözlerimi ispat etmek için nihayetsiz deliller getirebilirim; fakat buna bir makalenin, beş makalenin hacmi müsait değildir. Yalnız bu harp zamanında, dünkü düşmanlarımızla çarpışılırken gösterdiğimiz kahramanlıklar, esirlere karşı gösterdiğimiz kabul ve iltifat, sözümüzde durmak, milletçe zulümden mütevakkî bulunmak en medenî milletlere layık hasletlerdendir, acaba asrî bir ictimaiyata sahip olmayan bir millet bu hasletleri gösterebilir miydi? Vakıa bazı aşîrî kavimlerin de bu gibi meziyetler gösterdikleri vardır. Fakat bu ictimaî bir haslet olmaktan ziyade maddî bir menfaat karşılığıdır.

Hülasa idarî teşkilatımızla, münevverlerimizi bir tarafa bırakırsak milletimizin, köylüleri ve kasabalılarıyla, hakikaten asrî bir ictimaiyeti haiz asrî bir medeniyeti bütün şümûlüyle kavramaya ve temsil etmeye kabiliyeti olduğuna da zerre kadar şüphe edilemez.

M. K (kef) N.

(Nu. 229, s. 2, 24 Teşrîn-i sâni 1918)

TÜRK'ÜN HAKKI

Son zamanlarda “Türk’ün hakkı” denilince Türkiye dahilindeki Türklerin diğer vatandaşlara karşı olan vaziyetleri hatıra gelmeye başladı. Türk’ü, Türkleri müdafaa etmek isteyenler de bu mahdut daireden harice çıkmayı hatırlarına getirmediler. Getirenler de muzırr münakaşalara meydan vermek endişesiyle seslerini çıkarmadılar, söylemekten çekindiler. Türkiye’nin siyasî hudutları haricindeki Türklerden bugün umumî ve esaslı bir surette bahsedecek, bunların hakkı, hakları için de çalışacak olsanız karşınızda bazı muarızlar göreceksiniz ki bunlar sizin müdafaa etmek istediğiniz fikri, gayeyi bir tarafa bırakıp yine şahsiyata dökülecekler, taraftarı olmadıkları fikrinizi öldürmek için etrafınızda bin türlü muzlim entrikacılıklar görmek isteyeceklerdir. Bu, zavallı Türk milleti için ne kadar elîm, ne kadar feci bir hâldir.

Dünyaya, milliyet düsturuna tevfikten yeni bir şekil verilmek üzere olduğu hâlde yine başını bağından çıkarmamakta ısrar eden bir kaplumbağa vaziyetinde bulunuyor, bulunmak istiyoruz. Niçin? Çünkü bu vaziyete tevâfuk etmeyen fikirler, sukut etmiş, iflas etmiş bir idarenin malı, desiseleri addolunuyor da onun için... Hâlbuki herhangi bir esası, fikri, siyaseti mahazâ İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından tervîc edilmiş olduğundan dolayı bir tarafa atmak kadar büyük bir hata, sakîm bir iş olamaz. İttihat ve Terakki de zaten, en nihayet düştüğü girdaba bu

yüzden, böyle sakîm bir yol tutmasından, muhaliflerinin her iyi gördüğünü, hiç muhakeme etmeksizin fena telakki etmesi yüzünden düşmüştür. Bugün memleketin mukadderatına hâkim olmak isteyenler, bunun için uğraşanlar da, en esaslı meselelerde bile bu sakîm yolu tutmak meylini göstermeseler İttihat sistemine, idaresine düşman olanlar arasında hiçbir muhalefet kalmayacak, memleket hakikaten müttehit bir kitle arz edecektir. Bizce bugünkü çirkin dedikodulara, memleketi, memleketin Türk evladını yek-dîgerine düşman iki kısma ayıran galîztahkir ve tecavüzlere başlıca sebep İttihat ve Terakki'ye taraftarlık veya aleyhtarlık değil aleyhtarlığın, düşmanlığın mantıksız, şeklidir. Fakat bu şekli, Türklüğün istikbaline tesir edecek meselelere kadar sirayet ettirmek niçin! İttihat ve Terakki Hükümeti'nin müdafaa eder görüldüğü fakat hakikatle müdafaa etmekten, takip eylemekten çok uzak kaldığı, bilakis birçok hataları, seyyiatıyla azrâr ettiği bir fikrî, bir siyaseti İttihat ve Terakki Hükümeti'nin halefleri tarafından ihmal edilecek olursa, Türk çok mutazarrır olacak, milliyet devrinin hulûl etmiş bulunmasına, milliyet düsturunun bu cihana hâkim olmasına rağmen Türklük yine mağdur, yine esir kalacaktır.

Diyebilir ki Türkiye kendi hayatını tehlikede gördüğü bir sırada hududu haricindeki Türkler ile uğraşamaz. Bilakis Türkiye ancak böyle bir sıradadır ki bu meseleyle uğraşmak mecburiyetini, zaruretini hissetmelidir. Çünkü hayat bundadır. Zannetmeyiniz ki millî hislerin Türkler arasında da yaşadığını gören galipler, âdil ve insafî galipler bu hislerde Türkiye'nin beka ve mevcudiyeti aleyhinde bir amil görsünler. Yarınki sulh konferansında Meriç'in ötesinde milyonlarca Türk olduğunu iddia ve ispat etmesi Türkiye'ye ne zarar getirebilir. Meriç'in ötesindeki kardeşlerimizin, mutlak bir ekseriyetle sakin oldukları toprakların, daha dün koparıldıkları ana vatana ilhakını istemeleri, âdil, esaslı ve devamlı bir sulh için, milletlerin hürriyeti için harp ettiklerini söyleyen devletlerin insaf ve adaletten herhâlde mahrum olmayan murahhasları üzerinde, Türkiye ve Türklük lehinde olmaktan başka nasıl bir tesir bırakabilir. Bütün milletlerin istiklallerini, vahdetlerini temin ile uğraştıkları ve kısmen de muvaffak oldukları bir devrede, Wilson Prensipleri'nin bütün cihana hâkim olmak üzere bulunduğu bir sırada da Türklerin maddî kuvvetlerine değil fakat beşeriyetin adaletine, millî hakların teşkil ettiği mağlûp edilmez manevî silaha istinat ederek haklarını istemeye teşebbüs etmemeleri,

bin türlü vehim ve endişe içinde sükûn etmeleri cihanın mukadderatı ellerinde bulunanlar üzerinde herhâlde iyi bir tesir hâsıl etmez; ve bu sükûn Türk'ün dûrbînliğine, ihtiyatkârlığına değil maazallah müskitine hükmettirir. Binaenaleyh Türk gençliğinin, münevver zümremizin, hatta hükümetimizin de bu sulh hazırlıkları sırasında biraz da bugünkü siyasî hududumuz haricindeki Türklerle uğraşmasını, meşgul olması lazım gelir. Aksi takdirde Türk tarihi en kara sahifelerinden birine bugünkü neslin ve zamanedarların millî mesele karşısındaki gafletini yazacaktır.

(Nu. 235, s. 1, 30 Teşrîn-i sâni 1918)

TÜRKLER ASRÎ BİR MİLLET MİDİR? -3-

Milletimizi, asrî cemiyetlerle, bir de ictimai tesânüd noktasından mukayese edebiliriz. İctimaî tesânüdü “mihaniki tesânüd”, “uzvî tesânüd” diye iki kısma ayırırlar. Bir cemiyetin fertleri arasındaki müşterek mefkûreler, müşterek itikatlardan mürekkep olan tesânüd “mihaniki tesânüd”tür. İctimaî zümrelerin varlığı “uzvî tesânüd”tür. İbtidaî cemiyetlerde mihaniki tesânüd gayet kuvvetlidir; çünkü oralarda iş bölümü henüz tekâmül etmemiş, meslekî zümreler vücut bulmamıştır. Asrî cemiyetler de ise iş bölümü pek ziyade mu’dilleşmek, birçok meslekî zümreler teşekkül etmiş, uzvî tesânüd ziyadesiyle kutlanmıştır. Buna mukabil mihaniki tesânüd kuvvetinden pek çok kaybetmiştir. Hâlbuki mihaniki tesânüdü ihlâl ugrayan bir cemiyet, müstakil bir milliyet olarak kalamaz; müşterek akidelerden, müşterek duygulardan mahrum fertler mütecânis bir küll vücuda getiremez. Onun için asrî cemiyetlerde bu iki nev-i tesânüd arasında bir ahenk, bir muvâzene tesis etmek zarureti vardır.

Bir İngiliz, ferdî hasîlaları ne olursa olsun dinî, lisanî, ahlâkî, hukukî akidelerince, duygularınca bütün İngilizlerle müşâriktir. Dünyanın neresinde bulunsa

İngilizliğe has seciyeleriyle temeyyüz eder. Çünkü İngiliz en medenî bir millet olmakla beraber en harsî bir millettir de. Mihaniki tesânüdleri gayet kuvvetlidir. Hâlbuki uzvî tesânüd itibariyle de bu millet medenî milletlerdendir. İngilizler bu iki nev-i tesânüd arasında cidden gıptaya layık bir muvâzene tesis edebilmişler, o suretle diğer milletlere karşı fazla bir rüchânete sahip olmuşlardır.

Şimdi bizde de bu iki nev-i tesânüdü aryalım: Bir kere bütün Türklerin müşterek bir dini, müşterek bir lisanı, bir ahlâkı, bir edebiyatı vardır. Mezhebî farklar ne olursa olsun, bütün Türkler arasında “ceht-i câmia” İslamiyet’tir. Yine şive farkları ne olursa olsun, lisan da bütün Türkler arasında müşterektir. Demek ki mihaniki tesânüdümüz haylice kuvvetlidir.

Vakıa bu tesânüdün muvâzenesini ve ahengini biraz bozan amiller yok değildir; fakat medrese ve mektep mahsûlü olan bu bozucu amillerin ictimai şeniyet önünde ham hayallerinden geçirilebileceklerini kuvvetle ümit ettirecek sebepler vardır. Bir vakit Fransa’da “Dreyfus” meselesinde büyük bir mevki kazanan meşhur romancı Zola “Hakikat yürüyor, hiçbir şey onu durduramaz.” demişti. İctimai şeniyet de hakikattir; o, yürüyor ve yürüyecek. Biz de ister istemez onu takip edeceğiz.

Din ve lisan birliğini, son zamanların kuvvetli cereyanları gittikçe daha vüzûhlu bir hâle getiriyor. Düne kadar duygularından ziyade, ictimai mantıktan mahrum fikirlerine uyan mütefekkirlerini, müttefi bir yoldan gelen tazyiklerin tesiri altında millî şuurlarına hareket meydanı vermeye başladılar. Cihanı saran ve sarsan milliyet uknûmları, mihaniki tesânüdümüze kıymet vermek isteyenleri de bile bir duygu intibahı uyandırıyor. Binaenaleyh diyebiliriz ki fertlerde şuursuz bir hâlde mevcut olan mihaniki tesânüd, şuurlanmaya başladı; bi’t-tab duygularımız da asrî zihniyete göre bir feyz uyanacağını ümit etmekte haklıyız.

Uzvî tesânüde gelince meslek ocakları hâlinde evvelki asırlarda da mevcut olan meslekî zümrelerin, asrî bir şekle inkılâp etmek üzere; yarım asra yakın bir zaman evvel bozulmaya başladığını biliyoruz. Mevcut olan ve gittikçe mu’dilleşen bir iş bölümü, elbette birtakım zümrevî teşkilat doğuracaktı. Filhakika inkârı kabil

olmayan bir hakikattir ki bu zümrevî hakikat, taklit yoluyla memleketimize sokulmak istenildi; onun içindir ki teşkilat hakkıyla tesis edilmedi. Bir kısmı mazinin yanlış ve zararlı kayıtlarından kurtulamadı; diğer kısmı da usulî bir tarzda asrîleştirilemedi. Buna, milletin tavî intibahına selim bir cereyan verememek, bu cereyanı anlayacak ve verecek kudreti, vukufu haiz olamamak sebep oldu.

Her ne de olsa, oldukça asrî bir şekilde zümrevî teşkilatımız olduğu, ancak bu teşkilatla marzî bir hâlet bulunduğu aşîkârdır. Zümrevî teşkilatımızdan marzîliği kaldırmaya muvaffak olduğumuz, hâlâ bazı zümreleri birbirine mütedahil ve birbirinin tekâmülüne mani bir hâlden kurtardığımız gün tamamıyla asrîleşmiş olacağımıza şüphe etmemek lazımdır.

Yukarıdan beri izah ettiğimize göre biz, marzî bazı hâlleri istisna etmek şartıyla, asrî bir milletiz. Bunun aksini, ilmî bir surette ispat edebilmek mümkün değildir. Görüyoruz ki tufeylî olarak bizim kanımızdan, canımızdan yaşayan, gözleri gazele, menfaatle bağlı, vicdanları nankörlükle boğulmuş kimseler, kalemleriyle, bizi tarihsiz ve medeniyetsiz bir millet olarak göstermek istiyorlar. Bu kof ve deliksiz bir iddiadır. Böyle iddialar, ancak hakkı görmek istemeyen gözler, hak sözü dinlemek istemeyen kulaklar için makbûl olabilir fakat unutmamak lazımdır ki insaniyette ilmin ve hakikatin mefkûrecileri de vardır; ve bugün bize düşman gördüğümüz muhitlerde dahi bu mefkûreciler pek az değildir. Yeterki biz, onların nazarında medenî rüştümüzü ispat edecek kadar gayret ve himmet gösterelim.

Memleketimizde yaşayan yabancılar bizi bir taraflı gözlükle ve yalnız siyâsî noktadan tetkik etmeye özenmişlerdir; yerlerimizi, yurtlarımızı gezip de halkımızı ilmî, ictimâî bir tetkike tâbi tutmuş Garp seyyahları da yok denilecek kadar azdır. Onun için biz, kendimizi ictimâî teşkilatımızla, mihaniki ve uzvî tesânüdlerimizin şuurlaştırılmış şekilleriyle onlara göstermeye uğraşmalıyız. O vakit görülecektir ki bizde hakikaten aşağıdan yukarı çıkmaya çalışan hafî bir millî intibah vardır; fakat aynı zamanda bu millî intibahın seyrini geciktiren ve yukarıdan aşağı inen, tazyikli ve güya medenî bir teşkilat mevcuttur.

Bu teşkilatın harici medenî gibi görünse de, onda, eski idare ruhunun hâlâ yaşadığını ve millî felaketlerimize bu yeni kalıptaki eski ruhun sebep olduğunu anlamamak kabil değildir. Bunun içindir ki bizde salâh işine hüsn-i niyetle başlanır fakat çok defa daha başlangıçta değilse bile orta yerinde veya nihayetinde pek fena, insanı korkutan bir şekilde nihayet bulur.

Demek isterim ki milletimiz gerek harsı, gerek medeniyeti itibariyle asrî olmaktan hiç de uzak değildir fakat ne fayda ki milletin ictimâî ruhunu saran kabuk, onun inkişâfına, tekâmül seyrine mani oluyor. Şimdi bu kabuğun mahiyetini göstermek sırası gelmiştir, itikadındayım.

M. K (kef) N.

(Nu. 236, s. 1, 1 Kânûn-ı evvel 1918)

KAFKASYA TÜRKLERİ ESİR OLAMAZ

MİLYOKOF’UN SÖZLERİNE KARŞI AZERBAYCAN MURAHHASININ BEYANATI

Sabık Moskof diplomatının sözleri az ehemmiyet değildir. -Onların emellerine dünyada hiçbir millet mümânaat edemez. -Rus İmparatorluğu ölmüştür. -Azerbaycan istiklalinden vazgeçmez. -Azerbaycan Türkleri istiklallerini son dereceye kadar müdafaa edecektir. -Batum, Kars, Ardahan hakkında hülyalar. -Milyokof, İstanbul hülyasından nasıl vaz geçtiyse elviye-i selase hülyasından da öyle geçer.

Vaktiyle Türk düşmanlığıyla marûf olup el-yevm siyasî kanaatlerinin katiyen iflas ettiği memleketinden uzakta yaşamaya mecbur kalan Sabık Moskof

Hariciye Nazırı Milyokof ve arkadaşları İstanbul'a gelir gelmez, matbuat etrafını sardı ve beyanatını sütunlarına geçirdi. Bizce efkâr ve telakkiyatı memleketinde devlet ve saltanatıyla birlikte dûçar olan bu sabık diplomatın sözleri, milletinin efkâr ve hissiyatına tercüman olamaz; eski Moskof saltanatının iadeten tesisi de müşkül, hatta müstebittir.

Mamafih mûma-ileyhin bazı refikamızın sütunlarına geçen beyanatıyla _____¹ dört tarafa ateş saldıran, hemcivar milletlere karşı o hiç sönmeyen Moskof İmparatorluğu hırs-ı istilasını izhâr eden eski Rusya efkâr ve niyeti muhafaza ettiğini görünce, biz de bu cevabî mahiyeti haiz mülakatı icra ve derce mecbur olduk. Mösyö Milyokof, beyanatı arasında Kafkasya'da ahiren teşekkül eden ve tarz-ı teşekkülleri bundan dünyanın kabul ettiği Wilson Prensipleri'ne de muvâfık olan hükümetlerin hukuk-ı hayatiyesini mevzu-ı bahis ettiği gibi, memleketlerin arâ-yı umumiyesine müracaat suretiyle ve millî, tarihî bir hakkı ihkak eden şekilde Türkiye'ye avdet eden elviye-i selaseyi de el-yevm gayr-ı mevcut Rusya lehine hallediyormuştur.

Bu sabık diplomat el-hâletü hazihi hiçbir hükümetin kanaat ve niyetine tercüman olmadığı için, sözleri pek o kadar şayan-ı ehemmiyet telakki edilmese yeridir.

Mamafih biz, mûma-ileyhin sözlerinin derece-i kıymetini ispat etmiş olmak için dün Pera Palas'ta Azerbaycan sefir ve murahhası Ali Merdan Bey Topçubaşef ile bir mülakat icra ettik. Otuz seneden beri Rusya Çarlığı'na karşı milletinin hukukunu, hakk-ı istiklalini, hakk-ı tarihiyesini müdafaa eden mûma-ileyhin beyanatını bir vech-i âti derc ediyoruz:

- Kadetlerden Mösyö Milyokof'un sözlerini ben öyle hayretle mütalaa etmedim. Evvelki gün kendisiyle görüştüğüm zaman gazetelere söylediklerini bana da söylemişti. Ben de ona şimdi size söyleyeceklerimi söylemişim. Mösyö Milyokof, 93 Rus Harbi'nde meydana çıkmış bir diplomattır. Sofya Darülfünunu'na

¹ Okunamıyor.

intisap ederek oraya müdür oldu. Bi'l-ahire Tatarken Ruslaşan Rusya'nın Bulgaristan fevkalâde komiseri "Kinyaz Derenderof Korsanof"un maiyetine memur oldu. Bundan sonra tamamen kendini siyasete veren Milyokof Kes Fırkası'na girdi ve orada senelerce bir fırkacı olarak çalıştı. İnkılâptan sonra teşekkül eden Rus hükümet-i muvakkatesine hariciye nazırı olan Mösyö Milyokof'un fırkası da, efkârı da, prensipleri de, Çarlık'ı da hepsi inhidâm etmiş. Rusya büsbütün yeni bir şekil ve hâle girmiştir.

El-yevm Rusya'da hükümrân olan "Bolşevik" hükümeti, yeniden yeniye birtakım teşkilata maliktir. Bolşeviklerin tanzim ettikleri yeni bir askerî kanun ile topladıkları askerin miktarı, yarım milyondur. Hem bu asker içinde pek çok eski Çarlık askeri de vardır; hatta zabitan, hatta erkan-ı harpler...

Tetkikatıma, ıstılaatıma istinaden iddia ederim ki, Rusya'da Bolşevizm kökleşmiştir. Bu cereyan, bu tarz-ı hükümet, öyle Milyokof'un dediği gibi 260 bin Kazak'la Rusya'dan, Rusya ekseriyet halkının ruhundan sökülüp atılamaz.

Milyokof'un efkârına tercüman olduğu fırka böyle bir vaziyetteyken, onun Kafkasya, İstanbul vesaire hakkında idare-i kelam etmeye sahib-i salâhiyet telakki edilmesi doğru değildir. Birde mûma-ileyhin sözleri şu nokta-i nazardan sukut ve vahittir ki, Milyokof, cihanın kabul ettiği prensiplere de adeta meydan okumuştur. Azerbaycan, her cihetce istiklalini hak etmiştir. Bunu dünyanın kabul edeceği muhakkaktır. Milyokof'un dediği gibi Rus himayesi altında muhtar bir idareye nâiliyet cihetine gelince, Rus himayesinin, Rus idaresinin, ne demek olduğunu bî-nihaye âlâm ve ıztırabat içinde öğrendik. Herhâlde cihan bilmeli ki Azerbaycan Türkleri, ölünceye yahut öldürülünceye kadar istiklallerini müdafaa edeceklerdir. Biz buna, senelerden beri ruhumuzda tahassül ve tekâsüf eden bir kudret-i iman ile azmettik. Tekrar söyleyeyim ki, Azerbaycan Türkleri istiklallerinden bir zerre bile feda etmemek için en son haddine kadar çalışacaktır.

- Milyokof: Batum, Kars, Ardahan'ın Rusya'ya aidiyetinden dem vuruyor. Buna ne dersiniz?

- Bana kalırsa böyle laflara ehemmiyet vermemek lazımdır. Zaten Milyokof, merak etmeyin, iddialarından çabuk döner, İstanbul'un Rusya'ya ilhakını o kadar hararetle, o derece bülent-âvâz ile iddia eden Milyokof'un, İstanbul hülyasından hakikî vakalar karşısında vazgeçirilmesi, evliye-i selase hayalini de pek çabuk hatta hiç tevakkuf etmeden terk edivereceğini ispat eder. Dünya revişini değiştirememiştir. Herhâlde daha ciddiyetle sevk-i efkâr etmek lüzumunu artık Mösyö Milyokof'un da hissetmesi icap eder.

(Nu. 244, s. 1, 9 Kânûn-ı evvel 1918)

TÜRKLER ASRÎ BİR MİLLET MİDİR? -4-

İdarî teşkilatımızın asrî olmakla beraber yukarıdan aşağıya doğru menfî bir tesir yapmak istediği, bundan dolayı halkın ruhuna hulûl edemediği ufak bir tetkik ile anlaşılır. Nice kabahat idare makinesinde değil, belki bu makineyi işletmek isteyen zihninin teokratik mahiyetini muhafaza etmesindedir. Filhakika, büyük bir hüsn-i niyetle inkılâbımızı yapan İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin programı ve ilmî uknûmları bir tarafa bırakarak indî akidelerle iş görmeye çalıştıkları ve bu yüzden memleketin felaketsizliğine uğramasına sebep oldukları gibi ona muhalif geçinenlerin de bir zerre iktidara sahip olur olmaz aynı hatalara düştükleri görülmüştür.

Bugün muhtelif fikirleri aksettiren gazeteleri tetkik ederseniz, en cezrî fikirleri ileriye sürenlerin de nefislerine fazla bir kıymet verdiklerini, teokratik zihniyetten kurtulamadıklarını görürsünüz. "Millet şöyle istiyor; millet buna razı değildir." gibi yüksek ifadeleri kalemlerine dolayan muharrirlerden acaba hangisi

milletin hakikî vicdanını kendi vicdanında şuurlandırabilmiş, daha doğrusu hangisi milleti ruhuyla anlayabilmiştir?

Hakkı anlayabilmek için Hakk ile hak olmak lazım olduğu gibi halkı anlayabilmek için fenafillâhlık olmak lazımdır. Hâlbuki emellerimizden, kendi düşündüklerimizden, kendi ihtiraslarımızdan başka halka dair bir şey bildiğimiz yoktur. Çünkü halka hiçbir kıymet vermiyoruz; idare eden ictimâî kanunlara tamamıyla vukufsuzluk gösteriyoruz.

Halk, asıl tavdır, millî hayatın kökleri bu tavda feyz alıyor ve o feyzle yaşıyor. Halk hatta münevver de olsalar, fertler değildir, alelade bir fertler mecmuası da değildir. Halk ictimâî bir şeniyettir. Fertlerden mürekkep olsa da fertlerin hissiyatı fevkinde müstakil ve hâkim bir hayatiyete haizdir.

Mihaniki tesânüd, halkın dinî, lisanî, ahlâkî, hukukî tesânüdüdür; bu tesânüd olmayınca halk olmaz. Elbette bu tesânüdü fertlerin indî düşünceleri, zâtî duyguları yaratmıyor.

Halkın uyduğu birtakım kaideler vardır ki ırkı teşkil eder. Bir halkın ırkı, bir ferdin idaresiyle değişebilir mi? Bilakis, fertlerin iradesi, o ırkın hükmü altındadır.

İşte ictimâî bir şeniyet olan hak bizim müşahede ve tarassudumuz önünde bir dereceye kadar adeta ilah tutulur bir mevcut olarak tecelli eder. Biz onun içinde olduğumuz, bütün tesirlerine yenildiğimiz hâlde yine onun kudretini anlayamayız.

“O mâhiler ki derya içredir, deryayı bilmezler.”

Halkı anlamayınca “millet” kelimesinden murat edilen manayı da hakkıyla ihâta edemiyoruz. Milleti kimimiz dinî, kimimiz siyasî bir heyet zannediyoruz. Onun için İslam milleti, Osmanlı milleti diyoruz. Vakıa İslam’da din noktasından mihaniki bir tesânüd var; fakat lisan, ahlâk, hukuk, noktalarından tesânüd yoktur o hâlde İslam muhtelif milletlerden müteşekkil bir “ümme”tir. Osmanlılık da ise mihaniki

tesânüdün hangi nevi mevcut? O hâlde Osmanlılık bir millet teşkil edebilir mi? Binaenaleyh ictimâî nokta-i nazardan bu ülkede bir Türk, bir Rum, bir Ermeni... ilh milleti vardır. Osmanlılık yalnız siyasî bir camia olabilir; çünkü bütün bu milletlerin şu yaşadıkları topraklarda sarîh birer hakkı vardır. Ben “camia-i Osmaniye” tabirinden ancak böyle bir mana çıkarırım ki hakikat de budur.

Aynı topraklar üzerinde, aynı bir siyasî idare altında yaşamak mecburiyeti bu muhtelif milletlerin siyasî ve idarî menfaatlerini yerleştirebilir; her birinin kendi ictimâî ihtiyarını, tekâmülünü temin etmesi için birleştirilmelidir de. Bu nokta ayrıca tetkike müsaittir.

Halkımızı tanımadığımızı söylerken, halkla halk olmak lüzumunu anlatmak istiyorum. Hâlbuki buna en büyük mani bizdeki mütereddî zihniyettir.

İbtidâî kavimlerde nüfuz ve iktidar ilahî bir menbadan alınır; her reyde mabudun kanı deveren eder. Dünya çok zaman “ایمان”larla, Hazret-i İsa’nın mutlak vekili olan papalarla idare edilmiştir. Halkçılık (demokratlık) cereyanı zuhur edinceye kadar Avrupa’da bile mesela On Altıncı Luid: “Devlet demek, ben demektir” diyordu; çar kendisini Rus Ortodoks kilisesinin reisi sıfatıyla mutlak nüfuz ve kudretini Hazret-i İsa’dan aldığına kani bulunuyordu. Daha birkaç gün evvel başındaki tacıyla koca Almanya imparatoru, dinî bir kuvveyi haiz olduğunu zannediyor, Cermen unsurunun dünyada Allah’ın en mümtaz bir milleti olduğunu göstermeye çalışıyordu!

Hâlbuki son asırda artık büyük bir sihirle meydana çıkan halkçılık, bu teokratik zihniyeti yıkmaya hazırlanıyordu. Umumî Harp’in en dehşetli, bununla beraber halkçılık namına en parlak neticesi, Almanya’nın mağlubiyetiyle tacidârını kaçırarak bir kuvvetle zuhur eden Alman halkçılığıdır.

Bize gelince, milletimizin tamamıyla halkçı olmasına, Kanun-ı Esasîyemizin halkçılık esasına müstenid bulunmasına rağmen medrese ve mektep

mahsulü olan münevverlerimiz için hâlâ teokratik akideler kıymeti haizdir. Mevki-i iktidara kim gelse, ne halkın ırkına, ne de Kanun-ı Esasî'nin hükmüne kıymet vermiyor. Hükümet adeta bir kudsî makamdır ki oraya yükselen her fert, derhal bir otokrat oluveriyor.

Eski devirde padişaha “zıllullah” derlerdi, Meşrutiyet'ten sonra bu unvan kullanılmaz oldu. Fakat en yüksek memurdan bir jandarma neferine varıncaya kadar hükmünden bir kuvvet alan her fert kendini bir “zıllullah” addetmekten vazgeçemiyor.

İdare adamlarında otokrasi şeklinde tecelli eden bu mahiyet; teokratik zihniyetin tabîî bir neticesidir. Bu zihniyet baki kaldıkça bizim idareten ve siyaseten asrî bir şekil almamız yani tamamıyla asrîleşmemiz kabil değildir. Bu kabil olmayınca da “Cemiyet-i Akvam” içinde bir yer işgal edemeyeceğimize veya böyle bir yeri işgal için davet edilmeyeceğimize şüphe edilemez. Artık asrî milletler yanında bir mevki alamayacak, daima Kurûn-ı Vasatî bir millet olarak görülecek olduktan sonra, ikide birde Avrupa'nın istihfaf ve istihkar nazarları altında, ikide birde millî azimetimizi kırarak ağır müdahalelere marûz bir hâlde yalancı ve mahdut bir istiklale sahip olmakta ne mana ve ne zevk var?

Kaç gündür görmüyor, işitmiyor, okumuyor muyuz ki belki “Cemiyet-i Akvam”a girmeye; bizim kadar da layık olmayan bazı ekalliyetler bizi Kurûn-ı Ūlâ'nın vahşileriyle kıyas ediyorlar; bu kıyaslarını yalnız gazezlerine mi hamal edeceğiz? Ve yalnız bu iddiamız, bizi terbiye etmeye kâfi midir?

“Can benim canım, çıksın başkasının canı” diyenler gibi “Fikir, benim fikrim; başka fikir yok” diyenlerimiz pek çok. Söz, kalem veya iktidar sahipleri hep bu zihniyette. Hak ve hakikat birkaç kafanın içinde değil, milletin ictimai şeniyetindedir. Onu, ırz ve ivazdan ârî, ilmî bir usulle arayıp bulmak ve meydana çıkarmak lazım. İşte asrî zihniyet böyle oluyor.

Halka, halkın müşterek duygularına, örfüne kıymet vermedikten, her mütehakkim kalemin arkasına takılıp gittikten sonra hakikaten hür bir milletin münevverleri olduğumuza kim inanır?

Asrın en müterakki milletlerinde, emin olalım, teokratik zihniyet kalmamıştır. Bu zihniyet, muhafazakâr sınıflarda yes-zinde olarak bulunsa bile, umum-ı halkın şuuruna giren halkçılık önünde sönük bir iz şeklinde bile duramıyor.

Fertlerin kıymeti, ictimaî hayata muvaffakiyetleri derecesiyle mütenasiptir. Fikri ne kadar yüksek olursa olsun, milletin vicdanına hulûl edemeyen fertler, hiçbir kıymeti haiz olamaz. Başı tepesinde olan feleğin, tesadûf eseri olarak eline çekse ve bir hayli yükselse de, sonu yine teker meker aşağı yuvarlanmaktır. Onun için milletini hakkıyla seven münevverler ancak halkçı olmakla, halkın ruhunu anlamakla halka hâdim olabilirler. Bu da daima yukardan aşağı bakmaya alışan teokratların işi değildir.

Teokrasi zihniyetinin bizi müstead olduğumuz asrî istihâleden mahrum bırakması, millî istiklalimiz için pek büyük bir tehlikedir. Münevverlerimizin bu nokta üzerinde derin derin düşünmesi, ulu orta söz veya kalemle ortaya atılmaması hamiyet-i muktezasıdır.

Avrupalıların bizi anlamamalarına, mütereddi bulmalarına, hiçbir vakit meşrutî bir millet olamayacağımıza kanaat getirmelerine sebep aranırsa, bizim medenileşmek için sarf ettiğimiz gayretlerde, terakki yolunda atmak istediğimiz adımlarda değil, bize o gayretleri yanlış adım attıran teokratik zihniyette bulunuz.

Artık zaman gelmiş ve hatta geçmek üzere bulunuyor ki biz Kurûn-ı Vasatî olan bu zihniyeti söküp atalım.

M. K (kef) N.

(Nu. 246, s. 2, 11 Kânûn-ı evvel 1918)

TÜRKLER ASRÎ BİR MİLLET MİDİR? -5-

Bütün İslam âlemini birbirine bağlayan dinî bir tesânüd var. Bu tesânüdü mevcutluğunu, kuvvetini her mümin kalbini yoklayınca bulur; fakat bu kalbî duygu haricinde bu İslamî tesânüdü zahir tecellilerini de ararsak bulabiliriz. Umumî Harp bize ne kadar aksini, zıddını göstermiş gibi olsa, yine bu tesânüdü mevcutluğunu inkâr kabul edemez. Zira beş sene evvelki Balkan Harbi, henüz hatıralardan silinmemiştir.

Balkan Harbi faciası sırasında biz felaketlerimizin acıları altında inlerken bizi yalnız bir şey güldürebilmiştir ki o da, Rusya'daki ırkdaşlarımızdan, Hindistan'da, Mısır'da hatta Cenubî Afrika'daki din kardeşlerimizden “Hilal-i Ahmer”e muavenet şeklinde tezahür eden dinî tesânüdü.

Bizim, daha evvel de, o vakit de, belki acı, pek acı neticelerine rağmen hâlâ bugün de aldandığımız bir şey varsa o da bu tesânüdü yanlış bir telakkiye kurban etmemizdir. Biz zannettik ki İslam âleminde umumî bir uhuvet hissi, icap ederse siyasî bir tesânüd şekline de inkılâp edebilir. İşte biz “İslam ittihadı” fikrine bu dereceye kadar kanaat getirmiştik: Bütün İslamları, siyasî bir tesânüdle de hilafet makamı etrafında toplayabilirdik. “Kelime-i vahide” bizi şüphesiz ki bir noktada birleştirmiştir. Dünyanın dört bucağından her sene Hicaz’a koşup, gelen birkaç yüz bin İslam’ın mensup olduğu milletler arasında kuvvetli bir “cihet-i camia” vardır. Bu camia, İslamiyet’tir; fakat ne “Hülefâ-yı Raşidin” ne de Emevî hilafeti devirlerini ihya edemez. Çünkü İslamî duyguda mütesânid olan bütün bu halifelerin birbirinden harsî birçok ayrılıkları vardır. Her yeri ayrı bir lisan konuşuyor, ayrı bir hayat yaşıyor. Uhrevî hislerde müşterekseler de, dünyevî işlerinde birbirleriyle alâkaları yok gibidir. Çoğu, ananeye esaret yüzünden siyasî esaretlere de düşmüştür; nitekim biz de Kurûn-ı Vasatî zihniyeti değiştiremezsek aynı esarete düşmek mahkûmiyetini göreceğiz.

Vakıa “bas-ü bade’l-mevt” haktır. Esir olsak da birgün istiklal hayatına doğabiliriz; fakat elde mevcut olan bir nimeti, münevverlerinin cehaleti, güzidelerinin idaresizliği yüzünden kaybetmek ne fecaatli bir şeydir! Millet ve milletin siyasî dedikodulara, hırslara, kinlere kendini kaptırmamış münevverleri, Meşrutiyet’in ilk gününden beri akılları sarsan çirkin ve cinaî hareketlere karşı, tiksinen bir tavırla, seyirci kalıyor; kendi namına yapılan bu iğrenç ve kanlı müşâtemeler arasında istiklalinin hatta mevcudiyetinin tehlikeye tutulduğunu görüyor; bu manzaradan duyduğu elemelerin tesiriyle hayata küsüyor ve kurbanlık koyunlar gibi melûl melûl ölümünü bekliyor. Ah! Bu halkın elinde de Garp halkını canlandıran şöyle küçük bir irfan meşalesi olsa... O da, hak ve hayatın kendinde olduğunu öğrense işler hiç de böyle olmazdı.

Biz müdürleri, güzideleri, münevverleri birbirimizle çarpıştıran şey nedir? Nasıl bir menfaattir? Mevki, servet, refah, kudret hırsı mı? Hâlbuki bütün bunları, ancak mazlum milletimiz müstakil bir hayat yaşayabildikçe kazanabiliriz. O esarete düştükten sonra, bizim ferdî davalarımızda kuvvetten düşerek boğazımızda bir kuru feryat hâlinde kalır. Belki öyle de kalmaz, sinemizde bir gizli yara gibi için için kanar durur. Onun içindir ki asrın gösterdiği lüzuma, ilmin gösterdiği hakikate sarılmalıyız. Kendi millî hudutlarımız dahilinde millî şeniyetimizle temas etmeliyiz.

“İslam İttihadı” fikrini, zaten bir hakikat olduğu manevî sahada bıraktıktan sonra, bizim dünyevî işlerimizde millî menfaatlerimizi düşünmemiz, aramamız, onları tatmin etmeye çalışmamız lazımdır. Böyle yapacak olursak, harsen asrî olan biz Türklerin, medeniyeten de asrî olmamız pek kolaylaşır; fakat mesela dünya işleriyle, ahiret işlerini birbirinden ayırmakta, “Siz dünyaya ait işlerinizde benden daha bilgilisiniz.” hadis-i şerifine uymaktadır.

“İslam ittiadı” fikrinin zeyli olan diğerk bir mühim mesele vardır ki o da “hilafet”tir. Bu hilafet meselesine pek büyük bir kıymet veriyoruz. Şüphesiz, bu kutsî bir makamdır; fakat hilafet nedir? Ve şümûlü nerelere kadar gider? Bunu, İslam ittiadı fikri gibi birtakım devletleri kuşkulandıran bir siyasete alet-i ittiâz edilmiş olarak görmek istemiyoruz. Bu meseleyi asrîleştirmek istediğimiz medenî

hayatımızla ne dereceye kadar münasebette olduğu noktasından, ilmî bir tarzda tetkik etmek emelindeyiz.

Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri'nin sonra Ebu Bekir Hazretleri İslam cemaati işlerini tedvir hususunda halife intihab edildiği; şu hâlde hilafet dinî bir riyaset değil, müminlere imaretti. Halifelerin dinî işlerde diğer bütün himayelerden farkı yoktu; her ilmî velayet sahibi, halife kadar ikna hakkına sahipti.

Demek isteriz ki halife, bir emirü'l-müminî; vazifesi şariat dairesinde, örf ve ictima dairesinde milletin işlerini rüyetti. Gerek Emevîlerde, gerek Abbasîlerde halife bir Müslümanlar padişahından başka bir şey değildi.

Görülüyor ki hilafet, papalık gibi, dinî bir riyaset de değildir. Din ile devletin ayrılması lüzumunu, asrîlik namına, ileriye sürenlerimiz, hilafeti manevî bir mertebe addetmekle büyük bir hata eyliyorlar. İslam'da ruhbanîyet ve binaenaleyh bir rahipler sınıfı olmadığı gibi dinî riyaset de olamaz.

Bizde, dinî hükümleri diyânî, kazâî diye iki kısma ayırmak ve kazâî hükümleri devletin iştigal dairesinde bırakmak isteyenlerdeniz. Diyânî meseleler, dünyevî işlerin pek fevkinde olduğu için siyasetle alâkaları olmamak lazımdır. Zaten hakikat de öyledir.

Şu hâlde hilafet, müstakil bir İslam devletinin riyasetidir; halife, emirü'l-müminîdir. Emevîye saltanatına takaddüm eden fetret devirlerinde Şam'da, Hicaz'da ve Irak'ta üç hilafet görüyoruz. Abbasîler devrinde de Mısır'da Fatimîye, Endülüs'te Emevîye hilafetleri zuhur etmişti.

Bugün "Kanun-ı Esasî"miz mucibince devletimiz bir İslam devletidir. Padişahımız da bu İslam devletinin reisi, halifesi, sultanıdır. Bundan tabîî de bir şey olamaz. Mademki devletimizin, İslam devleti olduğuna kimsenin itirazı yoktur, padişahımızın da halifeliğine kimsenin diyeceği olamaz; fakat bu hilafet dünyada mevcut, bütün İslam kavimlerin ne dinî, ne de siyasî riyaseti manasına bi't-tab

alınamaz: Çünkü bir kere dinde riyaset yoktur; sonra da o kavimlerden bir kısmı müstakildir, ayrıca siyasî reisleri, emirü'l-müminleri vardır; yahut müstakil değildir, mensup oldukları devletin hakimiyeti altındadır. Nasıl olur da gerek müstakil ve muhtar olan, gerek ecnebî tâbiyetinde bulunan bütün İslamların riyaset hakkı, bizim halifemize ait olur?

İşte nasıl İslam ittihadı vicdanlarda yaşayan İslamî bir emperyalistlik ise, hilafet de aynı vicdanlar için o kadar emperyalist bir emeldir. Bu emelse asrî değildir; bundan vazgeçmek zarureti önündeyiz.

Müstakil İslam hükümetleri arasında nispeten en büyüğü, en müstakili biz olduğumuz için, bilhassa müstakil olmayan İslam kavimleri de bizim hilafet makamımıza manevî bir merbutiyet besliyorlar. Bunu siyasî bir emel değil, İslamî bir tesânüd neticesi addetmek daha doğrudur. O kavimlerin ayrıca birer muhtariyet, birer istiklal kazanmalarını temenni edebiliriz; fakat hepsini hilafet makamına siyaseten rabt gayesini aklımıza bile getirmek caiz değildir.

Devletin diyânî ahkâm üzerinde hiçbir tesir ve nüfuzu olamaz; onun meşgul olacağı saha kazâî ahkâmdır, demiştik. Bu esas kabul edildiği takdirde din ile devletin ayrılığı meselesi de mevzu olamaz. Padişahımıza, İslamî bir tabir olarak halife demekle, devletin resmî dini de, Kanun-ı Esasîmizin kabul ettiği veçhile, İslamiyet olduğu tayin eder.

İslamiyet'in devlet işlerinde bize gösterdiği tarik tamamıyla asrîdir. Biz, bu tariki takip etmiyoruz da ananelere merbut kalmak istiyoruz.

Münevverlerimizin bu hatası, bizi hem geri bırakıyor, hem de cihan nazarında terakki ve tekâmül-i düşmanî gibi gösteriyor. Zamana uymak, asrîleşmek, ictimâî müesseselerimizin, değişmeyen ananelere iade ve ircâî fikirlerinde olanlar için yalnız ilahiyat sahasında bir teceddüt demek oluyorsa da, bu, asırların takallübüyle değişen ictimâî vicdanın teceddütlerini inkâr etmekten, ruhen Kurûn-ı Vasatî kalmaktan başka bir şey değildir. İslamiyet böyle bir zihniyete mesâğ vermez.

Hakikati teceddüt “zamanın değişmesiyle ahkâmın da değişeceği” düsturuna tâbiyetle mümkün olur.

Yine tekrar ediyoruz: Biz harsça asrîyiz, medeniyetçe de asrî olmak istimdâd ve kabiliyetindeyiz. Bunu şöyle de ifade edebiliriz: Ruhumuz zinde ve tazedir; bu zindelik ve tazeliği medeniyet yolunda göstermek zaruretindeyiz.

M. K(kef) N.

(Nu. 261, s. 2, 26 Kânûn-ı evvel 1918)

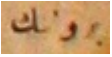
ADANA’NIN TÜRKLÜĞÜ LEHİNDE MEYİLLER

Sevgili Adana’mız muhtemel bir tehlike kâbusu altında mütemadiyen feryat ediyor, “Türk’üm işte delilleri!... Türk kalacağım.” deyip duruyor. “Adana”nın Türk olmadığını ispat değil, iddia edebilecek hiçbir ciddi kîse bulunamayacağı ve binaenaleyh milletlerin hakları verilecek ve tasdik edilecek bir devrede “Adana”da tarihin en büyük haksızlığının irtikâb edilmeyeceği muhakkak denilecek derecede kuvvetle muhtemel bulunduğu hâlde Adanalılar müsterih olamıyorlar. “Adana”nın Türklüğüne bin delil, bin bürhan getiriyorlar. Bunu ne kadar memnuniyetle karşılasak yeridir. Ümit ederiz ki milliyet hakkı için Adanalıların göstermekte oldukları bu gayret mukadderatımızı tayin etmek isteyenlerin de nazar-ı insafını celbedecektir. Bu ümitledir ki Adana’dan dün aldığımız yeni ve mufassal telgrafnameyi büyük bir memnuniyetle bir vech-i âti derc ediyoruz:

Vilayetimizin ahiren aldığı vaziyet bazı noktaların tenvirini ve enzâr-ı ammeye vazını icap ettiriyor. Evvela Adana vilayeti avâris-ı tabîîyesine binaen memalik-i Osmaniye’nin nispeten az malûm olan bir kısmıdır. Buraya müteallik beyannameler malûmat-ı sahiheyi cây olmadığı gibi en mufassal haritalar da bile

birçok noktaları boştur. Eserler meyanında pek gülünç ve hakikatten pek uzak malûmat verenler de vardır. Sâniyen herhangi bir kıtatın sarıp akşâm-ı ekseriyâ akvam-ı kadimenin iltica kâhidir. Adana vilayetinin ise engin ovaları gibi en yüksek ve hicrî mevkileri de Türklerle meskûndur. Selâsen vilayetin bu sene Temmuzunda yapılan son nüfus istatistiği hakikîni pek açık bir surette gösterir. Şöyle ki Adana kazasının nüfus-ı umumiyesi 102112 olup bunun 28739'u Türk'tür.

Karaisalı'nın nüfusu 29202 olup bunun 29173'ü Türk'tür. Ceyhan'ın nüfusu 19676 olup 19193'ü Türk'tür. Yumurtalık 8459 olup 7859'u Türk'tür. Mersin'in nüfusu 33682 olup 29635'i Türk'tür. Tarsus'un 72274 nüfusundan 66784'ü, Kars'ın 19726 nüfusundan 18431'i, Haçi'nin 30756 nüfusundan 17090'ı, Osmaniye'nin 14302 nüfusundan 13536'sı, Bahçe'nin 20501 nüfusundan 16163'ü, Islahiye'nin 13276 nüfusundan 12877'si, Hafe'nin 10095 nüfusundan 8343'ü, Dört Yol'un 23942 nüfus-ı umumisinden 16460'ı Türk ve Müslüman'dır. Hülâsa vilayetin nüfus-ı umumisi 45587 İslam ve Türk, mütebâkisi Rum ve Ermeni, Mârûtî, Süryanî, Keldanî ve Yahudî unsurlarına mensuptur.

Görülüyor ki Türkler vilayetin her kazasında kati bir ekseriyete haizdirler, bununla beraber bu rakamlar kısmen de gayr-i Müslimlerin lehinedir. Çünkü bu Harb-i Umumî'de Türklerin vâki olan zayıtı bu yekundan çıkarıldığı hâlde bu müddet zarfında Ermenilere ait bir kayıt yürütülmemiştir. Binaenaleyh yukarıdaki 3725417 nüfus hâl-i hazırda yaşayan Türkleri ifade eder hâlbuki bütün akvam-ı cihan gibi bura Hıristiyanlarının da bu harb-i müthişeden nüfusça zayıta uğrayacakları tabî ve tehçiri mevzu-ı bahis etmediğimiz takdirde nüfus gayr-i Müslime nüfus-ı umumiyenin ancak onda birini teşkil edeceği şüpheden biridir. Râbian binlerce çadırdan müteşekkil olup şimdiye kadar askerlik yapmayan ve yazın vilayetin yüksek yaylalarında kışınsa kısmen ovalarında yaşayan ve Afrika kâşiflerinden meşhur İngiliz haklarında uzun uzadıya izahat verdiği Türkmenler henüz meskûn ve gayr-ı mukayyet ve tek başlarına gayr-i Müslim yekûnuna kat kat faiktir. Hâmisen mevcut nüfus defâtirinin tetkiki ile mesele kendiliğinden tezahür eder. Sâdisen şüphe edilirse bir heyet-i muhtelif-i ilmiye vilayetimizin bütün aksamını tetkik edebilir.

Türk ve Hristiyanların mahal-i iskânları bellidir. Bu heyet en hicrî noktalarda bir Türk köyüne tesadüf edecek her tarafta misafire riayetkâr, haysiyet-i milliyesini tanır, devletine sadık, temiz kalpli bir Türk bulacak, Hristiyanların da lisan, ahlâk, kıyafet ve tarz-ı maişet itibariyle umumiyetle Türklüğü benimsemiş olduklarını görecek ve o zaman hakk-ı millimize karşı daha büyük ve saf bir iman besleyecektir. Sâbian gayr-ı Müslimler yalnız bazı şehirlerde ticaret ve sanatla en ziyade meşgul olup vilayetin bütün arazisi Türklerin elindedir. Türkler bu araziye hem asırlardan beri sahip olurlar hem de ahvâl-i mahalliye nazaran muvâfık tarzda işletiyorlar. Sâlisen Türklerin faikiyet-i adediyesi mazide daha fazlaydı, çünkü elimizde vesikası bulunan on altıncı asır-ı miladide bugünkü Cebel-i Bereket livasının ihtiva ettiği mahallerde bu köylerde asla gayr-i Müslim bulunduğu gibi Sis'te ancak üç yüz, Haçin'de dört yüz, Adana'da yüz elli yedi ve Tarsus'ta ise otuz yedi nefer-i Hristiyan vardı. Bugünkülerin birçoğu bi'l-ahire ve son zamanlarda hariçten hicret etmişlerdir. Türk bunları en kadim zamanlardan beri sinesinde her türlü tehlikeden âzâde olarak saklamıştır. Filhakika memleketin mazi-i hayatiyesinde bir Hristiyanlık meselesi yoktur. Bir şirketin mesuliyet-i cezaiyesini tervîc etmeyen hukuk-ı umumiye-i hazıra bir milletin mahkûmiyet-i cezaiyesini asla tecvîz edemez arazi de ta o asırlarda bile tamamen Türkler tarafından ekilip biçmekte ve birçok cetvellerle iskâ edilmekteydi. Tereddüt edenler tasnî ve tezvîrden salim-i mahfuz muharrir defterlerine müracaat edebilirler. Tasian mahallî Ermeniler tehcir edilirken burunları kanamamış kendilerine daima âsâr-ı şefkat gösterilmiştir. Türk askerleri vesait-i tahribe-i medeniye karşısında erirken şedâid-i tabiye ve sefalet-i hayatiye ile çarpışırken vatandaşlarımız gayr-ı musallaha edilerek burada fabrikalarda vesair müessesatta çalışıyor ve asayiş-i mahal bir hareket görünmüyordu. Esasen bir Türk kendi yuvasının saadetini kendi eliyle bozmaz binaenaleyh memleketimizde ne sefalet ne de zulme müteallik bir hareket vâki değildir. Âşiren Avrupa diplomatları ekseriya Türkiye mesailinde taglît edilmişlerdir. Bu babtaki ilmî ve siyasî eserler vüsuktan ibarettir. Bu gayr-i sahih malûmata istinat eden siyasetler hatalar tevellüdünden hali olamaz. Adana işinde yapılacak hata hepsinden müthiş olur.

(Nu. 268, s. 1, 2 Kânûn-ı sâni 1919)

MİLLÎ FIRKA

Bizim için bir âli mahkeme mahiyetini haiz olacağına artık şüphe kalmayan sulh konferansının yaklaştığını gördükçe derin bir heyecana, karanlık bir baş dönmesine kapılmamak mümkün olmuyor. Avrupa'dan gelen gazeteler ve haberler -harp ile hiç alâkası olmamış gibi görülen memleketlerde bile- hummalı bir hazırlık faaliyetinin hüküm sürdüğünü gösteriyor. Cihan mukadderatının tayin edeceği, müstakbel coğrafyanın hudutları çizileceği bu hengâmeye bütün milletler bütün kuvvetlerini bir araya toplayarak hazırlanıyor. Memleketimizde başlayan unsurlara gelince, onların faaliyeti de herhâlde dikkatten ziyade ibretle görülmeye layıktır. Ya bu umumî faaliyet devrinde biz ne yapıyoruz? Biz ki haksız fakat en ağır ve en derin bir itham altında eziliyoruz. Biz ki en insanî haklarımızı bütün cihanın şüphe ve istihfaf ile telakki etmek istidadını gösterdiğini elîm bir ıztırab ile görüyoruz. İşleri bu kadar derin bir surette karışık olan bu bedbaht memleket bugün ne düşünüyor, neye hazırlanıyor? Birbirini veli eden vukuatın ezici tazyiki altında en sakin kalpler sükûnunu, en mutedil zekâlar muvazenesini kaybetmiş gibidir. Bu kararsızlık ve muvazenesizlik en elîm ve en muzırr alâmetleri gazeteler ve fırkalar arasında tecelli ediyor. Bazı esaslı menâf-ı hayat etrafında, vatanımızın en müthiş buhranların tehdidi önünde fikirlerimizi ve faaliyetlerimizi birleştirebilmenin ne kadar faydalı bir şey olacağını herkes takdir ediyor herkes bunu yegâne bir kurtuluş yolu ve çaresi olarak kabul ediyor. Fakat bu kanaat ve temenni düşündüğümüz ve istediğimiz ittifakı bir türlü temin edemiyor. Kimsenin hamiyet ve samimiyetinden şüphe getirmek istemiyoruz. Bu kadar mühim ve mühlik dakikalarda kimsenin gizli menfaatler, hususî maksatlar arkasında koşaacağını aklımıza sığdıramıyoruz. Onun için mevkii, irfanı, parası hülâsa bu memleketin hayrına sarf edilebilecek herhangi bir nev-i kuvveti olanların bir yolunu bulup mutlaka, mesailerini birleştirmelerini bir kere daha niyaz ve temenni ediyoruz.

Meşrutî bir memleketin tabîî günlerinde fırka hayatı, muttazâdd icihadların tesâdüm-i meşrusu faydalı bir şeydir. Fakat bu geçirdiğimiz buhran günlerinde fırka ihtilaflarının bu bî-çare memleket için ölümden başka bir mana ifade etmeyeceğini

acı bir kanaatle görüyoruz. Şahıs ve fikir ihtilaflarını bugün bir tarafa bırakarak el ele vermekle mukaddes haklarımızı kurtaramazsak bile hiç olmazsa bizden sonra geleceklerin nefret ve telininden kendimizi kurtarabiliriz. Eğer uzun uzun düşünüp derin derin hazırlanmaya vaktimiz yoksa hiç olmazsa milliyet ve menfaatlerini anlamış vatandaşlarımıza bakalım, onları taklit edelim. Her unsur kendi milliyet ve istikbaline ait menâfi bütün sair düşünce ve emellerin fevkinde tutuyor. Biz de öyle yapalım. Ve mağdur Türklüğün terbiye ve tahlisi gayesini bütün mesai faaliyetimize rehber-i ittihaz edelim.

Mütareke'nin malûm şerait dahilinde akdi üzerine böyle umumî birleşme temayülü Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin delaletiyle teşekkül eden millî kongreyle bir şekil ve vücut da almaya başlamıştı. Fakat millî kongrenin faaliyeti her ne sebeptense istediğimiz derecede vasi olmadı. Biz öyle isterdik ki bütün fırkalar ve cemiyetler tarafından bu kongreye gönderilen murahhaslar tek bir vücut gibi çalışsınlar ve tayin edecek müşterek emelin husûlünü her fırka ikdam ve vezaif addetsin. Bu suretle fırkalardan beklediğimiz ittifak vazifesi hemen hâsıl olmuş bulunacaktı. Zaten şahıslar gibi cemiyetlerden bütün kanaat ve maksatlarını tamamıyla birleştirmelerini istemek muhâl bir temenni olacağını takdir ederiz. Şimdiye kadar geçen günlerden maatteessüf çok istifade edemediğimizi inkâr edemeyeceğiz. Fakat sözle, işle menâf-ı umumiyeğe hizmet etmeyi taahhüt etmiş her şahıs ve zümre için ilk vazife sonuna kadar yes ve nevmîdiden kendini korumaktır. Onun için kalplerimizde ne kadar sükûn, dimağlarımızda ne kadar çalışmak istidadı kalmışsa hepsini bir araya toplayalım ve millî kongreye ilmî bir cemiyet değil faal bir hayat, bir emel, bir millî fırka şeklini verelim. Mademki sulh nihayet şu birkaç gün içinde olup bitecektir. Şu hâlde elimizde olan bütün vesaiti kullanarak, bütün kuvvetimizi sarf ederek bu maksadın husûlüne çalışmayı kutsî bir vazife telakki edelim.

* * *

(Nu. 296, s. 1, 30 Kânûn-ı sâni 1919)

TÜRK MEFKÛRESİ

Geçen gün Ermenilerle Rumların müştereken icra ettikleri bazı nümayişler münasebetiyle “meşhur” bir Ermeni tarihşinası bir nutuk irâd etmiş “koca bir milleti mahvetmek isteyen İttihatçıların” hâlet-i ruhiyesini izah eyleyerek “Ermeni mefkûresinin İttihat mefkûresini temsil eden Türk mefkûresine galebe ettiğini” söylemiş!

Evvela, biz Türk sıfatıyla Türk mefkûresinin İttihat mefkûresini veyahut İttihat mefkûresinin Türk mefkûresini temsil ettiği yolundaki iddiaların hakikatte tevessü etmekten pek uzak bulunduğunu söyleyelim. Zaten bu gibi iddialar hemen umumiyetle İttihatçılığı, bütün Türkleri komitacı zihniyetinde adamlar gibi göstermek için bir silah gibi kullanmak isteyen gayr-i Müslim unsurlar veyahut Türkçülüğü, İttihat ve Terakki’nin memleketin bu hâle gelmesine sebebiyet veren en “meşûm” bir siyaseti gibi göstererek hem İttihat ve Terakki’yi hem İttihat ve Terakki’ye o kuvvet ve kudretini verdiği tevehhüm olunan Türkçülüğü tahkir ve tezlil etmek isteyen bazı müfrit İttihat ve Terakki muhalifleri tarafından ileri sürülmektedir. Hâlbuki İttihatçılıkla Türkçülüğün hakikatte hiçbir alâkası yoktur. İttihatçılık Türkçülük demek olmadığı gibi Türkçülük de İttihatçılık demek değildir. Bunun en mütebariz delilleri İttihat ve Terakki hükümetinin ekseriye Türkçülerce katiyen makbûl görülmeyen, hatta Türklüğün menfaatlerine mugayir görülen teşebbüsât ve icraatta bulunmuş olması, Türkçü olmayan pek çok İttihatçı bulunduğu gibi İttihatçı olmayan, hatta İttihat ve Terakki muhalifi olan birçok Türkçüler bulunmasıdır. İttihat ve Terakki mefkûresi(?) Türk mefkûresi demek olsaydı “İttihat ve Terakki” cemiyet ve fırkası içinde en hararetli Türkçülük düşmanlarının bulunması nasıl mümkün olur, İttihat ve Terakki Türklüğün menfaatlerini diğer siyasetler hesabına nasıl feda edebilirdi? Bu sualleri kendi kendine soran herhangi bir ferdin basit olan hakikati derhal anlayabilir. Bunun için ne tarihşinas, ne bir ictimaiyat âlimi olmak icap etmez. Fakat, kaybettiğimiz gibi maksat hakikati görmek değil, hususî maksatlara hizmet eylemektir. Bu gibi hususî maksatlar takip edenlerinse, bizim söyleyeceğimiz birkaç sözle hak ve hakikati kabul ve tasdik

edeceklerini hiç zannetmiyoruz. Nitekim şimdiye kadar bu hususta hayli söz söylendi, fakat kimse bildiğinden şaşmadı.

Ermeni tarihşinasının “Türk Mefkûresi” ile “İttihat ve Terakki Mefkûresi”ni yek-dîgerine karıştırmış olması da zaten bundan fazla iştigale değer bir hadise teşekkül etmez.

Bu meşhur tarihşinas Ermeni mefkûresinin Türk mefkûresine galebe ettiği hususundaki iddiasına gelince bunu oldukça gülünç bulduğumuzu gizleyemeyeceğiz. Ermeni tarihşinası efendi, “koca bir milleti mahvetmek isteyen İttihatçılar” diye bahsederken Ermeniler gibi yekûnu nihayet birkaç milyona bâliğ olan bir milletin mahvı mümkün olamayacağını -tabîî pek haklı olarak- anlatmak istediği hâlde acaba on milyonlarca Türk’ün de mahvedilemeyeceğini kabul ve itiraf etmez mi? İster Ermeni, ister Rum veya Yahudî olsun hiçbir millet mahvedilemez. Bu inkâr götürmez bir hakikattir. Bilhassa asırlardan beri millî vahdetlerini, istiklallerini kaybetmiş olan milletlerin bile tekrar hayata rücû etmekte oldukları ve bu iddia arkasında koşmakta bulundukları şu günlerde bu hakikati inkâr etmek pek büyük bir cüret olur. Demek ki bir Türk milleti mevcuttur ve mevcut olacaktır.

O hâlde Türk mefkûresinin, şu veya bu milletin mefkûresine karşı mağlûbiyetten nasıl bahsolunabilir? Ahiren mağlûbiyetin, millî mefkûreler üzerinde mutlaka fena bir tesir husûle getirmesi lazım gelseydi “mefkûre” mağlûbiyetinden de belki bahsolunabilirdi. Fakat öyle değil. Milliyetini bilen, seven, takdis ve tebçil eden Türkler uğradığımız mağlûbiyetten pek tabîî olarak müteessir ve müteallim olmuşlardır. Fakat bu tesirler, bu feci ıztıraplar kalplerimizdeki imanı söndürmemiş, bilakis yükseltmiştir. Şimdi Türk mütarekeden evvelki Türk değildir. Şimdi Türk mefkûresine daha derin bir iman ile, daha derin azim ve ihtizam ile sarılmış ve Ermeniler gibi dağınık, nüfusları nispeten mahdud bir milletin bile pek müfrit maksatlar ve hayaller arkasında koştuğunu gördükçe kendisi gibi gerek tarihi, gerek nüfusu ve gerek mazideki medeniyeti itibariyle mehîb birinin herhâlde haklarını ihkak edeceği hususunda iman ve ihtimamını bir kat daha takviye eylemekte bulunmuştur.

Evet, Türkiye bir arslan gibi dövüşe dövüşe, çarpışa çarpışa mağlûp oldu, fakat Türk mefkûresi mağlûp değil galip ve muzafferdir, galip ve muzaffer kalacaktır. Bunlar kuru laflardan ibaret değildir. Meydanda bu iddiayı ispat edecek birçok vukuat, hadisat var. Türk mefkûresinin mağlûbiyetinden bahseden Ermeni tarihşinası efendiye bu hususta bir iki misal göstermek istedik fakat bunda kendimiz için, Türk ve Türklük için bir fayda görmüyoruz! Ermeni tarihşinası efendi kendisinde hakikati görebilecek bir cesaret buluyorsa bu vukuat ve hadisatı bizzat arasın, erişeceği hakikatlerle belki, belki değil muhakkak milletine de faydalı bir hizmet ifa etmiş olur. Çünkü koca bir Ermeni milletin mahvedilemeyeceğini mevcudiyetleri, faaliyetleriyle ispat etmekte olan Ermeniler bugünlerde fazla bir şevk ve neşve içinde pek yakın bir istikbali bile keşif ve tahmin etmek kabiliyetini kaybettiler, hakikî menfaatlerini görmez oldular!

Böyle söylemekle Ermenilere itidâl ve sekînet tavsiye etmek istediğimiz zehâbında bulunulmasın. Hayır, biliyoruz ki bugün ne söylense beyhudedir. Ermenilerin de bir kere kapılmış bulundukları meserret galeyan ve heyecanları, hat devresine varmış bir maraz gibidir bu marazî hâl herhâlde tabîî seyrini takip edecektir. O zamana kadar Ermeniler yine istedikleri gibi hareket etsinler, istediklerini söylesinler, kalplerinde gizli ne varsa meydana çıkarsınlar, hiçbir hislerini saklamasınlar. Biz bundan müstekî değiliz. Çünkü manzaradan milletçe cidden müstefîd oluyoruz... Maksudımız milletlerin, fevkalâde ahvâl ve şerâitin vücut verdiği müfrit ihtiraslara göre değil hiçbir zulüm ve kuvvetin değiştiremeyeceği tabîî şerâite nazaran tetkik ve muhakeme edileceği birgün geleceği ve o gün Ermenilerin Türklerle yine anlaşmak mecburiyetinde kalacağı hakikatinin Ermenilerce unutulduğunu ve Türk mefkûresinin mağlûbiyeti iddiasının nasıl bir hâlet-i ruhiyeden doğduğunu göstermektir.

Türk mefkûresi mağlûp olmak için dünyada tek bir Türk dahi kalmamak icap eder. Hâlbuki Ermenilerin kurmak istedikleri müstakil vatanın etrafında kalpleri hep aynı hisle çarpan milyonlarca Türk vardır!

(Nu. 309, s. 1, 12 Şubat 1919)

TÜRK BİRLİĞİ

Büyük tehlikeler, insanları birleştiren en büyük amillerdir. Bir gün evvel birbirlerini boğazlayan insanlar, marûz kaldıkları yeni ve müşterek tehlike karşısında, derhal aralarındaki mücadeleyi bırakarak evvela hayatlarını temine koşarlar. Hayatın bu en tabîî kanunu bile bizim memlekette rey-i kabul görmedi. Memleket ölüm tehlikesine marûz bulunduğu şu günler zarfında biz anlaşmaya yanaşmadıktan mâadâ, birbirimizin boğazını daha kuvvetle sıkabilmek için mütemadiyen kollarımıza kuvvet vermeye çalıştık.

Mamafih ihtiyaç, arada sırada kendisini hissettirmekten hali kalmadı. Evvela bütün fırkaların fevkinde ve münhasıran vatanın menâf-ı âliyesine müteallik mesail ile uğraşmak üzere bir “Selâmet-i Amme” cemiyeti tesis etti. Fakat bu cemiyet az zamanda dağıldı. Ve kısmen diğer fırkalara iltihak etti. Bir müddet bu birleştirme vazifesini millî kongre yapmak istedi. Fakat bu nispette ümit edilen neticeyi vermedi. Nihayet Âyân Reisi Ahmet Rıza Bey’in bütün fırkaları birleştirmek teşebbüsü de, anlaşmak ve birleşmek istemeyenlerin inat ve ısrarı karşısında akîm kaldı. Ahmet Rıza Bey bu teşebbüsün neticesinden müteessir olmakla beraber meyûs olmadı. Şimdi de millî bir vahdet tesisine çalışmakla meşguldür. Bu teşebbüsün de ne dereceye kadar semerredâr olacağı tahmin edilemez.

Şu kadar var ki bir müddetten beri memleketin münevver ve mütefekkir tabakasında şiddetli bir yerleşme ihtiyacı hâsıl oldu: Her Türk genci, Türklerin de millî bir vahdet vücuda getirmeleri lüzumunu hissetmeye başladı _____¹ yek-digerini gören her genç birbirine bu hissini izah ederek bu birliğin husûlü için ne yapmak lazım geldiğini araştırmakla meşguldür. Hatta İkdâm refikimiz bu mevzu üzerine bir iki makale de neşretti. Bu makalelerde zikredilen arzu ve temenni bütün bu Türk gençliğini kanında ve fikrinde yaşayan bir temenniden başka bir şey değildir.

¹ Yazının on satırlık kısmı sansür edilmiş. Sansür edilen kısmı çizgi ile belirttik. (T. H)

Fakat bu ihtiyacın kuvveden fiile çıkarılması mevzu-ı bahis olduğu zaman, araya yine fırkacılık zihniyeti karışıyor ve böyle bir bloğa girecek kimselerin falan zümreden olmaması, falan kimselerin mensubiyetinden bulunmaması gibi birtakım düşünceler ortaya atılıyor.

Fikrimizce bu defa bütün gençlik tarafından hissedilen bu birliği vücuda getirebilmek için evvela fırkacılık fikrinden tenzih etmek lazım gelir. Bir vakit Türk ve Turan kelimeleri ne kadar sû-i istimal edildiyse bugün de itilaf ve ittihat kelimeleri o kadar israf olunuyor. Türk birliği yapmak isteyenler evvela kendilerini bu modadan kurtarmalıdır. Çünkü Türk birliğini yapabilecekler, şimdiye kadar her sahada temiz kalmış, mefkûre sahibi milliyetperverler olabilir. Hakikî Türkçüler, İttihat ve Terakki ile teşrik-i mesai ettiği gibi, birçok yerlerde onlara muarız kesilmişlerdir. Misal mi istersiniz: Mehmet Emin Bey'in mütarekeden dört beş ay evvel Türk Yurdu'nda neşrettiği "İsyân" ismindeki manzumesini okuyunuz. Emin Bey burada hayretbahş bir medenî cesaret göstererek bütün çirkinliklere ve fenalıklara karşı isyan ediyordu. Halide Hanım Türk Ocağı'nda yine mütarekeden evvel verdiği bir konferansında Türkçülerin, eski hükümetin birçok hareketlerini tenkit etmesi lazım geldiğini beyan etmiş ve bu tenkitlerini o vakit bizzat ilan etmişti. Bu iki misal kâfi değilse, Türkçülükle marûf birçok zatların yazı ve ifadeleri bu iddiayı teşvik mümkündür. Fakat memleketin fikrî hayatına yegâne olmaması lazım gelen bu münevver zümreye, Türkçülüğün İttihatçılık ile alâkadar olmadığını ispat için uzun delillere ihtiyaç yoktur. İşte dört senelik harp içinde temiz ve pak kalmış, ve eski hükümetin siyasetine daima muarız bir vaziyet almış olan mefkûre sahibi Türk gençleri bir araya toplanıp bu millî vahdeti vücuda getirmelidirler. Bu gençler birleşirken arkadaşlarının hangi fırkaya mensup olmadığını aramaktan ziyade mefkûre sahibi olup olmadığını sormalıdır. Bu suretle imanlı ve mefkûre sahibi bu gençler bir araya gelip bir Türk birliği vücuda getirirlerse hem memleketin bugün muhtaç olduğu millî kuvveti meydana çıkarmış hem de bugün muhitimizde hükümran olan çirkinliklerin önünü almaya çalışan bir uzviyet vücuda getirmiş olurlar.

İşte Türk birliğı yapmak isteyen gençlere halisâne tavsiyemiz bundan ibarettir. Şunu da ilaveyi unutmayalım ki vakit geçmiştir. Artık tefrika ve nifak ile geçirecek vaktimiz kalmamıştır. Artık toplanmak ve süratle toplanmak lazımdır. Memleketi bugünkü elîm vaziyetten kurtaracak, ancak bu millî kuvvettir.

(Nu. 319, s. 1, 23 Mart 1919)

ANATOLE FRANCE TÜRKLER VE YUNANLILAR

“Fransızlar hakikatin âşığıdır.”

Mösyö Anatole France Yunanistan’da seyahat etmiştir. Fakat Türkiye’yi gezmemiş. Rum dostlarının laflarını en büyük hakikat olmak üzere kabul ediyor. Rumların muharebe esnasında katliama marûz kaldıklarını söylüyor. Hâlbuki muharebe esnasında Rumlar katliama benzer hiçbir hâle uğramamışlardır.

Muhterem muharrir daha ileri gidiyor. “Mütareke oldu. Fakat İstanbul’da Rumların katliamına henüz nihayet verilmedi.” diyor. İstanbul’da Yunan bahriyelilerin katl olduğunu yazıyor. Bizim burada böyle şeylerden haberimiz yok! Anatole France bu haberi acaba nereden almış!

Mösyö Anatole France Türklerin Trakya için yaptıkları istatistiklerin yalan olduğunu iddia ediyor.

“Trakya’da ekseriyet Rumlardadır. Bunda şüpheyi mahâl yoktur.” diyor.

Bu kadarla da kalmıyor:

“Rumlar Trakya’da Türklerden çok olduğu gibi, Ermeniler ile birleştikleri hâlde İstanbul’da Türklerden çoktur. İstanbul’da Türkler ekalliyeti teşkil ederler.” diyor.

Dünyanın neresinde hakikat bu kadar tahrif olunabilir. Esâr içinde hakikatin yegâne müdafii olan Fransız milleti bu kadar büyük bir tahrifi asla kabul edemez.

Anatole France’ın Kirya Andre Daes isminde bir dostu var. O da bu sevgili muharrire diyor ki:

“İstanbul’daki bu Türk ekalliyeti de kati değildir. İstanbul’daki Türklerin hepsi sultanın hizmeti için gelmişlerdir. Yani misafirdirler.”

Anatole France’ın müthiş bir de istatistiği var:

Trakya’da 267, 675 Rum’a karşı ancak 245, 513 Türk varmış.

İzmir vilayetinde 219 bin Türk varmış. Buna mukabil Rumların nüfusu 449 binmiş... İşte bunun için Türkler İzmir’e “Gâvur İzmir” derlermiş.

Anatole France makalesinin başında, nihayetinde imparatorluk fikrinin aleyhinde bulunuyor. Emperyalizmi yani ekalliyetin ekseriyet üzerine tahakkümünü hoş görmüyor.

Biz sevgili muharrire diyoruz ki:

“Yalnız bir tarafı dinlemeyiniz. Türkiye’de, İstanbul’da, İzmir’de, İzmir vilayetinde kesîf ekseriyet Türklerdedir. Hakikat ne kadar kuyuya atılsa yine öldürülemez. Siz gözünüzle görmediğiniz şeyleri yalnız Rum dostlarınızdan tetkik etmeyiniz. Burada birçok vatandaşlarınız var. Onlara sorunuz ekseriyet kimlerdedir? Vatandaşlarınız size mutlaka doğruyu söyleyeceklerdir. Onlar hakikatin âşığıdırlar. Bizim buna itikadımız var.

(Nu. 323, s. 1, 2 Mart 1919)

Anadolu’da Türklük:

İÇEL TÜRK’TÜR

(Niğde Maârif Müdürü Besim Atalay Bey İçel ve Maraş sancakları hakkında pek kıymetli tetkikat-ı coğrafyayı muhtevî bir silsile-i makalat göndermiştir. Pek şayan-ı takdir bir gayret ve himmet-i milliyetperverâne mahsûlü olan bu makalelerin birincisi İçel coğrafyasına aittir ki bunu, haritasıyla beraber bugün derc ediyoruz. Diğerlerini de fırsat buldukça, hatta mümkün olursa birbirini takiben neşreleyeceğiz. O havalinin Türklüğünü ilmî ve gayr-i kabil-i ret ve inkâr bir surette ispat eden bu makalatı muhterem karilerimizin de kemal-i takdir ve alâkayla takip edeceklerine eminiz.)¹

İçel Coğrafyası

İçel sancağı Anadolu’nun cenubunda ve Kıbrıs adasının karşısındadır. Şark tarafından Mersin, garp tarafından Antalya körfezleri ile çevrilmiştir.

İçel adeta büyük, geniş ve enli bir burun şeklinde Akdeniz’e doğru ve Kıbrıs’a muvâzî olarak uzanıp çıkmıştır.

İçel şimdiden Boğa Dağları ile garptan şarka doğru kesilmiş ve Karaman ovasından bu suretle ayrılmıştır. İçel hava, su, mahsûlat ve dağların duruşu itibariyle Kıbrıs’a çok benzer, adeta Kıbrıs İçel dağlarının yandan bir uzantısı gibidir. Kıbrıs dağları İçel dağlarına muvâzîdir.

İçel sancağında yaşlıca iki büyük sıradağ silsilesi vardır. Birisi Mut ve Ermenek kazalarının yukarısından geçen Boğa Dağları’dır.

¹ Bu açıklamanın ardından “İçel coğrafyasını gösteren bir harita verilmiş. (T. H.)

Birisi de Göksu ırmağıyla deniz arasındaki silsiledir. Bu iki sıradağın arasını Göksu deresi ayırır. Asıl İçel'i doğuran dağlar bu ikinci sıradağlardır. Bu dağlar olmasaydı veya Göksu deresi biraz daha derin bulunsaydı Akdeniz'in dalgaları Boğa Dağları'nın eteklerini yalayacaktı ve Mersin körfeziyle, Antalya körfezi arasındaki yarımada benzer büyük çıkıntı bulunmayacaktı.

Göksu deresi Boğa Dağları'nın cenup etekleriyle Boğa Dağları'na ve denize muvâzî olarak uzanıp giden dağlar arasında sıkışmış çok şairâne ve zengin bir deredir.

İçel sancağı hemen hemen mustatile yakın bir şekildedir. Yalnız Anamur burnu mustatilik şeklini biraz bozar. Sancağın saha-i sathiyeti 25 bin kilometredir.

*

Toprağın tabiatı! Mut, Anamur ve Silifke kazalarının ovalık ve dağlık kısımları hemen birbirinin aynıdırlar. Her üçünde de aynı nebatat yetişir; aynı hava koklanır; aynı sıcaklık ve soğukluk hüküm sürer...¹

...² kazasının sahil kısımları kadar bitek değildir. Gülnar'ın dağları ve yaylaları çok güzel ve bitektir. Silifke dağlarından bu cihetle ayrılırlar.

İçel toprakları umumiyet itibariyle kireçlidir. Bazı yerlerde “hamz-ı hadîd”i hâvî-i kırmızı, bazı yerlerde de “humus”i cami-i siyah topraklar vardır. Ormanların ve yaylaların toprakları ovaları kadar bereketli ekin yetiştirir. O ovaların toprakları Göksu gibi ırmakların çöküntülerinden meydana gelmiştir. Onun için bu topraklar milli ve kumludur.

¹ Gazetenin bu nüshasını sadece Hakkı Tarık Us koleksiyonunda bulabildik. Mevcut olan bu nüsha da alt tarafından kesilmiş. Yukarıda yazdığımız ve iki sütundan oluşan yazımızın yukarıdaki kısmı ilk sütuna aittir ve alt kısmı kesilmiş olduğundan yazının sadece mevcut olan kısmını Latin harflerine aktarabildik. (T. H.)

² Yazının, ikinci sütunun başından devamı. (T. H.)

Kırmızı topraklar Karataş içinde “Taşeli’de”, Ermenek kasabasının karşısındaki köylerde, siyah topraklar ormanlarda, Gülnar kazasının merkezi bulunan Anay Pazarı’nda ve Mut kasabasının şark tarafında bulunur. Kireçli topraklar hemen her yerde bulunmaktadır.

*

Yeryüzünün girinti ve çıkıntıları! İçel yerin girinti ve çıkıntıları itibariyle birbirinden ayrı iki büyük parçayı ayrılmıştır. Birisi ovalık, öbürü dağlıktır.

Onlar o kadar büyük ve geniş değildir. Silifke, Mut, Anamur ovalarından ibaret bulunan bu ovacıklar tamamıyla rüsûbîdir, çöküntüdür.

Silifke kasabasının yakınından başlayarak denize kadar uzanmış olan ova mustatîle yakın bir şekil almıştır. Bu ovanın teşekkülü çok yeni zamana aittir. Ovayı doğrudan Göksu’nun sürükleyip getirdiği tortulardır. Bu ırmak her yıl dökmüş olduğu miller ve kumlar ile denizden yer kazanır.

* * *

İçel Türküleri

Dün gece gördüm düşümde
Yüce dağların başında¹

Niğde Maârif Müdürü Besim Atalay
(Nu. 334, s. 1, 13 Mart 1919)

¹ “İçel Türküleri” başlıklı bu manzumenin devamı kesilmiş. Diğer dipnotta belirttiğimiz üzere bu sayının başka sağlam nüshasına ulaşamadığımızdan devamını aktaramadık. (T. H.)

Anadolu'da Türklük:

İÇEL TÜRK'TÜR -2-

Ahalinin Soy

İçel ahalisinin soyu soppu Türk'tür; hem de hiç su katılmadık Türk'tür.* İçel Türkleri Anadolu ve garp Türklüğünün en halis bir numunesidir. Bunlar hemen hiç başka bir soy ile karışmamışlardır. Çünkü hâlâ yörük olarak yaşamaları ve simalarının bozulmamış olduğu bize bunun doğru olduğunu gösterir.

İçel Türkleri asıl Türkmenlerden ayrılmışlardır; evsafirı buna şahadet eder. Boyu ortadan biraz yüksek, kafatasları yuvarlak, çehre değirmi, yanaklar az çıkık, yüz geniş, etli ve enli, gözler siyah, saçlar siyah, saç ve sakal kılları sert, sakal az kıllı fakat köse değil!... Burunlar yavaşça basık -bununla beraber çok düzgün burunlular da var- dudaklar kalın, deri çokça sarıdır. Fakat daima sarılık esmerlikle karışmış ve koyu bir renk almıştır. Vücudun yukarı tarafı aşağı tarafından daha yüksektir. Baldırlar kalın, ense oldukça şişkindir. Kollar etli ve kuvvetlidir. İki omuz arası ve kafatasının çevresi geniştir. Parmaklar yuvarlaktır. Kadınlar da aynı evsafi gösterirler...

Buralarca güzel tanınan kızlar aşağıdaki evsafi gösterenlerdir: Renk esmer, yanaklar kırmızı, çehre yuvarlak, dişler düzgün ve beyaz, ağız küçük, kaş ve göz siyah, boy orta, az etli, saçlar siyah ve uzun, kirpikler uzun; kaşlar çok kıllı olmalıdır. Hakikaten şu saydığım evsafi gösteren birçok köylü ve yörük kızları vardır. İçel halkı arasında açık sarı ve beyaz renkte olanlarla gök gözlü insanlar çok azdır. Bu gibi insanlar köylerde hemen hiç bulunmazlar.

* Soy: baba tarafından, sop: ana tarafından olan akrabaya denir...

İçel’de ne dışardan içeriye, ne de içeriden dışarıya muhacir akıntısı olmadığından başka soylarla karışmamışlardır. Silifke’de yüz elli haneye varmayan Hristiyanlardan başka yabancı yoktur. Yalnız son günlerde birçok Kürt ve Arap milletçileri gelmiştir. Konya ve Maraş tarafları Türkleri daha ziyade Özbeklere benzerler. İçellilerse halis Türkmen’dirler.

Abdallar ve Tahtacılar

Bura Türkleri arasında yabancı gibi kalmış iki oymak vardır ki birine “Tahtacı Türkmenleri”, öbürüne “Abdallar” derler. Bunlar pek halis Türk evsaf ve teşkilatını gösterdikleri hâlde gerek halk nazarınca ve gerek kendilerince ayrı birer millet sayılırlar.

Abdallar - Abdallar bugün Türk’ten başka bir şey değillerse de dillerinde bir iki yabancı kelimenin ve aralarında demircilik ve semercilik gibi sanatların bulunması ve birtakım âdetleri eski zamanlarda Kıbtîlerden ayrılmış olduklarına birer şahittir. Hükümet defterlerinde de eskiden Kıbtî diye yazılmış imiş. Bunlardan iki köy Mut’ta, üç ufak köy Anamur’da, bir mahalle Silifke’de vardır. Bunlar hükümet nazarında Müslüman sayılırlar ve kendileri Müslüman bulunduklarını iddia ederlerse de mezhep itibariyle Şîî’dir; Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri’ne bağlantıları çok fazladır. Müşârün ileyh hazretlerini en büyük pir ve kutup tanırırlar; fakat Bektaşîlik’in ve Hurufîlik’in iç yüzünden haberleri yoktur. Her yıl Hacıbektaş’tan bir baba gelir, beş on gün oturur her vergisini -niyaz akçesini- toplar götürür. Ahali arasında Abdalların babaları geldiği zaman “Âyin-i Cem” yaparlarmış? Kadınları da bulunurmuş? Mum söndürürlermiş gibi sözler dolaşır durursa da bu iftiradır; hocaların ve softaların uydurmasıdır, bunlar kadın erkek bir arada toplanabilirlerse de fenalık olmaz ve olamaz. Baba gelince bir eve misafir olur oraya herkes gelir; dernek kurarlar; rakı, şarap içerler. Nefes okurlar. İlahî ve mersiye söylerler. İçlerinden çalgı bilenleri babayla çalarlar, çağırırlar. Babaya karşı büyük, pek büyük saygıları vardır. Ne derse yaparlar; boyunları kıldan incedir. Baba geldiği vakit verdikleri mangırlardan başka bir de her sene kendi aralarında “çerağ akçesi” adıyla dört bin

beş yüz, beş bin kuruş kadar bir para toplayarak Hacı Bektaş-ı Veli dergâhına -celebi efendiye- gönderirler.

Abdallar pek cahil adamlardır. Develere ve mezarlara çok hürmet ederler. Silifke'deki Mukaddem Dede ismindeki bir türbeyi ziyaret ederler. Muharrem'in onuncu günü mersiyeler okurlar; Abdallarca aşure pişirmek borç sayılır. Her ev biraz buğday, pekmez veya şeker, nohut veya fasulye vererek kararlar katarlar, koca koca kazanlarda pişirirler.

Abdalların erkek ve kadınları çok haylazdırlar. Bunlar çiftçilik bilmezler, kadınların çocukları düğünlerde oynayarak geçinirler. Bununla beraber namuslu Abdal kadınları da vardır. Erkeklerin bir büyük parçası demircilik, bir parçası çalgıcılık ederler.

Bu zavallıların ve hele kadınların hâlleri çok acınacak bir raddededir. Vaktiyle Abdallar kendi mahallelerine mektep açılması ve cami yapılması için hükümete başvurmuşlarsa da aldırın olmamıştır. Çünkü bunların bu hâlde kalmaları birçoklarının alçak menfaatlerine yarıyormuş. (Devamı var.)

Niğde Maârif Müdürü Besim Atalay
(Nu. 339, s. 2, 18 Mart 1919)

MARAŞ TÜRKTÜR -1-

Maraş Tarihçesi

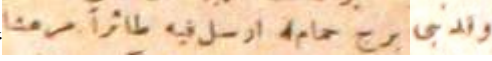
Maraş kelimesi bugünkü imlâya göre Arapça zannediliyorsa da doğru değildir.¹ Çünkü bu kasaba çok eski zamanlardan beri “Marajî, Maraj ve Maraş” ismini almaktaymış:

Asurî hükümdarlarından Sargon tarafından -fethettiği memleketleri hâvi olmak üzere- yazdırılan levhada Marajî ismi geçmektedir.²

Arapların Marajî kelimesini Maraş şeklinde söylemeleri bu kelimenin Arapça olduğuna delil olamaz. Bugünkü Maraşlılar bu kelimeyi “Maraş” diye söylerler.

Bir aralık -Romalılar zamanında- Maraş kasabası “Kirmanik” ismini almıştır.

1910 senesinde “John Garstang” tarafından Londra’da bastırılmış olan kitapta şu yazılar okunmaktadır. “Maraş’ın Asurîlerce adı “Markaj” imiş, asıl Hititlerce “Margazi” olduğu anlaşıyor. Bu kelime Boğazköy’de bulunmuş olan bir mih yazısında görülmüştür. Hititler ve Mısırlılar muahede yaptıkları zaman mih yazısını kullanırlarmış. O vakitler mih yazısı resmî yazıymış, bu yazıların birisinde “Maraş”ın adı geçer.”

Bu kelimenin Arapça olduğunu iddia edenler şu beytiyle ve kamûs tercümesinin “E’l-Maraş mekteb vezninde Şam’da Antakya karibinde bir belde adıdır; ve E’l-Maraş makad

¹ Arap şairlerinden Müftî’nin Âl-i Hamedan’dan Seyfû’d-Devle’yi ve Maraş şehirlerini metheder güzel bir kasidesi vardır. B.A.

² Simon ve Haytiya’nın Küçük Maraş Tarihi!

vezninde bir cins güvercine derler ki uçarken taklabazlık eder” sözleriyle ispat etmek istiyorlarsa da yanılıyorlar.

Nitekim Halep kelimesi de öyledir; Arap tarihçilerine göre bu isim Hazret-i İbrahim tarafından verilmiştir. Şehrin tesisinde süt sağılıp dağıtıldığı için bu isim kalmış imiş: Hâlbuki “John Campell” tarafından Newyork’ta bastırılmış olan kitapta “Kilib, Hitit ve Akat dillerinde Allah manasınadır.” diyor ve Halep’in eski adının Kilib olduğunu kaydediyor.

Maraş’ın tarihine gelince! Maraş kasabası vatanımızın en eski şehirlerinden birisiymiş. Maraş tarihin bahsettiği zamanlardan beri iki defa yerini değiştirmiştir; Maraş evvelce “Ergenez” adı verilen ırmağın kenarındaymış; bu çay şehrin ortasından geçermiş ve son derece şehir mamûrmuş.¹

Bugün ihtiyarlar arasında söylenilen bazı rivayetler de bunu teyit eder. Güya kadınlar iplik eğirmek üzere çayı geçerlerken sular birden bire taşarak yüz kadar kadın boğulmuş. Bundan sonra ahali çaydan uzak yurt tutmuşlar imiş.

Tabî bu gibi sözlerin ilmî değerleri yoksa da yine bir hakikat bulaşığı olsun vardır.

Bugün Bulanık adı verilen ve eski Maraş’ın bulunması muhtemel olan yerde birçok höyükler ve eski eserler vardır. Ergenez’in kenarında bu yıkıkların temelleri ve kaba mozaikleri görülmektedir.

Maraş’ın ikinci bulunduğu yere yerliler “Kara Maraş” derler: Daha yakın zamanlara kadar burada hamamlar ve camiler varmış; fakat bugün büyük bir yıkıntıdan bir şey kalmamıştır. Şehri Kara Maraş’tan bugünkü bulunduğu yere kaldıran (Zulkadir= Dulkadir) Oğulları’ndan Alaüddevle Bey’dir.² Birçok tepelikler

¹ Tarih-i Caferî.

² Mahkeme-i şeriyenin eski sicilleri.

üzerinde bulunan bugünkü Maraş müdafaaya daha elverişli ve havası daha iyi olduğu için buraya kaldırılmış imiş.

Maraş'ta sırasıyla Hititler, Asurîler, Romalılar, İranlılar, Bizanslılar, Araplar, Türkmenler = Dulkadiroğulları hükümet sürmüşlerdir.

Bundan 4 bin yıl önce Anadolu'da büyük ve uyanık bir milletin yaşamış bulunduğu bugün meydana çıkmıştır. Bu millete Tevrat "Het, Hetiet, Hetim", Asurîler "Hati", Mısırlılar "Haytas, Heta" ve bugünkü Avrupa âlimleri "Hitit" adını veriyorlar.

Roma ve Yunan tarihleri ile en eski tarihler hiç bu milletten bahsetmiyorlar. Yalnız bunlara ait birtakım vakalar Tevrat'la Mısır hiyerogliflerinde ve Asurîlerin mih yazılarında vardır:

Bu vesikalar daha çok yeni olarak toplanmaya başlandığı ve Hititlerin kendi yazıları hâlâ okunamadığı için bunların tarihleri çok noksandır.

Ankara, Maraş, Malatya, İçel, Niğde, Konya, Uşak, İzmir gibi Anadolu'muzun birçok yerlerinde ve Suriye ile Filistin'de Hitit eserlerine rast gelinmektedir. Bu eserlerden anlaşıldığına göre Hititler Anadolu'da ve Suriye'de uzun zamanlar hüküm sürmüşlerdir.

Anadolu'da bulunan eserlerin en eski ve en ibtidaisi Hitit eserleridir. Hitit eserleri kaba saba, bayağı ve basit şeylerdir. Roma ve Yunan eserleriye çok ince ve güzeldir. Anadolu'da bu eserleri yan yana görmek sanatın basamak basamak nasıl ilerlemiş olduğu hakkında güzel bir fikir verir.

İngiliz müelliflerinden "Sebes" diyor ki "Vaktiyle Maraş'ta bulunan bir taşta bir ziyafet resmi ve birtakım musiki aletleri tersîm edilmiştir. Lir, trampet, bir cins gitar ve başkaları gibi... Bundan anlaşıyor ki Hititler epeyce medeniymişler. Hititler evlerinde sandalye kullanırlarmış; bu sandalyelerin arkaları işlemeli ve

oymalıymış; yemek vaktinde dahi sandalyeye otururlarmış, Hititler gümüş şeyleri ve kapları dahi kullanırlarmış. Onlar bu madeni bol bol Boğa Dağları'ndan çıkarırlarmış. Asurîler Kargamış'ı elde ettikleri zaman birçok altın aşırımlardır.”¹

Maraş, Hititlerin belli başlı şehirlerinden bulunduğu ve yüzde seksen Hititlerin Türk oldukları ihtimali için burada Hititler hakkında ufak tefek malûmat vererek, Zulkadir “Dulkadir” oğullarına ve Türkmenlere geçmek istiyorum.² John Campell, John Garstang, Muallim Sebes, Govaiter³ ve başkaları gibi birçok İngiliz müelliflerinin fikirlerine göre Hititler Turanî bir millettirler.

Birtakım şeylerde Hititlerin Turanî bir kavim olduklarını göstermektedir. Hitit heykelleri tam bir Türk tipini gösterirler: Boy kısa, omuzlar geniş, vücut tıknaz, kollar kısa ve fakat kuvvetli, gözler büyükçedir. Eski Hititler ile bugün Adana taraflarında oturan Karsanî Yörükleri arasında birtakım etnografya uleması bazı münasebetler buluyorlar. Bugünkü Maraşlılar kıyafetleri ve çehreleri, burnu kalkık pabuçları, uzun abalarıyla tam bir Hitit'i gösterirler.

Bazı kelimeler de Hititlerin Türk olduklarını göstermektedir. İngiliz müelliflerinden John Campell'in tahkikine göre Kargamış kelimesinin doğrusu -Hitit ve Akat dillerinde- kırgümüş imiş, Malûm olduğu üzere kır, sahra manasınadır. Çok bitek olan Kargamış ve “Cırables”e bu ad verilmiş olsa gerektir. Kargamış'ın Hititlere payitaht olduğunu Mösyö “S-R-Conder-“ yazıyor.

Bugünkü Halep vilayetinde “Amik Ovası” adında bir ova vardır ki Hititlerce “Komozen veya Hodkumuh” adıyla anılmış. Burası Hititler zamanında çok mamûrmuş. Bugün bile Kafkasya'da “Kumuk” adında bir Türk oymağı yaşamaktadır. Vaktiyle Kumukların bir parçası buraya göçmüş ve oturmuş

¹ Nitekim Boğa Dağı'ndaki Bulgar madeni yanında “Yazılı Taş” adında büyük bir Hitit kitabesi vardır. B. A.

² Maraş taraflarının Asurîlerin, İranlıların, Romalıların, Bizanslılar ve Arapların vakaları ve hükümetleri “Maraş Tarihi”nde yazılmıştır. B. A.

³ غوایتر

olabilirler. Mesela: “Kıl” denecek yerde “ıl” derler. Kumuk ve kumuh kelimesi umuk ve amik şekline girmiş olabilir.

Hitit krallarından “Sapalu, Motalu, Hanini, Saru” gibi hükümdarların adıyla da Hititlerin Türk olduklarını gösterirler.

Niğde Maârif Müdürü Besim Atalay

Maraş Türküleri

1

Hey ağalar ne olurmuş
Hâli dosttan ayrılanın
Gurbet ele düşer imiş
Yolu dosttan ayrılanın

Gül dikensiz bitmez imiş
Bülbül gülsüz ötmez imiş
İşe güce yetmez imiş
Günü dosttan ayrılanın

Gökten turnalar çekilir
İner yerlere dökülür
On beş yaşında bükülür
Beli dosttan ayrılanın

2

Bahâr oldu deli çaylar coşuyor
Hey ağalar; dur bilmem; ağlarım
Gece, gündüz dost aklıma düşüyor
Yollar ırak durabilmem; ağlarım

Asla hiç kalmadı ağıt tutanım
Cilve ile kul üstüne yatanım
Mecnûn oldum terk eyledim vatanım
Bizim eller nerde bilmem ağlarım

Gidin nazlı yâri bana getirin
Yâr gelmezse selâmımı yetirin
Be hey kaşı karam senin hatırın
İkide bir sorabilmem ağlarım

“Derdi Çok” ey kalk duralım zikre¹
Sil gönlümü gayrı varmam fikre
Yarın, birgün olur Münker, Nekir’e
Doğru cevap verebilmem ağlarım.

(Toplayan) Niğde Maârif Müdürü Besim Atalay
(Nu. 352, s. 2, 7 Nisan 1919)

¹ “Derdi Çok” Maraş taraflarına gelmiş bir saz âşığıdır; tercüme-i hâl gelecektir.

MARAŞ TÜRK'TÜR -5-¹

Nasırüddin Mehmet Bey ilk günlerinde amcalarıyla ve başka Türkmen beyleriyle hayli uğraşmıştır.

Nasırüddin'in Karamanoğulları ile arası iyi gitmiyordu. Zaten Karamanoğulları Mısırlıları gücendirmişlerdi. Nasırüddin Mehmet Bey Mısırlılardan aldığı kuvvetle Karamanoğlu Mehmet Bey üzerine yürüdü; Mehmet Bey'in askerini bozarak kendisini tuttu ve zincire vurarak Mısır'a yolladı.

Bunun üzerine Mısır sultanı tarafından Nasırüddin Mehmet Bey'e Kısarye ve Trablus vilayetleri dahi verildi.

Nasırüddin Mehmet Bey 843 senesinde Mısır'a bir gezinti yaptı. Mısır Sultanı "Melik Zâhir" bütün beyleriyle ve memleketinin eşrafiyla karşıya çıktı. Büyük bir alay ile Mısır'a kabul edildi.

Nasırüddin Mehmet Bey doğruca kaleye gitti ve sultan-ı Mısır ile uzun uzadıya görüştüler. Oradan "Emir Nevruz" sarayına kondu. Nasırüddin Bey'e her türlü ikram ve iltifat yapıldı. Mısır Sultanı "Melik Zâhir"e Nasırüddin Bey'in kızı verildi ve düğünü yapıldı.

Bir müddet Mısır'da kaldıktan sonra Nasırüddin ülkesine döndü. Nasırüddin Bey düşünceliydi. Osmanlıları dahi iyi kullanmıştı. İkinci Sultan Murat Han Hazretleri de kendisine yardım etmiştir. Osmanlıların yardımları yüzünden Karamanoğlu İbrahim Bey'i yendi ve elinden Kayseri'yi aldı. Nasırüddin Bey 83 yaşındayken ölmüştür. Dulkadiroğulları'ndan ilk defa döşeginde, eceliyle ölen bu olmuştur.

¹ "Maraş Türk'tür -5-" isimli yazı bu isimdeki yazı silsilesinin beşinci kısmı gibi algılanmamalıdır, "Maraş Türk'tür -1-" isimli yazıdan hemen sonra yayınlanmıştır yani yazı dizisinin ikinci kısmıdır. Muhtemelen numaralandırmada bir yanlışlık yapılmıştır ama biz metnin orijinaline sadık kalarak başlığı "Maraş Türk'tür -5-" şeklinde aktardık. T. H.

Süleyman Bey

Nasırüddin Mehmet Bey'den sonra yerine oğlu Süleyman Bey 846 senesinde geçmiştir. Süleyman Bey çok şişman ve etliymiş, yemeği fazla yer ve son derece uyurmuş. Kadınlara da fazla düşkünmüş. Dört kadından ziyade nikâhla kadın almış olduğunu rivayet ederler.

Süleyman Bey kavgadan hiç hoşlanmaz, rahat ve sükûneti severmiş. Etraftaki padişahlar ve beylerle iyi geçinmiş, kimseyle arayı açmamıştır. Ülkesini de güzel kullanmış ve hiçbir gürültü çıkmamıştır.

Yalnız Süleyman Bey yüzünden Karamanoğulları zedelenmiştir. Süleyman Bey'in çok iyi bir atı varmış. Karamanoğlu İbrahim Bey bu atı işitmiş Süleyman Bey'den istemiş; Süleyman Bey vermemiş. Bunun üzerine Karamanoğlu atı bir Varsak Yörüğü'ne çaldırtmış.

Süleyman Bey Sultan Murat Han Hazretleri'ne "Ben atı size armağan olmak üzere hazırlatmıştım." diye haber göndermiş. O sırada da padişah hazretleri Selanik'i almış. Etraftaki hükümdarlara "Selanik'i aldım." diye kâğıtlar gönderiyormuş. Bu kâğıtla birlikte bir kâğıt daha yazdırmış ve Dulkadirlilerden çalınan atın kendisine gönderilmesini istemiş. Karamanoğlu atı vermemiş. Padişah hazretleri kızmış ve Karamanoğlu üzerine yürümüş. Süleyman Bey'in beş tane kızı varmış; en güzelini seçmek üzere Hızır Ağa'nın kadını Maraş'a gönderilmiş. Kızların en güzeli bulunan "Sitti Sultan"a padişah namına yüzük takılmış ve nişan bırakılmış.

Tekrar Hızır Bey'in kadını Saruca Paşa ile Süleyman Bey'in sarayına gelmiştir.

Süleyman Bey'in en büyük adamları Sitti Sultan'ı Bursa'ya kadar getirmişler. Bursa'nın uleması, şeyhleri, kadıları büyük bir alayla gelini

karşılamışlardır. Sitti Sultan Edirne’de yaptırmış olduğu Sultan Cami-i Şerifi’nde gömülmüştür. Süleyman Bey 858 senesinde ölmüştür.

Niğde Maârif Müdürü Besim Atalay

* * *

MARAŞ TÜRKÜLERİ

(5)

Yiğitlik eğlencesi nazlı bir suna
Öter dertli dertli varsam tutulmaz.
Kaldırmış başını arar yoldaşın
Öter dertli dertli varsam tutulmaz.

Kara kaş altında öpem gözleri.
Canıma kâr etti şîrîn sözleri;
Gönül eğlencesi bana nazları.
Öter dertli dertli varsam tutulmaz.

Açılmış yanakta güller şakır
Dudaklar deprenir; dilleri okur.
İşittim sesini Mevlâ’ya şükür.
Öter dertli dertli varsam tutulmaz

TÜRKÜ

Selâm edin beni aldayan yara
Dal etti kadimdi; kaddi dal olsun
Beni hâlden hâle eyledi tebdil
O da bencileyin özge hâl olsun.

Yüce dağlar meskenimdir; elimdir
Kadrimi bilenler özge yârimdir.
Bana yâr olmazsa Mevlâm kerîmdir.
Başı peyker, ayakları gül olsun.

B[esim] A[talay]
(Nu. 359, s. 2, 23 Nisan 1919)

E. SOSYAL VE SİYASAL HAYATLA İLGİLİ YAZILAR

378. sayının birinci sayfası.

1. SOSYAL HAYATLA İLGİLİ YAZILAR

ESKİ BİR DERT

Bu memlekin eski, pek eski bir derdi var: Sinesinde yaşattığı anasır-ı muhtelifenin açık veya kapalı fakat daimî bir tezat ve tesaddüm-i hissiyat ve âmâl içinde yaşadıklarının herkes nazarında muhakkak bir şey addedilmesi; doğru yanlış, cihanın bunu böyle bilmesi mesele-i mahûdesi var. Bu ülkenin sakinleri, eğer ricaen böyle daimî bir dirliksizlik bir müteakıl sû-i tevcih içinde bulunuyorlarsa bu marazî, gayr-i tabîî vaziyetin uzak yakın ne gibi sebeplerden neşet edebileceğini hemen arayıp bulmak ve her şeyini hall-i tabîîsine ercâ etmek cümle için mukaddes bir borç, bir din-i insaniyettir. Yok, böyle bir mesele esasen yoksa; ve ancak bulanık sularda avlanmak isteyenlerin varlığı iddia, ve bazı serserilerin propagandası icra ettikleri bir saniyadan ibaret ise bu kabîl, menfaatleri, sanatları bizim huzur ve selâmetimizi ihlâlde olanlara karşı cümlemizin el birliğiyle ve teyakkuz-ı daimî üzere hareket edip durmaklığımız yine farzdır.

Aklı başında hiçbir ferdin ret ve inkâr etmeyi hatırından bile artık geçirmez olduğu bir hakikat-i katiyeyi şurada tekrar edelim: Herkesin hissiyat-ı milliye ve diniyesi mukaddes ve muhteremdir. Kuvâ-yı ammenin, kuvâ-yı hükümetin vazife-i ibtidaiyesi her şeyden evvel bu hissiyatın mesûniyet ve mahfuziyetine mütevceh ve masruf olması kaide-i asliyedir.

Vatan-ı müştareğimiz öteden beri gelen hayatî, hayat-ı siyasî; şayan-ı muaheze birçok, pek çok cihetleri olmakla beraber, bu esasları, zannederiz, en medenilerden daha semihâne kabul etmiştir. Buna, her unsurun Osmanlı İmparatorluğu dahilinde asırlardan beri devam eden mevcudiyet ve güzârîş-i hayatı şahittir.

Hâl böyleyken, nasıl oluyor da bize öteden beri dünyanın dört köşesinden bazen bu unsurun talzimlerini, şerh-i derûnunu nakleden her çeşitten sesler geliyor? Ve âlimlik dilinde Osmanlı İmparatorluğu adeta bir çilehane gibi dönüp dolaşıyor? Bizce bu سوالın cevabı güç değil; bu şâiatın erbab-ı zuhur ve şivanı tayin de pek kolay! Fakat bahsi, cevaplar faslına getirmeden evvel söylenmesi şart, kabul edilmesi lazım birkaç esas var:

Malûmdur ki hükümet, hükümet vücud-ı hükümet her ferdin emniyet-i can ve malını, ırz ve namusunu teminden ibarettir. Herhangi bir muhit-i ictimaiye; topluluk hayatının gaye-i asliyesi olan bu esas, bu huzur ve selâmet-i amme kaziyesi sektedâr olursa oranın efradı değil taşı toprağı bile o vaziyet-i elîmeye karşı insaniyet namına feryat ve istimdat etmeye, başının çaresini aramaya yerden göğe kadar haklıdır. Böyle bir hak tanımasa dahi icab-ı tabiat, muhafaza-i nüfus zarureti önüne geçilmez bir kuvvetle hadisatı sevk ve idare etmekte devam eder gider: İşte kulağımızın dibinde geçen Rus ihtilalinde bağırkların kurbanı olanlardan sâdır olan akvâl ve efâl bu iddiamızın delilidir: Bu zavallılar kim gelirse gelsin! Fakat Rusya’da sükûn ve emniyet tesis etsin diyorlarmış... Ve kuvâ-yı hükümetten efrâdın beklediği himayet, muavenet nimetleri işte başta emniyet-i mal ve can olduğu hâlde birçok şu’bât ve envaa ayrılır.

Bu nimetleri sine-i sıyanetine dahil her ferde müsavenet dairesinde tevzii etmek ammeyi temsil eden hükümetin vazifesidir. Bu vazifelerde kusur edenlere karşı umumun dil birliğiyle şikâyet etmesi, bütün unsurların ve fertlerin yek-dîgere bu hususta müzaheret etmesi bir borçtur.

Bu itibar ile bizde -eğer varsa- bütün unsurları için aynı bütün insanlar için hak ve vazife tanınmış şikâyetler, talepler olabilir. Çünkü hukuk-ı ammenin, menaf-ı ammenin iktiza ettiği, icap ettiği vezaipte kusur ediliyor demektir. O kusurun mesûliyetini müştereken bütün unsurların olduğu gibi, izâlesini talep hakkı da müştereken umumundur.

Binaenaleyh vezaiğin ammedeki noksanları, kusurları münhasıran şunun, bunun malı etmek; yahut onun mesûliyetini yalnız bir unsura yüklemek doğru

olamaz. Çünkü bu vazifeler o mahiyettedir ki noksanlarından bile tefrik-i cins ve mezhep bi'z-zarure herkes müteessirdir.

Hatırdan çıkmaması lazım gelen diğer bir esas da herhangi heyet-i ictimaiyede olursa olsun hürriyetlerin mukayyet olduğunu unutmamaktır. Bu esas efrat için, doğru olduğu gibi, ve hıdmet-i siyasiye hâlinde yaşayan muhtelif anâsır içinde hatta müstakil fakat yek-dîgeriyle münasebet-i daimede yaşayan devletler için de böyledir. Mütekabil muhabbet ve mesâafakârlık hüküm sürmeyen bir muhit-i ictimaide huzur ve sükûn olamaz. Çünkü istibdat var, zulüm var demektir.

Fakat zulmü yalnız şu bildiğiniz manada almamalı. Gayrin huzur ve selâmeti, menfaati ve hissiyatı pahasına kendi tarz-ı telakkisini tesis etmek hükümrân kılmak isteyen her ferdin, her unsurun yaptığı bir istibdat, bir zulüm olur.

İşte bizim memleketimizin anasır meseleleri bizce noktaların hakkıyla takdir edilmemesinden doğuyor. Mesela Ermeni politikacılarının öteden beri aldığı vaziyet Ermeni milletin ekseriyetle mensup olduğu vahdet-i siyasiyeyi yani Osmanlı İmparatorluğu'nu teşkil eden bütün unsurlara karşı müstebdâne ve zalimâne bir hareket idi. Çünkü anasır-ı Osmaniye'nin umumunda hiç olmazsa huzur ve selâmetine mugayir bulunan dâiye-i istiklal ile hareket ediyorlardı. Bütün Osmanlı unsurları böyle idraksizliklere ve idraksizlere karşı ne derece-i samimî bir hiss-i hürmet ve itimat ile mütehassız olurlarsa; hükümet de bütün anasıra karşı vezaif-i asliyesini ifadede ne derece sürat ve isabetle hareket ederse elbette memleketin bu eski derdi o derece kolay ve çabuk şifâyab olacaktır. Biz o şifanın birçok eserlerini şimdiden görmekle müfteher ve müserveriz.

(Nu.18, s.1, 21 Nisan 1918)

İYİ BİR HATVE

Herkesin bildiği bir şey: Osmanlı memleketi en evvel bir çiftlik memleketidir. Memleketimiz dünyanın en münbit, çiftçiliğin her şubesinde terakkiye en müstaid en geniş memleketlerinden maduttur. Bizim için az zahmetle çok kazanmak imkânı her şeyden evvel çiftçilikte vardır.

Topraklarımızın kerestecilik, meyvecilik için ağaç yetiştirmek istidatı mı yok? Kimyaya, gıdaya yarar, sanaiye mevad-ı ibtidaiye teşkiline hizmet eder, mükeyyifattan olmak üzere kullanılır her neviden hububat ve nebatat için azıcık bir himmet mi kâfi değil? Her cinsten ehli hayvanat yetiştirmeye, her nevi işlere büyük bir vüsat vermeye, yük taşımak, saban çekmek, binmek, etlerini yemek için kendilerine ihtiyaç olan yünlerinden, derilerinden edilecek istifade dahi ayrıca mühim bir yekûn teşkil eden en cins hayvanatı beslemeye kâfi meralar bulmaktan mı sıkıntı çekeceğiz?

Bu kolaylıkların bu vasıtaların bu müsait şartların en mebzul bulunduğu bir yerde yaşıyoruz da, nasıl yaşadığımızı da biliyoruz değil mi? Çünkü biz, vaktiyle pek büyük, pek yüksek bir derecede haiz olduğumuz bir haslet-i medeniyeyi devr-i endişlik hassamızı, maatteessüf her şeyde pek ziyade kaybetmişiz. Bu zıyâ-yı müellemin eserleri az çok her şeyimizde, hayat-ı umumiyemizde, hususiyemizde ve tabii çiftliğimizde bütün acılıklarıyla meşhuttur.

Ağaç mı bulduk; keser, yıkar yakarız! Hayvan mı ele geçirdik; neslini kurutuncaya kadar sürüleri israf ve hebâ etmekte kusur etmeyiz. Topraklarımızın kuvvetini muhafaza edecek yolları bile arayıp bulmak zahmetini ihtiyar etmeden alıp biçtiğimiz için tarlalarımızda mahsûlün bereketi her sene biraz daha azalarak gider. Bu kayıtsızlık ilerisini düşünmek hasletinden mahrumiyet yalnız halka mahsus bir hastalık değildir.

Asırlardan beri fikr-i hükümet dahi aynı hâle giriftardır. Aynı marazda malûldür. O da günü gününe gelişi güzel yaşamak usulünün fenalıklarını yakın zamanlara kadar hissedemiyordu. Hâl-i hazırın ihtiyacı def olunsun, bugünün iktizası ikâ, icabı icra edilsin de yarına Allah kerim!...

Asırlardan beri bir taraftan hayat-ı ferdiyenin, bir taraftan da hayat-ı ammenin şu gütah-nazarlığı memleketi her cihetten bugünkü görünmez hâle soktu. Elde, avuçta ne gibi menbalar varsa hepsi birer birer kurudu, köreldi.

Bu kökleşmiş maraz-ı ictimaiye bizde şu son muharebenin açtığı ihtiyaç deliklerinin büyüklüğü, çokluğu inzimam ediyor. Nice vaziyet büsbütün çetinleşti. Vaziyetin bu müşkülâtı, herhangi cehte baksak gözümüze bütün üryanlığıyla çarpmaktadır.

Şu uzunca hasbihâl ile girizgâhını aradığımız mevzu Ziraat Nezareti'nin ahiren Meclis-i Milliye'de kabul ettirdiği damızlık kanunudur. Damızlık kanunu hayvanat-ı ehlîyenin nesillerini söndürecek mefrat-ı zebhiyat ve istihlâkatin artık lehü'l-hamd hissedilmeye başladığını gösterdiği cihetle şayan-ı memnuniyettir. Bu kanunu işte bu itibarla iyi bir hatve olarak telakki etmekteyiz. Yukarıdan beri de arz ettiğimiz veçhile memleketimizde en mühim faaliyet-i iktisadiyeyi ziraat teşkil ediyor. Hâlbuki makinacılık sanatları bizde henüz pek ibtidaî derecesinde bulunduğundan ziraat işlerinde en ziyade istifade edebileceğimiz kuvvetler hayvanatın kuvâ-yı asliyesine münhasır kalmaktadır. Bu hâlin daha birçok seneler böyle devam etmesi de tabîdir. Binaenaleyh hayvanat-ı ehlîye mevcudunun teksirine himmet ve gayret etmek memleketin hayatına taalluk eden ziraat işlerinde en evvel ikâsı lazım gelen bir vazifedir. Hâlbuki şimdiye kadar tuttuğumuz yol, hayvanat-ı ehlîyenin gittikçe azalmasını, gittikçe münkarız olmasını mûcib bir tahrip ve istihlâk yoludur.

Buna bir de harp sebebiyle ziraatten ayrılan hayvanatın pek mühim bir yekûne bâli olduğu düşünülürse memleketin yalnız ihtiyacat-ı ziraiye hususunda

hayvanat-ı ehlîye azlığından ve ilerde ne büyük zaruretlerle tehdit edilmekte olduğu anlaşılır.

Hayvanat-ı ehlîyemizin muhafaza ve teksir miktarına son derecede itina etmekliğimizi icap eden diğer bir sebep-i acil de vesait-i nakliye hususundaki vaziyetimizdir.

Memleketimiz geniş, vesait-i nakliyesi ihtiyaca pek gayr-i kâfi bir memlekettir. Bu kifayetsizliği izâle etmek için müracaat edeceğimiz en mühim çare daha birçok zamanlar için yine hayvanat-ı ehlîye kuvveti olacaktır. Bizim vesait-i nakliyede makine kuvvetinden hakkıyla istifade edeceğimiz zamanlar gelmek için daha uzun seneler geçmek lazımdır.

Hâlbuki bu sınıf-ı hayvanat dahi, ihtiyacat-ı harbiyenin vasi-i istihlâkatından tabîî pek mühim surette hissedar olmuş, memleket bu yüzden de yakında gayet büyük bir mezâyıkaya namzet bulunmuştur.

Et gıdasından ve süt müstahzıratından eski bolluğun hasretini birçok seneler daha çekecek surette mahrumiyet içinde yaşamayı göze alırsak bile ziraat ve nakliyat ihtiyacatını mutlaka izâle etmek mecburiyetindeyiz. Bunun için de herhâlde lüzumu kadar hayvanat-ı ehlîyenin memleketimizde bulunması şarttır. Ziraat Nezareti'nin damızlık kanunu bu nokta-i nazardan müfit olmakla beraber gayr-i kâfidir.

Dişi ve gebe hayvanların zebhiyatı daha sıkı bir teftiş ve nezaret altına alınmak lazım olduğu gibi hayvan hastalıklarına karşı daha ciddi, daha müessir tedabirin ittihazına da zannımızca şiddetle lüzum vardır.

Hülasa hayvanat-ı ehlîye meselesi memleket için pek ciddi düşünülecek mesailden biridir.

(Nu. 20, s. 1-2, 23 Nisan 1918)

DOKTOR RIZA TEVFİK BEY'İN KONFERANSI

Sevimli filozofumuz Rıza Tevfik Bey'in İstikraz-ı Dahilî vesilesiyle Darülfünun konferans salonunda bir konferans vereceğini yazmıştık.

Güzide bir hatip olan Rıza Tevfik Bey dün, kendini dinlemeye şitâb eden bir cem-i gafir huzurunda konferans vermiş ve Maliye Nazırı Cavit Bey de konferansta hazır bulunmuştur.

Doktor, o kendine has tatlı zarif ve nüktedan üslub-ı ifadesiyle evvel emirde akvâm-ı ibtidaiyenin daimî veyahut mütekati muharebeler sebebiyle nasıl yekpâre bir vûcud-ı uzvî haysiyetini iktisap ettiğine dair bazı mûtalaat-ı siyasiye ile söze başladı ve akvâm-ı ibtidaiyenin bir mecburiyet-i tabîîye ile mahûr hayatını teşkil eden muharebatın efrad-ı cemaati yek-dîğerine “kenetlenmek-souder” ve celb-i menfaat ve def-i mazar itibarıyla o efrat arasında menaf-ı müştereke ve revabıt-ı ictimaiye tesis etmek hususunda en mühim bir rol oynamış olan avamil-i ictimaiyeden bulunduğunu anlattı. Aynı zamanda “hâl-i harp- etat de guerre” iktizasından olarak bir “reis-i kabil-chef capable” in vücudunu ve etraf üzerine nüfuz ve tahakkümünü istilzam eden icabat ve zarurat-ı ictimaiyeyi de ibraz etti. Bu gibi mecburiyetlerin bir kavimde nasıl ve ne sebeple teşkilât-ı ictimaiyeyi istilzam ettiğini ve reisin vücudu ile ihrâz ettiği salâhiyetin dahi akvâm-ı ibtidaiyede bir “nüve-i hükümet-noyau de gouvernement” vücuda getirdiğini izah etti. Hayat ve memat meselelerine taalluk eden büyük tehlikelerin yalnız efradı istihdaf etmekle kalmayıp bi'l-külliyeye cemaatin hayatını veyahut istiklalini tehdit ettiği zamanlarda kuvâ-yı hükümette “bir temerküz-centralisation” ve efrad-ı cemaat arasında bir “tesânüd-solidarite” husûlü için değil insanlardan hayvanlarda bile bir “meyl-i garizî-tendance instinctif” olduğunu bazı misallerde gösterdi. Gerek muvakket gerek müzmin muharebelerin akvâm-ı sagireyi herc ü merc ve galip cemaatin içine “derc – integrer” etmek suretiyle büyük milletlere vücut vermiş bulunduğunu ve hükümetin de vezâifinde o nisbette taksim-i imâl husûle gelmiş olduğunu izah etti. Felsefe-i ictimaiyeye telakki olan bütün bu mûtalaatın en hürriyetperver, en ziyade hukuk-ı şahsiyeye taraftar olan meşhur filozoflar tarafından da dermeyan ve tasvip edilmiş olduğunu beyan ederek

“Spencer” ve “Sir Hanry Maine” gibi meşahiri eshâd eyledi. Sonra medenî bir millete mensup bulunan her ferdin, “bir ferd-i müstakil olarak - en tant onu individu independant” hukuku ile, bir cemaatin eczasından bulunmak itibarıyla o cemaate karşı bilhassa o cemaatin “kuvve-i nâzıma-force regulat rice”sı demek olan hükümete karşı vezâîfi hakkında mülâhazat-ı mahsusada bulunarak: “Hükümetin daire-i nüfuz ve salâhiyeti ile efradın daire-i hukuk hürriyeti arasında kati bir “hadd-i fasıl-ligne de demarcation” olup olmadığını” düşündü ve bu suale karşı cevap olarak şu sözleri söyledi ki mütalaat-ı mütekaddasının bir netice-i mantikiyesidir: “Öyle bir hadd-i fasıl vardır. Fakat “sabit-fixe” değildir. İcabat-ı ahvâl ve zamana göre bi’t-tab ve bi’z-zarure değişiyor. Tehlike-i memat, umum kitle-i ictimaiyeyi tehdit ettiği zamanlarda efrat kendi hürriyetini kısır ve himmetini hükümete muavenet emr-i mühimine hasretmek lazım geliyor ki bu da her veçhile fedakârlıkla olur ve o demektir. Maddeten manen, hayatı ile servetle bu fedakârlığı yapmak -ve bir vezaiife-i haysiyet ve icab-ı menfaat olarak yapmak- mecburiyeti vardır. Zira aksi takdirde tehlike yalnız eşhas-ı münferidenin bazılarını değil, yekpare bir vücut uzvu olan cemaati mahveder. O vakit efrat dağınık bir surette ve kemal-i zilletle başka bir hükümetin idaresi altında yaşamaya mecbur olur ki medenî ve hür bir fert için bundan fena bir sefalet olamaz.” dedi. Hükümet şu sırada her veçhile muavenet edilmesini ve istikraza itibar ve müşareket olunmasını tavsiye etti.

Rıza Tevfik Bey konferansına şöyle bir hikâye ile nihayet vermiştir.

“Bir zaman bir Kara Vezir varmış, nereye giderse halkı tazyik eder, cebren birçok paralarını alır, merkez hükümete göndermiş, nihayet para toplama işine bir şekl-i mahsus vermek istemiş. Gittiği bir mahalde evvela Müslümanları çağırmış, hükümet konağının avlusuna bağladığı midillisini göstererek:

- Bu hayvan nedir? Demiş.

Halk, hayvanın bârgir olduğunu söyleyince, paşa pürhiddet: hain herifler, keçiyi bârgir diye bana yutturmak istiyosunuz, öyle mi? Getirin yüz elli bin kuruş! Emrini vermiş Müslümanlar parayı verdikten sonra ertesi gün Hristiyanları

çağırtmış, aynı suali onlara da irâd etmiş. Bunlar, evvelce Müslümanların başına gelen hâli duydukları için:

- Bu hayvan keçidir, demişler

Paşa bu defa da kemal-i hiddet ve şiddetle:

- Sizi hain herifler sizi. Bârgire keçi diyerek benimle alay mı etmek istiyorsunuz: Getirin iki yüz bin kuruş! Demiş...

Ertesi günü sıra Yahudilere gelmiş, paşa midilliyi göstererek bunlara da aynı suali sormuş:

Yahudi cemaati reisi:

- Paşam bu ne at ne de keçidir, bu Allah'ın belasıdır, kaç kuruş vereceğiz, onu söyle!” cevabını vermiş...

Rıza Tevfik Bey bu kıssadan şu hisseyi çıkarıyor:

Bu muharebe Kara Vezir'in midillisi gibi başımıza bela oldu. Bitinceye kadar çekeceğiz... Bu sebepten dolayıdır ki her fert kendi hissesine isabet eden fedakârlığı mae'l-memnuniye ika etmelidir.

Muhterem filozofumuzun dinleyenler tarafından pek çok alkışlandığını söylemeye hacet var mı?...

(Nu. 21, s. 3, 24 Nisan 1918)

DARÜLMUALLİMİN MEZUNLARI CEMİYETİ

Memleketimizde meslek-i tedris ve terbiyenin ocağı, muallimler ordusunun en büyük talimgâhı olan Darümuallimîn-i Âli'nin İstanbul'da bulunan mezunları merkezi İstanbul'da olmak üzere “Darümuallimîn Mezunları Cemiyeti” namıyla bir cemiyet tesis etmişlerdir.

Cemiyetin şu anda gözümüzün önünde duran nizamnamesi takip ettiği gayelerin derece-i ulviyet ve ehemmiyeti hakkında miktar-ı kâfi malûmat vermekte olduğu gibi neşrettiği beyanname dahi muallimîn sınıfına tertip eden vazifelerin büyüklüğünü açık bir lisan-ı ikaz ile pek güzel ispat etmektedir.

Darümuallimîn Mezunları Cemiyeti, beyannamesinde:

“Haricî düşmanlarla çarpışan ordular vazifelerini ikmâl eder etmez, dahilde en büyük bir düşmanımız olan cehalete karşı da tekrar bî-aman bir cidâle atılmaya mecburuz.” diye bütün milleti bilhassa evlad-ı vatanın manevî pederlerini; milletin gayûr, fedakâr muallimlerini “cihad-ı ekber” hazırlığına davet ettikten sonra; milleti, vatani tehdit edebilecek büyük, en ciddi tehlikenin her hâl ve kârda cehlden, yalnız ondan gelebileceğini bütün açıklığıyla gösteren şu satırları da ilave ediyor:

“Milleti, için için kemiren cehalet, bu korkunç düşmana galebe çalmadıkça hakikî zafer kazanılmış olmayacaktır. Belki de -Allah göstermesin- kanla ihrâz edilen muvaffakiyetler heder olup gidecektir.”

Evet, çekilen bütün emekler, ihtiyar edilen bütün fedakârlıklar, dökülen bütün kanlar hep mamûr ve âbâdan bir vatanın evladı, mesut ve şâdân bir milletin efradı olarak yaşamak ve yaşatmak gayesini temin edebilmek içindir. Hâlbuki meydan-ı harpte kazanılan muzafferiyetler bu gayenin ilk merhalelerini teşkil ediyor. Ona yetişebilmek için daha ne uzun ve ne müşkil-i cidâl ve cihad merâhilinden geçmek lazım gelecek!..

Bütün cihanın, bütün kâinat ve zevîü'l-hayatın fermanına rââm olduğu mücadele-i mevcudiyet ve hayat-ı kanuniyenin, muzaffer olmak için vazi ve talep ettiği evsaf ve şaraite sahip olduğumuzu harp meydanlarında olduğu gibi daha diğer nice meydanlarda ispat edebilmekliğimiz iktiza edecek...

Muallimîn Cemiyeti beyannamesiyle intizar-ı dikkati işte bu mühim noktaya celb etmek, hususuyla muallim mesleğinde bulunanlar, kendilerinin ne çetin bir cidâlin kumandanları olduğunu göstermek istemiştir. İşte asıl bu zaferi kazanmak için çalışacak ve çalıştıracak olan muallimlerin nasıl bir planla hareket etmeleri lazım geldiğini dahi Muallimîn Cemiyeti tayin etmiştir.

Nizamnamesinin ikinci maddesinde maksad-ı tesisini izah eden fıkralar, muvaffakiyetine bütün milletin duacı olduğuna şüphe olmayan bu planın ne büyük bir isabet ve ihata-i nazarla tertip edildiğini göstermetedir.

Muallimler Cemiyeti'nin maksadı: Evvela “Tedrisat ve terbiyede nesl-i âtinin asrî irfan, millî mefkûre ile mücehhez dindar, ananat-ı millîyeye hürmetkâr, vatanperver birer unsur-ı faal olarak yetişmelerini temine çalışmak” tır.

Asrî irfan ile millî mefkûreyi mizah ve cem edemeyen daha açığı, bütün efradı ananat-ı millîye ve dinîyesine bütün kuvvetle merbut kalmakla beraber asrın en müterakki, en kuvvetli, en bilgili milletlerinin efradı derecesinde vukûf ve malûmata, kudret-i fikriye ve kıymet-i iktisadiyeye sahip olmayan milletlerin mücadele-i hayat meydanlarındaki mevkii daima mevki-i ricat ve mağlubiyet olduğu için Muallimler Cemiyeti muallimlere terettüp eden vazifelerin çocuklarımızı, asrın terakkiyat fikriyesiyle mütenasip malûmat ile dolu bir kafa ve muhabbet-i milliye, vataniye ve hissiyat-ı diniye ile meşhûn bir kalp sahibi etmekten başlayacağını pek güzel takdir etmiştir.

Bizde terbiye-i fikriye ile terbiye-i hissiyenin takip edeceği gayeleri icmal eden; asrî irfan ve millî mefkûre badema muallimler ordusunun râyet-i irşadında

memleketimiz maârifinin artık katiyen tayin etmiş bir gaye-i farkiyesi olmak üzere ebediyen menkuş kalacaktır.

Muallimler Cemiyeti'nin, asrî irfanı millî mefkûreden ayırmamak hususunda aldığı vaziyet-i sarihe ve kafiye-i maârifimizin pek çok zamanlardan beri aradığı mecrâ-yı salime artık tamamen gireceğine şayan-ı memnuniyet bir alâmet-i hayriyedir.

Çünkü biz asrî irfan ile bahakken mücehhez olmak yüzünden çektiğimiz siyatik deha acılarını, millî mefkûreden mahrum, dine ve ananat-ı millîyeye merbutiyeti gittikçe zaafa müptelâ ensâlin tekessür etmesinden de çektik ve çekiyoruz.

İrfan hususunda artık hükümden, kıyametten sakat olmuş, fersûde bilgilerle kalmak, milletimiz için ne derece tehlikeli ise; kalp ve vicdan hususunda milletin sevgisinden mahrum, onun ezvak ve âlâmına yabancı, acılarına ve yaralarına bî-gâne bir alâkasızlar zümresi meydana getirmek dahi o kadar belki de ondan mühellik bir derdimizdir.

Meşrutiyet, bütün yaralarımız gibi bu yaralarımızı da sarmak vaad ve ümidiyle geldi. Ve filhakika maârif meselesinde Meşrutiyet'ten beri, birçok âsâr-ı meşhûd bir hayli mesaide sarf edildi. Ancak ahvâlin, bilhassa harp senelerinin meydana getirdiği vaziyetler bu âsârın hakkıyla tekrar ve inkişâf etmesine mesai-i masrûfa semerrâtının tezahür ve iktitâfına mani oldu.

İşte Muallimîn Cemiyeti, maârif-i millîyenin; Meşrutiyet'ten beri büyük bir ehemmiyetle aradığı ve az çok buluşu; tarik-i hakikîsinde harpten sonra dahi olanca himmet ve siraatle inkişaf edebilmesi için şimdiden sarf-ı mesaiye başlamış oluyor. Ve nesl-i âti için gaye-i tedris ve terbiyemizi teşkil eden asrî irfan ve millî mefkûreye mukabil nesl-i hazıra karşı da bir vazife-i irşad deruhde ediyor:

İkinci maddenin ikinci fıkrasında: Halka ve bilhassa köylülere dinî, sıhhi, iktisadî ve irfanî irşadatta bulunmayı gayeleri meyanına ithal ediyor.

Hülasa Darülmuallimîn Mezunları Cemiyeti, muallimîn ordusunun; büyük bir azim ve iman ve tesânüd ve samimiyetle meşhûnû'l-kalp ve mühim terbiyenin en yeni hakikatlar ile mücehhezü'l-fikr olduğu hâlde nesl-i âtiyi ihzâr ve nesl-i hazırı irşad edebilmesi için çalışmayı maksad-ı tesis bilerek işe başlıyor. Kendisini amik bir hiss-i hürmetle selamlar ve muvaffakiyetini bütün ruhumuzla temenni ederiz.

(Nu. 24, s. 1, 27 Nisan 1918)

AHLÂK DERSLERİ

Maalesef söylüyoruz, muhitimiz buna muhtaçtır, hem de pek ziyade ve her şeyden evvel muhtaçtır. Ahlâksızlığı adâb-ı muaşeret nezahatlerine hasrederek düşünürsek, pek yanlış hareket etmiş! Pek nâkıs tedbirlerin bu derde şifabahş olacağı hayal-i hâmina düşmüş oluruz. Muhitin ruhuna sinmiş, bünyede cerehat gibi az veya çok kesif bir örtü altında saklandığı için saha-ı istilasını gittikçe arttırmış ve arttırmakta nice ahlâksızlıklarımız var ki bunları, ameliye-i tahammülfersâ derecede iğrenç olsa bile, vakit kaybetmeden deşmek, boşaltmak ictimaî bünyenin sıhhat ve selâmetini iade ve muhafaza için en evvel düşünülecek tedbirlerimizdendir. Bunun bu tarz-ı tenziye ve tathirin bu teşrih-i üryan usûl-i tedavisinin aleyhinde bulunanlar; ısbietleri böyle üryan ameliyelere, sert neşter darbelerine tahammül edemeyen seriü't-tesir, hassasiyet bulunabilir. Böyle sahnelerin, hayat-ı beşerde geçebileceğini; efâl-i beşer arasında böyle gayr-ı tabî ve gayr-ı insanî olanlarında tesadüf edilebileceğini hatır ve hayaline sığdıramayan altın yürekli vardır. Fakat ne yapalım ki bütün beşeriyet ve bütün bir millet hep böyle melek hâlâtından ibaret değildir. Onların nazarında cennet gibi görünen cihan, maattessüf heyet-i umumiyesi itibariyle cehennem nişanıdır. Onların muhitinde melekler gibi yüksekte görünen insan ve esfa hakkında, mahkûm-ı züllâm ve zindandır.

Ve asıl dünya işte o, ekseriyet-i sükkânı için cehennem gibi gelen yalancı dünyadır. Asıl insanlarda mücadele-i hayatta bir zindan mahkûmları gibi uğraşa, didişe bir zerre-i ziya ve hava aramakla emrâr-ı hayat edenlerdir.

Ve insaniyetin bu günkü düsturları, kanunları, kaideleri bir ekallid-i müstenfiye ve mütehekkimenin keyfine, arzusuna hizmet için değil; asıl kitle-i sefil ve siyahın biraz daha insanca, biraz daha yüksekçe, biraz daha mesutça yaşayabilmesine hizmet için vazi edilmek, neşredilmek, müdafaa ve telkin edilmek artık bütün memalik-i mütemeddinede âdet olmuştur; yahut düstur-ı ittihaz edilmek üzeredir.

İşte bu sebeptendir ki heyet-i ictimaiyenin ahlâksızlıkları mevzu-ı bahis olduğu; bunların esbab-ı izâlesi düşünüldüğü zaman şu mayûb hastalıklar hakkında çok vakit yapıldığı gibi sargı altında âlemin nazarından derdini saklamakla ve ara sıra bir kocakarı ilacı yani anane kuvvetiyle işin olup bitivereceğini zannetmek zararlı, mühellik bir yola sapmak değildir.

Maattesüf, muhitimizin tarz-ı telakkisi, bu hususta henüz şayan-ı muvaheze birçok gerilikler; dar, ters düşünceler arz etmekten ve birtakım erbab-ı fikirde bu tarz-ı telakkiyi bilerek yahut bilmeyerek körüklemekten hali değildir. Küçük bir misal olarak fuhşu ve umumhaneleri ve unsurumuzun bu yüzden ezher-i cihet uğradığı felaketlerin derece-i ehemmiyetini düşünelim. Bu umum belevânın bir yerde idarî ve sıhhî surette tanzimi bir usule-i rabtî ile mevzu-ı bahis oldukça efkâr-ı mahalliye az çok bir hicab-ı riya ve gurur-alûd ile buna mani olmak ister, bir galeyan ve heyecan gösterir fakat bilmez yahut bilmez istemez ki kaş yapalım derken göz çıkarmış fuhşun mevcudiyet-i resmiyesini inkâr edeyim derken frengiyi beliyye-i milletin bir mahrem-i daimisi olarak kabul etmiştir. Kezalik işret ticaret-i resmiyesi nazar-ı kerâhetle bakılan bir madde-i mazarradır malûm? Fakat meyhane açtırmakla iftihar ederken memleketin delikanlıları aksâ-yı umrandan ve polisin yetişebileceği

umumî mecmulardan uzak keyif ve zevk mahalleri taharrisine ve sekr hâli, bir sürü yolsuzlukların devam edip gitmesine meydan _____¹ ahlâk perverânedir?

Hayat-ı ictimaiyemizin ahlâk mebâhisindeki yanlış ve nâkıs telakkilerinin netayic-i mazarrası hakkında gayet sathî bir iki fikir vermek için şu misalleri arz ettik. Daha neler, ne telakkiler vardır ki hayat-ı milliyemizin muhtaç olduğu nezahat ve samimiyeti kökünden, temelinden ihlâl eylediği hâlde zavahirin mahfuziyetine hizmet ettikleri yahut öyle zannedildikleri için oldukları gibi devam etmekte ve tesirlerini icra edip gitmektedirler.

Şüphe yok, ihtirasat-ı reddiyeyi tahrik edecek, nîk ve bedenî tefrikten aciz çoluk çocuğun hissini, fikrini tehyîc ve izlâl eyleyecek surette teşhir-i seyyâte çığır açmak akl-ı selimin katiyen kabul edemeyeceği bir şeydir. Fakat memlekette böyle izlâl ve efsât çığırları açanlar, açmak isteyenlerle kendi kanaat ve ictihatları dairesinde ve samimiyet maksatlarında şüphe olmaksızın ictimaî derterimizi tedavi için çalışan pek nadir erbab-ı himmeti karıştıracak derecede âsâr-ı teheyyüc göstermek, herhâlde doğru ve samimî düşünmek, doğru ve samimî düşündürmek ehliyetine sahip olduklarına şüphe caiz olmayan erbab-ı kalemin şanından değildir.

(Nu. 33, s. 1, 6 Mayıs 1918)

ACABA HAYAL Mİ?

Bugün hayal; fakat, kesdirip atmamalı, yarın belki hakikat olur.

Hangi hayalden bahsetmek istediğimizi, aceba kariler anladılar mı? Dervişin fikri neyse zikri de odur, derler. Halkın fikrini bugün en çok, en evvel işgal eden şey

¹ Metnin bu kısmı tahrip olduğundan çizgi ile gösterdiğimiz iki kelime okunamıyor. (T. H.)

ne olabilir? Bizce hiç şüphe yok ki: Sulh! Çünkü bütün dertlerin devası, hastaların şifası ancak, yalnız sulhten geleceğine herkes kanidir.

İşte biz de ondan, sulhten; hem müebbet bir sulhun milletler arasında hükm-fermâ olduğu devirlere insaniyetin yükselip yükselmeyeceği meselesinden bahsetmek istiyoruz.

Kariler arasında: Hele bir kere alelâde sulh gelsin de muvakkat mi yahut müebbet mi olacak sonra düşünerüz diyen sabırsızlar, biliyoruz ki, çoktur. Hâlbuki emellerinin, bir daha münkeser olmayacak surette; her zaman için ve herkes için birgün tahakkuk edeceğini bu acûl sulhpverlere tebşir edebilmek kabil olsa ısbiyetlerini biraz tadil etmek imkânı belki hâsıl olur. Fakat şimdilik böyle bir müjdeyi değil, şu herkesin beklediği âdeta sulhun yaklaştığı haberini bile verebilmek için keşf-i istikbal hususunda müstesna bir maharete sahip olmalıdır.

Diğer taraftan hayatta sulhun değil cidâlin aslı olduğu pek hakikî tecrübelerle anlayan amelî telakkiyat ashabı sulh-i müebbetin, hatta sulhun ancak öbür dünya sakinlerine has bir nimet olduğunu sulh bahisleri üzerinde sözü uzatmak efkâra rehavet vereceği, azim ve cidâl hislerini zaafa düşürücü bir şey olduğu için bu kabil-i mâlâ yani kıyl u kaller ile vakit geçirmek kâr-ı akıl olmadığını iddia ediyorlar.

Yalnız şurası mesele ki hangi sınıftan olursa olsun, bugün insanların ekseriyet-i azimesi şu senelerden beri içinde çalkandığımız kan fırtınasının bir daha insaniyetin başına musallat olmamasını temenni etmekte bütün samimiyetlerle müşterektirler.

Öyleyse ileride ne yapmalı da milletler arasında ateş-i harbi uyanmaktan men edebilmeli? Bu bahis üzerinde çok düşündüler, çok yazdılar, çok kongre ve konferanslar akdettiller. Fakat maattessüf görülüyor ki: Âlem yine evvel-âlem, devran yine evvel-devran olarak kaldı. Bütün bu emekler aceba neden hebaen mensura gitti... Milletlerin yek-dîgeriyle daha tatlı geçinmelerine; ihtilafları olursa harpten daha başka vesaitle halletmelerine hakikaten imkân yok mudur?

Şu harbin gidişine, şumûlüne; tarafının gaye olmak üzere iddia ve ilan eyledikleri fikirlere ve esaslara bakılırsa bunun hâlen bir hayal olan, belki de hayal-i ham gibi görünen sulh-i müebbet yarın, ağıleb ihtimale göre, bir tatlı hakikat olarak tesis edecek ve beynelmilel bu Harb-i Umumî'nin neticesinde şimdiye kadar mutad ve meri olmayan birçok yeni mahiyetler ve vasıflar iktisap eyleyecektir.

Zaten, tarihin revşi de birçok zamanlar tahkik-i mahal bir hayal olmak üzere telakki olunan “cemiyet-i beynelmilel” in günün birinde vücut bulacağını vaat etmekten pek hâli kalmıyor.

Beşeriyetin çok acayip nispetsizlikleri vardır. Mesela fertler için her nerede bulunursa bulunsun, pek kati bir müdafaa-i nefis ıztırasında kalmadıkça, hiçbir zaman bi'l-fiil ihkak-ı hak etmek tecviz edilmiyor. Öyle bir ıztırarın bile subûti müddein davâ-yı mücerret ile hemen hâsıl oluvermez. Haksızlığa uğrayan mutlaka mahkemeye gidecektir. Ve insan cemiyetlerinin en yüksek vâsf-ı mümeyyizi sözün mutlaka kuvve-i bâzusuna güvenenlere verilmeyerek usulen hüküm, kimin lehine sadrolursa onun haklı tanınmasında ve hasmının temerrüd mevhûzuna karşı hükm-i ilâmın kuvve-i amme tarafından icra edilmesindedir. İlm-i hukuk lisanıyla söylenirse: Her ferd-i beşer mutlaka bir ehliyet ve mükellefiyet-i hukukiyeye sahip, bir şahsiyet-i hukukiyeye haizdir.

Hâlbuki iş devletlerin şahsiyetine gelince bütün esarat-ı hukukiyeye, herkesin bildiği, müstesna evsaf ve şeraiti iktisap ediyor.

En büyük hukuk-ı düvel uleması size devletin şahsiyet-i hukukiyeyi haiz olduğundan bütün fûrûat ve tafsilatla bahseder, eder de bir devletin her şeyde, her zamanda keyfine göre hareket edebilmesini kabulden başka çare olmadığını dahi ilave etmeyi unutmaz. Fakat bu nasıl olur? Ehliyet-i hukukiyeyi haiz olabilmek için müeyyedat-ı hukukiyenin taht-ı hükmüne girer. Sokulabilir takımından olmak şart değil midir? Hem devlet: Beyne'l-efrat ihtilafatta fikr-i hak ve adlin hâkim olmasını temin ile mükellef olan merci, makam-ı âli değil midir? Böyle, hükümet vücudu

hakkaniyet ve adaletin muhafazasına nezaret etmekten ibaret bir müessese nasıl olur da kendisi kuyûd ve müeyyedat-ı hukukiyeden hariç ve müstesna tutulmayı isteyebilir? Mesela İtalya reb-i asrî mütecaviz bir zamandan beri menafından istifade ettiği bir akd-i hukukîyi, ittifaknameyi feshetti. Bu hareketi bizzat İtalya hükûmetine karşı bir fert, mesela bir müteahhit yapsaydı İtalya hükûmeti onu derhal kulağından tutar ve mahkemeye sevk ederdi. Hâlbuki bizzat İtalya o hak-şikenlik nisbetsiz derecede ağırlını irtikâp ediyor da onu yola getirmek için top kuvvetinden başka çare bulunamıyor.

İşte mesele devletlerin şahsiyet-i hukukiyesini böyle nâkıs ve acaip bir surette telakki etmekten çatallaşıp gidiyor. Bir devlet kendisine karşı edilen bir taahhüdün ikasını talepte ehliyet-i hukukîyeyi haiz. Diğerine karşı vazifesini bilmek meselesine gelince: Bu yalnız kendi keyfine kalmış bir şeydir. Dilerse yapar. İstemezse yapmayabilir. Tabir-i diğerle devletlerin münasebatı bir kuvve-i bâzu meselesidir; diye düşünmekte devam edeceksek yine men-i ceribü'l-cerib... Bu iş böyle gidecektir. Fakat beşeriyetin şu son ve acı tecrübesi olsun devletlerin münasebetinde eski cebir ve tegallüb felsefesinin artık ve bi'z-zarure değişeceği ümitlerini vermektedir.

(Nu. 34, s. 1, 7 Mayıs 1918)

BATUM'A DOĞRU -1-

Heyet-i mahsusa ile vilayet-i müstahlasaya izâm eylediğimiz muhabir-i mahsusamız dün Gülnihal Vapuru'nun muhterem yakınları refakatinde avdet eyledi. Muhabirimiz buradan hareketinden avdetine kadar olan müşehadat ve ihtisasatını şu suretle tasvir ediyor:

Muhterem “Zaman”ın muhabirliğini deruhde eylediğim vakit daire-i mesaimin pek mahdut bir sahaya münhasır kalacağından meyûs idim. Meslek ve

ihhtisasım dairesinde birkaç gün çalıştım. Fakat bu yeknesak hayattan bî-zar olmaya başlamıştım.

Hakikaten bî-zar idim, çünkü hüvviyet-i maneviye ve ruhiyemi ihata eden bu mesleğe merbutiyetim seyahat -fakat gazeteci gözü ve sıfatıyla- arzusundan pek fazla değildir.

Vazife ile arzu gibi zıt iki hissin zebunuyken ordumuzun vilayat-ı mağsubeye doğru yürüdüğünü ve birkaç gün sonra da kırk seneyi mütecaviz bir zamandan beri elîm bir harbin bizden ayırdığı memleketlere doğru ilerlendiğini haber aldığım zaman mader vatana iltihak eden ve bizden himayet ve sahâbet isteyen bu mukaddes toprakları ziyaret edebilmek arzusu hissiyatıma hâkim olmaya başladı...

Bir gün erken matbaaya gelmiştim, heyet-i tahririyeye girdiğim zaman müdürümüzü mütelaşî bir vaziyette buldum. Hissiyatıma pek iyi vâkıf olan müdürümüz ile aramızda şöyle bir muhavere başladı:

– Size arzunuzu tatmin ve hissiyatınızı okşayacak bir vazife vermek istiyoruz. Fakat pek acele...

– Nedir?

– Gülnihal Vapuru'yla hareket edecek olan heyet-i mahsusa ile vilayat-ı müstahlasaya gideceksiniz...

Bunu işittiğim zaman sevindim, hatta o kadar sevindim ki müdürümüzün:

– Aman vapura yetişebilmek için seyahat çantanı hazırla...

İhtarının son kelimeleri ancak oda kapısından çıkarken kulağıma çarpıyordu...

İstanbul'dan Ayrılırken:

Bir iki saat sonra Galata rıhtımında “Gülrihal”ın mesut yolcuları arasında bulunuyordum. Sadrazam Talat ve Harbiye Nazırı Enver Paşalar Hazretleri ile rical-i saire-i hükümet tarafından rasime-i teşyî, pek samimî bir surette icra edildikten sonra, bade’z-zevâl saat üçte Galata rıhtımından hareket edildi. Vapur, on iki mil süratle boğazın koyu mavi sularını yarararak ilerliyordu. Gayet latif bir ilkbahar günüydü. Anadolu ve Rumeli sahillerinin her adım attıkça başkalaşan menâzır-ı bediiyesi, yeşil tepecikler, neftî korular bize bugün daha güzel, daha câlâb görünüyordu. Uğultuları henüz kulaklarımızdan zail olmayan Moskof gülleleri bu mübarek simamızda, çarlığın velvele-i gayzını dalgalandırırken, şimdi bizi letafetiyle cezb ve teshîr eden bu zümrüdün tepeler; bu pırlanta sahiller ne kadar mükedder, ne kadar mamûn idi. Tarihine karışan o korkunç dakikaları buradan geçenler hiçbir zaman hatırlarından çıkaramaz. Burası bir tarih sahifesi olduğu kadar bir facia meydanıydı. Burada necabetinden, komşularına karşı âlicenaplığından başka kusuru olmayan bir milletin hayatına kast olunacaktı ne oldu? Facia oynandı. Caniler, mütecasirler değil, Hak ve hilal galip geldi.

Göğüslerimiz iftiharla kabarak etrafı seyir ve temaşa ediyorken, pencerelerden uzanan mendiller çırpınarak bizi teşyî ediyor, sanki: “Gideceğiniz yerlere bizden de selam!” diyordu. Kalplerimizden yükselen bir seda ile cevap veriyorduk:

Elbette, elbette... Yalnız sizden değil, bütün vatandan, bütün Osmanlılıktan...

Boğazdan Çıkarken:

Şimal rüzgârı hafifçe esiyordu. Vapurda bulunanların hepsi şen ve şatır idi. Bu şetarette meknuz olan samimiyeti hiçbir zaman unutamayacağım. Akşam yemeği aynı ahenk-i server ile bitti. Saat yedide Şile, dokuzda Kefken kenarları karanlıklar

içinde betüş birer lema hâlinde gözüktü. Onlar da bizi kalbî bir sevinç ile teşyî ediyor ve sanki: Şuleleri ile “Yolunuz açık olsun” diyordu.

Zonguldak’ta:

Bade’z-zevâl saat 1:40’ta Ereğli önünden geçtik. Üç buçukta Zonguldak’a muvasalat ettik. Zonguldak’ta memurîn ve askeriye tarafından fevkalâde bir surette merasim-i istikbaliye icra edildi. Ahali, şevk ve meserret içindeydi.

Heyet şerefine hükümet konağında müşaşa bir resm-i kabul bu meserretin ne kadar haklı bir tezahürat olduğunu göstermekteydi.

Ertesi gün kable’z-zevâl saat yedide kömür madenleri müdüriyeti dairesine gidildi. Kömür madenlerinin bu büyük muharebe münasebetiyle ne kadar büyük bir ehemmiyeti haiz olduğu vâreste-i beyandır. Hariçten celb etmek imkânı olduğu bir sırada Zonguldak kömürlerinin ehemmiyeti bütün vüzûhuyla gözlerimiz önünde belirir. Doğrusunu söylemek lazım gelirse hayatımda ilk defa bir kömür maden ocağı görmekteydim. Ocakta kömürlerin ne suretle yıkandığını ve tarz-ı ihraç ve sevkini gördüğüm zaman bu hususta ihtisas ve tettebbu olmamakla beraber vesait-i ihraciye ve ameliye-i sairenin pek ibtidaî bir tarz ve şekilde olduğu bahir bir surette nazara çarpıyordu.

Yanımda bulunan ve hayat-ı tahsiliyesini Avrupa’da geçirmiş bir refikim guya düşüncemin ne olduğunu anlamış gibi: Hayat-ı memleketin bir serveti olan bu madenlerde çok hem de pek çok şeyler yapılmak icap eder.

Evvela- ameleyi madenlerin civarında iskân ettirmek için kendilerine ocağa karib yüksek tepelerde sıhî ufak ufak amele evleri yapılmalı.

Sâniyen- amele için umumî banyolar tesis ve emr-i iaşeleri de ıslah olunmalı.

Zira amelenin takip eylemekte olduğu tarz-ı hayat hıfzı's-sıha nokta-i nazarından sıhhatlerini tamamen ihlâl etmese bile- muntazam bir şekilde gittikçe hâl-i tedenniye uğrar diyordu.

Refikim mütalaatına devam ederek, burada ufak bir himmet ve gayretle amele mektepleri, sinemaları, parkları ve hastahaneleri tesisinin amelenin kuvâ-yı maddiye ve maneviyeleri üzerinde müessir birer amil olacağını, bugün bu vücutlardan edilen istifadelerin bu gibi tedâbir-i maddiye ile ümidin pek fevkine çıkacağını da anlatıyordu.

Maden müdürü beyin verdiği izahat istima olunduktan sonra hastahane de ziyaret edildi. Ehemmiyet-i mevkiye ve faaliyet-i hayatiyesiyle mütenasip olması lâbüdd olan bu hastahaneyi ihtiyaçtan oldukça noksan bir şekilde buldum.

Güzergâhımıza müsâdif hapishaneyi de gezdikten sonra saat altıyı geçmişti. Bizi menzil-i maksudamıza eriştirecek “Gülñihal”e geldiğimiz zaman kendisine lazım gelen kömürü almaktaydı.

Memalik-i müstevliyemiz ahalisinden olup buraya iltica eden ve ahiren vatanları düşmanın pâ-yi istilasından tahlîs edilen muhacirinin memleketlerine iadesine hükümet-i mahalliye tarafından başlanması ve kendilerinin nakil ve sevkleri hakkında memurin tarafından her türlü teshilat ve eshab-ı istirahatlarının temin olunması bu fûrkatzede vatandaşlarımızın hakikî meserretlerini mûcib olduğu maü'ş-şükran görülüyordu.

Saat dokuzda “Gülñihal” Trabzon'a doğru Zonguldak'tan tahrik-i çerh eyledi.

* * *

(Nu. 43, s. 1-2, 16 Mayıs 1918)

FERDÂ-YI İNSANİYET

Biraz da tatlı tarafından açmak lazım... Şu harp devrinin kara haberlerinden bahsedede ede gazeteler adeta dört seneden beri, insaniyetin her gün biraz daha öldüğünü cihanın dört köşesine tebliğ ile mükellef birer matem ihbarnamesi hâlini aldı. Hâlbuki bu dökülen kanların, çekilen zahmet ve sefaletlerin elbette ve hiç olmazsa bütün insaniyet hesabına getireceği birçok iyilikler, terakkiler, yenilikler olacak. Her cefanın bir sefası; her asrın bir yüsrü mutlaka var. Mademki bugün bütün insaniyet cefadadır. Elbette insaniyet uzak yakın bir âtide umumî bir devr-i inşirah ve sefaya; bir devr-i sükûn ve huzura vâsıl olacaktır ve değil mi ki, bugünler, cihan âlem için mezâik ve üsret günleridir; şüphe yetmez ki, yarın olmazsa öbür gün, bütün insaniyet muhakkak geniş bir nefes alacak, bir ferahlık devrine yetişecektir. Bu sözler, bu müjdeli haberler; yalnız karilerin içini açmak, bunalan kalplere biraz genişlik vermek arzusunun mahsûlü kehânet-fürûşluklar gibi telakki edilmemelidir. Bu iddianın tahakkuk edeceğini, insaniyetin misal-i mazide görülmemiş bir sükûn ve huzur, bir ferah ve saadet, bir hürmet ve müveddet devrine doğru yol almakta olduğunu mübeşşer ve müebbet birçok deliller ve alâmetler var.

Muhariplerden herhangi birini olursa olsun dinleyiniz; herhangi tarafı olursa olsun alınız göreceksiniz ki: herkes ve gurup insaniyetin ferdâsı her türlü esbab-ı ihtilaf, muhâsede ve muhassımadan azade bir devr-i sulh ve silaha isâl etmek kasdında olduğunu harp gayelerinin ilk maddesi olmak üzere göstermekte hiç tereddüt etmiyor, hiç tebdil-i tavır ve lisan etmiyor.

Vakıa, kabahat samur kürk olmuş da giyen bulunmamış... Ve her muharip her zaman en âli ve en meşru maksatlarla harbe giriştiğini söylemekten, ispata kalkışmaktan usanıp utanmaz. Öyle ama, kim ne derse desin, beşeriyet artık aklını başına almış, bir pire bir yorganı yakmak devirleri artık insaniyet için ibtidaen kapanmış gibi görünüyor.

Böyle olmakta tabîî görülmemeli değil mi? İnsanlar bugün, en büyük zaferlerin bile, muzafferler için en yüksek felaket ve fecâat yığınları pahasına mâl olduğunu hatırlarından çıkmayacak surette öğrenmiş bulunuyorlar. Beşeriyet, Harb-i Umumî'nin şu dehşet-i bî-nazirine hayatının bugünkü devr-i kemalinde şahit olmasıydı, bu dersi daha birçok asırlar geçecek, emin olunuz, ezber edip öğrenemeyecekti. Hâlbuki Harb-i Umumî insanıyeti öyle bir çağında yakaladı ki insanlar ve milletler aza-yı yek-dîger olduklarını insanca olmasa bile, hayat ve ihtiyaç cihetiyle, mide ve maişet meselelerinde hissetmiş bulunuyorlardı. Bu duyguda pek geri kalmış duygusu azlar bile yola geldi. Şu harp senelerinde bilhassa milletler beynindeki iktisadî münasebetlere ârız olan sekteler yüzünden; maruz kaldıkları zahmet ve meşakkatler temâdi ettikçe her biri hiç olmazsa kalben milletler beyninde sulhu özlemek ve onun müebbeden mahfûz kalmasını temenni etmekte muhitinin bir sadisi kesilmekte gecikmedi ve gecikmeyecektir.

Hülasa; harp afetinin şu vüsat ve şümûl-i kahhar ve harikulâdesi dünyanın en azadesi yaşayan muhitlerindeki alâkasızlığı bile izâle ettiği ve bedâvet âlemlerinde bile medenî cihanın sulh ve sükûn içinde yaşamasının dünyanın saadeti için şart olduğu kanaatini hâsıl eyledi.

Medenî milletlerin ekseriyeti iktisaden yek-dîgerinin muhtacı olduklarını bildikleri, his ve teslim edip durdukları hâlde bu harbin nasıl olup da böyle iştiâl ve şümûl peydâ ettiği bahsine gelince: Bu hususta dahi, Harb-i Umumî'nin bu vüsat cihan şümûlünde dahi insanlığın müebbet bir sulh ve sükûta; bulutsuz, endişesiz bir hayat-ı huzur ve saadet yaşamaya şiddetle duyduğu ihtiyacın tesir-i katisi olmuştur.

Harb-i Umumî'nin vukuuna kadar medenî âlemin içinde yaşadığı “sulh-i musallah” devri; insanların hayatı, maişeti üzerinde cidden tahammülfersâ bir bâr-ı azim, bir bâr-ı tekâlif ve techizat hâlini peydâ etmişti. Milyarlar ve milyarlar... Ve her yeni senenin, yeni keşfolunan bir tekniği, bir topu, bir sistemi karşısında okka hesabıyla fersûde demir ve çelik piyasalarına sevki lazım gelen ve daima böyle bir teceddüt ve sukut ihtimaline marûz bulunan techizat ve muhtaç oldukları mesârif, milletlerin nefesini artık kesmeye, bellerini artık bükmeğe başlamıştı.

Bu çıkmaz yoldan geri dönmenin çarelerini herkes kalben aramıyor değildi. Tehdid-i teslihat müzakereleri sulh-i müebbet kongre ve konferansları; cemiyet-i beynelmilel propagandaları hep bu boğucu “sulh-i musallah” devrinin kalplerde uyandırdığı derece derece şehit aksü’l-amellerin mahsûlüydü. Bu aksü’l-amellerin en büyük alemdarları her yerin az çok şiddetli ve inkılâpçı fakat sulhperverlikte herhâlde müttehit sosyalistlerinden vücut buluyordu. Fakat olmadı; bir türlü işin içinden çıkmak mümkün olamadı.

Her milletin dahilindeki sulhperver fırkalar sırf kendi milletlerine münhasır kalacak faaliyetlerinin mazarratlı olduğu ihtar-ı şedidesini muhaliflerinden almakta gecikmediler; sulhverlere karşı edilen bu itiraz pek makuldü.

Çünkü diğer rakip milletler bütün kuvvetleriyle teşkilat ve techizatını ikmâl ederken bir millete sulh ve silah ruhu ve siyaseti vermeye çalışmak vatana bilmeyerek ihanet etmek demek oluyordu. İşte sosyalistler bu acı hücumdan hiçbir zaman kurtulamadılar. Hatta “Beynelmilel Sosyalist” teşkilatı bile hiç tesirini göstermiyor, ruhunda sulhperver olan milletler bile herkesin reviş ve reftarından hariç bir yola gitmekte büyük tehlikeler olduğunu biliyorlardı. İşte beşeriyet-i mütemeddine Harb-i Umumî’nin ilanından evvel, hiç değilse, ekseriyet-i azimesinde böyle bir vaziyet-i elîme içindeydi. Herkes şu tahammülfersâ sulh-i musallah devrine nihayet verilmesini bütün ruhuyla istiyor, bütün ihtiyacıyla duyuyordu. Fakat hiç kimse buna bizzat ön ayak olmak istemiyordu. Çünkü tadâdı ve tahlili uzun birçok sebepler, endişeler, şüpheler, rekabetler, hırslar, nüfus ve ticaret meseleleri bu hayırlı yola -herkesin arzusuna rağmen- bir türlü girilememesini mûcib oluyordu. Ve Harb-i Umumî beşerin, dünya bilir ki, son an-ı tahamülünde baş gösterdi. Ve bütün insaniyet ya bu veya şu suretle “sulh-i musallah” devrine nihayet vermek ve hakikî bir sulh ve sükûn devrine artık vüsûl bulmak için birbirine girdi. Vukûyan ümit edilir ki: İnsaniyet er veya geç bu devr-i mesut ahlâkî ve hukukiye vüsûlde gecikmeyecektir.

Henüz o devrin ehliyet-i hayatiyesine sahip olmaktadır.

Velîyüddin [SALTIKÇI]
(Nu. 55, s. 1, 28 Mayıs 1918)

HARB-İ UMUMÎ VE NAMUS-I CİHAN

Eksiğimiz buydu. Vaktiyle pembe hande, ılık gerdan gibi insanın gözüne, gönlüne ferahlar, inşirahlar serpen o güzel teşbihlere yan çizer ve bazen de esnerken şimdi başımıza kara, kızıl, gök gibi renkli ve tehlikeli terkipler çıktı.

Ben zannetmem ki bu mahalin mütelevvineden hiç biri, hakikatta iddia edildiği kadar korkunç olsunlar.

Asıl tehlike geçenlerde Rıza Tevfik Beyefendi'nin bu sütunlarda bahis buyurdukları Anadolu ahalisinin o necip ırkımızın tenakusu, bir de bugün benim sevilme istediğim ahlâk-ı cihanın tedricaten tefessüh ve ihlâli meselesidir.

Bilmem derin ictimaiyatçı olmaya hâcet var mı? Bizim gibi basit gören ekseriyet de anlar ki mebhûs-ı kara, kızıl, gök gibi renkler sırf ârızidir. Arzdan tecrit edilince yani tehlikeli görülen boyalar silinince cevher-i aslî lekesizdir. Tertemizdir. Fakat neslin inhitat-ı inkıraz maazzallah varlığımızın derin uçurumlara yuvarlanıp gitmesi, “Tehlike-i namus” ise bunun cihan-ı beşeriyetin bir daha temizlemesi mahal-i şaibelerle kirlenmesi demektir.

Bugün aramızdaki düşmanlığın şiddet ve dehşeti ne olursa olsun hepimiz biliyoruz ki müttefik ve müttelif devletlerin bütün erkân ve ricali, lisan-ı matbuatı hep tamam-ı hukuk, muhafaza-i mevcudiyet, temin-i huzur, teyid-i esas gibi hep bir maksat, bir gaye uğrunda fedâ-yı nefis ettiklerini ilan ve iddia ediyorlar. Her zümre-i düveliyede mademki hak ve hakikat uğrunda mal, kan, can kurban ediyoruz, elbette netice-i zafer bizimdir diyorlar.

Dünya ki mekânımızdır; müteharriktir. “Mekîn”in hiçbir zaman sakin olamayacağı “hilkat-ı âlem”in “ilk âdem” ile başlayan ve bugüne asla şaşırmayan bir kanun-ı tabiattır.

Haydi biraz semih davranalım da tarafeynin bu iddialarına inanalım ve “zafer-i nihaî”nin hatta her iki tarafın müştereken ve mütesâviyen kazandıklarını sanalım. Bundan ne çıkar? Harbin nihayet bulduğu gün ferdâ-yı kıyamet değildir. Ondan sonra da cihan o cihan, insan yine o insandır.

Zıyâ-yı maddî, say ile her zaman kabil-i tazmin ve telafidir. Muharip devletler isterlerse her an dünyalar kazansınlar. Şu cihet muhakkaktır ki bütün âlem-i beşeriyetin zıyâ-yı manevîsi telafî ve tazminine imkân-ı tasvir ve tasavvur olunamayacak derecede ağırdır. Bu zıyâ-yı manevî de ahlâk-ı umumiyeinin ihlâl ve infisâhıdır.

Biz Türkler necip ve namuslu bir milletiz. Hiçbir zaman tabîen fena olmadık ve olamayacağız. Milletimiz arasında şekil itibariyle bazı ufak tefek ihtilaflar vuku bulmuştur. Fakat bunlar ehemmiyetsizdir. Hep muvakkit ve geçicidir. Bizim kalbimiz birdir. Birlik için çarpar. Kanımız da birdir. Birlik için akar.

Şu kadar ki bu sıralarda söylenecek birçok sözler var. Bunlar kısmen biraz ağır ve acıdır. Ancak bir ciğerden kopmuş bir aile ve kardeşler arasında her zaman tatlı değil acı sözler de söylenir. Ve bu sözlerden hayırlı neticeler beklenir. Yazılarımda kadın, erkek muhterem vatandaşlarıma karşı hiçbir fikr-i tariz ve taarruz yoktur. Ancak vatandaşça sevilinecek sözler, dökülecek dertler pek çoktur.

Evvela: Harb-i Umumî bütün insanları her türlü düşüncelere rağmen iktisadiyata değil; israf ve sefâhete sürüklemiştir.

Bilgimizin azlığı seyyiasıdır ki bu hususta muhitimiz kadınları erkeklerimizi geçmiştir.

Benim geçen sene yaptığım ufak bir tahkik, bir tetkik bu iddiamı tamamıyla teyit etmiştir.

Ben kibar nisvânımızın her gün kapılarını aşındırdıkları “Kalyorosi, Efemi, Efijeni, Şepikl”¹ gibi Beyoğlu’nun başlıca terzihanelerini gezdim. Patronlarıyla görüştim. Hemen cümlesinden aşağı yukarı şu cevabı aldım: “Harbin tevellüt ettiği ihtiyaç ve sefalet arttıkça müşterilerimizin adedi de arttı. Ne kumaş fiyatlarının terfii ve yokluğu ne de ücret-i maliyenin çokluğu müşterilerimiz üzerinde hiçbir tesir yapmadı. Biz işçilerimizi evvelki zamanın üç dört misline çıkardığımız hâlde yine siparişleri yetiştiremedik. Nihayet o dereceye geldi ki müracaatları reddetmek mecburiyetinde kaldık. Görüyorsunuz telefonun ardı arkası kesilmiyor. Bunlar bizden gün, saat istiyorlar. Biz cevap bile vermiyoruz. Muharebeden evvel hiçbir zaman elimizdeki işler bugünkü kadar siparişlerin sekizde biri olmamıştır. Hem yalnız biz değil; Kadıköy, Makriköy, Bankaaltı gibi mahallatta yaşayan ikinci üçüncü sınıf terzilerde tıbbi bizim gibi işten göz açamıyorlar, onlar da fazla işler alamıyorlar.

Tecemmül ve tezyin kadınlığın bir hakk-ı meşruudur. Buna kimse bir şey diyemez. Fakat zaman, mekân, örf, teammül gibi ananati ayak altına alarak ve işkâl-i tezyin ve telbîsi kendinin değil; bir iki süprüntünün zevkine terk ile yaralarımızın elimizden çıkmasına da lâ-kayd kalamayız. Bu da bizim hakkımızdır.

Malûm ya biz müstahsil değil müstehlek bir milletiz. İstihlâkte imsak üzerimize farzdır. Hâlbuki biz ayağımızı yorganımızdan on karış dışarı çıkarıyoruz. Bizim buna küçük servetlerimiz değil; devlet bütçesi bile kifâyet etmez.

Kraliçe Olga’nın arşını iki kuruşluk yerli basmasına rağbet etmesi, Yunanistan’ı harice ihtiyaçtan müstağni kılacak derecede kumaş fabrikalarıyla ihyasına sebep oldu.

¹ « قالیوروسی، افیمی، افیجینی، شپیکل »

Sonra bizde göreneğe rağbet çok, fakat zevk yok. Çok para sarfıyla ve ağır kumaşlarla yapılan libasın fiyatı ucuz ve hafif kumaşlarla yapılan elbiselerden daha çok yaraştığını ve bizi daha güzel gösterdiğini zannediyoruz. Yanılıyoruz. Zevk-i selim sahibi bir kızıl rengi, rengine yaraşan bir basmadan diktiği sade bir elbise bedâyî-i perestân nazarında daha sevimli, daha müreccihdir.

Güzel bir gerdana sarılan siyah bir kadife şerit kıymet-i bedâyî itibariyle mücevher bir gerdanlıktan elbette daha revnaklıdır.

Bizde sokakta giydiğimiz elbise ile ev içinde eksâ olunacak libas arasında hiçbir fark aramıyoruz. Mesela çarşafı bir hanımın alnından itibaren Hüseyin Rahmi Bey'in tabirince "Bedîa-tîn"ın kısm-ı vasatisine kadar görmekte bir zahmet çekmiyoruz.

Hâlbuki dünyada hiçbir millet nisvânı bu açıklıkla sokağa çıkmaz. Ve çıkamaz. Diyar-ı ecnebiyede gerdanın biraz açık bulundurulması ancak genç kızlara verilmiş bir imtiyazdır.

Eşkâl-i telebbüs de karma karışıktır. Mesela adada başka, Moda'da başka, Boğaz'da başka, Şişli'de başka, hele İstanbul'da büsbütün bambaşkadır.

Biz yüzlerimizi boyamakta pek ileri gittik. Hemen hemen "Bâbil"lileri de geçtik. Avrupa'da bu şekil boyanmak yalnız rakkase ve "bar"larda yaşayan kadınlara hastır.

Kibar nisvân yalnız sert rüzgâr ve yakıcı güneşten cildi muhafaza için pudradan gayrı bir şey kullanmazlar.

Menfiyen Urfa'da ikametim esnasında Irak tarikiyle pederi Hindistan Vali-i Umumisi Lord Gürzon'un nezdine giden Matmazel Gürzon ve refikasına üç gün kadar mihmandarlık etmiştim. Yolculuk libasından sarf-ı nazar erkân-ı hükümet ve memlekete verdikleri resmî ziyafette dahi yüzlerinde pudradan eser bulunmadığı gibi

üzerlerinde hafif Hint ipliği bir gömlek ile lacivert İskoçya şıyağından¹ bir eteklikten gayrı bir şey yoktu. Bilhassa mücevherata müteallik kulaklarına küpe bile takmamışlardı. Hâlbuki Lord Gürzon dünyanın birinci derecede zenginlerinden biridir.

Şıklığın ifratı bilhassa erkeklere hiç yakışmaz. Hiçbir kadın pumanalı, pudralı, korseli bir erkekten zevk almaz. Bunu bilmeli. Hatta böyle yüzünü gözünü, enli tırnaklarına kadar boyayan bir beyin sahib-i tabiat zevcesi tarafından sokağa atıldığını hâlâ içimizde bilen pek çoktur. “Erkek” kelimesinde başlıca bir erkeklik vardır. Biz Türkler bunu hiç unutmamalıyız.

Ahlâkta lâübâlilik Almanya’da dahi ileri gidiyor. Müteaddid defalar Berlin’i ziyaret eden bir arkadaşım bu defa ki avdetinden sonra bana şu sözleri söyledi.

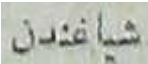
İki sene içinde Almanya ne kadar değişmiş. Biz ve Almanlar safvet ve metanet-i ahlâk ve hab-i aile temayüz etmiş iki milletiz. Harbin imtidâdı kavîler üzerinde bu suretle icrâ-yı tesir ederse diğer milletlerin dergeh-i ahlâkı “Var kıyas et vüsat-i deryâ-yı rezâlet dediğin”den ibaret kalmaz mı?!...

İhsan Şerif [SAGU]

(Nu. 61, s. 3, 3 Haziran 1918)

TEDBİRLER

Harikzedelerin iskânları, ilbâs ve iaşeleri meselesi bugünün en mühim meselesini teşkil ediyor.

¹

Sadrazam paşa hazretlerinin riyaseti altında teşkil olunan komisyon icrâ-yı vazifeye ve afetten musâb olan halkın ihtiyaçlarını ne suretle def ve tehvîn etmek kabil olacağı hakkında müzâkerat ve mukarrerata başlamıştır.

Komisyon azasından İstanbul Mebusu Fethi Beyefendi'nin muharrirlerimizden vâki olan dünkü beyanatı kazazedeler hakkında ne gibi tedbirler ittihâz-i mutasavver olduğunu bildirmekteydi.

Tabî en evvel düşünülecek şey iaşe ve iskân hususlarıdır. Yangından çıkan halkın iaşesi ve iskânı bu afetten mütevellit bütün meselelerin temel direğini teşkil etmekte ve bu hususta gösterilecek sürat ve muvaffakiyet afetin netâyic-i men ve tehdit emrinde düşünülecek yegâne çare gibi görünmektedir.

Harikzedegânın tanzim ve temin-i iaşeleri tesri-i iskânları hususunda fevt edilecek her lahza muadâh afet-i harik derecesinde muhrib ve belki netice itibariyle telâfisi ondan daha imkânsız emrâz-ı sâriye vukuatına, nüfus zaiyatına meydan vereceği cihetle bu kabîl-i feci akıbetlerden kurtulmak için herhâlde açıkta kalanların iaşe ve iskânları hususâtında fevkalâde bir ihtimam ile hareket etmek, en evvel düşünülmesi mukteza bir noktadır.

Komisyon-ı mahsusun bu bâbda lazım olduğu derecede sarf-ı himmet ve gayret edeceği müsellemler olmakla beraber böyle ahvâlde hatıra gelen tedbirleri söylemek herkes için vazife olduğu cihetle biz de düşünebildiğimiz bazı cihetleri arz ve tavsiye eylemeyi muvâfık buluyoruz.

Ez-cümle yangından musâb olan halkın kesreti harikzedegân hakkında ittihâz edilecek tedbiri fevkalâde işkâl edeceği düşünülünce musâbinden münasip olanların kendilerini müreffehen iaşe ve iskân edebilecek yerlere sevki pek de tatbiki imkânsız ve faydasız bir fikir gibi görünmektedir. Afetzedegânın kısmen mülhakattan elverişli menâtıka sevkleri meselesi tabî ulu orta ve rast gele tatbik edilebilecek bir tedbir addedilemez. Bu bâbda yangından çıkan ahâlinin alâkaları, vaziyetleri, medâr-ı mâişetleri, İstanbul'da derece-i rabitaları hakkında malûmat

lazım ve kafiye elde edilmek ve ona göre tasnifleri yapıldıktan sonra arz ettiğimiz veçhile münasib olanlarının menâtık-ı münasibeye sevkleri esasını kabul eylemek lazımdır.

Bizce bu fikir hüsn-i tatbik edilmek şartıyla hem afetin vukuu melhûz birçok müellim neticelerini men edecek hem millî hayat-ı umumiyemizde mûcib teselli ve bir muvâzenet-i ictimaiyenin husûlüne doğru yol açacaktır.

İstanbul ahâlisi şüphe yok ki memleketin en yüksek, en görgülü, en fikirli, sınıfundan teşekkül etmekte ve taşralılara birçok hayırlı husûsatta rehberlik, mürşitlik edebilecek bir seviye-i fikriyeye ekseriyetle sahip bulunmaktadır. Cümle İstanbul halkının mühim bir yekûnünü teşkil eden sınıf zan ve tahminimize göre müstehlik mevkiinde bulunanlardan ve payitahtın umumî hayatında faal-i anâsır istihsâliye yahut muayyen vezaif-i ictimaiye ashabı gibi İstanbul'da işiyle gücüyle uğraşmaya mecbur olanların taşraya sevk meselesi tabîî hiç kimsenin hatır ve hayaline gelmeyen bir fikirdir. Ancak, bizim kanatımızca, böyle bir afetin meydana getirdiği tahammülfersâ vaziyetler içinde kıpırdanmaktansa kendilerini hüsn-i kabule bahakk amade-i mülhakat muhitlerine gitmeyi tercih edecek hatta hayırlı bulacak birçok aileler, birçok afetzedeler vardır. İşte böyle şimdiki vaziyetlerinden çıkıp daha münasip bir muhit-i say ve hayata kavuşmayı düşünenler ciddi bir tasnif neticesinde seçilip ayrılabilir.

Başlarında erkeği bulunan ve taşraya sevkleri mümkün olan aileler bulunabileceği gibi erkekleri askerde yahut şehit olmuş nice kadınlarda vardır ki yangının meydana getirdiği vaziyet-i elîme hâllerini büsbütün perişan etmiş ve maişetlerini imkânsız bir hâle getirmiştir.

Bu kabîl erkeksiz bî-çarelerin İstanbul'da kalmalarındansa taşranın daha salim, daha masum muhitlerine sevk olunmaları herhâlde bin kere hayırlı ve faydalı olacaktır. Hususıyla taşraların hemen her tarafından kadın olsun, erkek olsun çalışacak kullara o kadar büyük bir ihtiyaç vardır ki bugün İstanbul'da çaresizlik içinde çırpınan yahut sukuttan sukuta yuvarlanmak felaketine marûz bulunan nice

zavallılar taşraların muhit safında herhâlde cismen ve ahlâken daha ziyade kabl-i tahammül ve şayan-ı memnuniyet bir hayata muzahher olacaktır. Yalnız bu hususta nazar-ı dikkate alınacak cihet İstanbul muhitiyle ülfet etmiş olanların ne derecelere kadar alışabilecekleri meselesidir ki mühim, düşünülecek bir noktadır. Mamafih burada mahkûm-ı sefalet ve mevt sürünmektense taşranın münasip muhitlerinde velev ki sert bazı şerait-i say ve mâîşetle mücadele etmek herhâlde hayırlıdır; ferdi noktadan da millî noktadan da bu hayırlılık zahir ve aşıkardır.

Evvel ve ahir tekrar ediyoruz: Bu taşraya sevk meselesi tabîî şöylece hatıra gelmiş ve imkân tatbiki devir ve devran tetkik ve tahkik edilmeksizin göz önünde duran pek büyük, pek elîm bir yaraya belki biraz merhem olur ümidiyle ortaya atılmış bir fikirdir. Gerek refikamız, gerek hükümet ve komisyon-ı mahsus bu meseleyi etrafiyla tetkik ve münakaşa ederlerse belki müfit neticeler verebilir.

Afetzedelerin burada, İstanbul'da iskân ve irâheleri elbette her şeyden ziyade düşünülecek ve en makul ve münasip görülecek tedbirdir. Evi barkı harap olmuş, bağı yanımış birtakım zavallıları bir de tanımadıkları, bilmedikleri muhitlerde yaşamaya mecbur etmek ilk nazarda kaş yapayım derken göz çıkarmak kabilinden gelir. Fakat kaide-i asliyedir ki: Ehven-i şerreyn ihtiyar olunur.

Payitahtın bugünkü vaziyeti eğer harik afetinin musâblarını büsbütün harap ve perişan etmeyecek surette yerleştirmeye, iaşe etmeye müsaitse tabîî bu taşraya sevk fikri kaale alınmaya bile değmez. Kezalik taşradaki hâl ve vaziyet İstanbul'un kazazedelere temin edeceği esbab ve vesait derecesinde bile müsait ve muvaffik değilse yine taşraya sevk tavsiyesi ve ard-ı hatır olamaz.

Fakat İstanbul'un hâli, bugünkü darlığı kazazedelerin perişanlıklarını arttıracak bir vaziyette ise gayet ciddi bir tasnif neticesinde kazazedelerden münasip miktarını yine gayet ciddi tahkilat ile elverişli oldukları tayin eden mıntikalara sevk etmek şirk-i ehvenini ihtiyar demek olacağı, birçok kişilerin hayatını koruyacağı için elbette şayan-ı tercihtir.

Her ne olursa olsun bu hususta işi olurluna bağlamak tariki katiyen iltizam edilemez. Hükümetlerin derece-i faaliyet ve ehliyeti en müşkil zamanlarda, en çaresiz görünen demlerde gösterecekleri tedâbir-i sâibe ile ölçülür.

Binaenaleyh İstanbul'un zaten insanı dilhûn eden elvâh-ı sefaletini herhâlde artırmayacak surette tedbirler ittihâzına mecburiyet-i katiye vardır.

Ahalinin, ağniyânın bu hususta hükümete yardım etmeleri pek büyük, pek mukaddes bir borç olduğunu tekrara hâcet yoktur. Yalnız ittihâz edilecek tedbirler ana hatlarında esaslı, vaziyeti ıslaha kâfi, kaideleri hakikaten meşhûd ve mahsûs tedbirlerden olmak şarttır.

İstanbul'un hâl-i hazırında ihtiyaca elverişli ve meşgul olup da tahliyeleri kabil ne miktar-ı ebniye bulunduğunu ve bunlardan ne kadarının uzun müddet harikzedelerin iskânlarına tahsis-i kabil olabileceği ve barakaların inşası ne kadar zamana muhtaç ve ihtiyacın teminine ne dereceye kadar kafi geleceğini komisyon tabîi etrafiyla ve acilen tahkik edecek ve mukarrerat ve faaliyet-i serie ittihaz ve irâzında şüphe yok ki gecikmeyecektir.

Şimdilik yalnız İstanbul halkına değil bütün millet efradına tertip eden en birinci vazife kazazedelerin tehvîn-i ihtiyacına, teskin-i âlâm ve ızdırabına medar olacak her türlü muaveneti her taraftan yağdırmakta kusur etmemektir.

Veliyüddin [SALTIKÇI]
(Nu. 62, s. 1, 4 Haziran 1918)

MEMLEKETİN HÂLİ

Harp içindeyiz. Misalsiz, müthiş, cihan-şümûl bir can kavgası içinde bulunuyoruz. Tabîî biz de, memleket gibi, bu devrin zaruret ve mezâikalarından, ağırlık ve bozgunluklarından, afet ve musibetlerinden hissemize düşeni alacağız. Belki de bizim bu “pay”ımız dünyanın başka memleketlerinden fazla olacak. Çünkü bizim yaramız pek eski, pek büyük merhemimiz ise henüz gayr-ı mücerreb ve pek az.

Böyle bir memleketin bu gibi fevkalâde zamanlardaki hâli elbette başkalarından daha ziyade ağırca, daha çok müşkilce olacak.

Bu esaslarda hepimiz müşterekiz; içimizde fert ve aht bu kadar ki bugünkü seyyiatın göklerini geçmiş devirlerin, belki asırların derinliklerinde bulmasın! Herkesin mûcib şikâyeti olan nice ahvâlin mesûliyetini, hesabını yalnız ve ancak bugünkü ricale, bugünkü devair ve teşkilata atfetmek, bugünün hükümetinden istemek hakkını kendisinde görebilsin!

Biraz derince ve insaflica düşünmek şartıyla derhal görülür ki işlerin, pek çok ve pek mühim işlerin böyle bozuk, ters, halkı için için olsun feryat ve figan ettirecek surette fena gitmesi, sırf bugünün tedbirlerindeki noksandan, sırf bugünün sû-i istimallerinden, sırf bugünün lâ-kaydisi yüzünden değildir.

Bugün bizim belimizi büken bütün ictimâî hastalıkların, millî bünyemizi kemiren fenalık kurtlarının tohumları şüphe yok ki daha dün ekilmedi. Bu tohumlar bize uzak mazilerden, her gün biraz daha büyüye büyüye, her gün biraz daha varlığımızı zehirleye zehirleye intikâl edip geldi.

Bunlar; bu fikirler, bu mazeretler; arz ettiğimiz gibi hep birer hakikat-i mahze!

Bugünün himmetlerine, gayretlerine sekte veren; bugün aranan tarik-i savâb ve salâhta bazen geçilmez birer manga hâlinde önümüze çıkan, yolumuzu kesen, mazi yadigârı birçok, pek çok engellerle uğraşmak mecburiyetinde bulunduğumuza kimsenin zerre kadar şüphesi, itirazı yok!

Fakat acaba memleketin bugünkü hâlinde bizim; bugünkü neslin, bugünkü rical ve teşkilatın kendimize bulacak kabahatlerimiz, kusurlarımız yok mu? Bugünkü fenalıklarda sırf bizim, sırf kendi hatalarımızın, cehlimizin sû-i idare ve sû-i istimlerimizin cüzzî küllî bir tesiri olmamış mıdır? Ve bu fena tesirler el-ân her yerde ve her şeye kendilerini bütün acılıklarıyla hissettirmekte aceba daim değil midir?

Acaba her uygunsuzluktan, her yolsuzluk, fenalık, hırsızlık, adaletsizlik ve haksızlıktan yalnız mazinin seyyiat-ı müntekilesini ve müessirat-ı hâkimesini yahut hadisat vukuatının tecelliyat ve icabat-ı makûsesini mesûl tutarak işin içinden çıkmak usulünü takip etmekle nesl-i hazır ve onun anâsır-ı faalası kendisini milletin, tarihin ve insaniyetin nazarında terbiye etmeye muvaffak olur mu?

Bu hakikati de itiraf edelim ki: Olamaz!

Her nesil mazinin iyiliklerini muhafaza ve fenalıklarını izâle hususunda deruhde eylediği vazifenin ifâ ve efradının vezaif-i milliyede en küçük veya en büyük bir mevkiye sahip olması kendisine bu mesûliyetin tertip etmesi için kâfidir. Demek ki memleketin bugünkü hâlinden, bugünkü fenalıklarından yalnız maziye, ahvâlin fevkalâdeliğini mesûl ve muhatab tutmak, öne sürmekle bizler için beraet-i zimmet mazbatasını almak imkânsızdır.

Mesûliyetleri bilerek, kabul ederek memleketimizi içinde yuvarlandığı vaziyetten bir an evvel kurtarmak boynumuza borçtur.

Denecek ki: En büyük, tarihte misalsiz bir harbin en ağır yüklerinden mühim bir miktarını yüklenen bir milletin vakit vakit müşkil vaziyetler içinde

kalması, acı, elemli günler geçirmesi pek tabîî değil midir? Biz bunu söze başlarken kabul ettik. Fakat aynı zamanda ve buna mukabil pek mühim, pek esaslı bir noktanın da erbab-ı salâhiyet tarafından kabul edilmesini isteriz: Her şeyi ahvâlin fevkalâdeliklerine isnat edilegelen öyle noksanlar, öyle fenalıklar var ki bunlar münhasıran ahvâlin fevkalâdeliğinden değil; sû-i istimallerin, sû-i idarelerin, gemisini kurtaran kaptan felsefelerinin revaç-ı harikulâdesinden neşet etmektedir.

Muhterem, fedakâr memurîn sınıfını tenkit ve tahtie etmek; bilhassa o sınıf erbab-ı namusu için tahammülfersâ olan şu ömrün acılarını bir de gazete sütunlarının fuzuli taarruzlarıyla arttırmak hiç hatırımdan geçmiyor. Fakat herkesin bildiği, ve hissettiği bir hakikat var ki onu bugün artık en yüksek bir sesle evliyâ-yı umura ismâ etmek bir borçtur. Ve o hakikat-ı faciada halkın hükümete karşı her yerde ve her şeyde hissetmesi farz olan imat ve emniyetin, muhabbet ve hürmetin, inkıyâd ve teslimiyetin her gün biraz daha azalmakta olması hatta hükümetle temas mecburiyetini ahâlinin kemal-i ihtiraz ile telakki etmeye başlamasıdır.

Böyle müşkil zamanlarda cümleyi memnun etmek şöyle dursun en az müşkül-pesend gayr-i memnunların bile miktarını aralamak gerçi kolay değildir.

Fakat bizim halkın iniltisi öyle bildiğimiz gayr-i memnunlukların değil, pek derin, pek mühlik törenin yaralarının neticesi olduğu unutulmamalı ve şimdiye kadar işitilmesine imkân bulunmayan bu feryada artık nihayet verilmelidir.

Veliyüddin [SALTIKÇI]
(Nu. 69, s. 1, 11 Haziran 1918)

MÜHİM MESELELER

Matbuatımızın iki rûkn-i mühim ve kadimi: Tasvir-i Efkâr ve İkdâm refiklerimiz dünkü başmakalelerinde pek güzel bir tesadûf ve tevârüd eseri olarak iki mühim meseleden bahsediyorlardı. Tasvir’de: Nüfus Siyasetimizin Hâli, “İkdâm”da “Aile Mesaili” ser name-i makal olmuştu.

Millet için; hayat, varlık meseleleri denilmeye bahakk layık olan bu mevzuular hakkında; milletin ikinci dili lakabını alan gazetelerin bu seferde, bağları biraz çözülür çözülmez hemen söze başlamış olmaları Osmanlı matbuatı için pek yüksek, pek yüksek, pek büyük bir nişane-i kemaldır.

Gerçi gazetelerimiz bu bahisler üzerinde kalem oynatmaktan hiçbir zaman hali kalmamışlardı. Fakat mesela Nâdi yakın vakitlerde “Gözümüzle görüyor ve hesap ile biliyoruz ki nüfusumuzda tabî cereyanına nisbetle terakki yerine tedenni vardır ve bu mütehakkık denilecek kadar muhakkaktır. Yine görüyor ve biliyoruz ki ırkımıza az çok zaaf ve hüזâl târi olmaya başlamıştır. Bu da bir hakikattir” diye tehlikenin vehametini bütün çıplaklığıyla ortaya atamamıştı. Kezalik İkdâm “Millet, sabırsızlıkla hükümetten icraat, ıslahat istiyor, çok geri kaldık. Ekâlîm-i baide istisna edilmek üzere Avrupa’da hiçbir memleket yoktur ki müessesatı bizimkiler kadar geri bulunsun” diye söze başlayıp da ilk matlabı olmak üzere: “Hakikaten kötü bir aile ve kadın buhranı geçirmekteyiz.” kazıyyesiyle millî binanın temelindeki çürük noktaları teşrihe kuyulamamıştı.

Matbuatı işgal edecek mesele mi, meseleler mi yok? Kitab-ı sînenin açılacak ne feci, ne dilsiz sahifeler var; ve hamdolsun istenildiği kadar yaprak çevirmek de artık kabil. İşte böyle bir vaziyet-i mesaide ve ruhsat-ı mutlaka içinde bulunan matbuat en evvel ve her şeye takdimen nüfus ve aile meseleleri diye işe girirse bu, hakikaten yükselmiş, cidden marazını, tehlikesini teşhise başlamış bir milletin karşısında bulunduğunuzu gösterir. Ve bizi, bugün, en ziyade dilşat eden ve etmesi lazım gelen şey de işte böyle bir eser-i intibahın şahidi, muasırı olmaktadır.

Görünen dağın ardı yakındır, derler. Hele bir kere matbuatımız bu hayat ve memmat meselelerimizi böylece dillerine dolasın; hele bir kere salâhiyetdâr merciler gazetelerin vukufa, tettebbua, isabet-i ictihada, hulûs-ı niyetle müstenid tenkidat ve irşadatından vücut bulacak ihtar, tahrik, teşvik ve teşci taziyâneleri altında çalışmak mecburiyetini hissetmeye başlasın! Çok geçmez, memleketin birgün başka bir çehre arz ettiğini; çehrelerin birgün başka bir manâ-yı hayat ve haysiyet ile nurlandığını görürüz. Çünkü, efendim, bizim milletin en büyük, en mühlik noksanı müesseselerinin ekseriya bir kalb-i bî-ruh, Türkçesi bir korkuluk hâlinde makam-ı iktidar ve salâhiyeti işgal eylemeleri olduğuna şüphe edilmemelidir. Korkuluklar nasıl serçeleri ürkütmek ve mahsûllere yaklaşmalarını men etmek için rekz ve ikame edilirlse bizde de müessesat ekseriyetle birer mekûl hâline getirilen umur-ı milliyeye halkın temas etmesini ve hatta onların hâinden ürküp çekinmesini temin etmek vazifesiyle mükellef bir hâle gelmiştir. Müesseselerimiz devairimiz her zaman böyle değildi. Osmanlı İmparatorluğu, bu binâ-yı muazzam; eğer temelinden böyle kurulmuş olaydı -bırakınız ki çürük bir temel ve tesisat üzerine koca bir saltanat hiçbir zaman kurulamazdı- eğer farz-ı mahal kurulmuş bile olsaydı bu kadar sarsıntılara rağmen ve bütün hasarzedeliğiyle beraber bu devlet bunca payidâr kalamazdı. Demek ki ne eser-i hayat gösterebiliyorsak bu, hep kibar ecdadın hukuk-ı ilahî yani hukuk-ı ammeyi emanetullahı yani kitle-i milleti muhafaza, müdafaa ve sıyanet husususunda sarf eyledikleri ehemmât-ı âliyenin kemal-i israf ile masruf ve müstehlekemiz olan semerratıyla kabil ve mümkün olabilmektedir. Nüfusumuzun günden güne tedennisinde efrad-ı milletin nice devirlerden beri serhattan serhada, çölden cibale durup dinlenmeden koşturulduğu; bâdiyelerde kumlar adedince şehitler, şâhikalarda yıldızlarla mütenâzır şehitlikler bıraktığımız sebep gösterilirse büyük bir yanlışlığa düşülmüş olur. Nüfusun en mütezâid, efradının en gürbüz devirlerindeydi ki bu millet ve bu devlet daimî, mütemadi bir hâl-i harp içinde bulunuyordu. Neden o zamanlar nüfus gittikçe tezâyüd ediyor; efrad-ı millet bir Türk kadar kuvvetli “fort come un ture” darb-ı meselini e’l-sine-i milelde tesis edecek bir kemal-i ırkiye sahip olmakla namdâr yaşıyordu? Öyleyse harp, mütemadi muharebeler bu milleti nüfusça azaltan sebep-i ibtidaî olarak gösterilemez. Zannedilmesin ki, biz muharebelerin, hatta zaferlerle dahi neticelenseler, milletlere

şerden ve elemden başka bir şey vereceklerine kaniyiz katiyen böyle değil. Biz vahşette keramet görecektik kadar ibtidâf düşünen hissedenlerden değiliz.

Yalnız tedenni-i nüfus bahsinde harbi ve muharebeleri illet-i asliye olarak kabul edersek pek yanlış ve pek nâkıs bir muhakeme yürütmüş olacağımızı ihtar etmek isteriz.

Nüfusu tedenniye, ırkı hüvâle sevk eden sebep-i harplerin temadisi değil; bu diyarda hayat-ı beşere atfedilen kıymet ve ehemmiyetin düşkünlüğü, rahisliğidir. Böyle nüfus ve sıhhat-i umumiye bahisleri ne zaman açılırsa fikrime acı bir sergüzeştim, elim bir seyahat hatırası gelir: Uzunca bir deniz yolculuğu ediyordum. O zaman İstanbul sokaklarından köpekleri tebaîd meselesi vardı. Yemekte söz, bu meseleye intikal etti. Garplı ve yaşlı bir kadın bizim zihniyetimizi şöyle tasvir ediyordu.

Ne tuhaf kimseler. Bu memlekette köpeklerin kıymeti insanlarınkinden daha ziyade! Kadın terbiyesizlik etmişti. Fakat sözlerinde bir şemme-i hakikat da yok değildi.

Çünkü sokaklarımızın o zamanki hâli, hayat ve haysiyet-i beşeriye'nin derece-i kıymet ve ehemmiyeti hakkında insanca bir kanaati olanların fikrinde böyle bir kanaat hâsıl ediyor idiyse o günden bugüne biz böyle kanaatlerin yanlışlığını ispat edecek bir delil getirmek yolunu değil; bilakis doğruluğunu teyid edecek dolaylı teksir-i tarikini ihtiyar ettik. Hâlbuki teksir-i nüfus meselesiyle uğraşacak devair o zaman kaç idiyse bugün herhâlde o miktarın iki misli oldu. Oldu ama, müesseselerin korkuluk ve mekûllük sıfatları bir türlü gitmedi.

Badema matbuat inşallah onlara biraz can ve fikr-i mesûliyet verir de daha iyi günler görmeye muvaffik oluruz.

Gerek nüfus, gerek aile meseleleri hakkında peyderpey fikirlerimizi yazacağız.

Veliyüddin [SALTİKÇİ]
(Nu. 72, s. 1, 14 Haziran 1918)

HARPTEN SONRA?!?

Büyük endişelerim var. Hâlbuki benim kadar hulûs ile sulhun avdetini temenni eden olmasın!... Öyleyken sulhden de korkuyorum, doğrusu!... Aklım müzebzip oldu gitti; “Harpten sonra?!?” diye düşünmeye başlayınca, bu سوال altından bazı mühim meseleler beliriyor ve zihnimi endişeler istila ediyor. Tabîdir ki muvaffakiyetimizden şüphe etmiyorum; fakat birtakım sebeplerden dolayı yine eziyetler içinde düşünüyorum. Hele düşündüklerimi birer mesele şeklinde arz edeyim, ve sonra izahat vereyim ki korkularımın ne gibi ihtimalatından mütevellüd olduğu sarahaten anlaşılsın!

Evvela sulh takarrür eder etmez, bir buhran-ı millî olabilmesi ihtimali beni fena hâlde ürkütüyor. Duyun-ı Umumiye -Takvim-i Vakayi’de munderic bulunan bütçe müzakeratına bakarak söylüyorum:- Beş yüz milyon liradan belki ziyadedir, eksik değil! Ahaliden -harp münasebetiyle- alınıp da parası henüz tediye olunmayan eşyanın hesabı bu yekunda dahil değilmiş.

Bunun faizi, aşağı yukarı, yirmi beş milyon lira eder. Hazine-i maliyenin varidat-ı seneviyesi -mümkün olan gayretlere rağmen- otuz beş milyon lirayı geçemiyor. Devletimizin bugünkü masârif-i harikulâdesini mikyas-ı ittihaz etmek hiçbir veçhile doğru olamayacağı için onu kale bile almıyorum. Yalnız sulh zamanı hulûl eder etmez memleketimizde her şeyin hemen hâl-i tabîisine rücu ediveremeyeceğini teemmül ediyorum. Ondan sonra nüfus-ı Osmaniye’yi düşünüyorum. Vakıa bizde istatistik namına kati bir şey olmadığı için bu hususta ne denilse yanlışdır. Çünkü Türkiye’nin aded-i nüfusunu tayin değil, tahmin etmek bile şimdilik pek güç olur. Lakin hiç şüphe yoktur ki bu melun muharebede nüfus itibariyle belki en ziyade felâket-i ictimaiyeye uğrayan millet biziz. Herhangi bir kuvviyenin zaiyat ve ikasını tetkik etmek mümkün ve -bütün memlekete nispetle-

elbette daha kolaydır. Ben, hemen etraf ve civarda bazı köyler bilirim ki sekene-i asliyesi meyânında işe yarar erkek kalmamış gibidir. Mesela altmış beş haneli bir köyden elli kişinin künyesi gelmiş ve bazı hane üç evladı ile beraber damadını da şehit vermiştir. Sonra Anadolu’da anasız, babasız, kimsesiz, hamisiz, ümitsiz, sürü sürü çocuklar var ki, onlardan hiçbir veçhile farkı olmayan bî-kes ve muhtaç kadınlar, kızlar ve alîllerle ihtiyarlar adeta milletin ekseriyetini teşkil etmektedirler. Bunları “müstahsil”ler sınıfına dahil edebilecek miyiz?... Edemeyeceğimiz bellidir: On-on iki yaşında sıksa çocuklar ne iş görebilir? Kırık dökük, sakat adamlardan hazine-i devlet ne yardım bekleyebilir?... Dişleri dökülmüş, kasığı çıkmış ihtiyarlar - evladını zayii ettikten sonra- ne yapabilir? Bu zavallı adamlar, en fena manasıyla müstehliklerdir.

Mülâhazatım bu neticelere peyveste olunca diğer bir sual karşısında bulunuyorum:

Bunları ne yapacağız? Beslemeyecek miyiz?... Diyorum.

Tabîdir ki besleyeceğiz, yani hükümet, varidat-ı devletten bir kısmını onların ittîfak ve iâşesi îvâ ve iskânı için ayıracak ve bütçesinde bunun için bir fasl-ı mahsus açacaktır. Daha doğrusu zaten mevcut olan bu faslı büsbütün tevsî ve tafsîl edecektir; ve -zannederim- etmeye borçludur. Çünkü o bî-çare kadınlar ve zavallı çocuklar kendi kusurları ve kabahatleri yüzünden bu felâkete dûçar olmamışlardır. Sonra bu sefaletlerinden -doğrudan doğruya- kendilerini mesûl tutmak “farz-ı mahâl olarak!” haklı olsa bile yine herkesten evvel onları doyurmak ve kayırmak, devlet için ilk ve en mühim bir vazifedir. Zira milletin “bel kemiği”, işte o cemaattir. Hudutlarımızı muhafaza uğrunda canını feda nitekim nesl-i âtiyi yetiştirecek olan sermaye-i ictimâî yine o kitledir. O bî-kes, bî-vâye çocuklar sürüsüdür.

Dikkat buyruluyor ki ziyankârlıkta telifat-ı harbiye ile müsabaka eden müthiş hastalıklardan hiç bahsetmiyorum. Onların kaç kişiyi tatil edebileceğini ve bu yüzden hazine-i devlete ne derecelere kadar zarar vereceğini, hatta ondan maada ne

kadar masraf mültezim olacağını tahkike girişmek istemiyorum. Yalnız bu keyfiyeti de bir mesele-i mühime olarak ihtar etmek kifayet eder.

Eğer borçlarımızı tediye edeceksek, bi'l-umum bütün mesarifimizle beraber, seksen milyonluk bir borca kifayet edebilecek midir?... Ve bu parayı nerelerden bulup alacağız?...

Yakında -inşallah diyelim!- muharebe nihayet bulursa, her devlet kendi hazinesinde açılan müthiş uçurumu nasıl dolduracağını düşünmek uğrunda bütün himmetini sarf edecektir. Harp sarsıntısıyla açılan o uçurumun ne derecelerde velehfazâ olduğuna dair bir fikir vermek için İngiliz hükümetinin yevmî harp mesarifini nazar-ı mülahazaya almak katidir: On bir milyon İngiliz lirası tutar!... Günde on bir milyon İngiliz lirası!?!...

1870 muharebesinde Fransızların Almanlara verdikleri tazminat-ı harbiye beş milyar franktı. O vakitler akıllara hayret veren bu para bugünkü muharebede yalnız İngiltere'nin bir haftalık masrafıdır. Diğer devletlerin de elbet masrafı var. Bu hususta en ucuz, hatta -nispeten- pek az masrafla idare-i maslahat eden ve bundan dolayı da şayan-ı tebrik olan bizim hükümetimizdir; fakat öyle olduğu hâlde bile (1334) senesi bütçesinin seksen üç milyon liradan biraz fazla açığı olduğu görülüyor; bunun yine istikraz ile kapatılabileceği Takvim-i Vakayi'de münderic beyanattan anlaşılıyor.

Demek ki borcu kapamak için fazla borç almaktan başka çare keşfetmek imkânı bulunamamıştır. Nereden ve kimlerden bu paraları tedarik edeceğiz?... Burasını düşünüyorum. Aklım almıyor. Hem bu parayı bir sene bulmakla iş bitmez, varidat-ı tabiyemizi mesarif-i zaruriyemizle muvazene edinceye kadar, her sene külliyyetlice bir para istikraz edebilmeliyiz.

Bazı kimseler bu kadar ödünç para almanın şiddetle aleyhinde bulunuyorlar? Meclis müzakeratını okudum. Ben o fikirde değilim; öyle demiyorum. Bilakis, “Ne kadar verirlerse o kadar alınız! Hatta nasıl tediye edeceğinizi

düşünmeyin; alacaklılar düşünsün?... Onlar elbet bir çare-i tesviye bulurlar...” diyorum. Böyle bir muharebeye girdikten sonra masrafsız ve borçsuz işin içinden çıkılabilir mi?... Elbet borç edeceğiz. Tediyesi ciddi bir endişeyse de bizim ona karşı bir güzel düsturumuz vardır: “Allah kerim!” deriz, hem yalan da değildir.

Lakin sulh takarrür edip de her devlet kendi gediğini kapamak mecburiyeti ile başının çaresine düşerse bize kim para verecek?... Hem derhal yetiştirmek şartıyla!... Memleketimiz bir ay parasızlığa sabredemeyecek kadar yorgun ve takatsizdir. Bir memlekette -yanlışlıkla- sekiz on “milyoner” yetişmiş olması o memleketin zengin ve bahtiyar olduğunu ispat etmez.

Bu muharebede herkesten ziyade para kazanan ve -düvel-i muazzamanın cümlesinden sonra mücadeleye girişmiş olduğundan dolayı- şedâid-i harbi en az hisseden Amerika’dır. Zaten pek zengin ve zanaatta bî-nazir olan bu memleket, müttefiklerine bol bol para yetiştiriyor. Şüphe yoktur ki sulh takarrür eder etmez Amerika’nın hâkimiyet-i maliyesi, hemen bütün cihan medeniyeti şamil olacaktır. Hem daha şimdiden her devlet oraya gözünü dikeyor ve anlaşıyor ki yarın elini de oraya uzatacaktır.

Alman muharrirîn-i meşhuresinden “Harden” bu mesele-i mühimeyi tettebbu etmek için yazdığı ciddi bir makalede birçok mülahazat-ı müfide beyan ederek mesarif-i harbiyenin kuvâ-yı milliyeyi ne derecelere kadar kırdığını söyledikten sonra, büyük bir devletin yalnız Almanya’ya borcundan dolayı her sene otuz-otuz beş milyon lira faiz tediyesine mecbur kalacağını ve yalnız Amerika’dan para bulacağını söylüyor.

Bu sözün manasını iyi anlayabiliyorsam, “Biz harpten sonra artık size para istikraz edemeyeceğiz!” demek çıkıyor.

Mevzu-ı bahis olan memleket, medeniyet ve sanayinin mükemmeliyeti ile mümtaz bir devlet-i muazzamayken, anlaşıyor ki sulh takarrür edince memleket

işlerini -mehmâ emken- yoluna koyabilmek için onun bile kendi sanayi, ticareti ve menba-ı serveti kifayet edemeyecek ve büyük istikrazlar akdine mecbur olacaktır.

Öyle olunca, ben, yine döne dolaşa eski sualin karşısına geldiğimi hissediyorum: “Biz ne yapacağız? Ve işin içinden çıkabileceğiz?...” Buna pek makul bir cevap-ı şâfi de bulamıyorum. Buhran-ı malî ihtimalinden korktuğuma sebep budur. Bu korkaklığımı mazûr görmelidir. Çünkü bütün buhranlar: Buhran-ı sarfîler, buhran-ı ticarî ve iktisadiler, buhran-ı ictimailer, falanlar hep ondan tevellüt eder. Hatta buhran-ı aile bile!... Yes-i sefaletle karısını boşayan ve çocuklarını yüz üstü bırakanların istatistiğini gördüm ama, iddia edebilirim ki dediğim az çok doğrudur.

Şimdi ben min gayri haddin temenni ediyorum ki her Osmanlı -hasbe’l-hamiye- bu ciheti düşünsün ve çok çalışsın (Çünkü ecnebî rekabeti yoktur!) hele parasını iyi muhafaza etsin, Devlet-i Osmaniye -zannederim!- birinci İstikraz-ı Dahilî ile iktifa edip kalamayacaktır. Diğer devletler gözümüzün önünde duruyor. Yalnız takayyüd-i bütçesinin ne mertebeye balığ olduğunu düşünmek hükümeti mazûr görmek için katidir.

“Bize kimse artık para vermez!” zannetmiyorum. Fakat ne şartlarla verir? Ve o şartlara etbâ-yı mecburiyeti ile istiklal-i millimiz ne olur? Bu suale karşı herkesi düşünmeye davet ediyorum.

Bu muharebeden evvel bile -benim itikadımca- istiklal-i millimiz yoktu; çünkü memleketimizin hayat-ı ictimaisine müteallik olan umur-ı mühimede doğrudan doğruya dahlimiz yoktur. Ticaret-i Osmaniye’nin cereyan-ı hayatı devletten ziyade ecnebî bankalarla alâkadar ve onlara bağılıydı. Türkiye’de bir banka tesis ve idare edebilmek, bir şimendifer kumpanyası vücuda getirmek, büyük ticaret şirketleri kurmak bir maden ocağı işletmek gibi “teşebbüsât-ı azime-entreprises les grandes” hep ecnebler tarafından idare edilirdi. Türklerin değil Osmanlı Hristiyanlarının bile hayat-ı memleketi teşkil ve temsil eden bu gibi muazzımat umurda derece-i himmet ve hisse-i iştirakleri gayr-ı mahsus denilebilecek bir menziledeydi. Onlar bile “komisyoncu vaziyeti”nden ileri geçememişlerdi.

Bütün azası Türk olmak şartıyla vücuda gelmiş bir müessese Türkiye’de görülmüş bir şey değildir. Bugün hudutlarımızdan kimseyi geçirmiyoruz. Hakkımız da vardır? Çünkü âlem ile harp üzereyiz!... Bugün hükümet, umur-ı milliye, ticariye ve sanaiye ve ictimaiyede keyf-i mâiše tasarruf ve icrâ-yı hükmediyor. Onun da belki hakkı vardır; çünkü bu dehşetli muharebenin sademâtına muvaffakiyetle tahammül edebilmek için bütün kuvâ-yı milliyeyi eline alıp maksadına sarf etmesi zaruridir. Fakat unutmamalı ki bu; “gayr-i tabî” bir vaziyet-i siyasiyenin tevîd ettiği bir hâldir. Sulh zamanında bu hâl katiyen değişir. Zira hayat-ı ictimaiyenin cereyan-ı tabîsi hükümetin bu gibi umura müdahalesiyle kabil-i tevîk değildir.

Er geç fakat elbette bu -hayvancasına devam eden ve maksadını çoktan aşmış bulunan- Harb-i Umumî bir nihayete peyveste olacak ve hayat-ı ictimaiye tabî olan vadi-i cereyanını bulacaktır.

O vakit, biz boş kalan şu memleketimize sürülerle akın edecek olan yabancılara mani olabilecek miyiz? Muharip memleketlerde açılan o müthiş malî rahnelerden dolayı geçinmek daha güç, müsabaka-i hayat daha takatşiken olacağı tabîdir. Vergilerin ziyadesiyle artacağı da bedihidir, o hâlde memleketimize eskisinden ziyade hücum vaki olacağı da şüphe götürmez. Bu müthiş seyl-i istilanın önüne nasıl set çekeceğiz? Ben ecnebilerin memleketimize gelip iş görmelerinden korkar bir adam değilim. Korksam da faydası yok! Boş yerlere hulûl, iradet sahibi ve menfaat muakkibi olan insanlar için değil hava ve su gibi hareketinden bî-haber olan anasır-ı tabîye için bile zaruridir. Bunu düşününce “tabiatta sahihen nefret-i halâ” olduğuna inanacağım geliyor.

Hulûlü men edebilmek için -Çinliler gibi- memleketimizin her köşesini insanla tıka basa doldurabilirsek bile çaresi yoktur. Hâlbuki bizde nüfus müthiş bir surette tenakus ettiği ve hâlâ da etmekte ve bitmektedir. Kalan insanlar Darülfünun’a sekiz tane talebe yetiştiremiyor. Koskoca devlet ve millet-i Osmaniye’nin istiklal-i malî ve idarî ve iktisadî ve sanayisini temin edebilmek için lâbüdd olan “sivil ordular”ını, yani iş ordularını nasıl ve nereden yetiştirecek?... Ben işte bunu

düşünüyorum; ve istiyorum ki ilerde memleketimiz bütün âlemin teşebbüsât-ı ticariye ve maliyesine küşâde olacağı zaman Türk unsurunu esaret-i iktisadiye ve maliyeye düşebilmek ve rekabete dayanamamak ihtimaline karşı sıyanet mümkünse, şimdiden vücut imkânı cidden düşünölsün ve hükümete yardım edilsin!... Aksi takdirde muharebeye niçin girmiş olduğumuza makul bir cevap verebilmek müstehil olur. Biz, istiklal-i malî ve iktisadimizi temin için bu cehennem ateşine girdik idi. Değil mi?

Hâlbuki benim ancak işareten arz ettiğim cihetler ciddi bir surette tetebbu ve teemmül olup da işin bir çaresi bulunmazsa, nihayette muzafferiyetimize rağmen mağduriyetimiz ve makhûriyetimiz muhakkak gibidir. O vakit istikbalin -henüz doğmamış olan- meçhul Türk filozofu vatanının harabesine bakarak benim şu rubaimi lisan-ı yes ve hasretle okuyacak, ve:

Harp âteşi kâinatı yakmış, gitmiş!
Bir seyl-i belâdır; öyle akmış, gitmiş!
“Hak” nâmına bir mezarlık almış galip;
Mağlup olup âkıbet bırakmış gitmiş!...

Diye zeval bulan satvet-i milliyesine ağlayacaktır.

Bunu düşünelim ve kemal-i hulûs ile konuşalım; rica ederim şimdilik bizim için asıl ictimaiyat meseleleri bunlardır. Ulemâ-yı mütehassısînın nazar-ı dikkatini celb ederim.

Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI]
(Nu. 91, s. 3, 3 Temmuz 1918)

BAYRAM

Harp içinde bir bayram daha idrak ediyoruz. Cenab-ı Hakk’a çok şükürler olsun ki harp senelerinin günden güne artan, günden güne daha fazla sabır ve tahammül, daha fazla gayret ve metanet isteyen ilcaatına rağmen bu mesut ve mübarek günümüzde fedakârlıklar, zaruretler; elemeler, endişelerle geçen üç dört senelik mazimize şöyle bir göz attığımız zaman kendimizi daha iyi, daha çok ümitli bir vaziyette görüyor, âtimize daha emin, daha mutmain nazarlarla bakabiliyoruz.

Evet harp devam ediyor, fedakârlıklarımızın henüz sonu gelmedi, maişet güçleşiyor, refah gittikçe azalıyor, sefalet ve yoksulluk artıyor; evlatlarımızı, kardeşlerimizi kaybetmekte devam ediyoruz, gözyaşlarımız dinmedi, yegâne hâmisinden mahrûm kalmış ihtiyar anaların, yoksul ve aciz babaların, dul ve kimsesiz kalmış hemşirelerin, boynu bükük şehit yavrularının adedi artıyor. Bir daha yanmamak üzere sönen ocaklar, bir daha açılmamak üzere kapanan kapılara şimdi daha sık sık tesadüf ediyoruz.

Evet bayramı endişesiz tebessümler, kaygısız neşelerle karşılayan Türk, Müslüman aileleri artık azaldı. Bir vakit birer neşe, server yuvası olan binlerce, vah kim bilir belki yüzlerce ocağımızdan şimdi, bu mübarek günde gizli bir eninden, babasını arayan bir şehit yavrucağının feryadından, iki kat olmuş bir nineciğinin hıçkırıklarından, ak sakallı bir şehit babasının sakın gözyaşlarına karıştırdığı mütevekkilâne niyaz-ı istirhamlarından başka bir ses çıkmıyor. Bir vakit ki şen cıvıltıların yerine şimdi ağlamalar kaim olmuş. Daha üç dört sene evvel böyle bayram günlerinde yeni bir şevk ve neşe vesilesi arayan gözler şimdi ya ağlıyor, ya artık bir daha görülmemek üzere kaybedilmemiş muazzaz bir vücudun hayaliyle meşgul oluyor. Şimdi herkesin bir ıstırap içinde bayramları evvelce olduğundan pek farklı hislerle karşılaması gayet tabî. Bu fertler için, aileler için olduğu gibi cemiyetimiz için de böyle, ferdin, ailenin her zıyâı, her endişesi cemiyetin zıyâı, cemiyetin endişesi demektir. Fert ve aile bilhassa kendi zıyâından, kendi zaruret ve hasaratlarından müteessir olur. Fakat cemiyet hepimizin gaybından, hepimizin zararından ayrı ayrı müteessirdir. Bizim sefaletimiz memleketin sefaleti; bizim

yoksulluğumuz _____¹, vatanın yoksulluğudur. Bizim hayatımız müddetince ağlayacağımız muazzez, sevgili mevcutlar için vatan ana bütün tarihinde ağlar. Çünkü o evlatlarına bizden ziyade muhtaçtır. Şu muazzez, şu çok hırpalanmış ordumuz, sevgili vatanımızda bayramı bizim hislerimiz, bizim elemlerimiz, kederlerimizle karşılıyor. Evet bütün bunlar kati ve muhakkak, çünkü meydanda. Fakat halis bir mümin kalp ile biz Cenab-ı Hakk’a bin şükürler ederek bayramımızı yine tesîd, yine tebcîl edelim. Zira ferdî ve vatanî bütün elem ve kederlerimize, bütün kalplerimizde kanayan ve sızlayan yaralara rağmen bugün dünden iyiyiz. Dün zahiren daha müreffehdik, daha rahattık. Dün gülüyor, gülebiliyorduk, bayramlarımızda süslenebilir, yavrularımızı sevindirebilir bazı geçici zevklerimizi tatmin edebilirdik. Fakat hayat bundan mı ibaret, yaşayış bu mu, şu fani hayatın hakikî zevki, hakikî lezzeti böyle mi bulunur?! Hiç şüphesiz hayır... Harp içinde değilken, harbin istilzam ettiği bu kadar ağır fedakârlıklara henüz katlanmamışken zahiren daha mesut daha müreffehdik, fakat hakikatte bugün bulunduğumuzdan çok dün, bugün irtika etmiş olduğumuzla nispet kabul etmeyecek derecede dün bir mevkiye merhamete layık bir vaziyette bulunuyorduk, biz ve bütün dindaşlarımız... Hâlbuki bugün Türkiye maddeten de, manâen de çok yükselmiş bulunuyor. Birkaç sene evvel bizi taksim edeceklerini, parçalayacaklarını, Müslümanlık ve Türklük âleminin son penâhı, yegâne istinatgâhı olan Türkiye’yi ortadan kaldıracaklarını ümit eden düşmanlarımıza şimdi yaşamak hakkımızı tasdik ettirmiş bulunuyor, en amansız, en korkunç düşmanımızı da, biz parlak ve büyük bir istikbale doğru emniyetle giderken, yerlere serilmiş görüyoruz. Hususî dertlerimizle meşgul olurken bu müzahheriyetleri düşünmek bizim içi ne kadar büyük bir teselli teşkil eder. Cenab-ı Hakk’tan temenni edelim ki bu bayramı harp içinde geçirdiğimiz mübarek bayramlarımızın sonuncusu etsin, gelecek bayramımızı bizlere muzafferâne bir sulhun nimetlerinden müstefid olduğumuz hâlde idrak ettirsin. Biz de, sayimizi himmetimizi eksik etmez, namus ve istikametten ayrılmaz, kalbimizden Allah korkusunu, vatan muhabbetini, millet sevgisini çıkarmazsak hiç şüphe etmeyelim ki er geç bu gayeye vasil oluruz.

¹ Okunamıyor.

Halife ve hakan hazretleri ile bütün dindaşlarımıza mübarek bayramı tebrik eder ve hakanımıza, kahraman ordumuza yeni muvaffakiyetler, zaferler temenni eyleriz.

Nebizade Ahmet Hamdi [ÜLKÜMEN]

(Nu. 98, s. 1, 10 Temmuz 1918)

İSPANYOL NEZLESİNE DAİR

İspanyol kadınlarının ateşli olduğunu duyardık; meğerse nezlesi de öyleymiş; bize nezleden kısmet çıktı... Ben böyle ateş görmedim, sanki Cibali yangınından bir yanar kütük fırlamış da balkonun açık kapısından dosdoğru bizim yatağa düşmüş; elini vücuduma sürenin kazara mangala sokmuş gibi “Vöf!” diye parmağını ağzına götürmediğine şaşırdım. Maazallah parlamama bir şey kalmamıştı. Şilte, yorgan, karyola nâ-gehân alev alıverecektik. Âşık Kerem’in döne döne yanıp tutuşması keyfiyetini şimdi pek akıldan aykırı görmüyorum. Belki de uzaktan bir kibrit göstellersen benzin tenekesi gibi an-ı vahitte parlayacağıma hiç şüphe yoktur.

“Bir tutuşmuş ateşim ve civarımdan sakın.”

Diyen Fuzûlî de, acaba, vaktiyle böyle yakıcı bir şeye, mesela Acem nezlesine mi tutulmuştu? Ben eski şeyleri pek bilmem, bunu Ali Emirî Efendi ile Köprülüzade Fuat Bey’e sormalı... Her neyse, bu çok ateşli bir illetti; yanıyordum; için için, inim inim yanıyordum. İstiyordum ki biri beni koca soba maşasıyla belimden tutsun, götürüp bahçede havuza indirsin... Beş kere, beş yüz kere, hesapsız, durmayıp dinlenmeyip daldırsın... Yanar bir kütük gibi vücuduma su dokundukça cazırdıyarak, hışıldıyarak beyaz beyaz dumanlar salıvererek orada söneyim, serinleyim!

Ya baş ağrısı? Ağız alışmış da “ağrı” diyorum, yoksa ağrı ne kelime? Ağrı benim çektiğimin yanında şifa gibi kalır... Sanki iri yarı bir Rum dülger sırtıma çıkmış, bir ayağını omzuma basıp, diğer ayağının diz kapağını da enseme dayamış, beynime temel çivisi kakıyor. Hani sert, kuru meşeler vardır, çivi işlemez de keser yedikçe _____¹ gibi inler, öter, başım işte öyle inliyor, sırtım, omuzlarım, enseme, üzerine adam binmiş gibi ağrıyor kırılıyordu. Bu dülger tam üç gün, üç gece durmamasına çalıştı. Şakaklarım öyle atıverdi ki benim kafamın içinde bayram davulu bir saat, bir gün değil, köy düğünü gibi tam bir hafta sürdü.

Lakin en dehşetlisi mufassal ağrılardı. Vücudumu taciz için demirciye verilmiş bir araba _____² zannettiğim; bir demirin başına gelenler tamamen benim üstümden de geçiyordu: Evvela tavı bulmak için nevbetin kızgın ocağında bir müddet ısıtılıp beyaz ateş hâline getiriliyordum; sonra çelik ağızlı makaslar, _____³ burunlu kıskaçlarla demirci ustası şuramdan buramdan, bileğimden, bacağımdan yakalayıp parça parça dağıtıyor, eziyor, uzatıyor, keyfine göre oynuyordu. Daha sonra usta, çırak karşılıklı durup beni örsün üzerine yatırıyorlar, ağır çekiçlerle vurup, acele acele dövüyorlardı; en nihayet “Caz!” diye suya sokup bırakıyorlardı. Yani imdadıma yetişip bir lahza sükûnet buluyordum. _____⁴, vücudumun eller, tutar yeri kalmıyordu.

Sinir sızılıyorsa hepsinden berbattı... Dişçilerin damarı köreltmek için kullandıkları mil gibi incecik telden bir alet vardır, çürüğün içine sokup da çevirdikleri zaman insanın gözlerinden alev çıkar, yüreğinin vurması durur, nefesi tutulur; tıpkı onun gibi bir sızı, hiç yoktan durup bele giriyor; “Aman!” diyemiyorsunuz, mihlanmış gibi aynı vaziyette kalıyorsunuz. Soğuk soğuk ecel teri döktüren bu sızıyı bir başkası, daha zorlusu, arka arkaya takip ediyor...

¹ Okunamıyor.

² Okunamıyor.

³ Okunamıyor.

⁴ Okunamıyor.

Evet, muhakkak bu hastalık İspanyol nezlesi; Engizisyon'un bütün işkenceleri mikroplarında pür _____¹; ha insan vücudunu bir defa bu illete kaptırmış; ha engizisyon sergerdelerinden “Turkomad” ile “İksiyenej”... Ateşte yakmaktan, örste dövmekten başlayarak yine çivi mıhlamaya, damarlara mil sokmaya kadar işkencenin her türlü tamamlanmadan yakayı sıyırmak kabil değil! Herhâlde bu hastalık İspanya'da acı çekmiş bütün boğaların, bütün esirlerin intikamını çıkarmıştır zannediyorum...

Ne susamaydı o? Ağzımın üzerine cezve tutsalar ispirto lambası gibi kahve pişecekti; vücudumun sıcaklığından kabil olup da biraz kışa saklayabilseydim diye düşündüğüm de oldu; odunsuzluktan tir tir donarken acaba İspanyol nezlesinin kırk derece sıcaklığını ayıracak mıyım? Bilmem... Ben şimdi hiçbir şeye “olmaz” demiyorum. Harb-i Umumî bize:

“Olmaz olmaz deme olmaz olmaz.” hakikatini ne güzel öğretti... Hem dizüstü geldik de öyle öğrendik! Evet, ne susamaydı? Bir türlü kanmıyordum, nehirler içsem kanmayacaktım. Gezdiğim, gördüğüm uzak yerlerdeki çam korularının serinliğini, reçine kokulu menbaların suyunu istiyordum; ama öyle sürahiyle, bardakla, maşrapa ile değil... Yere diz çöküp başımı kaynağa daldırmak, bu vaziyette, kocaman bir dağ keçisi gibi suları sakallarımından şıpır şıpır göğsüme damlatarak uzun uzun, kana kana içmek... Bu ne keyifli olacaktı! O defada bir tarafa İzmir valiliğini, öbür tarafa bu dağ keçiliğini koysalar da “iste” deseler tereddüt etmez, keçiliği isterdim; düşününüz hararetin şiddetini...

İspanyol nezlesinin nöbeti de çok kâbuslu, çok hayaletli oluyor; bir kavle göre akrabamız, diğer kavle göre yabancımız o meşhur “Zerdüş” yok mu? Bana musallat oldu, eski gümrük hamalları iriliğinde, baldırı çıplak bir herif, ikide birde gelip göğsüme dizlerini basıyor: “Söyle benim cinsimi?” diye zorluyor; âlim olmadığımı nasıl anlatırsın, “Türk” diyorum, kızıyor, “Acem” diyorum kızıyor, çıldıracağım... Hemen İspanyol nezlesinden Rıza Tevfik Bey ile Samih Bey'i Allah

¹ Okunamıyor.

korusun, hiç cürmüm olmadan bana bu kadar musallat olan “Zerdüş” onları boğmadan bırakmaz!

Zihnimin içi hâlâ karmakarışık; hatıratım yangından kurtarılıp cami avlusuna taşınıvermiş, eşya gibi, bir türlü sırasını bulup çıkaramıyorum; neydi o hâl? Ben daha yatakta inerken evin halkı birer birer yatağıma düştü; beşikteki çocuktan mutfaktaki aşçıya kadar herkes hasta! Kim kime bakacak? Serildik kaldık... Bu harp senelerinde her millet ortaya bir marifetini koydu, İspanyollar da nezlesini... Sanki cemiyet-i beşeriyeye el birliğiyle fenalık etmek şart, bî-araf kaldığına sevindiğimiz İspanya’nın da hiç olmazsa bu kadar zararını görmek... Ne de çabuk yürüdü geldi; daha dün “Garip bir hastalık varmış!” diye okuduğumuz illet bugün kanımıza karıştı. Bereket ki hekimsiz, eczacısız savuşturabildik; yoksa İspanya’yı da, nezlesini de bu kadar ehven geçiştirmezdim. Bu zamanda hekim ne demek, evi rehine koymadan doktora buyurunuz demek kabil olamaz, eczacı için de sandıkları karıştırıp satılığa birkaç parça mal çıkarmalı... Doktorun yalnız arabasına vereceğiniz meblağ ile bir sünnet düğünü yapar, hayyâl, hokkabaz oynatır, bir mahalleyi eğlendirirdiniz. Âlâ benim gibi köyde oturanlar hekimi akla getirmemeli...

Sihhat gibi bîmâr-ı gama geç geliyorlar
Öldürdü bizi nâz-ı etibbâne belâdır.

Diyen eskiler şimdi yaşasaydılar, böyle şiirle, besteyle değil, doktor işini ancak palayla, kamayla temizlerlerdi. Benim bildiğim, hastalık sırası değil, baktın ki hastalandın, hekim lazım, ecza lazım, gıda lazım, bakıcı lazım, insan zar zor ayağa kalkmalı, inleye inleye gidip odasının kapısını kilitlemeli, sonra yatağına uzanıp beklemeli...

Elbette ya ölüm gelir, ya sağlık! Bugünkü dünyanın fazla değerini göremiyorum. Eti iki yüze yemek, kundurayı yirmi beş liraya giymek, biraz sonra da çıplak dolaşp aç gezmek için tutup da hekime, eczacıya avuç dolusu para dökmeyi anlamam, işi kadere bırakmalı. Neyse, sıramı ben bu işte de atlattım, darısı size!

Refik Halit [KARAY]
(Nu. 101, s. 3, 10 Temmuz 1918)

AVRUPADAKİ TALEBİMİZ **Muslihittin Âdil Bey İle Mülakat**

Avrupa’da bilhassa müttefik memleketlerde birçok talebemiz bulunduğu ve bunların daima çoğalmakta olduğu malûmdur. Talebenin mütemadiyen çoğalması Maârif Nezareti’nin nazar-ı dikkatini celp etmiş ve nihayet bir heyet-i teftişiyeye teşkil edilmişti. Bu heyet-i teftişiyeyi teşkil etmiş ve talebenin ahvâl-i hazırası hakkında tetkikatta bulunmak üzere bundan iki buçuk ay evvel Avrupa’ya gitmiş olan Muslihittin Âdil Bey ahiren şehrimize avdet etmiş ve Avrupa’daki talebemiz hakkında, kendisine müracaat eden muharririmizin muhtelif suallerine cevaben bir vech-i âti beyanında bulunmuştur.

“Heyet-i teftişiyeye teşkilatına Almanya’dan başladık. Heyet-i teftişiyenin merkezi şimdilik Berlin’dir. Talebenin bulunduğu mevkiler de mntikalara ayrılarak Avusturya-Macaristan’a Hüseyin Ragıp Bey, Garbî Almanya’ya Hamit Nuri Bey, Şarkî Almanya’ya Arif Cemal Bey memurdular. Heyet-i teftişiyeye için iktihâm eyleyecek birçok müşkülât vardı. Bilhassa Almanya’da bulunan talebe 76 muhtelif mevkie taksim edilmişti. Bunlar meyanında Darüleytam talebesinin vaziyeti en ziyade nazar-ı dikkatimi celp etmişti. Bu gençlerden bir kısmı samimî bir himayeden mahrum oldukları için dûçar-ı zaruret olmuş, bir kısmı memlekete avdet etmişti. Binaenaleyh ibtida bunların hâllerini mehmâ-emken ıslah etmeye çalıştık. Hastalarını hastahanelere, hâl-i nekahette bulunanları hususî hastahanelere yerleştirdik ve memleketin iklimi ile katiyen imtizaç edemeyenleri buraya iade ettik.

Almanya’dan sonra İsviçre’ye geçtim ve orada Zürih, Bern, Biyen, Cenevre, Lozan’da bulunan talebeyle temas ettim. İsviçre’deki talebenin ekseriyeti kendi

hesabına tahsil ediyorlar. Talebenin gerek Almanya ve gerek İsviçre'deki vaziyeti ekseriyet itibariyle mûcib-i memnuniyettir. Bilhassa tahsilde bulunan hanımların faaliyetle çalıştıklarını kemal-i şükranla yâd edebilirim.

Bazı yerlerde tâlî-i mekâtibe devam eden talebeden bir kısmı hedefi şaşırmış, gayesini kaybetmiştir. Bunlardan bir kısmını irşat ettik ve kabil-i ıslah olmayacaklarına kanaat hâsıl ettiklerimizi de derhal memlekete iade ettik. Kendi hesabına tahsilde bulunan talebenin bir kısmı velilerinden para alamayarak dûçar-ı sefalet olmuşlar. Vilayetler hesabına gönderilen talebeden bazılarının da hesabı kesilmiş, mesela Zor sancağı Peşte'de bulunan talebesine muntazaman tahsisatını göndermiyor. Bu ahvâl bi't-tab talebenin tahsili, ahlâkı üzerinde icrâ-yı tesir ediyor. Bunların ıslahı için çalıştık ve icap eden makamata müracaatla tahsisat-ı kâfiye alabildik. Vilayattan Avrupa'daki talebesine tahsisatını muntazaman irsâl eden yalnız İzmir vilayetidir.

Avrupa'da bulunan talebemizin miktarına gelince:

Bunlar resmî ve hususî müesseseler namına ve kendi hesabına tahsilde bulunanlar da dahil olduğu hâlde 1954'tür. Bu talebenin 1488'i Almanya'da 329'u Avusturya'da 137'si İsviçre'dedir. Almanya'da bulunan talebeden 74'ü Maârif Nezareti namına 330'u Darüleytam namınadır. Ticaret nezaretinin de İsviçre, Avusturya-Macaristan ve Almanya'da 55 kadar talebesi vardır. Türk-Alman Muhadenet Yurdu'nun talebesiyse 300 kadardır. Muhtelif vilayatin talebesi sekseni buluyor. Ayrıca askerî ve çırak talebe olarak 580 kişi mevcuttur. Almanya'da bulunan bahriye talebesi bu istatistiğe dahil değildir.

Bu miktarlar ancak bizce henüz malûm ve mukayyet olanlardır. Kendi hesaplarına tahsilde bulunan, henüz adreslerini bildirmeyen daha bir iki yüz kadar genç vardır. Bu adet memleketin ihtiyaç-ı irfanına nazaran hiç mesâbesindedir. Memleketimizi asrî bir memleket hâline koyabilmek için Avrupa'ya daha binlerce talebe göndermek mecburiyetindeyiz. Yalnız talebe izâmında fevkalâde itinakâr olmak icap eder. Avrupa'da tahsil bir gaye değil, bir vasıta. Bu vasıttan istifade

edilip edilmemesine göre gençlerimizin Avrupa’da tahsili müfit veya muzırr olabilir. Ben bu cihetle mesela ibtidaî tahsilini, hatta kısmen tahsil-i tâliyi ikmâl etmeyen gençlerin Avrupa’ya gönderilmesine taraftar değilim. Avrupa’ya ana lisanına, millî tarihine kâfi derecede vukufu olmadan giden bir genç âtien vatanda mefkûreyi yaşatabilecek müfit bir uzuv, bir unsur olamaz.

Sonra Avrupa’ya gidecek gençlerin bir kısmının takip edecekleri tahsil hakkında da muntazam ve mukarrar bir programının mevcut olması lazımdır. Bir genç sulûk edeceği şube-i marifeti kabiliyet ve istidadını nazar-ı dikkate alarak tayin etmelidir. Hâlbuki bilhassa kendi hesabına tahsilde bulunan gençlerden bir kısmı gelişi güzel bir mektebe girmiştir. Ne tahsilin derecesini, ne sebebini ne de istidadını nazar-ı dikkate almıştır. Biz bu ciheti nazar-ı itibara alarak heyet-i teftişiyede bir istihbarat kısmı tesisine lüzum gördük. Bu kısım Avrupa’da tahsil edecek gençler için istenilen malûmatı tamamen verebilecektir.

Tahsil-i âli görmüş ve bir meslekte ihtisası gaye edinmiş zevatında tavsî-i malûmat ve tettebbuat için Avrupa’ya gönderilmesinden pek ziyade istifade edilebilir. Bu gibiler esasen tam bir seciye iktisabına muvâfık olmuş, hayat-ı umumiyeye doğrudan doğruya temas etmiş oldukları için say ve faaliyetlerinden memleket çok müstefik olur. Ve bilhassa bunlar Avrupa’da Türklüğü temsil eden gençlerin en güzidelerini teşkil eder.

Avrupa’ya gidecek talebe ne kadar iyi intisap edilirse o kadar müfit neticeler elde edilir, size bunun iki parlak misalini gösterebilirim: Biri Maârif Nezareti’nin iki sene evvel sultanî talebeleri meyanından bi’l-müsabaka Prusya darümuallimînlerine gönderdiği yirmi beş efendidir ki bunlar hemen bilâ-yı istisna imtihanlarında birinci dereceyi ihrâz etmişlerdir. Sonra ticaret nezaretinin yine bi’l-müsabaka İsviçre’de Biyen şehrinde Teknikom Mühendis Mektebi’ne gönderdiği efendilerdir ki bunlar da ahlâk faaliyetleri itibariyle mektep heyet-i idaresinin takdivat-ı mahsusasına mazhar olmuşlardır. Yalnız şu iki misal hüsn-i intihabın ne parlak neticeler verdiğine birer bürhandır.”

Âdil Bey'in ifadesine nazaran nezaret şimdiden heyet-i teftişîye emrine bin liralık bir kredi açılması mutasavverdir.

Âdil Bey Avrupa'da tahsil meselesinin yalnız hükümete tahmîl edilmemesini zenginlerimizin bu hususta küçük bazı fedakârlıklar ihtiyar etmeleri lazım geldiği fikrindedir.

Âdil Bey İsviçre'deki talebemiz hakkında devran eden bazı şâyîata nakl-i kelam ettiği sırada Fransız İsviçresi'nde sakın bulunan bazı yabancı unsurlar bize müteveccih olmakla beraber asıl İsviçrelilerin daima mihman-nüvâz bulunduklarını ve binaenaleyh talebemize sû-i nazarla bakıldığı rivayetlerinin doğru olmadığını söylemiştir.

(Nu. 116, s. 3, 31 Temmuz 1918)

HARAP VİLAYETLERİMİZ

“Tanin” dünkü nüshasında verdiği bir haberle, hükümetin şarttaki harap vilayetlerimizin imarı, oturulabilecek bir hâle getirilmesi meselesiyle pek ciddi bir surette meşgul olduğunu anlattı. Bir refikimizin verdiği malûmata göre vükela meclisi ahiren bu vilayetlerin hususî idarenin ne tarzda olacağı, refikimizin beyanına göre henüz tayin ve takarrür etmemiştir. Fakat her ne olursa olsun hükümet “hususî idare” esasını kabul etmekle bu harap vilayetlerimizin oturulabilecek bir hâle getirilmesi için sarf edilecek himmet ve gayretlerin mümkün mertebe süratle müsmir bir netice vermesi için tutulması lazım gelen en salim yolu tutmuş oluyor. Filhakika hükümet bu hususta ne kadar gayret ve himmet gösterirse gösterecek, ne kadar fedakârlıklar ihtiyarına azmetmiş bulunursa bulunsun yine “eşâr ve istişâr” ile vakit geçirilecek olursa işlerin sürüncemede kalacağına ve aradan seneler geçtiği hâlde ciddi ve esaslı hiçbir iş görülmüş olmayacağına şüphe yoktur. Hususî idare esasının

kabulü suretiyle boş yere vakit kaybetmek yüzünden uğranılacak zararların önüne geçilmiş, emeklerin boşa gitmemesi temin edilmiş oluyor.

Ancak bu “hususî idare”den bu vilayetlerimizi ıslah ve imara memur edilecek vasi salâhiyetli zatlardan en vasi mukayesede istifade edilebilmek için imar ve ıslah tedbirlerinde pek dûr-bîn hareket etmek icap eder. Bir kere, bir an gözden kaçırılmayacak bir cihet var ki o da kışın takarrüb ettiği ve bir kısım mültecilerin memleketlerine avdet etmiş ve etmekte bulunmuş olduğudur. Kış bunları yersiz, yurtsuz, maişetsiz bir hâlde bulacak olursa Moskof ordularının yaptığı tahribat tekrar edecek, oralardaki sefaleti bir kat daha arttıracak, kalan nüfusu da mahveyleyecektir. Bunun önüne geçmek için tedbirleri daimî ve acil olmak üzere ikiye ayırmak lazım gelir fikrindeyiz. Acil tedbirler yerine avdet etmiş bulunan ve etmekte olan milletçileri her şeyden evvel kışın şiddetlerine karşı muhafaza edebilecek melceler vücuda getirmek, bir açlık tehlikesinden kurtarmak ve ekip biçmeye kadar bir hâle getirmekle hülâsa edilebilir Ziraat Nezareti’nin bu son ciheti düşünerek kurtarılan vilayetlere ziraat aletleri, tohumluk göndermekte olduğunu işitiyoruz.

Fakat bilmeyiz. Gönderilenler kifayet edecek miktarda mıdır? Değilse Ziraat Nezareti her yerden evvel buralara ehemmiyet vermeli, himmetini ona göre arttırmalıdır. Memleketlerine avdet etmiş mülteciler için barınacak yerler vücuda getirilip getirilmediğini, getirilmişse bunların tezyidi için ne gibi tedbirler ittihaz edilmiş olduğunu maatteessüf bilmiyoruz. Fakat işin hükümetçe büyük bir ehemmiyetle telakki edilmekte olduğuna nazaran bu hususun da ihmal edilmeyeceğini ümit ederiz. İaşe meselesindeyse ne yaptığından katiyken malûmatımız yoksa da milletçilerin pek de mevzûliyet içinde bulunmadıklarını tahmin ediyoruz. Hâlbuki mevsuk malûmatımıza göre Karadeniz sahillerinde her türlü ihtiyaçlardan artacak derecede erzak ve mekûlat vardır. Bunlar olduğu gibi hıfzedileceğine şark vilayetlerimizin sefaletini tehvîne, kısmen olsun hasredilebilir ve bu suretle hareket etmekle hiçbir şey kaybedilmiş olmaz. Çünkü harap vilayetlerimizin gayûr, çalışkan ahalisi bugün yiyecekleri yere mukabil, lazım gelen

tedbirlerin vaktiyle ittihazı takdirinde daha önümüzdeki seneden itibaren beş, on vermeye başlayacaklardır.

Hükümetin her şubesinde ehemmiyetle düşünüleceğinden emin olduğumuz bu acil tedbirlerden sonra daimî tedbirler gelir ki bunları bir iki cümle, sütun veya sahifede hülâsa etmek kabil olamaz. Şimdilik şu kadarını söyleyeceğiz ki hükümetçe, tatbiki mukarrer “hususî idare”nin hakikaten sürat ve mükemmeliyet temin edecek hususî bir idare olabilmesi için yalnız bu hususî idarenin başına getirilebilecek zata vasi salâhiyetler verilmekle iktifa etmemek, bütün nezaretlerce de bu zatın rekabet veya maiyetine yine vasi salâhiyetli memurlar vermek icap eder. Filhakika bu idarenin vali veya “müfettiş-i umumî”si yalnız Dahiliye Nezareti’ne karşı hareketinde nispeten serbest olur ve diğer nezaretleri alâkadar eden işlerde yine İstanbul’la uzun uzadıya muhabere etmek, fikir sormak, rıza ve muvaffakiyet istihsâl eylemek mecburiyetinde kalırsa matlûb katiyen hâsıl olmaz, beklenen fayda mümkün değil temin edilemez bu ve buna mümasil idarî tedbirlerin ittihazından sonra ve doğrudan doğruya imar ve ıslah hususunda nasıl bir yol tutması lazım geldiğini ayrıca tetkik edeceğiz.

(Nu. 123, s. 1, 7 Ağustos 1918)

HARAP VİLAYETLERİMİZ

Dün, hükümetçe harap vilayetlerimizin ıslah ve imarı için hususî bir idare teşkili mukarrer olduğundan bahsederken her şeyden evvel ittihazı lazım gelen acil tedbirlerin neden ibaret olduğunu muhtasaran arz etmiştik. Fakat asıl mesele bu tedbirlerin ittihazında değildir. Çünkü bu zavallı harap vilayetlerimiz ahalisinin yiyeceğini temin etmek, barınacakları yerleri düşünmek ve hazırlamak, gelecek seneki maişetlerini tedarik edebilecek bir hâle getirmekle imar ve ıslah yolunda bir adım bile atılmış olmaz. Bugün harap vilayetlerimiz derken gözümüzün önüne tam manasıyla bir harabe gelmek lazım gelir.

Moskof, istilasına uğramış olan şark vilayetlerimizin, şimdi maatteessüf namlarından başka bir mevcudiyetleri kalmamıştır. Hükümete terettüp eden vazife tamirden ibaret olmayıp birkaç vilayete yeniden vücut vermektir. Binaenaleyh yapılacak işlerin pek esaslı olması icap ediyor. Bunun için de fikrimizce en münasip yol bu harap vilayetlerimizi imar ve ihya ile meşgul olacak daire, heyet veya idarelerin her şeyden evvel kendilerini şimdiye kadar hiç iskân edilmemiş bir arazi sahası karşısında farz etmeleridir. Bundan maksadımız yeni teşkilata evvelce mevcut karye ve kasaba mevkilerine katiyen ehemmiyet verilmemesi icap ettiğini söylemektedir.

Filhakika siyâsî ve iktisadî veya tarihî sebeplerle mevkilerini muhafaza etmesi zarurî olan bazı şehir ve kasabalar varsa da bunlar herhâlde mahduttur. Hatta bunlar arasında iktisaden başka bir mevkide bulunmaları daha faydalı olduğu hâlde siyaseten yine eski mevkiinde ihyası lazım gelenler de bulunabilir. Bunlar eski mevkilerini muhafaza edebilirler. Fakat esas, umumiyet ve ekseriyet itibariyle eski kasaba ve köyleri evvelce hiç yokmuş gibi farz etmek en doğru bir hareket olur. Çünkü malûm olduğu üzere vaktiyle ahalinin toplu olarak oturacağı köy ve kasaba gibi yerlerin intihabında rüzgârlara itibar olunur, intihab edilecek yerin su başı olup olmadığı aranırdı. Hâlbuki bugün fen, tabiatın tevlîd ettiği ufak tefek mahzurları izâle edecek birçok çareler bulmuştur. Bir köyün suyunu temin etmek, meskenleri rüzgârların tesiratından korumak gibi fennin esaslı bir müdahalesine bile ihtiyaç hissetmeyecek, küçük bir gayretle elde edilebilecek maksatlar için en ziyade ehemmiyeti haiz olan iktisadî amilleri unutmak, ihmal etmek doğru olamaz. Mesela harap vilayetlerimizin kim bilir ne kadar köy veya kasabası vardır ki mahzâ sulamak bir yerde bulunmak üzere o günlerin ve istikbalin iktisadî şartları katiyen düşünülmeden kurulmuş, yollardan, iktisadî mümerredlerden uzaklarda kalmıştır. Bunları şimdi, yine mahzâ evvelce oralarda oldukları için aynı yerlerde ika etmek herhâlde büyük bir hata teşkil eder.

Yeni köy ve kasabaların mevkileri hususunda düşünülecek en mühim nokta bunların bugünün ve bilhassa yarının iktisat yolları üzerinde veya yakınında bulunmalarını temin eylemektir.

İkinci mühim nokta ahalinin ellışer, altmışar kişilik zümreler hâlinde öteye beriye dağılmasına meydan vermemek, köyleri yek-dîgerine mümkün mertebe yaklaştırmaktır. Bugün hepimizin müşteki olduğu birçok hâller var ki bunlar ne ahalinin kayıtsızlığından ne de hükümetin tedbirsizliğinden, himmetsizliğinden tevellüt ediyor.

Bu hâllerin hakikî sebepleri arandığı takdirde köylerimizin dağınık olmasının ictimai, iktisadî hayatımız üzerinde ne fena tesirler yapmış olduğu derhal tezahür eder. Taşrada mektepsizlikten hepimiz şikâyet ediyoruz. Köylü de bundan müşteki. Hükümet de buna çare bulmak için uğraşıyor, fakat yine çare bulunamıyor, yine mektepsiz kalınıyor. Bunun sebebi birkaç köy için müşterek bir mektep vücuda getirmekteki imkânsızlıktır. Onar yirmişer hanelik köyler yek-dîgerinden altı saatlik, on saatlik mesafede bulundukça, her yirmi otuz haneli bir köy için ayrı bir mektep yapmak hiçbir zaman mümkün olamayacağına göre, ibtidaî maârifî memlekete de istediğimiz şekilde tamim etmek hiç şüphesiz kabil olamayacaktır. Dağınıklığın bu mahzurunu iktisadiyat ve asayiş meselelerine, ümrân işlerine de teşmîl edebiliriz. Şark vilayetlerimizse, yeni teşkilatın söylediğimiz şekilde icrası suretiyle bütün bu mahzurlardan kurtulabilir.

Üçüncü mühim nokta: Şark vilayetlerimizde tamamen sanayi bazı merkezler vücuda getirilebileceği ve bunların etrafındaki mıntikalarda ziraatın ve binaenaleyh ziraî sebep ve amillerin ikinci veya üçüncü derecede olarak nazar-ı itibara alması lazım gelecektir. Filhakika tabîî teşkilatı itibarıyla Şarkî Anadolu'nun birçok kısımları ziraî bir memleket olmaktan uzaktır. Buna mukabil tabiat oralara başka kabiliyetler, başka menbalar bahşeylemiştir.

Mesela madencilik şark vilayetlerimizde şimdiden sonra mühim bir rol oynayabilir ve bunu temin etmek lazımdır. Erzurum, Van vilayetlerimizde Trabzon'un cenup havalisini münhasıran bir ziraat memleketi yapmaya çalışmak, yeni teşkilatı bu esasa istinat ettirmek birçok imkânların heder olmasından başka bir netice vermez. Hâlbuki buraların madenciliğe olan kabiliyeti ve oralar halkından bir

kısmının ziraattan ziyade madencilikte kendileri için olduğu gibi memleket için müfit bir unsur olabilecekleri nazar-ı itibara alınırca hem oralarının parlak bir istikbale nâiliyetleri temin edilmiş, hem de memleketimizin mühim bir noksanının kısmen olsun telafisine doğru mühim bir hatve atılmış olur. Bu mütalaamızda ne kadar haklı olduğumuzu göstermek için Şarkî Anadolu vilayetlerimiz ahalisinden bir kısmının, ez-cümle Kürtlerin memleketlerinde ziraatla uğraşmak istedikçe hiçbir muvaffakiyet temin edemedikleri hâlde Amerika'ya hicret ederek madencilikle iştigale teşebbüs eder etmez sahib-i sanat olmaya başladıklarını zikredeceğiz.

Biz bütün bu söylediklerimizle hükümetin şark vilayetlerimiz karşısındaki vazifesinin yalnız yeniden bina yapmaktan ibaret olmadığını anlatmak istedik. Şark vilayetlerimizin imarı hususunda herhâlde pek etraflı düşünerek hareket etmek icap ediyor. Böyle yapılırsa belki bugünkü harap vilayetlerimiz yakın bir istikbalde memleketimizin diğer kısımları için de birçok hususlarda numune olabilecek bir hâle gelir. Biz bunu temenni ediyoruz.

(Nu. 124, s. 1, 8 Ağustos 1918)

ÇOCUKLARIMIZI DÜŞÜNÜYORUZ

Yeni iâşe nazırımıza:

Müteaddit defalar söylenildiği üzere, harp en büyük tahribatını memleketin nüfusu üzerine yaptı. Vatanın en zinde ve en faal unsuru vatan uğrunda kanını döktü. Arkada hasta, zayıf, kansız bir nesil kaldı. Taşrada erkek nüfusu endişeyi mûcib olacak derecede tenakus etti. Nüfusun büyük bir kısmının muhtelif hastalıklarla vefat etmesi yüzünden memlekette tevellüdat azaldı. Hatta eskisine nispetle tevellüdatın azlığı korkunç bir şekil aldı. Memlekette tevellüdat eskisine nispetle lâ-akall yüzde elli tenakus etmiş olsa dört senede memleketin bu yüzden kaybettiği nüfus, harp sahnelerinde kaybedilen nüfustan daha mühim bir yekûna balığ oluyor.

İşte bütün bu sebeplere binaendir ki bugün doğabilen çocukların kıymetli birkaç misli arttı. Bugün doğan çocuklar memleketin yarınını teşkil edeceklerine, yarının nüfusu ise fevkalâde nakıs kalacağına nazaran bugünkü çocuklarımızı büyük bir itina ve ihtimam ile büyütmek en büyük vatan borcumuzdur. Tevellüdat yalnız bizde değil, harp eden bütün memleketlerde tenakus etti. Askerlerin münavebe ile memleketlerine dönerek nesli idame etmeleri teshil edilmekle beraber orada da tevellüdatın tenakusu devletleri endişeye düşürecek bir şekil aldı. İşte bunun içindir ki Avrupa’da çocuklara eskisinden daha büyük bir kıymet ve daha büyük bir ehemmiyet atfedildi. Hatta Almanya’nın iâşe itibarıyla en büyük endişesi, halkın kâfi derece duymamasında değil çocukların kâfi gıda almasındadır. Bu sebeple iâşe teşkilatı herkesten evvel çocukları düşünüyor ve onların ihtiyaçlarını halktan evvel temine gayret ediyor.

El-yevm Almanya’da çocuklar için her gün muntazaman takîm edilmiş süt, patates, beyaz ekmek, şeker tevzii olunuyor. Halka şeker verilmiyor, süt verilmiyor, siyah ekmek yediriliyor. Fakat çocuklara her ay bir kilodan fazla şeker veriliyor. Keza İngiltere’de hükümet herkesten evvel çocukları düşünüyor, çocukların pahalılıktan müteessir olmaması, harp hasebiyle beslenememesi gibi mahzurların önünü almak için onların ihtiyaçlarını ucuz fiyatla ailelere tedarik ve tevzii ediyor.

Küçük çocukların bir yetimler kısmı vardır. Harpte ölen vatandaşlarımız arkada birçok dul, birçok yetim bırakıyor. Bir yaşından on beşine kadar sokaklarda sürünen aç ve çıplak çocukların bir kısmı, vatan uğrunda kanlarını döken şehitlerimizin evlatlarıdır. Anadolu’da Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından tesis edilen yetimhanelerde binlerce yetim vardır. Bu yetimleri ve onları mahrumiyetten kurtarmak hepimizin, insanî ve vatanî vazifelerimizdendir, hâlbuki şimdiye kadar bu yetimlere hükümetten başka muavenet eden olmamıştır.

Fransa’da harp sahnesinde olan askerlerin arkada bıraktıkları yetimlere uğradıkları büyük felaketi unutturacak bir hayat temini için cemiyetler tesis edildi. Bu cemiyetler halkın merhametine, vatanperverliğine müracaat etti, yetimleri

evlerinde barındırabilecek, onları evlat gibi büyütecek ailelerin vatana bu kıymetli hizmetlerini dariğ etmemelerini rica etti. İlk defa taşradan binlerce mektup geldi. Taşrada oldukları için harbin felaketinden ve pahalılığundan pek müteessir olmayan bu ailelerden bazıları evlerinin ziyadar, havadar olduğundan, diğer bazıları çocukları olmadığı için bir evlada muhtaç olduklarından bahsediyor, diğer birisi bir küçük vatandaşının gözyaşlarını dindirebilmek saadetini duymak fırsatını verdiğiinden dolayı cemiyete teşekkür ederek çocukların süratle gönderilmesini yalvararak istiyorlardı. Yetimlerin büyük bir kısmı memurlar nezdine yerleştirildi. Bir kısmı sıhhî eytamhanelere kondu. Bu suretle yarınki neslin açlıktan, soğuktan ölmesine meydan verilmedi. İngiltere’de de böyle, Almanya ve Avusturya’da da.

Biz bu milletler kadar zengin olmadığımız gibi onlar kadar vesait ve teşkilata da malik bulunmadığımız için şüphesiz bizde de aynı icraata intizar etmek doğru değildir. Fakat memleketimizde bugünkü hâliyle kabil-i icra bazı şeyler vardır ki hiç olmazsa onların icrasından geri durmamak ve yarınki nesli kurtarmak için elimizden gelen bütün vesaite müracaat etmek vazifemizdir. Yapılabilecek şeyleri göstermek için meseleyi bir ikiye ayırmak lazımdır:

- 1- İaşe Nezareti’ne terettüb eden vezaif.
- 2- Halka ve cemiyetlere düşen vezaif.

İaşenin çocuklara karşı olan vazifesi âtideki noktalarda hülasa olunabilir:

- 1- Yeni çıkarılacak iaşe kanununda çocukların düşünülmesi ve onlara has francala, şeker, süt gibi mevaiddin tevzii.

Bugün çocuklarımıza 60-50 kuruştan mahlût süt veriyoruz. Sonra çarşıdan 300 kuruştan şeker, 13 kuruştan da francala almaya mecbur oluyoruz. Bunları alamayan aileler de çocuklarını kuru vesika ekmeğiyle veyahut iaşenin verdiği çürük ve küflü undan mamûl francala ile besliyorlar.

Gıdası vesika ekmeğinden ibaret olan çocukların nasıl bir bünyeye malik olacağını tahmin kolaydır. Bu doğrudan doğruya onları öldürmek demektir ki fikrimce adi bir katlden hiç de farklı değildir. Bu itibarla İaşe Müdüriyeti'nin memlekete yaptığı fenalık pek büyüktür. Yeni iaşe nazırımızın bu fenalığın önünü alması ve halkı çocuklarını kuru vesika ekmeğiyle beslemek mecburiyetinden kurtulması memleketin âtisi namına şiddetle temenni olunur. Bu da çocuklu ailelere çocuk namına muntazaman ve ucuz fiyatla ekmek, süt ve şeker tevzii etmekle mümkündür.

2- Çocukların sağlam yetişebilmesi için gebe ve sütte olan validelerin de diğer ahalden farklı ve istisnâi teshilata mazhar olması ve iaşesini daha ucuz tedarik edilmesi lazımdır. Tatbikî güç olmakla beraber bunun da mümkün olduğu kadar icrasını yeni iaşe nazırımızdan bekleriz.

Halka ve cemiyetlere terettüb eden vazifelere gelince: Bu meselede ilk defa hatıra gelen Himaye-i Etfâl Cemiyeti'dir. Bu cemiyet hakikaten hayli iş görmüş, birçok yerlerde meccanen muayenehaneler ve hastahaneler açmıştır. Fakat kendisine verilen vesaitin kesretine, hükümet tarafından gösterilen himayenin vüsatine nispetle yapılan bu işler pek azdır. Cemiyet teşkilatını tevsi etmeli kimsesiz yetim çocuklar için taşralarda ve civar havalinin münasip mahallerinde güzel eytamhâneler vücuda getirmelidir. Bu eytamhanelere, Anadolu'da ve şehrimizde açlıktan, fakr u sefaletten yerlerde sürünen çocukları yerleştirmeli ve bu hususta elinden gelen vesaite müracaat ederek hükümetin yekûnu tahfife gayret etmelidir. İki muayenehane açmakla cemiyetin vazifesi hitam bulmuş olmaz. Cemiyet icraatını tevsi edebilmek için hükümetten müsaade almalı ve halkın muavenetine müracaat etmelidir. Şüphesiz bu harpte milyonlar kazanan zenginlerimiz, kendileri burada rahat para kazanabilmek için hudutta çarpışan ve şehit olan vatandaşlarının çocuklarına birkaç parayı esirgemeyecektir. İşte halka ve bilhassa zenginlerimize terettüb eden vazifede bu hususta cemiyete muavenet etmek ve onun icraatını tevsi eylemesine imkân vermektir.

M. Zekeriya [SERTEL]
(Nu. 124, s. 3, 8 Ağustos 1918)

BÜYÜK GÜN

“1453 senesi Mayıs’ında İstanbul’un Türkler tarafından zaptı cihan tarihinin en büyük vakalarındandır. Bu vaka Avrupa mukadderatına harikulâde bir tesir icra etmiştir.”

Gustav Chlomberje¹

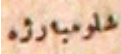
Bundan dört buçuk asır evvel arzın cenneti olan İstanbul’da beşeriyet korkunç bir felaket içinde çırpınıyordu. Fakr, zaruret, geçimsizlik, fesat, nifak insanlığı yakıp kavuruyordu. Manevî bir yangın Bizans denilen küçük kasabacığın her tarafını sarmıştı. Hak, merhamet, lütuf, muhabbet her şey, her şey... iflas etmişti!

Türklerin genç padişahı Mehmet Han yalnız bir hükümdar değildi. Aynı zamanda Şark’ın Garp’ın ilimlerini öğrenmiş derin bir filozoftu. Ruhunun ulviyetine meftun olan Zağanos’un Bizans’a dair anlattığı hikâyeleri dinledikçe sinirleniyordu. Onun nazarında insanlar esir değildi. Herkes müsavîydi. Her şeyin fevkinde bir “hak” vardı. Hakkın zaferine çalışmak herkesin vazifesiydi. Kuvvetler ilahî bir mefkûre olan “hak” için çalışırlarsa insanî sayılırlardı. Bu genç padişah, bu hassas filozof bu itikatla kararını verdi:

- Ben Bizans’ı alacağım. Oradaki bedbaht insanları kurtaracağım!

Dedi.

Mefkûresi hak olan ordularını hazırladı. Bizans’ın kalelerine dayandı. Nihayet bir Çarşamba sabahı şehre girdi. O vakit insanlık pek geriye. Hak mefkûresi yalnız genç bir dinin, saf bir milletin, Türklerin şîârıydı! Daha on yedi sene evvel

¹

Jean Darc ateşlere yakılmıştı. Taassup bütün dünyanın üzerine bir bela kâbusu gibi çökmüştü. Fatih Mehmet Han mağluplarına:

- Korkmayınız! Malınız, canınız, mukaddesatınız emniyet tahtındadır!

Dedi. İstanbul halkına bütün hürriyetlerini verdi. Rumların “harsî, dinî muhtariyet”lerini tasdik etti. O günden beri tam dört buçuk asır geçti. İstanbul yedi misli daha büyüdü. Hür Rumlar halkın en zengini, en bahtiyarları oldular. Servet, saadet onları yükseltti. Nüfusları çoğaldı. Bugün payitahtın Türk halkı içinde en zengin, en mesut hatta en hür olanlar Rumlardır. Devlet, hükümet, saltanat Türklerin elindeyken Rumların böyle Türklerin dört beş misli bir rakama sahip olmaları neye atfolunabilir?

Hani târânttaki Rumlar? Asırlarca muharebe görmeyen, askerlik görmeyen Rumluk adeta bir burjuva sınıfı oldu. Eğer Fatih onlara harsî muhtariyetlerini vermeyip hürriyetten mahrum bıraksaydı? Bu basit hakikati anlamak için ne tarihe, ne coğrafyaya lüzum var. Biraz muhakeme kâfi... Fakat gariptir ki dört asır evvel imdatlarına yetişip kendilerini zulümden kurtaran, hürriyete, serbest harekete nâil eden Türklere Rumlar gazez... Tarihi felsefî bir nazarla görmedikleri için hâlâ kendilerine dünyanın bütün madenlerini, bilhassa saadetlerin en mutlağı olan hürriyeti bahşeden Türkleri bir düşman telakki ediyorlar.

Fatih'in İstanbul'u alması yalnız Rumluğu fesattan, ıstıraptan kurtarmadı. Aynı zamanda Garp'a demokrasiyi getirdi. Hürriyet, müsavat, adalet mefhûmları dört asır evvel meçhuldü. Dünyanın bu şiârlardan haberi yoktu. Türk İslamlıktaki demokrasiyi Garp'a bildirmek için sanki bir müvekkildi; Allah'ın eli onu İstanbul'a atmıştı. Bugün Türk'ü öz vatanından çıkarıp atmayı kuranlar, payitahtlarından uzaklaştırmayı düşünenler ne kadar aldanıyorlar.

Zaman

(Nu. 393, s. 1, 11 Haziran 1919)

AÇIK MEKTUP

MECLİS-İ VÜKELAYA MEMUR ZEVAT-I KİRAMA

Paşalar ve beyler hazeratı!

Devlet ve milletimizin tarihine en mühim ve en vahim sahifelerin nakşedilmekte bulunduğu bir sırada, doğrudan doğruya bir nezaret idaresi külfetiyle muvazzaf kılınmayarak, meclis-i vükelaya memur buyruldunuz... Bu suretle, talih-i millimizin birer murakıbbı olmak üzere, şerefi nispetinde manevî mesûliyeti de yüksek mevkiler işgal ettiniz. Her biriniz, gerek padişahımızın, gerek milletin emin ve itimadı olarak, bu vazifeyi kabul ettikten sonra, siyaset-i âliye-i devlette rey ve karar sahibi oldunuz. Sefine-i hükümeti sevk ve idare salâhiyetiyle her birisi birer nezaret sandalyesi işgal edenlerin yanında, sizler dahilî ve haricî siyaset-i umumiyede hâsıl sefahati yalnız menaf-ı âliye ve hayatiye-i millet ve devlet nokta-i nazarından teressüd ve muhakeme edecektiniz... Belki ettiniz, yahut ediyorsunuzdur! Fakat, bundan netice ve semere olarak meydanda bir eser görülmüyor...

Öyle bir meclis içinde bulunuyorsunuz ki, bi'l-fiil idare-i mülke sâî ve dâî olanları yakinen görmekte olduğunuz gibi yar ve ağyara karşı saklı kalan birçok hakikatleri de -vazifeniz icabı- biliyorsunuz... Memleketimizin dahilen geçirmekte olduğu buhranlara, ittilâ-yı nâsa erişemeyen dahilî ve haricî en ehemmiyetli vakalara vakıfsınız. Tutulan yolların, takip ve idamesinde ısrar edilen mesleklerin mecrasını vüzûhla tayin edecek, tevlîd ettiği hasaratın miktarını ölçecek evsaf ve imkâna maliksınız... Aynı zamanda yekûnunuz başlı başına bir kabine teşkiline müsait bir adede bâliğ oluyor.

Öyleyken, cerh-i devleti tedvir eden kuvvete iltihak etmiş bulunduğunuza dair ne bir emare-i mahsus oluyor, ne de bu kuvvetin masruf olduğu işte vücut verdiği tahribatı men edecek bir hareketiniz görülüyor... Şüphe etmiyoruz ki, mülkün idaresinde, gösterilen acz ve hatalar, siyasetinde iltizam edilen dikenli yollar ve bunları irtikâb edenlerin el-ân ibrazından hali kalmadıkları hırs ve iştihalar sizleri de -daha yakın bulunduğunuz için belki daha çok- müteessir ve müteezzi ediyor;

sizler de bu ahvâle katiyen aleyhtarsınız... Lakin böyle olması hiçbir veçhile mazeret teşkil etmez... Memleketin marûz olduğu zarar bu defa küllîdir. Şimdiye kadar gelen ve birike bugünleri tevlîd eden musibet ve felaketlerin mesûlleri cezasız kalabilirdi. Fakat bugün bütün Türk milleti arasında mesûliyetten ve cezadan masûn kalabilecek hiçbir fert yoktur. Şimdiye kadar zaaf ve harabiye dûçar olan, her gün bir parça küçülen vatan toprakları üzerinde yine vatanımız budur! diyerek bir heyet-i ictimaiye ve siyasiye hâlinde ve az çok kendi âlemimizde yaşayabiliyorduk. Bundan sonra da, vatan sahibi, idrâk ve istiklaline malik bir cemaat-i millîye sıfatıyla yaşamak ihtiyacı bizden merfû değildir.

Lakin, amâ-alûd ihtiraslar yahut uyuşuk ve uykuda alâkalar suretinde tecelli eden atâletlerimiz, muvâcehe-i cihana, bizde böyle bir ihtiyaç kavî bulunduğuna dâl olacak ne bir eser ne bir hareket arz edebiliyor. Herkes bize, kendisini veli altındakileri idare kabiliyetinden ârî, tafsîh ve inhilâle mahkûm bir millet nazarıyla bakıyor. Beri tarafta, bu telakkiye hak verecek hataların en ziyade revac bulduğu mehafîl olmak üzere, hükümet fırkası ve kabine, arz-ı endam edip duruyor... Ne yazık ki, bu olmayacak şeylerin men-i vukuu için murâkîb vaziyetinde bulunan sizler de, kâffesinin ma-ziyadeten olduğunu görüyorsunuz da, ne gördüğünüzü ne de mevcudiyetinizi sezdiriyorsunuz.

Ey muhterem ve mutemed zevat! Artık biliniz, ve düşününüz ki: bu hitabın ihtiva ettiği evsaf, ikamet-i harekâtınızla üzerlerimizden intiza etmek tehlikesinde bulunuyor. Bu tehlike hem sizin şahıslarınız, hem de bu bî-çare milletin şahsiyet-i maneviyesi için pek vahim pek feci bir şeydir. Tasviri bile, hepimizin müştereken titrememizi ve uyanmamızı istilzâm eder. Bilhassa sizler daha kıymetli bir uyanıklık göstermelisiniz... Uyanıp, üzerlerinize teveccüh eden vazifeyi görmeli ve ödemelisiniz! Bu vazifeyi kudret-i tahammüliyenizin fevkinde, husûle-i imkânın haricinde buluyorsanız, artık intizar edilecek hiçbir fırsat mevcut olmadığı için, onu da izhâr ve itiraf ediniz ki çaresizlik içinde çare aramakla mükellef olan bedbaht milletimiz, semeresiz itimatlara gönül bağlamaktan kurtulsun. Takdir edersiniz ki, sizden sadr olacak atâlet ve ikameler bu çaresizlik derdini arttırıp bu bölünmekten başka bir şeye yaramaz...

Hâlbuki, sizler için yapılacak vazifeler, yapılması imkânı mevcut olan işler küllîyen mefkud değildir.

Evvela, her biriniz ne olduğu ve ne olacağı malûm ve main bulunmayan bir heyet-i nazar içinde vükelâ-yı devlet sıfatıyla müşterek bulunmanın manasızlığını teslim ve buna karşı bir hareket göstermek hususunda ittihat edersiniz; sonra, memleketi ve milleti kurtarısı veya daha ziyade felaketlere sürüklemesi muhtemel olan icraat ve hakayıkı, bir taraftan sizi bu mevkilere nasb ve tayin buyuran zat-ı hazret-i padişaha, diğer taraftan da, sizlere karşı olan itimadını tayininiz iradesini tasvip suretiyle ispat eden millete arz edecek yollar düşünür, bulur ve tatbik edersiniz. Bunu icradan kendinizi müstağni addettiğiniz şüphesini verecek her hareketiniz veya sükûnunuz emin olunuz ki pek girân bir mesûliyet-i maneviyeyi size tahmil etmiş olacaktır.

Zaman

(Nu. 416, s. 1, 5 Temmuz 1919)

NIKbÎNLİK

Hükümet mehâfilinde izhârına en ziyade gayret olunan hâl nikbînliktir. Esasen nikbîn olmak bedbîn olmaya mercûhtur. Fazla olarak, ifâsına azmedilen bir iş hakkında nikbînâne hissiyat perverde etmenin, istihsâl-i muvaffakiyet gayesinde, cesareti ve gayreti arttıracak sâik-i manevî olduğuna da şüphe edilemez. Bu itibarla kabinemiz erkânının münferiden ve müctemien nikbîn görünmek hususundaki ittifaklarını hoş görerek, biz de nikbîn olmak isteriz. Eğer kabinemizde vücudu ihsas edilmek istenilen bu hâlet-i ruhiyenin tekmil millete sirâyet etmesi imkânı olsa ve bu ümniye için şerait-i hazırda dahilinde istinat edilebilecek kuvvî bir nokta bulunsa endişelerimizin kısm-ı mühimine mahal olmadığını itiraf ve teslimde tereddüt göstermeyiz.

Fakat en bî- taraf hislere râci bir mülâhazayla düşünerek, tenkit meyelanlarından ve ârızî nokta-i nazarlarından ârî bir mütalaayla muhakeme ederek vaziyeti tahlil ve tespite çalışırsak, nikbîn olmayı tercih ve tasvip ettirecek ciddî bir sâik ve sebep mevcut olduğunu kabulde pek çok mütereddit kalıyoruz.

Tahlilimizi ne cihetten yaparsak yapalım, ortada ihticâca salih bir nikbînlik ve onu meşru gösterecek avamil ve müessirat bulamayız. Bulduklarımızın kıymetindense şüphelere düşeriz. Yine tekrar edelim ki, bedbîn olmayı kabul etmiyoruz. Çünkü bedbînâne hüsn-i hareketler mahsûlü akîm, tevlîd edeceği netâyic-i müfittir. Fakat mahaline masrûf olmayan nikbînlikler de aynı neticeyi hâsıl etmekte birincisinden hiç geri kalmaz. Her ikisi hâl-i tabîde mevcut bir şûrişi arttırmaktan başka bir şey yaramaz. Herhangi işte olursa olsun, bedbîn veya nikbîn bulunmanın esasen başlı başına bir ehemmiyeti yoktur. Bedbînî hâlinde, vâkî ve vâkî tedbirler ittihâzına, nikbînî hâlinde ilka-ı emniyet edebilecek âsâr ve tezahürat ibrazına kabiliyettir ki, haiz-i ehemmiyet ve kıymettir.

Bugünkü vaziyetimiz içindeyse, muhtelif safhalarda ve mücerret şekillerde olmak üzere ya müfrit bir bedbînlik, yahut emniyet-bahş olmaktan uzak basit bir nikbînlik var; saffet-i camiamız ve Türklüğün ruhiyet ve hayatiyeti bu iki mütezâd inkişaf arasında ihâm ve ihlâllere düşüyor; milletin maddî ve manevî şahsiyeti iki gayr-i mümtezic hüviyette görülüyor. Bu vücud-ı ictimaiyenin mütefekkir ve müdür başı mahiyetinde olan hükümet de emin ve mutmain, bhusus emniyet ve itminan vermeye müsait bir zatiyat ibraz edemiyor. Yalnız ilka-ı emniyet etmenin kendilerine ve millet namına faydalı olduğunu mülâhaza ederek, etrafına nikbînlik ihsas etmeye çalışıyor. Biz hükümet-i hazırâ için bu telkinlerde muvaffakiyet temenni ederiz. Biliriz ki, bu muvaffakiyetin temini, hâlde silah husûlüyle münasebetdar, hatta tevemdir. Hiç olmazsa husûl-i silaha kanaat-i umumiyenin mukarin bulunduğu dâldır. Böyle bir hâlin vücudunuysa vatanın selâmeti nokta-i nazarından pek büyük bir nimet addederiz.

Kabine erkânı tarafından gazetelere münferiden vuku bulan beyanat, umumiyetle buhranı istilzam edecek ahvâl-i mevcut olmadığı merkezindedir. Bu

hususla erkân-ı vükelanın tamamen müttelik olduğunu da kabul edelim. Bu kadarı yine bizi tatmin için kâfi gelmez. Çünkü -velev ittifak ile olsun- bu ifadat kabinenin kavî-i mücerredî olmaktan kurtulamaz. Heyet-i hükümetin de bu ciheti takdir ettiği muvâcehe-i millete bir hesap vermek demek olan beyanname neşrine lüzum görmesiyle sabittir. Bu beyannamenin neşrinde birkaç günlük tehir vuku bulmasını da mazûr görelim. Fakat, neşredilecek beyannamede gerek dahile, gerek harice karşı ilka-yı hürmet ve emniyet edecek bir ruh ve bir kudret bulunmasını talepte hiçbir veçhile müsamahakâr olamayız. Zira bu, ihmali haiz olmayan bir haktır.

Kabinemizin beyannamesi bu hakkı ihkak edebilecek mi? İşte mesele burada... Bu akidenin anahtarıysa nikbînlik değildir. Beyannamede verilen muhtıralarımızın hak ve hakikat ve muhafaza-i menaf-ı millet nokta-i nazarından birer bahis olduğunu iddia etmek ve bunların mazhar-ı hüsn-i kabul olduğunu, heyet-i murahhasamız erkânının gayet nazikâne muamelelere şahit bulunduğunu söylemek kâfi gelemeyecektir. Evvela, efkâr-ı umumiyemiz muhtıralarımızın müttelikinden yani tazmin ettiği hâlet-i ruhiye ve hissiyeden hakkıyla haberdar değildir. Sâniyen bir şeyin hüsn-i kabule mazhar olması hüsn-i tervîc ve tatbiki olmadığı gibi, nazikâne muamelelere marûz kalmanın da zat-ı maslahata hüküm ve tesiri olamaz. Bu sebeple, bu vadi dahilinde pûyan olacak bir beyanname elfâzı, üslubu, suret-i tertip ve terkibi ne kadar mükemmel olursa olsun semeresini vermekten uzaktır.

Efkâr-ı umumiyedeki tesiratin derinliği, maalesef bu kabîl tezahürat ve teminat-ı tahririyeyle tadil edilebilecek dereceden fazladır. Nasıl tabir edelim... Bugünkü vaziyette intişar edecek bir kabine beyannamesine layık olan hâsılat büsbütün başkadır. Ondan öyle bir hasa olmalı ki düne kadar hükmü cârî olan mazinin kâffe-i safahatını musîb ve salim bir hamleyle tadil ederek, âti için vâzıh bir hatt-ı hareket istilzam etsin ve bu hatt-ı hareketin bir ikincisi olamayacağına kanaat-bahş olsun... Bu talep ve temenniden çıkacak manayı daha başka bir şekilde ifade etmek lazım gelirse, şöyle diyelim: Camia-i milliyemiz de meşru ve esasa müstenid bir vahdet ve tesânüd tevlîd etsin... Gerek haricî, gerek dahilî siyasette muvaffakiyet istihsâli için yegâne çare budur. Buysa; diplomasının şekil ve merasime ait tezahürat ve teminatıyla istikmâl edilemez. İstinat edebilecek hadisat ve icraat lazımdır. Bir

hükümet için en emin istinatgâh ise vükelâ-yı devlet ile vükelâ-yı millet arasında tam bir itilaf ve mütekabil müzaheretlerdir. Hâlbuki, biz henüz vükelâ-yı millettten mahrumuz. Hiç olmazsa, hükümet beyannamesiyle bu ümniyeye vusûl çaresine tevessül ettiğini bildirsin. Takip edilecek gaye-i milliyede hükümetle müstakbel meclis-i millî arasında itilaf görüldüğü gün ilk nikbînlik sâiklerini gösterecek ışıklara malik olacağız.

Zaman

(Nu. 430, s. 1, 19 Temmuz 1919)

NIKBÎNLİK

Birkaç aydan beri memleketin üzerinden bir nikbînlik havası esti. Heyet-i murahhasamız Paris'ten avdet etti edeli nikbîn olduk.

“Journal d'Orient” karşı gazeteleri arasında kısmen bî-taraf bir gazetedir. Dün bu nikbînlik havasının önüne bir istifham işareti koyverdi.

Bu gazete diyor ki: “Birkaç günden beri Türk refiklerimiz Osmanlı saltanatının istikbali hakkında nikbîn görünüyorlar. Anı olarak İstanbul'un üzerinden esen bu ümit rüzgârının meçhûl sebebi nedir? Bütün gazetelerin yazılarından bir mana çıkıyor. Ümit yesin yerine kaim oldu. Bu kadar ümitlenecek ne var? Girizan denilecek bir tesire kaim olarak bu kadar tebdil-i lisan olunur mu? Bir tahkik heyetinin henüz memûl olan kararları bu kadar bir sevince sebep teşkil eder mi? Bütün bir milleti sevinçlere, yahut yelsere dûçar etmek ihtimalleri karşısında daha enine boyuna düşünmek icap etmez mi?”

“Journal d’Orient” son zamanlardaki hâlet-i ruhiyemizi, zihniyetimizin bir farıkası olan şarklılığa veriyor. Dikkatine haksız olmasa gerek. Paris Konferansı’nda Türk meselesi halline henüz başlanmamış bir mesele gibi dururken, hiçbir resmî sebep olmaksızın bu kadar nikbînlik manasızdır. Yine “Journal d’Orient”ın dediği gibi, umduğumuzun aksi çıktığı takdirde “ikinci bir inkisar pek acı olur.” Yes olsun, ümit olsun, galeyanları tadil etmek matbuatın vazifesidir. Lakin karşı refikimiz Fransız tabiriyle madalyonun bir cephesini tetkik ediyor. Diğer cephesini de tetkik etse şark zihniyetinin tasvirini tamamlamış olur. Refikimize ikinci bir makale mevzuu gösteriyoruz. Eğer yazarsa öteki cepheyi görmekten aciz olan bizler pek ziyade tenevvür edeceğiz. Çünkü dikkat ediyoruz ki suyun karşı tarafından yalnız bu tarafını görebiliyorlar!

Evet Türk zihniyeti birkaç aydan beri hiçbir resmî sebep olmaksızın nikbîn. Muhakkak ki Paris Konferansı iyi; yahut kötü, lehte ve aleyhte henüz hiçbir karar vermedi. Bu hakikat yalnız bizim için değil herkes için bir hakikattir. Böyleyse karşı gazeteleri mütarekenin başladığı aylardan itibaren, bizim pek ziyade bedbîn olduğumuz günlerde, niçin o kadar nikbîndiler? Devletler lehinde henüz bir karar vermemiştii değil mi?

On aydan beri zaman zaman yoktan çıkarılıp ikide birde Şark efkâr-ı umumiyesini sağdan sola, soldan sağa sevk eden cereyanların bir cetveli çizilse karşı tarafın bu taraftan çok fazla hayalat peşinde koştuğu görülür.

Osmanlı toprağına siyaseten ve iktisaden en ziyade alâkadar devletlerin ortada henüz bir kararı yokken nasibimiz hakkında her hafta, her ay neler işitmedik. Bütün o mevhum kararlar nerede?

Şark zihniyetini mütalaa ederken tevekkülün acı ve tatlı meyilleriyle bizi malûl görmek kâfi değil. Diğer Şarklılar tevekkülden çok bir illet olan hülyayla malûl değil mi? Zaten bu illetler iki tarafa da siyasî tarihin tekâmülünden geçti biz haksızlıklara dûçar oldukça mütevekkil olduk, onların başına sebepli sebepsiz hüma kondukça hülyaperest oldular.

Şark meselesi Avrupa'nın asırlardan beri halledemediği bir meseleydi. Yalnız bu harp esnasında ortada en ziyade alâkadar bir Rusya varken bile bir türlü hallolunamıyordu. Mütarekeden sonra meselenin ehemmiyeti birden bire azalabilir miydi?

Dikkat edilecek bir nokta var. Karşı gazeteleri bizim nazar-ı dikkate alınmayacak kadar ekalliyette bir unsur olduğumuzu söylerler de yine hepsi birden bizimle, bizim hâlet-i ruhiyemizle, bizim düşüncelerimizle meşguldürler. Daima bize hayır-hâh, bizimle meşgul olan bu gazetelerden biri birgün kalkıp da bizden başka unsurların hâlet-i ruhiyelerinden bahsedemedi. Acaba onların hâlet-i ruhiyeleri Şark'ın siyasetinde bir ehemmiyeti haiz değil mi?

“Journal d'Orient” refikimizin dikkat ettiği gibi vakıa bu son günlerde hiçbir maddî sebep olmaksızın nikbîniz. Bu hâlet-i ruhiye pek o kadar Şarklılığa halis bir şey olarak kabul edilmemeli. Öteki tarafın hülyaları kesb-i katiyet edince biz de biraz nikbîn olduk. Bu çok bir şey mi? On ay Avrupa ve biz Yunanistan neşriyatının muhasarasında bulunuyorduk şimdi o muhasara hattı çözüldü.

Bizim nikbîn olmamız için Avrupa'nın hakayıkı olduğu gibi görmesi kifâyet ediyordu.

Bu harbe girmekte cürmümüz ne olursa olsun adalet-i ilahiden fazla bir mecazata dûçar olmayacağımızı daha umduk, çünkü biz şerefliyiz. Bu günlerdeyse adalet-i ilahinin hükmü “Tan”ın sütunlarında bile okunmaya başladı.

(Nu. 479, s. 1, 6 Eylül 1919)

2. SİYASAL HAYATLA İLGİLİ YAZILAR

DAHİLÎ İSTİKRAZ

Birkaç günden beri payitaht refikalarımızı ehemmiyeti nispetinde işgal eden “Dahilî İstikraz” hakkında birkaç söz de biz söylemek niyetindeyiz.

Gerek Meclis-i Millî'nin istikraz kanun lâyihasına karşı aldığı sitâyiş ve tasvip vaziyetinden, gerek matbuatın müteheddân ve bî-hakkın kullandığı lisan-ı takdir ve teşvikten anlaşıyor ki, hükümetin bu teşebbüsü büyük ve kati bir mevkiyete namzettir.

Zaten, milletin hamiyetinden beklenen de budur. Rûfekamızdan birinin bu hususta izhâr-ı tereddüt eder gibi bir lisan kullanmış olması bizce nâ-müphemdir.

Gerçi milletin terbiye-i iktisadiyesine karşı söylenecek hayli sözler vardır; bu husustaki noksanlarımızla mücadele etmek, halkın iktisadiyat hususundaki batıl kanaatlerine, münasebetsiz vehimlerine en şiddetli bir harp açmak matbuatın gecikmeden yapacağı işlerdendir. Ancak, bu mevzu o hücumların yeri değildir. Millet; selâmet-i vatan, halâs-ı millî namına hiçbir şeyini esirgememiş olan Osmanlı milleti; devletin yine menafî-i millîye namına giriştiği şu teşebbüs-i malîde dahi elbette elinden geleni darîğ etmeyecektir. Hususuyla bu iş, öyle bir iştir ki, nâfi-i şahsî ile menafî-i umumiye bütün manasıyla; bütün ahengiyle buraya intizrâc etmiştir.

Bu işteki nâfi-i şahsî pek büyük: Hükümetin istikraz tahvilatına ne kadar çok talep olur, o derece kârlı bir işe girişmiş olacağız ve bu kâr iki türlü olacak. Bir kere paramızı kendisine hiçbir zarar ve ziyan tehlikesi olmayan yüksek kârlı bir işe yatıracağız. Sâniyen; o anda elimizde bulunan mütebaki servet-i nakdiyemizin

kıymet-i iştirâyesini dahi herhâlde yüzde mühim bir miktar düşürmekten muhafaza edeceğiz. Çünkü hükümet şu fevkalâde masraflarını elbette dahilî olmazsa haricî bir istikraz ile kapatmaya mecburdur. Hâlbuki hariçten yapılacak bir istikraz mütedavil olarak nakdiye miktarını tezyîd ve bi'l-netice mevcudun kuvve-i iştirâyesini tenâkus edecektir. Bu tenâkustan en çok zarar görecektir de elbette müddahir servet-i nakdiyeye sahip ağniyâ olacaktır. Görülüyor ki bu iş, menfaat-i şahsîye itibariyle gayet güzeldir. Elindeki parayı hem büyük bir temettü ile işletiyor, hem de nakit-i müddahirin muhafaza-i kıymeti için bir sigorta hıdmetini görüyor. Ağniyâmızın ve elinde az çok mühim bir tasarruf-ı nakdiyesi bulunanların böyle bir faydalı teşebbüse karşı teşvik ve tergibe bile ihtiyaçları yoktur, denilebilir.

İstikraz-ı Dahilî'nin ehemmiyet-i millîsine gelince: Bu ehemmiyet dahi bilhassa, şu şerait dahilinde ortaya çıkan bir mesele-i maliyede yine efrad-ı milletin doğrudan doğruya, menafî-i şahsîyesine müneccer olur. Çünkü hükümeti böyle bir istikraz-ı dahiliye sevk eden sebep haricî piyasanın kapalı olmasından katiyen neşet etmiyor. Maliye nazırının meclisteki nutku, istikrazın şerait-i teminiyesi, bu istikrazın istenilse emsali gibi yine hariçten akdedilebileceğini gösteriyor. Hükümet bu tariki ihtiyar etmiyor. Müttefike değil, millete, servet ve tasarrufat-ı millîyeye müracaatı müreccih ve menafî-i millîyeye daha muvaffak bulunuyor. Çünkü bunda her şeyden evvel kendisini işgal eden cihet, memlekette hüküm süren evrak-ı nakdiye buranıdır. Bu muzırr buhranı bir an evvel defetmek bir taraftan mevcudu arttırmaya bir taraftan da altın ithalatını çoğaltmaya mütevakıf değil midir? Evrak-ı nakdiyenin muhafaza-i kıymetinden istifade edecek olanlar elinde evrak-ı nakdiyesi bulunanlar yani bütün efrad-ı millet değil midir? Demek ki bu işin hükümeti işgal eden en bariz ehemmiyet-i millîyesi dahi yine cümlemizin bugünkü servet-i nakdiyemizin muhafaza-i kıymeti meselesidir.

Binaenaleyh efrad-ı milletin istikraz-ı dahilî tahvilatına kemal-i tehâlükle rağbet edeceklerinde zerrece kimsenin şüphe etmeye hakkı yoktur.

Elverir ki hükümet ve matbuat bu hususta kendilerine düşen vazifeyi ifada kusur etmesinler.

“Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer” diye bir darb-ı mesel vardır. Halkımız istibdat zamanlarının yadigârı bir his ile hükümetle temas ve münasebete girişmek hususunda, ürüyor, korkuyor! Lüzumundan fazla gayret-keş memurlar da iş yapayım derken, halkın bu zihniyetine daha ziyade kuvvet veriyor.

Maliye Nazırı Cavit Bey’in bu nutku halkın bu hâlet-i ruhiyesine karşı pek yerinde masrûf bir müessirdir; alâkadar bi’l-cümle memurîn ve mehâfil-i halkın taahhüdatını, ancak bu lisan ile ve sırf iktisadî vesait ile temine çalışmalı. Biz gazetelerde bu emr-i mühimi her günün en evvel düşünülecek bir iş gibi telakki etmeliyiz.

(Nu. 4, s. 1, 7 Nisan 1918)

HÜKÜMETİN İLK İŞİ

Dünkü gazeteler Dahiliye Nezareti’nin bir tamiminden bahsediyordu. Bu tamim, bu sene tekâlif-i harbiye suretiyle alınacak mevâşinin peşin para ile mebâiyesini emretmektedir.

Hükümetin ihtiyaçlarını; ahaliyi, hiçbir kimseye maa’l-kerâhe kabul edilmiş bir ağırlık hissi vermeden temin etmek, artık, halkın yorgunluklarına vesile ve fırsat düştükçe yavaş yavaş nihayet vermek emelinden neşet ettiği aşikâr olan şu tamim hakikaten şayan-ı takdirdir.

Zaten hükümet, tekâlif-i harbiye mesailinde, harbin ilk devirlerinde bi’z-zarurî vaki olan tarz-ı harekette devam etmemek lüzum-ı katisini pek çabuk hissetmiş ve birçok eşyada senetle mebâiye yerine peşin para ile mebâiye usulünü ikame

eylemiştir ki işte mevzu-ı bahsimiz olan tamim bundan böyle mevâşi hakkında dahi peşin para ile mebâiye usulünün tatbikini âmir bulunmaktadır.

Dahiliye Nezaret-i celilesinin şu musîb tarz-ı hareketinden hâsıl olacak ilk netice et fiyatlarında şu aralık baş gösteren, tahammülfersâ olduğu derecede gayr-ı kabil izah, buhranların izâlesine son derecede hıdmet etmektir.

Çünkü tacirler olsun, ashab-ı agnam ve mevâşi olsun tekâlif-i harbiye suretiyle kendilerinden alınan miktarı, ellerinde bırakılanların fiyatına zam etmek usulünü takip ettiklerinden et fiyatı bir kere bu yüzden artmaktaydı.

Diğer taraftan da tekâlif-i harbiye mercileriyle münasebete girişmek mecburiyeti istihlâk mevkilerine mevâşi sevk edenler için pek müşkül bir iş teklif etmekle müstehlek merkezlere kâfi miktarda hayvan sevk etmek hemen hemen kabil olamıyor ve bu yüzden de fiyat, tabiî, nispetsiz surette tezâit ediliyordu.

İşte Dahiliye Nezareti'nin tedbir-i ahiri bu muhazziri bertaraf etmeye kâfidir ve bi'l-defaat söylediklerimiz gibi Dahiliye Nezareti bunda pek isabet etmiştir.

Dün de bi'l-münasebe arz etmiş idik: İktisadî hususatta, alış veriş işlerinde hükümetin de ifrâd gibi hüsn-i muvaffakiyetini temin edecek bazı tabiî kanunlar, kaideler vardır ki o kavaiddan harice çıkmayı istemek, beyhude yorulmaktan, zararlı neticeler hâsıl etmekten başka bir işe yaramaz.

Hâlbuki bizde âmire hoş görünmek yahut bu dakikanın ihtiyacını bâdâbâd defetmek düşüncesi çok vakit hükümetin halk ile bu münasebetlerini tabiî hâlinden, maat-teessüf çıkarıyor. Ve efradın malını, mevcudunu kaçırmak yollarını tutmasına sebebiyet veriyor. Ve halkın böyle hareket etmekte az çok haklı olduğunu kabul etmek de muktezâ-yı insaftır.

Çünkü ruh-ı hükümetin, siyaset-i hükümetin katiyen ve şiddetle reddettiği cebir ve ikrar tarikinde birtakım işgüzarlar, arz-ı hüner kabilinden, muttasıl devam

ediyorlar. Ve bu sebeple merkezden verilecek emirler ne kadar âli maksatla verilmiş olursa olsun, halk ile hükümetin münasebetindeki gayr-ı tabîlik bir türlü bertaraf edilemiyor.

Binaenaleyh hükümetin ilk işi her şeyden evvel bir memur için en büyük hünerin, en şayan-ı takdir muvaffakiyetin halkı hükümete ısındırmaktan; hükümetin kanuna, sözüne, taahhüdüne karşı ahalinin mutlak bir emniyetle mütehassıs olmasını, temin etmekten ibaret olduğunu bütün memurin-i devletin kalbinde bir akide olarak tesis etmektir.

Kanunun tahmil ettiği mükellefiyetlerden kaçmak isteyenlere; şu fevkalâde zamanların emrettiği millî, ahlâkî fedakârlıklardan çekinenlere karşı en müessir tedbirlerin ittihazına herkesten ziyade biz taraftar oluruz, ancak Zeyd'in, umurun hareketinden naşî herkesin bir sû-i zan usulüne tabi tutulması iktiza etmez, bu reva değildir. Hâlbuki memurlarımızın bazıları maat-teessüf bu noktayı hakkıyla takdir etmiyor.

Bunlardan kimi nâfi-i hazinenin menfaatini birbirinden ayırmak kabil ve caiz olmadığını anlamıyor.

Bu kabîl memurlara karşı hükümetin vesâyâ-yı akide ve müessirede bulunup durması pek lüzumlu ve pek müfittir.

Bi'l-cümle memurların halkın kalbinde hükümete karşı mutlak bir emniyet ve itimat hissi uyandırmaya çalışmalarını bir an evvel katiyen temin etmek hükümetin bizce ilk işidir.

(Nu. 5, s. 1, 8 Nisan 1918)

NÜFUS MESELESİ

Sıhhat-i Umumiye Münasebetiyle:

İşkân-ı muhacirîn, temdin-i aşâir... Bunlar hep güzel, hep aynı emelin hakikat olmasına, nüfusun çoğalmasına matûf müesseseler, faaliyetler.

Hepsi lazım bu yurda, hepsi müfit.

Lakin, anane kabilinden olsa da kıymeti, zindeliği üstünde duran, mantık kadar eski bir kaidemiz var: Ehemmi-i mühimme takdim kaidesi!

Bunun daha sert; e'l-hazer, manasını daha ziyade müfit olanı. “Dimyat’a pirince giderken...” darb-ı meselinde vardır. Bir nokta-i nazardan gerçi herkes haklı; çünkü hiç birini diğerine takdim etmek imkânı yok.

Devletin; uzaktan yakından nüfus işine taalluku olan her ne türlü faaliyeti, teşkilatı, mesârifi varsa cümlesi acil zaruretler, tehirlî imkânsız vazifeler olmak üzere başlanmış, veyahut getirilmiştir. Mesela, istila gören mahallerin milletçileri hakkında muhacirin idaresinin de hani az çok masrûf olmasaydı, kim bilir yürekler acısı daha ne kadar nüfus zaiyatına şahit olacaktık?

Bütün bu hakikatları teslim ile beraber, nüfus meselesi bizde, bütün ciddiyetle düşünülüyor da diyemeyeceğiz. Çünkü her günün vukuatı, her yerin hâli, hatta sokakların bile manzarası böyle bir iddiayı ret ve cerh etmeye kendiliğinden kâfidir.

Evet! İstiyoruz; yükselen sadâ-yı füturu dinliyoruz. Her alâkadar bize bir vaz-ı tesirle ellerini açarak: “Ah bilseniz halkın cehli!” diyor ve her kabahat yine bermutâd o kitle-i humûl ve hamûşun sırtına yükletiliyor. Fakat efendim, insaf edelim ki, vazifelerimizi bu tarzda telef yolunu tutmak pek acıklı neticelere varır...

Halkın cehli! Bu öyle kötü bir bahanedir ki, efendiler bunu Avrupalılar; kendi tagallüblerine bir şekl-i meşruiyet vermek; istilalarını medeniyet peygamberliği gibi göstermek için her fırsatta kullanmayı âdet edinmişlerdir.

Medeniyet yolunda geri kalanlara karşı âlem-i medeniyetin, kendilerince, ser-âmedânı olanlar tabî bir hak iddia etmekten hiç hali kalmamışlardır. Ona kendileri: Hakk-ı temdîn, medenileştirmek hakkı derler. Arz edebildik mi, bilmem, bizim kendi vazifedarlarımız vazifelerindeki noksanları, sıralı sırasız, mükelleflerin takdir ve temyizden mahrumiyetlerine isnat edip durmayı bir huy, bir âdet hâline getirmemelidirler. Çünkü böyle bir ağız ağıyara yakıştır; vatanın kendi evladına değil!

Nüfus meselesi; her şeyden evvel mevcudun muhafazası esbabına tevessülünden başlanacak bir iştir.

Harp, dünyanın başında hüküm süren bir afet olduğu için doğrudan doğruya muharebeden neşet eden zaiyat elbette mevzu-ı bahis olamaz.

Fakat hâl-i harbin veya şu, bu herhangi esbabın nüfus harekâtına icra ettikleri tesirlerin şiddetini tadil ve tahfif etmek; bu hususta ciddi, müessir, neticesi mahsus tedbirlerde asla kusur etmemek en evvel düşünülecek işlerimizdendir.

Çalışılmıyor mu? Şüphe yok ki çalışılıyor; şu kadar var ki sarf edilen mesainin meşhud olan semmerratına insan; “Bu işimiz de söz ola...” kabilinden diyor.

En büyük harp meydanlarının verdiremediği zaiyatı bir tifüs, bir sıtma verdirecek olursa neye yarar?!

(Nu. 6, s. 1, 9 Nisan 1918)

İAŞE KANUNU

Birkaç senelik tecrübelerin ve mecalis-i maliyede birçok hararetili münakaşaların mahsûlü olan iâşe kanunu mevki-i tatbiki vazî olundu.

Kanunun mevzuunu teşkil eden mevad ve mesailin derece-i ehemmiyetleri hakkında serd mütalaa, beyan-ı fikir ve malûmata katiyen lüzum yoktur. Herkesin beklediği şey kendi güzariş-i hayatında her an hissetmekte olduğu bu hayatî ehemmiyetlerin tavsif ve tarifinden ziyade onlar hakkında ittihaz edilen tedabirin kifayet ve isabetlerine dair mucib-i emniyet kanaatlere sahip, âsâr ve netayic-i faaliyeye şahit olmaktadır. Binaenaleyh biz de burada iâşe işlerinin ehemmiyet ve ciddiyetinden ziyade iâşe kanununun icab-ı hâl ve vaziyete ne derecelere kadar tevafuk etmekte olduğu hakkında birkaç söz söylemek fikrindeyiz.

İâşe kanunu, mevki-i tatbiki, haylice mühim yeniliklerle çıkmıştır. Bu yenilikler yani kanunun muhtevî olduğu yeni ahkâm ve yeni teşkilat şimdiye kadar yapılan tecrübelerin verdiği kanaatlerden doğmuş ve o kanaatlerle hissedilen zaruretlerin neticesi bulunmuş olduklarına nazaran yeni iâşe kanunu bugün artık hükmünden sakat olan emsal-i salifesine nispetle hiç şüphesiz “daha mükemmel” vasfıyla tavsif edilmeye layıktır.

İâşe kanununun bizce en câlib-i dikkat ve mucib-i memnuniyet olan hükümlerinden birini zerraya karşı mülhem bulunduğu fıkri sıyanet teşkil etmektedir.

İâşe kanununun bu husustaki ahkâmını tabîî hâl ve vaziyetin şerait-i umumiyesini nazar-ı dikkatten devir tutmaksızın tetkik etmek iktiza eder. Yoksa ahkâm-ı mezkûreyi yalnız sınıf-ı zirainin arzu ve menafî noktasından tetkik etmek elbette müşkülpesendâne birçok tenkidâta meydan verebilir. Diyebiliriz ki, hatta bu itibar ile iâşe kanun-ı ahiri zirainin şimdiye kadar bahakk-ı şikâyet ve kesr-i gayretini mucib olan esbabı tenkis ve izâlede, bundan evvelki usullerin kâffesine faik bir usul ittihaz etmiştir.

Ziraî en ziyade dilgîr edebilmesi ve ard-ı hatır olan cihet kendilerinden bilhassa mebaya fiyatı hususunda, menaf-ı amme namına, istenilen fedakârlığın tohumluk fevkinde bulunmasıdır. Buna bir de mebaya edilen miktarın bütün miktar-ı hasadı bâli etmesi ihtimal-i daimisi inzımmam ederse zirainin vaziyeti hakikaten pek güç ve adeta menaf-ı umumiye'yi de tehdit edebilecek bir vaziyet inkisar ve infial olacağı aşîkârdır.

Kanun-ı ahir bu iki itibar ile de zirainin vaziyetini hiç olmazsa suret-i katiyede tespit etmiş ve gerek fiyatı gerek kanunî mebâiatın hadd-i azimesini keyif ve takdire tebaen değişmeyecek surette tayin eylemiştir. İşte bu ahkâm-ı iâşe kanununun ziraî için pek ziyade mucib-i memnuniyet olmak lazım gelen ikmâl-i musibesi cümlesindendir.

Gerçi ziraiyyunun gayesi serbest-i ehz ve ita ile, mahsûllerinin azami fiyatlarla satılmasında olacağı tabîyise de böyle fevkalâde zamanlarda dünyanın hiçbir tarafında hiçbir sınıf halka “arşına göre bez” verilmediği için bizim ziraimizin de vatan ve milletin kendilerine tahmil ettiği fedakârlıklara karşı tahammül ve hüsn-i niyetle hareket etmeleri bir emr-i zaruridir.

Sınıf-ı ziraiyyunun tahammül ettiği fedakârlıklara, diğer sınıf-ı milletin de iştirak etmesi tabîidir. Çiftçiler mallarının kısm-ı azimini diledikleri fiyata satmak serbestîsinden mahrum bırakılıyorsa diğer sınıfın dahi kendi mahsûllerini o suretle fedakârâne bir fiyatla satmaya mecbur tutulmalarını istemeye elbette haklıdırlar. Hükümetin bu nokta-i mühimeyi dahi nazar-ı dikkatten badema devir tutmayacağı ve bu maksatı temin edecek teşkilat-ı cedidenin yakında vücuda getirileceği Men-i İhtikâr Heyeti'nin matbuata yaptığı bir tamimden anlaşılmaktadır. Bu tamimde “men-i ihtikâr hakkında iâşe kanun-ı cedid ile hem ahenk olarak yeni teşkilat yapılacağı cihetle her türlü vesika tevzii muamelatına muvakkaten nihayet” verildiği bildirilmektedir.

İhtikâr ve iâşe işlerinin bu suretle yek-dîgeriyle hem ahenk olarak yürütülmesi inşallah temin edilirse ale'l-umum sınıf-ı halkın hissesine isabet eden fedakârlıklar da dahi müsavat gözetilmiş ve bir sınıfın şikâyet ve kesr-i gayretini

mucib-i esbap bertaraf edilmiş olacaktır. İaşe kanununun muhtevî olduğu yeniliklerden biri de iaşe müdüriyetine milletin mümessillerinden mürekkep yirmi iki kişilik bir heyet-i istişarenin terfîk edilmiş olmasıdır.

Heyetin vazifesi bir taraftan, ziraiyyunun mağduriyetini mucib muamelat ve icraatine meydan vermemek, diğer taraftanda gerek hevaiih-i zaruriye gerek vesait-i nakliye tevziatında adl ve müsavat dairesinde hareket olunmasını temin etmektir.

Kanunun kabul ve tesis eylediği bu yeni heyetin vaziyeti bir vaziyet-i istişariye olmakla beraber bu emr-i azimin böyle bir heyet-i âliyenin de inzimam-ı salâhiyet ve arasına tâbi tutulması herhâlde şayan-ı takdirdir.

(Nu.12, s.1, 15 Nisan 1918)

HÜSEYİN CAHİT BEY'İN ERMENİLER HAKKINDAKİ BEYANATI

“Taglışa Rondşav”¹ gazetesinde okunduğuna göre Meclis-i Mebusan Reis Vekili ve İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Bey ahiren Berlin’de bulunduğu esnada “İstanbul” risalesi tabiî Doktor “Oblhur”²a vaki olan beyanatında, Berlin Muahedesi’nden evvel Türkler ile Ermeniler arasında pek samimî münasabat mevcut olduğunu ve düvel-i ecnebîyenin Türkiye’de kargaşalıklar ıka etmek için Ermenileri alet makamında kullandıklarını söyledikten sonra demiştir ki:

Bilhassa şayan-ı dikkat olan cihet, guya bu milletin hamisi sıfatını takınan ve neşrettiği birçok risalelerle Ermenilerin guya hukuk-ı siyasiyesi uğruna harbettğini iddia eden İngiltere’nin oynadığı roldür. Hakikatte, İngiltere hükümeti katiyen Ermenilere karşı hiçbir alâka ve muhabbet beslemiyordu ve biz genç Türkler bu hususta birçok delile malik bulunuyoruz. Bunu göstermek için vilayât-ı şarkiyede ıslahat yapmak istediğimiz zaman vazife-i ıslahatı İngiliz müfettişlerine tevdi etmek istediğimizi tahattur etmek kifayet eder. İngiltere, hakikaten Ermenilerin hâmisî olup

¹ (ته‌غلیشه روندشاو)

² (اوبلهور)

olmadığını ispat için o zaman pek parlak bir fırsat elde etmişti. Bizi lekelemekten başka bir maksat ve gaye takip etmeyen İngiltere ise bu teklifimizi suret-i sarihade reddetmiştir.

Bade Hüseyin Cahit Bey, dahilî kargaşalıkları ve birdenbire takip eden harplerin, genç Türkleri arzu ettikleri veçhile az bir zaman zarfında projelerini mevki-i tatbika vazı etmek imkânsızlığına sevkettiğini ve Ermenilerin İngiltere ile Rusya tarafından tahrik edildiklerini ve bundan dolayı Harb-i Umumî zuhur ettikten sonra Ermeni kargaşalıkları zuhur ettiğini söylemiş: “Hatime-i makal olarak şunu söyleyeyim ki biz sadık ve müstakim Ermenileri vadandaş addediyoruz ve Osmanlı İmparatorluğu’nda sakın bütün Ermenileri bir Ermeni hükümeti teşkil etmenin imkân haricinde bir şey olduğunu anlaması bizi pek memnun edecektir.

Biz Ermenilerden, birçok şeylerde gösterdikleri büyük istadatları Osmanlı milletinin tealisine sarf etmekten başka bir şey istemiyoruz. Bu iyi günlerin pek yakın bir zamanda geleceğini ümit ediyorum. Zira Rus ümid-i batılı tamamen zail olduğu gibi İngiltere’nin muavenet ve müzaheretini her gün daha ziyade tebaat eden ana talik edilmiştir.”

(Nu. 16, s. 2, 19 Nisan 1918)

CAHİT BEY’İN ERMENİLER HAKKINDAKİ BEYANATI MÜNASEBETİYLE

Hüseyin Cahit Bey’in Ermeni vatandaşlarımız hakkındaki beyanatını dünkü nüshamızda yazmıştık. Ermenice rûfekamızdan “Verçinlor”¹ gazetesi Meclis-i Mebusan Reis Vekili ve İttihat ve Terakki Fırkası’nın en mühim simalarından bulunan müşareleyhin Türk ve Ermeni vatan kardeşliği hakkındaki emniyet-bahş beyanatı Ermeni mehafilinde meserret ve memnuniyeti mûcib olacağı şüphesiz bulunduğundan bahisle diyor ki: “Filhakika Türk vatandaşlarımız tarafından dahi kabul edilmiş ve icrası, Hüseyin Cahit Bey’in beyanatı veçhile, ancak dahilî ve haricî

¹ (وہرچینلور)

gavâil hisbiyle tehire uğramış olan ıslahattan vatan-ı Osmaniye'nin bütün anasır-ı ve bilhassa Türkler ile kardeşçe yaşamaktan ve siyasî hülyalardan uzak durup huzur ve sükûnla vatanın terakkisine sarf-ı mesaiden başka sadık Osmanlı Ermenileri ne istiyorlardı? Zaten anasır-ı Osmaniye arasında asırlardan beri Türk vatandaşlarıyla yan yana yaşayıp en ziyade onlar ile temasta bulunmuş ve birbirini en iyi tanımış olanlar Ermeniler değil midir?" Bade mezkûr gazete geçen mevsuf vakalardan sonra vuku bulan bu gibi beyanatın Ermeniler için emniyet-bahş olduğunu ve inân-ı memleketi elinde tutan terakkiperver ve vatanperver bir fırka azasından mühim bir zatın, Ermenilerin gösterdikleri istidatlarını vatanın tealisine sarf etmeleri hakkında arzu-ı halisâne ibraz etmesi mûcib-i memnuniyet bulduğu beyanıyla makalesine şu sözlerle hitam veriyor:

“Biz de Hüseyin Cahit Bey'i ve bütün muhterem refikasını temin ederiz ki zaten mazide vatana karşı sadakat ve merbutiyetlerini ibraz edegelmiş olan Ermeniler bu gibi mûcib beyanat üzerine hıdmet-i vataniyeye daha ziyade sarılacaklardır, biz de kendileri gibi kuvvayan ümit ederiz ki Türk-Ermeni vatan kardeşliğine delalet eden fırsat ve vesailin yakın bir zamanda vatan-ı Osmanî'nin teâlisi emr-i aziminde netayic ve tesirat-ı müfidesi göstermekte tehir etmeyecektir.”

(Nu.17, s.3, 20 Nisan 1918)

DÜNYANIN İŞLERİ

Dünyanın işleri içinden çıkılması mümkün olmayacak derece karıştı; gittikçe de karışıyor. En evvel Rusya pes dedi; dedi ama eski bir tek Rusya'nın yerine, birbirine meydan okuyan hesapsız Rusyalar çıktı.

Bizim bildiğimiz sulh herkesin işine gücüne başlaması; her yerde barut kokusu, kan lekesi namına ne varsa silinip zail olması demek olacaktı. Hâlbuki Rusya'nın akdettiği sulh henüz ne kendine ne de âleme yaradı.

Bolşevikilerin fikirleri, idareleri, herkesin örgütünde devam ediyor.

Çarlık Rusyasının müttefiki olan İtilafçılar âlemi için, Bolşevikilerle münasebet pek nazik bir mesele telakki edilse gerek. Bolşevikilere fazla yüz vermek tabiî işlerine birçok cihetlerden gelmez. Bir kere Bolşevikiler münferit bir sulh akdetmek suretiyle İtilaf zümresine hıyanet etmiş oldular. Sırf bu kabahatleri yüzünden bile Bolşevikilerin İtilaf mehâfili için merdût ve mebguz olacakları tabiîdir.

Bundan başka Bolşevikî nazariyat-ı ictimaiyesi ictimaî inkılâp fikirlerinin her türlüyle meşbu olan İtilaf memleketleri için pek korkunç, pek ziyade ihtiraz ve ihtiyata muhtaç birer fitil, birer kundak mahiyetindedir.

Bütün bu sebeplerle beraber İtilaf memleketleri Rusya'dan kati ümit, hiç olmazsa sarf-ı nazar edecek bir mevkide değillerdir. Kıymet-i harbiyesi sıfıra düşmüş bir Rusya bile İtilafçılar için vazgeçilemeyecek bir ehemmiyeti her zaman için caizdir. Bunun için Rusya'nın uzak, yakın herhangi tarafından gelen haberlerle daima, İtilaf mehâfilinin parmağı, tesiri, alâkası olduğunu ve olacağını hatırdan çıkarmamalıdır. İtilaf mehâfili Çarlık Rusyasının enkazından meydana çıkmış ne varsa cümlesiyle kendi menafına ve nokta-i nazarına göre münasebete girişebilmek ve Rusya'da dönen bütün dolapları kendi maksadına göre çevirebilmek çarelerini aramaktan elbette hali değildir.

Kadelerin Bolşevikilere karşı ihtilâl hazırladıklarına dair “Kopenag”tan gelen haberler Rusya'nın dahilî hayatında yeni bir kanlı perdenin daha başlamak üzere olduğunu gösteriyor. Bu kanlı perdenin arz edeceği sahnede elbette İtilaf aktörleri de bulunacaktır.

Aynı zamanda Japonya'nın Sibirya'ya müdahalesini mukarrer gibi gösteren bir İsviçre telgrafı da vardır.

Bu müdahale hakkındaki hükümler henüz kati değildir. Mamafih bu müdahalenin kendisine temin edilmiş bazı menafi ve imtiyazata mukabil Japonya'nın İtilaf'a ettiği bir hizmet gibi telakki edilmesi en akla yakın gibi görünüyor.

Hülasa herhâlde Rus işleri sulh ve sükûn arzularını olsun mütalaa ve muhakeme ihtiyaçlarını olsun tatmin edemeyecek derecede karışıklık göstermekte daimdir. Ukrayna radasının geçenki kımıldanışı bile bu nokta-i nazardan câlib nazardır.

Mamafih erbab-ı salâhiyet Rus kıymet-i askeriyesinin artık hiçbir vakit dahil-i hesap edilemeyecek derecede bir ihlâl ve izmihlâl gösterdiğine kani olduğu için Rusya'nın velev ki İtilaf parmağıyla olsun devam edebilecek dahil karışıklıklarını ancak sükûn ve huzur-ı insaniyet namına ve baid bir âtiye muallak tesirâtı itibarıyla düşünmektedir. Şark cephesinin bir zeyli gibi olan Romanya sulhunün imza edilmiş olması Romanya siyasetini izlâl eden İtilafiyyun tarafından kendi eski taraftarları Romanya politikacıları için elbette matem neşideleri yazılmasını, bir hayli intikam yeminleri edilmesini mûcib olmuştur.

İtilafiyyun için elbette dünkü müttefiklerine karşı kullanılacak bundan başka bir lisan olamaz. Gerçi Romanya vaziyet-i müşgülesinin İtilaf matbuatı öteden beri Bolşevikilere yükletmekteydiler, fakat ne olsa telafi-i mâfât vaatleri yapılmak hiç olmazsa muktezâ-yı siyaset olduğu için İtilaf gazeteleri elbette nezaketen olsun epeyce mendil ıslatmışlardır. Demek ki İtilafçılara nazaran Romanya işleri de henüz kati şeklini almış değildir. İtilaf matbuatı Romanya'ya Besarabya taarruzunu reddetmesini bile teklif etmekteydiler.

Bizim zümre için Romanya'nın Besarabya ile tatyibi Dobriçe'nin acısını unutturmak için müstahsen bir çare gibi telakki edilir. Fakat ne çare ki Dobriçe meselesi de ilan oldukça pürüzlü bir mahiyet muhafaza etmektedir.

Romanya ile sulhu imza ettikten Sofya'ya uğramış olan Fon Gulman cenapları Dobriçe komutasının üç Murahhasını kabul etmiştir. Murahhaslar bütün

Dobriçe'nin Bulgaristan'a ilhak edilmesi hakkındaki arzu ve temenniler müttefik Almanya ile büyük hükümdarı tarafından müzaheret edileceği ümidini perverde ettiklerini arz etmişlerdir. Fon Gulman'ın sevimli bir tarzda cevap vererek Bükreş müzakeratının neticesi Bulgar âmâl ve temenniyatının büyük bir kısmını tatmin ettiğini ve kısa bir müddet zarfında mütebâki emellerinin de tatmin ve isâf edileceğinin ümit edileceğini söylemişti. Şu sözlere nazaran netice-i katiye şarta muallâk demek oluyor.

Sırf harp itibariyle bir türlü düzelemediğini şuraya kadar gördüğümüz dünya işleri mesail-i sulhiye cihetle dahi aynı karışıklığı göstermektedir. Mesela müttefik memleketlerin siyaset-i dahiliye meseleleri oldukça mühim müşkülat arz etmekten hâli kalmıyor.

Avusturya-Macaristan'ın işleri bir taraftan Macar buhranı, diğer taraftan umum anâsır meseleleri dolayısıyla çapraşık, gergin vaziyetler almakta devam ediyor. Muvakkit tavsiyelerle geçiştirilmek istenilen buhranların esaslı sulhiyeye muhtaç oldukları anlaşıyor. Kezalik Prusya'nın intihabat işleri oldukça gürültüyü münakaşayı mücib çetinlikler göstermekte devam ediyor.

Düşman memleketlerde müşkülat ise her yerden az değildir. Bir taraftan düşmanlar şimdiye kadar harbe girmemiş olan hükümetleri mesela Arjantin'i harbe sürüklemek için her türlü ifsâd-ı cebir ve ikrah tedbirlerini kullanmaya bunun için birçok mukavemet ve mevâni ile mücadele etmeye, diğer taraftan da gittikçe sabırsızlanan efkâr-ı umumiyelerini iğfâl için bin dereden su getirmeye mecbur oluyorlar.

Mamafih sosyalistler, apleb-i ihtimale göre, artık sabırsızlanmaya başlamışlardır.

Hülâsa şimdilik varak-ı mühür ve vefayı okuyan hiç yok! Ve bizim için bu günün en büyük vazifesi: Sebat ve mukavemet!

(Nu. 39, s. 1, 12 Mayıs 1918)

GARP TAARRUZLARI

Garp taarruzları büyük bir şiddet ve misalsiz denebilecek bir ehemmiyetle yeniden başlamış ve ilk ve mühim birçok semereleri daha şimdiden müttefikler hesabına kayıt ve tahsil bile edilmiştir.

Bu sefer ki garp taarruzlarının haiz oldukları bî-nazir ehemmiyeti icap olan sebepler müteaddittir: Bir kere Alman kuvvetlerinin şark cephelerinden tamamen çekilip garpta cem ve tehşîd olunduğu şu zamanlar, düvel-i merkeziye için hiç fevt edilmeyecek gayet güzel fırsat anları teşkil etmekte çünkü İtilaf kuvvetlerine karşı garpta oldukça ehemmiyetli bir faikiyet-i adediye hiç olmazsa müsâvat-ı kemmîye hâsıl eylemektedir. Hâlbuki Amerikalıların mevûd ve musammen olan sevkıyatı ilerleyecek olursa bu faikiyet veya müsâvatın düşmanlar lehine, biraz sonra halel-pezîr olması ve darbe-i katiyeyi vurmak hususunda Alman kuvvetleri için alenen mevcut olan müşkülât-ı azimenin bir kat daha artması ihtimali erbab-ı ihtisasın beyanına göre pek çoktur. Binaenaleyh Almanlar için ne yapıp yapıp kışın hulûlünden evvel düşmanlara karşı en son darbeyi olmasa bile, en büyük ve acısı herhâlde Amerika'nın getireceği merhemle dahi unutulmayacak bir darbenin indirilmesi şarttır. Hususıyla şu son taarruzdan bir evvelki taarruzlarda İngilizlere vurulan o kuvvetli darbelerin tesiri henüz İtilafın garp ordularını az çok mühim bir sarsıntı içinde bulundururken demiri tavında yapıştırmak hususunda fevt-i fırsat edilmemesi لازمıdan addolunuyordu.

Aynı zamanda tahte'l-bahir hücumlarına karşı İtilaf kuvâ-yı bahriyesinin son zamanlarda büyük bir azim ile karşı koymaya başlamaları menâkılât-ı bahriyede ve kuvâ-yı imdadiye celbi hususunda İtilafıyyun'un ileride melhûz olan vüshat hâli, âsâr-ı muhtemelesini hâsıl etmeksizin garp cephesinde müteheşşit düşman kuvvetlerini acilen ciddi surette sarmak daha kati bir lüzum ve zaruret hâlinde müttefikini işgal etmeye başlamıştı.

Bütün bu esbab-ı askeriye bir de harbin uzayıp gitmesinden hâsıl olan asabiyet-i umumiye inzıam edince bu kanlı muammayı bir an evvel halledecek, bu pür-afet işi daha ziyade sürüncemede bırakmayacak kati bir hamleye şiddetle lüzum hiss olunmak pek tabîydi.

Hususıyla düvel-i merkeziye tarafından sulhun iadesi için şimdiye kadar müracaat edilen vesait-i insaniyet-perverânenen turukline ve mülâimedene kâffesi kemal-i unf ve hakaretle hasım tarafından redd olunmuştu. Bir taraftan Alman diğer taraftan Avusturya diplomasisinin şimdiye kadar bu hususta ibrâz eyledikleri faaliyeti tarih asla inkâr edemeyecek ve harbin temâdisi mesûliyetini herhâlde düvel-i merkeziyenin temâilat-ı sulhperverânenen mahrumiyetine değil düvel-i merkeziye düşmanlarının tûl-emel, ve teklif-i mâlâ-yutâk yolunda mısren gösterdikleri hareket ve aldıkları vaziyete atıf ve isnada elbette mecbur olacaktır.

İtilaf ceridelerinin en ağırlarından, İtilaf ricalinin en büyüklerinden tutunuz da, en son tabaka-i avâmına kadar geliniz düvel-i merkeziyeye bilhassa Almanlara karşı kullandıkları lisan günün birinde yüz yüze bakacağını düşünerek hareket eden milletlerin asla harcı değildir. İtilaf ricali, efkâr-ı umumiyelerinin düvel-i merkeziyeye karşı hissettikleri husumeti körüklemek ve onu sönmez bir ateş-i gayız ve kin hâline getirmek için o derece sarf-ı mesai etmişler, o derece propaganda ve telkin çarelerine müracaat eylemişler olacak ki en kamil ağızlardan bile en çirkin hakaret ve nefret sözlerinin düvel-i merkeziyeye karşı sarf edilmesi bir mecburiyet-i millîye hâline konulmuştur.

Öteden beri, İtilaf Devletleri'nin dahilî siyasetlerini pek müşkil bir hâle sokan; kabineler için, mecâlis-i mebusan için hayli imkânsız mesail hâlini peydâ eden bi'l-cümle mesail-i dahiliyenin hâl ve faslını, dahilî sınıf-ı münâzaalarının bir uhûvet-i umumiyeye inkılâbını şimdiye kadar imkânsız bırakan sebep ancak ve yalnız Alman militarizmi oldu diye nîk ve bedî temeyyüzden, ilel ve esbabı tahkîkten âciz cahil sürülere yapılagelen telkinat düvel-i merkeziyenin şimdiye kadar gösterdikleri insaniyetperverâne sulh temâyûlatına karşı İtilaf Devletleri'nin kullandıkları avamferibâne tahrikat-ı husumetperverâne ve mukavemetcûyâne

cümlesindendir. Garp memleketlerinin bütün mesail-i siyasiyesi, kitle-i milletin, halk sürüsünün bilhassa hayat-ı iktisadiyede nâil-i vüsat ve refah olması davasına müneccer olduğu cihetle halkın harbe karşı duyduğu nefret ve bıkkınlığı tevkif ve tahfif edebilmek için muharebeyi halli matlub mesail-i ictimaiyenin yegâne anahtarı gibi göstermek ve kati bir zafer kazanılmadıkça umumun vaziyetini daha beter ve tahammülfersâ fenalıklara bi'z-zarure mahkûm olacak diye telkin ve tasvir eylemek ale'l-husus İtilaf memleketlerinde kemal-i ehemmiyetle müracaat edilen bir çare-i teşvik olagelmıştır. İşte düvel-i merkeziyenin insaniyet ve medeniyet için pek hayırlı olan tekâlif ve temayülatına karşı İtilaf politikacılarının aldıkları vaziyet ihtilaf-ı ictimaiyenin, fakr u sefalet, zıyyık-ı maişet meselelerinin bile Alman kuvvetinden, Alman milletinden geldiğini halka telkin ederek zavallı sürüyü bir kat daha büyük bir gayız ve hiss-i intikam ile müttelik kuvvetlerine karşı saldırmak ve tekrar saldırmak oldu.

Böyle söz dinlemez, meram anlamaz ve en bariz galeyâne vaziyetleri bile görmüyormuş gibi mâlâ-yutâk teklifler ve iddialarla en yüksek perdelerden dem vurmaya hiç elden bırakmaz bir kitle-i hasımâya karşı düvel-i merkeziye için takip edilecek en son hatt-ı hareket elbette sulh kuvvetiyle, top ve süngü mantığıyla düşmanı yola yatırmaktan ibaret kalıyordu.

Yukarda arz ettiğimiz esbab-ı askeriye sebebiyle bu son tedbirde iticâl etmek ve ne olacaksa olsun bir an evvel hareket-i katiyeyi yapmak zamanı artık gelmişti. İşte bu seferki garp taarruzları Harb-i Umumî'nin adeta son sözünü söyleyeceği safhaları teşkil ettikleri için gerek bizim, gerek hasımların efkâr-ı umumiyesini tedrice büyük bir heyecan ve alâka ile işgal etmekte olduklarını tafsile zannederiz ki lüzum yoktur. Şu satırları yazdığımız sırada gelen haberler dahi bu son perdenin şimdiye kadar bizim zümre için şayan-ı şükran mühim muvaffakiyetlerle devam etmekte olduğunu göstermekte ve şerefli bir sulhun inşallah çok sürmeden vücut bulacağı ümitlerini takviye etmektedir. Allah haklılarla beraberdir.

Velîyüddin [SALTİKÇİ]

(Nu. 58, s. 1, 31 Mayıs 1918)

YENİ SALTANAT DEVRİ

Yeni saltanat devri pek mühim ve tarihî bir zamanda başlıyor. Altıncı Sultan Mehmet Han Hazretleri hilafet ve saltanat makamına milletin fedakârlıkları, kahramanlıkları ile mütenasip muzafferâne bir sulha istihkak kesbetmiş ve böyle mesut bir neticeye nispeten yaklaşmış olduğu bir anda câlis oldular. Milletin yeni padişahı hakkındaki ilk temennisi Cenab-ı Hakk'ın kendilerini uzun ve mesut bir ömür ile muammer eylemesi, sevgili hakanını vatan ve milletin hayır ve nefa-i muvaffakiyetle hizmete muvaffak buyurmasıdır.

Osmanlı milleti bugün de tam bir sükûn, matlûb-ı refah ve saadete mazhar olmuş değildir. Milletten beklenen fedakârlıklar henüz nihayet bulmamıştır. Bu muazzam harp el-ân hitama ermedi; uzadıkça istilzam ettiği fedakârlıklarda mütezâid bir nispet dahilinde artan bu muharebenin elde edilen muvaffakiyetler, muzafferiyetlerle mütenasip bir neticeye iktiran ettirilmesi için epeyce gayret ve fedakârlıklar daha lazım fakat bütün bu hâllere rağmen vaziyet düne, ondan daha evveline, beş altı, sekiz on sene evveline nispetle pek farklıdır, millet ve memleket için pek müsaittir.

Birkaç sene evveleri Türkiye yalnız haricî düşmanlarla uğraşmak mecburiyetinde bulunmuyor, dahilî gailelerle de mevcudiyetinin sarsıldığını görüyordu. Dahilî gailelerin, en mühimi şüphe yok ki Meşrutiyet'in kati ve ebedî surette tesis ve teyidi meselesiydi. Beşinci Sultan Mehmet Han bu itibar ile pek nazik bir zamanda tahta câlis olmuşlardı. Milletin, Meşrutiyet'i, Kanun-ı Esasî'si için her fedakârlığı göze aldırması olmasına rağmen birçok sebep ve amiller altında hareket eden bir kısım memlekete başka bir manzara vermeye çalışıyor, milletin hürriyeti, Meşrutiyet'i istemediği zannını her tarafta husûle getirmeye gayret ediyordu. Haricî düşmanların birçok tahriklerine, teşviklerine rağmen -Cenab-ı Hakk'a bin şükür- bu kısım muvaffak olamadı. Galiba Hakk'ın olduğu tarafta kaldı. Meşrutiyetimiz mağfur hakanımızın saltanatları ahdinde matlûb-ı veçhile istikrar peyda etti: Türkiye'nin Meşrutiyetsiz yaşamayacağına, Meşrutiyet'in bu memleket içinde hayatı

bir lâzıma olduğuna umumca derin ve sarsılmaz bir kanaat hâsıl oldu. Milletin büyük küçük her ferdi, bu müddet esnasında Meşrutiyet'in icabatına, Kanun-ı Esasî'ye hürmeti, tabiiyeti öğrendi. Meşrutiyet'in esaslarına, Kanun-ı Esasî'nin ahkâmına vuku bulan her tecavüzü görmeğe, gördüğü her tecavüze karşı itiraz sesini yükseltmeye başladı.

Binaenaleyh sevgili padişahımız Altıncı Sultan Mehmet Han Hazretleri'nin saltanatları senelerce memleketi pek tehlikeli bu surette işgal eden böyle bir gaileden azade olarak başlıyor. Altıncı Sultan Mehmet Han Hazretleri mümtaz faziletlerinden, âli hasletlerinden beklenen bütün himmetleri tamamen müspet bir vadide sarf edebilirler şimdi muazzez hakanımız ile beraber bütün milletin ilk ve en mühim gayesini bu fedakârâne ve muvaffakiyetle harbin semerelerini toplamak teşkil edebilir. Bundan sonra yapılacak pek çok işlerimiz, padişahımızın vukuf ve ihataları, teceddüt-perverlikleri sayesinde kolaylıkla başa çıkarılabilecek hayli vazifelerimiz var. Fakat bir taraftan bunlar ile iştigal edilmekle beraber hiçbir an, hiçbir lahza gözümüzden ayırmayacak bir gayemiz, bir hedefimiz var ki o da harbin mesut neticesini temin eylemek, bu harpte ihtiyar edilen fedakârlıklardan bir zerresinin bile zıyâna meydan vermemektedir. Bu hususta müttefiklerimizin de müzaheret-i lazım geldiği meydandadır. Hakan hazretlerinin muazzam müttefikleriyle temin eyledikleri hususî ve samimî münasebetlerin bu itibar ile şimdi pek büyük bir kıymeti haiz olduğuna şüphe yoktur. Kavîyen ümit eyeriz ki sevgili padişahımız efendimiz hazretleri bütün harp gayelerimizin müttefikler tarafından da tevcihini haşmetli müttefikleri nezdinde bütün nüfuzlarını, millî, siyasî ve iktisadî maksatlarımızı kabul ettirmeye muvaffak olacaklardır bu husustaki kuvvetli ümitlerimizin herhâlde tahakkuk edeceği nazarımızda daha bugünden sabit olmuştur:

Halife ve hakanımız hazretleri âli-baht Osmanlı tahtına câlis olarak milletin biatını vekilleri vasıtasıyla kabul buyurdıkları günün mesut bir tesadüf eseri komşu ve kardeş memleketlerin mümessilleri de burada bulunmuşlar, pek derin bir sadakat ve ubûdiyet hissiyle o muallâ taht etrafında toplananlar arasında görünmüşlerdir.

Padişah hazretleri yani başımızda bulunan ve zulüm ve esaretten kurtulmak için var kuvvetleriyle çalışmakta olan ırk ve din kardeşlerimizin bu mümessillerini millettütâne bir tebessümle karşılamakla yalnız onları ve onların mümessilleri bulundukları milyonlarca kardeşimizi lütfen tesrîr etmiş değillerdir; bu şahane hareketlerle, hakan hazretleri bize düşen yeni vazifeleri de işaret buyurmuşlar, milletimizin en kalbî temennilerine tercüman olmuşlardır.

Yeni saltanat devrinin bu temennileri dairesinde büyük ve esaslı muvaffakiyetlerle tezyîn etmesini, Altıncı Sultan Mehmet Han Hazretleri'nin saltanatları devrinde bütün haricî ve dahilî gailelerden kurtularak bir kat daha kuvvet ve iktidar kesbedecek olan Türkiye'nin hudutları boyundaki kardeş milletlerin istiklallerine mazhar olduklarını his ve hiddetlerini görmekle de millî tarihin en parlak bir safhasını yaşamasını Büyük Tanrı'dan niyaz ve istirham eder sevgili hakan hazretlerine bir kere daha uzun ömür ve muvaffakiyet temenni eylemekle mebâhi oluruz.

(Nu. 94, s. 1, 6 Temmuz 1918)

İTTİHAT VE TERAKKİ KONGRESİ

İttihat ve Terakki kongresinin ictimaya daveti, gayr-ı tayin bir zaman için tehir olunmuştu. Hâlbuki dün “merkez-i umumî”den vârid olan bir varakadan, fırkanın bugünkü Cuma günü zevâlî saat on birde fevkalâde olarak ictimaya davet edildiği anlaşılmış ve itiraf edelim ki bu birazda hayretimizi mûcib olmuştur.

Fırkanın, kararını birdenbire tebdil etmesi hakikaten hayreti mûcib olacak bir hâldir. Fakat biraz düşünülünce bu tebdilin sebebini keşif ve istihrâc etmek mümkündür.

İttihat ve Terakki, harbi ilan ve iyi kötü idare eden kabinesinin pek fevkalâde ahvâl ve şerait içinde iktidar mevkiinden çekilmesi üzerine sağdan soldan, yukardan aşağıdan hücumlara marûz kaldı. Hatta denilebilir ki, Talat Paşa Kabinesi'nin çekilmesi üzerine, İttihat ve Terakki'ye tecavüz ve taarruz etmek bir moda hükmünü aldı. Mütemârizların ekseriyesi, İttihat ve Terakki'nin birkaç kişiden ibaret olmadığını, birçok vatan evladının buraya mensup olduğunu düşünmediler, İttihat ve Terakki'nin memleketi kasten bu hâle getirdiğini iddiaya kadar vardılar. Ortada bu kadar sû-i istimaller var, bütün bunları İttihat ve Terakki bilerek, isteyerek yaptı, dediler. İttihat ve Terakki Hükümeti'nin her hareketini bir cinayet saydılar. Bu hükümetin ancak memleketin selâmetini düşünerek ittihâz eylediği bazı tedbirleri bile, yalnız tatbikatında görülen bazı facialara göre muhakeme ettiler. İnsaf edip de, sâbık hükümet şu veya bu tedbiri memleketin selâmeti gibi yüksek bir düşünceyle ittihâz eylemişse de tatbikinde büyük hatalar vukuuna meydan vermiştir, demek gibi az çok bî-arafâne sayılabilecek bir muhakemede bile bulunmadılar. Dört harp senesi içinde memlekette ne hırsızlık olmuşsa İttihat ve Terakki'nin eseridir, ne sû-i istimâl vuku bulmuşsa mürettibi İttihat ve Terakki'dir, ne cinayet olmuşsa fâili yine İttihat ve Terakki'dir, İttihat ve Terakki fırka veya hükümeti ne yapmışsa hep cinayet irtikâb etmiştir denildi.

İttihat ve Terakki zamanının nezâketini düşünerek bunlara karşı sustu ve hiç şüphesiz iyi etti.

Fakat İttihat ve Terakki'ye atfedilen bütün hata ve cinayetler, efkâr-ı umumiye nazarında, niçin bütün mensuplarının omuzlarında kalsın. Bu hâlin, İttihat ve Terakki'nin birçok namuslu ve hamiyetli mensuplarını müteessir etmesi mümkün değildir. Fırkanın birden bire ictimaya davetini biz böyle bir tesire atfediyor, ictima kararının bu sınıf tarafından izhâr edilmiş bir arzuya, dermeyân edilmiş bir talebe binaen ittihâz olunduğunu tahmin ediyoruz.

Fırkanın, günün asabiyetini tahrik etmekten başka bir fayda vermeyen ve vermeyecek olan münakaşalarına karışmaksızın arasında bir ıstıfa ameliyesini

yapmasını intâc edeceği şüphesiz olan bu ictimâ kararını ittihâz etmesi de hiç şüphesiz pek muvâfıktır.

Bugün kimse ortaya çıkıp da İttihat ve Terakki fırka ve hükümeti hiçbir hata irtikâb etmemiştir, İttihat ve Terakki fırka ve hükümetinin bütün mensupları her ithamdan ârî ve münezzehtir demez, diyemez. Çünkü İttihat ve Terakki Fırkası'nın da hükümetinin de hakikaten birçok kusurları, kabahatleri vardır ve itiraf etmek icap eder ki en büyük kusuru mütecânis olmamasıdır. Bu mütecânisizliğin İttihat ve Terakki'yi, bugünün, hatta az çok dünün ihtiyaçlarıyla da tevâfuk edemeyecek bir heyet vaziyetinde bırakmış olduğu da şüphesizdir. Fakat bu hakikati kabul etmek, İttihat ve Terakki fırka ve hükümetlerinin hatalar irtikâb etmiş olduklarını itiraf eylemek ne İttihat ve Terakki'ye bugünkü şekliyle vuku bulan hücumları mazûr gösterir, ne de İttihat ve Terakki'yi bütün heyetiyle memlekete muzırr bir müessese addettirebilir. Memleketin menfaatleri, bizim de samimî kanaatlerimize göre, bu hakikatlerin de bir an evvel tezahürünü ve İttihat ve Terakki'nin ıstıfa etmiş mütecânis bir heyet hâlinde mevcudiyetini göstermesini istilzam eder. Kongrenin birden bire ictimaya daveti, bu ihtiyacın birçoklarınınca şiddetle hissedilmeye başlamış olması neticesi olsa gerektir.

Herhâlde İttihat ve Terakki, son senelerin birçok yolsuzluklarından mesûl olan mensuplarını arasından çıkarmak, münhasıran “İttihat ve Terakki” namına atıf ve isnat olunan ahlâksızlıklardan ancak bazı şahısların mesûl olduğunu ispat eylemek, yek-dîgerinden pek farklı fikirlere sahip birçok kişileri mahzâ arkadaşlık hissiyle bir arada bulunduran bir müessese hâlinde çıkmak, programını zamanın ihtiyaçlarına göre tatil etmek şartıyla memlekete cidden müfit olabilir. Çünkü, kim ne derse desin, İttihat ve Terakki memleketin birçok nâmuslu ve hamiyetli evlatlarını etrafında toplamış, meşrutî bir memlekete yakışır hakikî bir fırka olabilecek yegâne teşkilata malik bir müessesedir. Bu itibarla, İttihat ve Terakki matlûb veçhile bir tekâmüle mazhar olursa, ekseriyet veya ekalliyet fırkası olmak suretiyle de memlekete nâfi olabilir.

Bugün ictima edecek olan kongrenin İttihat ve Terakki'yi memlekete zamanın ihtiyaçlarıyla mütenasip bir fırka olarak takdim eyleyeceğini, muârizlerinin de artık kendisine müfit ve meşrutî bir muhalif değil muzırr ve tehlike bir unsur olarak muamele etmeleri imkânını ortadan kaldıracağını ümit ve temenni edelim.

(Nu. 206, s. 1, 1 Teşrîn-i evvel 1918)

AMERİKA – TÜRKİYE

Memleketimizi yükseltmek için haricin maddî ve manevî muavenetine muhtaç olduğumuz hepimizce öteden beri kabul edilmiş bir hakikattir. Hatta birçok hususlarda mütemadiyen harice müracaat ettik. Bazen bahriyemiz için İngiltere'den, idarî ıslahat için Fransa'dan, İsviçre'den, Belçika'dan, ordumuzun için Almanya'dan mütehassıslar celbeyledik, banka teşebbüslerimiz hiçbir milletin sermayesini kati bir surette reddetmedik. Fakat haricin muavenetidir, müzâheretten istifade etmek hususunda maîn bir meslek takip eylemedik. Gâh beri tarafa, gâh öte tarafa başvurduk. Bazen tereddütler içinde kalarak hiçbirini yapamadık. En güzel tasavvurlarımızı bile tereddütler yüzünden ukm bıraktık. Bundan da hiç şüphesiz harpten evvelki beynelmilel vaziyetin de dahl ve tesiri vardı. Evvela biz bazı kere bî-hakkın, bazen haksız olarak siyasî endişelere kapılıyorduk. Sâniyen beynelmilel rekabetlerde “beynelmilel muvâzene” endişesiyle vasi bir cereyan verilen muvâzenesizlikler de bizi serbest bir surette hareketten men ediyordu. İsviçre, Belçika gibi bî-taraf hükümetlere müracaatlarımızda ekseriye bu iki sebep tahtında olarak vuku buluyordu. Hâlbuki bizim için tutulacak pek münasip bir meslek, pek doğru ve kestirme bir yol vardı. Muavin ve müzahiri büyük devletler haricinde değil. Avrupa haricinde aramak Amerika'nın, Amerika Müttehit Cumhuriyetleri'nin fikr-i semîne, sermayesine memleketimizin kapılarını açmak! Bunu yapsaydık, yapabilseydik hem bizim siyasî endişelere düşmemize mahal ve lüzum kalmaz, hem de büyük Avrupalı rakiplerin gerek yek-dîgerine ve gerek bize karşı endişeli,

mütereddit bir vaziyet almalarına meydan bırakılmış olmazdı. Bu yol bizim için bugün de kapanmış değildir. Amerika Avrupa devletlerine karşı yine emniyet ifade edecek bir vaziyettedir. Bizim haricin muavenetine olan ihtiyacımız ise, dört senelik feci ve elîm bir harbin neticesi olarak büsbütün artmış bulunuyor. Amerika sermayesi için de Türkiye'den daha iyi, daha emin, daha feyizli bir zemin bulunamaz. Bu itibarla Amerika ile Türkiye arasındaki münasebetlerin, ne kadar mümkünse o kadar dostâne ve o kadar sıkı olmasına hiçbir mahzur, hiçbir mani yok gibidir. Hatta bugünkü vaziyet bile, Amerika ile Türkiye arasındaki münasebetlerin bugün olduğundan pek başka bir şekli haiz bulunmasını iltizam etmektedir.

Hatalarına, cürümlerine bir hat ve nihayet tasavvur etmek mümkün olmayan İttihat ve Terakki hükümet veya idaresinin memlekete ettiği en büyük fenalıklardan biri de memleketimizle Amerika arasındaki diplomasi münasebetlerini hiçbir hakikî bir sebep ve lüzuma müstenit olmaksızın kesmiş olmasıdır. Bu hâlin Türkiye'yi şimdiye kadar birçok zararlara uğratmış olduğuna hiç şüphe yoktur. Fakat zannediyoruz ki bu zararların tevâlisine meydan vermemek mümkündür. Bugünkü hükümet olsun, onu istihlâf edebilecek diğer herhangi bir hükümet olsun en mühim vazifeleri meyanına Amerika Müttehit Cumhuriyetleri ile siyasî münasebetlerimizi iade-i keyfiyetini ithal eder ve bu gaye için ciddiyetle ve samimiyetle, süratle, mümkün mertebe süratle teşebbüslerde bulunur, faaliyetler gösterirse maksat hâsıl olur. Zaten biz Amerika ile harp hâlinde bulunmuyoruz. Burada bulunmuş olan Amerika sefirleri de hususuyla son sefir Mister Elkos cenapları da memleketimizden pek fena hislerle ayrılmamış, münasebet düştükçe Türkiye ahalisi hakkında teveccühkâr bir lisan da kullanmıştır.

Amerika gazetelerinin aleyhimizde pek fena neşriyatta bulunmuş oldukları da meçhulümüz değildir. Fakat Mösyö Wilson'un, memleketimiz hakkında ileri sürdüğü prensipler, bütün o neşriyata rağmen Amerika'nın haklarımızı tasdik ve teyitten katıyen fariğ olmadığına kâfi bir delil teşkil eder ve Amerika ile olan siyasî münasebetlerimizi mümkün mertebe sıkı ve samimî bir şekilde iade hususunda sarf edilecek mesailerimiz de bizi teşvik ve teşcîye kâfi gelir.

Fakat biz Amerika ile olan ve olacak olan münasebetlerimiz itibarıyla, siyasi münasebetlerimizin iadesinden başka dermeyeran edecek bir arzumuz, bir temennimiz vardır ki bu diplomasi münasebetlerinin iadesine mütevakıf olmadığı gibi hükümetin resmî teşebbüslerde bulunmasına da vâyeste değildir.

Türkiye sulh esası olmak üzere Wilson'un prensiplerini kabul etmiş, mütarekeye ve bu prensipleri kabul eylediği beyanıyla talep olmuştur. Fakat Wilson'un prensipleri yalnız hükümetçe, resmî Türkiye'ce kabul edilmiş değildir. Millet de bütün selâmeti, Wilson Prensipleri'nin memleketimizde de bî-arafâne ve âdilâne bir surette tatbikinde görölmektedir. Wilson Prensipleri tatbik edildiği takdirde Mösyö Wilson'a en ziyade müteşekkîr ve minnettar kalacak milletler arasında herhâlde Türkler de bulunacaktır. Böyle olduğu hâlde bugün memleketimize dost olarak geldiklerini söyleyen İtilaf Devletleri kuvvetleri ve mümessilleri arasında Amerikalıların bulunmaması bize pek garip görünmektedir. İsterdik ki ve isteriz ki, hiç olmazsa limanımızda bulunan İtilaf gemileri arasında birkaç da Amerika sefinesi görünsün! En büyük mümessilin vaz ettiği prensiplerin hâkim olacağı şu memleket sularında hususıyla bu prensiplere istinaden talep edilen sulha mukaddime olmak üzere akdedilen mütareke şartlarının tatbik edilmekte olduğu şu günler zarfında dost İngiliz ve Fransız bayrağı yanında Amerika Cumhuriyetleri'nin de bayrağı temevvüc etsin!... İtiraf etmelidir ki bunun böyle olmaması biraz garip ve herhâlde pek mantıksızdır. Amerikalılar emin olabilirler ve olmalıdır ki, bugün bin türlü endişelerle titreyen, vatanın istikbal ve istiklali kaygısıyla çarpan Türk kalpleri, sularımıza Amerika bayrağını getirecek birkaç sefineyi hakikî bir dostluk hissiyle karşılayacak, o bayrağı Türkler yeryüzündeki bütün milletlerin selâmet timsali olarak selamlayacaktır.

Fakat bilmiyoruz, bu arzumuzu, bu temennimizi Amerika'ya kadar ismâ etmek bizim için nasıl mümkün olur?

(Nu. 222, s. 1, 17 Teşrîn-i sâni 1918)

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN BEYANATI

- Giriştiğimiz bu muharebe hakkındaki fikriniz neydi?

- Milletimin ve memleketimin her şeyden evvel temeddün ve tealisi için mümkün olduğu kadar medîd bir huzur ve sükûna ve çok çalışmaya ihtiyacı olduğu hususundaki kanaatimi ferdâ-yı Meşrutiyet'ten beri hiç tebdil etmediğim cihetle umumiyetle, mecbur-ı müdafaa olmadıkça huzur ve sükûnu ihlâl edici her türlü teşebbüsatin taraftarı olamazdım. Bu muharebeye gelince bidâyet-i harpte Sofya'da ateşe-i militer olarak bulunduğum cihetle bi't-tab harbin şekl-i ibarettir vâkıf değildim. Maahazâ o vakit makamat-ı âidesine resmî maruzattan başka bazı dostlarıma da mektuplarımla şahsî mütalaalarımı yazmıştım.

- Bugün için ne düşünüyorsunuz?

- Bugün için bütün düşündüğüm harpten yaralı çıkan vatanımın cerihalarını tedaviye ve Osmanlı mevcudiyetini idameye masrif-i himemata hizmet ve yardım etmektir.

- İngiliz dostluğu hakkındaki mütalaanız nedir?

- Gençliğimde mektepteyken kitaplarda okuduğum şayan-ı dikkat vakayî ve hadisat arasında İngilizlerin Osmanlı toprağını Rus taarruzuna karşı müdafaaya iştirak etmiş olmaları vakası da vardı. Hayatımı sırf askerlikle geçirdiğim cihetle siyasetle bugüne kadar bi'l-fiil hemen hiç iştigal etmedim, desem mübalağa etmiş olmam. Benim için yegâne siyaset memleketimin muhtaç olduğu huzur ve sükûnu temin edici dostluklara hürmet ve sergüzeşt-cûluktan _____¹ tir. Binaenaleyh Osmanlı istiklaline hürmet ve Osmanlı milletine muhabbet ve insaniyet ibraz eden devlete karşı müteakabil hürmet ve muhabbet beslemekliğim tabîdir.

¹ Okunamıyor.

- Memleketimizdeki fikir ve fırka cereyanları hakkında ne düşünüyorsunuz?

- İstanbul'a yeni geldim henüz asker bulunduğum cihetle fırka mesaili ile iştigal etmedim ve etmiyorum.

- Sabık hükümetin şekl-i istifası münasebetiyle gazetelerde bazı mesail mevzu-ı bahis oldu bi't-tab mütalaa ettiniz; bu hususta ne düşünüyorsunuz?

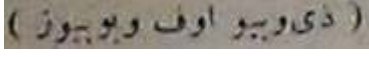
- Evet okudum, hükümdar-ı zî-şânımız veliahtlığı zamanında bir seyahatlerinde maiyet-i mülûkânelerine memur olduğum gibi makam-ı saltanatı teşriflerinden sonra da mükerreren mazhar-ı iltifat-ı hümayunları oldum. Efkar-ı şahanelerine yakından vâkıfım. Usûl ve kavanin-i Meşrutiyet'e en meşrutiyetperver olarak taraftardırlar. Hatta Berlin'de tahsilde bulunan şehzadeler hazeratına bazı münasebetlerle itâ buyurdıkları bizzat şahidi olduğum nasâyihde daima fikr-i Meşrutiyet mütebârizdi.

Zaten Osmanlı Meşrutiyet'i, başında padişah olmak üzere her ferd-i Osmanî'nin uruk ve asabında o kadar gönülleşmiştir ki Meşrutiyetimiz hakkında asla endişede değilim şekl-i istifa etrafındaki hadisata gelince mutavassıtların iradat-ı seniyei nakil ve tebliğleri esnasında sû-i tefehhümler hâsıl olmuş olabilir. İzzet Paşa Hazretleri'nin refakatinde ve refikasından bazılarıyla birlikte uzun zamanlar çalıştım. Endişe-i vatanla çarpan kalplerinin şahidiyim müşarün-ileyh de kıymetli bir rical-i devlet olarak hürmet ederim. Herhâlde böyle müşkil avânede müşarün-ileyh gibi rical-i devletin kıymetli hizmetlerinden vatanın mahrum bırakılmayacağı ümid-i kuvvisindeyim.

(Nu. 222, s. 2, 17 Teşrîn-i sâni 1918)

Eski Gazeteleri Karıştırırken:

-TEFE'ÜL-

1913 ve 1914 senesi Amerikan gazetelerini karıştırıyordum. da Türkiye hakkında o kadar mutedil hatta dostâne addedilebilecek, müsamahakâr parçalara tesadüf ediyordum ki; muharebeden evvelki Türkiye'nin Amerika efkâr-ı umumiyesindeki ılık mevkii beni biraz ısıttı.

Bunlar arasında “Türk Buhranı ve Amerikan Menâfi” diye bir makaleye tesadüf ettim. Makale sahibi Doktor “Heric” Türkiye’de elli sene oturmuş muhterem ve yüksek bir ihtiyardı.

Sakin, beyaz başıyla talebelik hayatımda uzak bir mevkii vardı. Yalnız Türklerle hiç meşgul görünmeyen Doktor “Heric”in genç Türkiye için 1914’te yazdığı satırlar onun ne kadar bizimle hissetmiş ve düşünmüş olduğunu gösteriyordu.

İstanbul’un kapitülasyonları ilga ettiği ve henüz ilan-ı harp etmediği günlere tesadüf eden bu makale harbin; uzun senelerden beri istiklalini tam olarak eline almak isteyen genç Türkiye’ye nihayet kapitülasyonları ilga fırsatını verdiğini söylüyor ve hak veriyor.

Altı yüz senelik millî hayatı olan Türk hükümet ve milletinin üzerlerine aldıkları vazifeyi böyle müşfik fakat sarîh ve âdil bir surette tartıyor ve Türkiye’nin muharebeye girmemesi lazım geleceğini yine Türkiye’nin menfaati olarak gösteriyor.

Bununla beraber nihayet istiklaliyetine tamamen sahip olması için ele geçen bu fırsatın cazip simasına ne dereceye kadar mukavemet edebileceğini biraz meşkûk gördüğünden buna karşı Garp’ın dostluğunu ve yardımını iki nokta-i nazardan davet ediyor:

“Dürüş bir tavrıla değil dostâne bir simayla Türkiye’ye muavenet edilirse Türkiye kendi hududu dairesinde eski millî münafetleri yumuşatabilir olacağı gibi Garp’ın yardımıyla kendini tamamen halâs ve istiklale sevk edebilir.”

Bunu dört sene evvel bizim için söyleyen Amerikalı dostumuzun sözlerini pek acı bir surette tekzip ettik mesûl ve ciddi insanlar gibi ne kendi halâsımızı temin ne de Türkiye’deki milletleri âdil ve muntazam bir idare ile yaşattık.

Bugün şimdiye kadar kuvvetli bir Türkiye için lazım olan esas ve hüsn-i niyetten uzak günahkâr ve intizamsızlıklara düştük. Eski Amerikalı dostumuz bugün bizim için çok acı şeyler düşünüyorlar. Fakat bizim Osmanlı siyaseti denilen ivicâh, maskeli siyaseti atıp açık, sarîh bir iradeyle eski günahlarımızı örtmek, yeni bir hayat ve kuvvet hayatı yaşamak istersek her samimî ve güzel esas gibi mutlak bu arzumuz Amerika ve Avrupa’nın nazar-ı dikkatini celbedecektir. Bu son dört senenin bizimle Amerika arasındaki facia ve zulmeti millî ve kuvvetli bir iradeyle geçirsek Doktor (Heric)in dört sene evvel söylediği ve bugün bir kısmımızın ruhunda doğan Wilson Prensipleri’nin sevk edeceği ümitli ve açık âtiye vaslolabiliriz.

Bakınız, dört sene evvelki makalesinin sonunda kapitülasyonları ilga etmiş, mukadderatını eline almış Türkiye için Doktor “Heric” ne diyor: “Amerikalılar için mühim olan bir noktaya geliyoruz, kapitülasyonları ilga eden bir Türkiye’de değişen siyasetle Amerikan menâfî ne şekil alacaktır. Ben bilâ-tereddüt cevap verebilirim ki Amerikalılar şahısları ve müessesatı itibariyle Türkiye’de hiçbir tehlikeye marûz değildirler. Amerikalılar Türkiye’de yabancı değildirler. Elli seneden beri Müslüman komşularıyla dost yaşıyorlar. İtimat pek yavaş büyüyen bir nebattır. Fakat biz Türklerin itimatını nihayet kazanmış bulunuyoruz. Onlar bizim memleketleri hakkında siyasî bir planımız olmadığını gördüler, insanî maksat ve icraatımıza şahit oldular. Türkiye’de on sene evvel yirmi idadî, on iki hastahane vardı. Hepsi Türkler tarafından himaye edilir.”

Doktor “Heric”in bu fikri kısmen teyit etmiştir. Amerikalıların da siyasî emelleri olduğunu iddia edecek müfrit düşünceli adamlara rağmen Amerikan

müessesatının, hiç olmazsa bazılarının ikasına memlekette her sınıftan birçok adam şiddetle taraftar olmuştur. Rumeli Hisarı'nda Amerikalı kadınların açıktan himaye ettikleri küçük ve fakir köyün, mektebi kapanmak meselesi çıktığı zaman hep birden ağladıklarını birçok adamlar görmüştür.

Doktor “Heric” son satırlarını bugünü garip bir surette görerek bitiriyor:

“Ben istikbali söyleyecek ve tefeül edecek vaziyette değilim. Fakat yakın bir âtide Türkiye'nin Amerika sermayesi, maârif, nâfia ve kanunî ıslah için Amerikalı müşavirler isteyeceğini söyleyebilirim. Türkiye'nin muhtaç olduğu muaveneti kendisine vermek için Amerika kadar muktedir ve muvaffak bir millet yoktur. O uzun zulümlerle ezilmiş ve bedbaht memleketin yeniden dirilmesini taahhüt edecek Amerika; Türkiye'nin minnet ve şükranını celbedecektir.”

Halide Edip [ADIVAR]

(Nu. 250, s. 1, 15 Kânûn-ı evvel 1918)

F. ÇEŞİTLİ KONULARI ELE ALAN FİKRÎ METİNLER

454. sayının birinci sayfasından. Altında şu cümleler okunuyor:

- Manda meselesi bu sefer katiyen halledilecekmiş..
- Birader bizim mandaya ihtiyacımız yok! İnsana var...

BAŞKALARININ KANAATİNE HÜRMET!

Medenî cemiyetlerin en birinci ve saf yönü, içlerinde “gayrın hayatına olduğu kadar kanaatine de hürmet” düsturunun bir akide, bir itiyat hâlinde hükm-i sevgisidir. Öyle bir akide ki: Münekkirlerine bile beşer-i kanaat için, meydan-ı münakaşayı serbest bırakmayı âmirdir.

Sinesinde yaşayan her ferdin kanaatini hayatı kadar mukaddes ve muhterem tanımayan, bu hürmet ve kutsîyi bütün kuvvetiyle teyit etmeyen bir heyet-i beşeriyenin muasırın mevkiî yoktur. Gerçi izhârı cebir kanunu ile ____¹ edilebilecek kanaatler, her zaman her yerde eksik olmuştur.

Kanunun verdiği salâhiyet ve kanunun tayin ettiği şerait dairesinde Sokrat’ı bile, kanaatlerinden mahkûm ettiler. Tarihin verdiği şu acıklı haberdan alacak epeyce dersler var. Bir kere, cumhura muhalefetin tehlikeli bir yol olduğunu öğreniyoruz; muhitinin dâr-ı husûlesi ilim ve felsefenin o cüda kibrini bile esirgememiştir...

Fakat derhal ilave etmeli ki; Sokrat’ı bir takdir-i keyfî değil, bir mahkeme mahkûm etti. Böyle olduğu hâlde bile Sokrat’ın akıbeti Yunan-ı kadimin nasiye-i azimetinde idi, bir leke olarak kaldı... Hem bu kadar uzaklara, bundan binlerce sene evveline gitmeye mahal yok, meydan yok!

Bugünkü insaniyetin, insaniyet-i medeniyenin hüsn-i müştereki bu babta neyi emrediyorsa, vicdanı nasıl istiyorsa öyle olacaktır, başka türlü olmanın mümkünatını tasavvur etmek kâr-ı akıl değildir.

Bugünün vicdan-ı medenîsi “herkesin kanaatine hayatı kadar hürmet” düsturunu, zannederiz böyle telakki ediyor: Herkes kanaatine hayatı kadar sahiptir.

Her fert başkasına bariz bir taarruz mahiyetinde olmamak şartıyla hayatını dilediği surette tasarruf etmeye serbest olduğu gibi, nezahat ve adab- ı münazara

¹ Okunamıyor.

dairesinde kanaatlerini de istediği yolda, istediği vesait ile idare-i neşr ve müdafaaya salâhiyetdârdır.

Birbirinin hoşuna gitmeyen, hodbîn biriyle pek sevişen, pek uyuşan insanlar olabileceği gibi birbirine zıt olan veya yek-dîgerine tevâfuk eden kanaatler de olabilir. Hoşumuza her gitmeyenin boğazına saldırmaya nasıl hakkımız yok ise, bizimkine uymayan her kanaati bir küfür, bir cinayet hatta bir kabahat telakki etmeye de hakkımız yoktur. Bunun aksini iddia etmek âlem-i medeniyetin ya fevkine yahut haricine çıkmaya mütevakkıftır.

Zaten kanaatlerin teşekkül-i tabiyesine ve izhâr-ı samimisine tahammülü olmayan bir muhit-i ictimai, düne ve bugüne, tarihinin herhangi devrine ait olursa olsun, hasta, hayat-ı tabîîsinden mahrum bir muhit demektir.

Binaenaleyh her fert bilhassa kanaatlerini pek çok kıskananlarla amme hesabına izhâr-ı kanaat ve faaliyet mevkiinde bulunanlar kendi kanaatlerine uymayan kanaatlerin de mevcut olabileceğini ve bunun insanca bir hayatın muktezâsı olduğunu bir nakş-ı derûn olarak her an hasredip durmalıdır.

(Nu. 2, s. 1, 5 Nisan 1918)

UKDE-İ HAYAT VE FETRET-İ HİSSİYAT

Medeniyet âleminde bazı zamanlar vardır ki iki devr-i main arasında bariz bir hadd-i fasıl teşkil eder. Bu zamanların saffet kâşifesi müthiş bir buhran-ı umumîdir. Bütün vicdanları endişeye düşüren bir “kararsızlık”tır. Eskimiş bir devrin müşerref harap olan bünyan-ı medeniyetini sarsmak suretiyle korkunç bir sağanak gibi tesirini ihsas eden böyle umumî buhranlara -istilahta- “fetret” diyoruz.

Nâ-madûd ve ekseriye müphem avamil-i müessirenin muhassılası olmak itibariyle bu mühim hadise-i ictimaiye pek tabî ve zarurî e'l-vukuudur. Onu bir eser-i tesadüf gibi telakki edersek doğru olmaz. O zamanlara müsadif olan cemaat-i insaniye için devr-i fetret, sahihen bir afet olsa bile istikbale nispetle zarurî, izafî ve muvakkattir. Tarih-i insaniyette adedi mazbut ve malûm olan bu buhranlar “titanlar” yani devirler muharebesidir; çünkü başlıca kuvâ-yı ictimaiye ve müesseratı tabîyenin ihtiyacât-ı maneviyemizle serbest mücadelesini arz ediyor ve âlem “cenk-i anasır” için bir sahne-i faaliyet oluyor. Elbet bu faaliyet harikulâde her şeyini temelinden sarsarak ahvâl-i umumiyeği değıştiriyor. Medeniyet-i beşeriyeyi -gayet müphem ve kahir olan şerait-i cedideye tevfiiken- yeni bir zemin-i idare üzerine tesis ediyor. Bilmem bu sara-ı tekâmülü mutlaka “şer” addetmek lazım gelir mi?.. Yoksa gelmez mi?..

Herhâlde şunu biliyorum ki tarih-i umumide böyle azim-i buhranlar, şekil ve üslub-ı medeniyetin değışmesine ve bütün hayat ve muamelat müşterek-i beşerînin birtakım şerait-i cedideye göre temin-i muvazene etmesini münettic olagelmıştır. Kurûn-ı Ūlâ’da devam eden muharebat-ı mazmuna uruk-ı muhtelifeyi herc ü merc ve akvâm-ı müteferrikayı yek-dîgeriyle mizaç ederek bugünkü büyük milletlere vücut vermiş; ve bu azim telatum-ı ictimai ile alâkadar olan muhaceret-i umumiye dahi akvâmın pek mühim bir kısmını şarktan garba sevk etmekle Avrupa medeniyetinin esbab-ı inkişafını hazırlamıştır. Kurûn-ı Ūlâ’ya, daha sonra kurun-ı vustâya nihayet veren şiddetli ihtilacâtın ve müthiş buhranların neticesi de emr-i iradede ve üslub-ı medeniyette bazı tebdilat-ı esasîyenin vukuunu ve yeni bir muvazene-i ictimaiyenin tesis ve takarrubünü iktiza etmişti.

Yalnız âlem-i ictimai de değıl, galiba âlem-i tabiatda dahi “muvazene kanunu” bu gibi ihtilacât-ı şedideyi -bi’t-tab ve bi’z-zarure- istilzam ediyor. Zelzele nedir? Ulemanın bu hususta en makul ve makbul düşün-i mütalaası keyfiyeti lüzum-ı muvazeneğe hamel etmekten ibarettir. Küre-i arz yavaş yavaş teberrüt ediyor. Yeryüzü buruşuyor; birçok sebeplerden dolayı yeraltında hafreler, kovuklar hâsıl oluyor; muvazene-i sabıkaya hâlel geliyor. Sath-ı arzın ötesi berisi -arasıra- çökerek yeniden tesis-i muvazene ediyor.

Âlem-i ictimaide niçin hâl böyle olmasın?! Yavaş yavaş değişen ve ihtiyacât-ı hazırâ ve meberremeye göre tayin eden şerait-i hayat cemaat-i beşeriyenin eski muvazenesini büzebilecek bir muhasala-i kuvva husûle getirince, neden bir zelzele-i medeniyeye vücut vermesin?..

İctimaî buhranları böyle bir nazariye ile tarif edersek onların mahiyeti daha iyi anlaşılır, ve belki bu sarsıntılar karşısında büsbütün mebhûd kalmayız ve nevmîd olmayız!.. Binaenaleyh istikbalin bütün insaniyet için, maziden “daha hallice!” olabilmesi ihtimalini tamamen müstahil görmeyebiliriz sanıyorum! Bilmem doğru düşünebiliyor muyum?.. Lakin çok iyi anlıyorum ki böyle düşünmek, herhâlde “nikbînâne düşünmek”tir.

Beni -her nasılsa ve her nedense!- bedbîn zannedenler, asıl böyle bir zamanda nikbîn gördüklerinden dolayı ne kadar izhâr-ı hayret etseler mazûrdurlar. Şu sıralarda hakikat, benden ziyade nikbîn olan bu kadar sanıyorum. Mamafih, ben, hiçbir vakit insaniyetin hâlinde medeniyetin akıbetinden büsbütün meysus olduğumu hatırlayamıyorum. Ara sıra bana ârız olan bedbînlilik, münhasıran kendi şahsiyet-i maneviyeme ait bir hâlet-i ruhiyedir ki gelir, geçer; ale'l-umum mukadderat-ı beşeriye ile cihet-i taalluku yok gibidir. Âlem, bi'z-zarure mahrek-i tekâmülünde devam edecektir. Ben buna inanmaktan bir an fârig olamadım.

Arz edecek olduğum bazı mülâhazatın sû-i tefehhüme ve yanlış tefsirleri uğramaması için bu sözleri söylemeye mecbur oldum.

Şimdi:

Şüphe yoktur ki halk-ı âlemin hemen en mühim bir kısmıyla beraber, biz de böyle bir mühim devr-i buhran geçirmekteyiz. Azim bir fetret-i hissiyat dalgaları ile çalkalanıp yaşamakta bulunduğumuzu hissediyoruz. Hayatınızla sıkı sıkıya alâkadar bulunan ahvâl-i tabiîye ve icabat-ı zamanın eser-i ilhamı olduğu için, bizdeki buhranı-ı manevî dahi -şüphe yok ki- pek tabiîdir.

İnsanlar böyle hâle dūçar oldukları zaman akıllarından ziyade vehimlerine tebaiyetle düşünürler ve ona göre de hükmederler. Asude ve salim geçen zamanlardan ziyade bu sefer tehlike ihtimali tahdiş-i ezhan edebildiği için, her kim olursa olsun, bazı korkulu düşüncelerden vâreste kalamaz; envaı da eşkali de çoktur. Ben yalnız en mühim mesele-i hazıra ile münasebeti olan endişeyi nazar-ı dikkate alıyorum.

İçinde yaşamaya çalıştığımız bu devr-i fetreti husûle getiren Harb-i Umumî'nin vukuu zarurî miydi? Bilmiyorum! Fakat pekiyi biliyorum ki bugün bu tahribat-ı müthişeden -bütün insaniyet için nâfi- bir maksat-ı umumî ümit edenler ve bekleyenler var. Onların nasıl düşünüp ne yolda muhakeme ettiklerine de azıcık vakıfım. Yalnız mütefekkirin sınıfından olan bu adamlar diyorlar ki:

(Bu muharebe ne maksatla ikâ edilmiş olursa olsun, artık menâf-ı hususiye muharebesi değildir, çünkü vâki olan zarar ve ziyan kabil-i tazmin ve telafi olabilecek haddi yüz kere, bin kere aştı. Bu, olsa olsa, bir medeniyet muharebesidir ki menaf-ı insaniyetin -yeni bir şekl-i idare üzerine- kati bir suretle tesis edebilmesi maksadını istihdaf ediyor ve onu temine çalışıyor.

Ulûm ve sanayinin fevkalâde terakkisi ve ticaretin hudud-ı millîsini aşacak kadar tevessü sebebiyle hayat-ı şahsîye ve ictimaiyenin şeraiti değişti, âmâlî de başkalaştı. Hayat yeni yeni şeraite intibak etmek istiyor. Hâlbuki onu şiddetle tazyik eden ve evvelki kalbinde sıkı sıkıya mahpus bulunduran bir idare var ki, asırların ruh-ı insaniyete yığıp bıraktığı bâr-ı ananattır. Biz onları “mebadi-i evvelî - premiers principes” addediyoruz. Mamafih bu gibi akaidin hakikatine artık inanamadığımıza da şüphemiz kalmamıştır. Zaten düstur-ı itikadımız, başka; düstur-ı amelimiz de büsbütün başka!.. Menfaat, din, ahlâk, haysiyet ve daha bu gibi birçok büyük prensipleri öyle bir vech ile tarif ve telakki ediyoruz ki âmâlîmiz itikadımızı sarâhaten tekzip ediyor. İnandığı gibi yaşayan adamlar, her yerde ve her teşebbüslerinde muvaffakiyetsizlikle meyus kaldıkları için -insanlar arasında- ender olan istisnaata numune teşkil ediyorlar. Hakikat hâlde vicdanlara hâkim olan “riya –

hypocrisie”dir. Bu da itikat ile amel arasındaki tezattan ileri geliyor. Vicdan-ı insaniyette hâsıl olan bu “nifak” ve elbette cemiyet-i beşeriyede bir “şakâk” vukuuna sebebiyet verecekti. Çünkü bu fena bir “muvazenesizlik”tir. Kitle-i insaniyet çok müddet bu hâli muhafaza edemezdi. İşte olacak oldu: Şu gördüğümüz kıyamet onun zarurî bir neticesidir. Her şeyi iflas etti. Bu iflas-ı umumî karşısında “fert – l’individu” hakk-ı hayatını istiyor ve şerait-i cedideye tatbik-i maişet edebilmek üzere bir hakk-ı hayat istiyor. Bu muharebe devr-i sabık ile henüz yüzünü göremediğimiz mahiyetini tahkik edemediğimiz bir devr-i âti arasında varlık mücadelesidir. Bu hâlin vukuu tabiîydi. Biz, insanlar bu hengamede “amil – agent” değiliz, ancak vasıtayız, aletiz!...)

Ve bu tarz-ı telakki ve muhakeme ile meseleyi tayin edince eski usul ile yenisinin en esası olan saffet kâşifesi tayin etmek lüzumuna -bi’z-zarure- zihinlere tevcih ediyor. Demokrasi, aristokrasi iddiaları ve daha birçok eşkâl-i numuneleri, birçok mütefekkirler nazarında rengârenk tehlikeler gibi görünüyor bu mühimce meseleyi ben de tettebbu etmek ve kendi fikrimi söylemek isterdim.

Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI]
(Nu. 6, s. 3, 9 Nisan 1918)

ÜSTADLARIN VAZİFESİ

Üstad-ı muhterem Filozof Rıza Tevfik Beyefendi ilk makale-i hekimâneleriyle dünkü nüshamızın sütunlarını tezyîn ettiler. Hazret-i üstâdın yazıları yine her zamanki derinliklerini özlülüklerini haiz etti.

Rıza Tevfik Beyefendi’nin son satırları bize bazı fikirler ilham etmeseydi; biz âlem-i matbuata ayak basmazdan evvel başlamış olan bir bahse, şu malûm rengârenk tehlikeler bahsine yine karışmakta devam edecek; bilhassa filozofumuzun

söylemek istedikleri fikirlerini dinlemeden bu münakaşada bir hüküm vermeyecekdik.

Fakat “Ukde-i Hayat ve Fetret-i Hissiyat” makalesinin şu son satırları: “Demokrasi, aristokrasi iddiaları ve daha birçok eşkâl-i idare numuneleri birçok mütefekkirler nazarında rengârenk tehlikeler gibi görünüyor.” sözleri bu vadide hemen naçiz bazı mütalaat-ı serdîne sevk etti. Bu da bir muhtemel sû-i tefehhüme izâle gibi bir hayırlı arzudan neşet etti.

Ziya Gökalp Bey’in Yeni Mecmua’da çıkan bir makaleleri gençliğin, pek hayr-ı hevâhâne olmakla beraber ındî, müfrit bazı müvâhizekârlıklarına karşı, fil-hakika mübalağalı bir lisan ile, düşman-ı müşterek tehlikesini ileri sürmüştü; bizde zaten pek az olan zümre-i münevverenin bir “lejyon” hâlinde hareket edip durmasına lüzum-ı kati olduğunu ispata çalışmıştı.

Zümre-i münevverenin düşman-ı müşteregi kim olur?

Bizce bu düşman-ı müşterek cehl, abâtıl-peresti olduğu derecede, ruh-ı reyb, ruh-ı inkâr, ruh-ı maddiyatperesttir de. Cehl ne kadar kara ve karanlık bir ruh-ı habîs ise, sırf behîmî bir mefkûre-i ayş ve nûş da o derece hûnîn bir düşman-ı insaniyettir.

Muhitimizde bunların hangisi yok ki kendilerine karşı daimî bir vazî-i teyakkuz almak ihtar-ı daimisinden kendimizi müstağni görebilelim?

Demek ki bizim mütefekkirler arasında şu aralık demokrasi veya aristokrasiyi rengârenk tehlikeler gibi gören hiç olmadı. Çünkü bu iki şeklin üçüncüsü -muhtelif eşkâl-i muhtelit ve mürekebeden sarf-ı nazar- istibdat olur ki onun artık bizim diyarda yeri, hamdolsun, yoktur.

Gerçi eşkâl-i siyasiyenin de her birine mahsus birçok mahzurları ve iyilikleri mütehassısları tarafından tadâd edilegelmiştir. Ancak fazilet ve rezilet nasıl kalpte değilse, heyet-i ictimaiyenin tehlike ve emniyeti de öylece şekilde değildir.

Uzak, yakın tarihte müeyyidât-ı şekliyenin hiçe sayıldığı zamanlar az mı görüldü?

Bizce tehlikenin büyüğü bünyeden, zihniyetlerden, ruhların hâlinden gelir.

Bir yerdeki zihniyet-i ilmiye namına bir “doğum” neşr ve telkini tarıkına gidilir, ilim namına afaroz silahı kullanılıyor. O memlekette efkâr-ı ilmiye, doğru düşünmek kudreti neşv ü nümâ bulabilir mi? Ve o memleket medeniyet yolunda muasırlar ile atbaşı yürüyebilir mi?

Bir yerdeki neşriyat-ı ilmiye kalemini yeni zağladığını iddia edip duran bir nâşir-i zî-şöhret ilmin hülâsa-i müktesebatını bir “reyb-i fih” düsturuna müneccer olmuş gösterirse o yerin evladı:

Tutunmak isterim bir nokta yok peş-i hisarımda.

Diye feryat etmeye yerden göğe kadar haklı olmaz mı?

İşte bizce asıl korkulacak cihet evlad-ı vatanın bütün idrakini, bütün iştihak-ı irfanını böyle iki kutb-ı muhalif arasında ve “lâ-reyb-i fih” ile “reyb-i fih” mütekabil dolaştırılıp durmaktadır.

Bütün ruhumuzla isteriz ki üstadımızın vicdan-ı insaniyette hâsıl olduğundan bahsettikleri ve bütün fırtınaların boşanmasına sebep-i aslî gösterdikleri şeyi bizim kendi muhit-i millîmizde, vicdan-ı ictimaiyemizde bilhassa milletin rehberi olan kitle-i irfan ve irşatta hâsıl olmasın! Ve memleketin bütün üstadları bize el birliğiyle, anayolu bir kere gösterebilirler; evlad-ı vatan artık karanlıklarda yorulup durmasın...

(Nu. 7, s. 1, 10 Nisan 1918)

BİLİNER FAKAT SÖYLENMEYEN ŞEYLER -1-

Kanaat ve tevekkül bizde garip bir hâlet-i ruhiye uyandırmıştır. Zenginliği pek severiz. Fakat bu garip hâlet-i ruhiye tesiriyle zengin görmek hıdmet ve gazabımızı mûcib olur. Kanaat ve tevekkülün netice-i meşûmesi olan bu itikat-ı batıl; evvela sözlerimizden, sâniyen maişet âleminde takip edegeldiğimiz meslekten anlaşılıyor.

Lisanımızda bazı emsale mevcuttur ki her biri hâlet-i ruhiyemizin timsalidir. Rind meşrebiz. Dehrîyiz. Derviş meşrebiz. Bir lokmaya bir hırkaya kanaat eyler, fakir olmayı bir şeref biliriz. Fakat mensup olduğumuz din-i ulvînin ne kadar avâmîr ve ahkâmı varsa biz onların kâffesini tagayyür ve tebdil etmişiz.

Ecdadımızı mahkûm-ı ikâmet kılan bu ananenin biz bugün tarihî bir mirasçısı, bir esiriyiz. Ahlâk kitaplarımızda kanaat ve tevekkül için yazılan methiyeler meydan-ı maişette mücadeleden bizi aciz bırakmıştır. Dünya fanidir deriz, dünyanın hiçbir şeyine iltifat gösterilmemesini tavsiye ve telkin ederiz. En büyük felsefemiz dünya malına rağbet göstermemektir. Mevzuatü'l-Ulûm gibi milletin mütefekkirleri için yazılan bir eserde yer bulan “Her bar ki âlemin cânib-i killete meyili ziyâde olan Hak Teala’ya kurbî ziyade olur”¹ düsturuna bütün maişetimizi uydurmaya çalışırız.

Bir zamanlar pek müstesna bir hayatın yine pek müstesna misallerine takdis ve hatta bu zamanda onların taklit edilmesini isteriz. Hülefâ-yı Raşidin’in hîn-i irtihallerinde servet bırakmadıklarını ileri süreriz de, herkesi malsız mülksüz görmek dileriz. Birinci padişahımız Sultan Osman’ın sade hayatını, bıraktığı mirasın azlığını görürüz de ahlâhında görülen sâ mân ve ihtişâmı tenkit ederiz. Çünkü İmam-ı Azam Ebu Hanife’nin kırk seneden ziyade dört bin dirhem ile iktifa edildiğini, Hazret-i Ali’nin “Dört bin ve anın mâdûnı nafakadır. Hülefa ve âmirâyâ iltia etmek lüzûmu olmasa bir dirhem bile alıkoyamazdım” dediğini vürud-ı zebân ediniriz. Diğer taraftan kâr ve kesebin muhabbetü’l-hayâyı isticlâb ettiğini bilir ve mal-ı dünyanın haram olmadığına mütezâid bir vergi hükmünde olan zekât emr-i meşruunu delil

¹ Cilt (1), s. (100).

getiriyoruz. Fakat yine birtakım sahif akâid-i iktisadiyenin tesirinden kendimizi kurtaramayız.

Asude bir hayat başlıca gaye-i emelimiz olup kalmıştır. Zengin olmak, bir şey yapmak, çalışmamak isteriz. Mücadele-i maişet, temin-i istikbal kaygılarına pek az merbûtuz. Yevm-i cedid rızk-ı cedid hezeyanı içinde yuvarlanıp gideriz. Ananat-ı ahlâkiyemize nazaran en büyük say ve amelimiz bu şairâne iklimin yeşil seması altında bir iki lokma tedarikine, en büyük amel-i iktisadiyemiz kışlık zahremizi der-anbar etmeye münhasır kalmıştır. Bu düstur-ı maişeti baba oğluna, oğlu çocuğuna bir kıymetli miras gibi telkin eder gider.

Her şey kanaatin tesiriyledir ki birkaç asırdan beri devlet hazinesine yanaşarak temin-i maişet etmekten ayrılamamışız.

“Dünya yansa içinde kirli hasırımız olmadığını” makam-ı iftiharda söyleriz. Bu terbiye tesiriyledir ki vatan muhabbeti, millet merbutiyeti aramızda pek az yer tutmuştur. Müsmir bir sayın tevellüt ettiği refah-ı maişete bî-gâne olduğumuz için bir lokma hırkayı her yerde bulacağımızı ümit ediyoruz.

Rızk-ı cedide nâil olduktan sonra eski hatırat, eski topraklar derhal âlem-i nisyâna karışır.

Bu yerlerde biz mamureler husûle getireydik, hepimizin oralarda idhâr edilmiş servet ve sâ mânı olsaydı; oraları bizden almak nasıl kabil olurdu? Artık bu kanaat ve tevekkül-i vesai ve amele karşı bildiğimiz husumet tamamen terk edilmeyecek olursa; istikbal karanlıktır. Say ve amel ile maişet mücadelesi ile meydana çıkarılan bir medeniyete bir lokma, bir hırka gibi itikadat-ı batıla ile mukabele edilemez - dünyaya gelip gitmekteki hükümet; kanaat ve tevekkül ile vakit geçirmek değildir. Mamafih bu büyük harbin bu itikadat-ı batıla ne gibi şeyleri izâle ettiğini bilemiyoruz. O derece fevkü't-tabîye bir hayat yaşıyoruz ki Harb-i Umumî'nin terbiye-i iktisadiyemiz üzerinde ne gibi tesirat husûle getirdiğini tahlil kabil değildir.

İstikbalde takip edeceğimiz meslek-i iktisadiyi bugün henüz ümit ve hayalde hafif şuleleri görülen hutut ve meslek-i iktisadiyemizden tefekkür edemiyoruz. Biz öyle anlıyoruz ki tuttuğumuz meslekte bu terbiye-i iktisadiyemizin birçok teşebbüsleri tırmalayan sivri pençeleri hüküm sürmektedir.

G(gayın) H(hı)

(Nu. 8, s. 2, 11 Nisan 1918)

MÜHİM ŞEYLER

Bazı şeyler vardır ki insanların yalnız muhayyelelerinde ispat-ı vücut eder. Bunların bir kısm-ı cüzziisini “makûlat” namıyla ayırırsak bakisi mevhumat kabilinden olarak kalır. Hayat ve saadet-i ictimaiyemize müteallık birçok mevhumat vardır ki; biz onları henüz doğmamış hakikatler sanarız. Bereket versin ki onlarla kendimizi avutur, istikbal için ümidvâr oluruz; hâlin nahoş olmasına karşı teselliyet buluruz; e’l-hâsıl aldanırız. İnsanların bir garip hâlet-i ruhiyesi var: Hoşlarına gitmeyen bir hakikati zorla kabul etmekten fena hâlde muztarip oluyorlar; fakat kendi arzularına gülümseyen bir hayale aldanmaktan bilakis ferih hissediyorlar. Ne yapalım böyle bir kabiliyet-i acîbe ile yaratılmışız!... Buna karşı bir şey diyemeyiz, bir şey yapamayız; yalnız yapacağımız bir şey varsa keyfiyeti kaybedip insana ve insaniyete müteallık olan bi’l-cümle ahvâl ve teşebbüsatta nazar-ı dikkate almak ve hesaba koymaktır.

Diğer bir bakıma göre bu mevhumatı büsbütün muzırr yahut batıl veyahut hor görmemeliyiz. Onlar -ekseriyâ- bizi bazı teşebbüsat-ı mühimeye sevk eden avamil-i maneviyeden oluyor. Onların ilham ettiği neşe-i ümide kapılarak -o saikalara esir gibi münakkat olarak- sevgili hayaletimizi tahkik “realiser” etmek uğrunda rahatımızı feda ediyoruz, onunla beraber bütün varımızı hebâ ve heder

ettiğimiz de oluyor. Yine şayan-ı dikkattir ki insanlar başka bir işte hatta maddeten en nâfi bir teşebbüste hiç bu kadar semahat, bu derece civanmertlik göstermiyorlar!... Mamafih fena da olmuyor! Âdemoğlu -amalini hayyiz-i fiile getirmek için- istediğini yapıyor; fakat tabiat dahi bildiği gibi hareket etmekten geri kalmıyor; insanların hayaleti meyanında ancak kabil-i tahakkuk olanlarına sahne-i imkân gösteriyor; o da zamanı gelmişse, yani tahakkuk edebilecek olan o emelin şerait-i lazıması tamamıyla hazırlanmışsa, tecellisine müsait bulunuyor. Değil mi çiğneyip geçiyor ki bu acı tecrübe dahi insanlar için müfit bir derstir.

Herhâlde biz ne istersek isteyelim, o uğurda fedakârlık etmek; ve çalışmak şartıyla tabiat, ancak mümkün olan şeyi “le possible” mümkün olabildiği kadar veriyor.

Tabiat ile bu çekişmemiz tekâmül-i ictimaimizin sebebi, hatta medeniyetimizin menşeyidir. Bütün korkularımız ve tehlikeler tevehhüm edişimiz bu sahne-i imkânda -bu mütteherin kavm-i safhası üzerinde- yaptığımız hesap ihtimali “calcul des probabilites”nin neticesidir.

Bugün memleketimizin şu muvazene-i ictimaiyesini tehdit eden bazı rengârenk tehlikeler görebilen muharriirîn ve mütefekkirimiz var ve olmalıdır. Teşkilât-ı ictimaiyemiz için mühellik olan ahvâl-i muhtemeleye karşı gafil davranmayıp daima uyanık bulunmak, memleketin münûrû’l-fıkr olanlarına - fitraten ve haysiyeten- tertip eder bir vazifedir. Binaenaleyh bize tehlike işareti veren zevat-ı müteyakkızaya teşekkür ederim.

Fakat rahat uykudan acele uyanıp gözümü ovuşturarak etrafa bakınca ben - doğrusu- o kadar müthiş bir tehlike göremiyorum. Belki vardır; daha doğrusu belki ihtihmalı vardır; lakin herhâlde bir “aristokrasi” idaresi tesis etmek maksadıyla ihtimal-i irtica yoktur. Yalnız bundan eminim; böyle şeyden hiç korkmuyorum!...

Sebebini de arz edeyim:

Evvela -benim nazarımda- “aristokrasi” idaresi, aristokrat ve her veçhile mümtaz bir cemaatle olur. Ben -açık söyleyeyim- bizde öyle bir şey yoktur; belki de

hiç olmamıştır. Hele şimdilerde öyle bir şey görmüyorum. Hem bu devletin hîn-i tesisinden bu ana kadar geçen altı buçuk asır zarfında dahi sülale-i padişahîden ve ictimaiyesi mahfuz eski bir “aile-i tarihiye” bilmiyorum. Hatta aile ismi yoktur. Vakaa şu sıralarda hemen benden ve birkaç kişiden başka herkes isminin ahirine “falanzone” diye lüzumsuz ve kaidesiz iki kelime ilhak etmeye başladı; fakat -huşu kablinden olan- bu “zade” tabiri isim sahibine bir haysiyet asalet ifâzına ediyor zannolunursa bundan gülünç bir şey olamaz. O kelimeyi, ben lûgat manasıyla alıyorum ve onun için de lüzumsuz buluyorum. Çünkü elbette her insan bir falanzadedir. Mantar gibi yerden bitmedi ya?! İşin ehemmiyeti ora değil, o “falan”ın -tarih-i memleketce- maşâr-ı bilbenan “signale” bir aile-i muhteremeye mensup olmasında ve hatta -ben bu kadarına dahi kâni olamam!- öyle bir ailede vücudunu farz ettiğimiz kabiliyet-i mümtaza ve hasail-i asilenin o falanzade efendiye yahut bende sahihen hâlâ mevcut olmasındadır. Ben bunu soruyorum ve -kimseden çekinmeyerek söylüyorum- bana öyle ailelerden mürekkep bir centilmen cemaati bulunuz da gösteriniz; her işimi onun idaresine teslim ve bütün menaf-ı maddiye ve maneviyemi yed-i kifâyet ve haysiyetine tevdi edeyim de bari ahir ömrümde rahat yaşayayım!.

Soruyorum; nerde o aristokratlar?...

Bu memlekette öteden beri büyük adamlar, sırf kendi kabiliyet-i şahsiyelerle yetişmişler ve padişah elinden rütbelere, salâhiyetler ve haysiyetler almışlar; fakat bir aile-i asalet teşkil edememişlerdir. Bence Ahmet Ağa’nın oğlu, herhangi bir veçhile bir kabiliyet ispat eder, efendi olur; bey olur; bir cemaatte kıdemât-ı merâtebin cümlesini aşar, bir mühim adam olur. Memlekette hayırlı bir hizmet edebilirse, büyük adam olur. Fakat o kadar!... Onun oğlu külhanbeyi olacaksa, külhanbeyi olur. Bu suretle o büyük adamın ailesi ve tarihi kendisiyle başlayıp kendisiyle biter. Bir iki batın sürecekte olsan hemen “terdi-degenerer” eder. Emsali bizde namaduttur. Sebebi de -zannedersen- bizde “asalet-aristocratie” dediğimiz teşkilat-ı ictimaiyenin ve o teşkilatın zemin istinadı olan hukuk-ı müstesnanın esasen fakdanıdır.

Bu olmayınca her ferd-i cemaatin -bi’l-müşabaka- kendine bir meydan açarak ileri geçmesi daha tabii ve daha haklı bile görünür. Bizim cemaatimizde

öteden beri olağan şey budur. Lakin bunu ben -doğru dürüst manasıyla!- demokrasi addediyorum zannedilmesin!... Benim bu hususta fikir ve itikadım biraz başkadır. Hiç olmazsa bu kadar sade değildir. Onu da ileride arz ederim.

Lakin niçin her fert, mensup bulunduğu cemaate hizmet için bi'l-fiil ispat edebilmeyi kabiliyet nisbetinde rütbe, şeref ve haysiyet kazanmasıyla da falanın oğlu -bugün hiçbir kabiliyeti haiz olmadığı hâlde- herkese haysiyeten ve mertebelen takaddüm edebilmek için hak ve salâhiyet-i dava edebilsin. Bunda hiçbir mantık olamayacağını göstermeye hâcet yoktur.

Asıl fitrat-ı feyyâzenin sahihen aristokrat olarak yarattığı müstesna adamlar, derece-i evsat fevkinde bir kabiliyet-i mahsusa ile doğmuş bahtiyarlardır. Bir “İbn-i Sina”, bir “Fuzûlî”, bir “Beethoven”, bir “Köprülü” kimin oğlu olursa olsun fevkalâde bir adamdır. Dünyanın hüsn-i idaresine ve medeniyetin terakkisine, insaniyetin temin-i hayriyesine lazım, hatta kudretinden müvekkel olan saadât-ı ümit, işte bunlardır. Bunlar da -bin türlü zahmetler, mücadeleler ve mücahedelerle kabiliyetlerini bi'l-fiil ispat ederek mevki-i tabiîye ve ictimaiyeye faiz olmakla kendi mahiyetlerini gösterebilirler. Kim büyük adamsa, evsâf-ı mümtâzesini böyle bir imtihan-ı umumî geçirerek ispat etmelidir.

İşte demokrasinin en muhakkak iddiası budur. Bu da hürriyetin ve serbest bir müsabaka meydanında kanuniye-i mücahede hakkının vücudunu istilzam eder bir davadır. Fakat hakikî demokrasinin en büyük kusurunu ve mazeretini de bu cihetlerde aramak lazım gelir.

Bizim teşkilat-ı ictimaiyemizin öteden beri müsait görüldüğü tarz-ı idare bu türlüdür. Fakat hakikî demokrasi değil bizde, -henüz- hiçbir yerde tahakkuk ve tesis edememiştir.

Şikak-ı ictimaî ve hırs-ı tecavüz yüzünden muvazenesiz ve haksız yaşayan insaniyet-i mütemdene -sözüm ona!- medid ve müzmen muharebeler ile kendini ezrâr veya intihar etmekten kurtulmadıkça benim beğendiğim demokrasi katiyen tesis edemez.

Binaenaleyh bizde aristokrasi ihtimali hayal-i mahaldir. Tahakkuk etse bile gülünç bir şey olurdu. Onda hiç tehlike göremiyorum bilakis tehlikeyi başka tarafta, başka yerlerde aramalıyız.

Aralım bakalım!. Ne görebileceğiz?..

Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI]

(Nu. 16, s. 3, 19 Nisan 1918)

ACEBA?!.. DEMOKRASİ Mİ ?!..

Evet! Onu da hatırimıza getirmeliyiz!.. Aceba bizi tehdit eden o müthiş umacı demokrasi maskesiyle mi görünüverecektir?.. Bu da bir sualdir.

Fakat hukuk-ı nâsı mebd-i hükümet addetmek ve efrat ümit meyanında hakikaten “aristokrat”, “yani müstesna kabiliyetlerle mümtaz!” olarak doğan kimselerin ilerlemesini teshîl için -ne kadar kuyûd-ı itibariye varsa cümlesini çözüp atmak- maksadına hâdim olan bir şekl-i idare neden bir tehlike olsun?!.

Benim bu tabirat ve ıslahat-ı ilmiyeye verdiğim manalara göre -geçen de tarif ettiğim “aristokrasi” ile şimdi- esas prensibi arz ettiğim “demokrasi” arasında mahiyeten hiçbir mühim fark yoktur. Hem ben, çoktan beridir lafa kulak asmayıp mahiyete baktığım için elfaz-ı ıstilaheyeye pek o kadar ehemmiyet vermiyorum. Binaenaleyh dün “aristokrasi” hakkında ne dedimse, bugün “demokrasi” hakkında onu aynen tekrar edebilirim.

Siz dersiniz ki: “Bu mülâhazanız Nasrettin Hoca merhumun hükmüne benzer, hani malûm ya! Hoca Efendi kadiyken, müddeiyi dinlemiş; hakkın var oğlum! Demiş. Müddei-i aleyhi de dinlemiş, senin de hakkın var oğlum! Demiş.

Meğer harem kapısından refikası bu sözleri işitiyormuş; yalnız kalınca kocasına levn ederek:

-Efendi! Bu adamların her ikisi de haklı olabilir mi ya?.. Deyince, Hoca: “Kadınım, senin de hakkın var: diye cevap vermiş.”

Farz ediniz ki benim de bu mesele huzurunda vaaz ve tavrım böyle olsun!.. Mamafih benim zannıma göre şekl-i idare ancak rahat yaşamak ve insanca geçinmek için tasavvur olunan vesait-i muhtelifeden biridir. Matlub-ı aslî olan şey, o değil, “aristokrasi” ve “monarşi” de değil, “hak” ve onu temin edecek “bir şeyi?..”dir.

“Hak”, müstakilen mevcut “âyan-ı sabite-entites immuables”den olmayıp maddî manevî birçok cezayatta taalluk etmek suretiyle “tecelli-manifester” edebildiğinden nâşı, insanlar -bugüne kadar- ona sabit ve main bir şekil verememişler ki böyle umumî ve pek mühim bir kelime ile birçok şeyleri murat ediyorlar: hatta bu kelimenin cemi “yani hukuk tabiri!” müfredinden daha makul ve daha doğru görünebiliyor. Mesela bana: Hak nedir?.. Diye sorsalar, felsefe ile ülfetime rağmen bu suale cevap bulmak için hayli sıkılıyordum. Lakin “Bir cemaat-i mütemedenenin azasından olmak itibarıyla haiz olduğun veyahut olmak istediğin “hukuk” nedir?..” deseler, hukuk-ı mezkureyi güzel güzel, takım takım döküp sayabilirdim. Çünkü hak çoğaldıkça “umur-ı müşahhasa - faits concrets” ye taalluk ediyor ve daha ziyade ele avuca sığıyor; görülüyor; tutuluyor; gösterilebiliyor. Binaenaleyh cezayatta onu tayin etmek kolaydır. Herhâlde yine bu sebepten dolayıdır ki bir şekle bürünmedikçe, bir suret-i mainede görünmedikçe işe yarar “bir hak” vücut bulamıyor. Yine onun için olmak gerektir ki zamanımızın felsefe-i hukukunda: “Şekil, hakka takdim eder! - La forme prime le droit” diye bir prensip var ve galiba yukarıda arz ettiğim esbaptan dolayı bu kazıyyeyi pek o kadar haksız bulmak lazım gelecektir. Hukuk-ı şahsiye davalarında ale’l-ıtlak hak değil, şekl-i kanuna muvafakat, temin-i muvaffakiyet ediyor. Maatteessüf; fakat öyle!.. O hâlde, ben yine zannediyorum ki insaniyet hak istiyor, lakin “şekilsiz hak” ele avuca sığmayacağı için, hâlâ ona bir şekil arıyor ve bütün o “demokrasi”ler, “aristokrasi”ler, “monarşiler”, “oligarşiler” ve daha böyle birçok hazır elbiseler arasında halkın

endamına göre “biçilmiş bir kaftan” bulamıyor!.. Birini alıyor; kirletip atıyor. Sonra diğerin tecrübe ediyor; yine pis olunca onu da atıveriyor; vâli-i ahire!..

Anlaşıyor ki bütün bu usulleri kirleten bizde, bizim -maatteessüf- er geç tafsile meyyal olan tabiatımızdır.

Hem benim teferrüs edebildiğime göre hâlâ -hüsn-i idare namına- “bir suret-i mutlaka ve mükemmele - une forme absolue et parfaite” arıyoruz ve hükümet o şekilde “tahakkuk etmiş - realise” görmek istiyoruz demektir.

Diğer taraftan da “aristokrasi”, “demokrasi” ve daha böyle birçok sistemleri tavsiye etmekten -yalnız tavsiye değil- hayyiz-i fiile getirmek için azim-i fedakârlıklara girişmekten çekinmiyoruz. Hâlbuki bütün insaniyetin tecârib ve ikası ispat etmiştir ki bu muhtelif idare sistemlerinden hiçbirisi ne efradı her hususta memnun edebilmiştir: ne de cemaat-i beşeriye felaketlerden, ihtilallerden hatta bi’l-küllîye izmihlâlden vikaye edebilmiştir!.. Yani şu hakikat bi’t-tecrübe, bi’l-fiil ve binaenaleyh sabit olmuştur ki: İnsana müteallik olan her şey nisbî ve -malel bi’l-arâz olmak sebebiyle- nâkıs ve kusurlu olduğu için, bütün bu idare sistemlerinden hiçbirisinin bir kıymet-i mutlakası ve bir haysiyet-i kemali yoktur.

Demek bu tabirat-ı ıstılahiye biz insanları -ümid-i saadet ile- bağlayan itikat, iki vech üzere zihnimize hâkim olan bir delâlettir. İnsanların en iyi ve kamil olan şekl-i hükümeti karanlıklarda arayacaklarına, bilselerdi ki; “En iyi hükümet, bir cemaat-i mahsusanın hayat-ı ictimaiyesini teşkil eden menâf-ı umumiye ve revâbıt-ı müşterekeyi teşyid etmekle beraber kabiliyet ve temayülât efrada en vasi ve manasız bir saha-i cevân temin etmek yolunu bilen ve bulan bir tarz-ı idaredir”: zannederim ki hiç kimse onu ihlâl teşebbüs etmezdi. Çünkü insanların ihtiyacat-ı hazırasına muavin ve âmâl-i maneviyelerine mukarren olan böyle bir hükümet tab-ı beşere - hemen bi’l-cümle şürût-ı esasiyeyle- mütevâfık düşürdü. İyi bir hükümetin başlıca şartı, hem birinci şartı da bundan ibarettir.

Diğer taraftan hükümetler, vazife-i asliye vaziyetlerini unutup da şekil ile uğraşmasalar, yani sûr-ı resmiye ile kanaat etmeyip de efrad-ı cemaatin inkişaf kabiliyetini teshil ve harp ile değil sulh ile, cebir ile değil adl ile, cemaat-i beşeriyenin esbâb-ı refahını tekmil hususunda hasr-ı himmet edebilselerdi, saadet için bundan büyük bir “zaman-ı kuvvî - garantie solide” olamazdı.

“Demokrasi” de bu iki şart-ı esasinin arasındadır, “aristokrasi” de!..

Lakin yine eski sualimi tekrar edeceğim: “Hani o -yoluna kurban olduğum- “demokrasi”?.. Nerede?..”

Bana “emperyalist-imperialiste” demokrasileri göstermeyiniz!.. “İşte “demokrasi” benim!..” diyebilmek için milyonlarca efrad-ı ümeti silah altında tutmak mecburiyetinden kurtulamayan medenî Avrupa hükümetlerini misal getirmeyiniz!.. Ben bu tarz-ı idarenin en âli şekl-i nazarisini tasavvur eden Yunan-ı kadim demokrasilerini biliyorum, şimdikilerini de!.. Hatta görüyorum ki hırs-ı tegalüp ve şevk-i rekabetle, hatta “hegemoni-hegemonie” davasıyla eski Yunan “demokrasi”lerinin nasıl yek-dîgerini mahv ve imha ettiklerini ve o parlak medeniyeti akibet ne gibi bir harabe hâline ifrağ edip, sonra nasıl zillet-i tâbiyet altında asırlarca ömür sürdüklerini biliyorum. Hem -kim ne derse desin!- bugünkü Avrupa “demokrasi”lerinin yek-dîgerine karşı muamelelerini “Atina”, “Sparta” vallah! Kimi memleketlerin yek-dîgerine karşı revâ görmüş oldukları muameleden pek o kadar farklı bulmuyorum. Binaenaleyh, korkuyorum -bu gidişle- netice de evvelkinin aynı olmasın!..

Her itikada, her prensibe karşı asi olan bugünkü milel-i müteddenenin yiyişmeşi ve bu nesil ile fitrat-ı beşerîyen azıcık değişmesi -Rabb-ı mukadderat nazarında- milletizm hiç şüphe etmiyorum ki o maksadı bu “müsellah ve mütecaviz demokrasi” den ziyade temin edebilecek bir şey yoktur.

Hâl böyleyken yani bundan büyük bir âfet tasavvur olunamazken, “demokrasi” den daha ne gibi bir tehlike memûldür ki onun ihtimal-i tahkiki endişesiyle uykumuz kaçabilsin?!..

Demek ki bu cihette de korkacak bir şey yok; çünkü o da Anka gibi bir şey! İsmi var cismi yok!.. Hem olacak oldu.

O hâlde korktuğumuzu bir başka tarafta daha arayalım. Bakalım bir şey var mı ?.. Ha!.. Hem şunu unutmayalım ki tehlike olsa bile her tehlikeye karşı koyabilmek ihtimali yoktur. Biz doktorlar bunu pekiyi biliriz. Mamafih bakalım efendim!..

Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI]
(Nu. 23, s. 3, 26 Nisan 1918)

PLÜTOKRASİ YANİ ZENGİNLER İDARESİ

Ben, tabirata o kadar önem vermiyorum; demiştim. Fakat hiç ehemmiyet vermiyorum, demek istememişim. Binaenaleyh bu tabiri iki sözle izah ve tarif edeyim ki manası hakkıyla tayin edebilinsin!

“Plütos” Yunan lisanında “servet” demektir; “Fratos” dahi hükümet manasına geliyor. O takdirce şu terkib “zenginler hükümeti” namına bir “tarz-ı idare”ye işaret etmiş oluyor. Demek ki o türlü de varmış!.. Evet, var!.. Hem büyük bir tehlike-i ictimaiye olmak üzere telakki ediliyor. Lakin yanlış anlamayalım!.. Plütokrasi demek, zengin adamların iş başına geçmesi yahut iş başına geçenlerin fazla zengin olması demek değildir.

Bilakis!.. Plütokrasinin tesiri bi’l-vasıtaadır. Görenler, tehlikeyi burada görüyorlar.

Maatteessüf, burada bir hakikat arz etmeye mecburum; yeri geldi de onun için söyleyeceğim: Hükümetler, şimdiye kadar, münhasıran bir sınıf-ı ictimaiyenin icrâ-yı âmâline ve temin-i menafına alet olmaktan kurtulamamışlardır. Yani, benim anladığıma göre hâlâ -manâ-yı sahihe ile- hükümet olamamışlardır. Zaten isimleri bunu sarahaten ispat etmiyor mu? Faraza demokrasi veyahut aristokrasinin davası ile manası bir değil mi? Demokrasi “avam” dediğimiz “Cumhurnâs-Majorite du peuple”ın âmâline muvaffakiyetle tesis-i idare eden tarz-ı hükümet demek değil mi? Öyle olunca yine o halkın menafını sınıf-ı sairenin gene tercih iddiasıyla hareket etmiyor mu? Aristokrasi ve daha birçok emsali de hep böyle değil mi? Hatta ictimai uygunsuzlukların en büyüğü olan ihtilâlat-ı muharebe, hep bu vesaitten bi’z-zarure tevellüt etmiyor mu? Sosyalizm, kapitalizmin aks-i tesiri; “sefalet-i ictimaiye-proletariat”, plütokrasi neticesi gibi değil mi? Hem biri diğerini daima tehdit etmiyor mu?.. Bu sistemler birbirini tevellüt eder gibi görünüyor. Tarih-i insaniyette onların suret-i tevellüdünü tahkik ediniz; göreceksiniz ki, hülâsa: Demokrasi, aristokrasinin fahiş hatasından, sû-i idaresinden, rezaletinden hülâsa günahından doğmuş ve müddet-i medîde kaldırım üstünde yaşayarak sefalet ile büyümüş bir asi evlattır. Anasının vücudunu kaldırmakla yalnız intikam almış olmuyor; biraz da haysiyetini temin etmiş oluyor; aslını unutturuyor. Plütokrasinin bu hususta mühim bir hizmeti var: “Monarşi”lerde “asalet-la noblesse” erbabı, yani kibar sınıfı ne rol oynuyorsa, demokrasilerde dahi “plütokrasi” sınıfı da aynı rolü oynuyor: Her ikisi de, sayesinde geçindikleri hükümeti himaye ve takviye etmek hususunda büyük bir gayret gösteriyorlar. Hatta “monarşi”nin, aristokrasi teşkilatından neşet ettiğini ve her ikisinin de “hâl-i harp-etat de guerre” ile sıkı sıkıya alâkadar olduğunu iddia edenler ne kadar haklıysalar demokrasinin de plütokrasi sayesinde temin-i muvaffakiyet edebildiğini ve her ikisinin de “hâl-i sulh-etat de paix” ile sıkı sıkıya münasebetinde bulunduğunu iddia edenler o kadar haklı görünüyorlar. Devamlı bir devre-i sulh, filhakika ticaretin, “sanat-industries”in inkişafını mûcib olabilecek teşebbüsât-ı mühime ve nafiaya zaman ve meydan verir. Asılsız, fakat müteşebbüs ve zeki birçok kimseler o sayede gülü servet yapabilirler; fazla olarak idare-i ticaret ve âlem-i sanatta pek mühim mevkiler işgal edecekleri cihetle hayat-ı ictimaiyede dahi büyük bir amil olabilirler.

Bunun en güzel misal-i tarihisi yine Yunan-ı kadim demokrasilerinin suret-i tesisi ve eski aristokrat idareyi her yerde mahvetmeleridir.

Malûmdur ki Anadolu ile Mısır ve Cenubî İtalya sevhiline kadar ittisa eden ve bu daire dahilinde bulunan adalara yayılan bu “demokrasi”ler, gayet mühim bir faaliyet-i ticariyenin istilzam etmiş olduğu bir tarz-ı idareydi ki sulh sayesinde doğmuş bir kuvvetli plütokrasi ile eski aristokrasiyi ortadan kaldırmıştı. Nihayet -pek az bir zamanda- “emperyalizm-imperialisme” yüzünden öldü. Fütühat politikasına kurban oldu ve bir daha dirilemedi gitti.

Ale’l-husus medenî memleketlerde mutlaka oluyor. Bizde olması da pek tabîîdir.

Bazı kuşkulu kimseler bunda dahi bir tehlike görüyorlar, ben bilakis bunda asayiş-i umumî için böyle, tekâmül-i sanat ve tevsî-i ticaret yüzünden bir memlekette erbab-ı gayretin çoğalmasi ve teşebbüsât-ı mühimede muvaffakiyet ispat ederek büyük servetler kazanması, hiçbir veçhile zarar verici bir hadise-i ictimaiye sayılamaz. Bilakis o memleketin bahtiyarlığı ispat eder bir faaliyet-i müsemmeredir. Hatta tehlike zamanlarında istiklal-i hükümeti ve hayat-ı ümmeti sıyanet edebilecek bir kuvvettir. Yalnız böyle bir kuvveti elinde tutan bir sınıf-ı ictimainin onun istediği gibi kullanabilmesi yani sû-i istimal edebilmesi imkânı cidden münakaşa olunmaya şayan bir mesele-i mühime teşkil ediyor.

Mesela Amerika’da sanat ve ticaret her yerden ziyade inkişaf ve tekâmül etmiştir. Zengin sınıfı da o nisbette kuvvetli ve nafizdir. Orada öyle müthiş Karunlar var ki ahvâl-i âlem üzerinde nüfuzları imparatorlardan az değildir. Bunların hükmüyle mevki-i iktidara gelebilen cumhurreisleri, “kapı çukadârı” gibi bir şey olup kalıyorlar. Riyasete namzet olan iki kişiden birinin muvaffakiyetini temin için ne büyük bir masraf-ı ihtiyar edilmekte bulunduğu tetkik edilirse büyük servetlerin demokrasi idarelerinde nasıl bir rol oynadığı ve o sayede hükümete nasıl tahakküm edebildiği etraflıyla anlaşılır ve hiç şüphe kalmaz ki demokrasinin en fena ve esaslı kusuru budur. Ve bu, kendi tabiat ve mizacına has olan alet-i müthisedir.

Ben sosyalizmden, hele komunizmden nefret ederim: iğrenirim. Fakat plütokrasinin bu müthiş tahakkümünden korkarım; adeta ürperirim. İstibdat-ı idare kuvâ-yı icraiye'nin yed-i vahidede temerküzü demekse saltanat-ı ticariye ve maliye servet-i külliye'nin ve bilhassa paranın yed-i vahideyi geçmesi ve bir kişinin hükmüne tâbi bulunmasıdır. Bu nevi istibdadı firavunlarınkinden daha kuvvî ve müessir görsek revadır. Çünkü demokrasi idaresi -guya- ârâ-yı nâssa mübini olduğu için bi'l-fiil salâhiyet-i hükümetin hukuk-ı irsiyeye merbutiyeti ve tabiyeti yoktur; hele Amerika'da vesair bazı memleketlerde hiç yoktur; hükümetin şekli cumhuriyettir.

Mukadder ki büyük servetler ârâyide salâhiyet-i hükümeti de satın alabilirler. Zaten tamamıyla demokrasi terbiyesi görmüş ve ticaret mücahedeleriyle muvaffakiyetini temin etmeye alışmış memleketlerde her şeye bir kıymet verilir: kıymeti olan şeylerin pek çoğu da alınıp satılıyor.

Mamafih Amerika karunları servetlerinin kısm-ı küllisini hayır için sarf ve teberra ediyorlar; fazla olarak rekabet kapısı açıktır. Hiçbir zenginin kuvveti ve salâhiyeti ırsî bir hissiyet-i siyasiye ve ictimaiye şeklini iktisap edemiyor. Bir de öyle azim bir sevet-i müsemmerenin muvazenesini ve piyasada mevkiini muhafaza edebilmek çok zaman için mümkün olamıyor. Ticaret ve sanat padişahları “les rois du commerce et de l'industrie” birbirlerini “yuvarlıyorlar-rouler”. O kadar müthiş bir rekabet-i hüküm-fermâdır.

Bizde böyle şey yok!.. Vazgeçelim.

Fitne ve felaket zamanlarında doğan diğer bir “zengin sınıfı” var ki -öteki gibi- bir memleketin terakkiyat-ı ticariye ve sanaiyesinin zade-i tabiîsi değil, muharebe uğursuzluğunun veled-i nameşrûudur. Hâl-ı harbin -bi'z-zarure- istilzam ve icap ettiği “tekayyüdat-restrictions” içinde doğar; ihtikâr ile büyür; -demokrasinin zemin-i istinadı olan- cumhur-ı nâsın kanı ile beslenir; mamafih yine demokrat olmak iddiasında herkese ve her sınıfa takdim eder. Milletin, en ziyade hayatından, bedeninden fedakârlık etmeye mecbur bulunduğu bir zamanda onun vücuduna musallat olur bir mahlûk-ı tufeylidir. Bununla beraber son derece hamiyetli

ve milliyetperverdir. Hatta “şovanizm-chauvinisme” denilen fuzulluğu icat eden odur.

Dünyanın hemen her yerinde böyle bir sınıf var. Öyle bir zaman-ı kuvvî görüyorum ki onu hiçbir zabıta teşkilatı temin edemezdi.

Ben bu sınıfın hizmetini pek takdir edenlerdenim. Gelse gelse tehlike dışarıdan gelecektir.

Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI]

(Nu. 30, s. 3, 3 Mayıs 1918)

MEFKÛRELER İÇİNDE HALK VE HALK ARASINDA MEFKÛRELER

Kimdi? Bilmiyorum ve şimdi de pek hatırlamıyorum!.. Aklı başında bir adam, “Halka emniyet vermeli, rahat vermeli, çalışabilecek kabiliyet vermeli!.. Hayalî ümitler vermemeli!..” demişti. Basit ve sarıh bir düstur şeklinde beyan edilmiş olan bu hakikati harfiyen tasdik ve teslim ederim. Siz -isterseniz- isteği ikmâl edebilmek için “Yiyecek de verilmeli!” diyebilirsiniz.

Herhâlde tavsiye olunan bu prensip -ale’l-ıtlak değil! Ancak izafî olarak doğrudur; zaten her şey ve her prensip öyle değil mi ya? İşte öyle olduğu için onun kıymet-i izafiyesini takdir ile beraber, bazı cihetlerce şayan-ı mütalaa görebiliriz.

Medenî memleketlerde efkâr-ı umumiyye “istiktab-polarisation” yani bir tertib-i mahsus veren, ona nasksâz olan büyük cereyanlardan külliyyen gafil bazı akvam için, bu tenbih-i bahadır, hatta aristokrat olmak iddiasından vazgeçmeyen bir tarz-ı idarenin terbiye-i siyasiye ve ictimaiyesini düstur suretinde ifade ettiği için, bu prensip mahiyeten aristokrattır, denilebilir. Bizim meşhur Kınalızade Ali Efendi ve Kâtip Çelebi gibi eâzım-ı Osmaniye, hep bu fikirdeydiler. “Zahir avamdan asâyı

eksik etmemek gerek!.. E'l-avâm kâlhevâm!..” derlerdi; ve öyle de hareket ederlerdi. Binaenaleyh öyle bir halka büyük fikirler vermek, yalnız bir sû-i istimal değil, hatta tehlikeli bir hareket olmak üzere de telakki edilirdi.

Bi't-tab serbest bir memlekette, demokrat bir idare altında çoktan beri yaşamış ve alacağı fikirleri -evvel emirde- tenkide almış ve icap ederse katiyen ret ve iptal etmek hakkını kazanmış bir millet için bu tenbih gülünç olur. Öyle bir memlekette cereyan-ı efkâr men edilemez.

Mamafih (Sultan Süleyman-ı Kanunî devri eâzım-ı ulemasından olan) Kınalızade merhumun yukarıdaki sözleri bugünkü Rusya için doğru görünmüyor mu bilmem?!

Henüz kendini idare edemeyen, hatta en batıl, en ibtidaî itikadattan kurtulamayan azim bir cemaatin, koskoca bir milletin birtakım mefkûrelerle hayalî ümitlere düşürülmüş olması, boş ve asılsız emellere bağlanması aceba en büyük bir felakete bilhassa sebep olmamış mıdır?..

Bu suale “evet” deyip de esbab-ı mucibesini izah edebilersen “kara tehlike”yi bir “vehim” olarak değil, bir hakikat olarak telakki edebiliriz.

Dünyada -maatteessüf- vukuuna her zaman şahit olageldiğimiz muvazenesizlikler, haksızlıkları yalnız bir ekalliyet-i münevvere ve muktedirenin taksiri gibi telakki etmek en büyük yanlışlık ve en müthiş bir haksızlıktır. Vukuat-ı ictimaiye, zaten en karışık, en ziyade girift olan hadiselerdendir. Onların husulünde zî-müdhal bulunan avamil-i tabiîye, sevâik-i vicdaniye, icab-ı kanuniye ve şûrut-ı muhitiye o kadar çok, o kadar mütenevvi ve mütehaleftir ki, biz bu kuvvetlerin ancak pek cüzzi bir kısmını bilebiliyoruz; fakat avamil-i mezkurenin bir netice-i fiiliyeye, bir hadise-i ictimaiyeye vücut veren istihzâratını bizzat göremiyoruz; suret-i tevlidine şahit olabildiğimiz vukuat yok gibidir!.. Yalnız gördüğümüz “şey-objet”, bizim haberimiz olmadan -karanlıkta işleyen- birçok avamilîn “muhassala-resultante”dir. Hayat-ı şahsiyemizle hayat-ı ictimaiyemiz bu kabildendir.

Mamafih biz insanlar, mütefekkir hayvanlarız. Onun için hiçbir işimizde tabiatın cereyanına kendimizi tamamen salıverdiğimiz olmamıştır. Elbette, hiç düşünemeyen sair hayvanlarda vukuu görülemeyen birtakım ictimai inkılâbat ile heyetimizi sarsan muvazanesizlikler bizim için ahvâl-i tabiîyeden olmuştur. Lakin bizi terakkiye, tekâmüle sevk eden de budur. Hayat-ı hakikîye ve maişet-i hâliye fevkinde bir hayale meftun olabiliyoruz, onun tahakkuk edebilmesi ihtimaline de inanabiliyoruz; hem pekiyi biliyoruz ki o hayal, hiç tabiatta yoktur; ancak bizim düşündüğümüz bir şey, zihnimizde doğan bir surettir. Bu zamanın uydurduğu tabire göre bir “mefkûre”dir.

Eğer her düşündüğümüz, tabiatın cereyanına tevafuk etseydi, hiçbir düşündüğümüzden zarar görmezdik. Istilah manasıyla mefkûre olmazdı ve lüzumu da olmazdı. O takdirde ağaç gibi yaşar ve tezahür edebilmek için ilkbaharı, yemiş vermek için de sonbaharı -muntazaman- beklerdik!..

Cemaat üzere yaşayan birçok ecnâs-ı hayvaniye var. Fakat hayat-ı ictimaiyesini değiştirip de yeni bir mefkûreye göre yaşayabilmek için cemaati ihlâl teşebbüs eden yok!..

Şüphe yok ki bu küstahlık, insana has bir fuzulluktan ileri geliyor; ve düşünebilmek kabiliyeti buna başlıca sebeptir. Bu kabiliyet-i sair tabiatı istiknâh için bize büyük hizmetler ediyor. Mamafih her veçhile âdil olan tabiata karşı bizi isyana sevk edip felaketlere sürükleyen, yine o!..

Her yerde, her memlekette, her zamanda müstesna bir haysiyet ile doğmuş birtakım efradın tesirine -kasrî olarak- tebakiyet eden “sevâd-ı azim yani kara galebelik”, bir büyük kuvvettir, deniliyor. Meşhur muharrir-i fatin “Max Nordau” daha doğru söylüyor: “Halk bir kuvvet değil, ağır bir kitledir. Bir jimnastik güllesidir. “Erbab-ı deha” onu kaldırabilmekle kuvvetlerini gösterebilirler!..” diyor. Onu vakitli vakitsiz kaldırmakta tehlike olup olmadığını anlatmıyor. Fakat biz tehlikeyi görüyoruz. Hele bir Harb-i Umumî hengâmesi müstesna bir tecrübe

devridir. Gözümüzün önünde pek müthiş ve azim bir misal-i hevlengiz bir hadise-i ihlâl var ki koskoca bir milletin bir “mefkûre” uğruna intihar edip nasıl kurban gittiğini -safahat-ı müteakibe ve faciasıyla- bize arz ediyor. Epeyce zamandan beri bu hâl devam etmekte bulunduğu için onu -enikonu- tatbi edebilmek için müsait bir zamanda veriyor. Tarih-i harbin bu sayfasını dikkatle okuyup düşünürsek tehlikeyi uzaktan seyreder, yanımıza hiç uğratmayabiliriz.

Şiddetle aristokrat, dehşetle militarist ve emperyalist yaşamaya alışmış olan Rusya devlet-i muazzaması, icabat-ı zamana göre idare-i müstebdesinde ıslahat ve tadilat lüzumunu hissetti ve -mümkün olduğu kadar da- meşrutiyeti tesise çalıştı. Demokrasiye meyletmesinden zarar görmedikten mâada azim faideler iktitaf etmeye de başladıydı. Hatta muvazene-i âlemi -herhangi bir zaman- kuvvetiyle ihlâl edebilecek olan bu koskoca devletin böyle terakkiyat-i siyasiye vadisinde kati hatveler atmaya başlamış olması alâkadar olan birçok devletlerin cidden endişesini mûcib olmuştur.

Nihayetini gördük. Sosyalizm mefkûreleri ile mefrut ve hayalî bir demokrasi planı o memleketi bu hâle getirdi.

Hâlbuki sosyalizm mefkûresi Rusya’ya Avrupa’dan gelmiş bir şeydi. Bu muharebe, Avrupa sosyalizminin ne demek olduğunu vazıhan gösterdi. Onun bir “parti meselesi” olmaktan ibaret kaldığını gördük. Her yerde sosyalizm “millî-nationaliste” olduğunu iddia etti. Yani mahiyet-i hakikîyesini alenen inkâr etti demektir. Fakat Rusya’yı bu illet-i sâriye müthiş bir surette zehirledi yere serdi. Çünkü... Çünkü Rus milleti dediğimiz cemaat-i azimenin iki büyük kusuru vardı. Evvela: Aynı ırka mensup yekpare bir millet değildi. Öteden beri istibdat altında yaşamış ve anâsırın yek-dîğerine nefreti sebebiyle idare-i müstebdenenin devamını temin etmiş bulunduğu için o milleti zorla teşkil eden akvamın başka başka âmâl ve makasidi olmak tabîiydi. Onları sıkı sıkıya bağlayıp yekpare tutan bir millet-i muazzama gibi gösteren rabita-i kuvviye gevşeyip de kopunca cemaat parça parça oldu. “Sürüden ayrılanı kurt kapar” derler.

Sâniyen: Avâm-ı nâs, kendini idareden âcizken, bi't-tabi sosyalistlerin eâzımından “Karl Marx”ın “Ferdinand Lassale”nin ve daha bilmem kimin ince ve gayet sofistaî nazariyatını anlayıp da işin içinden ziyansızca çıkamazdı. Bilir bilmez, iş başıların ağzından şifahen telakki ettiği kırık dökük lakırtılarla birçok mühim vaatlere aldanarak hareket etti. Su bentleri yıkıldı, memleketi sel aldı gitti.

Binaenalayh böyle halka mefkûre vermek gayretiyle kendi hayallerini neşredenler, iyi bilmelidirler ki halkı cahil olan bir memlekette en büyük tehlikeyi mûcib olan şey, onları hak ve haysiyeleri fevkinde boş ümitlere düşürmektir.

Medenî memleketlerde zararı yoktur. En mühim görünen mefkûrelerin piyasası vardır; derhal kıymeti biçilir ve batıl olanların üstüne basılıp geçilir. Fakat cahil bir halk için bundan müthiş bir “kara tehlike” olamaz.

Böyle bir felaket ihtimaline inanırım ama, bizim için değil! Çünkü bizde “büyük sanat-la garand industrie”ın adı sanı yoktur. Binaenaleyh müthiş amele orduları teşkil etmek mümkün değildir. Onsuz da fiilen sosyalizm olmaz; ondan sonra bizim köylü ve çiftçi kısmının hâlini ve maneviyatını iyi bilirim: Onun kadar sosyalizme istidatsız bir insan numunesi yoktur.

Bizim için tehlike burada değil; asıl nüfus meselesindedir, sanıyorum. Onu da mütalaa etmek isterim.

Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI]
(Nu. 38, s. 3, 11 Mayıs 1918)

DÜŞÜNDÜRMEK İÇİN

Düşünmek, düşünmeyi bilmek muvaffakiyetlerin en birinci serine sahip olmak demektir. Hayatta çok vakit, son pişmanlığın faydasızlıkları içinde çırpınmaya mahkûm kalanlar, düşüncesizliklerinin, düşünmeyi bilmediklerinin cezasını çekenlerdir.

“Şans”, tesadüf, talih; kimbilir, belki bunlar da var. Belki bütün hayat bir tesadüfün eseridir; belki en çaresiz dakikalarda, en umulmayan fevkalâdelikler çok, pek çok kereler görülmüştür. Fakat, bütün bunlar; açık durmaları herhâlde beşeriyet için faydalı olan bu ümit ve teselli kapıları hiçbir vakit bizi, işlerimizi sağlam kazığa bağlamak vazifemizden alıkoymalıdır. Bir darb-ı meselimiz Hoca-i Nasreddin lisanından bize de böyle tavsiye etmiyor mu? Tevekkül; evet zarurî. Fakat esbaba tevessülünden sonra.

İşte Hoca’nın nasihatı olsun, vaazın esbaba tevessül tavsiyesi olsun hep aynı yola çıkar, aynı neticeye varır: mevzuunu, maksudunu evvelinden efradını câmi, ağyarını mani bir surette düşün taşın, tasarla! Yoksa nâdim olursun demektir.

Düşünmek, düşünmeyi bilmek; mekteplerden, kitaplardan; terbiyeden, tedristen; gazeteden, risaleden bütün bu vesait ve alattan gaye budur. Düşünmeyi öğretmek, düşünerek işlemeye alıştırmaktır.

Hayatın, en yüksek faaliyetlerinde dahi en mühim mesai ve müessesat hep bu gayeye vüsul için masruf ve mevcuttur. Meclisler niçin teşkil eder? Müzakereler neden yapılır? Şahitler neye istenir? İstatistik malûmatı niçin aranır? Hep düşünmek, düşünüp öğrenerek, bile bile karar vermek, bile bile hükmetmek için değil midir?

Ve câlib-i gayrettir ki: Düşünmeden atılan adımlar daima, hiç olmazsa yüzde doksan dokuz; acı, mûcib-i nedamet neticeler verir. Burası malûm. Fakat cây-ı ibret olarak görülecek yalnız vücuda gelen kötü neticeler değildir.

Asıl ibret, evvelce düşünmek zahmetine katlanmayanın, düşünmek seciyesine sahip olmak yolunu tutmayanın düşüncesizliğinin fenalıkları karşısındaki elîm vaziyetidir:

O gafil şimdi artık düşünmeye, derin derin dalıp gitmeye başlamıştır. Ağzını bal bıçağı dahi açmaz olmuştur.

Dünya gözüne zindan görünür; cihan başına dar gelir. Bu hâl guya akıl ve izanın, kendisine karşı gösterilen kayıtsızlıktan, itaatsizlikten aldığı bir intikamdır. Akılsızca, izansızca hülasa düşüncesizce vâki olan hareketlere karşı, fikir ve idrâkin bir nevi acı istihzasıdır.

Çünkü, düşünmeden yapan dahi kendi atak hareketinin müellim neticesi karşısında düşünür, kalır; fakat buna, böyle düşünmeye herkesin verdiği isim, taktığı lakap bütün hüsrانlarıyla vaziyeti göz önüne koymaya kâfidir. Böyle bir düşünüş, malûmdur ki, arpacı kumrusu gibi düşünmek, derler. Bir musibet bin nasihatten evladır denilmesi de bu sebeptendir.

Hülasa düşünmek, düşünmeyi bilmek düşünerek işlemek şarttır. Milletler de aynı mükellefiyete tâbidir. Hem onların mükellefiyeti fertlerin mükellefiyetine benzemez. Ehemmiyet, ciddiyet, adem-i meriyetindeki vehamet noktasından milletlerin düşünerek işlemek mecburiyetleri yanında fertlerinki hiç kalır.

Böyle olmak tabîi değil midir?

Bir ferdin kendi işlerindeki düşüncesizliği olsa olsa kendisine, akraba ve huyşanına pek baîd neticeler hâlinde belki biraz daha vasi bir muhit-i ictimaiye sû-i tesir edebilir, zarar verebilir.

Fakat bir milletin düşüncesiz tasarrufatı, yanlış efâl ve harekâtı, hatalı icraatı böyle midir? Elbette değildir. Bu tasarrufatın, harekât ve icraatın zararı, kötü neticeleri iddia edilebilir ki yalnız o milletin milyonlarca efradına dokunmakla da

kalmaz. Bütün insaniyeti bile mutlaka az çok müteessir eder. Haydi o kadar yufka yürekli olmadan düşünelim de zararın şümûlünü yalnız bir milletin bütün efradına hasredelim. Bu az mıdır? Bu ihmal edilecek bir elem, felâket, fecaat, sefalet yekûnü mü meydana getirir?

İşte bunun içindir ki milletlerin mümessili, vekili makamlarını işgal edenlerin düşünmek, düşünmeyi bilmek, düşünerek işlemek mecburiyetleri alelâde efrada nispetle ferde nazaran millet kadar büyüktür.

Unutmamalıyız ki ferdin tasarrufatı alelâde kendi mülkü, kendi hukuk, kendi hayat ve harekâtı üzerinde câri ve vâkidir. Gayrın malına, hayatına, hukukuna taarruz eden bir maksadı bile ancak mahdut bir sahaya kadar tevsî-i zarar edebilir.

Hâlbuki vilayet-i ammeyi temsil edenlerin mevzu-ı efkâr ve efâli hep gayrın malı, hayatıdır. Binaenaleyh başkalarının huzur ve emniyet ve saadet-i hayatı emanetlerine müfевvez olan erbab-ı mesûliyetin düşünmek mecburiyetleri elbette alelâde bir ferdin düşünmek vazifesine hiç kıyas kabul edemez. Düşüncesiz bir hareket felanı mesela malice bir ziyana dûçar edebilir. Zararı kendisindir. Düşüncesiz bir hareket felanı bir kazaya giriftâr edebilir; cezâ-yı amelî oldu, denir. Fakat bir milletin mümessili onu bir ziyana dûçar ederse o ziyanı çeken o düşüncesizlikte asla ve kata sun ve taksiri olmayan zavallılardır. Bir millet, mümessillerinin hatası yüzünden birer rotaya uğrayacak olursa onda çırpınan hiçbir şeyden haberi olmayan masumlardır.

Görülüyor ki erbab-ı hâl ve akdin düşünmek, düşünmeyi bilmek, düşünerek işlemek mecburiyetleri, mükellefiyetleri değme babayiğitlerin omuzlarında taşıyamayacakları derecede ağır, ezici bir bâr-ı manevidir. Fakat ne çare ki insanlar ale'l-ekser bu kabil-i manevî ağırlıkların altında her türlü kalbe girebilecek, her çeşit seyyiata bir mazeret kulpu takabilecek derecede tahammül ve elastikiyet-i vicdaniyeyi haiz oldukları için milyonları inleyen sefalet ve fecaat sahneleri “ân”ın şaşaa-yı şan ve şerefi içinde kamaşmış nazarlara bir türlü çarpamıyor...

Velîyüddin [SALTIKÇI]
(Nu. 50, s. 1, 23 Mayıs 1918)

HERKES GİBİ

Hayatta pek yükseklerle çıkabilenler pek azdır. Her âdem mesela servette bir Karneci olamaz. Musikide bir Wagner yetişemez, şiirde bir Fikret mertebesine çıkamaz. Siyasette bir Bismarc, askerlikte bir Hindenburg iktidariyetini, dehasını gösteremez. Bu misalleri ictimâî vazifelerin, ictimâî vaziyetlerin âdet ve nevileri derecesinde çoğalmak kabildir. Demek ki müstesna mevkiler, müstesna fitratların, iktidarların nasibidir. Zaten büyüklerin kıymeti, eslâftan ehlâfa nam ve nişanlarının hürmetler, hayriyetlerle hatta masallar, hurafelerle karışık bir surette intikal edip gelmesi meselelerinin bu azlığından değil midir?

Tarihte kaç Sokrat kaç Eflatun çıkarılıp gösterilebilir? Dünyaya kaç Osman Gazi geldi, kaç Fatih, kaç Selim, kaç Napolyon ayak bastı? Hülâsa herhangi çeşitten olursa olsun büyükler pek azdır. Pek nadirdir. Ve arz ettiğimiz gibi olanların kıymetleri, fevkalâdelikleri nedretlerindendir; gördükleri işin, meydana koydukları eserin herkes tarafından mesel ve nazîrini getirmek kabil olmadığındandır.

Kanayan yaraya tütün basmak gibi, mikrobu bulmak şunun bunun yapacağı, bulacağı bir şey olaydı Pastor'ün nam ve şanı mı işitilirdi?...

Mamafih müstesna bir hayata, bir varlığa sahip olmak sebebiyle kazanılan nam ve şöhret her zaman iyilikte; insaniyete, ilme, tıbbâ, mimariye, vatana, millete hizmete gösterilen fevkalâdeliklerin mukabili olmuyor. Tarihte öyle bed-namlar var ki beşeriyet onların fenalıklarındaki büyüklüğü, fevkalâdeliği asırlar ve asırlar geçtiği hâlde dahi unutamıyor, unutmak istemiyor.

İyilikte büyüklerin namını tecbîl etmeyi bir kadirşinaslık vazifesi addeden, ehlâfa bir teşvik vesilesi gibi gören insaniyet; fenalıkta büyüklerin hatıralarını dahi galiba gelecek nesillerin nazarında ibret, intibah ve ıslah-ı nefse medar olsun diye muhafaza ediyor.

Her ne ise, iyilikte olsun fenalıkta olsun misali nadir fevkalâdelikler pek az insanlara münhasır bir takdir ve tecellidir. Ve hayatta asıl olan herkes gibi olmak, orta sınıftan bulunmaktır. Herkes gibi olmak ictimâî hayatın, bilhassa insanî hayatın bir zaruretidir.

Şair:

Kebûter bâ kebûter bâz, bâ-bâz
Kend hem-cins bâ hem-cins pervâz

Demekle pek yüksek bir ictimâî hakikati tespit ve tasvir etmiştir.

Gözümüzü aile denilen bir topluluk hayatı içinde açtığımız gibi, kıraat dersine de insan-ı medenî bi't-tabdır diye başladık. Bunlar eskimiş, herc-i âlem olmuş malûmatlar. Fakat bedihî hakikatlerin dış yüzündeki sadelik, iç yüzlerindeki karışık, derin varlıkların insaniyeti ezelden beri işgal eden meseleler hâlinde tazelenip durmalarına mani değildir.

İctimaî hayatın, insan cemiyetlerinin tâbi oldukları tekâmül kanunlarını tayin ve tespit etmek bugüne kadar ilmin muvaffakiyetleri sırasında kaydedilseydi insaniyetin bugün içinde yuvarlandığı şu kanlı müşkiller belki de baş göstermezdi.

Fakat, geliniz biz işi bu kadar derinlere ve uzaklara götürmeyelim ve sözün zincirini kırmayalım:

Herkes gibi diye başladık ve ictimai hayatın birinci şartı bir arada yaşayanların birbirine benzemesidir demekle beraber, her yerde milletin kitlesini “herkes” dediğimiz orta sınıfın teşkil ettiğini söylemiştik.

Şimdi bir milletin kudreti, terakkisi, tedennisi hülâsa her şeyi bu herkes sınıfının kemiyet ve keyfiyet cihetiyle aldığı istikametle tayin eder. Eğer bu kitle mütemadiyen azalıyorsa fenaya doğru gidiliyor demektir. Bu sınıf servetçe, refahça, sıhhat ve ahlâkça dahi düşüyorsa, geriliyorsa keyfiyetçe dahi aşağılıyorsa bu da kemal-i ehemmiyetle düşünülecek bir meseledir; çaresâz olmak için hemen dâmen dermeyen olmak gerektir.

Herkes umumiyetinde ve refahında, sıhhatinde, kesret-i nesilde, fikir ve ahlâkta yavaş yavaş fakat mahsus ve muttarid surette yükselerek gidiyorsa işte millî terakki, millî itilâ, millî mefkûreye takarrüb vücut buluyor, hâsıl oluyor demektir. Herkesin terakkisine, refahına numune olmak üzere, mesela herkes iktisadiyatta ilerliyor iddiâ-yı mücerredini ispat ediyorum zannıyla menşeî ve bekâsı meşkûk dört gayr-i tabiî serveti ve müesseseyi temcîd pilavı gibi ortaya sürüp durmak kâfi değildir.

Bünyedeki lâgarlık ve emrâz-ı suni tedbirler ve hileler bir müddet saklanabilmesi dahi düzgün düşünce, tâkiye çıkınca sırtır, zahir olur.

İctimai hayatın, bir milletin kendi efradı arasındaki tatlılığı veya acılığı ne gibi şartlara ve sebeplere maliktir. Şöylece toptan yekûn bahsettikten sonra bir de bir milletin diğer milletlerle olan münasebatına gelirse görüyoruz ki orada da, milletlerin cemiyetinde de hâl aynıdır. Cemiyet-i milel de dahi yer ve yüz bulabilmek ya herkesin gıbtasını uyandıran, hürmet ve takdirini celbeden yani herkese numune-i imtisâl olan fevkalâdeliklere sahip bir millet olmaya mütevakıftır.

Bu mazhariyet tabiî pek az milletlere müyesserdir. Devr-i kadimin Yunanî, Romasî devr-i hazırın İngiltere veya Almanya’sı olmak herkesin harcı değildir. Bu

ancak herkesin mefkûresi olmalıdır. Yahut -ki en kolayı en mümkün budur- bütün milletler gibi yani beynelmilel hayatta herkes gibi olmalıdır.

Beynelmilel hayatta herkes gibi olmak demek medenî milletlerde devlet, hükümet, millet, meclis, zabıta, belediye, adliye, kadın, aile mefhumları neyi ifade ve ihsas ediyorsa kendi hayatında onu ihsas ve ifade edecek seviye-i medeniyeye, müesseseta, telakkiyata sahip olmak ve bunu güzâriş hayatında faalen, maddeten izhâr ve ibraz eylemek demektir.

Binaenaleyh bir cemiyeti bir milleti benimsemek onun bilhassa elemelerini, ıztıraplarını, sefaletlerini hissetmekte nasıl herkes gibi olmayı muktezâ ise milletler cemiyetinde muhterem bir fert olarak yaşamak dahi onların içinde herkes gibi görünmeye ve bilinmeye mütevakkıftır.

Veliyüddin [SALTIKÇI]

(Nu. 51, s. 2, 24 Mayıs 1918)

ŞARK VİLAYETLERİMİZDE NÜFUS MESELESİ

Nüfus meselesi, harbin omuzlarımıza yüklettiği en büyük yüküdür. Zaten muhtelif sebepler tahtında nüfusumuzda bir tezaid mevcut değilken ve zaten Anadolu'da hükümetin istinat edebileceği kuvvet kâfi değilken, bu harp mevcut nüfusu da rahnedâr etmiş ve her memlekette olduğu gibi bizde de içimizden birçoklarını alıp götürmüştür. Harbin nüfus üzerindeki bu tahribatı hiç şüphesiz en çok istilaya marûz kalan vilayetlerimizde hissedilmiştir. Türkiye'nin her tarafı az çok nüfusça zayiata uğramış ve muhtelif amiller, bu tahrib-i ameliyesine yardım eylemişse de şark vilayetlerimiz memleketin diğer kısımlarıyla kıyas edilemeyecek derecede insan kaybetmiştir.

Şark vilayetlerimize insanca vuku bulan bu zayıatta muharebelerin tesiri olduğu gibi, Ermeni çetelerinin mezalimi hicretin mahrumiyetleri de zayıatımızı tezyid eden evamildendir Ruslar istila etmezden evvel şehirlerimiz Ermeni çeteleri tarafından ihrâk olunuyor, kardeşlerimiz kurşuna diziliyor veyahut bıçaktan geçiriliyorlardı. Bir taraftan Ruslar geliyor, harp ve ateş geliyor. Ancak kaçanlar kurtulabiliyordu. Hâlbuki kaçanlar da bin türlü mahrumiyetlerle çarpışmaya mecbur oluyorlardı. Evvela uzun ve meşakkatli bir yolculuk, sonra vaslolunan mahallerde iâşe müşkülâtı... İşte bütün esbaba binaen istila edilen üç vilayetimizden hicret ederek dahile iltica edebilenlerin miktarı ancak sekiz yüz bine balığ olabildi. Bugün bu milletçilerin iadesinden sonra eski vilayetlerimizde nüfusun lâ-akall yüzde elli nispetinde tenakus ettiği görülecektir.

Binaenaleyh bütün Türkiye için mevzu-ı bahis olan nüfus meselesi şark vilayetlerimiz için fevkalâde ehemmiyeti haiz bir meseledir. Bu mesele karşısında hükümetçe yapılacak işler, biri müspet diğeri menfî olmak üzere iki safhaya ayrılabilir:

Menfî vezaif avdet edecek halkın ölümden kurtulmasına meydan vermektir. Bunun için birinci makalemizde söylediğimiz veçhile iâşe teşkilatına bilhassa ehemmiyet vermek lazımdır. Düşmandan tahlis edilen vilayetlerimizin sahilden uzak havalisinden alınan haberler bu itibarla pek ziyade endişe-âverdir. Bilhassa Van taraflarından iâşe itibariyle vaziyet pek fenadır. Ruslar çekilirken memleketlerde mevcut her şeyi harap ve mahvetmeyi azmettikleri için bize bir şey bırakmamışlardır. Nitekim erzakın adem-i mevcudiyeti dolayısıyladır ki milletçilerin memleketlerine avdetlerine müsaade edilmektedir. Hâlbuki evvelce de söylediğimiz veçhile bu halkın dahilinde tutularak iade edilmeleri için hem büyük bir bâr, hem de büyük bir ziyandır. İşte hem bu halkın memleketlerinde iş güçleriyle bir an evvel iştilal edebilmelerini temin etmek ve hem de Anadolu'yu büyük bir yükten kurtarmış olmak için bu milletçilerin bir an evvel iadesi çaresine bakmalıdır. Burada da en büyük vazife Harbiye Nezareti'ne terettüb etmektedir. Şark ordumuz vazifesinin büyük bir kısmını ika ettiği için artık eskisi gibi iâşece büyük ihtiyaçlar altında değildir. Hususıyla yeni işgal edilen vilayetlerimizde ordunun iâşesine kifayet

edecek derecede erzak elde edildiği anlaşılmaktadır. Şu hâlde evvelce ordu için terâküm ettirilen ve bugün Karadeniz sevâhilinde ve onun cenubunda müterâkim bir hâlde bulunan erzakın milletçilere tevdiine müsaade etmeli ve bu suretle milletçilerin memleketlerine avdet edebilmeleri imkânını temin eylemelidir. Geçen defa da söylediğimiz veçhile harbiye nezareti harp yüzünden bu felâkete uğrayan bu halkın bu ıstırap ve gözyaşlarına bir nihayet vermeyi en mukaddes vazifelerinden addeylemek icap eder. Bunun içindir ki ordunun ihtiyacından fazla bulunan ve zaten ordunun bulunduğu sahalardan uzak mahallerde terâküm ettirilen erzakın milletçilere verilmesine müsaade de müşkûlat göstermeyecektir.

Milletçilerin avdetlerinde ve avdetlerinden sonra telef olmalarını temin edecek diğer tedabir “sıhhî” kelimesi altında cem olunabilir. Hükümet bu babda elinden geldiği kadar çalıştığı ve elinde mevcut vesaitin bahşettiği imkân derecesinde faaliyet gösterdiği için, bu hususta kendisine terettüb eden vazifeyi ihmal etmeyeceğine itikat edebiliriz.

Fakat yapılan bu nüfus tedbirleri şark vilayetlerimizde nüfusça uğradığımız zayıyatı telakki edecek mahiyette değildir. Bu tedbirler, olsa olsa mevcut nüfusun yeniden zıyâyâ uğramasına meydan vermeyecektir. Hâlbuki kalan nüfus şark vilayetlerimiz için pek azdır, ve bu boşluğu dolduracak tedbirlere tevessül zaruridir. İşte noksan nüfusu telafi için ittihaz edilecek tedbirleri müspet mahiyette gördüğüm için hükümetin bu babtaki vazifesine de müspet namını veriyorum.

Nüfusu çoğaltmak için şark vilayetlerimizde yapılacak yegâne tedbir, bugüne kadar seyyar bir hâlde yaşayan ve devletin vilayet ammesine tâbi olmayan yüz binlerce aşiret efradının iskânıdır. Fi'l-vâki bu aşiretlerde bu harpten mutazarrır olmuşlardır. Bunların da bir kısmı İran ve Rusya'ya ilticaya mecbur kalmıştır. Fakat mezkûr vilayetlerde hâl-i sükûnun tesisini müteakip bu milletçi Kürtlerin ekseriyesi avdet edecektir. Hatta Türkiye'ye iltica eden Kürtler şimdiden firar suretiyle avdete başlamışlardır.

Binaenaleyh herhâlde bunların nüfusu yüz binden aşağı değildir. Şu halde bunları iskân etmekle, yüz bin nüfus kazanılacak demektir.

Şimdiye kadar bunları iskân için hiçbir teşebbüs vâki olmamıştır. Sakin ve medenî bir hayata giren Kürtlerin kendi kendilerine sevk-i tekâmül ile bu hayata girmişlerdir. Bugün de birçok ahvâl ve e'l-câât bunların iskânını zarurî kılmaktadır. Evvela harp, aşiretlerin kendi aralarında mevcut teşkilatlarını bozmuş, reislerin birçoğu ölmüş ve aşiretler dağılmıştır. Bunların avdetten sonra tekrar toplanıp eski teşkilatlarını ihya eylemeleri müşküldür. Aynı zamanda hükümet aşiretlerin bu vaziyetlerinden istifade ederek onlara dest-i himayetini uzatmalı ve iskân ve iaşe suretiyle onların da harp felâketinden bir dereceye kadar vareste kalmalarını temin eylemelidir. Bilhassa dahile iltica eden Kürt milletçilerinin aşiret teşkilatı hemen de tamamıyla bozulmuş gibidir. Bunlar memleketlerinin, istirdadını işitir işitmez müttelik, dağınık bir surette avdete başlamışlarsa da memleketlerine vaslolunca eski teşkilatın mevcut kalmadığını hissedeceklerdir. Bu sebeple istinatsız ve himayesiz kalan bu adamlar derhal hükümetten himaye ve muavenet istemek mecburiyetinde kalacaklardır. Nitekim Van vilayetinde harpten mutazarrır olan birçok aşiretlerin hükümete müracaat ederek himaye edilmelerini talep ettikleri haber alınmıştır.

İşte hükümet Kürt aşiretlerinin bu vaziyetlerinden istifade ederek iskân teşebbüsünde bulunursa hem aralarını asayiş ihlal eden unsurlardan kurtarmış, hem felâketzede bir unsuru himaye etmiş olur. Aynı zamanda azalan nüfusun da bir dereceye kadar telafisine yardım eylemiş bulunur.

Yalnız aşâirden iskânından sonra istifade edebilmek için bunları bir usul-i nahtta ve bir program dairesinde iskân etmek icap eder. Bu şerait-i iskâniyenin izahını da diğer bir makaleye terk ediyorum.

M[usa] Süreyya
(Nu. 95, s. 3, 7 Temmuz 1918)

ŞARK VİLAYETLERİMİZDE NÜFUS MESELESİ

Geçen makalemde şark vilayetlerimizin muhtaç olduğu nüfusu kısmen Kürt aşiretlerini iskân suretiyle telâfi mümkün olduğunu söylemiştim. Filhakika tahlîs edilen vilayetlerimizde öteden beri aşiret teşkilatını muhafaza eden ve hayatını seyyar bir hâlde çapulculukla geçiren birçok Kürt aşiretleri vardır. Bu aşiretleri iki büyük guruba ayırmak mümkündür: Birinciler: Van'ın şimalinde, Beyazıt taraflarında ve bilhassa Van Gölü civarında dolaşan “Milan” gurubuna mensup Kürtlerdir. Bunların harpten evvelki nüfusları 40-50 bin raddesindeydi. Bir kısmı köylerde çiftçilikle iştigale başlamıştı. Fakat mühim bir kısmı da göçebeliklerini muhafaza ediyordu.

İkinciler: Beyazıt, Eleşkirt ve Erzurum taraflarında dolaşan “Zilan” gurubuna mensup aşiretler. Bunların da harpten evvelki nüfusları altmış binden fazlaydı. Bu aşiretlerin seyyar kısmı, meskûn olanlarından daha fazlaydı ve hayatları râîlikle, yağmakârlıkla geçiyordu.

Şark vilayetlerimizin Ruslar tarafından istilaya uğramasını müteakip bunlardan bir kısmı aileleriyle Kafkasya'ya ve İran'a çekildiler. Fakat ekseriyesi hükûmete sadık kaldılar ve erkekleri kısmen ordu ile beraber düşmana karşı çarpıştılar, kısmen de aileleriyle birlikte dahile iltica ettiler. İltica edenleri hükûmet diğer milletçilerden katiyen tefrik etmeyerek himayesi altına aldı, onları da iskân, sevk ve iâşe etti. Milletçi Kürtlerin miktarı 40-50 bin raddesindeydi.

Kürtlerin bir kısmı harp sahalarında bulunmak itibariyle tahribatına marûz kaldılar ve ekseriyesi vefat ettiler.

Binaenaleyh vilayatımız tahlîs edildiği zaman bizde 40 bin kadar Kürt vardı. Bunlar da dağınık bir hâlde bulunuyorlardı. Aşiretlerin ekseriyesi aşiret teşkilatlarını muhafaza ve idameye muvafık olamamışlardı. Öyle aşiretler vardır ki nüfusunun

yüzde ellisinden fazlasını kaybetmişti. Binaenaleyh bunlar için eski hayatı idame etmek imkânı kalmamıştı.

İşte hükümet şark vilayetlerimize yeniden sahip olduğu zaman Kürtleri bu vaziyette buldu. Hiçbir tarafa iltica etmeyerek dağlara çekilen, harbin bütün mesaib ve şedâidine rağmen mevcudiyetlerini muhafaza edebilen kabileler de Rusların çekilmesini müteakip hükümetin muavenet ve himayesini talep ettiler.

Şu hâlde hükümetçe yapılacak şey aşâirin bu vaziyetinden istifade etmek ve onları harbin felaketlerinden kurtarmak için iskân eylemektir.

Yalnız geçen makalemizde de söylediğimiz veçhile bunları iskân etmek için main ve umumî hatları malûm bir program takip eylemek icap eder. Şimdiye kadar muhacirinin iskânında geçirilen tecrübeler ve elde edilen neticeler, bu babda bir program takibi mecburiyetini gösterecek derecede hayret-bahşır sanırım. Balkan Harbi'ne kadar memlekete bir milyona yakın Müslüman hicret ettiği hâlde, iskânda main ve vazıh bir program takip edilmemesi yüzünden bu azim nüfustan istifade edilemedi. Bu noksanı hisseden hükümet Balkan Harbi'ni müteakip bir program dahilinde çalışmak ister gibi oldu. Fakat görüyoruz ki buna el-an tamamen muvaffak olunmuş değildir.

İşte Kürtlerin iskânında da muhacir iskânının verdiği fena neticelerden kurtulmak için geçirilen tecrübelerden istifade etmek ve bir programla hareket eylemek icap eder. Hususıyla Kürtler gibi öteden beri hükümete karşı aldıkları vaziyet-i itimatsızlıktan ibaret olan bir unsur için gelişi güzel bir hatt-ı hareket ittihaz etmek; onlarda eski zihniyetin idamesine yardım eylemek demektir.

Yalnız şimdiye kadar aşâir hakkında hiçbir teşebbüste bulunmamış olduğu gibi bu göçebe halkın iskânı hakkında da nezaretçe bir program mevcut olmadığı görülmektedir. Muhtelif vesilelerle gazetelerde vuku bulan neşriyattan anlaşıldığına göre Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi, aşâiri iskândan evvel bunlar hakkında malumat cemine teşebbüs etmek ve memalik-i sairedaki iskân usullerini

öğrendikten sonra memleketimiz için kabil-i tatbik bir program çizmek gayesini takip eylemektedir. Bu fikir müdüriyet-i umumiyenin iskânı fennî ve ilmî şerait dahilinde ve bir programa tevfiklen icra etmek istediğini bir emr-i vâki karşısında bırakıyor demektir. Bu vaka karşısında hükümet şimdiye kadar yapılan tetkikattan istifade ederek bir program çizmeli ve vilayat-ı şarkiyede bulunan valileri bu programı tatbik eylemelidir.

Hükümetçe kararlaştırılması lazım gelen noktalardan biri de aşâire iskân mıntıkası ittihaz eyleyecek mahallerin tayinidir. Kürt aşiretlerinin iskânına teşebbüs edilir edilmez mevzu-ı bahis olacak meselelerden biri de şüphesiz budur. Bu menatikanın tayininde vilayet ve livaların vaziyet-i coğrafya ve iktisadiyesini nazar-ı dikkate almak lazımdır. İktisaden hiçbir ehemmiyeti olmayan, âtien inkişafa müsteid bulunmayan mahallerin iskân mıntıkası olarak intihabı takip edilen gayeye menafidir. İşte hükümet iskâna teşebbüsten evvel bu umumî hatları tayin etmeli ve bade iskâna başlamalıdır.

Bu hutût-ı umumiyyeyi tayin için Muhacirîn ve Aşâir Müdüriyet-i Umumiyesi'nin ne dereceye kadar hazırlandığını bilmiyoruz. Türkmenler hakkında neşredilen kitaptan anlaşıldığına göre müdüriyet bu hususta pek boşta kalmış değildir. Mamafih bu babda biz de düşüncelerimizi söylemeyi ve iskânın ne şerait dahilinde icrası lazım geldiği hakkında mütalaatımızı beyan etmeye faydadan halli buluyoruz. Fakat bu mütalaatımız ayrıca bir makale teşkil edebileceğinden onu da sonraya bırakıyoruz.

M[usa] Süreyya

(Nu. 102, s. 3, 16 Temmuz 1918)

ŞARK VİLAYETLERİMİZDE NÜFUS MESELESİ VE KÜRTLERİN İSKÂNI

Kürtlerin iskânı mevzu-ı bahis olduğu zaman üç mesele karşısında bulunuruz:

1. İskân şeraitinin tayini.
2. Temdîn şeraitinin tayini.
3. İskân mıntıkalarının tayini.

Bunlar yek-dîgerine merbût meselelerdir. Fakat her birini ayrıca tetkik edip halletmek mecburiyeti vardır. Çünkü aşâiri yalnız iskân etmek kifayet etmez. Ona aşiret hayatını unutturmak, bi'n-netice onu sabit ve müstakil bir hayata alıştırmak da icap eder. Sonra aşâirin kabiliyetlerine, tarz-ı hayat ve maişetlerine göre iskân mıntıklarını tayin lazım gelir. Hülâsa her üç mesele de halledilmedikçe matlub ve muvaffak bir iskân mümkün değildir.

Şu hâlde bu üç meseleyi ayrı ayrı tetkik edelim: Evvela iskân meselesi: Kürtleri aşiret hayatından kurtarıp şehir hayatına indirmek mümkün müdür, _____¹ meselesi kısmen halledilmiş olduğu için bunun üzerinde uzun müddet tevkif etmeyeceğiz. Çünkü harpten evvel dahi Kürtlerin şehirliliğe doğru gittikçe artan bir temayül gösterdikleri Kürt aşiretlerinin ahvâl-i ictimailerini bilenlerle malûmdur. Hâlbuki harp bu temayülü teşdîd etmiş ve onlara artık göçebe yaşamak imkânı olmadığını göstermiştir. Nitekim bu imkânsızlık karşısında aşâirin ekseriyesi kendiliklerinden iskâna talip olmaya hükümetin himayesini talep etmeye başlamışlardır bu zaruret ve aşiretlerde hâsıl olan bu yeni halet-i ruhiye aşiretlerin istikrar-ı kabiliyetini ihraz eylediklerine en vazıh delildir.

Bu mesele halledildikten sonra, bunların, kendilerinden azamî istifade temin edilebilecek surette iskânlarını düşünmek icap eder, bunun için de iskân şeraitini

¹ Okunamıyor.

aşiretin kendi teşkilatından iktibas etmelidir. Mücerret ve umumî nazariyeler etrafında dolaşımtansa bu teşkilatın icap ettirdiği şeraite riayet etmek en eslem tarihtir.

Aşiret teşkilatının nazar-ı dikkate alınması demek, bu teşkilatı idame eden avamili ortadan kaldırmak aşiret efradının tekrar hâl-i sabıklarına avdetlerine mani olmak demektir. Saniyen aşireti teşkil eden efradı kendi ictimâî mevkilerine göre iskân eylemek demektir. Bu itibarla aşiret teşkil eden efradı esaslı iki sınıfa ayırmak mümkündür:

1. İdare edenler sınıfı.
2. İdare edilenler sınıfı.

İdare edenler: Beyler, ağalar, şeyhler, hocalar vesairedir. Bu sınıfın ictimâî mevkiini tetkik ettiğimiz zaman görüyoruz ki bunlar aşiretin aristokrat ve daha yüksek medenî bir hayat yaşamaya alışmış zümresidir. Mesela bey öteden beri şehir addedilen bir kalede oturur. Hayatı şehir hayatına müşabihdir. İhtiyacı aşiret ferdinin ihtiyaçlarından fazladır. Bu âdemden istifade edebilmek için onu kendi şerait-i hayatiyesine muvaffak bir muhite atmak lazımdır. Bu ise, bunların ancak şehirlerde iskânı ile mümkündür. Çünkü öteden beri kendisini herkesin fevkinde görmeye ve şehri bir hayat yaşamaya alışmış bir adamı köye atmak onu mevkiinden ve vaziyetinden memnun olmaya sevk etmektir. Bu ise iskânı ikamete uğratabilecek en büyük amildir.

Ağalar, şeyhler ve hocalar için de aynı mütalaa vardır. Bunlar da ekseriyetle şehirlerde yetişmiş ve şehir terbiyesi almış adamlardır. Binaenaleyh bunlarında mukadderatı beylerinkine müşabihdir. Şu hâlde idare edenler sınıfı bile istisna şehirlerde, müddet-i hayatî olan yerlerde iskân eylemelidir.

İdare edilenler sınıfına gelince: Bunlar aşiret efradından mürekkeptir. Bunları şüphesiz şehirlerde teksî imanı mevcut değildir. Bir kısmı şehirlere yerleştirilebilse bile diğer bir kısmını köylere dağıtmak mecburiyeti vardır. Fakat

bizce düşünülecek en mühim mesele neyle meşgul olmaları lazım geldiği meselesidir. Şimdiye kadar vuku bulan birçok tecrübeler göstermiştir ki Kürtler çiftçiliğe pek de müstaidd adamlar değildir. Geçen sene Konya’da bulunduğum esnada oraya getirilen birtakım Kürt milletçilerin ziraatla iştigal eylemelerini temin mümkün olmadığını bizzat gördüm. Bunlar başkalarının kumandası altında çalışırlar iş çıkarıyorlar. Fakat kendi kendilerine terk edildiler mi hiçbir şey yapmıyorlardı. Ekseriyesi işten kaçıyor, serseriyâne dolaşıp ötekinin berikinin emvalini yağma etmeyi tercih ediyorlardı. Sonra Kürtler hakkında yazılmış birçok kitaplar okudum.

Bilhassa Kürtlerin iskânından bahseden “Osfarman” ismindeki tarihine istinaden tetkikatta bulunan Petersburg Şark Akademisi de aynı fikirde bulunmaktadır. Keza Kürtler hakkında mühim bir eser neşreden “Lenhard” da diyor ki: “Şerifname’de görüldüğü üzere eski Kürt beyleri devrinde hiçbir Kürt aşireti ziraatle iştigal etmezdi. Bu iş Hristiyanlara aitti. Bu hâl Kürt’ün hiçbir vakit köylü olmadığını gösterir.” Diğer taraftan şark vilayetlerimizde vaktiyle birleşip çiftçilikle iştigale başlayan Kürtlerin de büyük işler yapmadıkları ve ziraatı Anadolu lularından ibtidaî bir hâlde ika eyledikleri herkesçe malûmdur. Buna mukabil Amerika’ya, İstanbul’a, Batum ve Bakü’ye hicret eden binlerce Kürt’ün hayatta pek güzel muvâfık oldukları ve bilhassa hamallıkta pek ileri gittikleri görülmektedir.

Bilhassa Amerika’da Kürtler bütün darü’s-sanâa ve madenlerde bu gibi ağır işlerde istihdam edilmektedir.

Binaenaleyh Kürt aşiret efradının gayr-ı meskûn olanlarını iskân ederken bunların ziraatından ziyade maden ve darü’s-sanâalarda çalışmalarını temine gayret etmelidir. Zaten şark vilayetlerimiz ziraattan sanaiye ve madenciliğe mustaiddir. Memleketimiz henüz bir ziraat memleketi olmakla beraber dünya sanaiye doğru terakki etmekte olduğu için memleketimizde de harpten sonra birçok sanayinin inkişaf edeceği muhakkaktır. Van ve Erzurum tarafları ise gümüş ve bakır avanesiyle meşhurdur. Bilhassa madenler pek marûftur. Yarın memleketimize biraz sermaye gelir, Trabzon-Erzurum- yolu da işlemeye başlarsa buralarının az zamanda büyük bir inkişafa mazhar olması hiç de mustaidd değildir. Zaten elinizde maden ve amele

olduktan, nakil vesaitiniz de bulunduktan sonra para ve sermaye bulmak o kadar müşkül bir iş değildir. İşte bu sebeptedir ki makalelerimizin ibtidasında şark vilayetlerimizin imarı esnasında arazinin iktisadî vaziyetinin de nazar-ı dikkate alınması lazım geldiğini der-meyan etmiştim.

Hülasa bir taraftan beyler şehrimizde ticaret ve sanaat gibi veyahut çiftlik işletmek gibi daha kibar işlerle meşgul olurken aşiret efradını da madenlerde, darü's-sanâlarda işgal çaresini aramalıdır.

Fakat iskân bu kadarla bitmiş addedilebilir mi? Bence hayır! Çünkü iskândan sonra bunları yerlerinde tespit, tekrar eski hayatlarına avdetlerini men ve yeni hayatlardan memnun olmalarını icap edecek vesaite müracaat gibi birçok tedbirlere daha ihtiyaç vardır ki bunu da diğer bir makalemize terk ediyoruz.

M[usa] Süreyya

(Nu. 104, s. 3, 18 Temmuz 1918)

TALİHE, KADERE DAİR...

Masallarda şehzadesi, beyzadesi, her neyse biri, boşa koyar dolmaz, doluya koyar almaz, sağa başvurur bulmaz, sola koşar olmaz; nihayet bunalıp derinden, yürekten bir “Of!” çeker; bakar ki karşısında bir dudağı yerde, bir dudağı gökte kocaman bir zenci “Dile benden ne dilersen?” diye soruyor; buna yakın bir vaka geçen gün benim başımdan da geçti:

Ortaköy’e giden tramvayda hired-hâş bir hâldeydim; vücudumun ezilip hırpalanmadık yeri, elbisemin buruşup kırışmadık parçası kalmamıştı. Misafirliğe giden efendiden bir adama değil, ya hissedarlarla dövüşmekten sonra karakola sokulan bir mahalle gencine, yahut da karakoldan çıkan bir gazete muharririne

benziyordum. Çürük, ezik içindeydim. Tam o sırada orman korucusu gibi ızbandut bir herif elindeki demir uçlu lâbûdu kaldırıp ayağımın üzerine denizdeki pis kargalar gibi yaman bir nişancılıkla “Güm!” diye indirmede mi? O, “istiğfar ah” bile diyemedi, hâlbuki ben, derhal, candan, yürekten “Of!” diye haykırdım. Bir de ne bakayım, eşref saatine mi geldi, nedir, karşımda bir dudağı gökte kuzgunî siyah bir harem ağası duruyor, yüzüme bakıyor. Hem öyle bir bakış ki manası: “Dile benden ne dilerse?”... Zahir, tekerleklerden çıkan sinir bozucu gıcırtilar, bir düziye kulaklarımı döven çan seslerinin verdiği sersemlik, itişip kakışmanın yorgunluğu, et perhizinin zaafı ile zihnim alt üst oldu, bana bir şaşkınlık geldi, masal içinde miydim, yoksa bol harem ağalı Ortaköy tramvayında mı, fark etmiyordum. “Ne istesem? Ne dilesen?” diye düşündüm. Aman ya Rabbi, birden hatıra hiçbir şey de gelmiyor; nutkum da, aklım da tutuldu; saçma sapan arzulardan bir türlü zihnimi kurtarıp adam akıllı bir şey isteyemiyordum. Hâlbuki yüreğim temenniler, arzular, isteklerle doluydu... Az daha “Harp bitsin!” diyecektim, sustum. Filozofun “Zaman”daki makalesi cesaretimi kırmıştı, meğerse sulh de iyi bir meta değilmiş; para mı bulunamazmış, yoksa para bulunur da meydan mı bulunamazmış, yoksa her ikisi de bulunup hesapsız, kitapsız yemeye imkân mı bulunamazmış -kabahat makalede değil, bu benim mahdud anlayışlı kafamda- manasını bir türlü iyi kavrayamamıştım; işte bu yazı beni susturdu. Hani meşhur hikâyedir, çocuğun biri anam ölsün de babam bir genç kadın alsın, yüzüm gülsün, diye dua edermiş, aksi çıkmış, babası ölmüş, onun gibi ben de şimdi, daha berbat çıkar diye sulhu da pek isteyemiyorum. Fakat Âbidhanı’nda yazıhanem, şeker işinde de parmağım olmadığı için harbin devamına da pek dua edemiyorum. Hayır aklıma efradını cami, ağyârını mani hiçbir temenni gelmiyordu.

Harem ağası bir tereddüt devresi geçirip bir hayli yüzüme baktıktan sonra bol redingotunu ilikledi, yerden bir selam verdi; kulağıma eğildi. “-Allah aşkına, beyefendi, bir ekmek parası-“ dedi. Meğerse kibar kılıklı bir dilenciymiş... Talihe bakın ki kırk yılda bir karşıma “Dile benden ne dilerse?” diyeceğini farz ettiğim bir zenci çıktı, o da sadaka istedi. Hâlbuki zamane zenginleri, tabî ki böyle, masallardaki gibi, sanki bir “Of!” diyorlar, karşılarına bir “Dile benden ne dilerse?” diyen çıkıyor ve saniyede dünkü cebi delik bugünkü kırk ikilik oluyor. Bende bu

talih nerde? “Dile benden ne dilerse?” diyecek bir ehl-i keramet beklerken yine masallardaki gibi “Ölümlerden ölüm beğen!” diyen bir ıfryetle karşılaşmadığıma şükredip oturmalı. Bana da artık Fuzûlî gibi:

“Dîde-i bahtım açılmaz, ne sebep uyhuludur.”

Demek düştü. İstibdat yağması çocukluğuma, muharebe piyangosu uzaklığıma tesadüf etti, sünnetim aceleye, düğünüm yolculuğa tesadüf ettiği gibi... Zaten bir zamandır her işim aksi: Hastalığım bayrama, maddî bozukluğum ziyafete rast geliyor; yıkanayım diyorum, sular kesiliyor; bahçeyi sulatıyorum, yağmurlar yağıyor. Hiç böyle muannit aksilik görmedim, sıcağı çok sevdiğimi talihime ez-kaza deyiversem Temmuz ortasında, galiba, kış yapacak... Öksüz kırk yılda bir hayırsızlığa çıkmış, ay akşamdan doğmuş; lakin bu iş hesapsız tutulmuş da ondan böyle olmuş; ben ne yapayım ki bu talihle hayırsızlığa çıksam sade ay doğmayacak, belki güneş bile battığına pişman olup ters yüzüne geri dönecek! Hâlbuki talihli adam böyle fena bir işe niyet etse de bedir tam bile olsa tam vaktinde ay tutulduktan başka üstelik, belki, elektrik fabrikası da sakatlığa uğrardı...

Ben talihime güvenemiyorum; eminim ki bir piyangoğunun umum biletlerini toplamak bana müyesser olsa da içlerinden bir tanesini de alamasam büyük ikramiye o alamadığıma çıkardı. “Arpa ekтім darı çıktı.” diye şikâyet ederler; ben arpa eksem de darı çıksa sevincimden şenlik, bayram yaparım; toprağa attığım tohumların kurtlar, kuşlar tarafından yenmesi ne latif! Hâlbuki talihli adama bakıyorum; darı ekiyor, buğday alıyor, yine de beğenmiyor; hiçbir şey ekmeden zahire alanlara baktıkça ona da hak veriyorum; beğenmez a... İyi ki mebus değilim; benim girdiğim meclis haftasına tatil olurdu; hâlbuki talihliler meclisi dört seneyi de aşırıyor. “Talihi yar olanın yar sarar yarasını” demişler; benim yaramı, yardım vazgeçtik, ağyar bile sarmaz da sokak ortasında kıvrılıp kalır diye korkuyorum!

Talihimin Ada’da bir gece kumarlık canı var; hani Amerika da -Amerika ayın son Çarşamba’sı gibi kimine yarıyor, kimine yaramıyor; arkasına birçok darü’s-sanâalar, fabrikalar, makineler temaşasına galiba her akıl pek tahammül edemiyor ki

muharrirlerden biri oradan geldikten sonra kendisini artık adam değil seksen bâgir kuvvetinde bir boksör genç zannediyormuş, Allah şifa versin!- Evet ne diyorduk... Hani Amerika'da konserve fabrikaları varmış, öküz bir kapısından teveyyülî, canlı girer, öbür kapısından yolunmuş, soyulmuş, hatta kutulara sokulmuş bir hâlde çıkarmış; işte ben de kulübe gitsem böyle bir kapıdan canlı ve giyimli girer, ötekinden cansız soyunmuş çıkardım. Hiç böyle topal talihle kumarbazlar kervanına katılınır mı?

İki türlü yüzmek vardır: Biri suyu ite ite, öbürü kendine çeke çeke... Yaşamak da böyledir: Benim hayatım birinci kısımdan, ite ite ömür sürüyorum; önlerine çeke çeke yaşayanlar başkaları... Benim talihim dâfi bir talih; geçen de bir cenaze alayında -cenaze kelimesiyle alay kelimesi de birbirine ne kadar zıt!-beyin biri nedense kızdı; bastonunu çekti, önünde ne varsa itip devirerek kendisine yol açtı, yürüdü; fakat bir yeri geldi ki sıkıştı, kaldı, artık ne baston para etti, ne feryat... İşte ben de böyle yazılarımın hakkına ite devire ancak bir arpa boyu yol gittim; şimdi sıkıştım, kaldım; kalem bu ana baba önünde artık sökmüyor. Talih dediğin himmetli kısımdan olmalı; böylelerinin önünde dağlar eriyor. Nehirler kuruyor. Hâlbuki benim karşımda kümbetler dağ, seller nehir oluyor; bir de cazip talih vardır; uzağından geçerken “Şıp!” diye servet, ikbal insanın üzerine yapışır, atayım desen kurtulamazsın; bu, hepsinden iyidir; İstanbul gibi bir fakir beldeye girdik mi o talihle bütün halkı şekersiz veya odunsuz bırakmak elindedir. Fakat talihin bir kısmı da vardır ki iyi başlar, insanı aldatır, sonu kötüdür; hani bir ata binersin de uslu uslu, tatlı tatlı giderken birden ürker, üzerindeki atar; böyle talihler de vardır. Antep mebusu işte bu kabîl bir huylu ata bindi, sırt üstü geldi; bakalım kendisini toparlayabilecek mi? Tevekkülî talihe kör talih dememişler, resmini bile gözü bağlı yaparlar; harp zenginlerine baktıkça talihin gözü görmez olduğuna hakikaten inandım, iman ettim; bunları hangi delikten bulmuş da çıkarmış, şaşırdım. Galiba talih sade kör değil, biraz da sersem... Fakat yamağı, yaman! Daha dün tırtıl gibi yerde sürünen bu adamları dört günde kelebek gibi kanatlandırdı; eceli gelince karınca kanatlanır derler ama bunlar öylesinden değil; asıl, kanatlanmasaydılar açlık senesinde ecelleri gelirdi. Mektepten hatırlarım, daha geldiğinin birinci gününden şımarıklık, haşarılık yapan arkadaşlara: “Kabak çiçeği gibi açıldın!” derlerdi. Harp

zenginlerinin yanında kabak çiçeğinin açılmışı menekşeninki gibi mütevazı, mahviyetkâr kalır; onlar, gönüllerinden selhane ayağı geçen gübresi bol ayçiçeği tohumuna benziyorlar; çar çabuk sivrildiler, kocaman kocaman çiçeklerle şımarık şımarık tepemizde açıyorlar. Neredesin sulh veya insaf bahçıvanı! Artık kemale erdiler, gel de şunları topla...

Benim talihimden çiçek beklemek abes; rüzgâr tohumumu bataklığa attı, saz gibi dört ördek arasında sıtmalı, hummalı, solgun bir ömür sürüyorum. Mamafih sade harbe değil, bir başka bela olan talihsizliğe de ben dayanmaya karar verdim. Rind dediğin vesika ekmeğini iâşe yağına banıp banıp yine dayanmalı; beline Men-i İhtikâr'dan dört arşın salaşbur dolayıp yine dünyaya meydan okumalıdır.

Bunun sonu tatlı olacak; zahmete değer! Kimin talihi iyi, kaderi parlak, o zaman anlaşılır...

Refik Halit [KARAY]
(Nu. 120, s. 3, 4 Ağustos 1918)

MUSİKİ ÂLEMİ

Derler ki Şark şair ve sanatkâr yetiştirir. Filhakika tabiatın bu arz-ı kadime verdiği feyz ve neşe mavi semaların, râkid çamlıkların Şarklılara bahsettiği perestiş hisleri zevk ve bedâyi için ruhlarımızda biraz fazla tahassüsler yaşamasını temin ediyor. Lakin bu muhit hiçbir zaman yetiştirdiği sanatkâr ruhları teşvik edecek kadar lütufkâr olmamıştır. Başka memleketler, pek bahilâne yetiştirdikleri sanatkârları için hayatlarında takdir ve hürmet gösterir, zevallerinde hatıralarına abideler rekz ederek şanını ihya ederler. Bizde sanatta, maâliatta inkılâplar yapan eâzım bile unutulacak kadar ihmal edilirler.

Şuaramız kadar musiki esâtizemizde de bizim bu lâ-kaydımızın kurbanıdır, asrının değil, şimdiki tarz-ı musikinin bile üstadı sayılacak kadar ince bir ruh-ı sanatkârâneye malik olan mesela “İtrî” gibi bir bestekârımızın hayatını, âsârını hangimiz layıkıyla biliyoruz. Onuncu sâl-ı hicrî âlem-i musikinin en parlak yıldızı olan “İtrî”nin tertip ettiği o cidden “lâ-yemût” besteler bugünkü musikimizin de en cazibeli parçalarıdır. Demek ki Şark ruh-şinas, bedîa-perest, sanatkâr yetiştirse bile maatteessüf kadir-şinas yetiştirmiyor. Ve onun içindir ki sanat için çalışanlar şevk ve heyecan yerine hicran ve nevmîdî hissediyorlar.

* * *

Musikiye rağbet son iki sene zarfında ziyadeleşti. Hususıyla hanımlar arasında bu inhimâk fazla mahsus, “Darüelhan” hanımlar kısmının sınıfları pek dolgun. Bizde garip bir fikir var. Daima her şeyin kolay cihetini takip ediyoruz. “Darüelhan”da muhtelif sazlar var. Kemençe, tanbur, keman, ud, kanun... Bu sazlardan elde edilmesi daha sühûletli olan mesela ud gibi alat-ı musikiye için heveskâr pek ziyade. Sonra tanburun talebesi ancak yedi sekiz hanım. Hâlbuki tanbur biraz güç olmakla beraber Şark’ın en ruh-ı aşına sazlarından biridir. Buna rağmen ud ve kanun talebeleri yüze yaklaşıyor. Bu pek ümit kıracak bir inhimâktir. Sanatta görecelik, kolaylık aranmaz. Elimizdeki alat-ı musikiye ruhlarımızın lisanına bir vasıta-i tebliğdir. Biz bu lisanı bütün incelikleriyle eda edecek sazlarla iştilal etmeliyiz. Ud, güzel bir saz olmakla beraber hiçbir zaman kemençenin, tanburun, kemanın lisanını söylemez. Binaenaleyh musikiye heveskâr olanlar bilmelidirler ki sazların kolayını tercih etmek musikiyi adi bir zevk için alet etmek demektir. Sanat için çalışanlar tulûat-ı kalbiyeye aşına olan sazlara rağbet ederler. Şark musikisi daha ziyade münferit sazlarla tekellüm eden bir musikidir. Sedanın, perdelerin ana tınını her saz serbestçe ifade edemez. Elimizdeki alat-ı musikiye madem ki tahassüsümüzün bir alet-i tebliğidir, o hâlde onu çok defa ağlayan, bazen gülen hicranzede, sevdakâr, mütehâşî kalplerimizin hafif, asabî, müteellim, lerzişdâr en ince hareketlerini kayıt ve nispet edecek sazlar arasından intihâb etmeli, ruhumuzun lisanına güçlüğüne bakmayarak bize daha samimî ve serbest sazlara mahrem-i ittihâz etmeliyiz.

Üstat Cemil Bey merhum kemençe ve tanbur için “Bunlar musikinin en râz-ı aşına lisanıdır.” derdi. Merhumun dehâ-yı sanatkârânesi bu iki sazda tecelli etmişti. Kemençenin yanık, baygın fıganlarıyla o her zaman bedbînliklere aşıyan olan ruhunun sızılarını söyler, tanburun mihter, mütelâtım nağmeleriyle hayatının hüsrânlarını inlerdi.

Musikiyi görenin için sever görünmüyor da bir ihtiyaç, tahassüsâtımızı nağmelerle ifade edecek bir lisan diye telakki ediyorsak gerek sazlarımızda ve gerek bestelerimizde sühûletten ziyade sanat aramalıyız. Ud, basit bir alet-i musikiyedir. Ve onunla en adi mahalle yaygaralarını eda etmek pek kolaydır. Fakat bu muvaffakiyet “musiki”nin daire-i şümûlüne giremez. Usulsüz, ahenksiz, yani duygusuz ve zevksiz sokak besteleri musikinin haricindedir. Nasıl ki edebiyatın harici addedilen ne kadar eserler var.

Alat-ı musikiyemizden sonra bestelerimiz için de söylenecek şeyler var. “Şarkiyat” bizde en eski bir tegannî mevzudur. Musikimizin hareketleri hemen hemen şarkiyatın mahdut çerçevesinde kalmıştır. Semailerle pîşrevler ve klasik ara nağmeleri muhtelif makamâtın hûlasasından başka bir şey değildir. Bununla beraber bu şarkılar, semailer arasında pek sâmia-nevâz parçalar da yok değildir. Mesela Osman Bey’in yegâh pîşrevi ile Ziya Paşa’nın nevâ saz semaisi bunlardandır. “Darülelhan” eski ve yeni âsâr-ı musikiyemiz arasında intihâb ettiği bu gibi nadide eserleri tamim etmekle kadir-şinaslık gösteriyor.

Halkımızın lisan-ı musikiyesini yükseltmek için sanatkârâne tertip edilmiş bestelere ihtiyaç vardır. Küçük büyük herkesin ağzında “Kara Biberim” gibi yaygaralar devam ettikçe bizde zevk-i bedâyi tesis edemez.

“Millî musiki” için “Darülelhan” hanımlar kısmı büyük bir faaliyetle çalışıyor, ümit ederiz ki asırlardan beri bağlanmış, unutulmuş olan musikimizin lisanı bu faaliyetler neticesinde nâ-memûl neşîdeler terennüm ederek harekete gelecektir.

13 Ağustos 918 Büyükada:
Samie Cahit
(Nu. 131, s. 3, 15 Ağustos 1918)

BUHRAN ZAMANLARINDA HÂLET-İ RUHİYE

Bunu anlatmak istiyorum ama bilmem muvaffak olabilecek miyim?! Herkes gibi benim de şu sırada kuvvetli bir arzum var. Lakin insanın arzularına hakkıyla tercüman olabilmek için lisanın ne kadar kusurlu ve kifayetsiz bir alet-i tebliğ olduğunu pek iyi bilirim, çünkü bu hususta tecrübem çoktur.

Yalnız bu kusuru ikmâl ve telâfi edebilmek için bir çare düşünebiliyorum; o da başkalarının arzuları ile benimkini kıyas ve mukabele ederek sözlerime daha biraz kabiliyet-i beyan bahşedebilmek mükâfidir.

Evvela bir hakikat ihtar edeyim ki ilmen müsellemdir.

Buhran zamanlarında hissiyat akla büsbütün tahakküm ve iradet-i beşeriye tasallut eder...

Arzularımız aklımızdan değil, hissiyat-ı hayvaniyemizin ihtiyacatından tevellüt ve neşet eder. Bu da pek mühim bir hakikat-ı ilmiyedir. Onlar bizden, hiç ayrılamayan müştehiyat ve temâyülat-ı gareziyenin (yani fitriyenin!) cilveleridir.

“Salim-normal” bir hâlde ve akıllı adamlarda arzular -hemen daima- muhakemenin kontrolü altında bulunduğu gibi (hatta bulunduğu için!) zaman-ı irade dahi -hissiyatın değil!- aklın elindedir.

Bu maruzat-ı muhtasarım ilm-i ruhun hakayık-ı müsbetesindendir. Bunları -bi'l-iltizam- mukaddeme-i bahs ittihâz ettim; fakat maksadım konferans vermek değil!... Ciddi bir şey söyleyeceğim ki saadet ve selametimizle sıkı sıkıya alâkadardır.

Evvela “salim” bir hâlde miyiz?... Onu sormak hatırıma geliyor. Kim ne derse desin, ben -hem kendime malik ve iradetime hâkim bulunduğum hâlde- iddia edebileceğim ki: Değiliz!... Muvazene-i idare ve maliye ve siyasiyemiz gibi, muvazene-i maneviyemiz de muhteldir. Zaten hepsi birbirine tâbi olduğu için bu hâlet-i ruhiyeye düşmüşüzdür. “Buhran” bu muvazenesizliğe derler. Her ne veçhile olursa olsun!

O sebeple gerçektir ki şu sıralarda hemen herkesin makul, gayr-ı makul birçok arzuları vardır ki mutlak getirildiğini istiyor. Yani ihtilal-i hissiyat, muvazene-i maneviyeyi bozmuş akıl ve muhakemeyi halletmiştir, demek oluyor.

Arzuların ehemmiyetini inkâr etmiyorum; hatta hakkını teslim ediyorum; çünkü onlar -hakikat hâlde- hakk-ı hayat ifade eder, fakat umumun -ve hiç olmazsa büyük bir ekseriyet- âmâl-i müşterekesine karşı gelen bir arzu “müstebiddâne” olur. Meşru olması ancak milletin dileklerine muvaffakiyet ve müşâreketi ile meşrûttur.

Bugün Osmanlı milletin -yalnız onun değil!...- bütün insaniyetin en hazz-ı iştîyâk ile dilediği ve kâfî-i saadet bildiği şey, “sulh”tur.

Öyleyse bu arzumu umumilik meşruiyetinde hiç şüphe kalmaz. Bu maksadın husulüne yardım etmek için ne yapabilmek mümkünse herkes onu yapmak hususunda lazım gelen himmet ve gayretini vazife-i insaniyet bilmelidir.

Hâlbuki biz bu kutsî ve umumî maksadı bırakıp hususî arzularımıza tâbiyet ediyoruz. Bunu tabîî görmüyor değilim! Demin de söyledim. Hatta ne kadar müfrit bile olsa bî-gayr-i hakkın sitem-dîde olmuş, hakaret ve zarar görmüş bir adamın

teşfiye-i intikam etmek arzusunu bile muhakkak ve meşru görebilirim. Yalnız namusum, tâbehengâm görüyorum. Yoksa bir ihtiyar köylünün -kemal-i sabr ve sekînetle- bana dediği gibi:

Birgün mahşer kurulacak,
Elbet hesap sorulacak.
Münafıkların alnına,
Kara damga vurulacak!

Buna benim de hiç şüphem yok!... Fakat bakalım. Evimiz tutuşuyor, evvela onu söndürelim!... Sonra alacak davası için kadıya gideriz. Hem gitmeye hâcet yok, o, kapımıza gelmiştir.

Hâl böyleyken birçok kimseler -şüphesiz vatanın selâmetini düşünen birçok halis adamlar- herkesi bir hileye, bir entrikaya karşı ikaz etmek için fazla telaş ediyorlar. Mesela:

“Şimdiki kabine yine İttihatçılar elinde alettir. Meclis-i Mebusan, milleti temsil etmeyen ve merkez-i umumî tarafından -keyfî olarak- nasbolunmuş bulunan birtakım mutî memurlardır. Yeni fırkalar, eskisinin başka renge boyanmış veyahut üstünkörü badana edilmiş birer numunesidir. Binaenaleyh isterlerse kabineye rey verip müzaheret ederler, istemezlerse yıkıverirler. Meclisi fethetmeli. Yeniden intihâb yapmalı. Kabineyi de falan falanla teşkil etmeli! İlâ âhirihi!...”

Gibi mülâhazat ile arzularını beyan ediyorlar. Bu mülâhaza güzel! Fakat -min gayri haddin- benim de hatırıma gelmiş bir şey olduğu hâlde ben onun şu sırada mevki-i icraya konulmasını katiyen muvâfık görmediğim için bir söz söylemiyorum.

Mebusluktan şiddetle müteneffir ve girizân olduğum şiddetle alâkasızlığımdan değil; bilakis herkes kadar benim de bu sevgili memleketle alâkam var. Asıl alâkam olduğu için, şimdilik her şeyi hoş görmek taraftarıyım. Yoksa idare-

i meşrutiyete meşru bir meclisin ve kabinenin ne gibi şartlara muvaffakiyet ve rağbetle teşekkül etmesi lazım geleceğini o kadar iyi bilirim ki bana hiç kimse bu hususta ders veremez.

Mamafih bugünün meselesi bu değil! Bugün biz sulhu temin edebilecek, hatta muhâsımayı derhal tatil edebilecek bir kabineye muhtacız. O kabine kimlerden müteşekkil olursa olsun, ehemmiyeti yoktur. Çünkü büyük bir diplomasi yapacak değil, ancak bizim varlığımızı sıyânet etmek şartıyla tesellüm-i silah ve temin-i felâh edecek. Bizce “zafer-i nihâî” budur. Yoksa bu ahvâlin, bu teşkilâtın, bu fırkaların hepsi “muvakkit ve gelici geçici şeyler-transitoire”dir. Hepsi esastan değişecek. Bu idareyle, bu tavır ve niyetle, bu kafayla ve bu kanunlarla yaşamak ve Türkiye’yi yaşatmak ihtimali yoktur. Zaman, cihan, insan, iman hep değişmiştir.

Öyle olunca bu kabinenin şekil ve erkânına kaide-i meşrutuna bakalım: Meclisi herhâlde feshetmek hakkı padişahımız efendimiz hazretlerinin hukuk-ı şahanelerindendir. Evvelce de arz etmiş olduğum gibi bu memlekette gerek rüyet-i siyaset gerekse azim ve hamiyet itibarıyla herkesten âli bir maneviyat-ı mümtaza ve bir salâhiyet-i müstesnayla milletin varlığına hâris olan şevketmeâb efendimiz İzzet Paşa Hazretleri’ne itimat ederek tefvîz-i umur buyurunca ben de İzzet Paşa’ya itimat ederim. Eminim ki bir padişah –hususla veliyy-i efendimiz gibi devr-endiş ve hamiyetperver bir padişah!- benden ve şu milletin her ferdinden ziyade bu memleketin şeref ve istikbalinde alâkadardır. Meclisin feshini irade buyurmak Kanun-ı Esasî iktizâsınca ancak zât-ı hümayunlarının yed-i salâhiyetine mevdû bir hakk-ı hükümdarî iken o hakk-ı meşruyu istimâl buyurmuyorlarsa, elbette bir hikmeti vardır; ve o hikmet âşikârdır:

İcabat-ı ahvâl, “doğru düşünüp akilâne hareket etmek için”, bize ancak beş on gün mühlet vermiştir. Bu kadarcık bir zaman zarfında temin-i sulh ve selamet için kemal-i sekînet ile çare düşünmek lazım gelirken meclisi kapamak, yeni ittihat gailisi açmak, ve -açık söyleyeyim ya Rabbi!- bu memleketin efendilerinden hamallarına ve kayıkçılarına kadar hemen her ferdi bir ittihat kulübünde mukayyet olduğu hâlde, icra olunacak intihabat-ı cedidenin ha kanunî ve daha meşrutî

olabileceğine inanmak, -af edersiniz efendiler ama- ahmaklıktır. Şimdiki vazife-i acile bu ahmaklıklara meydan vermeyerek asıl işi kurtarmaktır.

İşte Osmanlı taç ve tahtını, Osmanlı şeref ve haysiyetini, e'l-hâsıl bütün hukuk ve mefâhir-i tarihiyesiyle Osmanlı milletini azim bir felaket ihtimalinden kurtarmak isteyen –hem ondan başka bir şey düşünmeyen- veliyy-i nimet efendimiz, hamiyet-perverâne temennileriyle bu ahmaklıklardan bizi sıyânet etmiş oluyor. Bunu iyi bilelim; ve zerre kadar hamiyetmiz varsa padişahımızın meslek-i siyasetine katiyen itimat ve ancak dirayet-i hümayunlarına istinat edelim!... Şüphe yoktur ki böyle bir meyusiyet zamanlarında memleketimizin yetiştirebildiği en büyük ve en hayırlı adam sevgili padişahımızdır.

Binaenaleyh mühletimiz azdır; “köşe kapmaca” oyununa zaman müsait değildir. Fırsat gidiyor ve onunla beraber varlığımız, şerefimiz gidiyor.

Avam şarkılarından, zihnimde kalmış olan şu manadar kıtanın dediği gibi, talihimiz bize:

Gidiyorum; işte gör!
Artık beni düşte gör *
Düşenin dostu olmaz,
Hele bir yol düş de gör!

Diye hitap ediyor. Bu, müthiş bir ihtardır. Bizanslıların ahlâkından ne vakit tahlîs ve terbiye-i nefs edeceğiz?!...

Bir daha Osmanlılığı rüyada bile göremeyiz. Acele etmeyelim!... Her şeyin zamanı gelir.

* “Düş” Türkçe “rüya” manasına gelir.

Bugün hakikaten -kıldan ince ve kılıçtan keskin diye tarif olunan- sırat köprüsünden geçiyoruz. Hamiyet namına sarhoşluk lazım değil!... Hatta izhâr-ı hulûs için nümâyîş bile lazım değil!

Geçenlerde talebe efendiler, bir cemiyet tertip edip sulhun takrir ve temini için azim ve himmet buyrulması marızında şevketmeâb efendimize bir heyet-i mahsusa ile ref-i istidaya karar vermişler ve bana da bu husus için müracaat etmişlerdi.

Benim ezeli-ebedî kafadarlarım, arkadaşlarım olan talebe efendilere burada alenen arz-ı teşekkür ederim ki sözlerimi dinlediler ve hulûsuma itimat ettiler de bu beyhude nümâyîşlerden vazgeçtiler. Sevgili padişahımızın marzî-i hümayunları veçhile hareket etmiş olmakla uhdelerine terettüb eden vazife-i hamiyeti bihakkın yerine getirdiler.

Vaktiyle siyaset entrikacılarının agvâat-ı şeytaniyesine kapılıp da: “Harp isteriz!” diye bağırdıkları zaman, ben avâkib ahvâlin ne olacağını kendilerine sarahaten söylemiş ve -maatteessüf- sözümü dinletememiştim.

Bugün memleketin nesl-i âtisinde bir zümre-i mütefekkirîni teşkil edecek olan talebe cemaati bir avuç genç kalmıştır onların entrikalara alet olmasını hiç istemem.

Bu sırada hizmet etmek arzusuna karşı koyamıyorlarsa ve buna itimat ediyorlarsa, şu sırada eşhası hedef-i tarîz etmesinler. O eşhasa bu derece muzırr ve menhûs bir mazhariyet bahşeden ruh-ı siyaseti öldürmeye çalışanlar, “Falan ve falan adam bu hâle sebep oldu, onun vücudunu yeryüzünden kaldırmalı!” diyen adam, benim itikadımca, eski tarz idarenin müteassıb mürevvicidir. Çünkü kanun memlekete havâle-i salâhiyet etmeyip de hod-be-hod hüküm vererek: “Falanın izâle-i vücudu hamiyeten elzemdir!” diye düşünmek yine o “İttihatçı ruhu”dur. Asıl, gebertilecek bir şey varsa falan falan İttihatçı değil, işte bu maneviyat-ı menhûsedir. Hâlbuki memleketin şu sırada can çekişmekte olduğunu düşünmeyip de -velev ki

haklı olsun- arzusunu gayzına tevfiik ederek şahsî intikam hislerine zebun olanların - nice ve hakikat hâlde- “galat-ı ittihadıyyun-lesunionistes sectaires”den hiç farkı yoktur. Aynı ruh, kalbini değiştirmiş demektir.

Bugün gençlerimiz, yalnız vatanlarına değil, medeniyet ve insaniyete hizmet etmek istiyorlarsa, benim dediğim veçhile hareket etsinler:

İyi düşünsünler ki dünkü idarenin ahkâm ve menbâ-yı hikmetini teşkil eden batıl ve muzırr prensipler, ilelebet iflas etmiş ve bizi bu derekelere düşürmüştür. İyi bilsinler ki bugün medeniyet, hukuk-ı şahsiyeye, hürriyete ve inkişâfat-ı milliyeye riayet etmeyi en büyük ve esaslı bir düsturü’l-amel ittihâz etmişken külhanbeylik ve kabadayılık ile biz bu memleketin şerefini âlâ edemeyiz. Medenî milletlerle şehrah-ı terakkide yan yana gidemeyiz. Bizlerden birçok veçhile müterakki olan ve Osmanlılığın erkân-ı mühime ve asliyesinden bulunan cemaat-ı gayr-ı Müslimeye kafa tutamayız ve altı yüz bu kadar seneden beri işgal etmekle bulunduğumuz şu güzel yerleri murdar idaremizle saksığan yuvasına uçurulmuş ve ıslahat namına nice çamlar devirmişken, Hindistan’a, İran’a, Turan’a hakimiyet hususunda iddia-yı istihkak edemeyiz.

Anane-i milliye namına yeniçeri kıyafeti ihyâ ederek İstanbul sokaklarında seyyar bir orta oyunu takımı gezdirmekle, Avrupa milletleriyle -istidat ve terakki de- hem-ayar olduğumuzu gösteremeyiz.

İşte mahûd meşrutiyete mahsus olan bu maskaralıkları ve daha birçok emsalini ve hele bütün bu tecelliyat-ı galîza ve fazîhaya meydan veren o (yeniçeri ruhu)nu yeryüzünden kaldırmaya çalışınız.

Şimdiye kadar neşredilmiş olan kavânin-i muvakkatenin nasıl bir maksatla ve nasıl bir hisle tevellüt etmiş olduğunu tatbi ediniz. Onlarla şimdiden sonra medenî bir idare tesisi mümkün olamayacağını -siz anlayamazsanız- ben size dehâil-i muknî ile anlatırım.

Hakikî medenî manasıyla, demokrasinin tesisini ve vatanınızın kurtulup ilelebet yaşamasını istiyorsanız, bu dediklerimi yapmaya başlayınız ki, bizim her hâlimizi terkip eden İtilaf Devletleri bizde istidad-ı sulh görebilsinler. Bu hiss-i zanları bizim için hayat ve memat meselesidir. Mukadderatımız ancak bu itikatlarına bağlı bulunuyor.

Şunu bunu derhal tepelemek istemek “at meydanı” siyasetidir. Benim ona o kadar nefretim var ki tarihimizin bir sahifesini okuyup da iğrenmediğimi, hicabımdan yerlere geçmediğimi bilmiyorum.

Düne kadar muvakkar, bugün birden bire muhakkar olan adamlar, yamyam taifesinden olsalar benim zevkim, onların -inadına rağmen- temeddün edebilmesini görmektir. Ben İngiliz idaresini beğenirim.

Bundan bir asır evvel “Yeni Zellanda-Neus Zealand” ve “Fici-Tiji” ahalisi yamyamlardan ibaretti. İngilizler o vahşileri öyle adam etmişler ki içlerinde âlimler ve bestekârlar bile var. Memleketleri cennet gibi!... Polisleri ve memurları bir İngiliz polis ve memuru gibi hareket ediyor.

Ben memleketimi çok sevdiğim için, istiyorum ki mahvolmasın temeddün etsin!...

Her ne sebeple olursa olsun yek-dîğerlerini mahvetmeye kalkışmak, yine bir nevi yamyamlıktır. Vahşileri adam etmek marifettir. Ben o marifeti talebe efendilerden, yani zümre-i mütefekkirinden ümit ediyorum. Yoksa, asmak kesmek lazım gelince -doğrusunu söyleyeyim- milletin binde biri kalmaz. Bir milyon vatandaşın hayvancasına kanına girer, ırzını pâmâl eden, malını yağmalayan ve hâlâ gıdasını çalan bu azim cinayet-i ictimaiyeyi, bu fezâhati yapan yalnız elli altmış kişi olamaz.

Ne olduysa maatteessüf, oldu. Bunun cezası ne olacaksa mutlak olacak!...

Şimdi terbiyemizi takınalım ve etrafımıza dikkat ve hürmetle bakalım. İş çıkarmayalım!... Beş on gün mühletimiz var. Fırsatı kaçırmayalım!... Teşebbüsat-ı anîfenin iştilzâm edebileceği avâkib-ı müthişe ve menhûseyi herkesten iyi düşünen padişahımız her cins Osmanlılar arasında âsâr-ı meveddet görmek istiyor. Bunda sahihen hikmet vardır. Biz böyle bir muaşeret gösterirsek, Avrupa düvel-i mütemeddenesi nazarında mazhar-ı sahâbet olmaya ispat-ı istihkak etmiş oluruz. Hususî arzularımızı bu ulvî maksada feda edelim.

“Yevm-i lâ-yenfada kalb-i selim isterler.”

Sulhu temin edebilmek için en evvel biz, Osmanlılar kendi aramızda terk-i silah ve musâlaha etmeliyiz, zannederim.

E'l-akıbetü's-salihin!

Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI]
(Nu. 198, s. 1, 24 Teşrîn-i evvel 1918)

İSTİKBALİMİZ, İSTİKLALİMİZ

Devlet ve millet itibariyle en hayatî bir meselenin ukde-i halli üzerinde bulunuyoruz. İstikbalimize nasıl bir mecra vereceğiz, istiklalimizi nasıl kurtaracağız? Yek-dîgeriyle tevem olan bu muzâaf endişeyi, lüzumuna göre mezc ve tahlil ederek bugün bir karar vermek zaruretindeyiz. Vereceğimiz kararlar, yalnız kendi kudret ve iradatımızla kabil-i tatbik olsaydı; işte vehamet ve nezaket kalmazdı. Hâlbuki herhangi vechesinden baksak, bir baştan bir başa vahim ve nazik müşkülâtla muhat olduğumuzu görüyoruz.

Şanlı bir mazimiz var... Cihanı uzun bir müddet kabza-i idaresinde tutabilmek manasına gelen bir cihangirliğimiz var... Sonra, yine uzun mübarezeler içinde, hayatımızın kıvamını gösteren bir devre-i inhitâtımız var... On bir sene evvel bu devre-i şûrişe hitam vererek asrî bir heyet-i milliye ve mülkiye vücuda getirmek emeliyle yaptığımız inkılâp, yalnız bizim muhitimizde tesirini göstermekle kalmadı. Cihan siyasetinin ihtiras ve ihtilaf sadmeleri ve buna tekâbül edebilecek kuvvetten mahrumiyetimiz, alâik-i diniye ve örfiye gibi saire müessirat ve nihayet muhtelif anasırla meskûn-ı zengin ve bâkir topraklarımızdan azamî istifadeyi kendisine hasretmek gayesiyle mütebariz ihtirasat-ı düveliye arasında gürültüye gelerek acımız ve adem-i kabiliyetimizle tefsir olunacak bir şekil aldı. Hayran ve perişan dahili olduğumuz Harb-i Umumî'den de mağlûben çıkınca: her türlü; -en büyüğünden, en küçüğüne kadar- her teferruatı şamil mücrimiyet ve mesûliyetler altında kaldık. El altından mevzu-ı bahis olan mukasememiz meydan-ı alâniyete atıldı. Esnâ-yı harpte ibraz ettiğimiz mevrûs-ı celâdet ve kuvve-i hayatiye münasebetiyle, Mösyö Wilson on dört prensibi içinde on ikinci maddeyi tahsisen bizim için kayıt ve ilan etti; Türk milletinin mukadderatıyla alâkadar bir düstur vaz edilmiş oldu.

Lakin, mukaseme emelleri bu düstur karşısında uyuşmadı. Mütareke'yi müteakip, Wilson'un on ikinci maddesine istinaden masûn kalması lazım gelen Türk ekseriyetiyle meskûn vatan parçalarından bazıları işgaller altına alındı. Bunlardan mâada olan kısımların da mandaterlere tevdiî tasavvurları meydan aldı. Bilhassa bu son tasavvur bu günlerde kemal-i keremiyle mevzu-ı bahis olmaktadır._____¹ Hükümet ve millet-i Osmaniye'nin cemiyet-i akvam içerisine, doğrudan doğruya ithal edilmeyerek, vesayet altına alınması lüzumuna dair olan kanaat hemen hemen umumî bir şekil almıştır. Bu kanaatin bir hakikate mukarin olduğunu kabul etmek hiçbir Türk'ün havsalasına sığacak şey değildir. Bununla beraber, sözümüz kavî-i mücerretimizde kalacağı için, hakikat mahza da olsa, bizim için kimseyi ikna imkânı yoktur.

¹ Sansür sebebiyle yazının beş satırlık kısmı basılamamış. Sansürlenmiş kısmı çizgi ile gösterdik. (T.H.)

Biz millet-i Osmaniye, dahilî, haricî avâriz-ı gayr-ı tabîye ile his ve iradatını muvakkaten kaybetmiş bir hasta hâlinde bulunuyoruz. Yaşamak için iradesine hâkim olmak ihtiyac-ı katiyesinde bulunan bir vücut gibi, heyet-i ictimaiyemiz de kendisi için sıhhat demek olan elîm buhranlardan azade bir istikbale ve irade manasını tazmin eden istiklale muhtaçtır. Türkiye uzun senelerden beri rekabet-i düveliye arasında iradesine hâkim olmakta son derece müşkülât çekiyordu. İşte iktihâm ettiğimiz bu bâr-ı azimdir ki, bugün bizi iradatımızı istimâlden aciz kalacak giryûhlara attı.

Şimdi bize ilaç olarak “manda” teklif ve tavsiye ediyorlar. Bu ilaç tebâbette istimâl olunan muhadderlere benzer. Tertip biraz fazla kaçırılırsa sû-i avâkıb tevlîd edebilir. Öyle bir tabib-i hâzık ve münşif olmalı ki, zarar ibrasından tevakkî ettiğî kadar, menaf-ı mahsusa takibinden de biri kalsın... Camia-i Osmaniye böyle bir ilacı kabulde ne kadar tereddüt etse azdır. Manda meselesi etrafında bize atfedilen kararsızlıkları ve tereddütleri bu itibarla pek ziyade takdir etmek lazım gelir. Çünkü bu hâl, şuur ve iradatımızın vücuduna ve faaliyetine delildir.

Maheza, herhangi bir ilacı kabulde muztar kalan hastalar gibi biz de bir “manda” kabul etmek mecburiyetinde bulunuyorsak, bunun asırlardan beri müştakı olduğumuz huzur-bahş istiklale yol açacak bir şey olmasını isteriz, millî istikbalimizi ve insanî ve medenî haklarımızı suret-i mutlaka ve daima da takyîd edecek hiçbir şeyi istemeyiz. Deniyor ki, düvel-i muazzamadan birisinin mandasına girmedikçe huzur bulmak mümkün olmayacak! En ahirinci, zararda en eheffî kabul etmek zaruridir. İleride dahi kendi başımıza bırakılmayacağımız için bize mandater olmayı kabul eden bir kuvve-i muazzamanın bizi diğer müdahelat-ı mütebâyineden vekayeyi istilzâm edecek olan vesayeti fena bir ilaç olmaz!

Alınacak ilacın tertibinden büsbütün bî-gâne kaldığımızı göstermek için (mandater)imiz olacak devletin kendi aramızda tasrihi münasip görülüyor. Bu da pek tabîîdir. Ve burada düşünülecek nokta, dostluklardan, maâlî ve azimetlerden insaniyetperverliklerden ziyade, bahşedeceğî semeredir. Bazı matma-ı nazarımız olan istikbal ve istiklalimizin müminiyevidir. Memleketimizde matbuat ve cemayatla

inkâr-ı umumiyeye tercümanlık eden zümrelerin ekseriyeti Amerika mandasını tercihe mütemayıldır. Amerika'nın “müzaheret-i siyasiye”si bu terkibin tazmin ettiği ibtidaî ve tabiî manayı muhafaza etmek üzere bizce de sairine müreccihtir. İstikbal ve istiklal katiyen ihmâl edilmemek kaydıyla.

Zaman

(Nu. 446, s. 1, 4 Ağustos 1919)

G. MÜNAKAŞA METİNLERİ

“Ahmet Rasim”

(430. sayının birinci sayfasından.)

“ Mehmet Emin [YURDAKUL]”

(376. sayının birinci sayfasından.)

“Halide Edip [ADIVAR]”

(376. sayının birinci sayfasından.)

BİR HASBİHÂL

Muhterem refikimiz “Sabah”ın dünkü baş makalesi bizi bir hayli düşündürdü. Refikimizin sermaye-i makali “Halka Doğru” idi. Refikimiz ne güzel söylüyordu: “Halka kadar inmek, başka memleketlerde olduğundan ziyade bizde riayet edilmesi lazım gelen ictimai zaruretlerin, diyebiliriz ki, en büyüğüdür.”

Refikimiz, bu kanaatini yalnız bugünün zaruretlerinden mülhem geçici bir fikir gibi göstermiş olmak endişesiyle, derhal tafsil de etmişti: “İster istikraz meselesi olsun, ister idarî yahut siyasî ve iktisadî işlere taalluk etsin muvaffakiyetin seri yapılacak şeyin iyi düşünülmüş, iyi tahrir ve tedvin edilmiş olmasından değil, halka iyi tefekkür edilebilmesindendir.”

Refikimizin bütün bu fikirleri, tamamen bizim de iştirak edebileceğimiz fikirlerdir. Yalnız biz “Halka Doğru” gitmek zaruret-i ictimaisini muhterem arkadaşımızın gördüğü mahdud daireye münhasır telakki etmiyoruz.

Arkadaşlarımıza göre “Halka Doğru” inmek demek herhangi bir teşebbüs-i milliyenin olanca manasıyla ruh-ı millete dal budak salıp yerleşmesi için onu her şeyden evvel halkın muhitî idrakine yerleştirmek demektir. Gerçi halka lisanıyla hitap etmek, ona seviye-i idrakiyle mütenasip surette müzam anlatmak da bir vazifedir; belki de vazifelerin en büyüğündendir. Fakat bu kadarını yapmak “Halka Doğru” inmek borcumuzu ödemiş olmak için aceba kâfi midir? Biz böyle zannetmiyoruz. Ve refikimizin fikirlerini -bu nokta-i nazardan- aflatına sığınarak pek noksan buluyoruz.

Hatta bizzat refikimiz “Halka Doğru” gitmek vazifesinin derece-i şumûlünü, bilerek, ihmâl ettiklerine delalet edecek pek kıymetli, pek güzel sözler de söylemişlerdir ve mesela demişlerdir ki: “Ne yaparsak yapalım bunun ya mebdaiyi ya müntehesi halktadır. Çünkü esas, temel, kuvvet, gaye hep odur.” “Her nerede halk mühmel ve metruk kalmışsa, yukarı sınıf hangi memlekette aşağı sınıfla alâkadar olmuşsa orada millet hissiz bir kabuk hâline gelmiştir. Bunu söylemek isteriz.” buyurmuşlardır.

Bu ifadeler yukarı sınıfların halka karşı ne gibi vazifelerle mükellef olduğunu şu hâllerile bile anlatıp duruyorlar. Fakat refikimiz her nedense bu vazifeleri tefhîm ve telkinden ibaret göstermekte, belki kendisindeki fikr-i hâkimin sevkiyle, ısrar edip kalmıştır.

Hâlbuki bilhassa halkın vazifelerini kendisine tefhîm ve telkinde biz münevverler hiç durup dinlenmek bilmeyen bir gayret ve faaliyet göstermekte şimdiye kadar hiçbir kusur etmiş sayılmayız.

Kuvâ-yı milliyeye müracaat lüzumu ne zaman hâsıl olmuşsa ne kadar erbab-ı kalem ve kelam varsa cümleten, hamdolsun, dâmen-i dermayan, halka doğru ve şitaban oluruz. Bu, öteden beri, asırlardan beri böyledir. Binaenaleyh “Payitaht matbuatının bir müddetten beri kendine böyle bir hareket çizdiğini büyük bir sevinçle görüyoruz. Taşradaki refiklerimize de emniyetimiz var.” diye refikimizin beyan-ı müserret etmesi pek çok zamandan beri elde edilmiş bir muvaffakiyetin geç kalmış bir şad-ı manisi gibi telakki edilse yeri vardır.

Mamafih erbab-ı fikrin, sınıf-ı âliyenin bu vazifeşinaslıkları müsellemler olmakla beraber “Halka Doğru” inmek hususunda kendilerine tertip eden daha birçok vazifeler olduğunu hatırdan niçin çıkaralım? Halkın hukuk ve menafını müdafaa etmek, onun vazifelerini hiss-i tefhîm vazifesinden daha mı küçük bir borçtur?

Refikimiz “Vakıa halka doğru yürümek, fakat muvaffakiyetle yürümek pek güç bir şey olduğunu bilmeyenlerden değiliz. Bunun için evvela teşkilatçı ruhuna malik olmak, sonra servet, ilim ve maârifet, azim ve cesaret gibi vesait-i hâl-i inkişafıta bulunmak icap eder. Macarlar bu vasıtalarla maliktirler...” diyor.

Refikimiz bu hususta, bir nokta-i nazardan hakkı var: Çünkü vaziyetlerini ihtar ve talepte halka karşı faaliyet-i mücesseme kesilen sınıf-ı âliye ve münevverlere halka karşı kendi vazifelerini icrada defaat ve keraat ile lâkayt görünür, sınıf-ı müdüre ve münvevvereye karşı halkın, sıdkı, maazallah, bir kere sıyrılırsa elbette halka doğru yürümekten, ona meram anlatmaktan güç bir şey olmaz.

Memleketimizdeki bu güçlüğü refikimiz yine her şeyden evvel “Halka Doğru” inmekte pek gecikmiş olmaklığımıza bağlamıştır. Fakat “Halka Doğru” gitmek vazifemizi, yalnız ondan kuvvet toplamak manasında değil; daha evvel ona kuvvet vermek manasında anlatmak şartıyla!

(Nu.13, s.1, 16 Nisan 1918)

BİRAZ TANIMAK VE TANIŞMAK!

Telefonla:

- Dünkü “Vakit” gazetesini gördünüz mü?
- Evet.
- Sizin “Zaman”daki makaleye itiraz vardı.
- Evet.
- İmzayı tanıyor musunuz?
- Hayır.
- Felan beyin zevcesiymiş.
- Pekâlâ.

Diğer:

- “Vakit” gazetesinde size bir itiraz vardı gördünüz mü?
- Evet.
- Yazan kimmiş bilir misiniz?
- Hayır.
- Felan hanımın zevciymiş.
- Pekâlâ.

* * *

Eğer böyleyse tenîs ve tezkîrin esma ile tefrik ve teşhisi de güçleşti. Bu da bir mesele. Fakat bize değil. İlm-i lisan ulemasına ait bir mesele. O hâlde: Pek muhterem muterize veya muterizim!

İtirazınıza hiç cevap vermek niyetinde değildim. Lakin birkaç hak ve hakikat bilen hanımefendilerin ısrarı beni tekrar bu satırları yazmaya mecbur etti.

Onların tahmin ve iddialarına göre siz cevabınızı benim makalemi okumadan yalnız işitmekle yazmışınız. Yazdıktan sonra da yine bir defa okumadan bastırmışınız.

Onlar da bu zannı tevlîd eden evvela mündericâtının birçok tenâkıs ile malî olması, bir de maksattan çok uzaklaşmış fikirlerin bulunmasıymış.

Ben de; belki maksadımı anlatamamışımdır. Mademki ısrar ediyorsunuz. O hâlde biraz daha tanır tanışırız dedim. Yine tekrar ediyordum. Diyordum ki: “Maksadım hiçbir kimseye tarîz ve taarruz değildir. Sözlerim belki biraz acıdır. Fakat acı sözlerden hayırlı neticeler beklenir.”

Böyleyken ben yine acılarını mümkün olduğu kadar tatlılaştırmaya çalıştım. Ne olurdu; siz de biraz fazla nezaket ve samimiyetle bana hak ve hakikat dairesinde bir daha acı söylemiş olsaydınız. “Kim bilir ne zamandan beri kalbinde biriktirdiği galeyanlı hissiyatını kim bilir nasıl bir kuvvetin tesiriyle sayıp döküyor.” gibi muammaya benzer, samimiyetten ârî sözleri söylemeseydiniz.

Benim kalbimde ne zamandan beri biriken hissiyat... Bana tesir eden kuvvet... Bunlar benim kulağımın ünsiyet ettiği yabancı kelimelerdir. Ben herkesin bildiği, gördüğü birbirine döktüğü dertleri bütün vatandaşlara bir hasbîhâl şeklinde söyledim. O kadar.

Beni kadınlığa aleyhtar, erkeklere taraftar bilmek ve görmek pek yanlış, bütün hem-dinim ve milletim benim canım ciğerimdir.

Ben kadınlığa, kadınlığın tealisine pek çok hizmet ettiğimi zannediyordum. Sizin beni ve mesleğimi bilmemekte yegâne mazûr gösteremez cihet benim tarz-ı mesaimin gürültülü patırtılı fakat neticesiz değil; karınca gibi sessiz ve sedasız devam edip gitmesidir. Müsadenizle biraz izah edeyim:

Kadınlığı zamanımızın ictimaiyat ve ihtiyacatına göre yetiştirilmesi için ilk hayat-ı medeniyeyi gösteren Maârif Nazır-ı Sabıkı Şükrü Bey'dir. Kadınlığın hayat-ı âtisi hakkında fikirler henüz zulmet ve mübhemiyet içindeyken ilk defa Darülfünun'da hanımlara mahsus serbest dersler açan bir müddet sonra da ilk defa olarak kırk hanımı birden memuren postahaneye almaya kemal-i cesaretle muvaffak olan yine müşârileyhtir.

Bu, yârenin ve ağyârenin inkâr edemeyeceği bir hakikattir.

Birgün trende bana aynen şu sözleri söylemişti: Serbest derslerdeki fikriniz sayınız ve teşvikinizle bize birçok memure hanımlar kazandırdınız. Ben biraz emekle meydana çıkan büyük ve faydalı neticeyi bütün darülmuallimatın mesaisine muadil addederim ve size de teşekkür ederim.

“Hilal-i Ahmer”e bu muhterem müesseseye yan gözle bakıldığı birçok iftiralar hazırlandığı bir zamanda yani Balkan Harbi'nin ibtidalarında bu bahse hasrettiğim bir dersimi müteakip birçok hanımların bu müesseseye koşarak hastabakıcılığına talip olduklarını kemal-i fahr ile kaydederim.

Hâsılı demek isterim ki Müze-i Hümayun'un setine kadar yalnız hanımlara mahsus her Pazar günü on ikiden dörde kadar dört saat devam eden derslerimde bulunmuş olsaydınız yahut o devirde intişar eden “İctihat”ta yazılarımdan birini okumuş olsaydınız itirazınızın şekli biraz daha zarif olurdu.

Asıl garibi siz beni az zamanda çok kullanılarak kıymetten düşemez buyurduğunuz harp zenginlerinden biri zannediyorsunuz. Pek yanılıyorsunuz efendim. Eğer dert ve maişet ile alâkanız varsa bizim yiyecek bulduğumuz zaman

yakacak bulamadığımızı öd ağacı, anber alır gibi dirhemle oldun, kömür aldığımızı, elbisemizin içi dışına, dışı içine çıka çıka, çıkacak canımızdan gayri bir şeyimiz kalmadığını anlamakta güçlük çekmezsiniz. Şu kadar ki ben bunları hâşâ mariz-i şikâyet değil, katlanmak mecburiyetimize nazaran tehdîsen li'l-name söylüyorum.

Kraliçe Olga hakkındaki misalime itirazınız pek pek haksız ve mantıksız. Buyuruluyor ki bunu bize ne zaman talim ettiniz? Epey zaman oluyor efendim... Hemen hemen akib-i Meşrutiyet'te... Yani yerli metanın şimdiki gibi efkâr-ı umumiyede henüz hiç yer tutmadığı devirde...

Şahitlerim de biri Fehime Nüzhet Hanımefendi diğeri de Reşat Rıdvan Beyefendi'dir.

Fehime Nüzhet Hanımefendi o zamanki ruhiyata muvaffak yazdığı ilk piyesini Ortaköy Tiyatrosu'nda mevki-i temaşaya koyduğu gündü. Beni de bir musahabeye davet etmişti. Musahabemin hitamında yanıma bir madam geldi. Beni selamladı. Dedi ki: Fehime Sultan Hazretleri beni size teşekkürle gönderdi. Bir de sual buyuruyorlar. Yerli mallar İstanbul'da nerelerde satılır yazmaklığınızı söyledi. Tabîî arzuları isâf olunmuştu. Demek bu hususta hem hakkım, hem de kıdemim varmış değil mi efendim. Daha fazla tafsilat ile sizi tasdîf etmeyeyim.

Yalnız ne elîm bir cılve-i tesadüftür ki itirazınıza pek müskit bir cevabı ben değil; Paris'te "François De Recal" isminde bir papaz veriyor.

"Vakit" gazetesinin Salı günkü nüshasından aynen istinsah edeyim bu muvazenin bizim için elîm ve acı bir ders olduğunu itiraf etmekle beraber yine tekrar tekrar okunmasını isterim. Hürmetler efendim.

İhsan Şerif [SAGU]

* * *

Figaro gazetesinde okuduğumuza göre geçenlerde Paris'te "François De Recal" isminde meşhur rahip kiliselerden birinde kadınların elbise modasına dair vaaz etmiştir. Vaaz esnasında kilise ekseriyetle müfrit surette giyinmiş kadınlarla doluydu. Rahip birçoklarının intizar ettiği gibi modayı umumiyetle takbih etmemiş, bilakis süslü gezmenin muayyib bir şey olmadığını ve fakat son derecede pahalıya mâl olan kıyafetin bile ahlâka muvâfık ve zarif bir surette vücuda getirilmesi mümkün bulunduğunu söylemiştir. Bir elbisenin namusa muvâfık olup olmadığı hakkında rahip ortaya şu mukayeseyi koymuştur: Namuskârâne bir maksatla ihzâr olunan her kıyafet namusa muvâfıktır.

Rahip, kadınları süs nokta-i nazarından muhtelif sınıflara ayırıyor, ve diyor ki: "Evvela bir kadın ancak zevci için süslenebilir şu şartla ki zevci bunu arzu etsin zevcin gıyabında zevce süslenecek olursa kime hoş görünmek için süslenmek istediği câ-yı sualdir. Genç kızların vaziyeti başkadır. Bir genç kız birçoklarına hoş görünmek emeliyle süslenebilir. Fakat maksadı bu birçoklardan birini namuskârâne bir izdivaç için celb ve tashîr etmekten ibaret olmalıdır. Bir defa daha evlenmek isteyen dulların da biraz daha itidale riayet etmek şartıyla süslenmelerine bir şey denilemez. İkinci defa evlenmek azminde olmayan dullar süsten geri durmamalıdır, çünkü misafir kabul etmek istemeyen adamın kapısı üzerinde "burası oteldir" diye levha asmasında mana yoktur.

Merdûd olan kıyafetler son derece kısa, son derece dar kıyafetlerle şeffaf veya pek yumuşak kumaşlardan yapılan elbiselerdir. Bu suretle telbis etmek, daha doğrusu libastan mümkün mertebe ârî gibi görünmeye çalışmak kadınlık vakarıyla telif edilemez. Bu kabîl kıyafetlerden çoğu çirkin ve her nevi incelikten ve zerafetten mahrumdur. Böyle elbiseler giyen kadınları din ve ahlâk vasıtasıyla intibaha davet edemeyiz, fakat kabahatlerinin çirkin olduklarını kendilerine isnat edersek belki de akıllarını başlarına alırlar. Böyle müfrit tarzlarda giyinen kadın, erkeklerin nazarında şayan-ı hürmet bir kadın değil, bir karikatürdür." Figaro, vaazın Paris'te çok derin bir tesir hâsıl ettiğini haber veriyor.

(Nu. 72, s. 3, 14 Haziran 1918)

FİKR-İ HAK, FİKR-İ KANUN

Muhterem refikimiz Âti dünkü nüshasında bize pamuklar içinde bir taş, bir seng-i kıymettar fırlatıyor. Refikimize müteşekkirimiz. Çünkü attıkları taş hiç olmazsa dolayısıyla, Meclis-i Mebusan'ın muhit-i tahammlnde belki bir ferce-i salâbet ve mukavemet açar da “muvakkit kanunlar” parası gelecek edvar-ı teşriyemiz için olsun müebbeden kapanır.

Zannederim, artık hükümet de hissetti; hükümet de kanaat getirdi ki: Bugünkü meşrutiyetin “muvakkit kanunlar” yolu; dünkü istibdadın “iradat-ı seniye” tarikinden hiç demesek bile, pek de farklı değildir.

Binaenaleyh samimî, ciddi; müessesatın şekliyle efâl ve icraatının ruhu mütenasib bir hükümet olmak için ya ilân ve iddia ettiğimiz gibi hakikaten meşrutî bir hükümet hayatıyla yaşamaya yahut buna kâdir ve kabiliyetli değilsek bize elverişli herhangi bir şekl-i hükümet ve idarede katiyen karar kılmaya mecburuz.

Herkes, bilir ki, iş şekilde değil ruhtadır. Tarih; ruhunda zalim ve bî-aman fakat şeklinde serbest ve mutlak'l-inan nice tarz-ı idareler gördü.

Kezalik şeklinde müstebid ve mutlak nice hükümetler gelip geçti ki ruhunda “fıkr-i hak”tan, “fıkr-i kanun”dan kıl kadar, zerre kadar inhirâf ettikleri vâki olmazdı.

Meselenin asıl ve esası: Kavâid ve kanuniyenin, hukuk ve münasebet-i halkın mahfuz ve meyyid olduğu kanaatini kalplerde sarsılmaz surette birleştirmektir. Herkesin can ve malından; teşebbüs ve tesisatından, ehz ve itasından, seyir ve seferinden, kalem ve kelâmından mutlak bir emniyet, zevâl bulmaz bir hiss-i masniyet içinde yaşamasını temin ettiğinizde nasıl yaparsanız yapınız. Hükümet-i idare, felsefe-i hukuk; rical-i devlet ve hddam-ı vatan cümleten bu gayenin istihsâlî uğrunda sarf-ı mesai etmekte değiller midir?

Tarihin büyük dediği millî simaların hakikaten büyükleri bu gayeye en çok ve en semerredâr hizmetleri geçen zevat-ı âliye değil midir?

Gerçi vezaif-i hükümet, bugün bu derecesinde kalmıyor; devlet gittikçe muhit ve müteşeiib vazifelerle meşgul olmak; hayat-ı efrada gittikçe daha çok hizmet etmek mecburiyetini hissediyor. Fakat şurada hem saded bu değil, hem hükümet ve devleti hangi telakkiye göre alırsanız alınız: ister azami müdahale, ister asgari müdahale taraftarlığı gördüğünüz, hareket edeceğiniz esas ve vasıl olacağınız nokta “hak ve kanun” fikirleri olduğunu, “hak ve kanun” fikirleri olmak lazım geldiğini biliniz? Bilerek hareket ediniz. Hükümetlerin hâkimiyet ve hududu nedir? Hak ve kanun fikirleridir. İstılah-perdâz olmayalım; hakkın ne demek olduğunu herkes bilir. Kim haklı, kim haksız; onu tayin etmenin de yolu, usulü, adap ve erkânı vardır.

Hükümete düşen vazife, hak bilmesini, bilhassa hak duygusunu gittikçe kuvvetlendirmek, gittikçe kökleştirmektir. Bu da ne ile olur? Gayet ağır ve etraflı düşünülmüş, gayet kuvvetli ve esaslı delillerle isabet-i ahkâmı sabit olmuş ve batınların tekâmül-i tabiîsine tebâan devirlerce muhafaza-i hayat ve elastikiyet edebilecek nam ve metin metinler hâlinde merci-i mahsusu tarafından milletin düstur-ı amâli olmak üzere neşrolunan kanunlarla olur.

Şimdi biz de Âti refikimize söyleyelim ki, bizim kanun dediğimiz metinler buyurdukları gibi devair-i âbidesinin seksen beşinci “tahniyâtı” değil, şu arz ettiğimiz gibi, ikide bir tazelerine asla ihtiyaç hissettirmeyecek, kıymetlerini devirlerce kaybetmeyecek “konserve” müstahzeratıdır. Çünkü “hak ve kanun” bir milletin hayatına lazım o kabîl-i agziyedendir ki ne kadar çok ve çabuk tazelenirse, o kadar çok sû-i hazm ve ihtilalat-ı uzviye tevlîd ederler.

Hatta değil “muvaakkit kanunlar” usulüyle hareket, mecâlis-i neşriyenin bile aynı mevzuu üzerinde ikide birde oynayıp durması memlekette istikrarı şart-ı hayat olan “fıkr-i hak” ve “fıkr-i kanunî” ciddi surette sarsmaktan hali kalmaz.

Bu da pek tabiidir. Kanun insanların hayat ve münasebatında; Hak ve batıl, mübah ve memnuyu, sahih ve fasihi, meşru ve makduhu, had ve miktarı tayin eden yegâne mikyâs-ı beşerî olunca, bir saat evvel mübah olan bir saat sonra memnu olursa; bir gün evvel meşru olan bir gün sonra batıl addedilirse; dün hakkımın derecesi şuyken bugün o derece ansızın tezyîd veya tenkîs ediliverirse; aynı şerait dahilinde iki ferдин birinden nez edilen diğerine bahşolunursa hulâsa vâzi-i kanun veya sahib-i emir ve hüküm; nâsın vaziyet, münasebet ve muamelelerinde vücudu şart olan ve fikr-i hakkı tesis eden istikrâr ve müsavâtı ihlâl ve hukukî vaziyetleri alt ve üst eder durursa böyle bir muhit-i içtimaide sükûn ve huzur, terakki ve inkişaf kabil olamaz. Çünkü orada adl ve insaf neşv ve nümâ bulmamış; “hukuk ve kanun” anlaşılamamış; keyif ve heves devrine nihayet verilmemiş demektir.

Fikirlerimizi icmâl ederek, Âti refikimize deriz ki: Akıl ve naklin eslem usul olarak gösterdiği usul-i meşrutiyetin memleketimizde tesisine doğru ilk hatveyi atan inkılâpçıların en büyük rüesâsı tarafından idare edilmekte olan hükümet biz gazetelere karşı aldığı vaziyet ile de ispat ediyor ki ilk gün olduğu gibi bugün de hürriyet ve meşrutiyetin samimî bir taraftarıdır. Ve meşrutiyetin erkân ve şeraitine riayet hususunda bundan böyle artık asla ihmal göstermeyecek, mazeret beyan etmeyecektir.

Veliyüddin [SALTIKÇI]
(Nu. 83, s. 1, 25 Haziran 1918)

FİKİR VE LİSAN HÜRRİYETİNE HÜRMET

Dün çıkan haftalık mecmualardan birinde “Türkçenin Galebe ve Muzafferiyeti” serlevhası altında neşredilen bir makalede “Fikir ve Lisan Hareketi” davası ile lisan meselesine temas ediyor, lisanımızın sadeliği lehindeki cereyana “çatılıyor” ve: “Türkçemiz keyif ve hevese ötekinin berikinin “Bon plaisir”ine tâbi oluyor. Mesela bir zât-ı muhterem hurûfu tadil hevesine düşüyor. Diğer bir zât-ı

muhterem terkipleri bozuyor. Üçüncü bir zât-ı muhterem Turan cezirine gidiyor. Garibi şu ki Maârif Nezareti de bu nüfuzlar altında kalıp mektep kitaplarını günün modasına tâbiyetle tanzim ettiriyor. Elimize öyle garip kıraat kitapları, terbiye-i bedeniye risaleleri geçti ki e'l-ıyazü billâh! Ertesi gün o zevât-ı muhtereme ikbâlden düşüyorlar.

Meslekte yüzüstü kalıyor. Artık bünye-i milliye bunda müsait değildir. Lisan ve millet kendi mal-ı menkulümüz değildir ki onlara istediğimiz gibi tasarruf edelim. Bugün tab ve imal edilen kitapları saklayıp uzak bir mazide değil gelecek sene açacak olursak mahcubiyetimizden kızarıyoruz. Bir iki kişiyi memnun etmek, külâh kapmak için o kadar münasebetsiz yollara gidiyor, zamandan istifade ile milleti taht-ı ihtikâra alıyoruz ki...” deniliyor.

Biz hiçbir fert veya zümrenin herhangi bir meselede diğer herhangi bir zümre gibi düşünüp hissetmemesini bir kusur addetmez, hatta herkesin aynı fikir ve mütalaaya taraftar görünmesini de arzu etmeyiz. Lisan meselesindeki düşüncemiz de bundan ibarettir. Lisanın sadeliğine taraftar olan ve bu gayeye vusûl için çalışan ilim ve irfan adamlarının, beşer olmak itibariyle bazı zühûlleri, hataları olabilir. Bunların tashihine, tadiline makûl ve ciddi tenkitler tabîi yardım edebilir. Fakat “fikir ve lisan hürriyetine hürmet” edilmesini arzu ve temenni edenlerin lisanın sadeliği taraftarlığını bir ilim mesleğinin müntesipleri telakki etmeyerek, tenkitlerini, itirazlarını bu esastan yürütmeyerek hasîs emeller beslemekle ithama kalkışmaları ne meselenin ciddiyetine yakışır, ne de takip edilmek istenilen muhafazakârlık gayesine bir hizmet edebilir. Lisanın sadeliği lehinde senelerden beri yapılan, nihayet muvaffak, galip ve muzaffer olacağı da şüphesiz bulunan bir mücadele, mücadeleyi “bir iki kişiyi memnun etmek, külâh kapmak için münasebetsiz bir yol” olarak göstermek: “zamandan istifade ile milleti taht-ı ihtikâra almak” şekline sokmaya çalışmayı bilmeyiz, fikir ve lisan hürmetine ne derece tevafuk eder, bırakınız herkes serbest muvâhedat ve tenkidatta bulunsun! O zaman hiçbir kırık, sakat nevrastanik meslek dikiş tutmaz” deniliyor.

Buna şimdiye kadar mümanaat edildiğini biz, pek samimî olarak söylüyoruz. Sansürün manasız bir şiddeti haiz olduğu sıralarda meselenin şahsiyat vadilerine dökülmemesi için doğru yanlış bazı tedbirler ittihaz edilmiş olabilir. Fakat lisan meselesinde ilmî tenkitlerin men edildiği zaman, bizzat bizim de şedîd bir sansürün pek çok özürlerine uğramış olmamıza rağmen söylüyoruz, bilmiyoruz. Fakat farz edelim ki bizim yanlışımız var, işte şimdi meydan serbest, istediğimizi yapmakta hür ve serbestiz. Delili de bahsettiğimiz makale. Lakin Yeni Lisancılara teveccüh ederek: “Tuttuğunuz meslek şu ve bu sebeplerden dolayı hatalıdır. Takip ettiğiniz yolda devam ederseniz şu ve bu lisanı mahvedeceksiniz, milleti dilsiz bırakacaksınız” demek ve bunu ilmî, fennî delilleri ile ispat eylemek yolu varken: “Yeni Lisancılar bir iki kişiyi memnun etmek, külah kapmak maksadıyla hareket ediyorlar” diyerek işin içinden çıkıvermek ne bunu söyleyenlere bir şeref verir, ne de Yeni Lisan cereyanını durdurabilir. Makale sahibi: “Hatır gönül tahsisat marifetiyle ileri sürülen mesailin o hatırı, o gönlün, o tahsisatın zevaliyle söner.” derken, bilmiyorum niçin “hatır, gönül, tahsisat” gibi vasıta ve amillerin nüfuz ve tesir etmediği sahalarda da insanın yavaş yavaş sadeliğe doğru gittiğini düşünmediler. Teferruata girişmek, şahıslardan bahsetmek istemiyoruz, fakat sorarız, şu birkaç sene içinde bütün edip ve muharrirlerimizin lisanında sadeliğe doğru bir meyil görülmedi mi? Reşat Hasan Bey, Edip Ali Bey, Muharrir Nuri Bey bugün eski tumturaklı ifadeleriyle mi yazıyorlar, terkipleri evvelki mebzuliyetle mi kullanıyorlar? Müsaade ederlerse biz buna hiç tereddüde düşmeyerek hayır diyeceğiz ve bunun sebebi de Yeni Lisan sade saf ve temiz lisan cereyanı ve mücahedesinin “Bir iki kişiyi memnun etmek, külah kapmak” için tutulmuş “münasebetsiz” bir yol olmaktan çok uzak bulunması, ilmî, fennî, ictimaî bir ihtiyaca tekabül etmesi olduğunu söyleyeceğiz. Buna kani olmayanlar, yahut aksine kani olanlar delillerini ortaya koysunlar, meseleyi şahsiyat ve şathiyat vadisine dökülmesine sebep olarak kıymetli vakitlerin beyhûde zıyâ vebalini üzerlerine almasınlar. Bunu hiç kimseyi tahkir ve nezîf maksadı olmaksızın pek samimî temenni ediyoruz.

Nebizade Ahmet Hamdi [ÜLKÜMEN]

(Nu. 87, s. 1, 29 Haziran 1918)

İKİ MAKALE

Şehrimizdeki Alman refikimiz “Oamanischer Lloyd”ın dünkü hususî telgrafının birinde “Omliber” ve “Tan” gazetelerinin Türkiye’ye ait makalelerinden bahsolunuyordu. Paris’ten Cenevre’ye ve oradan Berlin tarikiyle buraya kadar gelen bu telgrafnameye nazaran Clemancu’nun fikir ve mesleğine tercüman olan “Omliber” gazetesi Türkiye tarafından vuku bulabilecek sulh tekliflerinin de itimatsızlıkla telakki, Türkiye’ye karşı da Bulgaristan’a olduğu gibi hareket edilmesini İtilaf hükümetlerine tavsiye etmiş ve Türkiye’nin siyasetinde esaslı bir tebdil vukuunun arzu edilir bir şey olduğunu söylemiştir. “Tan” ise, Fransız ihtiraslarını meydana çıkarmakta, bugünkü Fransız hükümet adamlarının yüzlerindeki maskeyi atmakta kendi hesabınca artık bir mahzur görmemiş olacak ki “Omliber”den daha pek çok ilerilere gitmiş ve bütün beşeriyetin sulha susamak olduğu bir sırada izharı pek çirkin, iğrenç bir manzara teşkil eden bir arsızlık ve açgözlülükle Fransa ile İngiltere arasında Türkiye’nin taksimi hususunda 1917 senesinde yapılmış bir notayı neşretmiş ve İngiltere’nin taahhütlerine sadık kalacağı ümidini göstermiştir. “Tan” aynı zamanda Suriye ve Lübnan ahalisinin de istiklalini talep ediyormuş.

Evvela “Omliber”in dediklerini gözden geçirelim: Türkiye tarafından vuku bulabilecek münferit bir sulh teklifinin Fransa ile ittifakları tarafından emniyetsizlik ile karşılanıp karşılanmaması bizi hiç alâkadar etmez: Bizim tarafımızdan böyle bir teşebbüs vaki olursa onlar da istedikleri gibi karşılasınlar. Fakat zannediyoruz ki “Omliber” bu hususta beyhude zihin yormuş beyhude mürekkep zayi etmiştir. Çünkü Türkiye, bugün, münferiden değil, fakat müttefikleriyle müştereken sulh lehinde bir teşebbüs daha icra etmiş bulunuyor.

Türkiye siyasetinde esaslı bir tebdil vuku arzusuna gelince: Bugün bizim beynelmilel siyasetimizde tebdil edilecek hiçbir esas yoktur. Zaten beynelmilel siyasetimizin esasları uzun senelerin vaka ve hadiseleri içinde yoğrula yoğrula harbe duhûlümüz günü tek bir esasa inkılâp etmiştir: Millî ve siyasî mevcudiyetimizin

muhafaza ve müdafaası siyaseti, bugün Türkiye bundan başka bir siyaset tanımıyor ve tanımaz ve bu, değişmedi, değişmez! “Omliber” bu siyasetin tebdilini arzu ediyorsa hemen söyleyelim ki hiç tahakkuk etmeyecek bir arzuya kapılmıştır. Hâl ve mevki, zaman bugünkü düşmanlarımız da hakkımızda bizim anlayamayacağımız, keşfedemeyeceğimiz telakkiler, düşünceler tevlîd etmiş ve “Omliber”i bu arzuyu izhârâ şu telakki düşünceler sevk etmişse ona da hemen cevap verelim ve diyelim ki: Bizim bugünkü siyasetimiz günün iyi veya kötü hadiselerine istinat etmekten çok uzaktır. Türkiye’nin yarınki siyasetine de esas olacak olan bugünkü siyaseti menbainı milletin ruhundan, kalbinden almaktadır. Onu ezmek kimsenin elinde değildir. Eğer “Omliber” Türkiye siyasetinde esaslı tebdil arzusunu izhâr ederken bugün siyaset der demez bizim hatırıma gelen bu siyasetten değil, büsbütün başka şeylerden bahsediyorsa o vakit meselenin renk ve şekli değişir. Çünkü baki olan millettir, onun siyasetidir. Bunun haricindeki siyasetler kimse tarafından arzu edilmese bile kendi kendine değişir, ya şahısların veyahut zihniyetlerin, telakkilerin nühûlüyle tebdil eder; ve bu, o kadar ehemmiyeti haiz bir mesele teşkil etmez. Fakat dediğimiz gibi asıl millî siyasetimizde esaslı bir tebdili kimse ümit etmemeli, dinlemelidir. Millî siyasetimiz programlarda görünmese, dilimizde dolaşmasa bile kalbimizde yaşayacaktır.

“Tan”ın neşriyatına gelince: Bu insana hakikaten istikrâh veriyor. Fransızları dört seneden ziyade bir zamandan beri kan içinde boğmuş, ona intikam hisleri uğrunda ihtiyar ettirmedik fedakârlık bırakmamış olan zümrenin kör, hesapsız ve ölçüsüz ihtiraslarına tercüman olan “Tan” Türkiye’nin taksimine dair 1917 senesinde Fransa ile İngiltere arasında teâtî edilmiş olan notayı ileri sürerek İngiltere’nin bu husustaki vaatlerine sadık kalacağı ümidini izhâr etmekle beşeriyetin kanayan yaralarına, Wilson’un beşeriyet için tahlil ettiği emin ve mesut istikbale karşı ne kaba bir istihza ve istihfaf handesi fırlanmış oluyor!... “Tan”ın, bu taksim tasvirlerini kurcalarken Suriye’nin, Lübnan’ın istiklalinden bahsetmesi ise budalaları bile güldürür. “Wilson”un üç müttefik devletçe kabul edilen esasları arasında dinen ve ırken yabancı bir hükümetin diğer bir hükümet arazisine istiklal bahşedileceği bahanesiyle temellük edebileceği kaydı yoktur. Hatta Wilson bunun sarahaten aksini iddia ediyor ve milletlerin bir hâkimiyetten, diğer hâkimiyet altına sokulmayacağını,

mukadderatlarını serbestçe tayin edeceklerini söylüyor. Üç müttefik hükümet de “Tan” ile değil Wilson ile anlaşmaya teşebbüs etmişlerdir ve nihayetinde “Tan” ile fikirlerine tercüman olduğu zümreler değil insani akideler galip gelecektir.

“Tan” aksi mütalaada bulunuyor, yine ihtirasların hâkim olacağını tahmin ediyorsa bu takdirde de bu kadar açgözlülük göstermeyecek, geçirilen felaketli ders senelerinden biraz ibret alarak biraz daha ağırbaşlı bulunarak, Fransa’ya daha şimdiden yine düşmanlar hazırlayacak çirkin ihtiraslar arkasından koşmayacaktı. Fakat itiraf edelim ki biz “Tan”ın mütalaalarına o kadar ehemmiyet vermiyoruz. Çünkü “Tan” ne derse desin biz Fransızları henüz mazi bile olmayan senelerin felaketli günlerini unutacak kadar akılsız tanımıyoruz. “Tan” istediği kadar muhteris olsun. Fransızlar da herhâlde diğer milletler gibi maddeleri içinde yeni harp tohumları saklayan sulhu istemeyeceklerdir. İsteseler de muvaffak olamayacaklardır. Muvaffak olurlarsa Wilson’un bütün iddialarına rağmen cihanda yine haksızlık, tecavüzkârlık hüküm sürecektir ki böyle bir ihtimal karşısında, bugün haksızlığa dûçar olan milletlere terettüb edecek vazife, hakkını ihkaka hazırlanmaktan ibaret olacak ve onların da haklarını kurtaracakları birgün elbet hulûl edecektir.

Bu harp hiçbir millî kuvvetin hemâl edilebilecek bir amil sayılmaması lazım geldiğini müteaddid, hatta mütevâli vakalarla ispat eylemiştir. Beşeriyet pek pahalıya mâl olan bu derslerden ibret almayanlar mazisinin hatalarını tekrar etmiş olmaktan başka bir şey yapmazlar.

Türkiye, harbe duhûlünden evvel zayıf, âciz, dermansız, bu zanlarında, ne kadar aldanmış olduklarını pek çabuk anladılar ve “Türkiye’yi ne için kendimize düşman etmişiz” dediler. Fransızlar, kendileri için pek elîm vakalarla geçen uzun dört harp senesinden sonra kazanmaya başladıkları askerî muvaffakiyetlerle sarhoş olarak yine eski fikir ve mütalaalarına avdet ettilerse birçoqlarıyla beraber yine kendileri mutazarrır olurlar. Milletlerin mukadderatları bugünün askerî hadiselerinden uzun zaman müteessir olacak değildir. Yarın, düşman milletlerden birçoğu yek-dîğerlerine yine muhtaç olacaklardır. Bu istikbali düşünmeyerek şunun

bunun mevcudiyeti aleyhinde yürümek pek büyük bir ihtiyatsızlık olur ve bunun acısı herhâlde çıkar; fakat ümit ederiz ki bunlara meydan kalmayacak, yarının sulhuna hak fikri hâkim olacaktır.

(Nu. 182, s. 1, 8 Teşrîn-i evvel 1918)

ORTADA KABAHAHLİ YOK!...

Galiba bu muharebeye ben sebep oldum, memleketi ben batırdım... Ortada kabahatli yok! Kimi görsem “Söyledimdi ama dinlemediler!” yahut “İlk gününden beri bar bar bağırdım, kulak asmadılar!” diyor, meğerse herkes muharebeye aleyhtarmış; meğerse herkes muharebe aleyhinde birbirini ikaz etmiş; meğerse herkesin maksadı, emeli, gayesi sulhmuş... Harp ilan edilir edilmez mavzerler kuşanıp hududa koşan ve “Ardahan’dan selamlar” gönderen şu eski Cemiyet-i Hafîye kâşîfi ve harp zengini mebus yok mu, o bile sulhpervermiş; meğerse cümle âlem harbe düşman, sulha teşne ve hükümetin hareketinden gayr-ı memnunmuş... Âyân da harbi istemiyormuş, mebusan da... Benim bildiğim tekkede zikreden dervişler gibi hep bir ağızdan: “Hay hay!” çeken onlardı; alkışlamadıkları ne Galiçya seferleri kaldı, ne Bulgar tashih-i hudutları... Hükümet onlara: “Açın ağzınızı, yumun gözünüzü!” demişti; ağızlarını dev gibi açtılar, gözlerini sım sıkı kapadılar, “Kuru kuru canım!” teranesiyle harp siyasetinin ardında tam dört sene kaside okudular şimdi bakıyorum, sanki bunlar o adamlar değil:

- Bitirdiler bizi; çok söyledik ama kulak asmadılar ki...

Diyorlar; anlaşılan kulaktan kulağa söylemişler, ağız ağza konuşmuşlar, için için düşünmüşler... Bizim haberimiz olmamış; fakat benim bildiğim o yerlerde yüksek sesle, kürsüden konuşulur, itirazlar açık yapılır; fikirler serbestçe söylenilir. Mademki memleket eli bağlı, gözü yumulu ateşe atıverildi, neden beş, on ses

yükselmedi? Şimdi söylemek maharet değil, onu benim sütninem de yapar, ağababam da yapar!...

Hâlâ bu meclisi, millet meclisi yerine koyup da gidip itimat reyi alan hükümetin aklına şaşayım. Bana kalsaydı oraya itimat reyi almaya değil, Avrupa'ya itimat vermek için: “Artık kapayın ağzınızı, açın gözünüzü!” demeye gider, bu kahve döğücünün “hınk” deyecilerini başımdan savardım.

Evet, neferinden başkasına, hademesinden müdürüne, mubassırından müderrisine kadar her fert, meğerse muharebeye düşmanmış... Benim haberim yok; zahir, bana minnet edip söylemezlerdi: “Bu harpçi bir adamdır, kılıç oyununu, tabanca şakasını sever, kan dökmeye teşnedir, harp ilan olunalı beri de zaten Alman propagandası yapıyor. Mısır'ı zapttan, Hint'i fetihten dem vuruyor, yanında konuşmayalım!” kararıyla beni fikirlerinden haberdar etmezlerdi... Hatta sade haberdar etmemekle kalmazlar, galiba beni aldatmak, avutmak için olacak: “Şöyle Batum'dan girer, Bakü'ye uğrar, oradan bir kol Kazan'a, bir kol da Afgan üzerinden Hindistan'a uzanır, şark hudutlarımızı böylece genişlettikten sonra beri tarafta da Mısır ile Trablusgarp'ı tekrar ele geçirip Rumeli'de Gümülcine ve İskeçe'ye de yeni haritamıza sokar, Kırım'a istiklal verip Moskova'da bir de resm-i geçit yaptıktan sonra İstanbul'a döneriz!” de derlerdi. Bütün böyle diyen adamlar şimdi beni görünce:

- Nasıl birader? Görüyorsun ya dediklerim birer birer çıktı!

Diyorlar, sanki aksini söylemişim gibi benim yüzümü hicabımdan kan bürüyor, onlarsa sözü çıkan adamlara mahsus bir kibirli yürüyüşle böbürlene böbürlene geçip gidiyorlar...

Dedim ya, galiba bu muharebeyi bir ben istemişim; tek başıma bir ben yapmışım! Ortada kabahatliye benzer kimseyi görmüyorum.

Kimine hâlâ: “Mesandlardan mesand beğen” diyoruz, kimi hâlâ harp zengini fabrikasını işletmekle meşgul; kiminden hâlâ fikir soruyor, akıl danışıyoruz. Onların bir nebze akılları olsaydı harbe girmezlerdi. Meşhur hikâyedir: Hani değirmencinin biri muharebeye giden beli palalı, eli piştovlu Türk beyine imrenmiş, onu yerine bırakıp cenge kendi gitmiş de sonra kafasından vurulmuş, hekimler başucunda istişare ederler, “Beynine dokunduysa tehlikelidir.” derlermiş. O zaman herif yerinden doğrulmuş:

- Merak etmeyin efendiler, demiş, benim kafamda beyin ne arar? Beyinlisi değirmende kaldı!

İşte o hikâye; ha onlardan fikir sorulmuş, ha benim gecelik külahımdan... Köre renk, sağıra ahenk sorulur mu? Biz Almanya’nın cakasına tutulduk, Wilhelm’in bıçkın edası, tosun tavrı yok mu? Ağzımızın suyu aktı? Pehlivan peşinde giden mahalle çocuğu gibi yalın ayak, başıkabak, elde yok, sırtta yok, arkasına takıldık, dünyaya meydan okuduk. Şimdi cümlesi sulhperver... Meşhur hikâyedir: Nasrettin Hoca birgün eşeğine çalı çırpı yüklemiş, köye dönerken: “Acaba demiş, şuna bir ateş versem tutuşur mu?” Hemen çubuğunu uzatmış, derhal kuru dallar ateş almış... Bîçare merkep sırtında yangın, sağa sola koşar, ne yapacağını bilmezmiş. Hoca bunun üzerine merkebe hitaben arkasından haykırmış:

- Aklın varsa doğru göle koş!

Demiş, aynı iş; hiç asılsız, keyif için bizi böyle harp ateşine yakanlar şimdi ardımızdan:

- Aklınız varsa doğru sulha koşunuz; diyorlar. Evet, ortada kabahati üstüne alan yok; şöyle biraz dokunaklıca mı yazdım: “Ayıp, şimdi sırası mı?” itirazı hazır. Canım benim yazmam sırasız oluyor da onun hâlâ meydanda koltuk kabarta kabarta gezmesi neden sıralı sayılıyor?

Dedim ya, galiba bu muharebeyi ben açtım, yetmiş düvele ben meydan okuyup memleketi bu hâle ben getirdim! Ortada kabahatliyi andıran bir adam göremiyorum...

Kimi görsem kırk yıllık sulhperver, kime sorsam anadan doğma harbe düşman, kim karşıma çıksa ciddice musallaha taraftarı... Yahu şu muharebeyi yapan, yaptıran kim? Cümle âlem ezelden Almanya'ya aleyhtarmış; memlekette ne kadar da çok muhalif varmış! Seksen tanesi ayağıma dolaşıyor, etrafımda dönüyor... Ah, bu insanlar! Gel de bu memlekette fırka, cemiyet yap; azanı kuş sütüyle beslesen bir kere sarsıldın mı; gübre üzerinde eşinen serçe yavrusu gibi bir anda uçuşup dağılıyorlar... Öyle hâle geldim ki sokağa çıkıp da bildiğe rast geleceğim, yalan, dolan dinleyeceğim diye canım evime kapanmak, kapımı örtmek istiyor. Havadis almaya ihtiyacım olmasa elime gazete almayacağım; eski ağza yeni tâm, harp yaygarasına sulh teranesi yaraşmıyor. Elimden gelse, “Zafer-i nihaî”yi kullanmış olan her gazeteciye şimdi ceza olarak “sulh-i münferit” ter kibini bir milyon kere yazdırırdım. “Hoş onların yanında da söz başkalarına düşüyor ya, hâlâ harp hengâmesinin o şuursuz Matbuat Cemiyeti sulh devrinin de yordakçısı olmak iddiasında... Hani kasap tekeleri vardır, sürünün önüne düşer de çingırağını sallaya sallaya koyunları selhhaneye götürür, tam içeri girince şöyle bir sıçrar, köşedeki yüksekçe yere çıkıp kendisini ıskartaya çıkarır, vazifesi odur. Bu Matbuat Cemiyeti'nin de vazifesi oydu, cenk çingırağını sallaya sallaya öne düştü, uçurum yolunda bize kösemenlik etti. Daha dün, ben Almanya'nın Fransa'daki geri hareketinden teessürle bahsederken onlar bıyık altından gülüp eğlenerek:

- Ah safdil, diyorlardı, bu Hindenburg'un bir planı... Çekilip çekilip bir tos vuracak, Paris'i çökertecek!

Bir tos yiyen var ama Fransa değil!...

Yahu, ne olur, bir kişi de meydana çıksa da: “İyi ettik de harp ettik!” dese... Fakat, -açıkçası- bu tarzda ne sulh, ne harp idare edilir. Ben ne kin güdüyorum, ne hınç çıkarıyorum. Binaenaleyh söyleyim, doğru laf ediyorum, gıll ü gışşsız... Hatta

şu aleyhtarlık konserine katılmış olmak için canım yazmak da istemiyordu ama duramam, ben de bu illettir.

Böyle, bizim yaptığımız gibi, süre sarkıta, tartaklaya hırpalaya al aşağı, vur yukarı medeniyet kurulmaz! Bir hikâye vardır; merkep, horoz, köpek toplanmışlar, baş başa vermişler, bu böyle olmaz, bir yer beğenelim orayı şenletelim şunu, bunu toplayalım, köy kuralım demişler. Horoz ötecek, köpek havlayacak, merkep anıracak, dağlar, dereler sesleriyle şenlenecek ve bunu duyan gelecek, onlara iltihak edecek... Muvaffakiyet hâsıl olmuş, bir orman kenarı seçilmiş, hazırlanmışlar. Derken bir tilki görünmüş, horoz misafir geldi manasında bir ötünce merkep koşup bir çiftte atmış, köpek öteden yetişip kuyruğundan kapmış, bir kıyamettir kopmuş... Tilki vartayı atlatınca uzaktan sormuş:

- Siz buraya ne yapmak için toplandınız?

- Dağı şenlendireceğiz, demişler.

- Sizde bu huy varken güç şenlendirirsiniz! Demiş...

Biz de memleketimizi bu tarzda şenlendirmeye kalktık; çifteleye dalaya, vura kıra... Her neyse; olan oldu, fakat bu memlekette suyu getirende bir, testiye kıran da bir. Bu harbi ilan ve sevk ve idare eden zevattan biri bakıyorum Meclis-i Âyân'ı bugünlerde teşrifat işleriyle, öne geçip arkaya oturmamak meseleleriyle işgal ediyor, sakın devirlerde bile insan pek boş kalmamalı ki bunu düşünsün, benim olan biten işlerde hiç müdahalem yok da yine ne yediğimi biliyorum, ne içtiğimi... Çiğneyip geçseler farkında olmuyorum, değil ki birinci mevkii, ikinci mevkii düşüneyim...

Âlem yine evvel âlem, devran yine evvel devran! Ortada kabahatliye benzer kimse yok, herkes sulhcü, herkes kahraman-ı hürriyet yerine şimdi kahraman-ı sulh namzedi... Galiba bu muharebeye ben sebep oldum, ben istedim, memleketi ben batırdım!

Refik Halit [KARAY]
(Nu. 195, s. 1, 21 Teşrîn-i evvel 1918)

EFENDİLER NEREYE?...

(Evvelsi gece geç vakit makinemiz bozulduğundan dünkü nüshamız pek az miktarda basılmıştı. Karilerimizden birçoğu Refik Halit Bey'in bu makalesini okuyamamış olduklarından talepleri üzerine tekrar neşrediyoruz.)

Ziyafet bitti fakat ağzınızı silmeden, elinizi yıkamadan, bir de acı kahvemizi içmeden efendiler nereye?...

Yaz başlangıcında sırtı karnına yapışmış, sarı, sıska, cansız birtakım tahtakuruları çıkar. İğne gibi vücudumuza batarlar, derimizi haşlarlar, kanımızı emerler sonra sabaha karşı etli canlı, iri yarı, şuraya buraya kaçarlar... Galiba şafak attı, güneş doğuyor; tahtakuruları nereye?

Ücra dağ başlarında gözleri ateşli, dişleri keskin, tüyleri dimdik aç kurtlar vardır? Köpeksiz sürülere dalarlar, koyunları kaparlar, etrafa kan, kemik saçıp mideleri dolu inlerine koşarlar... Galiba çoban göründü, köpekler havlıyor, tok kurtlar nereye?

Kedisiz evlerde fareler vardır; kilerlere girerler, dolapları delerler, şunu bunu kemirip, sağa sola koşuşup başköşede gezerler, bir pıtırta olunca deliklere girerler... Galiba koku aldınız, kedi geliyor; koca fareler nereye?

Dul annelerin haylaz çocukları vardır; sandıkları kırarlar, paraları çalarlar, bohçaları aşırıp Yahudî'ye satarlar sonra korkup sokak sokak kaçarlar... Galiba foyanız meydana çıktı, yakanız ele geçecek, ziyankâr evlatlar nereye?

Vurdular, kırdılar, yaktılar, yıktılar; astılar, kestiler; kastılar, kavurdular; nihayet işimizi meydanlara sererek yılan gibi kaçtılar; memlekete düşmanları sokarak üstümüzden aştılar...

Eli sopalı; beli paralı, gözü kanlı paşalar damdan dama nereye?

* * *

O zamanlar kalemler kırık, gözler yumuk, boyunlar eğili, ağızlar kitliydi. “Gel!” diyordunuz, halk karnını yerde sürüyerek ezile bezile koşuyor, ayaklarınızın altına sokulup tir tir titiyordu. “Git!” diyordunuz, kapıya kendini dar atıyor, merdivenleri dörder dörder atlayarak canını güç kurtarıyordu. Siz nazır değildiniz, derebeyliği yaptınız... Siz âmir olmadınız, ser-gerdelik ettiniz... Siz valilik yapmadınız, asesbaşılık ettiniz... Efelere taş çıkardınız; zorbalara parmak ısırttınız; Çakıcı’ya rahmet okuttunuz, Kabakçı’yı gölgede bıraktınız... Biraz daha geçseydi evliya diye “Patrona”lara türbe kurup başlarında kandil yakacaktık. “Musallî”leri kahraman bilip namlarına heykel dikecektik. “Sakallı”lara can verip mevkilere geçirecektik.

“As!” deyince sıra sıra darağaçları kurulur, “yak!” deyince alev alev meşaleler tutuşur, “bas!” deyince tabur tabur jandarmalar koşuşurdu... Elinizde zindan anahtarları, belinizde idam ipleri, sırtınızda darağaçları vilayet vilayet dolaştınız; Ali’ye çattınız, Veli’ye bastınız, Ahmet’i kastınız, Mehmet’i kavurdunuz, beş senedir her tarafta kargalara insan leşinden öbek öbek ziyafetler çektiniz; akbabaları çoluk çocuk ölüsüyle besleyip kartalları artık adam etinden tiksindirdiniz...

Muhalif mi? Alaşağı... Muharrir mi? Vur başına... Türk mü? Sür ölüme... Rum mu? İşte parasını... Ermeni mi? Kes kafasını... Arap mı? Çek ipe... Kadın mı? Gönder eve... Haydut mu? Buyurun köşeye... Külhanbeyi mi? Gelsin yanıma...

Yahudî mi? Sor fikrini... Kalan kimseye at sopayı... Paraları koy cebine, işte sizin programınız bu!

Hani Karagöz'de “Kanlı Nigar” oyunu vardır, “Vurun kızıl kol demirini!” derler de kapılar kapanır, avına üşüşüp anadan doğma soyarak misafiri çırıl çıplak dışarı fırlatır... İşte siz böyle yaptınız. Boğazları kapatıp içerde keyfinize gideni işlediniz, kimimizi soydunuz, kimimizi vurdunuz.

Açılır besmelesiz her sabah dükkânımız.
Cellatbaşı Kara Ali pîrimiz, üstâdımız.

Levhasını başınızın ucuna asıp palalarla, sopalarla işe giriştiniz, sürülerle insanları dağ başlarına gönderip satırlardan geçirdiniz; babaları, evlatları yoktan yere harcayarak Anadolu içinde dul kadından, yoksul yetimden başkasını bırakmadınız. Ne oluyordunuz? Bu kanlı işgüzarlıklar, bu canavar akını bu fitne ve fesat siyaseti ne fayda verecekti? Ne kazanacaktık? Dünyayı mı alacaktık, Mısır'a sultan mı olacak, Hint'e şah mı gidecektik?

Sizin sadrazamlıkla, ser-askerlikle, nazırlıkla gözleriniz doymamıştı, ah padişah heveslileri... Şam'da, Halep'te az daha namınıza hutbe okutup isminize sikke kestirecektiniz... Yenilik sizde, kahramanlık sizde, avort zavort sizde, caka, tavır hepsi sizdeydi... Şimdi böyle sinsi sansar gibi tavandan tavana nereye?...

* * *

Evet, nereye gidiyorlar? Mahalle kahvesinden bir adımda sadaret, meyhane pikesinden bir basışta nezarete, tulumbacı koğuşundan bir hamlede vilayete eren bu türediler nereye gidiyorlar? Kendileri göklere büründüler, milletin derisini soydular... Kasalarına altın doldurdular, bizim cebimize kâğıt tıktılar; halk sersefil cami avlularında yanarken çiftlikler aldılar, kâşâneler yaptılar... Açlıktan ölenlerin lokmasını ağzından çalarak haspalara ziyafet çektiler; susuzluktan bunalanların testisini aşırıp havuzlarını doldurdular, içinde kayık yüzdürdüler... Han, hamam

yıktilar, darağaçları kurdular; hanümanlar söndürüp memleketler yaktılar; bağ aldılar, bal sattılar, yün çaldılar, pamuk attılar... Ne çocuk dediler, ne ihtiyar; ne padişah tanıdılar, ne nizam; ne merhamet bildiler ne insaf... Halk açlıktan sokaklarda pösteği kemirirken onlar konaklarında bülbül beyni yediler, kuş sütü içtiler... Anamıza sövdüler. Babamızı dövdüler. Tırnaklarımızı söktüler, hülâsa bacağından yakalayıp bu devleti yerden yere vurdular, paçavraya çevirdiler...

İşte büsbütün öldürdüklerinden emin olsunlar; zira damarlarımızda bir damla kan, kollarımızda bir zerre kuvvet kalmış olsaydı yakalarından yapışır, öcümüzü alırdık... Hâlbuki kollarını sallaya sallaya, yüzümüze tüküre tüküre gittiler.

Aşk olsun! At da size yaraşır; meydan da... Bizde bu ölü kan, sizde o yaman surat olduktan sonra birgün olur yine gelirsiniz. Eteklerinizi öptürüp ciğerlerimizi söktürürsünüz. Biz size: “Kırk katır mı, kırk satır mı?” diye soramadık; yarın siz bize

- Ölümlerden ölüm beğen!

Demek artık hakkınızdır. Layığımız olan paşalar! Topunuzun başını bir kılıçta çıkarmadan nereye?

Refik Halit [KARAY]
(Nu. 211, s. 1, 6 Teşrîn-i sâni 1918)

ON MİLYON DEĞİL!

“Yeni Gün” arkadaşımızın muhterem başmuharriri Yunus Nadi Bey dünkü makalesinde büyük bir hataya düşmüştür. Bu hatasını, kendisine tashih ettirmek istiyoruz:

Bu cihan harbi, devletler, hükümetler arasında bir harp olmak mahiyetini çoktan kaybetmişti. Mütarekeler ise harbi bu mahiyetten bir kat daha uzaklaştırmaktan, icrasındaki şekli değiştirmekten başka bir netice vermemiştir. Şimdi dört müttefik devletle İtilafçılar arasındaki muharebe resmen hitama ermiş, silahları susturmuş, tevkif etmiş bulunuyor. Fakat harp yine devam ediyor, hatta daha büyük bir şiddetle, daha korkunç ve tehlikeli bir mahiyetle! Şu fark ile ki bugün muharebe, hatta resmen dost görünenler de dahil olduğu hâlde milletler arasında cereyan ve milletlerin haklarını dün olduğu gibi maddî silahlar, toplar, tüfeklerle değil yek-dîğerine karşı manevî silahlarla müdafaa ediyor. Mütarekelerle nihayet bulan dünkü harp ile bugünkü arasında bundan başka esaslı farklar yoktur. Hatta tabiye ve sevkü'l-ceyş itibariyle eskisi arasında büyük bir müşâbehet ve belki de bir tetâbuk vardır. Dünkü harpte muvaffak olmak için nasıl birçok fennî ve ilmî tedbirlere tevessül etmek lazım geliyor idiyse bugünkü harpte muvaffakiyet de fennin ve ilmin değişmez, inkâr edilmez esaslarına, hakikatlerine istinat ve ittiba olunmasına o derece ihtiyaç hissettirir. Bu ihtiyacın takdir değil, layıkıyla ve tamamıyla tatmin olunamaması bile pek elîm ve feci bir mağlubiyeti intâc edebilir.

Eğer biz, milletçe ve hükümetçe nihayet on milyonluk bir kitle teşkil ettiğimizi iddia eder ve ancak bu iddia arkasında koşarsak, herhangi türlü bir harpte mağlubiyeti intâc edebilecek pek büyük bir hata işlemiş oluruz.

Mademki yarınki sulh konferansında adalet, dünkü hükümetlerin dünkü telakkilere göre “hak” tanıtan iddiaları esasına değil milletlerin hakları esasına istinat ettirilecektir. O hâlde biz niçin milliyet prensiplerine tevkifen vatanımızın bazı kısımları bizden ayrılırken bile mevcudiyetimizi yalnız bu bizden ayrılan kısımlar

haricinde kalacak siyasî hudutlar dahilindeki on milyonluk kitleden ibaret telakki edelim ve devamızı bu esasa istinat ettirelim?!... Biliyoruz, bizim bunları söylememiz içimizden bazılarının hiddetini bazılarının da istihzasını celbedecektir. Fakat ne bes var, isteyen hiddet etsin, isteyen istihza eylesin; hakikat değişmez. Siyasî düşüncelerle, fırkacılık ruh ve gayretiyle bu hakikati tagayyür etmek ve bizi cihana hükmetmeye başlayan ve er geç tamamen hükmedecek olan yeni cereyana rağmen kaplumbağa vaziyette görmek ve göstermek isteyenlerin soy ve gayretleri nihayet herhâlde akîm kalmaya mahkûmdur. Bunun içindir ki bu kısmımızın neşriyatı, propagandaları karşısında ne bedbîn, ne meyûs oluyoruz. Fakat hakikati gördüğüne ve bildiğine, görülüp bilinmesini amel ve gaye ettiğine vâkıf ve kani olduğumuz bu muhterem Yunus Nadi Bey'in, dünyanın yeni bir hayata girdiğini söylerken, "bütün dünyaya insaniyet uknûmları diye gösterilen uknûmların" hakkımızda da tatbik edileceği ümidini izhâr eylerken mevcudiyetimizi "on milyonluk" bir kitleye hasrettiğini, hasretmek zühûlüne düştüğünü görürsek müteessir oluruz. Çünkü aksi iddiada bulunanların, milliyet prensibinin yalnız aleyhimizdeki tatbikatını kabul ederek lehimizdeki kabiliyet tatbikiyesini, her ne gibi sebeplerle olursa olsun, düşünmek istemeyenlerin ve bu ciheti de düşünmek isteyenleri mazinin, müesseseleri henüz tayin etmemiş bütün cürümleriyle şerîk görmek ve göstermek gayretini güdenlerin fikir ve kanaat itibariyle ekseriyet teşkil ettikleri zannının hükümet üzerinde, hükümetin teşebbüsleri, sulh hazırlıkları üzerinde fena bir tesir husûle getirmesinden korkuyoruz. Ne demek istediğimizi bu kadarıyla Yunus Nadi Bey'e anlatabildiğimizi ümit ettiğimiz için bu nokta üzerinde şimdilik fazla tevkife lüzum görmüyoruz. Ancak şunu sarâhaten söylemekten kendimizi men edemeyeceğiz ki biz, yani Türkiye'nin bugün işgal altında bulunmayan ve yarın saltanat ve hükümet hakkımızın her türlü kayıtlardan azade olarak cârî ve hâkim olması icap eden topraklarda ekseriyeti teşkil eden Türkler on milyonluk bir kitle etsek bile milliyet prensiplerinin hâkim olduğu bir devirde mevcudiyetimizi on milyonluk bir kitleden ibaret addedemeyiz. Çünkü milliyet prensiplerinin yalnız aleyhimizde olan hükümlerinin tatbiki ihtimaline göre tasavvur olunan siyasî hududumuzun şarkında ve garbında dinleri, dilleri, hisleri, fikirleri, emelleri, gayeleri hülâsa her şeyleriyle bizden başka bir şey olmayan ve sakin oldukları yerlerde kahir bir ekseriyet teşkil eden daha milyonlarca insan vardır ve

bütün bunların umumî haysiyetidir ki bizim mevcudiyetimizi millî varlığımızı teşkil eder. Türkiye Türk olmayan vilayetlerinin mukadderatını tayin etmelerini kendilerine bırakırken bizim on milyonluk bir kitle teşkil ettiğimiz esasını kabul edersek - zamanen en yakın bir misal olmak üzere zikrederim- Trakya Türkleri hakkında nasıl söz söyleyebilir ve Türkiye'nin yarın, milletlerin hakkını vereceği iddia olunan ve öyle ümit edilen sulh konferansında bunlar için hiçbir söz söylememesi doğru olabilir mi? Eğer böyle hareket edersek cihan bizi, mağlubiyetimizi daha doğrusu silahlarımızın mağlubiyetini takdir eden bir vaziyette görmez, açıktan açığa olmasa bile gizliden gizliye hissizlikle, budalalıkla itham eder ve kanaatimizi kanaatimizin mahsur olduğu sahada bile müstakil yaşamak liyakatinden mahrumiyetimizi delil addeder. Bizi temsil eden hükümetimizi sulh konferansında âlem için böyle gülünç fakat bizim için feci bir vaziyette kalmaktan tahzîr etmeli, ona her gün; milliyet prensiplerinin aleyhindeki tecellilerine tahammüle hazırlanırken bu prensiplerin lehinde birçok hükümleri de muhtevî olduğunu unutma diyebilmeliyiz. İmkân ve imkânsızlık meselesinin bu davada yeri olamaz. Bize düşen vazife hakkımızı bilmek ve istemek, haksızlığa uğradığımız takdirde susmamak ve Türkler için hulûl edeceğine iman ettiğimiz büyük güne kadar haklarımızı bütün âleme karşı haykırmaktan ibarettir. Türk'ün, Türklüğün hakkı için yükselecek bu seda, Nadi Bey de emindir ki yalnız on milyonluk bir kitlenin çıkaracağı seslerden ibaret olmayacaktır. Nitekim olmuyor da...

(Nu. 238, s. 1, 3 Kânûn-ı evvel 1918)

EVET İYİCE ANLAŞALIM ÇÜNKÜ: FELAKET MUHAKKAK! -1-^{1 2}

“Söz” gazetesi, münhasıran vatanın huzur selameti endişesiyle yazdığımız “Bugünkülerin Hataları” serlevhalı makalemizden “İyice Anlaşalım!” sernamesi altında bahsederken bazı mütalaalar serd ediyor ve anlaşılmak için bize altı sual soruyor. Bizi, bahsedilen makalemizin sonunda “Eğer bu makale muhteviyatıyla bugünkülerden bir ikisinin olsun insafını celp eder ve delaletten kurtarabilirsek kendimizi memlekete büyük bir hizmet ifa eylemiş addedeceğiz.” demiş, bunu söylerken memnuniyetle kaydedelim, “Söz”deki imzasız makaleyi yazdığını tahmin ettiğimiz zatı bilhassa hatırımıza getirmiştik. Çünkü aramızda şahsî hiçbir dostluk veya düşmanlık bulunmayan bu zatın bazı makaleleri bizde kendisinin çok defa bî- tarafâne düşündüğü, herhâlde bugünkülerle muavin ve müzâhirleri arasındaki hadiseleri en ziyade nisâb ile tetkik ettiği hissini veriyordu.

“İyice Anlaşalım!” makalesi evvela bu hissimizi takviye ettiği, sâniyen “Bugünkülerin Hataları” unvanlı makalemizin ve öbür zatın dimağında bizce matlup olan tesiri husûle getirdiğini ispat eylediği cihetle şu dakikada pek büyük bir memnuniyet hisseyliyoruz. Eğer “İyice Anlaşalım” makalesi muharriri makalesini “Tenkid-i mugallatperverâne değil, tenkid-i munassafâne, tenkid-i faziletkârâne hünerdir? Fakat herhâlde hele bizim memleketimizde görüyoruz ki mütekaddim-i faziletkâr olabilmek birkaç milyon kere daha güç bir hünermiş!” cümlesiyle bitirme

¹ Bu başlıklı yazı silsilesinin ikincisi olan ve gazetenin 7 Kânûn-ı sâni 1919 tarihli 273. sayısının birinci sayfasındaki “EVET İYİCE ANLAŞALIM ÇÜNKÜ: FELAKET MUHAKKAK! -2-“ başlıklı yazının sonunda “İtizar” başlığı altında yukarıda verdiğimiz yazının bazı yerlerinin yanlış yazıldığı söyleniyor. Biz yazıyı aktarırken bu itizar dahilinde düzeltmeleri yaptık. Yazımızın son kısmına yakın geçen değiştirdiğimiz kelimeleri koyu renkle aktardık. Ama değiştirilen yerlerin tam tespit edilebilmesi için “İtizar” başlığıyla verilen düzeltme metnini aynen veriyoruz: “*İtizar- Dünkü makalemizin beşinci sütununun dördüncü satırındaki “bundan” kelimesi “bütün” ve aynı sütunun dokuzuncu satırındaki “fenalıklar” kelimesi “kanaatler” olacaktır. Tashih ve itizar beyan ederiz.*” (Zaman Gazetesi, Nu.273, s.1, 7 Kânûn-ı sâni 1919) (T. H.)

² Gazetenin ilerleyen sayılarında aynı başlık altında bir yazı silsilesinin devam ettiğini görüyoruz. Silsilenin diğer makalelerinin sonunda imza belirtiliyor ve buradan yazının Nebizade Ahmet Hamdi [ÜLKÜMEN]’e ait olduğu anlaşılıyor. (T. H.)

ve bizi bu kadar uzaktan uzağa olsun “mugallatperver”likle ithama meyletmeseydi bu memleketin muhalif kanaatler besleyen namuslu evlatlarının da nihayet anlaşılabilecekleri hususundaki ümidimiz derhâl bir kanaat hâlini alacaktı. Bununla beraber biz bu nokta üzerinde fazla ısrar etmeyeceğiz. Çünkü görüyor ve takdir ediyoruz ki memleketimizde, bilhassa heyecanlı zamanlarda ortaya sinirleri bir kat daha gelecek, zaten mevcut kin ve gazez hislerini körükleyecek, nihayet pek samimî maksatlarla münakaşaya başlayan iki tarafı da bir daha birbirinin yüzüne bakmayacak bir can düşmanı hâline getirecek bir lisan veya kalem kavgası çıkmak için pek küçük bir kıvılcım kâfi geliyor. Bizse gerek “Bugünkülerin Hataları” serlevhalı makalemizde, gerek onu veli eden bir iki makalemizde, gerek ondan evvelki birçok makalelerimizde bu hâle karşı feryat ettik, bu hâli tenkit ettik bu kadar samimiyetle ve şiddetle tenkit ettiğimiz vaziyete kendimiz düşmek istemeyiz.

“Söz”deki “İyice Anlaşalım!” makalesi muharriri bizim, “Bugünkülerin Hataları” serlevhalı makalemizden bahsederken: “Makaleyi hissiyata kapılarak veya hâli ve maziye teemmül ve tahattur etmeksizin okuyanlar muharririne hak vermiş olabilirler.” diyor. Biz “İyice Anlaşalım!” diyen zatın da bize hak vermesini yahut hiç olmazsa mütalaalarımıza yalnız “hissiyata kapılarak veya hâli ve maziye teemmül ve tahattur etmeksizin okuyanlar”ın değil vatan aşk ve muhabbetinden başka bir hisse kapılmayarak ve hâli ve maziye ancak şu muazzez fakat zavallı vatanın selâmeti, saadet ve istikbali endişesiyle okuyanların da hak verebileceğini kabul etmesini pek ziyade temenni ederdik. Çünkü bu takdirde anlaşmak bu bugün ortada makul hiçbir sebep yokken yek-dîgerine can düşmanı gibi, memleket haini gibi bakan ve tabîî muhasım iki sınıfa ayrılmış bulunan memleketin namuslu evlatlarını vatanın halâsı ve selameti gayesi etrafında olsun birleştirmek daha kolay olurdu.

Şu mukaddimeden sonra muâzırımızın bizi ister iltizam etmek, ister fikirlerimizi tavzîhe mecbur eylemek üzere dermeyan ettiği mütalaalarla, sorduğu suallere tam bir itidâl ile, bî-tarafâne cevap verelim:

“İyice Anlaşalım!” makalesi muharriri: “Her iki tarafın hâl ve hareketini yakından takip edenler için gayr-ı kabil inkârdır ki muhalifler müfritâne hareket

etmemiş, etmek de istememişlerdir. Bilakis İttihat ve Terakki yalnız muhalifleri değil, muhaliflere aşinalık bile edenleri sürdüğü ve İttihat havza-i esaretine dahil olmayan her ferde memlekette hakk-ı hayat bile vermediği hâlde muhalifler tam on senedir gördükleri zulme, tadiyahata bilhassa bu güzel memleketimizin isâl edildiği felakete rağmen İttihatçıları iki kısma ayırmış, namuslu kısma hürmet edeceğini, hatta ve hatta vatanın bugünkü ızdırabına dârû-yı tadil bulmak için kemal-i samimiyetle el vereceklerini ilan etmişlerdi.” diyor, hâlbuki:

Evvela: Muhaliflerin müfritâne hareket etmemiş ve etmek istememiş oldukları iddiası maatteessüf hakikate tamamen muvaffak değildir. Bu noktada herhangi bir tarafın hissiyatını gıcıklayarak takip, tenkit ve memleketin selameti itibariyle takbîh ettiğimiz bir yola sapmış olmak o münakaşaya daha bidâyette yeni ve müessif bir ihtilaf men-i mahiyetini vermemek için maziye hiç kurcalamayacağız, yalnız şu kadar söyleyeceğiz ki mazi tetkik edildiği takdirde her iki tarafın da müfritâne hareket ettiğini görmemek mümkün olamaz fakat maziye kurcalamaya ne hâcet? Biz zaten makalemizde dünkü değil bugünkü ifratlardan şikâyet etmiş ve bu ifratların cüzi bir kısmını makalemize kaydetmiştik. Sansürün o vakit tayy etmiş olduğu bu maddeleri burada tekrara lüzum görmüyoruz. Çünkü sansürün yine aynı suretle hareketi ihtimali bir taraf, vaziyet meydanda! Biz “İyice Anlaşalım!” makalesi muharriri gibi vaziyeti ara sıra münsifâne tetkik edebilen dünkü bu hakikatleri nasıl olup da göremediklerine hayret ediyoruz. “İyice Anlaşalım!” makalesi muharririnin bir değil, birkaç makalesi olsun, dünkü muhaliflerin -dünden bahseylemiyoruz- bugün müfritâne hareket etmediklerine ve etmek istemediklerine delil olamaz.

Bu nokta üzerinde ısrar edişimizin sebebi hataların görülmesini ve bunun neticesi olarak anlaşılmasını temin eylemektir. Bunun içindir ki burada da madde zikretmemekle beraber, bugünkülerin -bir iki muharriri istisna edelim- İttihat ve Terakki idaresi zamanında vuku bulmuş fenalıklardan İttihat ve Terakki’ye sürünmüş her şahsı mesûl görmek, tahkirin her türlüüne müstahak addetmek ve İttihat ve Terakki zamanında vücut bulmuş her ne müessese varsa bir şekavet ocağı telakki

eylemek istediklerini kaydetmekten geçemeyeceğiz ve: “Bu ifrat değil de nedir?” sualini sormaktan kendimizi alamayacağız.

Sâniyen: “İttihat ve Terakki yalnız sürdüğü ve İttihat havza-i esaretine dahil olmayan her ferde memlekette hakk-ı hayat vermediği hâlde...” deniliyor. Muarızımızın insafına güvenmeseydik bu cevabı makalemizi yazmaya zaten teşebbüs etmeyeceğimiz gibi bilhassa “İttihat ve Terakki”nin, muhaliflerine karşı olan vaziyeti meselesi üzerinde hiç tevakkuf etmezdik. Çünkü bu hususta söyleyeceklerimizin derhal birçok şûtûm ile karşılanmasından hazer ederek fakat muarızımızın mutedil lisanı, bizim “İttihat ve Terakki”yi müdafaa gibi esasen vazifemiz olmayan bir işe müdahale etmek değil memleketin iki sınıfına ayrılmış namuslu evlatları arasında bir itilaf temin eylemek, vatanın mütemadiyen en çirkin, en müstekrih fırkacılık sadmeleriyle sarsılmasına meydan verilmemesi sebeplerini ihzâr etmek gibi bir maksat takip ettiğimizi takdir edeceğini gösterdiği ve binaenaleyh bize cesaret verdiği için bu hususta da düşündüğümüzü söylemekten çekinmeyeceğiz:

Mademki anlaşılmak isteniliyor, o hâlde insaftan, bir an için olsun bî-terafılıktan hiç ayrılmamak, hususuyla mübalâğaya hiç kapılmamak, itidâli katiyen elden bırakmamak lazım gelir. Hâlbuki muarızımızın müsaadesini rica edeceğiz, “İttihat ve Terakki” muhaliflerine değil muhaliflere selam verenlere bile memlekette yaşamak hakkını vermiyordu iddiasında biraz mübalâğa buluyoruz.

“İttihat ve Terakki” hükümetleri tarafından lafı edilmiş olanları da, ecnebî memleketlerine firar edenler gibi bu memlekette yaşamak hakkından mahrum edilmiş addedelim fakat muhalifler lafı edilmiş olanlarla Avrupa’ya firar etmiş olanlardan mı ibaretti? İttihat ve Terakki idaresi zamanında payitahtta bile muhalefetleriyle iştihar etmiş kimseler bulunmuyor muydu?

Hemen söyleyeyim ki biz “İttihat ve Terakki”nin muhaliflere karşı mülâyim olduğunu iddia etmiyoruz, böyle bir iddiada bulunmak bize düşen bir iş olmadığı gibi maksadımıza da muvâfık değildir. İsteddiğimiz en müteessif “İttihat ve Terakki”

muhالیfının bile, “İttihat ve Terakki” muhaliflerinin müfritâne hareket etmediklerini ve etmek istemediklerini iddia ederken nasıl ifrata düştüğünü göstermektir. Bu mesele bugün bizi bundan fazla alâkadar edemez.

Sâlisen: Muarızımız, muhaliflerin “on senedir gördükleri zulme, tadiata, bilhassa bu güzel memleketimizin isâl edildiği felakete rağmen İttihatçıları iki kısma ayırmış, namuslu kısma hürmet edeceğini, hatta ve hatta vatanın bugünkü ıztırabına dârû-yı tadil bulmak için el bile vereceklerini ilan eylemiş olduklarını” haber veriyor. Rica ederiz, çünkü muhaliflerin gazeteleri arasında hangisi bu güzel yolu tuttu, çünkü muhalifler arasında bulunan muharrirlerden kaç “İyice Anlaşalım!” makalesi muharririnin temiz, vatanperverâne fikirlerine iştirak etti! Biz bu kabîl muharrirleri bir ikiye münhasır görüyoruz, zühûlümüz varsa ihtar edilsin memnun ve müteşekkîr oluruz. Çünkü bu takdirde memleketin namuslu evlatlarının nihayet fakat herhâlde vakit geçmeden el ele verecekleri hakkındaki ümidimiz kuvvet bulacaktır. Fakat maatteessüf zannediyoruz ki hata etmiyoruz, bir iki kişi mazinin fenalıklarından mütevellit mesuliyetleri insaf ile tetkik eder ve araştırırken, İttihat ve Terakki’nin namuslu kısmıyla el ele verilebileceğini söylerken çünkü muhaliflerin pek büyük bir ekseriyeti namuslu ve namussuz, mücrim ve masum gibi farklar gözetmeyerek vaktiyle İttihatçı tanınmış ve o namı almış herkesi ve her şeyi tahkir ve tezlîl ediyorlardı, hatta el-ân da ediyorlar. **Bütün** sabık ve lâhik İttihatçılar namussuz, vatan haini olamayacağına, vatan da namuslu evlatlarının birleşmesi temin için şimdi olduğundan daha ziyade yaralı, daha ziyade tehlikede olamayacağına göre çünkü muhaliflerin bir ikisi değil fakat mühimce bir kısmı “Geliniz el ele verelim, siyasî **kanaatler** yere batsın, her şeyden evvel el birliğiyle şu zavallıyı kurtarmaya gayret edelim.” demiş olsaydı bugün, Türkiye’nin parçalanması ve bir daha kendine gelememesi için çalışanların gösterdikleri gayret verici vahdet karşısında bizim de anlamamıza, birleşmemize ne mani kalırdı? Herhâlde çünkü muhaliflerin, “İttihat ve Terakki” zamanında uğradıkları tazyikin henüz hissetmekte oldukları acısıyla hissiyatlarına fazla kapıldıklarını ve bu suretle namuslu muhaliflerini kendilerinden biraz daha uzaklaştırdıklarını itiraf etmek zaruridir zannederiz...

Sözümüz henüz bitmedi. Tabîî devam edeceğiz. Fakat muarızımızdan rica ederiz, cevap vermekte isticâl etmesin Çünkü biz birçok noktalarda aramızda bir ittihat ve ittifak görüyoruz ve hakikatte de böyledir. Hâlbuki şimdiden cevap vermek isterse hataya düşer, hissiyat yine galebe eder, maksat da kaybolur.

[Nebizade Ahmet Hamdi ÜLKÜMEN]

(Nu. 272, s. 1, 6 Kânûn-ı sâni 1919)

EVET İYİCE ANLAŞALIM ÇÜNKÜ: FELAKET MUHAKKAK! -2-

“Söz” gazetesindeki “İyice Anlaşalım!” makalesi muharriri İttihat ve Terakki’nin namuslu evlatlarına karşı, “Nasıl Birleşebiliriz?” serlevhalı bir makalesinde bir teklifte bulunduğu fakat İttihat’ın namuslu evlatlarının bu teklife “rey-i kabul” göstermediklerini yazıyor. Makale muharririnin vaktiyle dermeyeran etmiş ve şimdi İttihat’ın namuslu evlatları tarafından kabul yüzü görmemiş olmasından şikâyet eylemekte bulunmuş olduğu teklif şudur:

“İttihat ve Terakki gerek nazar-ı ammede gerek enzar-ı muhalefette birçok cinayet ve _____¹ amil ve müessiri olmak üzere tanınmış yüzleri, elleri kanlı, cepleri, kasaları mal-ı masruf ile yüklü adamları aralarından çıkarıp atmalıdır; sonra İttihat ve Terakki’den zulüm görmüş bütün vatandaşlarına dönüp “İşte size zulmeden eşrafi aramızdan çıkardık. Bunların ceza görmelerinde sizlerle hemfikir, hemarzuyuz ve bir ahit ve namus ile size temin ederiz ki badema hiçbir ferdin hukuk-ı şahsiye ve siyasiyesine tecavüz etmeyecek, bu imkânı da kimseye vermeyeceğiz, vatan hepimizindir, cümlelerin hakkı mukaddestir” demelidir.”

Evvela bu teklifin bir iki noktasında tevakkuf edelim ve makale muharririnin bu teklifin İttihat’ın namuslu evlatları tarafından kabul yüzü görmemiş olmasından mütevellit infialdeki haksızlığını ondan sonra ispat edelim:

¹ Okunamıyor.

Makale muharririnin “İttihat ve Terakki” namı ile “İttihat’ın namuslu çocukları” dediği zümreyi yek-dîgerine karıştırmakta olduğu görülüyor. Bu sebeple tasfiye-i icrasına davet edilenin “İttihat ve Terakki” heyetini mi yoksa “İttihat’ın namuslu evlatları” mı olduğu anlaşılamıyor. Bunun anlaşılması icap eder. Mamafih makale muharririnin bu noktayı tavlîh etmesine intizar etmeksizin biz her iki ihtimali de tetkik edelim: Tasfiye-i icrasına davet edilen “İttihat ve Terakki” ise bugün ortada bu noktada bir heyet, fırka veya cemiyet bulunmadığı, yalnız onun istihalesi olan bir fırka bulundu düşünölmeli ve memleketin bütün namuslu evlatları arasında fırkacılık fevkinde bir itilaf temin etmek arzu edildiğı takdirde buna da ayrıca müracaat etmelidir. Hâlbuki böyle hareket edilmek şöyle dursun bu yeni zümrenin bugünkü vaziyet itibariyle muhalif bir fırka olduğunu bile bugünkölerce kabul edilmek istenilmiyor. Ve bu fırkaya karşı, “İttihat ve Terakki”nin muhaliflerine karşı tatbik ettiğı siyasetin hemen hemen aynı tatbik olunmak arzu ediliyor.

Aralarında tasfiye-i icrasına davet edilen “İttihat ve Terakki”nin manevî şahsiyeti veya onun istihalesi olan Teceddüt Fırkası değil de namuslu İttihatçılar ise İttihatçılardan bu vazifeyi nasıl ifa edebilecekleri insaf ile tetkik olunmalıdır. Bugün, İttihatçı tanınmış veyahut vaktiyle “İttihat ve Terakki”ye intisap etmiş birçok kimseler var ki bütün siyasî fırkalarla alâkalarını kesmişler, hakikaten ve pek samimî bir surette bî-taraf ve müstakil bir vaziyet almışlardır. Bu gibilere ne hak ile aranızda tasfiye yapınız, aranızdan mücrimleri çıkarınız denilebilir. Ne hak ile diyoruz, çünkü bunlar evvela bir tarafa mensup olmadıkları için kendi nazarlarında arasında kendilerinin tasfiye-i icra edebilecekleri bir heyet yoktur. Tasfiyeye muhtaç olan milletin umumî heyetidir. Sâniyen aradan çıkarıp atılacak hırsızlar, katiller kimdir? Bunu ne onlar, ne de diğer bir kimse tayin edebilir. Bu hususta yegâne salâhiyet sahibi kanundur, kanunu rehber bilen bir hükümettir. Şimdiki hâlde müstakil bir vaziyette kalmış olan İttihatçılara “Hayır, kimin mücrim, kimin masum olduğu meselesi olamaz. İşte şu hırsızdır, şu katildir, bunu böylece kabul ediniz.” demek bilmeyiz ne derece doğru olur; sonra farz edelim ki zaten hakikat de bundan ibarettir, bunların da müttehem mevkiinde gördükleri birtakım şahsiyetler bulunsun, fakat bu şahsiyetlere karşı onlar nihayet bu şahsiyetlerin mücrim olduğunu kabul ve tasdik veyahut iddia eylemekten başka ne yapabilirler? Hatta muhalifler bile ne

yapabiliyorlar? Hiç değil mi! O hâlde anlaşılmak için tasfiye-i icrasını hükümetten ve kanundan değil doğrudan doğruya İttihatçılardan talep etmek icrasını imkânsız bir teklif dermeyan etmek olmaz mı? Bu noktaları iyice düşünmesini rica etmek istediğimiz muarızımızın maddî ve main bir talep olmaktan çıkan, tatbik kabiliyetine haiz olmayan teklifinin kabul yüzü gösterilmemiş olmasından münfail olarak verdiği hükümle pek büyük bir haksızlık ettiğini, ifrata düştüğünü söylemekten çekinmeyeceğiz. “İyice Anlaşalım!” makalesi muharriri:

İttihat’ın namuslu evlatları bu teklifimizi kabul ederek mert ve açık bir simayla ortaya çıkarak yerde katillerle, mücrimlerle teşrîk-i mesaide ısrar ettiler bedbaht memleketin zararına cereyanlar, nifaklar uyandırdılar, diyor. “İttihat’ın namuslu evlatları” aleyhinde bu kadar müthiş bir hüküm vermek için muarızımızın ne gibi hadiseler, vesikalara istinat ettiğini cidden bilmiyoruz. Fakat hemen söylemekte tereddüt etmeyiz ki bu suretle hareket edenler varsa onları “İttihat’ın namuslu evlatları” arasında görmemek icap eder. Çünkü memleketin şu felaketli günlerinde katil ve mücrim bildiği kimselerle teşrîk-i mesai etmekte ısrar eden, bu bedbaht memleketin zararına cereyanlar, nifaklar uyandıran bir kimse ne vatanın, ne İttihat’ın, ne de diğer herhangi bir heyet, ya zümrenin namuslu evladı ya ferdi olamaz. Binaenaleyh böyleleri varsa bunlar bizim mevzuumuzdan hariçtirler. Zaten biz dünkü muhaliflerin insafını celp maksadıyla vuku bulan neşriyatımıza başlarken münhasıran İttihat ve Terakki’nin namuslu mensuplarını nazar-ı itibara almamış memleketin bütün namuslu evladını göz önünde bulundurmuş ve hatta bugünkülerin ifratlarını kaydederken bugünkülerin bütün muhaliflerini, tahkir ve tezlil ettiklerini İttihatçılıkla lekelemek istediklerini söylemiştik.

Muarızımız İttihat ve Terakki’nin veyahut İttihatçıların aralarında bir tasfiye yapmaları hususundaki teklifinden bahsederken bizim “Bereketli memleket aklıktan inim inim inler, evlat-ı ümmet ot, toprak yerken, sokak köşelerinde can verirken dağdaki haydutların bile yapamayacağı birtakım ruhsatla şeker, ekmek hırsızlarını teşhir ve tecziyede ısrar etmekle hata mı etmiş oluyoruz?” sualini soruyor.

Hayır, biz ne böyle bir iddiada bulunduk, ne de bulunmayı hatırımızdan geçiririz. Biz katiller, zalimler, hırsızlar araştırılmasın, teşhir ve tecziye edilmesin demedik hatta aksini iddia ettik ve istedik. Bizim de koleksiyonlarımız meydandadır. Fecaat orada ki samimiyetle anlaşılmaya teşebbüs edildiği zaman bile işe pek yanlış muhakeme ve mütalaalar karıştırılıyor, “dünkü muhalifler müfrit hareket ediyorlar” gibi bir iddiaya, bizce hakikaten “mücrimleri rahat bırakınız, hırsızlar tutulmasın” şekil ve manası veriliyor.

Biz dünkü muhaliflere: “İfratınız mücrimlerin tecziyesini istemekte, hırsızları teşhir eylemenizdedir.” demedik, “İttihat ve Terakki” idaresinin sinelerinden bütün İttihatçıları mesûl görmek istiyorsanız ve bu kadarla da kalmayarak her muhalifinizi mesûl gördüğünüz bu zümreye ithal ediyor ve kendisini memlekete, memleketin selâmet ve saadetine düşman, felakete kayıtsız telakki eyliyorsunuz, mücrimlerin kanunun gösterdiği tarzda değil sizin bazı şahsî hislere kapılarak sizin istediğiniz şekilde tecziyesini temin için kanunu ihmâl ettirmek arzusu gösteriyorsunuz, “İttihat ve Terakki” idaresi zamanında vücut bulmuş her şeyi fena ve muzırr, her müesseseyi bir şekavet ocağı tanıyorsunuz ve bu müfrit hareketinizle İttihatçı tanıdığınız memleketin birçok namuslu evlatları ile kendi zümreniz arasında memleket için pek tehlikeli bir uçurum açıyorsunuz, kolay silinmez bir düşmanlık husûle getiriyorsunuz dedik.

Bu mütalaalarımızın muarızımızca, bir anlaşma zemini teşkil etmeye müsait görünmekle beraber kısmen tenkide müstahak görülmesine tabîi bir şey diyemeyiz. Fakat bizzat muarızımızın söylediği üzere “tenkit ve muahezede de biraz da fazilet, hiç değilse biraz insaf lazım geldiği”ne göre muhalifleri hedef-i ittihaz eden tenkitlerimize adeta haydutlara, hırsızlara, zalimlere tesâhub etmek istediğimiz gibi bir mana verilmesini muarızımızda mevcudiyetini itiraf etmekte olduğumuz insaf şîmesiyle telif edemedik.

Gayemiz dünkü muhaliflerin de müfritâne hareket etmediklerini ve bütün kabahatin -hakikatle İttihatçı olsun olmasın- bugün İttihatçı namı altında toplanmış görülmekte olan bugünkü muhaliflerde olduğunu iddia eden muarızımızın da, “İyice

Anlaşalım!” makalesinde bile çok kere ifrata düştüğünü ispat etmekten ibaret bulunsaydı üzerinde tevakkuf edecek daha birçok noktalar bulabilirdik. Fakat böyle bir maksat takip etmekten pek uzak bulunduğumuz için artık muarızımızın, arada bir itilaf zemini bulunmak üzere bize sorduğu suallere geçiyoruz. Fakat sözümüz iyice uzadığı için cevaplarımızı yarına bırakıyoruz.

[Nebizade Ahmet Hamdi ÜLKÜMEN]
(Nu. 273, s. 1, 7 Kânûn-ı sâni 1919)

EVET İYİCE ANLAŞALIM ÇÜNKÜ: FELAKET MUHAKKAK -4-

“İyice Anlaşalım!” makalesi muharririnin dördüncü suali şudur:

“On sene bila-mûcib sopa, hakaret, menfâ, idam cezasına uğratılmış muhalifler haklarını, zalimleri aramakta mazûr değiller midir?”

C- Meseleye zamanın vehamet ve nezaketiyle katiyen telif edilemeyecek bir şümûl ve vûsat vermekten ihtiraz etmeseydik “on seneden beri” vuku bulan her müfrit hareketten şunu bunu mesûl görmenin doğru olamayacağını, on senelik müfrit hareketlerin mesûlleri araştırmak istenildiği zaman münhasıran vakaları ve şahısları dile dolayarak bir müverrih gibi, ihtilal ve inkılâp zamanlarına has ahvâl-i ruhiyeyi tetkik eylemek lazım geldiğini, yalnız kayıtle iktifa etmeyerek uzun uzadıya izah ederdik. Fakat bu zamanın nezaket ve hamiyetle telif edilemeyecek bir teşebbüs olduktan mâada ancak tarihî bir tetkik mahiyeti haiz olur ve muarızımın da itiraf edeceğini ümit eylediğimiz veçhile bu makalemizde takip edilen maksada hiçbir hizmet ifa edemez. Binaenaleyh biz evvela: “On senelik zulûmler”i kabul edemiyoruz. Sâniyen: Muarızımın fikrini tamamen kabul etmesek ve memleketi artık tarih olmuş günler içinde tekrar yaşatmakta bir mahzur görmesek ve: “Evet muhalifler haklarını, zalimleri aramakta mazûr değil, fakat yerden göğe kadar

haklıdır.” desek bile -ki biz muhaliflerin bu hak veya mazeretlerini bütün samimiyetimizle tasdik ederiz- vatanperverliğin, zamanın nezaket ve hamiyeti gözden kaçırmamak icap ettiğini, hak gasplarının, mücrimlerin, zalimlerin bugün ve dünkü muhaliflerce aranılmak ve tecziye edilmesi katiyen doğru olamayacağını söylemekten geri durmayız.

Bir kere şu noktaya bilhassa dikkat etmek lazım gelir: Bugün kimse, hatta zannediyoruz ki dünün namuslu ve vicdanlı en koyu İttihatçısı bile zalimler, mücrimler aranmasın, bulunmasın, ceza görmesin demiyor, bilakis vatanın her namuslu evladı mücrimlerin cezalarını görmesini, zalimlerin taayyün etmesini istiyor. Fakat dünkü muhalifler evvela bu kadarla iktifa etmiyorlar, her karşlarına çıkana “İttihatçı değil misin, sen de astın, kestin, sen de çaldın. Her muhalefetin bir ictihad mahsulü değil, o idarenin bütün fenalıklarıyla beraber yine avdetini temine matûftur.” diyorlar, ictihad hakkı tanımıyorlar, “muhalefet” nedir bilmez gibi görünüyorlar ve bugünkü namuslu muhaliflerin de, mücrimlerin âdilâne bir surette tecziyesi hususunda kendileriyle müşterek ve müttehid olduklarına inanmıyorlar.

Diğer bir ihtilaf noktası da, dünkü muhaliflerin zalimleri arayıp meydana çıkarmak hususundaki gayretlerinde, bazen millî menfaatlerin ezrâr edecek derecede ileri gitmekte olduklarıdır. Bir misal: “Tehcir ve taktıl” işlerine dair “İttihat ve Terakki” muhalifi Türk gazeteleri tarafından vuku bulan müfritâne neşriyat!

Biz bir fırkanın, muhalifi fırkayı iktidar mevkiinden, nazardan düşürmek için fertler arasında vukû-yı tecviz edilemeyecek, meşru görülemeyecek birçok tedbirlere, vasıtalarla müracaat edebileceğini kabul ederiz. Fakat bunun için evvela tabîî zamanlarda bulunmak, sâniyen bu gibi tedbir ve vasıtalar için de nihayet “millî menfaat” gibi bir hudut tayin eylemek icap eder. Hâlbuki, -“İttihat ve Terakki”ye karşı dünkü muhalifler gibi şahsî bir gazez beslememekte olduğumuz için kendilerinden daha bî-tarafâne düşünüp gördüğümüzü zannediyoruz- tehcir ve taktıl işlerinden dolayı bazı Türkçe gazeteler tarafından vuku bulan neşriyata, bilmeyiz bize mi öyle geliyor, biraz da “İttihat ve Terakki”yi bir kat daha düşürmek maksadı karıştı, bu maksatsa dünkü muhaliflerin hissiyatını ateşledi, netice olarak hem bir

fırkanın, muhaliflerini düşürmek için müracaat edebileceği tedbirler hususunda kabul edilmesi lazım gelen hudut tecavüz edildi. Hem de Türklük itibarıyla oldukça feci bir mevkiye düşüldü. Bu hâl, “İttihat ve Terakki”nin taraftarı, muvâfık olmaktan çok uzak bulunan birçoklarını da dünkü muhaliflerden uzaklaştırdı. Biz “Bugünkülerin Hataları” serlevhalı makalemizde bu gibi ifratları düşünüyorduk, yoksa dünkü muhaliflere “hakkınızı, zalimleri aramayınız; hakkınızı, zalimleri aramakla haksızlık ediyorsunuz” dememiş ve demek istememiştik.

Muarızımız diyor ki:

5- Hangi millet eli bayraklı katillerle, eli bayraklı millet hırsızlarını “Aferin çok iyi etmişsiniz!” diye selamlamıştır?

C- Milletimiz de böyle bir harekette bulunmamış ve kimse kendisinden böyle bir şey talep etmek cüretini göstermemiştir ve hakikaten milletten böyle bir talepte bulunmak, milletin böyle bir harekette bulunduğunu iddia eylemek için pek büyük bir cüret ister.

Fakat insafına müracaat ederek muarızımıza biz de soruyoruz, hangi memlekette eli bayraklı millet hırsızlarını aramak için hükümet mesela şu “mahûd”lar sınıfına ithal edilen “millî şirketler”e karşı olduğu üzere bütün kanun ve nizamları ayakları altına alarak hareket eder ve hangi millet böyle bir harekete karşı, hak ve hakikat namına bu kadar yüksek sesle bağırانların sükûtunu takdir eyler?

Hiç kimse, ne milletten, ne milletin bir ferdinden eli bayraklı katillerle eli bayraklı millet hırsızlarını “Aferin çok iyi etmişsiniz.” diye selamlamasını istemiyor.

Hükümetin dört beş millî şirkete karşı vuku bulan garip, fecî ve havsalaya sığmaz _____¹ karşısında dünkü muhaliflerden bir yenisinin olsun: “Efendiler ne yapıyorsunuz, bu müesseselerde pek büyük fenalıklar, pek müthiş sû-i istimaler

¹ Okunamıyor.

olabilir, fakat bunları meydana çıkarmanın bir yolu, bir usulü vardır. İşle Evkaf Nezareti alâkadar oluyorsa bu nezaretin elinde bir tevcih-i cihan nizamnamesi vardır, nizamname ne diyor, ona bakınız; sâniyen; şirketlerin birer nizamnamesi yok mu; hükümetçe mısdâk olan bu nizamnamelere niçin riayet etmiyorsunuz. Acaba sizin bu hareketiniz birçok esnafı da pek haksız yere mutazarrır etmeyecek mi?” demesi ne kadar arzu edilir ve bu hatta dünkü muhaliflerin tam manasıyla meşrutî bir memlekete yakışabilecek bir fırka teşkil edebileceklerini göstermek itibarıyla memleket için ne kadar hayırlı olurdu. Hâlbuki ne yapıldı, müesseselerin memlekete, memleketin ticaret ve iktisayata yabancı kalmış bir unsuruna, Türklere bir fayda temin edip edemeyeceği düşünülmeyle hükümet namına vuku bulan hareket “Şekavet ocakları, hırsız yatakları basılıyor!” diye selamlanmıştır.

Burada, bu “millî şirketlerin” feci sergüzeştları üzerinde tevakkuf etmemizin sebebi, bunu dünkü muhaliflerin katil ve hırsız ararken ne büyük, memleket için ne kadar muzırr ve tehlikeli ifratlara düştüklerini gösterir en yakın ve en göze batan bir misali telakki etmemizdir. Yoksa bu müesseseler fena hareket etmişler, çalmışlarsa diğer hırsızlarla beraber bunlara “Evet çalmışsınız ama, aferin iyi yapmışsınız!” denilmesini arzu etmiyor ve hiçbir namuslu ferdin -muhalif veya muvâfık- böyle bir arzu beslemeyeceğini iddia ediyoruz.

Muarızımızın son sualı:

“6- Muhalifler ne yapsınlar istiyorsunuz!”

C- Muarızımıza, bununla beraber dört olan makalemizde verdiğimiz cevaplar, muarızımızın mütalaa ve iddiaları münasebetiyle dermeyeran ettiğimiz fikirlerle bu son sualin cevabını da vermiş olduğumuzu zannediyoruz. Fakat hülâsa etmiş olmak için diyelim ki muhaliflerden (İttihat ve Terakki)ye atfettikleri hatalardan tenzih etmelerini, bu memlekette de yüksek düşünür, medenice hareket eder, medenî bir zihniyetle iş görür bir muhalefet tesis edebileceğini ispat etmelerini, İttihatçılığı tahkir ve tezlil etmekten, her muhalifi, hatta fikrinde her müstakil olanı İttihatçılar zümresine ithal ile ona düşman, vatan haini muamelesi etmemelerini

bugün İttihatçılıktan, bahsetmeyi memleket için müfit değil muzırr gören birçok namuslu İttihat ve Terakki evlatlarının muhafaza etmekte oldukları sükût ve sükûn ile vatanın menfaatleri önünde her türlü fırkacılık hislerine galebe edebileceklerini ispat eylediklerini takdir eylemelerini ve bu zümrenin her ne nam altında olursa olsun “düşman” değil ancak “muhalif” bir fırka teşkil edebileceğini itiraftan çekinmemelerini ve nihayet memleketi anarşiye düşürmekten, hâlen ve âtiyen en çirkin fırka münâzieleri sahnesi hâline getirmekten ve bu gibi münâzielerle mütemadiyen sarsmaktan sakınmalarını istiyoruz bunu istemek yalnız İttihatçıların değil vatanın bütün namuslu evlatlarının borcudur. Çünkü bu istenmez ve bu talep dinlenmez ve insaf ile isâf edilmezse felaket muhakkaktır...

Nebizade Ahmet Hamdi [ÜLKÜMEN]

(Nu. 277, s. 1, 11 Kânûn-ı sâni 1919)

FELAKET KARŞISINDA!

“Bugünkülerin Hataları” serlevhalı makalemiz üzerine bizi fikirlerimizi izaha, sorduğu suallere cevap vermeye nazikâne davet eden “Söz” gazetesi başmuharriri beye cevaben yazdığımız dört makaleye muarızımız beyefendi beş makale ile mukabele etmiş ve çok memnun ve müteşekkirimiz ki son makalesinde, bizim bütün neşriyatımızla vâsıl olmak istediğimiz gayeyi temine teşebbüs eylemiştir.

Asaf Muammer Bey, bizim bazı suallerine vâzih ve kati cevaplar vermediğimizi ileri sürerek cevabımızı, “bî-taraf bir zihniyetten ziyade İttihat ve Terakki’yi müdafaa zihniyetinden doğmak olarak kabul” edebileceğini söylüyor ve bizi, belki tashih edecek cihetler buluruz diye yazdıklarımızı tekrar okumaya davet ediyor.

Biz, makalelerimizin üçüncüsünde pek samimî olarak; “Fırka ve muhit tesiratından uzaklaşmaya gelince muarızımıza katiyen temin edelim ki biz bugün

katiyen fırka gayreti gütmediğimiz, pek muazzez vatanın ve pek zavallı vatandaşların teşkil ettiği pek vasi ve geniş muhitten başka hiçbir muhitin tesiratına kapılmadığımız, bütün yazılarımıza vatanın selâmeti endişesini rehber-i ittihaz eylediğimiz kanaatindeyiz.” demiştik. Muhterem muarızımız bu kanaatimizde yanılmakta olduğumuz zehâbında; iddiasında bulunuyor. Biz bu zehâb ve iddiayı tashih ile uğraşmaktansa asıl maksadı göz önüne getirerek: “Pekâlâ diyoruz; cevaplarımız kısmen herhangi bir fırkayı müdafaa zihniyetinden doğmuş olsun! Fakat siz de bazen hissiyatınıza kapıldığınızı pek ziyade takdir ettiğimiz bir samimiyetle itiraf ediyorsunuz. Demek ki her iki taraf da yek-dîgerini hissiyata tâbi bir tarafgirlikten münezzeh addetmiyor. Buna rağmen görüyorsunuz ki mukaddes bir maksat için görüşmek, hatta anlaşmak kabil oluyor. Şu hâlde hiç kimsenin cezasız kalmasını arzu edemeyeceği cürümler, hırsızlıklar vesaire müstesna olmak üzere, bugün ortada hiçbir ciddi sebep olmadığı hâlde yek-dîgerine düşman nazarıyla iki zümrenin, içinde bulunduğumuz felaket karşısında olsun ittihadı niçin mümkün olmasın. Ve böyle bir ittihadın memleket için temin edeceği faydaya nispetle sizin ve bizim, daha doğrusu şu veya bu tarafta bulunanların bazen zararsız fırka hesaplarına kapılmış gibi küçük kusurları üzerinde muzırrâne vuku bulacak neşriyatın ne ehemmiyeti kalır?”

Bizce muarızımız samimiyetimize kani olmak için makalelerinde “İttihat ve Terakki”nin on senelik idaresini tetkik ederken irâd ettikleri suallere herhâlde cevap vermemizde ısrar ederlerse buna da hazırız. Fakat müsaadelerini temenni ederek diyeceğiz ki bunu sonraya, yani tarafeyn arasında, daha doğrusu vatanın şu müthiş felaketi karşısında el birliğiyle çalışmaları mümkün olanların anlaşmaları zemini hazırladıktan sonraya bırakmak daha münasiptir. Çünkü kendilerinin de pek güzel söyledikleri üzere “asıl maksat, matlûb anlaşmadır ötekiler hepsi bir sürü laf!”

Memleketin selâmeti bahsinde her türlü şahsî hislerini pekâlâ susturabildiğini büyük bir memnuniyet ve iftihar ile gördüğümüz muarızımız beyefendi: “Önümüzde bir uçurum var; gözler bağlı; ağızlar, velvele-i düşnâm ile bir karış açık. Bu reviş ile bu uçuruma gidiyoruz. Buna mani olmak memleketin ehliyetli, namuslu evlatlarının vazifesidir.” diyor ve bize şu tebşîrde bulunuyorlar:

“On beş, yirmi günden fazla var ki, esbâb-ı mania aramaya çalışıyorum, birçok zevâtı da fikrime takrîb edebildim. Esbâb-ı mania olarak tasavvur ettiğim şey tarafeyn arasında hakkaniyetten ayrılamayacak bir “jüri” heyeti vücuda getirmektir. Bu jüri heyeti mağdura layık olduğu mevkii, mücrime de layık bulunduğu cezayı verdirecek ve makul bir tasfiye yapacaktır, bugünün mübâlâtsiz laflarına mani olacak, müstefilik fırka-i siyasiyesini teşkil edecektir.”

Ortadan haksız ve hatta sebepsiz husumetleri kaldıracak bir jüri heyeti teşkil esasını biz de kabul eder, bizim de bu fikir etrafında toplanacak birçok hemfikirlerimiz bulunduğunu beyan edebiliriz.

Müdekkik muarızımız, mevcut fırkalar hakkındaki birkaç satırlık mütalaasıyla tamamen bizim de fikirlerimize tercüman olmuştur. İlmî bir nokta-i nazardan tetkik ve muhakeme olunca derhal tasdik olunur ki mevcut fırkalarımızın hiçbirisi, tam manasıyla bir fırka olmaktan çok uzaktırlar. Fırka namı altında, “İttihat ve Terakki” de dahil olduğu hâlde, şimdiye kadar tesis, teşekkül etmiş veya etmekte bulunmuş olan heyetlerin hiçbirisi esaslı “siyasî ictimai” hiçbir fikrin, hiçbir cereyanın mümessili değildir. Fırkalarımızdan herhangi biri, hem muhafazakârları, hem liberalleri, hem radikalleri bir araya toplamıştır. Yani hem muhafazakârdır, hem liberaldir, hem radikaldir; burada bunun sebeplerini araştırmayacağız yalnız şu kadarını muarızımız beyle beraber söyleyeceğiz ki hisler, ümitler geçici fikirler üzerine değil fakat esaslı bir cereyan-ı ictimaiye istinat edecek bir fırka bizde ancak bugün muhalif sebeplerle ayrılmış görünen garezsiz, ivazsız millettaşların bu felaket günlerinde birleşmesinden doğabilecektir. Binaenaleyh anlaşmayı, yalnız bugünkü felaketlerimizin zarurî bir neticesi olduğu için değil yarınki hayatımızda istikrar temin edebilecek bir amil olacağı için de arzu ve temenni eder ve bu gaye için her suretle çalışacağımızı bütün samimiyetimizle vaat eyleriz.

Nebizade Ahmet Hamdi [ÜLKÜMEN]

(Nu. 286, s. 1, 20 Kânûn-ı sâni 1919)

AĞAOĞLU AHMET BEY'İN CEVABI

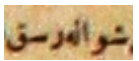
Ağaoğlu Ahmet Bey dün tevkifhaneden bir vech-i âti mektubu göndermiştir; neşrini bir vazife-i meslekiye addettik.

Muhterem efendim

Kafkasya'dan avdetimin ikinci günü Fransızca “İstanbul” gazetesinde hakkımda iftira ve isnadatla mâlâ mâl bir fıkra yazılmıştı. Bu fıkraya “Courrier de Turc” nam-ı Fransızca gazeteyle vermiş olduğum mufassal ve müskit cevaptan sonra “İstanbul” hatasını itiraf etmiş olacaktır ki ihtiyar-ı sükût etti.

Bi'l-ahire işittiğime göre Ermeni terhîb fırkası “Taşnaksutyun”un tercüman-ı efkârı bulunan -Fransız “Bizans” gazetesi de hakkımda bazı makaleler neşrederek birçok iftira ve isnadatta bulunmuştur. Fakat avdetimin üçüncü günü evvela en şiddetli bir İspanyol hastalığına ve bi'l-ahire de zatürreeye tutulup tam iki ay esir-i firaş olduğumdan ve şimdi de yataktan alınarak hapishaneye sevk olunduğumdan Bizans gazetesini mütalaa etmek henüz müyesser olmadı; imkân hâsıl olur olmaz, bi't-tab bu gazeteye de lazım olan cevap verilecektir.

Bu imkânı beklemekteyken dün beni ziyarete gelmiş olan oğlum, “İstanbul” gazetesinin 14, 15 Mart numunelerini bana getirdi ve mezkûr numunelerde aleyhimde yazılmış olan yeni fıkraları gösterdi.

Evvela mahpus ve kendini müdafaadan âciz adam hakkında ithamnameler yazmanın ne kadar muvâfık nezaket ve adalet olduğu kıymetinin takdirini efkâr-ı umumiye bırakıyorum. Behemehâl Mösyö Pierre Legof böyle bir hareketi kendi memleketinde kendi nefsi için ağır görürdü ve Fransızların eski ananelerine pek de muvâfık addetmezdi. Fakat bize gelince, bütün ölçüler, bütün kıymetler değişiyor, insanlar da nedense başkalaşıyorlar binaenaleyh İstanbul'un bu hareketini de yine çok görmüyoruz.

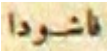
Lakin maatteessüf bu gibi ithamlara marûz kalan Türkler için bugün kendilerini müdafaa etmek yolları da kapanmıştır. Fransızca hiçbir gazetenin benim bu müdafaanamemi neşredemeyeceğini bildiğim için, gazetenizde bu cevabıma yer vermenizi rica ile “İstanbul”dan dahi -hakikatin tezahüründen tevahhuş etmiyorsa- cevabımın tercümesini kendi sütunlarında neşrolunmasını talep ederim.

“İstanbul” beni itham etmek için gayet garip ve kendine hürmet eden hiçbir kalemin tevessül edemeyeceği vasıtaya müracaat ediyor. Gazete bana “İtilafçı” unvanını vererek benim kendimi böyle bir unvanla tesmiye ettiğimi söyledikten sonra bunu tekzibe yelteniyor hisseme bir iddia isnat ederek sonra o isnadı tekzibe kalkışanlar ta evvelden kendilerini boşboğazlığa mahkûm etmiş olur.

Ben hiçbir zaman kendime İtilafçı demedim. Ben ecnebî muhipliğiyle malûl ve hasta oldum; ben her şeyden evvel kendi milletimin muhibiyim. Hiçbir “fobi” veyahut “fablı” tanımam. Milletimin menfaati nerdeyse orasını iltizam ederim. Fransızlar da bizzat aynı surette hareket ediyorlar. Fransızlar ile İngilizler arasında devam etmiş olan uzun muharebeleri elbette “İstanbul” biliyor. “Andre Chenier”in “Jean Darc” namındaki lâyetmût eserinde İngilizlere hitaben yazılmış fıkraları elbette tahattur ediyor. Napolyon Muharebeleri, 1870 senesinde İngiltere’nin vaziyeti, Fachuteaur¹ hadisesi hülâsa bütün tarih herkesin gözü önündedir.

Lakin bu tarih bile bugün Fransa ile İngiltere’nin yan yana ve müttetfiken hareket etmelerine mani olmadı. Siyaset bir seylâb akınıdır. Biz bu akının yalnız bir anını görür ve takdir ederiz. _____²

Fakat bugün mademki o Çarlık Rusya’sı yokdur, mademki Türklüğü iki yüz seneden beri ezmekte olan kuvvet kırılmıştır. Benim Fransa ve İngiltere’ye karşı ne husumetim olabilir?

¹

² Yazının bu kısmından itibaren on satırlık bir kısmı sansür edilmiş. Sansürlenene ismi çizgi ile gösterdik. (T. H.)

Bilakis -gerek burada Osmanlılıkta, gerek sair yerlerde- Türklerin bu iki millete mümkün olduğu kadar takarrüb etmelerini, onların yüksek medeniyetlerinden istifade eylemelerini şiddetle iltizam edenlerdenim. Ecnebî milletler arasında en ziyade tanıdığım, lisanlarını bildiğim, içlerinde birçok dostum olan bu milletlere beni bağlayan hissiyatımla, bu kere mensup olduğum gerek buradaki ve gerek başka yerlerdeki milletimin de menaf-ı hayatiyesi tevâfuk ediyor.

Ben bu zihniyetimi Azerbaycan sahasında fiilen tatbik ettim: Kafkasya Müslümanları ile İtilaf Devletleri arasında husûle gelmiş olan hüsn-i imtizâc ve itilafın birinci amillerinden oldum: Bu hakikati Mösyö Pierre Legof Kafkasya'daki Fransız murahhas-ı askerîsi, Colonel Chardini'den¹ otuz seneden beri Bakü'de ikâmet eden Fransız konsolosundan tahkik edebilir!

İşte Türk milletinin kanına susamış olan ve Türklüğü her yerde ve daima İngiliz ve Fransızlar ile hasım görmek isteyen “Bizans”çılardır ki benim Azerbaycan'daki bu hareketimden memnun olmayarak “Bizans” sahifelerinde savurdıkları palavralarla iktifa etmeyip “İstanbul”un hüsn-i teveccühünü de sû-i istimâl ediyorlar. Yine onlardır ki benim Azerbaycan murahhası sıfatıyla Paris'e gitmekliğime mümânaat etmek için her vasıtaya müracaat ettiler. Çünkü pek ranâ biliyorlar ki İngilizce ve Fransızca bildiğimden elimde mebzûl olan vesâik ve malûmatla onların bütün meddeyatlarını cerh ve reddedecek ve kendilerinin ne kadar müthiş, ne kadar nefret-engiz muamelelerde bulunmuş olduklarını bilâpervâ bütün Avrupa efkâr-ı umumiyesine arz edecek bir vaziyetteyim!

“İstanbul”un benim harp esnasında yazmış olduğum bir makaleyi tercüme ederek iştihâd etmesine gelince; evvela şurasını kaydetmek isterim ki makale tercümede tahrif edilmiştir. Mösyö Clemancau'ya ait ve tezyîfi ifade eden kelimeler başka başka manada gösterilmiştir. İnşallah bu ciheti yakın zamanda ve tercüman gazetelerini elde ettikten sonra birer birer ispat edeceğim. Makalenin heyet-i umumiyesine gelince; “İstanbul”u alk-ı selime davet ederim: Hasım hasıma rahmet

¹

okumaz! Bundan kaç ay evvel, Fransa altı milyonluk evladını, Türkiye de üç milyon evladını çıkararak yek-dîgeriyle muharebe ediyordu, top, tüfenk, mermi, kurşun atıyorlardı! Bu meyanda bir Türk muharririnin Clemancau aleyhinde bir makale yazması neden şayan-ı takbih görülüyor? Acaba Fransız muharrirler de her gün makaleler yazmıyorlar mıydı? Ve bu da onların vatanî bir vazifeleri değil miydi? Aynı vazife Türk muharrirlerine de terettüp etmiyor muydu? O zamanki Fransız ve Türk gazeteleri hep bu gibi makalelerle mâlâ mâl değil miydi? Ben de o meyanda yazdım, evet yazdım, hatta bir değil, yüzlercesini yazdım! Bu tarz-ı hareketi, “İstanbul” bunu bir günah, bir cürüm addediyorsa, neden yalnız beni tecrit ve tefrid ediyor. Sonra “İstanbul” bunu benim tarafımdan vâki olduğu için bir cürüm addedebilir. Lakin ben böyle düşünmüyorum, ben böyle hareket etmeyi muhakkak bir vazife gibi telakki ediyorum ve böyle hareket etmiş olduğumdan dolayı asla nâdim değilim!

Fakat muharebe biter bitmez ve milletin de, menaf-ı hayatiyesi hissiyatımla tevem olarak, İngiltere ve Fransa’ya rabt-ı tâli etmesi lüzumu tebeyyün ettiği günden itibaren, bu hususî herkesten evvel iltizam etmiş ve bunu fiilen de ispat eylemiş bulundum!

Son söz olarak “İstanbul”da münderic bir nokta üzerine de bilhassa celb-i dikkat ederim.

“İstanbul” benim Alman taraftarı olduğumu iddia ettikten sonra, böyle bir telmihte de bulunmak cesaretini kendinde görüyor: “Almanlar -bilhassa harp esnasında- kendilerine dost olanları memnun etmeyi biliyorlar” eğer “İstanbul” namusa ait en ufak hassasiyete malikse bu telmihini tavzih eder ve ne demek istediğini mertçe söyler ve kelimelerin müphemiyeti altında saklanmaz ve işte o zaman cevabını alır!

Yukarıda zikrettiğim gibi, Türk taraftarlığından başka ben hiçbir taraftarlık tanımam, bilmem. Binaenaleyh lisanını, âdat ve meşârebini bilmediğim Almanlara karşı hiçbir manevî rabıtayla merbût bulunmadığım gibi, Alman taraftarlığının da ne

olduğunu anlayamam! Yukarıda zikretmiş olduğum vecih ile hiçbir ecnebî taraftarlığıyla malûl değilim!

Husûsen Almanlara gelince, bütün İstanbul ahalisi biliyor ki gerek parlamentoda, gerek matbuatta Alman siyasetine karşı ilk alenen mücadele açan bendim. “Tercüman”da neşredilen “Bir Miktar Gaza Satıldık” makalem bugün de cümle İstanbul’un kulağında çınlıyor. O makalede ben açıktan açığa Almanya’nın bize hıyanet etmiş olduğunu, bizim de derhal bir sulh-ı münferit akdetmek hakkını kazanmış olduğumuzu sarahaten söyleyerek makalemi şu cümleyle bitiriyordum:

“Bugün bir miktar gaza satıldık, yarın da neye satılacağımızı şimdiden sormak hem hakkımız, hem de vazifemizdir!”

Daha evvel 3 Eylül 1917 senesinde Almanya’da matbuat heyetiyle beraber icra etmiş olduğum bir seyahatten avdet ettiğim zaman, makamat-ı lazımasına tevdi etmiş olduğum bir makalemi, Almanya’dan uzun uzadıya bahsettikten sonra şu cümleyle bitirmiştım:

“Mademki Rusya bugün yoktur ve mademki Rusya bizim yegâne hasmımızdı; bu muharebeden yakayı sıyırmak zamanı gelmemiş midir acaba?”

Alman taraftarı olan bir adam böyle hareket etmezdi Mösyö Legof!

Yine Mösyö Legof’a diyorum ki: Bazı ilkaat ve iftiraata kapılarak benim gibileri takip etmekle iyi bir iş yapmış olmuyorsunuz!

Ağaoğlu Ahmet
(Nu. 341, s. 2, 20 Mart 1919)

DİZİN

(Gazete, mecmua, kitap vs. yayın adları eğik yazılmıştır.)

*

* * *, 44, 57, 58, 59, 100, 101, 103, 104, 109,
110, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 218,
454, 500

1

19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 21

9

93 Rus Harbi, 439

A

A(ayın), 44, 105, 107, 128
A(ayın) C., 44, 91, 92, 127
A(ayın) Fahrettin Necip (Doktor), 43, 94, 95,
96, 102, 103, 127, 128
A(ayın) M., 44, 105, 172, 286
Abaza, 322, 333
Abazalar, 380
Abazalık, 326
Abdallar, 466, 467
Abdullah Cevdet, 285
Abdullah Zühtü, 246
Abdülhak Hamit TARHAN, 270
Abdülhamit (Padişah II.), 231
Abdülmecit Efendi (Şehzade), 10
Âbidhanı, 630
Acem, 528, 530
Adana, 27, 41, 93, 95, 168, 169, 450, 451,
452, 471
Adapazarı, 236
Adigabuza, 327
Adige, 327
Adige Lisani, 327
Adnan ADIVAR, 233
Âfâk-ı Irak, 23
Afgan, 665
Afrika, 213, 329, 403, 446, 451
Ağaoğlu Ahmet, 6, 44, 107, 128, 372, 692,
696
Ahılkelek, 347
Ahırkapı, 220
Ahlâk, 268
Ahmet Bey, 261
Ahmet CAFEROĞLU Derlemelerindeki
Masallar, 717

Ahmet Cevat (Azerî şair), 371
Ahmet Ferit, 373
Ahmet Hamdi TANPINAR, 4, 21
Ahmet HAYKIR, xvi
Ahmet Nurettin, 293
Ahmet Rasim, 8, 21, 22, 26, 42, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119,
120, 121, 122, 123, 124, 125, 128, 129,
130, 131, 132, 133, 134, 135, 206, 272,
308, 648
Ahmet Refik ALTINAY, 44, 121, 135, 243
Ahmet Rıza (Âyân reisi), 458
Ahmet Samim, 12
Ahmetü's-Sünûsî (Şeyh), 77, 161, 403, 404
Akat, 469, 471
Akdeniz, 207, 208, 330, 462, 463
Akıska, 347
Âkif Bey, 212
Akkâ, 207
Akşam, 17, 19, 242, 243, 320
Akvam, 264
Akvam Cemiyeti, 382
Alaüddevle Bey, 469
Aleksandre Dumas, 270
Alexandere Salkind (Doktor), 362
Alexandrepaül, 347
Ali (Halife Hz.), 222, 594
Ali Canip YÖNTEM, 27, 69, 74, 77, 192, 193,
252
Ali Emiri Efendi, 285, 528
Âl-i Hamedan, 468
Ali Haydar Emir, 264
Ali KARADAVUT, xvi
Ali Kemal, 36, 100, 179, 224, 259
Ali KOÇ, 31
Ali Merdan Bey Topçubaşef, 439
Ali Rıza Paşa, 2
Ali Sami YEN, 242
Alice Berned, 273
Allah, 201, 222, 223, 358, 406, 443, 469, 483,
487, 488, 522, 527, 530, 545, 571, 630, 632
Alldam, 226
Alman, 55, 80, 81, 155, 162, 163, 186, 195,
270, 273, 305, 306, 344, 355, 359, 360,
365, 366, 377, 380, 443, 508, 522, 569,
570, 571, 665, 695, 696
Alman Dostluk Yurdu, 396
Almanya, 66, 68, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81,
83, 84, 85, 87, 114, 116, 157, 158, 159,
160, 161, 162, 163, 164, 165, 195, 270,
328, 348, 365, 367, 368, 377, 378, 379,

380, 443, 508, 522, 532, 533, 541, 568,
563, 577, 618, 666, 667, 696
Alsas-Loren, 355
Altay, 328, 329
Altay Dağları, 413
Amerika, 2, 46, 81, 88, 103, 111, 112, 120,
122, 153, 163, 171, 174, 193, 194, 197,
316, 329, 360, 385, 386, 522, 540, 569,
577, 578, 579, 582, 583, 584, 606, 607,
628, 631, 647
Amerika Âyân Meclisi, 120, 197
Amerika Müttehit Cumhuriyetleri, 577, 578
Amerikan, 93, 121, 127, 128, 378, 582, 583
Amik Ovası, 471
Anadolu, x, 4, 5, 6, 7, 27, 32, 40, 46, 48, 49,
50, 51, 65, 100, 103, 104, 106, 119, 120,
121, 126, , 135, 179, 187, 197, 198, 225,
346, 356, 357, 358, 359, 374, 390, 407,
416, 419, 422, 462, 470, 498, 504, 520,
539, 540, 541, 543, 606, 619, 620, 628, 671
Anadolu, 239
Anadolu Hareketi, 7, 38, 50
Anafartalar, 323
Anamur, 463, 464, 466
Anapa Kalesi, 330
Anatole France, xi, 104, 171, 460, 461
Anay Pazarı, 464
Andre Chenier, 693
Anize, 81, 144
Anka, 604
Ankara, xiii, 3, 25, 27, 28, 34, 39, 470, 714,
715, 716
Annem Beğendi, 264
Antakya, 468
Antep, 632
Antoine, 99, 100, 145
Arap, 210, 389, 403, 416, 417, 418, 466, 468,
469, 470, 670
Arapça, xv, xvi, 468
Ardahan, 70, 158, 338, 374, 438, 440, 664
Arian, 6
Arif Cemal, 532
Arjantin, 568
Arnavutluk, 98, 141
Arz-ı Kenan, 213
Âsaf Muammer KÜTAYİS, 34, 245, 689
Aschyle, 327
Ashâb-ı Kehfimiz, 284
Asır, 250
Asrı Neşriyat Şirketi, 13, 14, 16, 21
Astara, 339
Asuriler, 470, 471
Asya, 33, 213, 326, 327, 329, 337, 349, 406
Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi,
624
Âşık Figânî Baba, 29, 97, 224
Âşık Kerem, 225

Âşık Kerem, 528
Aşıyan, 230, 232, 233
Aşıyan Neşriyat ve Tedrisat Şirketi, 236, 261
Atatürk bkz.: Mustafa Kemal ATATÜRK
Atıfa (Roman kahramanı), 274, 275
Âti, 12, 66, 87, 184, 187, 229, 233, 245, 309,
310, 312, 656, 657, 658
Atina, 603
Avrupa, 19, 51, 56, 63, 76, 91, 95, 99, 141,
155, 167, 170, 188, 191, 204, 274, 275,
285, 294, 306, 307, 325, 326, 327, 328,
351, 367, 370, 379, 385, 431, 443, 444,
452, 453, 470, 501, 507, 516, 532, 533,
534, 535, 541, 544, 553, 577, 583, 588,
603, 611, 642, 644, 665, 679, 694
*Avrupa Harbinden Alınan Pisikolo Hayatı
Dersler*, 285
Avrupa Mektupları, 23
Avrupaî, 16, 366, 418, 431
Avusturya, 60, 62, 68, 70, 72, 75, 79, 81, 85,
157, 158, 159, 160, 161, 163, 165, 186,
300, 301, 360, 365, 367, 374, 378, 379,
532, 533, 542, 568, 570
Ayas Paşa, 33
Aydemir, 271
Ayine-i Devran Ne Gösteriyor, 29, 35, 38, 84,
138
Âyin-i Cem, 466
Ayşe Kadın (Roman kahramanı), 280
Ayşegül YERLİKAYA, xvi
Azah, 333
Azak, 327
Azak Denizi, 330
Azerbaycan, 82, 92, 101, 105, 106, 153, 167,
172, 184, 255, 347, 369, 370, 371, 375,
379, 380, 389, 438, 439, 440, 694
Azerbaycan'ın Teşekkülü, 105, 172, 286
Aziz (Matbuat Müdür Vekili), 305
Azmi (Vali), 210, 212

B

Baba Tahir, 234, 235
Bâb-ı Âli, 104, 171, 246, 264, 274, 282, 284,
295
Bâbil, 507
Bağdat, 407
Bahar Şebnemleri, 370
Bahçe, 451
Bahçekapısı, 251
Bahr-i Azak, 326
Bahr-i Hazar, 326
Bahr-i Sefid, 209
Bahr-i Siyah, 326
Bahtiyarlık Tepesi, 326
Bakü, 74, 80, 159, 162, 330, 375, 380, 628,
665, 694

Bakü Hakanlığı, 370
Balkan Harbi, 8, 230, 276, 374, 381, 446, 624, 653
Balkan Savaşı, 26
Bandırma Vapuru, 48
Bankaaltı, 506
Bankacılık, 295
Bantu, 329
Baroçiye (Doktor), 332
Barsamyan Efendi, 36
Basiret-i İctimaiye Nezareti, 424
Battal Gazi, 225
Batum, 59, 70, 125, 158, 338, 339, 347, 348, 355, 374, 438, 440, 628, 665
Batum Muahedesi, 377, 380
Bayezid (Sultan Yıldırım), 406
Baykal Gölü, 223
Bedevî, 216
Beethoven, 599
Behire (Roman kahramanı), 274, 275, 277, 280, 282
Bekirağa Bölüğü, 6, 7
Bekri Mustafa, 110, 129
Bektaşılık, 466
Belçika, 577
Belkis, 115, 182
Berlin, 77, 78, 161, 304, 348, 353, 508, 532, 563, 581, 661
Berlin Muahedesi, 563
Berlin Türk Yurdu, 294
Bern, 532
Bernhard Gelerman, 270
Berzedağ, 327
Besarabya, 567
Besim Atalay, xiii, 27, 28, 40, 41, 106, 108, 109, 135, 462, 464, 467, 472, 473, 476
Besni, 327, 333
Beşer ve Tabiat, 263
Beşir AYVAZOĞLU, 34
Beyazıt (İst. semt adı), 363
Beyazıt (Yer adı), 623
Beyoğlu, 6, 274, 506
Beyrut, 23, 55, 56, 141, 207, 208, 209, 210
Binnaz, 78, 109, 143, 173, 256, 285
Bir Kadının Hayatı, 105, 145
Bir Kayışın Tesiri, 102, 183
Birinci Dünya Savaşı, iii, 1, 4, 5, 11, 25, 34, 36, 42, 43, 44, 69, 158, 711
Bismarc, 616
Bit, 108, 183
Biyen, 532, 534
Bizans, 422, 424, 426, 544
Bizans, 692, 694
Bizedog, 333
Bob (Dilbilimci), 328, 329
Boğa Dağı, 471
Boğa Dağları, 462, 463, 471

Boğaz, 507
Boğaziçi, 275
Boğazköy, 468
Bolşevik, 38, 39, 60, 61, 62, 184, 360, 378, 440
Bolşevik İhtilali, 38
Bolşevizm, 39, 311, 440
Boston, 226
Botling (Dilbilimci), 329
Brest Litovsk (Antlaşma), 70, 158, 374, 378
Brody (Gazeteci), 350, 352
Bu da Geçer Yahu!..., 29, 97, 142
Budapeşte, 351
Bulanık (Yer adı), 469
Buldanlı Veli bkz.: Veliyüddin SALTİKÇI
Bulgar, 2, 32, 69, 121, 126, 158, 471, 568, 664
Bulgaristan, 65, 80, 81, 162, 187, 304, 365, 384, 440, 568, 661
Bulgarya, 367
Bulgurluzade Rıza Bey, 295
Burak HAYKIR, xvi
Bursalı Tahir, 287
Buryan (Avusturya-Macaristan Hariciye Nazırı Kont), 79, 161, 162
Buz Tepesi, 326
Büyük Britanya, 7
Büyük Mecmua, 22, 228, 254, 261, 287
Büyük Türk Klasikleri, 12, 22, 37, 714
Büyükada, 275, 636
Büyükada Konferansı, 100, 138

C

Cağaloğlu, 257
Camsab (Ömer Seyfettin), 24, 40, 96, 98, 99, 100, 101, 104, 107, 109, 138, 139, 227
Cavit Bey (Maliye Nazırı), 485, 556
Cebel-i Hatın, 215
Cebel-i Bereket, 452
Cebel-i Tarık, 326
Cebîl, 207
Celal Nuri İLERİ, 105, 128
Cem, 244
Cemil Bey (Tamburî), 635
Cemil Nimet (Reşat Nuri GÜNTEKİN), 23, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 139, 140
Cemil (TOPUZLU) Paşa (İstanbul Şehremini), 110, 126
Cemil Şerif (Doktor), 43, 87, 88, 90, 140
Cemiyet-i Akvam, 47, 117, 196, 444
Cemiyet-i Hafiye, 664
Cenab-ı Hakk, 526, 527, 572
Cenap Şahabettin, 16, 20, 23, 24, 36, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 67, 140, 141, 209, 212, 216, 222, 231, 257
Cenevre, 294, 355, 532, 61

Cermen, 328, 329, 351, 443
Cevat İbrahim, iii, iv, 11, 13, 16, 46
Cevat Paşa, 323
Cevdet (Doktor), 224
Cevdet (Tedrisat Şirketi Müdür-i Umumisi), 255, 256, 261
Ceyhan, 451
Cezayir, 386
Cezmi Ertuğrul, 269
Cırables, 471
Cibali, 528
Cidd ü Mizah, 272
Chardini (Colonel, Fransız komutan), 694
Clemanceu (Fransa Başvekili), 417, 661, 694
Concourd, 355
Courrier de Turc, 692
Cumhuriyet, 2, 22
Cuniye, 207

Ç

Çakıcı, 670
Çanakkale, 272
Çanakkale Boğazı, 371
Çarlık, 33, 39, 57, 106, 155, 172, 325, 326, 336, 338, 339, 347, 349, 361, 366, 368, 369, 374, 378, 389, 440, 566, 693
Çeçen, 327, 333
Çeh-Slovak, 359
Çemköy, 327
Çengeli, 348
Çepköy, 333
Çerkez, 38, 55, 189, 326, 327, 330, 332, 333
Çerkez Ethem, 38
Çerkezler, 325, 331, 333, 368
Çıldır, 354, 355
Çırac Mektepleri Mecmuası, 252
Çırac Mektepleri Müdüriyeti, 252
Çin, 61, 186, 359, 403
Çocukluğu Sevmek, 240

D

D(dad) M., 256
Dağıstan, 327
Dahilî İstikraz, 54, 55, 57, 154, 155, 156, 554
Dahiliye Nezareti, 54, 121, 126, 154, 537, 556, 557
Damat Beyim, 284
Damat Ferit Paşa, 2, 6, 50, 51, 322/ Ferit Paşa, 48, 104, 119, 120, 172, 197
Darülbedayi, 12, 22, 100, 104, 114, 145, 190, 285, 287
Darülelhan, 634, 635
Darüleytam, 532, 533
Darülfünun, 36, 107, 108, 173, 180, 233, 256, 257, 260, 328, 363, 485, 524, 653

Darülmuallemîn Mezunları Cemiyeti, 56, 155, 488, 491
Darülmuallemîn-i Âli, 488
Darwin, 220
Darwinizm, 344
De Hirşi (Baron), 394
Demir Polat, 44, 103, 141
Derdi Çok (Âşık), 473
Dersaadet, 22
Devlet Tiyatrosu, 22
Diken, 236, 244, 249, 253
Diken Neşriyatı, 293
Dimyat, 559
Divan-ı Harb, 316
Divan-ı Harb-i Mahsus, 39
Divan-ı Harb-i Örfî, 6, 308
Diyarbakır, 26, 353, 355
Dobriçe, 567
Dolmabahçe Sarayı, 6
Don Kazakları, 330, 378, 379
Dört Çehar, 67, 143
Dört Kadın Bir Papağan, 270
Dörtler Meclisi, 116, 195
Dörtöl, 451
Dravida, 329
Dreyfus, 436
Dulkadiroğulları, 470, 474
Durkheim, 218
Durmuş, 91, 141
Duygu, 239
Duyûn-ı Umumiye, 11, 13, 396
Düşünce, 239, 241

E

E(lif) Seyfi (Orhan Seyfi ORHON), 273
E(lif) Sivacıyan, 248
E. Semih YALÇIN, 3
E's-seyyit Ahmet Arif-i Mevlevî, 287
E's-seyyit E'l-hacı Abdullah Ağabeyzade, 288
Ebu Bekir (Halife Hz.), 448
Edebî Mecmua, 251, 253
Edebî Tiyatro Heyeti, 65, 67, 68, 143
Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektup, 27, 69, 74, 77, 192, 193
Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası, 217
Edip Ali, 660
Edirne, 35, 276, 278, 282, 381, 476
Edmond Rostand, 93, 144
Efemi, 506
Efijeni, 506
Efkâr-ı Umumiye, 260
Eflatun, 616
Efruz Bey, 24
Elcezîre, 416
Eleşkirt, 623
Elkos, 578

Emevî, 441
Emeviye, 448
Emile Zola, 431
Emin Âli, 373
Eminönü, 5
Emir Nevruz, 474
Endülüs, 448
Engizisyon, 530
Engüş, 333
Enis Tahsin TİL, 8, 9, 20
Enver Paşa, 498
Erbil, 44, 339
Ereğli, 499
Ergenez, 469
Ermenek, 463, 464
Ermeni, 39, 84, 102, 122, 127, 164, 171, 284, 324, 384, 386, 443, 451, 455, 456, 457, 481, 564, 565, 620, 670, 692
Ermeni Meselesi ve Bir Türk Nokta-i Nazarı, 294
Ermenistan, 379, 380, 390
Ertuğrul Muhsin, 246
Erzurum, 48, 72, 189, 338, 339, 539, 623, 628
Esat (IŞIK) Paşa, 256
Eski Ahbap, 293
Esrar Dede, 27, 288, 290, 291
Evkaf Nezareti, 688

F

Fahri (Şair), 250
Fahri Paşa, 255
Falih Rıfki ATAY, 231, 243, 255, 256
Fare, 64, 143
Farsça, xvi
Farsî, 287
Faruk, 424
Faruk Nafiz ÇAMLİBEL, 251, 255, 256
Fas, 386, 403, 404
Fatımîye, 448
Fatih (Sultan Mehmet), 35, 545, 616
Fazıl Ahmet AYKAÇ, 44, 91, 110, 135, 244, 255, 257
Fehime Nüzhet, 654
Ferdinand Lassale, 612
Ferit (Kiev Başşehbenderi/ Müfide Ferit TEK'in kocası), 271
Ferit(Mülkiye Mektebi Muallimi), 295
Ferit (Darülfünun Müderrisi), 328
Ferit DEVELLİOĞLU, xvi
Ferit Paşa bkz.: Damat Ferit Paşa
Ferruh Ali Paşa, 325
Feryat, 295
Fethi (Doktor), 363
Fethi (İstanbul Mebusu), 509
Fevzi (ÇAKMAK) Paşa, 323
Fırtına ve Kar, 273

Fici-Tiji, 36, 643
Figaro, 655
Fikret bkz.: Tevfik Fikret
Filistin, 23, 57, 58, 59, 60, 141, 210, 213, 215, 470
Fin, 329, 406
Finike, 207
Finlandiya, 378
Firûzan, 64, 142
Flip Yuhan Fon Strahlenberg (Dilbilimci), 328
Fon Gulman (Almanya Hariciye Nazırı), 66, 157, 567
Fon Payer (Amanya Başvekil Muavini), 79, 162
Forsa, 255
Franchet d'Esperay (Fransız general), 3, 6
François De Recal (Papaz), 654, 655
François Psalti (Muhabir), 50
Franklin, 221
Fransa, 23, 103, 104, 105, 112, 113, 145, 171, 194, 235, 316, 352, 360, 436, 541, 577, 661, 662, 663, 667, 693, 695
Fransız, 3, 6, 87, 93, 95, 99, 104, 105, 112, 123, 127, 144, 145, 169, 170, 171, 184, 194, 215, 235, 306, 316, 355, 461, 535, 552, 579, 661, 692, 694, 695
Fransızca, 50, 64, 89, 91, 107, 128, 143, 166, 180, 235, 294, 692, 693, 694
Fuat (Adapazarı Kaymakamı), 236
Fuat Fazlı, iii, iv, 11
Fuat Samih, 259
Fuzûlî, 528, 599, 631

G

G(gayın) H(hı), 44, 54, 142, 596
Galata (Rıhtımı), 6, 498
Galata (Mevlevihanesi), 291, 292
Galatasaray, 122, 142
Galatasaray Sultanîsi, 328
Galiçya, 664
Galile, 213
Galip Bahtiyar, 122, 142
Ganj, 213
Gazeteler ve Gazeteciler, 9, 715
Gazi Muhtar Paşa, 269
Geçmiş Günler, 267
Gence, 397
Gence Hakanlığı, 370
Genç Kadın, 252
Genç Sanatkâr, 243
Genç ve Güzel, 273
Gilles, 326
Gize Bey (Müderris), 329
Gostav Loben, 285
Govaiter, 471
Göksu, 463, 464

Gönen, 24, 235
Gruenland, 329
Gustav Chlomberje, 544
Gustave Lanson, 252
Gülner, 463, 464
Gülnehal Vapuru, 59, 125, 496, 497
Gülşen-i Vahdet, 287
Gümrü, 347
Gümülçine, 366, 665
Gürcistan, 76, 160, 326, 330, 332, 348, 377, 379, 380, 390
Gürcü, 377, 380
Gürzon (Lord, İngiltere Hariciye Nazırı) 507

H

Habl-i Metin, 251
Haber, 246, 247
Hac Yolunda, 23
Hacı Bektaş-ı Velî, 466
Hacıbektaş (Yer adı), 466
Haçi, 451
Haçin, 452
Hadisat, 6, 257
Hafe, 451
Hak Teala, 594
Hakkı Tarık US, 463
Halep, 469, 471, 671
Halide Edip ADIVAR, 5, 27, 34, 44, 46, 93, 101, 102, 128, 179, 246, 256, 261, 274, 280, 372, 584, 648
Halid-i Bağdadî, 287
Halil (Adliye Nazırı), 347
Halil Ekrem (*İstiklâl* Müdür-i Mesûlü), 263
Halim Sabit, 372
Halit Fahri OZANSOY, 114, 145, 248
Halit Raşit, 235
Halit Ziya UŞAKLIGİL, 64, 143
Halk Kütüphanesi, 271, 273, 274, 292
Hamdullah Suphi TANRIÖVER, 34, 261, 294, 364, 372
Hamit Nuri, 532
Hamitname, 270
Handan, 282
Hanini, 472
Harabelerin Çiçeği, 23, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 139, 140
Harb-i Umumî, 7, 61, 62, 83, 95, 138, 169, 185, 186, 208, 210, 232, 292, 323, 335, 365, 371, 451, 495, 502, 503, 505, 524, 530, 564, 571, 590, 595, 611, 645
Harbiye Nezareti, 107, 135, 294, 322, 620
Harden, 522
Harf İnkılâbı, 11
Harp Fıkraları, 249
Harun E'r-Reşit, 255
Hasan Bedrettin, 270

Hasan Şükrü (Doktor), 43, 102, 154
Hasan Tahsin, 12
Haşim Nahit ERBİL, 44, 96, 142, 320
Hati, 470
Hatkuvay, 333
Hayat Mecmuası, 22
Haydarpaşa Vapuru, 219
Haydar Rüşti Bey, 239
Hayg (Maraşal), 407
Hayri, 234
Haytas, 470
Haytiya, 468
Heidelberg Hatıraları, 68, 143
Henekuvay, 327
Herakliyus (Gürcistan Kralı), 330
Heric (Doktor), 582, 583, 584
Het, 470
Heta, 470
Hetiet, 470
Hetim, 470
Heyet-i Tahkikiye, 49
Heyet-i Umumiye, 55
Hristiyan, 109, 126, 213, 418, 452
Hızır Bey, 475
Hicaz, 255, 446, 448
Hicrî, 14
Hilal-i Ahmer, 62, 186, 258, 446, 653
Hilal-i Ahmer Gazetesi, 258
Himaye-i Etfâl Cemiyeti, 543
Hindenburg (Alman general), 216, 407, 616, 667
Hindistan, 329, 330, 386, 446, 507, 642, 665
Hindu, 328, 329
Hint, 213, 359, 403, 508, 665, 671
Hitit, 469, 470, 471, 472
Hititler, 468, 470, 471
Hoca Han Caddesi, 11, 13
Hoca-i Nasreddin bkz.: Nasrettin Hoca
Hodkumuh, 471
Hokant, 407
Hortlaklar, 23, 67, 143
Hosarak (Baron, Avusturya Başvekili), 72, 159
Hoy, 339
Hukuk-ı Beşer, 322
Huma, 326
Hurufilik, 466
Hüdâvendigâr, 11
Hülagü, 406, 407
Hülefâ-yı Raşidin, 446, 594
Hülya AĞIN, xvi
Hürriyet ve İtilaf, 104
Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 35, 38, 102, 105, 171, 172, 263
Hüseyin Besim, 271, 273
Hüseyin Cahit (Meclis-i Mebusan Reis Vekili), 563, 564, 565

Hüseyin Cavit (Azerî şair), 370, 371
Hüseyin Dâniş, 36
Hüseyin Fahri, 29, 101, 153
Hüseyin Ferit, 372
Hüseyin Ragıp, 532
Hüseyin Rahmi GÜRPINAR, 16, 25, 56, 57,
58, 59, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,
71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 96,
97, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153,
253, 257, 507
Hüseyinzade Ali, 372
Hüseyinzadeler Kütüphanesi, 251
Hüsn ü Aşk, 288

I

Irak, 448, 507
İlahiye, 451
İtrî, 634

İ

İaşe Müdüriyeti, 543
İaşe Nezareti, 70, 76, 158, 160, 542
İbeskus, 210
İbn-i Sina, 599
İbnü'l-Hilmi Halil Kamil, 248
İbnü'r-Refik Ahmet Nuri SEKİZİNCİ, 28, 66,
110, 143, 188, 244
İbrahim (Peygamber Hz.), 469
İbrahim Alaattin GÖVSA, 255
İbrahim ŞAHİN, 9, 715
İbrahim Şinasi bkz.: Şinasi
İctihat, 653
İçel, 27, 28, 41, 106, 135, 462, 464, 465, 466,
470
İfham, 261, 262, 264
İhsan (Tatbikat Müdürü), 255
İhsan Paşa, 323
İhsan Şerif SAGU, 44, 62, 64, 185, 508, 654
İkdam, 12, 458, 516
İkdam Yurdu, 264
İkinci Tevhidîden Sonra, 293
İksiyenej, 530
İlyas Ragıp, 372
İmam-ı Azam Ebu Hanife, 594
İmparator Casusu, 278
İnci, 253
İncil, 210
İngiliz, 3, 7, 20, 36, 98, 138, 292, 306, 366,
367, 378, 385, 435, 451, 470, 471, 521,
563, 579, 580, 643, 694
İngiliz Ricâl-i Siyasiyesi, 292
İngilizce, 90, 188, 250, 694
İngiltere, 55, 69, 75, 89, 103, 115, 155, 158,
160, 166, 171, 195, 226, 227, 307, 352,

360, 521, 541, 542, 563, 564, 577, 618,
661, 662, 693, 695
İnkılâp, 247
İran, 75, 122, 160, 198, 346, 366, 370, 621,
623, 642
İrşadü'l-Müslimîn, 241
İsa (Peygamber Hz.), 213, 288, 443
İskender-i Kebir, 346
İslam, 213, 331, 369, 399, 400, 401, 402, 403,
404, 408, 416, 418, 442, 446, 447, 448,
449, 451
İslamcılık, 87, 142
İslamiyet, 335, 366, 398, 401, 402, 404, 436,
446, 449
İsmail Canpolat (Dahiliye Nazırı), 75, 189
İsmail DOĞAN, xvi
İsmail Hakkı, 255, 257
İsmail Hakkı (Gümülcineli), 263
İsmail Suphi SOYSALLIOĞLU, 245
İspanya, 78, 161, 530, 531
İspanyol, 37, 69, 174, 210, 235, 528, 530, 692
İsrail, 207, 214
İstanbul, iii, iv, xiii, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 20, 21,
22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 34, 35, 37,
38, 42, 45, 48, 50, 51, 62, 63, 76, 77, 80,
95, 110, 111, 112, 113, 117, 120, 121, 126,
129, 130, 132, 135, 137, 160, 161, 162,
169, 174, 186, 193, 194, 198, 235, 256,
274, 277, 278, 280, 287, 300, 321, 327,
336, 348, 353, 363, 364, 370, 371, 374,
375, 389, 397, 403, 425, 438, 439, 440,
441, 460, 461, 488, 498, 507, 509, 510,
511, 512, 518, 537, 544, 545, 551, 563,
581, 582, 628, 632, 642, 654, 665, 696
İstanbul, 50, 89, 107, 128, 166, 256, 563, 692,
693, 694, 695
İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Hakkı
Tarık US Koleksiyonu, xiv, 22
İstanbul Darülfünunu, 43, 70, 177, 181, 182
İstanbul İdare-i Örfiye Divan-ı Harbi, 258
İstanbul Konferansı, 70, 158, 160, 371, 375,
376
İstanbul'un İç Yüzü, 26, 37, 80, 81, 82, 83, 84,
85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95,
96, 202
İstiklal, 259, 262, 263
İstiklal Harbi, 8
İstikraz, 57, 181
İstikraz Marşı, 28
İstikraz-ı Dahili, 28, 29, 485, 523, 555
İsveç, 74, 159, 328
İsviçre, 56, 64, 155, 189, 355, 532, 533, 534,
535, 566, 577
İsyân, 459
İtalo Se Levelli, 229
İtalya, 103, 106, 171, 172, 496, 606
İtalyan, 210, 289

İtalyanca, 288, 290, 291
İtalyanca – Türkçe Eski Bir Lügat Kitabı, 27, 109, 180
İtilaf Devletleri, 2, 3, 6, 65, 114, 187, 195, 378, 570, 579, 643, 694
İttihat ve Terakki, 1, 2, 12, 36, 37, 39, 50, 85, 86, 107, 128, 164, 165, 387, 388, 389, 433, 441, 455, 456, 459, 564, 574, 575, 576, 577, 578, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 686, 688, 689, 690, 691
İttihat Zabitleri Postası, 250
İttihat Zabitleri Teavün Cemiyeti, 250
İttihatçı, 12, 34, 35, 37, 38, 51, 388, 455, 641, 680, 682, 684, 686
İzdivaç, 240
İzmir, 12, 22, 110, 111, 114, 117, 123, 124, 129, 136, 193, 194, 196, 198, 212, 239, 461, 470, 530, 533
İzmir Ahmet PİRİŞTİNA Kent Arşivi, xiv, 23
İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 115, 184
İzmir Suikastı, 12
İzmir Suikastı-İddianame ve Kazım Karabekir'in Savunması, 12, 715
İzzet Paşa (Sadrazam Müşir Ahmet), 2, 82, 87, 163, 165, 184, 581, 639
İzzet Ulvî AYKURT, 44, 113, 135

J

Jag Bol, 326
Japon, 378
Japonya, 61, 103, 171, 186, 360, 566, 567
Jean Darc, 545
Jean Darc, 693
John Campell, 469, 471
John Garstang, 468, 471
John Robert Clines, 226
Jora Dağları, 355
Journal d'Orient, 314, 315, 551, 547, 552, 553
Jules Ceasar, 227

K

Kabakçı, 670
Kabartay, 327, 333
Kabartaylık, 332
Kadıköy/ Kadıköyü, 9, 506
Kadın İsterse, 291, 292
Kaf Dağı, 326
Kaf Dağları, 325, 326
Kafkas, 59, 61, 79, 156, 189, 190, 326, 327, 333, 366, 367, 368, 370, 371, 373
Kafkasya, 33, 38, 39, 55, 56, 58, 62, 63, 70, 72, 73, 76, 77, 92, 155, 158, 160, 167, 186, 189, 190, 191, 192, 325, 326, 327, 330, 331, 332, 334, 339, 340, 347, 348, 349,

361, 367, 368, 369, 370, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 383, 389, 390, 439, 440, 471, 623, 692, 694
Kalem, 244
Kalyorosi, 506
Kâmi (Roman kahramanı), 275, 276, 277, 280, 281, 282
Kamil Paşa, 246
Kamûsü'l-Alâm, 288
Kan Kalesi, 225
Kanaat Kütüphanesi, 285
Kanlı Nigar (Karagöz oyunu karakteri), 671
Kanun-ı Esasî, 101, 170, 444, 448, 572, 639
Kara Maraş, 469
Kara Sevda, 35, 68, 137
Kara Şemsi, 294
Kara Vezir (Fıkra kahramanı), 486, 487
Karadeniz, 58, 60, 69, 156, 157, 158, 326, 366, 380, 385, 536, 621
Karagöz, 671
Karaisalı, 451
Karaman, 462
Karamanoğlu İbrahim Bey, 474, 475
Karamanoğulları, 474, 475
Karataş, 464
Karesi, 11
Kargamış, 471
Karl Marx, 612
Karneci, 616
Kars, 26, 64, 70, 158, 189, 338, 354, 355, 374, 438, 440, 451
Karsanî Yörükleri, 471
Kartaca, 210
Kasım (Roman kahramanı), 274, 275, 276, 277, 280, 281, 282
Kâşgar, 339
Kâtip Çelebi, 609
Katolik, 324
Kavala, 366
Kayseri, 474
Kazak, 332, 368, 440
Kazan, 369, 371, 397, 403, 407, 665
Kazım Nami DURU, 34, 44, 98, 141, 259, 261, 373
Kazım Şinasi DERSAN, 242
Kefken, 498
Keldanî, 451
Kemal Emin, 246
Kemal YAVUZ, 22, 715
Kendi Kendine Fotoğraf Muallimi, 279
Kendi Kendine Konservcilik, 284
Kendini Bil, 114, 145
Kerem ile Aslı, 106, 153
Kes Fırkası, 440
Kıbrıs, 462
Kıbtî, 221, 466
Kınalızade Ali Efendi, 608

Kırım, 56, 78, 95, 155, 161, 169, 283, 334,
369, 379, 665
Kırım Mecmuası, 239
Kırım Müellifleri, 279
Kırk Senelik Komedi, 22, 119, 120, 121, 122,
123, 124, 125, 133, 134, 135
Kısarye, 474
Kiev, 271
Kilib, 469
Kinyaz Derenderof Korsanof, 440
Kirmanik, 468
Kirya Andre Daes, 461
Kodur, 327
Kolber, 210
Koma, 327
Komozen, 471
Konya, 466, 470, 628
Kopenag, 566
Kosma, 333
Kosoma, 327
Köprülü/ Köprülüzade Fuat/ Köprülüzade
Mehmet Fuat bkz.: Mehmet Fuat
KÖPRÜLÜ
Köroğlu, 225
Köy, 267
Köy Hocası, 247
Kuban, 326, 327, 333
Kubbealtı Akademi Mecmuası, 34
Kudüs, 213, 215
Kumuk, 471
Kuran, 404
Kurtuluş Savaşı, 2, 33, 37, 38
Kurûn-ı Ülâ, 418, 444, 588
Kurûn-ı Vasatî, 363, 444, 445, 446, 449
Kurûn-ı Vustâ, 418
Küçük Fıkralar, 24, 97, 98, 99, 100, 101, 102,
103, 104, 190, 191
Küçük Gazete, 236
Küçük Gelin, 286
Küçük Kaynarca (Antlaşması), 330
Küçük Maraş Tarihi, 468
Kürdistan, 323
Kürt, 466, 622, 623, 625, 626, 628
Kütüphane-i Sûdî, 270, 271, 273, 278, 279,
284, 286, 287

L

Latin, iii, xv, xvi, 1, 6, 16, 18, 20, 23, 26, 28,
32, 37, 41, 42, 44, 289, 290, 463
Latince, 288, 291, 329
Layanca Turk, 235
Lazki, 327, 333
Lekeli Humma Şüphesi, 25, 96, 97, 153
Lenhard, 628
Lenin, 39
Leyla ile Mecnun, 225

Lisan ve Edebiyatımız, 269
Litvanya, 378
Londra, 117, 196, 389, 468
Lozan, 532
Luid (On Altıncı), 443
Luid George (İngiltere Başbakanı), 226
Luter, 214
Lübnan, 209, 210, 661, 662

M

M., 44, 94, 181
M. A(ayın), 66, 69, 180
M. K(kef) N., xv, 41, 89, 90, 92, 94, 180, 419,
433, 438, 445, 450
M. R., 44, 91, 180
M. Zekeriya SERTEL, 42, 73, 76, 78, 79, 86,
90, 91, 92, 188, 5543
Maârif Nezareti, 233, 260, 306, 532, 534, 659
Macar, 329, 350, 353, 360, 362, 568
Macaristan, 60, 62, 79, 81, 109, 157, 161, 163,
186, 193, 300, 301, 351, 379, 532, 533, 568
Mahmut Kamil, 403
Mahmut Sadık, 246
Makedonya, 80, 91, 105, 141, 162, 183, 304,
365, 374
Makriköy, 506
Maks Müller, 329
Malatya, 470
Malinof, 65, 81, 162, 187
Maliye Nezareti, 267
Malta, 6, 7
Malta Sürgünleri, 6
Malumatçı Tahir, 234
Manastır, 23
Maraj, 468
Marajî, 468
Maraş, 27, 28, 41, 108, 109, 135, 462, 466,
468, 469, 470, 471, 472, 473, 475
Maraş Tarihi, 471
Maraş Tarihi ve Coğrafyası, 28
Margazi, 468
Markaj, 468
Marmara, 219, 385
Mârûfî, 451
Matbuat Cemiyeti, 95, 169, 350, 667
Matbuat Müdüriyeti, 314, 315
Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, 31
Matbuat-ı Umumiye Müdüriyeti, 314
Max Nordau, 610
Mebusan Meclisi, 86, 91, 165, 167
Meclis-i Mebusan, 49, 70, 94, 119, 158, 168,
197, 563, 564, 638, 656
Meclis-i Millî, 18, 47, 554
Meclis-i Vükela, 48, 247
Mecmua-i Seneviye-i Bahriye, 254
Mecnun, 473

Meçnikof, 344
 Medine, 316
 Mehdî, 213, 223
Mehmâ Emken, 117, 183
 Mehmet (Roman kahramanı), 280
 Mehmet Akif ERSOY, 231, 266
 Mehmet Emin YURDAKUL, 363, 364, 372, 459, 648
 Mehmet Fuat, iii, iv, 11
 Mehmet Fuat KÖPRÜLÜ, 19, 27, 40, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 179, 180, 204, 255, 256, 278, 283, 291, 372, 528, 599
 Mehmet Han (Beşinci) bkz.: Mehmet Reşat
 Mehmet Han (Altıncı) Bkz.: Vahdettin
 Mehmet Necati, iii, iv, 11
 Mehmet Nuri (Ermenekli), 261
 Mehmet Rauf, 286, 291, 292
 Mehmet Reşat (Padişah VI.), 67, 68, 157, 199, 572
 Mehmet Sırrı, 246
 Mehmet TÖRENEK, 3, 4, 6
 Mehmet Ziya, 44, 106, 181
 Mekteb-i Mülkiye, 54, 154, 313
 Melik Zâhir (Mısır Sultanı), 474
 Memduh Necdet, 29, 57, 181
Memleket, 253
Memleket İlhamları, 293
 Men-i İhtikâr Heyeti, 562, 633
 Meriç, 69, 158, 367, 434
 Mersin, 451, 462, 463
 Mesih, 213
 Meskûkat Müdüriyeti, 322
Mesnevi, 288
 Mesonie, 211
Mesûliyet, 263
 Meşrutiyet, 26, 87, 119, 142, 165, 174, 335, 444, 447, 490, 572, 580, 581, 654
Meşrutiyet Marşı, 212
 Mevla, 476
 Mevlana (Hz.), 288
 Mevlevî, 288, 291
Mevsuk Malûmat, 264
Mevûd Hükûm, 27, 101, 102, 179, 278, 280, 281, 282
Mevzuatü'l-Ulûm, 594
Meydan Larousse, 6, 28, 39, 714, 715
Mezar Taşı, 292
 Mısır, 71, 158, 210, 386, 402, 403, 446, 448, 470, 474, 606, 665, 671
 Midilli, 2
 Miladî, 14, 416
 Milan, 623
Millet, 95, 169
 Milletler Cemiyeti, 93, 182
 Millî Banka, 55, 155, 267
Millî Edebiyata Doğru, 233, 234
 Millî İktisat Fırkası, 261
 Millî Kütüphane, xiv
 Millî Mücadele, 5, 31, 34, 36, 38, 45, 46, 49, 120, 197, 711
 Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti, 265
 Milyokof (Rusya Hariciye Nazırı), 92, 167, 438, 439, 440, 441
Milyonerin Seyahati, 271, 273
 Mojik, 332
 Mondros, 2, 3, 4
 Mondros Mütarekesi, iii, 1, 2, 4, 44, 45, 711
Moniteur Oriental, 314, 315
 Moskof, 82, 184, 331, 354, 368, 373, 438, 439, 498, 536, 538
 Moskova, 665
 Motalu, 472
 Muallim Naci, 117, 132
 Muallimîn Cemiyeti, 489, 490
 Muallimler Cemiyeti, 93, 109, 126, 168, 489, 490
 Muaviye, 406
 Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi, 541
 Muhacirîn ve Aşâir Müdüriyet-i Umumiyesi, 625
Muharebe Dönüşü, 294
 Muhittin, 234
 Muhsine Hatun, 354
 Mukaddem Dede, 467
 Mukaddes Dağ, 326
 Murat (Sultan II.), 474, 475
 Musa Süreyya, 42, 63, 68, 69, 71, 113, 181, 228, 622, 625, 629
Musavver Küçük Gazete, 259
 Musevî, 117, 132, 213, 214, 324
Musavver Küçük Gazete, 259
 Muslihittin Âdil TAYLAN, 233, 260, 532
 Mustafa Kemal ATATÜRK, 2, 3, 7, 31, 33, 36, 38, 45, 47, 48, 49, 50, 88, 107, 120, 135, 166, 198, 233, 322, 711
 Mustafa Şekip TUNÇ, 255
 Musul, 3
 Mut, 463, 464, 466
 Müdafaa-i Hukuk, 184
 Müfide Feride TEK, 271
 Müfit Necdet, 373
 Müftî (Arap şairi), 468
 Mülazımî Nedim, 234
 Mülkiye Mektebi, 295
 Münker, 473
 Müslüman, 4, 5, 40, 112, 174, 324, 326, 348, 354, 374, 381, 403, 405, 451, 466, 526, 583, 624
 Mütareke, iii, xiv, 1, 2, 3, 4, 5, 15, 19, 27, 28, 29, 31, 33, 36, 44, 45, 51, 52, 85, 87, 88, 99, 164, 165, 166, 170, 460, 645
 Mütareke Dönemi, iii, xv, 2, 7, 21, 33, 37, 38, 41

Mütareke Dönemi Yayın Organlarından
"Zaman" Gazetesi, 2, iii, xiv, xvi, 711
Müthiş İvan, 330
Müze-i Hümayun, 653

N

Nahcivan, 347
Nakit ve İtibar-ı Millî, 295
Name, 287
Namık Kemal, 124, 136, 227
Napolyon, 616
Napolyon Muharebeleri, 693
Nasıl Kurtarmış?, 110, 183
Nasrüdün Mehmet Bey, 474, 475
Nasraniyet, 215
Nasrettin Hoca, 113, 130, 600, 666/ Hoca-i
Nasrettin, 613
Nathevaç, 327
Nathuvar, 333
Nâzım (Doktor, Maârif Nazırı), 71, 158, 233,
306
Nâzım (Filorinalı), 272
Nâzım H. POLAT, 1, 2, xvi
Nazif, 224
Nebizade Ahmet Hamdi ÜLKÜMEN, 20, 33,
34, 63, 66, 67, 68, 72, 73, 96, 97, 99, 191,
192, 236, 261, 350, 353, 361, 376, 381,
528, 660, 676, 681, 685, 689, 691
Necati, 234
Necati Kemal, 248
Necip Asım, 372
Necmettin Sadık SADAĞ, 242
Nedim, 250, 251, 253
Nedim Mecmuası, 22
Nejat BİRİNCİ, 34
Nekir, 473
Nemlizade Hakkı Bey, 33
Newton, 220
Newyork, 469
Neyzen Tevfik KOLAYLI, 111, 129
Nezle, 104, 183
Niğde, 27, 28, 106, 108, 109, 135, 462, 464,
467, 470, 472, 473, 476
Niğde Üniversitesi, 2
Nihat Paşa, 323
Nil, 222
Nişanlılar, 98, 183
Nişantaşı, 230
Nizam, 248
Nuruosmaniye, 13
Nuri (Muharrir), 660
Nüzhet Haşım SİNANOĞLU, 233, 234
Nüzhet Sabit, 372

O

Oamanischer Lloyd, 661
Obest (Doktor), 43, 70, 181, 182
Oblhur, 563
Odalık, 67, 143
Olga (Kraliçe), 506, 654
Omliber, 661, 662
Orhan Mithat, 273, 286
Ortaköy, 629
Ortaköy Tiyatrosu, 654
Osfarman, 628
Osman (Sultan I.), 594, 616
Osman Bey (Musikişinas), 635
Osman Nuri (Bakteriyolog-Kimyager), 43, 80,
81, 82, 83, 85, 182
Osman Tokumbetof (Kazan Murahhası), 371
Osman Vehbi, 308
Osmaniye, 451
Osmanlı, 5, 7, 33, 44, 57, 115, 120, 195, 197,
239, 285, 300, 301, 303, 323, 332, 334,
335, 338, 346, 349, 353, 366, 373, 381,
390, 396, 413, 442, 482, 516, 523, 551,
552, 554, 564, 565, 572, 573, 580, 581,
583, 637, 640
Osmanlı Devleti, 1, 2, 4, 18, 20, 42, 46, 51,
57, 71, 89, 125, 155, 158, 166, 174
Osmanlı İmparatorluğu, xiv, 51, 388, 389,
479, 480, 481, 517, 564
Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası, 295
Osmanlı Ticaret ve İlanat Mecmuası, 240
Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, xvi,
714

Ö

Ömer Seyfettin, 19, 20, 24, 40, 89, 93, 95, 96,
97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105,
107, 108, 109, 110, 117, 118, 119, 138,
139, 182, 183, 190, 191, 204, 218, 227,
244, 252, 255, 256, 284
Özgür AVŞAR, xvi

P

Papazın Bahçesi, 9
Paris, 42, 51, 113, 115, 194, 195, 253, 293,
355, 389, 551, 654, 655, 661, 667, 694
Paris Konferansı, 103, 105, 118, 124, 136,
171, 172, 196, 552
Pera Palas, 5, 439
Perili Köşk, 24, 109, 183
Peşte, 533
Petersburg Şark Akademisi, 628
Petro (Birinci), 330
Peyam, 259

Pichter Journal, 350, 351, 352
Pierre Legof, 692, 694
Pierre Loti, 90, 115, 124, 136, 166, 184
Pieser (John Robert Clines'in müstear ismi),
226
Pişu (Fransız Hariciye Nazırı), 99, 170
Prens Levent, 23, 54, 140
Promene, 327
Prusya, 60, 157, 534, 568

R

R., 44, 87, 184, 312
R. T(te), 97, 184
Ragıp Nurettin EGE, 41, 46, 85, 87, 88, 89,
141, 142, 391, 399, 408, 416, 429
Ragıp Rıfki, 279
Rakibe, 116, 145
Rasim Ferit, 233
Rask (Dilbilimci), 329
Raşit (İşe Nazırı) 95, 127
Rauf ORBAY, 2, 48
Rawlinson (Colonel), 7
Rd du Laurier, 332
Refik Halit KARAY, 1, 16, 24, 25, 26, 37, 38,
45, 46, 69, 73, 74, 79, 80, 81, 82, 83, 84,
85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95,
96, 108, 118, 138, 173, 174, 175, 176, 177,
178, 179, 183, 202, 222, 229, 231, 243,
292, 532, 633, 669, 672
Reichtag, 378
Resulzade Mehmet Emin, 44, 82, 184, 370
Reşat Danyal, 28, 39, 60, 61, 62, 71, 72, 184,
185
Reşat Hasan, 660
Reşat Nuri GÜNTEKİN, 12, 22, 23, 61, 62,
63, 64, 65, 67, 68, 70, 71, 72, 74, 76, 78,
79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 90, 91,
93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 114,
115, 116, 139, 140, 142, 143, 144, 145,
153, 173, 182, 257, 293
*Reşat Nuri GÜNTEKİN'in Tiyatro ile İlgili
Makaleleri*, 22, 716
Reşat Rıdvan, 654
Reşit Safvet ATABİNEN, 59, 156, 337, 338,
339
Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞI, 1, 16, 20, 29, 35,
36, 38, 45, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 63,
66, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 83, 84, 85, 93,
109, 128, 136, 137, 138, 154, 159, 168,
206, 223, 232, 241, 347, 485, 486, 487,
504, 525, 530, 591, 600, 604, 608, 612, 644
Richelio, 211
Roma, 210, 418, 470
Roma İmparatorluğu, 416

Romanya, 567
Romasî, 618
Rum, 289, 290, 314, 324, 385, 386, 443, 451,
456, 460, 461, 529, 670
Rum Patrikhanesi, 293
Rumca, 18, 288, 290, 291
Rumeli, 40, 97, 98, 179, 365, 498, 665
Rumeli Hisarı, 584
Rumî, 14
Rus, 82, 184, 326, 327, 331, 332, 335, 336,
338, 339, 340, 344, 352, 360, 366, 367,
368, 370, 373, 378, 379, 440, 443, 480,
564, 567, 580, 611
Rus İmparatorluğu, 438
Rusya, 33, 39, 56, 59, 60, 62, 65, 66, 67, 72,
77, 78, 79, 90, 94, 99, 104, 106, 118, 138,
155, 156, 157, 159, 161, 167, 170, 172,
180, 181, 186, 187, 191, 196, 239, 325,
328, 332, 333, 335, 336, 338, 359, 360,
366, 367, 368, 374, 378, 379, 381, 439,
440, 441, 446, 480, 553, 564, 565, 566,
567, 609, 611, 621, 693, 696
Ruşen Eşref ÜNAYDIN, 232
Rübâb-ı Şikeste, 232
Rücû, 231
Rüştü (Kimyager), 255
Rüşvet, 24, 95, 182

S

Sabah, 55, 109, 112, 128, 155, 194, 202, 649
Sabiha Zekeriya, 256
Sacit Naci, 55, 185
Sadettin, 373
Safahat, 266
Sait Molla, 248
Sakin Aldanma, İnânma, Kanma, 24, 85, 118,
176, 183, 292
Salih Hulusi Paşa, 2
Sami, 218
Samie Cahit, 29, 75, 188, 636
Samih, 530
Samizade Süreyya, 246
Samsun, 48
Sanskritçe, 329
Sansür İdaresi, 31
Sapalu, 472
Sara (Roman kahramanı), 274, 275, 276, 277,
280, 281, 282, 283
Sargon, 463
Sarı Abdullah Efendi, 288
Saru, 472
Saruca Paşa, 475
Sayda, 207
Sebes, 470, 471
Sedat Simavi, 271
Selahaddin-i Eyyubî, 215

Selahattin Enis ATABEYOĞLU, 244
 Selâmet-i Amme Cemiyeti, 458
 Selami İzzet SEDES, 294
 Selanik, 42, 374, 475
 Selen DOĞAN, 2
 Selim (Yavuz Sultan), 616
 Selim Sırrı TARCAN, 255
 Semerkant, 339, 397
 Senegal, 403, 404
 Serap (Yer adı), 339
Ser-eserü'l-Kurân, 269
 Serkan BEKTAŞ, xvi
 Servet (Darülmuallimin Müdürü), 372
Servet-i Fünûn, 231
Servet-i Fünûn Edebiyatı, 24, 715
Seviye Talip, 282
 Sevr (Antlaşması), 2, 7, 36, 51, 52
 Seyfû'd-Devle, 468
 Seyr-i Sefain İdaresi, 116, 118, 131, 196
 Shakspeare, 226
Sherlock Holmes, 279
 Sırbistan, 365, 374
 Sibirya, 328, 360, 378, 566
 Silifke, 463, 464, 466, 467
Simâhane-i Edip, 288
 Simon, 468
 Sinop Rıza Nur Kütüphanesi, xiv
 Sir Hanry Maine, 486
 Siracüttin, 255
 Sîret Tevfik, 278
 Siroz (Yer adı), 366
 Sis (Yer adı), 452
 Sitti Sultan, 475
 Sivastopol, 69, 158
Sivrisinekler, 66, 143
 Slav, 351
 Sofya, 562, 575
 Sofya Darülfünunu, 439
 Sokrat, 586, 616
 Sovyetler, 77, 161
 Söz, 34, 96, 192, 245, 676, 677, 681, 689
 Sparta, 603
 Spencer, 486
 S-R-Conder, 471
 Strazburg, 355
 Sûdî Kütüphanesi, 273, 278, 279, 283, 284
 Sultan Cami-i Şerifi, 476
 Suphi Ethem, 263
 Sûr, 207
 Suriye, 2, 102, 171, 207, 210, 323, 416, 470, 661, 662
Suriye Mektupları, 23
 Süleyman (Kanunî Sultan), 609
 Süleyman Bey, 475
 Süleyman Nazif, 6, 26, 64, 66, 72, 74, 75, 189, 230, 232, 355
 Süleyman Nesib, 265

Süleyman Paşazade Sami, 265
 Süleyman Radi, 248
 Süleyman Şefik Paşa, 49
Süleymaniye Kürsüsünde, 266
 Sümer KILIÇ, 12
 Süreyya Kadri (Doktor), 43, 61, 189
 Sürmelik, 347
 Süruri (Roman kahramanı), 274, 275, 280, 281
 Süryanî, 451

Ş

Şah Murat ARIK, xvi
 Şahingiray Reşit Bey, 38, 39, 55, 58, 61, 62, 64, 68, 79, 189, 190, 328, 333, 369
Şahingiray, 283
Şahmeran, 225
Şair, 249, 253
 Şam, 448, 468, 671
 Şapsığ, 328, 333
 Şarl Loarn, 278
 Şaysığ, 327
 Şefkat Sandığı (Cemiyet), 64, 157
Şehbâl, 253
Şehidin Babası, 26, 74, 189, 230
 Şepikl, 506
 Şerif AKTAŞ, 12, 22, 37
 Şerif Paşa, 108, 173
Şerifname, 628
 Şeyh Galip, 287, 288, 289
 Şeyh Şamil, 331
Şık Mı?, 284
 Şiî, 466
 Şile, 498
Şimalî Almanya, 304
 Şimalî Kafkas Hükümet-i Müttehidesi, 369
 Şinasi, 231
 Şinasi (Roman kahramanı), 276, 277
 Şişli, 507
 Şit (Ömer Seyfettin), 24, 40, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 190, 191
 Şumnu, 384
 Şurâ-yı Saltanat, 111, 193
 Şükrü Bey (Maslup Maârif Nazırı), 12, 653
 Şükûfe Nihal BAŞAR, 274

T

T.B.M.M., xiii, 33
 T.B.M.M. Kütüphanesi, xiv
Taglışa Rondşav, 563
 Tahsin Nahit, 110, 116, 145
 Tahtacı Türkmenleri, 466
Takvim-i Vakayi, 519, 521
 Talat Paşa (Sadrazam), 1, 69, 77, 82, 158, 161, 163, 498, 575
 Talim ve Terbiye Cemiyeti, 454

- Tan*, 50, 553, 661, 662, 663
Tanin, 13, 58, 67, 157, 231, 297, 362, 535
Tanin Matbaası, 13, 203
Tanrı, 414, 574
Tanzimat, 231, 431
Tarık Mümtaz GÖZTEPE, 294
Tarık Zafer TUNAYA, 2, 3, 5, 7, 35, 37, 38, 46
Tarih Araştırmaları Dergisi, 3, 716
Tarih-i Caferî, 469
Tarihî Gerçekler Işığında Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk, 31, 715
Tarik, 260
Tarsus, 451, 452
Tasfir-i Efkâr, 58, 156
Tasvir-i Efkâr, 272, 308, 310, 516
Taşeli, 464
Taşnaksutun, 692
Tatar, 328
Tayfun HAYKIR, xiii, xvi, 1, 2, 717
Tebessüm-i Elem, 16, 25, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153
Tebriz, 338, 339
Teceddüt, 249
Teceddüt Fırkası, 249
Tedrisat Mecmuası, 255
Tekin Alp, 255
Teknikom Mühendis Mektebi, 534
Temaşa Gazetesi, 246
Temaşa Haftası, 22, 101, 109, 153, 173
Temaşa Mecmuası, 22, 253
Tenkit, 252
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 12
Tercüman, 17, 696
Tercüman-ı Hakikat, 18, 241, 314
Terek, 327, 330
Teselli, 294
Tevfik Fikret, 26, 75, 189, 206, 230, 231, 232, 233, 241/ Fikret, 189, 338, 346, 616
Tevfik Fikret Mükâfatı, 236
Tevfik Paşa, 2, 87, 88, 89, 90, 97, 104, 110, 135, 165, 166, 167, 170, 171, 316
Tevrat, 210, 214, 470
Tılsım, 235
Tiflis, 339, 375
Times, 55, 155
Timurlenk, 406
Tokiyo, 424
Tos, 24, 100, 101, 183
Trablus, 76, 160, 207, 474
Trablusgarp, 365, 403, 665
Trabzon, 34, 107, 173, 242, 338, 339, 500, 539, 628
Trakya, 91, 98, 106, 113, 114, 120, 121, 126, 141, 170, 172, 174, 194, 197, 460, 461, 675
Tunus, 404
Turan, 223, 396, 397, 459, 642, 659
Turani, 471
Turkey, iv
Turkomad, 530
Tülay UĞURLU, xvi
Tünel, 270
Türbe, 105, 183
Türk, xiv, 4, 5, 6, 7, 18, 20, 21, 25, 27, 31, 33, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 51, 55, 57, 59, 69, 84, 90, 93, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 111, 113, 130, 135, 136, 137, 155, 156, 158, 164, 167, 168, 171, 172, 174, 183, 194, 215, 235, 255, 267, 281, 313, 314, 328, 335, 338, 342, 346, 348, 350, 352, 353, 354, 357, 360, 366, 369, 371, 372, 374, 375, 377, 379, 380, 381, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 395, 396, 397, 398, 405, 406, 411, 413, 415, 417, 419, 421, 425, 429, 430, 431, 433, 434, 438, 443, 450, 451, 452, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 465, 466, 471, 472, 517, 524, 525, 526, 530, 545, 547, 551, 552, 564, 565, 579, 582, 645, 666, 670, 675, 686, 694, 695, 711
Türk Dünyası, 34, 259, 261, 264
Türk Dünyası Gazetesi Şirketi, 261
Türk Genci, 242
Türk Kadını, 253
Türk Kurtuluş Savaşı, 3
Türk Milliyetçiler Fırkası, 109, 173
Türk Ocağı, 31, 32, 41, 85, 141, 363, 369, 371, 372, 391, 395, 396, 459
Türk Romanında İşgal İstanbul'u, 3
Türk Tiyatrosu, 22
Türk Yurdu, 22, 459
Türk'ün Ateşle İmtihanı, 5
Türk-Alman Muhadenet Yurdu, 533
Türkçe, 14, 24, 182, 250, 288, 314, 321, 328, 329, 330, 335, 339, 640, 686
Türkçe Reçete, 95, 182
Türkçü, 20, 31, 89, 142, 388, 395, 401, 416, 427, 455
Türkistan, 223, 326
Türkiye, 2, 3, 4, 33, 46, 47, 51, 67, 75, 81, 88, 90, 103, 106, 111, 112, 120, 122, 127, 157, 160, 163, 166, 167, 171, 172, 183, 193, 194, 197, 289, 293, 320, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 362, 365, 367, 368, 374, 376, 377, 379, 381, 382, 383, 385, 388, 389, 390, 433, 434, 439, 452, 457, 460, 461, 519, 523, 524, 527, 563, 572, 574, 578, 579, 582, 583, 584, 619, 620, 621, 639, 646, 661, 662, 663, 674, 680, 695
Türkiye Büyük Millet Meclisi, xiii
Türkiye Cumhuriyeti, xiv

Türkiye’de 1912–1918 Senesi Arasında
Rumların Dûçar Olduğu Mezalim, 293
Türkiye’de Siyasal Partiler, 2, 715
Türkler ve Panelenizm, 294
Türklük Bilimi, 711
Türkmen, 466, 474
Türkmenler, 451, 470, 625

U

Ubıh, 327, 333
Uğru, 329
Ukrayna, 54, 78, 154, 161, 378, 379, 380, 567
Ulus, 22
Umumî Harp, 306, 443, 446
Ural, 328, 329
Ural-Alтай Lisanları, 328
Urfa, 507
Uşak, 27, 470
Utarit, 251

Ü

Üç Hikâye, 286
Üç Kardeş, 279
Üç Misli, 28, 110, 188
Üsküp, 34

V

Vahdettin (Sultan VI. Mehmet), 1, 10, 68, 157, 572, 573, 574
Vakit, 8, 22, 234, 250, 262, 651, 654
Vakit Matbaası, 8
Valansien, 211
Van, 539, 620, 622, 623, 628
Van Gölü, 623
Varna, 384
Varsak Yörüşü, 475
Vatan, 266
Vazife, 65, 143, 269
Velid Çelebi, 372
Veliyüddin SALTİKÇI, 12, 31, 32, 33, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 185, 186, 187, 269, 303, 305, 359, 373, 504, 512, 515, 519, 571, 616, 619, 658
Venedik, 210
Venedik Taciri ile Helal Mal, 246
Venizelos (Yunan kumandanı/ başbakanı), 121, 127, 385
Verçinlor, 564
Versay, 112, 194
Vilayet-i Şarkiye, 285
Viyana, 79, 161, 362, 378
Vladivostok, 378

W

Wagner (Musikişinas), 616
Washington, 360
Wilhelm, 666
Wilhelm Mayer Forster, 68, 143
Will Toren, 226
Wilson, 82, 83, 84, 85, 91, 98, 125, 141, 163, 164, 167, 170, 174, 360, 382, 383, 386, 398, 578, 579, 645, 662, 663
Wilson Prensipleri, 2, 27, 40, 46, 81, 83, 90, 99, 163, 164, 388, 389, 390, 434, 439, 579, 583
Wilson Prensipleri Cemiyeti, 92, 168
Wirchow (Doktor), 344

Y

Yahud, 213, 394
Yahudî, 394, 395, 451, 456, 669, 671
Yahya Kemal BEYATLI, 34, 35, 123, 124, 136, 233, 224, 235
Yahya Kemal “Eve Dönen Adam”
Ansiklopedik Biyografi, 34, 714
Yahya Saim OZANOĞLU, 293
Yakup, 234
Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU, 231
Yakup Şevki Paşa, 323
Yanık Dolma, 25, 65, 148
Yasin Efendi, 236
Yaş (Antlaşması), 330
Yave, 214
Yedigün, 22
Yemen, 403
Yeni Dünya, 257, 258
Yeni Gazete, 246, 247
Yeni Gün, 91, 167, 272, 673
Yeni Hayat, 32, 61, 185, 266, 267, 268
Yeni İstanbul, 245, 248
Yeni Lisan, 20, 660
Yeni Mecmua, 22, 59, 156, 243, 254, 337, 592
Yeni Zellanda, 36, 643
Yeni Zenginler, 271
Yesû, 215
Yeşil Yurt, 242
Yezîd, 222
Yıldırım Orduları, 2, 48, 323
Yıldızlar ve Gölgeleler, 274
Yine Gelmedin, 371
Yirmi Sekiz Çelebi, 400
Yirminci Asır, 258
Yormoti, 329
Yumurtalık, 451
Yunan, 86, 87, 104, 121, 123, 127, 144, 171, 198, 210, 346, 416, 418, 460, 470, 586, 603, 604, 606
Yunanî, 618

Yunanistan, 114, 194, 213, 346, 365, 374,
385, 460, 506, 553
Yunus Nadi ABALIOĞLU, 2, 58, 91, 156,
167, 673, 674
Yusuf KOÇ, 31
Yusuf Ziya ORTAÇ, 29, 78, 109, 115, 143,
173, 182, 255, 256, 285
Yüksek Ökçeler, 24, 119, 183
Yüz Ellilikler, 37, 38

Z

Zabit ve Kumandan İle Hasbîhâl, 272

Zafer Teraneleri, 272

Zağanos, 544

Zaman, iii, iv, xiv, xv, 1, 4, 6, 11, 12, 13, 14,
15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36,
37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
48, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60,
61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,
72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82,
83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119,
120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127,
128, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139,
140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147,

148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155,
156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163,
164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171,
172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179,
180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187,
188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195,
196, 197, 198, 201, 202, 204, 249, 309,
354, 496, 545, 548, 551, 630, 647, 651,
676, 711

Zaman Kütüphanesi, 284

Zaman Levhaları, 22, 43, 109, 110, 111, 112,
113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120,
121, 122, 123, 124, 125, 128, 129, 130,
131, 132, 133, 134, 135

Zaydler (Avusturya Başvekili), 70, 158

Zebur, 214

Zerdüşt, 530

Zeyd, 558

Zilan, 623

Ziraat Nezareti, 483, 484, 536

Ziya Gökalp, 61, 185, 266, 372, 373, 592

Ziya Paşa, 215, 635

Zola bkz.: Emile Zola

Zonguldak, 499, 500

Zor (Yer adı), 533

Zuhr, 250

Zürih, 532

SONUÇ

“Mütareke Dönemi Yayın Organlarından “Zaman” Gazetesi” isimli çalışmamızla Birinci Dünya Savaşı’nın son dönemi, Mondros Mütarekesi’nin imzalanması ve buna paralel olarak Anadolu’da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlatılan Millî Mücadele Hareketi’nin kuruluş aşamasını kapsayan zaman aralığına o dönemi yansıtan bir gazetenin sayfalarından bakmaya çalıştık.

Çalışmamıza konu olan gazetenin yazar kadrosu Türk edebiyatı ve düşünce hayatının son derece önemli şahsiyetleridir. Bu isimlerin söz ettiğimiz dönemi yansıtan yazılarından yola çıkarak devrin edebiyat ve kültür hayatının yanında sosyal ve siyasî olaylarını da takip etme fırsatını yakalayabildik.

Kültür ve basın hayatımız açısından Zaman gazetesinin yerini ve önemini belirlemenin yanında “Seçilmiş Metinler” başlığı altında verdiğimiz ve o dönemi hem yaşayan hem de yazan ustaların yazılarından oluşan bir seçki de ortaya çıkmış oldu. Bu seçki özellikle yukarda sınırlarını çizdiğimiz zaman aralığı ile ilgilenenlerin çok işine yarayacaktır. “Mecmua-Gazete ve Kitaplar Hakkında Tenkit ve Tanıtma Yazıları” başlığı altında sözü edilen dönemin neşriyat hareketleri de teferruatlıca ortaya koyulmaya çalışıldı. Ayrıca kronolojik ve alfabetik olarak verdiğimiz “Zaman’ın Tahlilî Fihristi” alan araştırmacıları için son derece kolaylık sağlayacaktır.

Yaklaşık bir buçuk yıllık bir mesai neticesinde ortaya çıkan bu çalışma ile Türklük Bilimi’ne ufacık bir katkımız olduysa, bahtiyar olmamız için en büyük vesiledir...

KAYNAKÇA

ADIVAR, Halide Edip: **Türk'ün Ateşle İmtihanı (3. Basım)**, Özgür Yay., İstanbul 2006.

AKTAŞ, Şerif: “*Refik Halid KARAY*”, **Büyük Türk Klasikleri**, C. 12, Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul 2004, s. 74.

AKTAŞ, Şerif: “*Reşat Nuri GÜNTEKİN*”, **Büyük Türk Klasikleri**, C. 12, Ötüken – Söğüt Yay., İstanbul 2004, s. 218.

AKYÜZ, Kenan: **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (5. Basım)**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1990.

“*ATALAY Besim*”, **Meydan Larousse**, C. 2, Sabah Yay., İstanbul 1992, s. 236.

AYVAZOĞLU, Beşir: **Yahya Kemal “Eve Dönen Adam” Ansiklopedik Biyografi**, Kapı Yay., İstanbul 2008.

BAYRAK, M. Orhan: **İstanbul’da Gömülü Meşhurlar (1453–1978)**, Türkiye Anıtlar Derneği İstanbul Şubesi Yayını Nu:5, Aksüt Matbaası, İstanbul 1979.

DEVELLİOĞLU, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (19. Basım)**, Aydın Kitapevi, Ankara 2002.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Kütüphane Başkanlığı Yay.: **Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Kataloğu**, Ankara 1987.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri: **Reşat Nuri GÜNTEKİN'in Tiyatro İle İlgili Makaleleri**, (Haz.: Kemal YAVUZ), Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri: 5, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1976.

İSKİT, Server R.: **Türkiyede Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış (2. Basım)**, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 2000.

KILIÇ, Sümer: **İzmir Suikastı-İddianame ve Kazım Karabekir'in Savunması (2. Basım)**, Emre Yay., İstanbul 1994.

KOÇ, Yusuf; KOÇ, Ali: **Tarihî Gerçekler Işığında Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (8. Basım)**, Kamu Birlik Hareketi Yay., Ankara 2006.

Mehmed Bahaeddin: **Yeni Türkçe Lügat**, Akçağ Yay., Ankara 1997.

PARLATIR, İsmail; ENGİNÜN, İnci; HUYUGÜZEL, Ömer F.; ERCİLASUN, Bilge; ÖZBALCI, Mustafa; KARACA, Alaattin: **Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Akçağ Yay., Ankara 2006.

POLAT, Nâzım H.: **Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, Akçağ Yay., Ankara 2005.

“REŞİT BEY Şahingiray”, **Meydan Larousse**, C. 16, Sabah Yay., İstanbul 1992, s. 508.

“Süleyman Nazif”, **Meydan Larousse**, C. 18, Sabah Yay., İstanbul 1992, s. 393.

TANPINAR, Ahmet Hamdi: **19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi (10. Basım)**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003.

TİL, Enis Tahsin: **Gazeteler ve Gazeteciler**, (Haz.: İbrahim ŞAHİN), Bilge Yay., Ankara 2004.

TÖRENEK, Mehmet: **Türk Romanında İşgal İstanbul'u**, Kitabevi Yay., İstanbul 2002.

TUNAYA, Tarık Zafer: **Türkiye'de Siyasal Partiler-Mütareke Dönemi (2. Basım)**, C. II, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul 1986.

YALÇIN, Semih: “*Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki Faaliyetleri (30 Ekim 1918–16 Mayıs 1919)*”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 17, S. 28, Ankara 1995, s. 181.

ÖZGEÇMİŞ

Tayfun HAYKIR

Kırşehir’de doğdu. İlköğrenimini Vali Mithat Saylam İlköğretim Okulu’nda, ortaöğrenimini Kırşehir Lisesi’nde tamamladı. 2003 yılında Gazi Üniversitesi Kırşehir Fen-Edebiyat Fakültesi’nde başladığı Türk Dili ve Edebiyatı lisans eğitiminden 2007 yılında “*Ahmet CAFEROĞLU Derlemelerindeki Masallar*” isimi lisans tezini hazırlayarak mezun oldu. 24.11.2006 tarihinde Ahi Evran Üniversitesi’nin ilk öğrenci temsilcileri konseyine üniversite öğrencilerinin oylarıyla başkan seçildi ve bir yıl bu görevi yürüttü. 2007 senesinin Eylül ayında Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’de Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yenileşme Devri Türk Edebiyatı Bilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başladı. Prof. Dr. Nâzım H. POLAT danışmanlığında “*Mütareke Dönemi Yayın Organlarından “Zaman” Gazetesi*” isimli yüksek lisans tezini hazırladı. Ayrıca hâlen “Kırşehir 24” gazetesinde ve www.kirsehirhaber24 isimli haber sitesinde yazıları yayımlanmaktadır.